

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
TEOLOĢIJAS FAKULTĀTE
BAZNĪCAS UN RELIĢIJU VĒSTURES KATEDRA

Linards Rozentāls

**SINODĀLAIS PĀRVALDES PRINCIPS
LATVIJAS EVANĢĒLISKI LUTERISKAJĀ BAZNĪCĀ
1948.–1984. GADĀ**

Promocijas darbs

Zinātniskais vadītājs

Dr. phil., profesors

Valdis Tēraudkalns

Rīga 2014

EIROPAS SAVIENĪBA

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs ir izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā "Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē".

This work has been supported by the European Social Fund with the project "Support for Doctoral Studies of University of Latvia".

ANOTĀCIJA

Promocijas darba "Sinodālais pārvaldes princips Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā 1948. - 1984. gadā" mērķis ir izpētīt sinodālā baznīcas pārvaldes principa ierobežošanas vēsturi un tā paplašināšanas mēģinājumus baznīcas vadības un pārvaldes sistēmā no 1948. gada līdz 1984. gadam.

Autoritārās valsts centieni reducēt sinodālo pārvaldes principu baznīcā 20. gadsimta 30. gados un tās vadības uzskats par sinodālā pārvaldes modeļa pakārtotību episkopāli autoritārajam bija priekšnoteikums baznīcas sovjetizācijai un ar padomju reliģisko likumdošanu saskaņotas Satversmes pieņemšanai un tās akceptēšanai baznīcas sabiedrībā, kas atviegloja padomju režīmam izveidot un pārraudzīt baznīcas vadību pēc padomju varas pārvaldes sistēmas parauga.

Promocijas darba rezultāti atspoguļo sinodālā pārvaldes principa ierobežošanas izraisītās izmaiņas baznīcas sinodāli episkopālā iekārtā padomju režīma laikā un mēģinājumus saglabāt un stiprināt baznīcas sinodalitāti un autonomiju.

Promocijas darba izstrādē izmantotas vēsturiski ģenētiskā, vēsturiski salīdzinošā, struktūru sistēmas un biogrāfiskās intervijas metodes.

Promocijas darba apjoms ir 298 lappuses un sastāv no septiņām nodaļām. Tā saturs papildināts ar 8 pielikumiem.

Atslēgvārdi: sinodālais pārvaldes princips, Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca, padomju režīms.

SUMMARY

The aim of the doctorate work "Synodal Principle of the Management of Church Administration in the Latvian Evangelical Lutheran Church, 1948-1984" is to explore the history of restricting the Synodal Principle of the church management and the attempts to extend the presence of this principle within the church management and administration from 1948 until 1984.

The attempts of the authoritarian state to reduce the the Synodal principle of church management during the 30ties of 20th century and the opinion of the church leadership subordinating this principle to the Episcopal authoritarian model were the prerequisites of the sovietization of the church and adopting Church Constitution which was aligned with Soviet legislation and its acceptance in the church circle. It made it easy for Soviet regime to create and oversee the Church leadership according to the pattern of Soviet government.

The results of the doctorate work reflect the changes within the Episcopal church system caused by restricting the Synodal principle of church management during Soviet regime and the attempts to maintain and strengthen church autonomy and synodality.

Historically genetic, comparative historical, systemic structural and biographical interview research methods have been used developing the doctorate work.

The volume of doctorate work is 298 pages, it consists of seven chapters. There are 8 addendums to the work.

Keywords: Synodal principle of management, Latvian Evangelical Lutheran Church, Soviet regime.

Saturs

APZĪMĒJUMU SARAKSTS.....	1
IEVADS.....	2
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS.....	8
1. Avotu apskats.....	8
1.1. Tiesību akti.....	8
1.2. Dokumentālie avoti.....	9
2. Literatūra.....	11
I. SINODES KĀ BAZNĪCAS PĀRVALDES ELEMENTA IZCELSME UN NOZĪME.....	14
1. Sinodes un prezbitēriji – baznīcas līdzdalības un vadības struktūras.....	14
2. Baznīcas vadība un tās sinodālie aspekti evaņģēliskā baznīcā.....	19
2.1. Konsistoriālā elementa ģenēze evaņģēliskās baznīcas vadībā.....	20
2.2. Sinodālais elements evaņģēliskās baznīcas vadībā.....	23
2.3. Episkopālais elements evaņģēliskās baznīcas vadībā.....	25
3. Svarīgākās evaņģēliskās baznīcas vadības teorijas evaņģēliskās baznīcas tiesībās.....	27
3.1. Pirmkristīgā parauga baznīcas vadības teorija.....	27
3.2. Reformācijas apliecību rakstos balstītās baznīcas vadības teorijas.....	27
3.3. Teritoriālā sistēmā balstītās baznīcu vadības teorijas.....	29
3.4. Episkopālā sistēmā balstītās baznīcas vadības teorijas.....	29
3.5. Koleģiālisma sistēmas ietekmētās baznīcas vadības teorijas.....	32
3.6. Elementārā baznīcas teorija.....	32
3.7. “Erlangenes skolas” teorija.....	33
3.8. Baznīciskā konstitucionālisma teorijas.....	34
3.9. Apvienojošās sinodes teorijas.....	35
3.10. Baznīciskā liberālisma teorija.....	35
3.11. Draudzes kā “brālības” teorija.....	36
3.12. Kristīgās eksistences teorija.....	37
4. Sinodālā baznīcas satversmes modeļa attīstība Vācijā un Zviedrijā.....	37
4.1. Baznīcas satversme.....	37
4.2. Sinodālo baznīcas satversmju attīstība Vācijā.....	38
4.2.1. Luteriskās un reformātu konfesijas ūnija un prasība pēc prezbitēriāliem un sinodāliem elementiem baznīcu satversmēs.....	39
4.2.2. Reinzemes-Vestfāles zemes baznīcas 1835. gada Satversme.....	39

4.2.3. Sinodes loma 19. gadsimta otrajā pusē.....	41
4.2.4. Jaunās baznīcu satversmes Vācijā pēc I Pasaules kara.....	42
4.3. Sinodālais satversmes elements Zviedrijas baznīcā 20. gs. sākumā.....	43
II. SINODĀLĀ PĀRVALDES PRINCIPA IEVIEŠANA LELB LĪDZ 1928. GADAM, TĀ KRITIKA UN IEROBEŽOŠANA LĪDZ 1940. GADAM.....	45
1. Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā (1832).....	45
2. Sinodālā baznīcas pārvaldes principa ieviešana luteriskās baznīcas iekārtas veidošanās procesā 1916.–1919. gados Latvijā.....	49
3. Pirmie Satversmes projekti.....	51
4. Diskusijas par sinodālo pārvaldes principu satversmē tās tapšanas laikā no 1921. līdz 1928. gadam.....	53
5. 1928. gada Satversmes raksturojums.....	57
6. Sinodāli episkopālās iekārtas kritika 30. gadu sākumā.....	63
7. “Valsts baznīcas” Satversmes projekts 30. gadu beigās.....	67
8. Izmaiņas sinodāli episkopālajā iekārtā un sinodālā pārvaldes principa ierobežošana LELB līdz 1940. gadam autoritārās valsts un reliģijas attiecību kontekstā.....	69
III. LELB VADĪBAS UN PĀRVALDES STRUKTŪRAS SOVJETIZĀCIJAS KONTEKSTS UN NORISE.....	78
1. Padomju totalitārais režīms un tā reliģiskais konteksts.....	78
2. Luteriskās baznīcas stāvoklis PSRS 30. gadu beigās.....	83
3. Padomju režīma attieksme pret reliģiju Latvijas otrreizējās okupācijas priekšvakarā.....	85
4. Padomju režīma agresija pret LELB vadību un tās patstāvības un sinodālās pārvaldes iznīcināšana pēc II Pasaules kara beigām.....	88
IV. SOVJETIZĒTĀS BAZNĪCAS VADĪBAS UN PĀRVALDES STRUKTŪRU LEGALIZĀCIJA.....	95
1. Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes izveidošana.....	95
2. “Ģenerālās Sinodes” organizēšanas process.....	98
3. IX Ģenerālā Sinode un Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes pieņemšana.....	100
4. 1948. gada Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversme.....	104
4.1. Satversmes sadaļa “Vispārīgie noteikumi”.....	105
4.2. Satversmes sadaļa “Baznīcas draudze, tās locekļi, draudzes kopsapulce, padome un revīzijas komisija”.....	111
4.2.1. Satversmes apakšsadaļa “Baznīcas draudze”.....	111
4.2.2. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes locekļi”.....	113

4.2.3. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes kopsapulce”	115
4.2.4. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes padome”	116
4.2.5. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes revīzijas komisija”	123
4.3. Satversmes sadaļa “Baznīcas iecirknis un iecirkņa sinode”	124
4.3.1. Satversmes apakšsadaļa “Baznīcas iecirknis”	124
4.3.2. Satversmes apakšsadaļa “Baznīcas iecirkņa sinode”	124
4.4. Satversmes sadaļa “Evaņģēliski luteriskās baznīcas augstākās iestādes”	128
4.4.1. Satversmes apakšsadaļa “Ģenerālā Sinode”	128
4.4.2. “Ģenerālās Sinodes” jēdziens un tās ieviešanas ietekme 1948. gada Satversmē	133
4.4.3. Satversmes apakšsadaļa “Baznīcas Virsvalde”	139
4.5. Satversmes sadaļa “Baznīcas garīgie darbinieki”	144
4.5.1. Satversmes apakšsadaļa “Ordinētie garīgie darbinieki”	144
4.5.2. Satversmes apakšsadaļa “Neordinētie garīgie darbinieki”	148
4.6. 1948. gada Satversme un 1945. gada Nolikums par Krievijas pareizticīgās baznīcas pārvaldi.....	149
4.7. Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas vadības un pārvaldes sistēmas un prakses un padomju partijvalsts politiskās sistēmas analogijas.....	150
V. SATVERSMES REFORMAS MĒĢINĀJUMS 1951. GADĀ.....	156
1. Satversmes reformas mēģinājuma priekšnoteikumi un konteksts.....	156
2. Satversmes grozījumu saturs.....	160
3. Satversmes labojumu vērtējums no sinodālā pārvaldes principa perspektīvas.....	163
4. Padomju režīma reakcija uz Satversmes reformas mēģinājumu un baznīcas vadības pakļaušanās režīma spiedienam.....	165
VI. SATVERSMES LABOJUMI 1968. GADĀ – TO KONTEKSTS, TENDENCES UN MĒRĶI.....	172
1. Ģenerālās Sinodes sasaukšanas galvenie iemesli 60. gadu otrajā pusē.....	172
2. “Bezsinožu” perioda politiskais konteksts – padomju režīma antirelīģiskā cīņa 50. un 60. gadu mijā un mierīgās līdzāspastāvēšanas politika 60. gadu otrajā pusē.....	173
2.1. Antirelīģiskās kampaņas iemesli, norise un rezonanse.....	174
2.2. Reliģiskās dzīves stabilizācija.....	179
3. Mācītāju un padomju režīma pārstāvju neapmierinātība ar G. Tūra vadības stilu un personības izpausmēm 60. gadu otrajā pusē.....	181
4. Satversmes labojumu izstrādāšana pirms 1968. gada 23. marta XI Ģenerālās Sinodes.....	190

4.1. P. Klepera Satversmes projekts un Satversmes labojumu projekts “Ierosinājumi pie LPSR ev. lut. baznīcas satversmes papildināšanas un grozīšanas” un to izvērtējumi sinodālā pārvaldes principa kontekstā.....	191
4.1.1. “Klepera projekta” un “Ierosinājumu” oriģinālais materiāls.....	191
4.1.2. “Klepera projekta” un “Ierosinājumu” Virsvaldē neatbalstīto priekšlikumu izvērtējums no sinodālā pārvaldes principa viedokļa.....	199
5. XI Ģenerālā Sinode 1968. gada 23. martā un Satversmes labojumu pieņemšana.....	201
6. Sinodālais pārvaldes princips 1968. gada 23. martā pieņemtajos Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes labojumos salīdzinājumā ar 1948. gada Satversmi	202
6.1. Satversmes sadaļa “Vispārējie noteikumi”.....	203
6.2. Satversmes sadaļa “Baznīcas draudze, tās locekļi, dibinātāju kopsapulce, padome un revīzijas komisija”.....	206
6.2.1. Satversmes apakšsadaļa “Draudze”.....	207
6.2.2. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes locekļi”.....	208
6.2.3. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes dibinātāju kopsapulce”.....	209
6.2.4. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes izpildu orgāns – padome”.....	210
6.2.5. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes revīzijas komisija”.....	213
6.3. Satversmes sadaļa “Baznīcas iecirknis un iecirkņa Sinode”.....	213
6.4. Satversmes sadaļa “Evaņģēliski luteriskās Baznīcas augstākās iestādes”	215
6.4.1. Satversmes apakšsadaļa “Konsistorija”.....	218
6.4.2. Satversmes apakšsadaļa “Revīzijas komisija”.....	220
6.5. Satversmes sadaļa “Baznīcas garīgie darbinieki”.....	220
7. Stagnatīvo tendenču nostiprināšanās baznīcas vadības modelī līdz 80. gadu sākumam.....	226
VII. MĀCĪTĀJU OPOZĪCIJAS KUSTĪBA 1982.–1984. GADĀ UN TĀS IZSTRĀDĀTAIS SATVERSMES PROJEKTS.....	230
1. Padomju režīma antireliģiskā politika 80. gadu sākumā.....	230
2. Mācītāju opozīcijas kustība – padomju režīma laikā vienīgā organizētā nepakļaušanās iniciatīva LELB	232
3. Opozīcijas kustības un baznīcas vadības neveiksmīgais dialogs.....	236
4. Jaunas Satversmes projekta izstrādāšana.....	242
5. Satversmes 1983. gada projekts.....	244
5.1. Satversmes projekta sadaļa “Vispārējie noteikumi”.....	246
5.2. Satversmes projekta sadaļa “Draudze, draudzes locekļi, līgumslēdzēju kopsapulce, padome un revīzijas komisija”.....	247

5.2.1. Satversmes projekta apakšsadaļa "Draudze".....	247
5.2.2. Satversmes projekta apakšsadaļa "Draudzes locekļi".....	248
5.2.3. Satversmes projekta apakšsadaļa "Draudzes līgumslēdzēju kopsapulce".....	250
5.2.4. Satversmes projekta apakšsadaļa "Draudzes padome".....	251
5.2.5. Satversmes projekta apakšsadaļa "Draudzes revīzijas komisija".....	253
5.3. Satversmes projekta sadaļa "Baznīcas iecirknis un iecirkņa sinode".....	254
5.4. Satversmes projekta sadaļa "Evaņģēliski luteriskās Baznīcas augstākās iestādes".....	255
5.4.1. Satversmes projekta apakšsadaļa "Ģenerālā Sinode".....	255
5.4.2. Satversmes projekta apakšsadaļa "Bīskapu Padome".....	258
5.5. Satversmes projekta sadaļa "Baznīcas garīgie darbinieki".....	265
5.6. Satversmes projektā paredzētā Bīskapu padome sinodāli episkopālās baznīcas iekārtas kontekstā.....	271
6. Diskusijas baznīcā un tās vadībā par Satversmes projektu un alternatīvu Satversmes labojumu izstrādāšana.....	273
7. Satversmes projekta noraidīšana XII Ģenerālās Sinodes sagatavošanas un norises kontekstā 1984. gada sākumā.....	278
8. Satversmes reformas mēģinājuma nozīme.....	279
SECINĀJUMI.....	282
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	286
PIELIKUMI.....	299
1. pielikums. Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu.....	299
2. pielikums. Latvijas ev. lut. Baznīcas Satversme (1928).....	299
3. pielikums. Latvijas PSR ev. lut. baznīcas Satversme (1948).....	307
4. pielikums. P. Klepera Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes projekts (1967).....	310
5. pielikums. Ierosinājumi pie LPSR ev. lut. Baznīcas Satversmes papildināšanas un grozīšanas (1968).....	315
6. pielikums. Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversme (1968).....	320
7. pielikums. Latvijas ev. lut. Baznīcas Satversmes projekts (1983).....	323
8. pielikums. Latvijas PSR un Latvijas ev. lut. Baznīcas Virsvaldes un Konsistorijas un to Revīzijas komisiju locekļi un to kandidāti (1948 - 1984).....	327

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ev. lut.	evaņģēliski luteriska
KPFSR	Krievijas Padomju Federālā Sociālistiskā Republika
Latvijas PSR	Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
LELB	Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca
LELB arhīvs	Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīcas arhīva
LVA	Latvijas Valsts arhīvs
LVVA	Latvijas Valsts vēstures arhīvs
NKVD	Iekšlietu tautas komisariāts (līdz 1946. gadam)
PSKP	Padomju Savienības Komunistiskā partija
PSKP CK	Padomju Savienības Komunistiskā partijas Centrālā komiteja
PSRS	Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
PSRS AP	Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākā Padome
PSRS MP	Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Ministru Padome
RKLP	Reliģijas kulta lietu padome
RLP	Reliģijas lietu padome
VDK	Valsts Drošības komiteja

IEVADS

Baznīcas institūciju un demokrātijas savstarpējās attiecības bija viena no galvenajām tēmām un spriegumiem rietumu kristietības protestantiskajā atzarā 19. un 20. gadsimtā, taču Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā (turpmāk – LELB), līdzīgi kā citās padomju totalitāro sistēmu pieredzējušajās baznīcās, tā palika aktuāla arī mūsu gadsimtā, vismaz pirmajos divos tā gadu desmitos.

Šķiet, ka joprojām ir jomas, kurās 20. gadsimts vēl nav beidzies. Baznīca postpadomju telpā varētu būt viena no šādām jomām, kurā tiek mēģināts risināt, labot un uzlabot situāciju vai atgriezties pie jau aizgājušā gadsimta izaicinājumiem un uzdevumiem. Iespējams, tas izskaidrojams ar to, ka vēl līdz šim brīdim – vismaz LELB – nav pabeigta godīga, atklāta, nopietna un arī neizbēgami sāpīga savas padomju perioda vēstures izpēte, apzināšanās, izvērtēšana un pieņemšana.

Iekšējās demokrātijas jeb sinodālais pārvaldes princips jau kopš pašiem nacionālas evaņģēliski luteriskās baznīcas iekārtas veidošanās sākumiem Latvijā ir bijis – tēlaini izsakoties – kā baznīcas pārvaldes struktūras sirds, kuras veselīgo “ritmu” ir 20. gadsimta gaitā ietekmējušas dažādas ārējas un iekšējas parādības. Tomēr šai “sirdij” arvien ir bijusi tendence atgriezties pie noteikta līdzsvarota “ritma” – 1928. gada baznīcas Satversmi konstituējošā sinodāli episkopālā baznīcas pārvaldes modeļa. Visa 20. gadsimta LELB vēsture, kas paradoksālā veidā turpinās vēl joprojām, ir saistīta ar šī modeļa radīšanu, apstrīdēšanu, noraidīšanu, aizliegšanu, atkal atrašanu un atjaunošanu. Tieši šī modeļa piedāvātā sinodāli episkopālā līdzsvara ierobežotās izpausmes spējas vai pat trūkums iekšēja vai ārēja spiediena ietekmē ir izveidojis LELB tādu, kādu to zinām šodien un kādu to jau gadsimta ceturksni no iekšpuses ir piedzīvojis, iepazīnis, sapratis un pieņēmis šo rindu autors.

Jaunveidojamās nacionālās baznīcas iekārtas noenkurošana sinodālā pārvaldes principā sākās, vēl pastāvot vecajai, impēriskajai konsistoriālajai iekārtai un luteriskās baznīcas pārvaldes sašķeltībai Kurzemes un Vidzemes konsistorijās. To sinodes jau 1920. gada aprīli un maijā pieņēma lēmumus par sinodāli episkopālas baznīcas iekārtas veidošanu, kas atbilda arī jaunās valsts iekārtas parlamentārās demokrātijas pamatprincipiem. Sinodālais pārvaldes princips tobrīd jau gandrīz gadsimtu dažādos samēros pastāvēja gan Vācijas, gan Zviedrijas baznīcas iekārtā, tomēr par baznīcas iekārtas konstituējošo principu vairākumā Eiropas evaņģēliski luterisko baznīcu tas kļuva tikai I Pasaules kara beigū un ar to saistīto politisko pārkārtojumu rezultātā. Jau ar pirmajiem jaunās Latvijas valsts pieņemtajiem noteikumiem, kas attiecās uz tolaik vēl valsts pakļautībā esošo luterisko baznīcu, vīzija par sinodālo

pārvaldes principu baznīcas pārvaldes pamatā bija skaidra arī no valsts puses un baznīca tam saņēma nedalītu tiesisku atbalstu. Tas turpinājās līdz pat 1934. gada valsts apvērsumam, ar ko arī beidzās sinodālā pārvaldes principa dabiskais integrācijas un aprobācijas process pašā LELB, līdzīgi kā netraucēta demokrātiskas valsts iekārtas pastāvēšana Latvijā.

Periodu, kurā notika atkāpšanās no sinodālā pārvaldes principa LELB iekārtā (un līdz ar to – tā apstrīdēšanas, noraidīšanas un aizliegšanas periodu) var iedalīt divos posmos: 1934.–1948. gads un 1948.–1989. gads. Pirmajā posmā sinodālais pārvaldes princips tika reducēts līdz ar demokrātisko institūciju reducēšanu valsts kontekstā, baznīcas varu nododot arhibīskapa rokās, *de facto* pārtraucot ar sinodālo pārvaldes principu saistīto baznīcas Satversmes pantu darbību. Otrajā posmā sinodālais pārvaldes princips tika reducēts un vairākumā baznīcas vadības līmeņu – likvidēts arī *de iure*, padomju režīma pārvaldes šķietamās “demokrātijas” garā izveidojot ar padomju likumdošanu par reliģiskajiem kultiem saskaņotu un padomju režīma kontrolētu un netieši – ar Reliģijas kulta lietu pārvaldes (turpmāk – RKLP, vēlāk Reliģijas lietu pārvalde – RLP) vadītu baznīcas iekārtu – savdabīgu totalitārās valsts “valsts baznīcu”, kuru atkarībā no komunistiskās partijas ideoloģiskajām nostādnēm valsts vai nu piecieta, vai arī centās “likumīgiem” līdzekļiem iznīcināt. Padomju režīms rūpīgi uzraudzīja, lai netiktu pieļauta tāda baznīcas pārvalde, kurā būtu pārstāvēts plašs mācītāju un laju loks, viedokļu un nostāju dažādība, kuru būtu daudz grūtāk kontrolēt un ietekmēt nekā dažu cilvēku veidotu un pastāvošajai varai lojālu baznīcas pārvaldi.

Otrā posma laikā notika trīs baznīcas iekārtas reformas vai reformas mēģinājumi: 1951. gadā arhibīskapa Gustava Tūra iniciētais baznīcas vadības institūcijas paplašināšanas mēģinājums, 1968. gadā veiktā episkopālās dominantes ierobežošana baznīcas pārvaldes modelī līdztekus ar baznīcas iekārtas vēl lielāku pielāgošanu “sociālistiskajai realitātei” un 1983.–1984. gadā mācītāju opozīcijas kustības mēģinājums ieviest oriģinālu sinodālu pārvaldes principa izpausmi baznīcas episkopālajā aspektā, izveidojot savstarpēji aizvietojošu daudzu bīskapu padomi, kuras rokās būtu visa baznīcas vara. Katra no šīm reformām vai reformas mēģinājumiem laika ziņā bija saistīta ar sinodēm, kuras pieņēma arī baznīcas iekārtas reformas veicinātas vai noliedzošas izmaiņas baznīcas Satversmē, kas iezīmēja sinodālā pārvaldes principa lietojuma iespēju sašaurināšanos vai paplašināšanos laika posmā līdz nākamajai sinodei, resp., baznīcas iekārtas reformai vai tās mēģinājumam. Jāpiezīmē, ka gandrīz visas sinodes, izņemot tikai 1969. un 1986. gada ārkārtas un 1976. gada kārtējo Sinodi, tika izmantotas, lai veiktu būtiskus, proti, baznīcas iekārtu konstituējošus, labojumus baznīcas Satversmē.

Savukārt izvēlētais pētniecības laika posms no Latvijas Padomju Sociālistiskās

Republikas (turpmāk - Latvijas PSR) evaņģēliski luteriskās (turpmāk - ev. lut.) Baznīcas 1948. gada marta Ģenerālās Sinodes sagatavošanas darbiem līdz 1984. gada februāra LELB Ģenerālajai Sinodei un tās rezultātiem¹ sinodālā pārvaldes principa īstenošanas un lietojuma vēstures kontekstā iedalāms šādi:

- 1) 1948. gads: priekšdarbu turpināšana LELB 1928. gada Satversmes atcelšanai un sinodālā pārvaldes principa ierobežošanas tiesiskā pamata izstrādāšanai, ar padomju reliģisko likumdošanu un praksi saskaņotas LELB Satversmes izstrādāšana un pieņemšana 1948. gadā;
- 2) 1948.–1951. gads: pirmo jaunās baznīcas iekārtas trūkumu apzināšana, tās reformas mēģinājums un tā neizdošanās 1951. gadā;
- 3) 1951.–1967. gads: Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas iekārtas stabilizācijas laiks un arhibīskapa G. Tūra vadošās lomās nostiprināšanās LELB vadībā;
- 4) 1967.–1968. gads: Baznīcas Satversmes reforma, sinodālā pārvaldes principa paplašināšanās un baznīcas iekārtas vēl ciešāka iesakņošanās sociālistiskās realitātes kontekstā;
- 5) 1982.–1984. gads: iekšbaznīciskās opozīcijas iniciētais LELB Satversmes reformas mēģinājums (sinodālā pārvaldes principa radikāla iekļaušana LELB vadībā) un tā neizdošanās;
- 6) 1984. gads: LELB Satversmes nodrošināšana pret iespējamām pārmaiņām baznīcas vadībā un sinodālā pārvaldes principa lielāku ieviešanu.

Baznīcas varas centralizācijas mēģinājumi un nepietiekamais sinodālā pārvaldes un episkopālo principu līdzsvars baznīcas vadībā 21. gadsimta pirmajos gadu desmitos vēl jo vairāk pieprasa atklāt un apzināt LELB padomju laika vēstures neērtākās lappuses laikā no 1948. līdz 1984. gadam, lai eventuāli mēģinātu izvairīties no riskiem un apdraudējumiem, kurus var pamanīt tikai refleksijas par baznīcas pagātni gaismā.

Promocijas darba mērķis ir izpētīt 1928. gada LELB Satversmē izteiktā sinodālā baznīcas pārvaldes principa īstenošanas un lietojuma vēsturi padomju varas gados laikā no 1948. gada līdz 1984. gadam un to, kādā veidā un kāpēc šis princips minētajā laika posmā ierobežots, un kādi ir bijuši mēģinājumi paplašināt šī principa klātbūtni baznīcas vadības un pārvaldes sistēmā.

Promocijas darba tēze – autoritārās valsts centieni reducēt sinodālo pārvaldes principu LELB 20. gadsimta 30. gados kopā ar LELB vadības uzskatu par sinodālā pārvaldes modeļa

¹ Šīs Sinodes radītais stagnantais stāvoklis baznīcā sāka formēt vēlāko kustību “Atdzimšana un atjaunošanās”, kuras vadībā un ietekmē 1989. gadā tika atjaunota sinodālā pārvaldes principa dominante un nomainīta visa baznīcas vadība, kura nepietiekami atbalstīja demokrātiju atjaunojošos un baznīcas patstāvību veicinošos politiskos procesus neatkarīgas Latvijas atjaunošanas priekšvakarā.

pakārtotību episkopāli autoritārajam bija priekšnoteikums LELB sovjetizācijai un ar padomju reliģisko likumdošanu saskaņotas LELB Satversmes pieņemšanai 1948. gada martā un tās akceptēšanai baznīcas sabiedrībā, kas atviegloja padomju režīma iestādēm baznīcas vadības izveidi un īstenošanu pēc padomju varas pārvaldes sistēmas parauga laika posmā no 1948. līdz 1984. gadam.

Promocijas darba mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) atklāt sinodālā baznīcas pārvaldes principa izcelsmi un sākotnējo nozīmi, kā arī tā attīstību Vācijas, Zviedrijas un Krievijas impērijas evaņģēliski luterisko baznīcu iekārtās kā LELB sinodāli episkopālās iekārtas un LELB 1928. gada Satversmes avotos;
- 2) sniegt sinodālā pārvaldes principa iekļaušanas vēsturi LELB 1928. gada Satversmē un šī principa kritikas, ierobežošanas, marginalizēšanas aprakstu autoritārās valsts iekārtas laikā;
- 3) analizēt sinodālo baznīcas pārvaldes principu LPSR evaņģēliski luteriskās Baznīcas 1948. gada Satversmē un tās modifikācijās, kas pieņemtas 1968. un 1984. gadā;
- 4) analizēt sinodālo pārvaldes principu LELB Satversmes reformu projektos, kas tika izstrādāti 1951., 1967., 1983. gadā.

Promocijas darbs veidots no septiņām nodaļām.

Pirmajā nodaļā analizēta sinodālā baznīcas pārvaldes principa izcelsme un nozīme, apskatītas svarīgākās evaņģēliskās baznīcas vadības teorijas, kā arī sinodālā baznīcas satversmes modeļa attīstība Vācijā un Zviedrijā, īpašu uzmanību pievēršot tendencēm, kas ietekmēja sinodālā pārvaldes modeļa izveidi LELB.

Otrā nodaļa veltīta sinodālā pārvaldes modeļa ieviešanas vēsturei LELB un šī modeļa kritikai un ierobežošanai autoritārās valsts iekārtas laikā.

Trešajā nodaļā analizēts LELB vadības un pārvaldes struktūras sovjetizācijas procesa plašākais konteksts un tā norise, īpašu vērību pievēršot sinodālās pārvaldes iznīcināšanai.

Ceturtajā nodaļā analizēts sovjetizētās LELB vadības un pārvaldes struktūras legalizācijas process un 1948. gadā pieņemtā Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversme.

Piektajā nodaļā aprakstīts LELB Satversmes reformas mēģinājums 1951. gadā un analizēts piedāvāto grozījumu saturs no sinodālā pārvaldes principa viedokļa.

Sestā nodaļa veltīta 1968. gadā piedāvātajiem un īstenotajiem Satversmes labojumiem sinodālā pārvaldes principa perspektīvā un šo labojumu kontekstam, tendencēm un mērķiem.

Septītajā nodaļā analizēts mācītāju opozīcijas kustības fenomens 80. gadu sākumā un šīs kustības izstrādātais Satversmes projekts, īpašu vērību pievēršot šī projekta oriģinalitātei un radikālismam sinodālā pārvaldes principa perspektīvā. Aprakstīta situācija LELB pēc opozīcijas kustības neveiksmīgā mēģinājuma 1983.-1984. gadā mainīt pastāvošo baznīcas

vadības un pārvaldes modeli.

Marks Bloks (*Marc Bloch*), viens no žurnāla “Annales” (*Annales d'histoire économique et sociale*) dibinātājiem, savā grāmatā “Vēstures apoloģijas” raksta, ka varbūt biežāk nekā mēs domājam, gadās, ka, lai tiktu skaidrībā, ir kādai parādībai jāizseko līdz pat mūsdienām. Taču, lai interpretētu un saprastu pagātnes dokumentus un pareizi izvirzītu problēmas, pirmais nosacījums ir - novērot un analizēt šodienu.² Sinodālā pārvaldes principa diskurss mūsdienu LELB ir radījis vēlēšanos un nepieciešamību izpētīt šo principu, ejot tam pa "pēdām" jeb sekojot liecībām, kā to saprot M. Bloks³, kā arī konfrontējot šīs pēdas vienu ar otru. Lai arī pagātne savā būtībā ir fakts, ko nekas nevar mainīt, tomēr zināšanas par to atrodas attīstībā, tās pastāvīgi transformējas un pilnveidojas.⁴ Sinodālā pārvaldes principa izpēte LELB ir daļa no šīs baznīcas dzīvesstāsta vēstījuma un kā tāda arī baznīcas identitāti veidojošs aspekts, kad šī principa gaismā no jauna pārstāstam LELB vēsturi padomju režīma laikā, vismaz šī pētījuma tēmas un laika ietvara veidā.⁵ Pētījuma primārais nolūks ir palīdzēt LELB apzināties pašai sevi. Tas atbrīvo darba autoru no neitralitātes un piešķir tā darbam partijiskumu attiecībā uz savu mērķi.⁶ Tāpēc promocijas darbā izmantotās kvalitatīvās pētniecības metodes izriet no šiem pētījuma mērķa sasniegšanai nepieciešamajiem priekšnosacījumiem.

Promocijas darba izstrādē ir izmantotas kvalitatīvās vēstures pētniecības metodes - vēsturiski ģenētiskā, vēsturiski salīdzinošā un struktūru sistēmas metodes⁷, kā arī biogrāfiskās intervijas metode.⁸ Darba pamatmetode ir vēsturiski ģenētiskā, ar kuras palīdzību tiek izveidots LELB dzīvesstāsta naratīvs attiecīgajā laika posmā, kura ietvarā, pētot attiecīgos pētniecības objektus, tiek izmantotas pārējās trīs metodes.

Vēsturiski ģenētiskā metode, ko pielieto, lai vēstures fenomenu īpašības, cēloņus un pretrunas aplūkotu kā attīstībā esošo procesu, izmantota, lai aprakstītu sinodālā pārvaldes principa izcelsmi un procesu, kādā veidā šis princips kļuva par LELB struktūras un pārvaldes sistēmas dominējošo principu LELB 1928. gada Satversmē. Metode izmantota arī analizējot

² Marks Bloks, *Vēstures apoloģija jeb vēsturnieka amats* (Rīga: Zvaigzne ABC, 2010), 96. - 97. lpp.

³ Marks Bloks, *Vēstures apoloģija jeb vēsturnieka amats*, 106. lpp.

⁴ Marks Bloks, op. cit., 109. lpp.

⁵ Jūlija Vajda, “Politiskā pāreja, identitātes meklējumi un vēsturisko zināšanu zudumi Ungārijā” // *Latvijas mutvārdu vēsture. Spogulis. Dzīvestāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība*, sast. Māra Zirnīte (Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Nacionālā mutvārdu vēsture, 2007), 105. lpp.

⁶ Andrejs Urdze, “Par kvalitatīvajām metodēm socioloģijā” // *Latvijas mutvārdu vēsture. Spogulis*, sast. Māra Zirnīte (Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Nacionālā mutvārdu vēsture, 2001), 149. lpp.

⁷ Vairāk par šīm metodēm: Ulrich Muhlack, Thomas Welskopp, “Methoden geschichtswissenschaftlicher Analyse und Interpretation,” in *Geschichte. Ein Grundkurs*, hg. Hans-Jürgen Goertz (Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1998), 99–168.

⁸ Egon Boshof et. al., *Grundlagen des Studiums der Geschichte: eine Einführung* (Koln, Weimar, Wien: Bohlau Verlag, 1994), 11.

un aprakstot LELB sovjetizācijas procesa gaitu un padomju režīma attieksmju dažādos attīstības posmus pret baznīcu. Tā pielietota, veicot arī arhīvu dokumentu saturu analīzi.

Vēsturiski salīdzinošā metode, ko pielieto, lai pētītu dažādu elementu kopsakarības un izdarītu secinājumus par to strukturālo līdzību, kā arī paralēlēm un analogijām, izmantota, pētot kopīgo un atšķirīgo autoritārā režīma attieksmē pret baznīcu 30. gados un padomju režīma reliģiskā politikā pēc II Pasaules kara Latvijā, veicot 1928. gada LELB Satversmē izteiktā sinodālā pārvaldes principa klātbūtnes analīzi un izvērtējumu padomju režīma dažādos laika posmos pieņemtajās satversmēs un to projektos, kā arī analizējot Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas pārvaldes un padomju režīma valsts pārvaldes analogijas.

Struktūru sistēmas metode, ko pielieto, lai noskaidrotu kādas sistēmas funkcijas un struktūru, analizētu sistēmā esošo elementu savstarpējo mijiedarbību un to saskarsmi ar citām sistēmām, izmantota, lai analizētu un izvērtētu LELB pārvaldes un vadības struktūras un sinodālā pārvaldes principa ierobežošanu to darbībā, kā arī attiecībās ar padomju režīma institūcijām.

Intervijās ar pētījumā analizēto procesu līdzdalībniekiem un teorētiķiem kā izpētes instruments izmantota daļēji strukturētā biogrāfiskās intervijas⁹ metode, kas ļauj atklāt šo notikumu atspoguļošanu vēsturiskā secībā. Daļēji strukturēto interviju pamatjautājumi ir 1) “Kā izveidojās mācītāju opozīcijas kustība 1982. - 1983. gadā?”; 2) “Kādi bija 1983. gada Satversmes projekta avoti?”; 3) “Kas bija baznīcas iekārtas reformas neveiksmes galvenie cēloņi?”. Intervijas ierakstītas audioformātā, kas glabājas pie promocijas darba autora.

⁹ Egon Boshof et. al., *Grundlagen des Studiums der Geschichte: eine Einführung* (Koln, Weimar, Wien: Bohlau Verlag, 1994), 11.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

1. Avotu apskats

Lai analizētu sinodālo pārvaldes principu LELB iekārtu veidojošajos tiesību aktos – LELB Satversmēs –, vienlaikus ir jāapraksta arī baznīcas kopējā situācija un vēsturiskā attīstība, tādēļ darba izstrādē lietoti un analizēti dažādi avoti. Tie ir trīs grupu materiāli:

- 1) tiesību akti;
- 2) dokumentālie avoti;
- 3) intervijas.

1.1. Tiesību akti

Darba izstrādē izmantotie tiesību akti ir tie likumi un satversmes, ar kuru palīdzību tiek izteikta baznīcas darbība kopumā, proti, konstituēta tās iekārta. Tie ir gan pašas LELB, gan arī valsts izdoti tiesību akti. Sinodālā pārvaldes principa lietojuma vēstures pētniecībā izmantoti arī tiesību aktu projekti.

Promocijas darbā izmantotie tiesību akti ir:

- 1) Krievijas impērijas izdotais Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā (1832);
- 2) Latvijas valsts izdotie Pagaidu noteikumi par evaņģēliskām luterāņu konsistorijām (1919), Pagaidu noteikumi par evaņģēlisko luterāņu draudžu padomēm (1919), Noteikumi par Kurzemes ev. lut. Konsistorijas atcelšanu (1920), Noteikumi par Vidzemes ev. lut. konsistorijas likvidēšanu un ev. lut. baznīcas pārvaldīšanu (1922), Uzaicinājums evaņģēliskām luterāņu draudžu padomēm (1922), Instrukcija luterāņu baznīcas virsvaldes ievēlēšanai (1922), Noteikumi par evaņģēliskās luteriskās Baznīcas stāvokli (1928), Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu (1934), Likums par reliģiskām apvienībām un to savienībām (1934), Pārgrozījumi un papildinājumi likumā par reliģiskām apvienībām un to savienībām (1939);
- 3) Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (turpmāk - PSRS) laikā izdotie Noteikumi par reliģiskajām apvienībām (1929), Nolikums par reliģiskajām organizācijām (1975), Nolikums par reliģiskajām apvienībām Latvijas PSR (1976);
- 4) LELB Satversme (1928) un Latvijas PSR ev. lut. baznīcas Satversme (1948) un tajā

veiktie labojumi (1951., 1968. un 1984. gadā).

Promocijas darbā izmantotie tiesību aktu projekti ir: Krievijas evaņģēliski luteriskās baznīcas draudžu un sinodālās iekārtas uzmetumi (1907), Latviešu mācītāju apspriedes projekts par draudžu un baznīcas Satversmi (1919), LELB iekārtas projekts (1920), LELB Satversmes projekti (1921, 1922, 1923, 1924), "Valsts baznīcas" Satversmes projekts (30. gadu beigās), Likumprojekts par baznīcām (1939), P. Klepera Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes projekts (1967), Ierosinājumi pie LPSR ev. lut. baznīcas Satversmes papildināšanas un grozīšanas (1968), Latvijas ev. lut. Baznīcas Satversmes projekts (1983).

1.2. Dokumentālie avoti

Promocijas darba izstrādē ir izmantots sešu arhīvu dokumentālais materiāls:

- 1) Latvijas Valsts vēstures arhīva (turpmāk - LVVA) dokumenti;
- 2) Latvijas Valsts arhīva (turpmāk - LVA) dokumenti;
- 3) Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhīva (turpmāk - LELB arhīvs) dokumenti;
- 4) Jura Rubeņa privātarhīva dokumenti;
- 5) Modra Plātes privātarhīva dokumenti;
- 6) Aivara Beimaņa privātarhīva dokumenti.

Latvijas Valsts vēstures arhīva Iekšlietu ministrijas Baznīcu un konfesiju departamenta fondā¹⁰ un LELB Virsvaldes fondā¹¹ glabātie dokumenti sniedz izsmeļošu ieskatu par LELB un tās Satversmes veidošanu, un ir nozīmīgs avots arī tādēļ, ka viss LELB arhīvs gāja bojā padomju armijas uzlidojumā 1944. gada 13.–14. oktobrī, nodegot LELB Virsvaldes ēkai Rīgā, Vaļņu ielā 20. Darba izstrādē nozīmīgi bija Virsvaldes fondā atrodamie Satversmes projekti, kurus analizējot varēja restaurēt 1928. gada LELB Satversmes veidošanas procesu, savukārt Baznīcu un konfesiju departamenta fondā glabātie materiāli par LELB un valsts attiecībām autoritārās valsts iekārtas laikā liecina par valsts un baznīcas kopīgajiem nodomiem un aktivitātēm sinodālā pārvaldes principa ierobežošanā. Liela daļa dokumentu, kas attiecas uz LELB Satversmes veidošanu, saistās ar diskusijām par vācu draudžu autonomiju, kas tieši neattiecas uz pētījuma tēmu.

LVA PSRS Ministru Padomes (turpmāk - MP) RKLP¹² un tās vietā vēlāk (ar 1965. gadu) izveidotās RLP¹³ pilnvarotajos Latvijas PSR fondos glabātajos materiālos atrodas

¹⁰ LVVA, 1370. f.

¹¹ LVVA, 6636. f.

¹² LVA, 1448. f.

¹³ LVA, 1419. f.

šo institūciju sarakste par reliģisko kultu lietām ar LELB Virsvaldi un vēlāk (ar 1968. gadu) ar Konsistoriju, kā arī ar vietējām varas institūcijām, LELB Virsvaldes un Konsistorijas darbības materiāli, dokumenti par LELB stāvokli un darbību, pilnvarotā atskaites PSRS MP RKLP un RLP par LELB darbību.

Darba izstrādē nozīmīga ir RKLP pilnvarotā sarakste ar LELB arhibīskapu G. Tūru par Satversmes tekstu, materiāli par luteriskās baznīcas “sovjetizācijas” procesu, par Ģenerālās Sinodes sagatavošanu 1948. gadā, Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes pieņemšanu, tās reformas mēģinājumu 1951. gadā un RKLP pilnvarotā un G. Tūra attiecībām.¹⁴

Veicot analīzi par LELB vadības iekšbaznīcisko krīzi un pieaugošo padomju režīma ierēdņu neapmierinātību ar G. Tūra darbību 1967.–1968. gadā, izmantots apjomīgs avots – RLP pilnvaroto informatīvās atskaites augstākajai priekšniecībai Maskavā.¹⁵ Tās palīdz arī izprast priekšnoteikumus mācītāju opozīcijas kustības izveidošanai 80. gadu sākumā.¹⁶ Tomēr jāņem vērā, ka atskaitēs minētie fakti un vērtējumi var būt rakstīti arī ar mērķi RLP darbību parādīt labākā gaismā, neuzsverot neveiksmes un problēmas, bet baznīcu darbību – pēc iespējas sliktākā gaismā, attēlojot tās maksimāli vājas un nenozīmīgas. Neskatoties uz to, šie materiāli sniedz vērtīgu izziņas materiālu par dinamiku RLP un LELB attiecībās.

LELB arhīvā apkopoti materiāli no 1944. gada oktobra, kad iepriekšējais arhīvs aizgāja bojā, nodegot baznīcas Virsvaldes ēkai. Lai arī ir saglabājušies daži izziņas materiāli par iepriekšējo periodu, to daudzums ir niecīgs un sastāv pārsvarā no dažādiem publicētiem avotiem. Darba izstrādē ļoti nozīmīgi ir Virsvaldes un Konsistorijas un to prezidiju sēžu protokoli¹⁷, prāvestu un mācītāju konferenču protokoli¹⁸, iecirkņu¹⁹ un Ģenerālo Sinožu protokoli²⁰, un citi baznīcas vadības darbību aprakstoši materiāli²¹, kas sniedz detalizētu baznīcas vadības darbības aprakstu, jo īpaši attiecībā uz darbu ar Satversmes labojumiem pētāmās tēmas kontekstā. Vērtīgs papildinājums LVVA Iekšlietu ministrijas Baznīcu un konfesiju departamenta un LELB Virsvaldes fondu materiāliem darba izstrādē ir 1922.–1932. gada Latvijas Sinožu protokoli.²²

Nozīmīgu un iepriekš nezināmu informāciju par mācītāju opozīcijas kustības izveidošanos un darbību sniedz mācītāja Jura Rubeņa privātarhīvā atrodami viņa un mācītāja

¹⁴ LVA, 1448. f., 1. apr., 184. l., 185. l., 186. l., 187. l., 189. l., 241. l., 242. l., 244. l., 246. l., 247. l., 249. l., 253. l. (daudzi no šo fondu materiāliem atrodas arī LELB arhīvā).

¹⁵ LVA, 1419. f., 3. apr., 280. l., 281. l., 282. l.

¹⁶ LVA, 1419. f., 3. apr., 292. l., 293. l., 294. l., 295. l.

¹⁷ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 39. l., 40. l., 42. l., 45. l., 49. l.

¹⁸ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 32. l., 33. l., 34. l.

¹⁹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 10. l.

²⁰ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 8. l., 9. l., 11. l., 12. l., 15. l.

²¹ LELB arhīvs, 1. f., 2. apr., 145. l., 148. l.

²² LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 7. l.

Modra Plātes protokolētie Kuldīgas-Dobeles (vēlāk Kuldīgas-Dobeles iecirknis sadalījās divos) un Grobiņas prāvestu iecirkņu mācītāju konventu²³, abu iecirkņu sinožu²⁴ protokoli, J. Rubeņa protokolētais LELB XIII Ģenerālās Sinodes 1984. gada 25. februāra protokols, mācītāja A. Vaickovska apkopotā statistika par LELB mācītāju sadalījumu pēc vecuma, izglītības un darba slodzes 1983. gada 1. janvārī, kā arī opozīcijas kustības izstrādātais “Latvijas ev. lut. baznīcas Satversmes 1983. gada projekts”. Savukārt Modra Plātes privātarhīvā atrodami materiāli par opozīcijas kustības veidotā Satversmes projekta tapšanu un tā priekšvēsturi, bet mācītāja Aivara Beimaņa privātarhīvā – materiāli par opozīcijas kustības dialogu ar LELB vadību.

Darba izstrādē tika izmantotas arī intervijas ar opozīcijas kustības dalībniekiem - mācītājiem Juri Rubeni un Modri Plāti.

2. Literatūra

Sinodālais pārvaldes princips evaņģēliski luteriskā baznīcā pirmo reizi tika atspoguļots 1835. gada Reinas-Vestfāles zemes baznīcas Satversmē. 19. gadsimtā šis princips tika īstenots visās Vācijas zemju baznīcās, turklāt dažādos veidos. Ir ļoti daudz pētījumu par sinodālā pārvaldes principa ieviešanu un lietojumu Vācijas zemju baznīcās, daudz mazāk pētījumu ir par tā klātbūtnes pakāpi Krievijas ev. lut. Baznīcas 1832. gada Satversmē.

Teorētiskajā literatūrā sinodālā pārvaldes principa vēsturi un tā teorētisko saturu Vācijas zemju baznīcās ļoti apkopojoši apraksta vācu pētnieks Nikolauss Nergers²⁵, savukārt ļoti apjomīgu un kodolīgu 19. gadsimta baznīcas tiesību teoriju apskatu sniedz Georgs Riss²⁶. Izpratni par totalitārisma veidiem un tā teoriju attīstību, kas ļauj ieraudzīt padomju režīmu un tā attieksmi pret reliģiju plašākā kontekstā, vislabāk palīdz iegūt tādi pētnieki kā Hanna

²³ Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa mācītāju konventu 1982. gada 19. oktobra un 7. decembra, 1983. gada 8. februāra un 15. marta, 1984. gada 30. aprīļa protokoli; Grobiņas prāvesta iecirkņa mācītāju konventu 1982. gada 14. decembra, 1983. gada 1. februāra, 7. marta un 11. aprīļa, 1984. gada 7. maija un 24. septembra protokoli.

²⁴ Grobiņas prāvesta iecirkņa Sinodes 1983. gada 26. septembra, Kuldīgas prāvesta iecirkņa Sinodes 1983. gada 6. decembra un Dobeles prāvesta iecirkņa Sinodes 1983. gada 13. decembrī protokoli.

²⁵ Narger, Nikolaus. *Das Synodalwahlssystem in der deutschen evangelischen Landeskirchen im 19. und 20. Jahrhundert. Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 36.* Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1988.

²⁶ Ris, Georg. “Der “kirchliche Konstitutionalismus”. *Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 33.* Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1988.

Ārente²⁷, Gerhards Bezīrs un Katarzina Stoklosa²⁸, Karls Fridrihs²⁹, Huans Lincs³⁰ un Hanss Maiers³¹ un viņa vadītā projekta “Totalitārisms un politiskās reliģijas” pētnieki, kā arī Ivara Ījaba pētījums³² par pilsoniskās sabiedrības veidošanos ļeņinisko režīmu apstākļos. Ieskatu baznīcas tiesību vēsturē neapšaubāmi nevar iegūt bez iepazīšanās ar Rūdolfu Zoma³³, Oto Fridriha³⁴, Martina Honekera³⁵ un Kristofa Linka³⁶ darbiem.

Nozīmīgs evaņģēlisko baznīcas tiesību problēmjaudājums un tēmu aptverošs avots ir žurnāls “*Zeitschrift fur evangelisches Kirchenrecht*” (“Evaņģēlisko baznīcas tiesību žurnāls”), kurā atrodami raksti un pētījumi, kas skar sinodāli-prezbiteriālās baznīcas pārvaldes principu ieviešanu un īstenošanu Vācijas zemju baznīcās. Diemžēl, runājot par baznīcas tiesību situāciju sociālistiskajās valstīs un padomju republikās, ir skarta tikai situācija Vācijas Demokrātiskajā republikā, kur baznīcas stāvoklis bija nedaudz labākā situācijā nekā PSRS.

Tā kā LELB sinodālās pārvaldes iekārta tika būvēta, par pamatu ņemot kādreizējo Krievijas impērijas likumu par evaņģēliski luterisko baznīcu, vēsturiskajā literatūrā neatsverams ir H. Čērnera pētījums³⁷ par šo likumu un tā komentāri, kurš dod šim likumam jaunu publicitāti un atklāj tā tendences un trūkumus, savukārt V. Kāle savā pētījumā par luteriskās baznīcas Krievijas impērijā kritiku³⁸ apraksta centienus šo likumu uzlabot.

Sinodālā pārvaldes principa vēsture LELB, kā arī baznīcas iekārtas izveidošanās, tās teorētiskie pamati un vēsture padomju režīma apstākļos līdz šim nav pētīta. Attiecībā uz LELB 1928. gada Satversmes izstrādāšanu un pieņemšanu nozīmīgs ir Rohus Johanesa Benša

²⁷ Ārente, Hanna. *Totalitārisma izcelsme*. Tulk. J. Baldunčiks. Rīga: Elpa, 2000.

²⁸ Besier, Gerhard and Katarzyna Stoklosa. *European Dictatorships: A Comparative History of the Twentieth Century*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013.

²⁹ Friedrich, Carl J. *Totalitaere Diktatur*. Stuttgart: Kohlhammer, 1957.

³⁰ Linz, Juan J. *Totalitaere und autoritaraere Regime*. Berlin: Berliner Debatte Wissenschaftsverlag, 2000.

³¹ Maier, Hans. “Die totalitaere Herausforderung und die Kirchen”. In Guenther Heydemann und Lothar Kettenacker, hg. *Kirchen in der Diktatur. Drittes Reich und SED-Staat*. Goettingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1993; Maier, Hans. “Introduction”. In Hans Maier and Michael Shaefer, ed., Jodi Bruhn, transl.

Totalitarianism and Political Religions. Concepts for the comparison of dictatorships, Volum II. London and New York: Routledge, 2007; Maier, Hans. “On the interpretation of totalitarian rule 1919–89”. In Hans Maier, ed., Jodi Bruhn, transl. *Totalitarianism and Political Religions, Concepts for the comparison of dictatorships: theory and history of interpretation, Volume III*. London and New York: Routledge, 2007.

³² Ījabs, Ivars. *Pilsoniskā sabiedrība. Epizodes politiskās domas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.

³³ Sohm, Rudolph. *Kirchenrecht. Bd. I : Die geschichtlichen Grundlagen*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1892; Sohm, Rudolph. *Kirchenrecht. Bd. II: Katholisches Kirchenrecht*. Munchen, Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1923.

³⁴ Friedrich, Otto. *Einfuehrung in das Kirchenrecht*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1961.

³⁵ Honecker, Martin. *Evangelisches Kirchenrecht. Eine Einfuehrung in die theologischen Grundlagen*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2009.

³⁶ Link, Christoph. *Kirchliche Rechtsgeschichte. Juristische Kurz-Lehrbuecher*. Munchen: Verlag C.H.Beck, 2010.

³⁷ Tschoerner, Helmut. *Kirchenordnungen und Statute der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Russland – von 1832 bis 1924. Beitrage zur Geschichte der evangelisch-lutherischen Kirche Russlands: 4/1*. Erlangen: Martin-Luther-Verlag, 2005.

³⁸ Kahle, Wilhelm. *Wege und Gestalt evangelisch-lutherischen Kirchentums. Vom Moskauer Reich bis zur Gegenwart*. Erlangen: Martin-Luther Verlag, 2002.

pētījums “Jaunākā baltiešu baznīcas tiesību vēsture”³⁹, kaut arī galvenā uzmanība tajā pievērsta vācbaltu tiesiskajam stāvoklim LELB.

Laika posms no 1948. gada līdz 1984. gadam LELB vēsturē ir pētīts vispārēji, vairāk uzmanības pievēršot baznīcas apspiestajam stāvoklim padomju režīma gados (nozīmīgākais pētījums par laika posmu no 1944. līdz 1950. gadam ir J. Talonenam⁴⁰, ievērtības cienīgi ir arī S. Ginteres un I. Zālītes⁴¹ pētījumi, par laiku no 1944. līdz 1968. gadam rakstījis A. Bergmanis⁴², pētījumus par laiku no 1948. līdz 1951. gadam un no 1954. līdz 1964. gadam izstrādājusi Z. Mankusa⁴³, bet par laiku no 1965. līdz 1985. gadam - E. Zikmane⁴⁴).

LELB stāvokli padomju varas gados un baznīcas vadības aktivitātes atspoguļo Virsvaldes un Konsistorijas izdotie LELB kalendāri, taču padomju varas iestāžu un pašas baznīcas iekšējās cenzūras dēļ to objektivitātes pakāpe ir zema.

Padomju režīma politikas pret reliģiju un reliģiskās dzīves padomju režīma apstākļos pētniecībā noteikti var uzsvērt O. Luhterhanda⁴⁵, T. Čumašenko⁴⁶, H. Gasenšmita⁴⁷, T. Ņikoļskajas⁴⁸, M. Škarovska⁴⁹ pētījumus.

³⁹ Bensch, Rochus. *Neuere baltische Kirchenrechtsgeschichte: Der kirchenverfassungsrechtliche Rahmen des eigenständigen deutschen Kirchenwesens in Lettland und Estland (1919–1939) und die Kirchenverfassungen der Deutschen Ev.-Luth. Kirche Lettlands nach 1991*. Herzberg: Verlag Traugott Bautz, 2004.

⁴⁰ Talonens, Jouko. *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Tulk. A. Smilgdrivs. Rīga: Luteriskā mantojuma fonds, 2009. Darbs ir izveidots uz J. Talonena disertācijas bāzes (*Church under the Pressure of Stalinism: The Development of the status and activities of Soviet Latvian Evangelical Lutheran Church during 1944–1950*, Phjois-Suomen historiallinen yhdistys, Societas Historica Finlandiae Septentrionalis, 1997).

⁴¹ Gintere, Sandra un Ilma Zālīte. “Ieskats Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas vēsturē”. *Ceļš* Nr. 1.44 (1992): 97.–105. lpp.

⁴² Bergmanis, Aldis. “Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīcā no 1944. līdz 1968. gadam”. // *Teoloģija: teorija un prakse. Mūsdienu teologu raksti I*. Rīga: Zvaigzne ABC.

⁴³ Mankusa, Zanda. “Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas 1948. un 1951. gada Sinožu lēmumi un to nozīme tālākajā Baznīcas darbībā”. // *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XII Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture. VI sējums, I daļa*. Daugavpils: Saule, 2003; Mankusa, Zanda. “Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas mācītāju darbība laika posmā no 1954. līdz 1964. gadam”. *Ceļš* Nr. 53 (2001): 10.–106. lpp.

⁴⁴ Zikmane, Elīza. “Valsts un Latvijas ev. lut. Baznīcas attiecības laika posmā no 1965. līdz 1985. gadam”. *Ceļš* Nr. 53 (2001), 107.–202. lpp.

⁴⁵ Luchterhandt, Otto. “Neuere Entwicklungen der Religionsgesetzgebung in Osteuropa”. *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 35 (1990): 283–318; Luchterhandt, Otto. *Die Religionsgesetzgebung der Sowjetunion*. Berlin: Berlin-Verlag, 1978.

⁴⁶ Chumachenko, Tatiana. Trans. and ed. Edward E. Roslof. *Church and State in Soviet Russia. Russian Orthodoxy from World War II to the Khrushchev Years*. New York: M. E. Sharpe, Inc, 2002.

⁴⁷ Gassenschmidt, Hans. “Die evangelisch-lutherische Kirche in der Sowjetunion 1917–1941”, In hg. von Christoph Gassenschmidt und Ralph Tuchtenhagen. *Politik und Religion in der Sowjetunion 1917–1941. Schriften zur Geistesgeschichte des ostlichen Europa, Band 23*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001.

⁴⁸ Ņikoļskaja, Tatjana. *Russkij protestantism i gosudarstvenaja vlastj v 1905 - 1991 godah, [Krievu protestantisms un valsts vara 1905 - 1991 gados]*. Sanktpēterburga: Izdaļelstvo Evropejskovo universiteta [Eiropas universitātes izdevniecība], 2009.

⁴⁹ Shkarovskij, Michail. “Die Russisch-Orthodoxe Kirche und antireligioese Staatspolitik in der Sowjetunion (1943–1988)”. In hg. von Hartmut Lehmann und Jens Holger Schjorring. *Im Raederwerk des “realexistierenden Sozialismus. Kirchen in Ostmittel- und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow*. Göttingen: Walstein Verlag, 2003.

I. SINODES KĀ BAZNĪCAS PĀRVALDES ELEMENTA IZCELSME UN NOZĪME

1. Sinodes un prezbitēriji – baznīcas līdzdalības un vadības struktūras

Sinode un no tās atvasināmās baznīcas vadības un pārvaldes institūcijas savu teorētisko pamatojumu rod jau agrīnās baznīcas tiesiskajā uzbūvē. Baznīcas institucionālais aspekts gan iekšējās, gan ārējās diskusijās vienmēr ir bijis pakļauts cerībai un nereti arī prasībai, ka baznīcā “lietām” ir jānotiek citādi nekā pasaulē. Baznīca arvien ir šķitusi tāda kopiena, kurā cilvēciskajam ir jādominē pār tiesisko, individuālajam pār strukturālo. Tas ir licis teoloģiski jautāt par tiesiski organizatoriskā aspekta vietu baznīcā.

Agrīnajā kristietībā, kā norāda Gerds Taizens (*Gerd Theissen*), baznīca (*εκκλησια*) – “tautas sapulce”, savienojot jūdaisko un pagānisko tradīciju, sevi izteica divos sociālo sistēmu veidos – Dieva tauta un Kristus miesa. Jēdziens “Dieva tauta” bija paradoksāls, jo katrs, kurš sāka šai “tautai” piederēt ar kristību, nebija vairs ne grieķis, ne jūds, ne apgraizīts vai neapgraizīts, ne barbari, ne skiti, ne vergi, ne brīvais (Gal. 3, 28). Taču arī otrs baznīcas pašidentitātes jēdziens un metafora “Kristus miesa” sevī ietvēra ko sava laika izpratnē paradoksālu un revolucionāru. “Miesa” antīkajā pasaulē bija saistīta ar pilsētu, polis, brīvo pilsoņu kopumu, tādējādi “Kristus miesa” veidoja draudzi kā kopienu un polis, kurā atšķirībā no politiskās polisas sievietēm, vergiem un svešiniekiem piederēja tādas pašas Dieva valstības pilsoņu (Fil. 3, 20) tiesības kā pilngadīgo vīriešu dzimuma pārstāvju tiesības politiskajā “valstībā”. Antīkās pasaules polisa kā sabiedrības ideāltips veidoja organismu, kurā vadības “orgāni” bija ķermeņa “pamanāmākie” orgāni, tādi kā vēders vai galva, bet Pāvils min tikai vienu orgānu, pēc kura visai miesai ir jāvadās, proti, šķietami vājākos un necienīgākos locekļus (1. Kor. 12, 22–23).⁵⁰ Savukārt Rainers Proils (*Reiner Preul*) abiem minētajiem jēdzieniem, kuri izsaka baznīcas eklezioloģisko sistēmu, pievieno vēl trešo un apraksta draudzi kā Dieva templi jeb namu.⁵¹

Viņš uzsver, ka 1. Pēt. 2, 4–10, kur apustulis runā par namu kā draudzes garīgu metaforu, noslēdzas ar “ķēnišķīgo priesteru” tēlu, kas attiecināts uz ikvienu draudzes locekli, reformatoriem arī kļūst par vispārējās priesterības mācības pamatu.

Evaņģēliskā baznīcā⁵² jautājums par tiesiski organizatorisko aspektu ir vēl sarežģītāks

⁵⁰ Gerd Theissen, *Erleben und Verhalten der ersten Christen. Eine Psychologie des Urchristentums* (München: Gutersloher Verlagshaus, 2007), 350–351.

⁵¹ Reiner Preul. *Kirchentheorie* (Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1997), 61–63.

⁵² Ar jēdzienu “evaņģēliskā” sevi sāka apzīmēt reformatoru grupas, lai uzsvērtu savu kritisko nostāju pret

tāpēc, ka tām saistošās Augsburgas ticības apliecības VII artikulā norādīts, ka “patiesai baznīcai pietiek ar vienprātību Evaņģēlija mācībā un sakramentu pārvaldīšanā; nav arī nepieciešams, lai cilvēku ieviestās tradīcijas, rituāli jeb ceremonijas visur būtu vienādas”.⁵³ Tātad saskaņā ar Augsburgas ticības apliecību jebkuri vadības un pārvaldes modeļi baznīcā ir cilvēku veidoti un kā tādi nav sakralizējami, tomēr vienmēr ir teoloģiski pārbaudāma to jēga un piemērotība. Svarīgākais jautājums ir, cik labi šīs tiesiskās struktūras, kas izpaužas konkrētā baznīcas vadīšanas un pārvaldīšanas modelī, kalpo baznīcas esenciālajam uzdevumam – verbāli un neverbāli Evaņģēlija vēsti darīt zināmu pasaulei, proti, pēc iespējas lielākam un plašākam cilvēku lokam. Tāpēc baznīcas organizatoriskajai struktūrai vienmēr ir jāatrodas teoloģiskas kritikas redzeslokā. Vēl jo vairāk tāpēc, ka baznīca, līdzīgi kā daudzas citas reliģiskas kopības, sākotnēji veidojusies kā harismātiska kopiena. Bet harismātiskais varas koncepts saskaņā ar M. Vēberu ietver gan harismas un stigmas korelāciju, proti, harismai piemīt spēja izraisīt pārmaiņas esošajās institūcijās un tradīcijās, gan harismas stabilizāciju, ietverot to jaunā institūcijā un tradīcijā.⁵⁴ Teoloģiskai kritikai vienmēr ir jāpievērš uzmanība tam, kādā veidā institūcija un tradīcija atvēl telpu harismai iniciēt pārmaiņas, kuras pieprasa evaņģēlija vēsts.

Evaņģēlisko baznīcu kā tiesību subjektu, kurā ietilpst organizācijas formas, struktūras, likumi un noteikumi, veido dažādi vadības un līdzdalības modeļi. Tos var aprakstīt kā “kongregacionālus”, “prezbiteriālus” un “episkopālus”. Kongregacionālo modeli raksturo kontekstualitāte, interešu pārstāvība un hierarhijas kritika, prezbiteriālo modeli raksturo delegātu ievēlēšana lēmumu pieņemšanai un kontrole, savukārt episkopālo modeli izsaka atklāta un kontinuāla atbildības uzņemšanās pār noteiktu jomu.⁵⁵ Sinodālais un prezbiteriālais pārvaldes modelis, kurā noteicoši darbojas sinodālais baznīcas pārvaldes princips, īstenojas vietējā, reģionālajā un vispārējā līmenī.

Reformācijas laikā veidojusies izpratne par vispārējo priesterību un garīgo amatu radīja priekšnoteikumus tādas pārvaldes veidošanai evaņģēliskā baznīcā, kurā ir apvienota

katoļu baznīcu. Šo jēdzienu kopš 1524. gada izmantoja pēc M. Lutera priekšlikuma, vēlāk daudzviet to aizstāja ar jēdzienu “luterisks”, tomēr tikai kopš 1653. gada jēdzienu “evaņģēliskā baznīca” izmantoja tiesiskā nozīmē – “*corpus evangelicorum*”, ar to apzīmējot visu kārtu luteriskos un reformētos piederīgos. Tāpēc par “evaņģēlisko baznīcu” sevi Eiropā dēvē reformāti un luterāņi. Par evaņģēliskām sevi dēvē arī daudzas brīvbaznīcas. Jēdziens “evaņģēlisks” ir jāatšķir no evaņģēliskālisma, kas ir starpkonfesionāls, no puritāņiem cēlies un piētisma iespaidā radies strāvājums anglosakšu kristietībā.

⁵³ *Vienprātības grāmata. Liber Concordiae. Luterāņu ticības apliecības* (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012), 24.

⁵⁴ Gerd Theissen, *Erleben und Verhalten der ersten Christen. Eine Psychologie des Urchristentums*, 385. M. Vēbers jēdzienu “harisma” ir pārņēmis no R. Zoma, kurš uzskatīja, ka tiesiskums nav savienojams ar pašas baznīcas būtību. No R. Zoma viedokļa baznīcas tiesību rašanās un hierarhiskās varas struktūru izveidošanās baznīcā bija tās lielākais “grēks”.

⁵⁵ Eberhardt Hauschildt, U. Pohl-Patalong. *Kirche* (München: Gutersloher Verlaghaus, 2013), 382.

līdzdalība un vadība. Tomēr sinode kā baznīcas un draudzes padome kā draudzes lēmēj institūcijas pastāv samērā nelielu laiku. Iemesli, kāpēc baznīcas un draudzes līmenī ir izveidojušies šādi saistoši institūti, ir ne tikai teoloģiski un eklezioloģiski, bet arī politiski un sabiedriski. Reformācija tās agrīnajā periodā izturējās rezervēti pret iekšbaznīcisko hierarhiju, tā laika sinodālo modeli kā bīskapu sapulci (koncilu) vērtējot kā tādu, kas arī var kļūdīties, kā izteicās M. Luters Leipcigas disputā ar Johanesu Eku.⁵⁶ Zemnieku kara pieredze Vācijā no 1523. līdz 1526. gadam neveicināja akceptu plašu tautas slāņu līdzdalībai baznīcas vadībā. Baznīcas un draudžu amatpersonu iecelšana nonāca politisko institūtu rokās, galvenais kritērijs personāla izvēlē bija reliģiskās un morālās dzīves kvalitātes. Vispārējā līmenī sinožu veidošanās kritēriji saistījās ar teoloģisko izglītību, kas savukārt no tām izslēdza laju līdzdalību. Tikai 19. gadsimtā līdz ar parlamentu politiskās nozīmes palielināšanos arī sinodes saņēma uzdevumu pārstāvēt baznīcu iepretī valsti pārstāvošajai baznīcas pārvaldes iestādei – konsistorijai. Pēc I Pasaules kara beigām, kad Eiropā veidojās demokrātiskās nacionālās valstis un pašsaprotama kļuva ideja, ka vara pieder tautai, arī baznīcā vēlēšanu tiesības saņēma visi pilngadīgie tās locekļi, tādējādi sinode kļuva par baznīcas vispārējo pārstāvi un veidoja baznīcas lēmējvaru, kā arī ievēlēja tās izpildvaru.

Jēdziena “sinode” izcelsme atrodama grieķu vārdā “*συνδοχος*”, kas nozīmē “kopā sanākšana” – Jaunās Derības izpratnē “kopīga došanās ceļā”. “*Συνοδια*” ir ceļabiedri, karavāna, svētceļojums, kas izsaka to, ka *συνδοχος* ir tie, kas atrodas kopīgā ceļā uz kopīgu mērķi.⁵⁷ Jēdziens “sinode” bija lietišķs apzīmējums sanāksmēm baznīcā, kuru nolūks bija savstarpēja padomdošana, risinājumu meklējumi.⁵⁸ Agrīnajā baznīcā un viduslaikos sinodes vietā tika lietots arī jēdziens “koncils”, šie abi jēdzieni tika izmantoti kā sinonīmi. Tikai reformācijas laikā jēdziens “koncils” tika atdalīts no jēdziena “sinode”. Kopš tā laika reformatoru veidotā izpratne par sinodi visai maz līdzinājās tiem konciliem, kurus zināja agrīnā un viduslaiku baznīca.

Vēsts par Kristu aicina un sapulcina cilvēkus draudzē (*εκκλησια*), kas dažreiz nozīmē visu baznīcu, bet citreiz atsevišķo draudzi, bet jebkurā gadījumā tā ir divējāds fenomens, īstā Dieva valstības (*Βασιλεια του Θεου*) reprezentante un tajā pašā laikā socioloģiska realitāte, Dieva izraudzīta un cilvēku veidota, vienlaikus piederīga pasaules vēsturei un Pestīšanas vēsturei. Draudze, kura vienlaikus ir un nav Dieva valstība.⁵⁹ Pēc baznīcas tiesību vēsturnieka

⁵⁶ Müller, Gerhard, hg., *Theologischen Realenzyklopaedie*, Bd.32 (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2001), 571.

⁵⁷ Johannes Neumann, *Synodales prinzip. Der grossere Spielraum im Kirchenrecht* (Breisgau: Verlag Herder KG Freiburg, 1973), 13.

⁵⁸ Herbert Vorgrimler, *Neues Theologisches Woerterbuch* (Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 2000), 605.

⁵⁹ Erik Wolf, *Ordnung der Kirche* (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1961), 154.

E. Volfa uzskata, draudzes iekārta (satversme) nekad nav tikai garīga vai laicīga, tā vienmēr ir vēsturiski sociāla un transcendentī reliģiska.⁶⁰ Visskaidrākā veidā draudze izpaužas dievkalpojumā, kurā Kristus tiek sludināts kā Kungs (1. Kor. 12, 3; Fil. 2, 11). Taču draudze sevi izteica ne tikai dievkalpojumā, bet no dievkalpojuma kā no centra veidojas sekulāra, kristīgās ticības noteikta dzīves izpausme, kurā pastāv savstarpēja atbildība un kalpošana, palīgi un vadītāji, dažāda veida pārstāvnieciskās, strādājošās un kalpojošās funkcijas (1. Kor. 12, 28; 16, 15).

Pirmais sinodei līdzīgas sapulces apraksts ir atrodams Apustuļu darbu grāmatas 15. nodaļā, kā arī Pāvila vēstules galatiešiem 2. nodaļā, un tas ir t.s. apustuļu koncils Jeruzālemē, kuram pirmkristīgās baznīcas vēsturē bija izšķiroša nozīme. Tas veidoja pirmo apustuļu un draudžu pārstāvju sapulci, kurā tika diskutēts par teoloģiskiem jautājumiem un iespējamām draudžu attīstības virzieniem. Apustuļu koncils iezīmēja agrīno sinodālo pārvaldes principu baznīcā. To var nosaukt par agrīno sinodi, jo tajā piedalījās ne tikai apustuļi, bet arī draudzes vecākie kā draudžu pārstāvji.

Par draudzes oficiālajiem pārstāvjiem kļuva *επισκοποι* un *διακονοι* (Fil. 1, 1).⁶¹ Vecākā draudzes iekārtas forma bija Svētā vakarēdiena kārtība, kuru kā “pārraugu” (“*επισκοπος*”) vadīja viens no apustuļiem (vai apustuļa māceklis vai draudzes vecākais, pravietis vai skolotājs). Viņam palīdzēja draudzes dibinātāji kā lūdzēji, evaņģēlisti, Rakstu skaidrotāji (“*πρεσβυτεροι*”) un tie, kam bija mācīšanas dāvanas (“*διδασκαλοι*”) vai gara dāvanas (“*πνευματικοι*”). Nepieciešamo praktiskās kalpošanas darbu veica palīgi (“*διακονοι*”).

Sinodes kā īpašu iemeslu dēļ sasauktas bīskapu sapulces bija zināmas jau kopš 2. gadsimta, taču, sākot ar 3. gadsimtu, tās kļuva par regulāru praksi. Tajās dažkārt piedalījās arī priesteri un diakoni. Uz tām nereti – arī neielūgti – ieradās vietējās provinces pārvaldes pārstāvji, kas bija vienīgie laju pārstāvji šajās sinodēs jeb koncilos. Šo sinožu uzdevumus un nozīmi var izprast, par paraugu ņemot, piemēram, Nīkajas sinodi 325. gadā. Tās galvenais jautājums bija par to, vai Kristus ir vienāds būtībā ar Tēvu vai līdzīgs Tēva būtībai (*χομοουσιος* vai *χομοι-ουσοσ*). Arī Nīkajas sinodes uzdevums bija izspriest elementārus ticības jautājumus, kuru izlemšana bija nepieciešama Romas impērijas interesēm attiecībā uz kristietības vienoto raksturu.

Saskaņā ar Tertuliānu šīs sinodes jeb koncili tika veidoti pēc Romas provinču sanāksmju (*κοινων*) parauga, turklāt arī pašu concilu norises laiks bieži tika pieskaņots provinču sanāksmēm. Lēmumi tika pieņemti aklamācijas veidā, kuru īstenoja autoritatīvākās

⁶⁰ Erik Wolf, *Ordnung der Kirche*, 155.

⁶¹ Rudolf Bultmann, *Das Urchristentum. 4. Auflage* (Dusseldorf: Patmos Verlag, 2005), 152.

personas. Attīstījās trīs sinožu veidi: diecēzes sinodes jeb priesteru sanāksmes (tās sasauca un vadīja bīskaps), provinciālsinodes (tās sasauca un vadīja provinces bīskaps – metropolīts⁶²) un partikulārkoncili (tos sasauca un vadīja augstākais metropolīts vai imperators).⁶³ Ekumeniskās sinodes bija sinodālās attīstības augstākā virsotne, kas samērā ilgi turpināja būt Romas impērijas baznīcas augstākā instance – kā pretstats baznīcas varas centralizācijas tendencēm. Ekumeniskie koncili pieņēma lēmumus ne tikai ticības jautājumos, bet arī īstenoja likumdevēja, pārvaldes un tiesas varu baznīcā. Taču to lēmumi stājās spēkā tikai pēc tam, kad tos bija izsludinājis imperators.⁶⁴

Baznīcas tiesību zinātnieks Rūdolfis Zoms uzskata, ka sinodes ir cēlušās no draudzes sanāksšanas kopā – draudzes sanāksmes. “Visas kristiešu sanāksmes ir “eklēzijas”, Dieva un Viņa tautas sapulcēšanās vieta, tās izpausmes ir Dieva izpausmes”.⁶⁵ Saskaņā ar R. Zomu sinožu sākotnējā forma un nozīme izpaužas šādos aspektos: 1) sinodālajai sanāksmei ir tāds pats dievkalpojuma raksturs kā jebkurai citai draudzes kopā sapulcēšanai. Sinode pieder pie reliģiskā kulta un nav izprotama kā kādas tiesiskas organizācijas analogs; 2) sinodes lēmumi [...] ir garīgi lēmumi, jo sinode ir garīga sapulce un sinodes tiesības pieņemt lēmumus ir dievišķas tiesības; 3) nepastāv kvalitatīvas atšķirības starp ikdienišķu un paplašinātu draudzes sanākumi, jo ir tikai viena draudze, kopdraudze (*εκκλησια*); 4) sinode ir instruments, ar kura palīdzību stiprākā baznīcas daļa palīdz vājākajai, it īpaši bīskapa zaudējuma gadījumā; 5) pirmdraudzes sinodēs tika risināti ne tikai organizatoriskie, bet arī ticības jautājumi, pirmdraudze neizšķīra kārtības garu no patiesības gara. Ticības jautājumi tika izlemti ne tikai garīdzniecības, bet visas draudzes lokā; 6) sinodālie lēmumi tika pieņemti nevis ar cilvēcisku spēku un metodēm, bet kā vispārēja garīga atziņa un piekrišana; 7) sinode nebija nedz konfederācijas rezultāts, nedz arī reprezentatīva instance.⁶⁶ Tā nav draudzes vadītāju sanāksšana kopā, ko ir izraisījuši praktiski apsvērumi, nedz arī draudzes viedokļa pārstāvēšanai draudžu ievēlētu personu sanāksme.⁶⁷ Katra atsevišķā draudze reprezentē kopējo baznīcu, nevis baznīca sevi reprezentē tad, kad kopā ir sanākušas draudzes.⁶⁸

⁶² Tikai 6. gadsimtā attiecībā uz metropolītu sāka lietot apzīmējumu “arhibīskaps”.

⁶³ Erik Wolf, op. cit., 178–179.

⁶⁴ Christoph Link, *Kirchliche Rechtsgeschichte. Juristische Kurz-Lehrbücher* (München: Verlag C.H.Beck, 2010), 23.

⁶⁵ Rudolph Sohm, *Kirchenrecht. Bd. 1. Die geschichtlichen Grundlagen*. (Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1892), 258.

⁶⁶ Wilhelm Maurer, “Typen und Formen aus der Geschichte der Synode”, in *Fuldaer Hefte. Schriften des Theologische Konvents Augsburger Bekenntnisses, Heft 9*, hrsg. Friedrich Hubner (Berlin: Lutherisches Verlagshaus, 1955), 78.

⁶⁷ Nikolaus Naerger, *Das Synodalwahlsystem in der deutschen evangelischen Landeskirchen im 19. und 20. Jahrhundert. Jus Ecclesiasticum. Beiträge zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 36* (Tübingen: J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), 1988), 11–12.

⁶⁸ Wilhelm Maurer, *Typen und Formen aus der Geschichte der Synode*, 83.

Evaņģēliskās baznīcas izpratnē sinode ir centrālais baznīcu vadošais elements, kurai ir tādas pašas funkcijas kā draudzes kontekstā draudzes padomei. Sinode ir baznīcas iekšējās daudzveidīgās kalpošanas un daudzveidīgās pārstāvniecības zīme.

Ar sinodālo pārvaldes principu eklezioloģijā tiek saprasta vēsturiski radusies un vēlāk tiesiski nostiprināta sinodālā baznīcas vadības būtība, kas atsevišķo baznīcas daļu integrē universālajā baznīcā. Sinodālais pārvaldes princips ir svarīgākais tiesiskais elements sinodāli veidotā baznīcas satversmē.⁶⁹ Šī principa praktiskajā lietojumā ir jāizšķir divi aspekti. Viens no tiem ir kristietībā klātesošā pašnoteikšanās, autonomijas un brīvības tendence, sinodālais princips kā iekšbaznīciskā demokrātija, bet otrs ir saistīts ar vēsturisko kontekstu, kurā nereti ir vērojama spriedze starp kristietību un demokrātiju, baznīcu un sinodalitāti.⁷⁰

2. Baznīcas vadība un tās sinodālie aspekti evaņģēliskā baznīcā

Sinodes un no tās atvasināmo institūciju rašanās, vieta un attīstība vismaz līdz 1940. gadam LELB ir cieši saistītas ar baznīcas vadības modeļu attīstību luteriskajās baznīcās Vācijā un Zviedrijā, ar kurām LELB arī pirms tās institucionālās izveidošanās ir saistījušas baznīctiesiskas, vēsturiskas un teoloģiskas saites. Tāpēc sinodes lomas, vietas un nozīmes izpēti nav iespējams pētīt atrauti no baznīcas pārvaldes modeļu attīstības šajās baznīcās 19. un 20. gs.

Katoļu baznīcas tiesībās baznīcas vadības pamatstruktūras tiek atvasināta no “*ius divinum*” (dievišķajām tiesībām), bet evaņģēliskās baznīcas vadības struktūras un funkcijas apliecina to piederību cilvēciskajām, baznīcas tiesībām. Evaņģēliskās baznīcas vadības izpratnes pamatā ir draudzes un garīgā amata savstarpējo attiecību novērtējums. Baznīcas vadīšana un pārvaldīšana nav tikai kādiem baznīcas amatiem un to nesējiem uzlikts pienākums. Ceturtā Bārmenas apliecības tēze saka: “Dažādie amati baznīcā ir pamats nevis tam, lai vieni valdītu pār citiem, bet gan lai īstenotu visai draudzei uzticēto un pavēlēto kalpošanu. Mēs atmetam aplamo mācību, it kā baznīca varētu un drīkstētu neatkarīgi no šīs kalpošanas pati sev iecelt vai ļaut sev iecelt valdīšanai pilnvarotus vadoņus.”⁷¹

⁶⁹ Haering, Stephan, und Heribert Schmitz, hg. *Lexikon des Kirchenrechts* (Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 2004), 929.

⁷⁰ Kurt Nowak, “Protestantismus und demokratie in Deutschland. Aspekte der politischen Moderne”, in *Christentum und Demokratie im 20. Jahrhundert. Konfession und Gessellschaft. Beitrage zur Zeitgeschichte. Band 4*, Martin Greschat/Jochen-Christoph Kaiser (hrsg.), (Stuttgart/Berlin/Koeln: Verlag W.Kohlhammer, 1992), 2.

⁷¹ “Teoloģiskā deklarācija par vācu evaņģēliskās Baznīcas pašreizējo situāciju (Bārmenas deklarācija), 1934” // *Evaņģēliskās teoloģijas teksti no Šleiermahera līdz mūsdienām*, sast. Vilfrīds Herle, tulk. Ilze Ķezbere (Rīga: Klints, 2012), 186. lpp.

Latviešu valodā nav attīstīties jēdziena “baznīcas vadība” (*Kirchenleitung*) daudzpusīgais lietojums, ko sastopam vācu baznīcas tiesībās. Pirmais šo jēdzienu detalizētāk apraksta Fridrihs Šleiermahers, ar to izprotot ļoti plašu baznīcas darbības lauku. Viņš ar šo jēdzienu aizstāj un papildina citus līdz šim vācu baznīcas tiesībās lietotus jēdzienus, tādus kā *Kirchengewalt* (baznīcas vara), *Kirchenregiment*, *Kirchenregierung*. F. Šleiermahers vadību, kas attiecas uz visu baznīcu, sauc par *Kirchenregiment*⁷², bet vadību, kas attiecas uz lokālo draudzi, par *Kirchendienst*. Baznīcas vadības jēdziens ietver sevī gan funkcijas, gan struktūras, institūcijas, amatus. Baznīcas vadība ir arī pati kā institūcija – augstākā baznīcas vadības iestāde, piemēram, Virsvalde, Konsistorija.⁷³

Evaņģēliskās baznīcas iekārtu veido konsistoriālais, sinodālais un episkopālais elements, kuri dažādo partikulāro baznīcu satversmēs ir izkārtoti atšķirīgos samēros.

2.1. Konsistoriālā elementa ģenēze evaņģēliskās baznīcas vadībā

Konsistoriālais elements baznīcu satversmēs ir sastopams ne tikai kā “konsistorijas”, bet arī “virsvaldes” un citi jēdzieni (*Kirchenamt*, *Landeskirchenamt*, *Oberkirchenrat*, *Evangelischer Oberkirchenrat*, *Kirchenverwaltung*), kas apzīmē baznīcas galveno pārvaldes iestādi. Vēsturiski tā 16. gadsimtā aizstāja katoļu bīskapu institūciju un to pārvaldes iestādes, kuras saskaņā ar kanonisko tiesību likumiem dēvēja par kūrījām.⁷⁴

Reformācijas pirmajos gados saglabājās cerība, ka pārmaiņas baznīcā var īstenot, būtiski nemainot baznīcas pārvaldi. Arī Augsburgas ticības apliecībā redzams, ka šādas cerības vēl nebija izzudušas. Pati šī apliecība bija mēģinājums vēlreiz pierādīt evaņģēliskās reformas iespējamību pastāvošās baznīcas ietvaros, baznīcas varu nododot bīskapu rokās, strikti atdalot laicīgo un garīgo varu.

Luteriskajā teoloģijā ir atrodami divi pamatmotīvi: mācība par divām valstībām un mācība par vispārējo priesterību. Mācība par divām valstībām sevī sakņo visu evaņģēliskās pašnoteikšanās spektru, ierobežojot valsts ietekmi un atverot iespējas visdažādāko baznīcas satversmju veidošanai. Noraidot garīdznieku kā īpašu kārtu baznīcā, tas korespondē ar katra kristieša tiesībām un pienākumu līdzdarboties kristīgajā un baznīcas dzīvē. Noteiktas kārtības

⁷² No tā arī *Landesherrliche Kirchenregiment* – vietējo zemju pirmu īstenota baznīcas vadība tiem piederošajā teritorijā

⁷³ Martin Honecker, *Evangelisches Kirchenrecht. Eine Einführung in die theologischen Grundlagen* (Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2009), 132–133.

⁷⁴ “§ 143. Bey den Protestanten kommen die Rechte und Pflichten des Bischofs in Kirchensachen, der Regel nach, den Consistoriis zu”: ““Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten” vom 5.2.1794”, in *Staatskirchenrecht und Kirchenrecht. Ausgabe für den Studienkurs zu Fragen des Kirchen- und Staatskirchenrechts in Pullach 2012*, zusammengestellt von Michael German (Halle: Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, 2012), 321.

izveidošana ir nepieciešama, lai netraucēti varētu noritēt Kristus Pestīšanas darbs. Šī kārtība dod iespēju izveidot noteiktu baznīcas pārvaldi, kuras izveidošanā piedalās draudzes locekļi. No šejienes savu leģitimitāti rod liberālās baznīcas satversmes idejas vēlākajos gadsimtos.

Tā kā saskaņā ar jauno izpratni par baznīcu draudze ir vieta, kurā ir viss, kas ir vajadzīgs Pestīšanai, tieši draudze kļūva par baznīcas pārvaldes izejas punktu, pamatvienību. Kad atsevišķu draudžu patroni sāka pretoties evaņģēlisku mācītāju iecelšanai, Mārtiņš Luters rakstā “Kopējās kases kārtība Leisnigas draudzē” minēja, ka draudzes rokās ir jāpatur visi līdzekļi, ar kuriem finansēt gan mācītāju, gan citas draudzes aktivitātes. Ilgu laiku pastāvēja viedoklis par brīvu, atsevišķu draudžu izveidi, kuras apvienotos konfederācijā ar arhibīskapu priekšgalā. Tomēr šāda pieeja neguva atbalstu zemnieku kara dēļ, kas beidzās 1526. gadā. Tad Luters rakstā “Par vācu mesu” kā labāko un pareizāko organizācijas veidošanas pieeju izvēlas brīvprātīgas evaņģēlisko draudžu savienības, tomēr viņš tajā pašā laikā apzinājās, ka šim darbam ir nepieciešams daudz resursu un nevienas citas autoritātes, kuras varētu uzņemties to vadīt, kā vietējo zemju valdnieki (firsti) nemaz nav.⁷⁵ Homburgas Sinode 1526. gada oktobrī ieskicēja turpmākās baznīcas pārvaldes aprises: draudzi konstituē Dieva Vārds, tā ievēl bīskapu, diakonu un draudzes vecajos, reizi gadā sanāk sinode, kuru veido zemes grāfi, muižnieki, mācītāji un draudžu pārstāvji. Laikā no vienas sinodes līdz nākamajai vadību uzņemas komisija no 13 locekļiem. Tādi reformācijas notikumi kā anabaptistu kustība un zemnieku karš parādīja nepieciešamību pēc efektīvākas tiesiskās kārtības baznīcā, likot pamati teorijai, ka laicīgajam valdniekam (firstam) ir Dieva dota vara un pienākums vadīt arī baznīcas lietas kā personai, kura sargā abus Dieva baušļu galdiņus (*custodia utriusque tabulae*). 1527. gada 16. jūnijā tika izdota instrukcija, kas reglamentē vizitāciju kārtību, ar kuru divi laicīgi un divi garīgi vizitatori uzraudzītu pilsētas, laukus, ciemos un draudzes, lai sekotu tam, kā jaunā mācība tiek īstenota, no tā nepilnu gadu vēlāk izaugot jau detalizētākiem norādījumiem vizitatoriem. Tos regulēja Lutera “Vācu mesa” (1526), Melanhtona latīniskie vizitāciju artikuli (1527) un Melanhtona “Vizitatoru mācība” (1528).⁷⁶ Īsumā – šī pārvalde sākumā tika vadīta caur firstu kancelejām, pēc tam ar vizitatoru palīdzību, līdztekus ieceļot īpašas baznīcas amatpersonas – superintendentus, kuri funkcionāli atbilda līdzšinējiem katoļu bīskapiem. Vizitāciju sistēmā drīz vien parādījās nepieciešamība pēc pastāvīgas pārvaldes institūcijas, kurā darbotos laicīgie un garīgie locekļi – konsistorijas. Vecākā konsistorija tika izveidota 1539. gadā Vitenbergā kā baznīcas tiesa, taču vēl ne kā atsevišķa zemes baznīcas

⁷⁵ Nikolaus Naerger, *Das Synodalwahlsystem in der deutschen evangelischen Landeskirchen im 19. un 20. Jahrhundert*, 25.

⁷⁶ Karl Heussi, *Kompendium der Kirchengeschichte*, 11. Aufl. (Tubingen: Verlag von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1957), 303.

pārvaldes institūcija. Tās darbības principus noteica “Garīgās konsistorijas Vitenbergā konstitūcijas un artikuli”, kuri tika izdoti 1542. gadā. Tās kompetencē ietilpa mācības jautājumi, mācītāju dzīve, laulību jautājumu izšķiršana. Ar šīs konsistorijas izveidošanos skaidri atklājās princips, ka zemju firstiem ir noteikšana pār konsistorijas sastāvu, līdz ar to arī būtiska ietekme tās lēmumos. Taču pozitīvais aspekts bija tas, ka tagad šie jautājumi tika risināti nevis šo firstu kancelejās, bet īpaši šim nolūkam izveidotā institūcijā, kurā piedalījās arī teologi un garīdznieki. Šādas konsistorijas paraugam sekoja citas Vācijas zemes, taču baznīcas pārvaldes kopaina joprojām palika ārkārtīgi raiba.⁷⁷

Būtiski citāda konsistorija tika izveidota 1553. gadā Virtembergā – jau kā baznīcas pārvaldes institūcija.⁷⁸ Tajā darbojās 15 locekļi, no kuriem 3 bija teologi, viens advokāts, pārējie bija laicīgie locekļi, laulību lietu izšķiršanai izveidojot atsevišķu komisiju. Baznīcas pārvaldes struktūra Virtembergā bija šāda: mācītāja vieta (*Pfarramt*), superintendants, četri ģenerālsuperintendanti, Konsistorija, galma meistars (*Landeshofmeister*) un prāvests (zemes firsts).

“*Landesherrliche Kirchenregiment*” – vietējo zemju valdnieku īstenotā baznīcas vadība, no vienas puses, dodama laicīgajiem valdniekiem zināmu noteikšanu baznīcas lietās, nebija pilnīgs jaunveidojums salīdzinājumā ar līdzšinējo pieredzi, kad arī iepriekš zemju valdniekiem nepieciešamības gadījumā bija jāuzņemas līdzdalība baznīcas vadībā. Taču jaunā pārvaldes sistēma tomēr bija kas pilnīgi cits. Tā balstījās mācībā, ka baznīcas vadība ir baznīcas amats, kura uzdevums ir nodrošināt likumību baznīcā un to vadīt. Tomēr Lutērs un Melanhtons nemitējās uzsvērt, ka firstu kompetence baznīcas vadībā ir ierobežota, attiecoties vienīgi uz ārējās disciplīnas jomu. Iekšējos jautājumos, piemēram, saistībā ar baznīcas mācību, firsti ir pilnīgi līdzvērtīgi citiem.⁷⁹ Baznīcas vadība draudžu dzīvē īstenojās līdzīgi kā valsts vadīšana sabiedrības dzīvē.⁸⁰ Vietējo zemes valdnieku baznīcas pārvaldes iedibināšana saistījās ar Augsburgas miera līguma noslēgšanu 1555. gadā. Tā noteica jaunās pārvaldes tiesisko raksturu – tajā bija iekļauti gan valsts tiesību elementi, gan reformētās baznīcas un arī kanonisko tiesību elementi, tomēr savā būtībā tā bija evaņģēliska.⁸¹ Šī sistēma lika pamatus jaunai baznīcas tiesību sistēmai – episkopālisma sistēmai jeb teorijai.

⁷⁷ Otto Friedrich, *Einführung in das Kirchenrecht* (Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1961), 82.

⁷⁸ Otto Friedrich, *Einführung in das Kirchenrecht*, 315.

⁷⁹ Kurt Nowak, “Protestantismus und demokratie in Deutschland. Aspekte der politischen Moderne”, 2.

⁸⁰ Karl Kohler, *Lehrbuch des deutsch-evangelischen Kirchenrechts* (Berlin: Verlag von Rether&Reichard, 1895), 92.

⁸¹ Friedemann Kuttler, *Synode und Parlament* (Hamburg: Verlag Dr.Kovač, 2010), 48.

2.2. Sinodālais elements evaņģēliskās baznīcas vadībā

Sinodālās pārvaldes iedīgļi Vācijas baznīcas tiesību vēsturē meklējami 16. gadsimtā. Lai arī Homburgas Sinode 1526. gadā, kurā Hesenē garīdzniecība un laicīgās varas pārstāvji sapulcējās, lai apspriestu jautājumu par evaņģēliskās ticības ieviešanu, nepieņēma paredzēto sinodālo pārvaldes kārtību, tomēr kopš 1531. gada Hesenē notika regulāras superintendantu sinodes. Taču tikai 19. gadsimtā sinodes sāka konkurēt ar konsistorijām. Tomēr sinodālais elements bija zināms jau sen. Jēdziena “sinode” vietā baznīca lietoja terminu “koncils”. Apustuļu darbu grāmatā runāts par Apustuļu koncilu. Kopš 2. gadsimta notika regulāras bīskapu sinodes⁸², kopš Nīkajas koncila 325. gadā tika sasaukti ekumeniskie koncili. Taču reformatori noraidīja pāvesta tiesības sasaukt koncilus. Viņi pieprasīja “brīva”, līdz ar to no pāvesta neatkarīga un pāvestam nepakļauta koncila sasaukšanu.⁸³ Tomēr ir jāuzsver, ka Romas katoļi uzskatīja, ka koncili un sinodes ir bīskapu koncili un bīskapu sinodes.⁸⁴ Līdz ar to, ka tika atmesta Romas katoļu izpratne par pāvesta un bīskapu amatiem, zuda arī šāda veida koncilu un sinožu nozīme, un sinodālā elementa loma luteriskajā baznīcā kļuva maznozīmīga līdz pat 19. gadsimtam, kad reformētās baznīcas sinodālprezbiteriālās satversmes iespaidā sinodālais elements konstituējās no jauna un pamazām ieņēma savu vietu evaņģēliskajā baznīcā. Sinodālais elements veidojās analogiski politiskajam konstitucionālismam, kas pieprasīja pilsoņu parlamentāro pārstāvniecību iepretī ķēniņam. Līdz ar to sinodālais elements veidojās kā sava veida “baznīciskais konstitucionālisms”⁸⁵, kā pretstats un līdzdalība zemju

⁸² CIC (Can. 342–348) Bīskapu sinode ir no dažādiem zemes reģioniem izraudzītu bīskapu sanāksme, kura sapulcējas noteiktā laikā un kurai ir konsultatīvs raksturs. Tā nepieņem lēmumus, ja vien pāvests nav to sinodei uzdevis. Bīskapu sinode atrodas tiešā pāvesta autoritātē: pāvests to sasauca, nosaka tās sastāvu, veido darba kārtību, vada, slēdz, pārtrauc, atlaiž. Pēc sinodes noslēguma sinodāļiem viņu amata uzdevums beidzas. (*Codex des Kanonischen Rechtes* (Bonn: Verlag Butzon&Bercker Kevalaer, 2001), 149–151).

⁸³ CIC Can. 336–341 ir noteikts, ka attiecībā uz kopējo baznīcu (kopbaznīcu) Bīskapu kolēģija īsteno savu varu ar ekumeniskā koncila palīdzību. Bīskapu kolēģijas galva ir pāvests, un šo kolēģiju veido konsekrācijas Sakraments (*sacramentalis consecrationis*) un hierarhiskā kopība (*hierarchica communione*) ar pāvestu un Bīskapu kolēģijas locekļiem, tajā pastāv apustuliskās kopības nepārtrauktība. Kolēģija atrodas kopībā ar pāvestu un bez šīs kopības tā nevar būt augstākās un pilnīgās baznīcas varas nesēja kopbaznīcā. Vienīgi pāvests var sasaukt, vadīt, pārceļt, pārtraukt un atlaist ekumenisko koncilu, kā arī izsludināt tā lēmumus. Pāvests nosaka koncila dienas kārtību un pārējo koncila tēvu priekšlikumus akceptē tikai, ja tie ir viņam pieņemami. Koncilā ar balsstiesībām piedalās tikai visi bīskapi. Ja koncila laikā pāvesta vieta kļūst vakanta, koncils tiek pārtraukts, līdz ir izraudzīts jauns pāvests. Koncila lēmumi stājas spēkā tikai pēc tam, kad tos pāvests kopā ar koncila tēviem ir izsludinājis. (*Codex des Kanonischen Rechtes*, 145–148).

⁸⁴ 15. gs. sākumā katoļu baznīcā attīstījās konciliārā teorija, kura nozīmēja, ka noteiktos apstākļos koncila lēmumiem var būt augstāka autoritāte nekā pāvestam, ja vien koncils ir sasaukts korekti un pārstāv visu Baznīcu. Šāds koncils kā baznīcas augstākā autoritāte var atcelt pāvestu-herētiķi. Konciliārā teorija paredzēja, ka šādi koncils varētu darboties tikai nepieciešamības gadījumā. Daži kanoniķi gāja vēl tālāk un visu kopbaznīcu izteica kā augstāko baznīcas varas nesēju un vispārējo koncilu kā augstāko instanci, kuras priekšā pāvests ir “parlamentāri” atbildīgs. Konciliārās teorijas piekritēju “episkopālās” līnijas pārstāvji uzskatīja, ka pāvests konciliāri sasaukto bīskapu vidū ir “*primus inter paris*” (pirmais starp līdzīgiem), savukārt radikālākās – “demokrātiskās” – līnijas aizstāvji uzskatīja, ka pats koncils ir ticīgo kopības pārstāvniecība, kam kā baznīcas varas nesējai pieder pēdējais vārds. (Christoph Link, *Kirchliche Rechtsgeschichte. Juristische Kurz-Lehrbücher*, 47–48).

⁸⁵ Sk. vairāk Ris, Georg. *Der “kirchliche Konstitutionalismus”* (Tubingen: J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), 1988)

valdnieku īstenotajai baznīcas pārvaldei. Taču arī 19. gadsimtā luteriskajā baznīcā Vācijā sinodēm vēl nebija tiesiskas kompetences, tās lielākoties bija mācītāju sanāksmes, kuru priekšlikumi tika nodoti zemes valdniekam (*Summeepiscopus*) un Konsistorijai.

Reformācijas izraisītie teoloģiskie jauninājumi un ar tiem saistītās izmaiņas izpratnē par baznīcu atstāja ietekmi arī uz sinodes nojēgumu. Jau pirms tādiem plaši zināmiem reformatoriem kā Luters, Cvinglijs un Kalvins jaunās sinodālās baznīcas pārvaldes izpratni varēja novērot Valdensiešu baznīcā, kas gan neatstāja nozīmīgu iespaidu uz tā laika baznīcas dzīvi. Valdensiešu kopienas iekšējā kārtība bija līdzīga ar vēlāk reformācijas ietekmē izveidotajām baznīcas kārtībām. Tā aprakstīja priesteru un sprediķotāju amatu un ikgadēju sinodi, kurā sapulcējās visi garīdznieki⁸⁶, taču šajā kārtībā netika minēta draudžu pārstāvniecība.

Izpratne par sinodālo satversmes elementu reformētajās baznīcās bija citāda, jo tajās tika uzsvērtā draudžu autonomija, kas atbilda subsidiaritātes (dalītās kompetences un proporcionalitātes) principam⁸⁷, kas noteica, ka augstākstāvošā instance ir tiesīga rīkoties tikai tad, ja zemākā instance to nespēj vai nevēlas, izveidojot sinodi par baznīcas vadības institūciju. Reformētās baznīcas sinožu īpatnība bija tā, ka tās bija baznīcas amatus pārstāvošas sinodes, kuru locekļi bija mācītāji, draudžu vecajie un citās vietās arī diakoni, reprezentējot Kristus autoritāti. Tajā pašā laikā šīs sinodes nekādā gadījumā nebija baznīcas parlamenti, kas demokrātiski pārstāvētu draudžu locekļus. Sinodes ierobežoja episkopālo baznīcas vadību. Emdenas Sinodes⁸⁸ (1571) 1. artikuls noteica, ka neviena draudze nevar piesavināties varu pār citu draudzi, neviens mācītājs vai draudzes vecākais pār citiem draudzes vecajiem, neviens diakons pār citiem diakoniem.⁸⁹ Lai nodrošinātu līdztiesības principu, sinodes prezidents tika izraudzīts katrai atsevišķajai sinodei, prezidija sastāvs, sinodes vadītāji mainījās. Senākajā reformētās baznīcas tradīcijā nepastāvēja arī otrreizēja ievēlēšana amatā.

⁸⁶ Gotthard Victor Lechler und Friedrich Wilhelm Stubner, *Geschichte der Presbyterian – und Synodalverfassung seit der Reformation* (Leiden: Noothoven van Goor, 1854), 3.

⁸⁷ Pirmā subsidiaritātes principu definēja reformēto baznīca, kura to izteica kā baznīcas iekārtu veidojošo principu. Tas tika pieņemts Emdenas Sinodē 1571. gadā kā pretnostatījums centralizētajai līdzšinējās katoļu baznīcas vadības izpratnei, nosakot, ka provinciālās un Ģenerālās Sinodes nedrīkst apspriest jautājumus, kuri jau iepriekš ir kopīgi apspriesti un par kuriem ir iepriekš pieņemti lēmumi. Subsidiaritātes (*“subsidium”* – lat. “palīdzība, rezerve”) princips veicina lēmumu pieņemšanu, uzdevumu īstenošanu, atbildības uzņemšanos pēc iespējas zemākā organizācijas instancē. Tikai tad, kad šīs instances to nevar īstenot, tām nāk palīgā augstākas instances, subsidiāri tās atbalstot vai pārņemot to kompetenci, ņemot vērā zemāko instanču pašnoteikšanās un atbildības robežas.

⁸⁸ Nīderlande kļuva par kalvinistiskās kristietības centru (*Confessio belgica* 1561), kur spāņu apspiestībā esošie reformētie izveidoja pagrīdes baznīcu. Tās draudzes 1568. gadā pulcējās Veselera konventā, bet 1571. gadā Emdenas Sinodē, kurā pieņēma Satversmi, kurā nozīmīgu lomu ieņēma Provinciālsinodes un Ģenerālā Sinode.

⁸⁹ Martin Honecker, *Evangelisches Kirchenrecht. Eine Einführung in die theologischen Grundlagen*, 143.

Tikai ar 19. gadsimta sākumu sākās prezbiteriālās un sinodālās iekārtas veidošanās kustība. 19. gadsimta otrajā pusē pastāvošās pavalstu valdnieku vadītās baznīcas pārvaldes ietvaros ieviesa vietējo zemes baznīcu sinodes, bet līdz ar šī baznīcas vadības modeļa beigām pavalstu baznīcu sinodes kļuva par likumdevēja institūcijām, kuras pieņēma baznīcas satversmes, likumus, saimnieciskos un finansiālos lēmumus, ievēlēja vadošos garīdzniekus vai bīskapus, citus baznīcas pārvaldes locekļus. Samērs starp lajiem un garīdzniekiem novirzījās par labu laju sinodāļiem.

Kā norāda M. Honekers, sinodēm ir jākalpo konsensa veidošanai, nevis vairākuma varai pār mazākumu. Sinodālais elements nenozīmē, ka baznīcas vara (*Kirchengewalt*) būtu nonākusi baznīcas kopības (tautas) rokās. Taču vienlaikus sinodes reprezentē draudžu, kalpošanu, novirzienu dažādību un vienotību. Sinodēm ir jānodrošina nonākšana pie konsensa svarīgākajos teoloģiskajos jautājumos. Mūsdienās sinode ir svarīgākā baznīcas vadības sastāvdaļa, jo tā ne tikai pieņem lēmumus par baznīcas iekšējo kārtību, likumiem un noteikumiem, saimnieciskajiem un finanšu, kā arī administratīvajiem jautājumiem, attiecībām ar valsti un citām baznīcām, bet arī ievēl bīskapus vai baznīcas prezidentus un izšķir citus visai baznīcai saistošus personāla jautājumus. Luteriskās baznīcas varu sadala starp sinodi, konsistoriju un bīskapa amatu. Bīskaps no šī redzes viedokļa nav sinodes loceklis, bet tai "pretī" stāvošs. Šī spriedze nodrošina līdzsvaru starp sinodālo un episkopālo elementu, lai sinodālā likumdošanas kompetence nekļūtu dominējoša pār garīgo dzīvi, tieši tāpat, lai episkopālā elementa ietekmē pati sinode nekļūtu pārāk teoloģiska un garīga, nekļūtu par "dievkalpojumu", kas to vestu savu lēmumu pārspīlētā ideoloģizācijā un garīgā pārspīlējumā. Sinodes lēmumu leģitimitāte balstās pārliecinošas un argumentu spēkā, nevis formālā autoritātē.⁹⁰

2.3. Episkopālais elements evaņģēliskās baznīcas vadībā

Trešais evaņģēliskās baznīcas iekārtas elements no vēsturiskā viedokļa savu vietu baznīcas iekārtā atrada visvēlāk. Vācijā līdz pat *Landesherrliche Kirchenregiment* sistēmas beigām 1918. gadā zemes valdnieks bija arī šīs zemes baznīcas bīskaps. Arī Krievijas impērijā centieni baznīcas iekārtā atrast vietu episkopālajam elementam vai nu neizdevās, vai arī nepildīja savu funkciju. Tam iepretī Skandināvijā kopš 16. gadsimta episkopālais baznīcas iekārtas elements īstenojās ar bīskapu nepārtrauktību, skandināvu baznīcām pieņemot evaņģēlisko ticību. Vācu luterisma telpā episkopālo uzraudzību īstenoja superintendenti vai dekāni, apzināti atsakoties no nosaukuma "bīskaps", ar to uzsverot evaņģēliskā bīskapa amata

⁹⁰ Martin Honecker, op. cit., 146.

būtisko atšķirību no katoļu baznīcas izpratnes par bīskapa amatu.

Limas dokumentā (1982) bīskapa amatu ievieto vienotā garīgā amata modelī, kurā ir paredzētas episkopālās, prezbiteriālās un diakonālās amata funkcijas. Turklāt apustuliskā sukcesija tiek uzlūkota kā iedarbīga zīme, nevis garantija, kas nodrošina baznīcā apustuliskās ticības un sūtības kontinuitāti.⁹¹ Saskaņā ar evaņģēlisko izpratni iesvētīšana bīskapa amata nav dievišķā likuma (“*iure divino*”) izpaušme, jo bīskaps nav apustuļu pēctecis un baznīcas būtības tālāknēsējs, episkopālā struktūra nekonstituē baznīcu. Šo izpratni par bīskapa amatu reformācija noraidīja. Kalvins to īstenoja stingrāk, kaut gan bīskapa amats saglabājās reformētajās baznīcās Polijā, Ungārijā un Rumānijā (Zībenburgerē). Lutērs to īstenoja mazāk stingri, 1520. gadā noraidot tieši hierarhisko bīskapa amata izpratni kā neevaņģēlisku. Augsбургas ticības apliecības XXVIII artikuls noraida garīgās un laicīgās varas koncentrāciju episkopālā amata rokās, stingri nostājoties pret praksi, kad bīskapi vienlaikus bija zemju valdnieki. Vienīgais Kristus dotais amats bīskapam ir sludināšana, līdz ar to bīskapam nevar būt autoritāte pār citiem mācītājiem. Bīskapi un mācītāji ir līdzvērtīgi.⁹² Tajā pašā laikā reformatori vēlējās paturēt to episkopālo funkciju, kas nodrošināja draudžu pārraudzību, taču šīs episkopālās tiesības izrietēja tikai no nepieciešamības un cilvēciskā labuma, nevis Kristus pavēles.

Pēc evaņģēliskās izpratnes viena vai cita baznīcas iekārtas elementa – konsistoriālā, episkopālā, sinodālā – dominēšana partikulārajās baznīcās iekārtās nav baznīcu šķeļoša parādība. Jebkura iekārta neatkarīgi no tā, kurš elements tajā dominē, ir leģitīma. Izšķiroši evaņģēliskajai izpratnei ir tas, ka bīskapu ievēl sinode un sinode var arī no viņa amata atsaukt. Līdz ar to bīskapa amats evaņģēliskā baznīcā ir “sinodāls”. Bīskaps noteiktu laiku pilda viņam sinodes uzticētā amata pienākumus. Tāpēc arī daudzās evaņģēliskās baznīcās bīskapa amats ir terminēts vai arī ierobežots līdz noteikta vecuma sasniegšanai. Bīskaps – pat tad, ja viņa amats tiek saukts citādi, – kā vadošais garīdznieks reprezentē baznīcu sabiedrībā, rūpējas par attiecībām ar citām kristīgajām konfesijām un evaņģēliskajām partnerbaznīcām, veic mācības uzraudzību, tādēļ dažās evaņģēliskās baznīcās bīskapam ir veto tiesības attiecībā uz sinodes lēmumiem un tās pieņemtajiem noteikumiem, ja tie ir pretrunā ar baznīcas mācību. Citi bīskapa pienākumi ir teoloģiskās izglītības pārraudzība, vizitācijas un mācītāju dvēseļkopšana, arī (bet ne visās baznīcās) mācītāju ordinēšana. Viņa darbību ierobežo un nosaka katras partikulārās baznīcas satversme.

⁹¹ Limas dokuments.

⁹² *Vienprātības grāmata. Liber Concordiae. Luterāņu ticības apliecības*, 49. (Augsburgas apliecība, § XXVIII).

3. Svarīgākās evaņģēliskās baznīcas vadības teorijas evaņģēliskās baznīcas tiesībās

Sinodāli episkopālā baznīcas vadības un pārvaldes modeļa izveidošanās LELB ir rezultāts dažādo sinožu modeļu attīstībai evaņģēliskajās baznīcās Vācijā un to ietekmei uz baznīcas vadības strukturālo reformu mēģinājumiem luteriskajā baznīcā Krievijas impērijā. Lai izprastu, kāpēc 20. gadsimta 30. gadu beigās LELB sākās atteikšanās no sinodālā elementa baznīcas vadībā un pārvaldē un kādas sekas baznīcā atstāja pilnīga sinodālā elementa *de facto* ignorēšana, veidojoties luteriskās baznīcas vadības un pārvaldes institūcijām padomju režīma apstākļos pēc II Pasaules kara Latvijā, ir jāapskata sinodes kā noteicošā un evaņģēlisko baznīcas vadību konstituējošā elementa ģenēze 19. un 20. gadsimtā.

3.1. Pirmkristīgā parauga baznīcas vadības teorija

To pārstāvēja Ernsts Vilhelms Hengstenbergs (*Ernst Wilhelm Hengstenberg*, 1802–1869), kurš kopā ar citiem 19. gadsimtā atdzimstošās luteriskās ortodoksijas pārstāvjiem darbojās baznīcu tiesību virzienā, kas uzskatīja, ka jautājumi par baznīcas iekārtu un vadību ir jānodod valsts varas rokās. Šis virziens balstījās ieskatā, ka, lai gan evaņģēliskās mācības centrā atrodas Svētie Raksti kā dzīves, Pestīšanas un mācības mēraukla, taču attiecībā uz tajos atrodamajām norādēm uz agrīno draudžu struktūru un vadību Lutērs uzskatīja, ka baznīcas tiesību jautājumi atrodas perifērijā, un apstrīdēja jebkādas baznīcas kārtības nozīmi cilvēka svēttapšanā un Pestīšanā. No tā izriet, ka agrīno draudžu organizatoriskajiem aspektiem nepiemīt teoloģiska, bet gan tikai savā laikā ierobežota vēsturiska patiesība. Šī nostāja uzsvēra, ka baznīcas forma un uzbūve neietilpst tajā kristīgās vēsts komunikācijas saturā, kuru veidot un īstenot ir pavēlējis Kristus.

3.2. Reformācijas apliecību rakstos balstītās baznīcas vadības teorijas

Luteriskajā teoloģijā vienmēr klātesoši ir divi svarīgākie pamatmotīvi – mācība par divām valstībām un mācība par vispārējo priesterību. Mācība par divām valstībām kalpo kā arguments evaņģēliskās patstāvības un neatkarības jautājumu spektrā, no kā izriet centieni ierobežot valsts varas ietekmi baznīcā, tā vietā veidojot visdažādākos baznīcas satversmju modeļus. Atteikšanās no īpašas garīdznieku kārtas korespondē ar katra kristīgā cilvēka

tiesībām un pienākumiem līdzdarboties baznīcas dzīvē un vērtēt tās sludināšanu un mācību.⁹³ Šī uzdevuma īstenošanai ir nepieciešama noteikta kārtība un struktūra, kas nodrošinātu baznīcas un draudžu vienību. Satversme ir nepieciešama, lai nodrošinātu baznīcas sludināšanas uzdevumu. Šādai satversmei ir jābalstās tālejošā draudzes locekļu līdzdalībā baznīcas vadībā un pārvaldē. No šiem ieskatiem savu leģitimitāti saņem liberālās satversmju idejas.

Mācība par vispārējo priesterību 19. gadsimtā tika interpretēta arī tādā nozīmē, ka tā kalpo nevis kā baznīcas vadības un pārvaldes struktūras paraugs, bet gan skaidro katras atsevišķās personas attiecības ar Dievu. Šo ideju spilgtākais pārstāvis bija Frīdrihs Juliuss Štāls (*Friedrich Julius Stahl*, 1802–1861), kurš reformācijas apliecības rakstus un mācības “atbrīvoja no sava laikmeta noteiktajiem antiklerikālajiem pamatiem, tādējādi tuvinoties hierarhiski episkopālām katoļu baznīcas struktūrām”.⁹⁴

Viens no spilgtākajiem 19. gadsimta pārstāvjiem, kuri stingri turējās pie uzticības Bībelē aprakstītajai draudžu struktūrai, vienlaikus vērtējot to kā adiaforu parādību, bija Teodosijs Harnaks (*Theodosius Harnack*, 1817–1889), kurš norādīja, ka baznīcas iekšējā kārtība – draudzes, amati, kompetences – ir pietiekami aprakstīta Rakstos, taču tas, kādās attiecībās un modeļos baznīca atrodas ar valsti, ir maināms un ārējo nosacījumu noteikts lielums. Kristus miesa varētu pastāvēt bez laicīgas un tiesiskas organizācijas, taču baznīcai savas brīvības un satura nosargāšanas dēļ ir nepieciešamība pēc organizatoriskas struktūras.⁹⁵ Evaņģēliskās baznīcas satversme ir sava laika radīta nepieciešamība. Baznīcas tiesiskās iekārtas uzdevums ir kārtot baznīcas ārējās lietas, tās pārvaldīt un reprezentēt, vienlaikus nepiešķirot šim uzdevumam dievišķu varu.

Savukārt Karls Frīdrihs Eihorns (*Karl Friedrich Eichhorn*, 1781–1854) pozitīvajās tiesībās balstītus baznīcas iekārtas normatīvos pamatus redzēja pašā baznīcas mācībā, kurā iekļauti arī luterisko apliecību raksti. Viņa teorija izrietēja no Augsбургas ticības apliecības VII artikula. Savukārt IV, XIV un XXVIII artikuls veidoja sludināšanas amatu, kas savas pilnvaras saņem no apustuļu amata, “kura uzdevums ir nevis ar šo amatu lielīties, bet to pārvaldīt”.⁹⁶ K. F. Eihorna izpratne par baznīcas vadību balstījās minētajos artikulos. Baznīcas vadīšana ietver sevī bīskapa varu, kas ir pakļauta baznīcas iesaistē šīs varas īstenošanā. Tā ietver sevī arī draudžu līdzdalību. Saskaņā ar K. F. Eihornu vietējās zemes valdniekam

⁹³ Siegfried Grundmann, “Verfassungsrecht in der Kirche des Evangeliums,” *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 11 (1964/65): 9.

⁹⁴ Georg Ris, *Der “kirchliche Konstitutionalismus”. Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 33* (Tubingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1988), 91.

⁹⁵ Georg Ris, *Der “kirchliche Konstitutionalismus”*, 91.

⁹⁶ Georg Ris, op. cit., 93.

nepiemīt likumdošanas vara evaņģēliskajā baznīcā. Baznīcas likumi var tikt pieņemti un mainīti tikai ar pašas baznīcas starpniecību vai iesaistīšanos likumdošanas procesā. Attiecībā uz garīdznieku sinodes pilnvarām baznīcas lēmumu pieņemšanā K. F. Eihorns bija kritisks.

3.3. Teritoriālā sistēmā balstītās baznīcu vadības teorijas

19. gadsimta diskusijās par baznīcas satversmi bija vērojami arī atsevišķi centieni noraidīt tādas nepieciešamību un aizstāvēt baznīcas un valsts strukturālo vienību. Saksijas provinces prezidents, jurists pēc izglītības, Fridrihs fon Bulovs (*Friedrich von Bulow*, 1762–1827) savā 1818. gada darbā “Par pašreizējām tendencēm kristīgajā evaņģēliskajā baznīcā” uzsvēra, ka garīdznieku prasības pēc gala lēmumu pieņemšanas tiesībām un pēc padomdodāšas vai lēmumus pieņemošas sinodes ir radījušas varas ambīcijas, kas sevī nes neevaņģēliskas hierarhijas tendences. Vienlaikus F. fon Bulovs nenoliedz nepieciešamību pēc sinodēm kā garīgu domu apmaiņas forumiem, kas kalpo sprediķotāju darba un visas baznīcas stāvokļa uzlabošanai. Taču sinožu pilnvaru palielināšanā F. fon Bulovs redzēja iedomību un tieksmi pēc varas, kas nav savienojami ar evaņģēlisko amatu un tā ārējās varas noraidīšanu.⁹⁷

Lai arī šāda veida idejas neguva plašāku atbalstu, tajā pašā laikā teritoriālā sistēmā balstītās idejas ietekmēja arī citus 19. gadsimta baznīcu tiesību zinātniekus. Līdzās prasībai pēc patstāvīgām baznīcas tiesībām apstrīdēta valsts suverenitāte pār baznīcu. Visspilgtāk tas atklājās Rūdolfa Zoma (*Rudolph Sohm*, 1841–1917) 1873. gada rakstā “Par baznīcas un valsts attiecībām”, kurā viņš aprakstīja baznīcas jēdzienu kā “sašķeltu” garīgajā un laicīgajā jomā. Baznīca nevar vienlaikus baudīt sabiedriskas organizācijas brīvību un publiski tiesiskā subjekta privilēģijas. Baznīcai ir jāatrodas ciešā saistībā ar valsti, kura R. Zomam nozīmē augstāko suverēno varu cilvēku kopienā. Baznīca kā kopiena, kurā Kristus apvieno visus ticīgos, ir taipus nepieciešamības pēc tiesiski noteiktas kārtības un struktūras. “Baznīcas tiesību būtība ir pretrunā ar baznīcas būtību” un “Baznīcas būtība ir garīga, bet tiesību būtība ir laicīga”⁹⁸ – ar šiem provocējošiem izteikumiem R. Zoms 1892. gadā sāka un pabeidza savu “Baznīcas tiesības” pirmo sējumu, šie izteikumi kļuva par joprojām risinātu teoloģisko un juridisko diskusiju tēmu. Saskaņā ar R. Zomu baznīcas tiesības ir piespiedu risinājums, kas rodas, atsaucoties uz noteiktām sabiedrības vajadzībām. Laicīgajai varai tie ir valsts likumi, kas organizē un nosaka sabiedrības dzīvi, bet baznīcā tā ir no Kristus dotās atslēgu varas izaugusi pāvesta un bīskapu vara, kas Dieva likumus un Kristus pavēles izprot kā tiesiskus

⁹⁷ Ibid., 95.

⁹⁸ Rudolph Sohm, *Kirchenrecht. Bd. I: Die geschichtliche Grundlagen*, 700.

normatīvus, kas pieprasa tām paklausīt ar definētas baznīcas autoritātes starpniecību.⁹⁹ R. Zoms strikti atdala katoļu baznīcu no pirmbaznīcas, kurā visas cilvēciskās un “dievišķās” tiesības stāv pretrunā evaņģēlijam.¹⁰⁰ Pirmdraudzē “Kristus miesa” un ārēji redzamā draudzes kopība ir ekvivalenti jēdzieni, kas dzīvo no Dieva, caur Dievu un ar Dievu.¹⁰¹ “Baznīcas tiesības pirmdraudzē ir ne tikai neiespējamās, bet arī nevajadzīgas. Mīlestības spēks ir stiprāks nekā grēka spēks un vispirms jau tāpēc, ka Dieva Gars draudzē ir stiprāks nekā pasaules gars, tādēļ nav nepieciešama nekāda tiesiska kārtība, piespiedu risinājumi, formāls tiesiskums, jo tas iznīcina baznīcas garu”.¹⁰² Pirmdraudzes situācijas idealizācija R. Zomu noved pie pārliecības, ka katolicisma¹⁰³ un līdz ar to arī baznīcas tiesību izveidošanās ir pagrimuma un norieta process kristietībā, mazticības rezultāts, kas kopš 1. gadsimta beigām kļūst arvien redzamāks. Tieši mazticība savu drošību meklē noteikumos, ierobežojumos, hierarhijās, likumos, ārējās garantijās kā baznīcu konstituējošos elementos. Kristofs Links (*Christoph Link*) uzskata, ka R. Zoms agrīnās kristietības tiesību vēsturi mēra ar sava laika tiesiskajām mērauklām un spēj jēdzienu “tiesības” iztēloties tikai cilvēciskā un atsvešinātā formā. Tādi jēdzieni kā tiesības un mīlestība, ticības drosme un tiesiska kārtība viņam nav savienojami, R. Zoms tos saredz tikai kā pretstatus. R. Zoms nepamana, ka kristīgajai baznīcai arī savā sākumā bija nepieciešama tiesiska kārtība un tā šo kārtību iekšējā kontinuitātē arī veidoja.¹⁰⁴ Tieši R. Zoma baznīcas tiesību teorijā var pārliecināties par to, cik dziļi un pašsaprotami valsts varas klātbūtne evaņģēliskajā baznīcā bija iesakņojusies un cik neliela bija pašas baznīcas patstāvība un centieni pēc šādas pastāvības. Baznīca apmierinājās ar prasību pēc ierobežotas autonomijas un noraidīja katoļu baznīcas modeli veidoties par “*societas perfecta*”.

Kaismīgs baznīcai valsts doto garantiju aizstāvis bija arī Emīls Frīdbergs (*Emil Friedberg*, 1837–1910), kurš pārstāvēja teoriju, kurā baznīcas brīvība ir cieši saistīta ar valsts varas uzraudzības un līdzdalības funkcijām. Valsts aizsardzība ir saistīta ar pilsoņu pienākumu finansiāli uzturēt baznīcu arī tad, ja valsts nepiedalās izdevumu kontrolē. Baznīcas un valsts šķiršana valsti vājinātu un pasliktinātu pilsonisko tiesību aizsardzību.

Riharda Rotes (*Richard Rothe*, 1799–1867) visnotaļ savdabīgā mācība pauž ideju par

⁹⁹ Rudolph Sohm, *Kirchenrecht. Bd. II: Katholisches Kirchenrecht* (München, Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1923), 48.

¹⁰⁰ Rudolph Sohm, *Kirchenrecht. Bd. II: Katholisches Kirchenrecht*, 169.

¹⁰¹ Rudolph Sohm, op. cit. 169.

¹⁰² Rudolph Sohm, *Kirchenrecht. Bd. I: Die geschichtliche Grundlagen*, 162.

¹⁰³ Kristofs Links norāda, ka R. Zoms savu viedokli vēlāk modificēja un modernā katolicisma izveidošanos datēja ar pāvestu likumdošanas aktu apkopojumiem 13. gadsimtā (pāvesta Gregora IX 1234. gadā sakopotais krājums *Liber Extra* piecās grāmatās ar pāvesta dekretālijām, tās papildinājums (vēlākās dekretālijas un Lionas koncilu lēmumi) *Liber Sextus*, kuru izdeva pāvests Bonifācijs VIII 1298. gadā). Sk. *Kirchliche Rechtsgeschichte*, 2.

¹⁰⁴ Christoph Link, *Kirchliche Rechtsgeschichte*, 2.

to, ka pēc visaptverošas redzamās pasaules pievienošanās kristietībai valsts integrēs baznīcu sevī un tas iezīmēs pēdējo laiku tuvošanos. Šī teorija apliecināja R. Rotes mācības piederību idejām par baznīcas subordināciju valstij saskaņā teritoriāliskās sistēmas principiem.

3.4. Episkopālā sistēmā balstītās baznīcas vadības teorijas

Pavisam citas baznīcas satversmes idejas pārstāvēja restaurācijas teorija, ko izveidoja konservatīvi ortodoksa jaunluterisms F. J. Štāla vadībā, kuram pieslēgās arī Prūsijas ķēniņš Frīdrihs Vilhelms IV (1795–1861). Saskaņā ar šo teoriju baznīca ir garīga un vienlaikus institucionāla, objektīva un vienlaikus transpersonāla, Kristus iedibinājums un vienlaikus iestāde. Vispārējā priesterība ir nevis satversmes, bet gan tikai ticības princips, kas definē cilvēka stāvokli Dieva priekšā. Kopumā draudzes loma ir pakārtota, draudze ir tikai vārda saņēmēja un patērētāja. Baznīcas centrā ir vārda kalpošanas amats. Šis amats ir arī baznīcas vadība, kurai piemīt dievišķa pilnvara, atslēgu vara un tiesības iecelt apustuliskā amata pārstāvjus. Sinodi veido draudžu garīdznieki. Tā ir baznīca, kuras vidū atrodas bīskaps, kura amatu nosaka vienīgi Svētie Raksti. Caur bīskapu plūst visa baznīcas dzīve, un viņš ir visas baznīcas dzīves mēraukla.¹⁰⁵

Šādai baznīcas izpratnei laikabiedri pārmeta nepietiekamu draudzes fundamentālās lomas un baznīcas kā vienlīdzīgu cilvēku kopienas uzsvēršanu, laju institucionālo amatu lietošanu tikai kā satversmes dekoru, toleranci pret neevanģēlisku hierarhiju.

Citus “garīdznieku” baznīcas modeļus pārstāvēja Samuels Kristians Gotfrīds Kusters (*Samuel Christian Gotfried Kuster*, 1762–1838), Jonatāns Šuderofs (*Jonathan Schuderoff*, 1766–1843) un Karls Jozias Bunzens (*Karl Josias Bunsen*, 1791–1860).

S. Kusters 1815. gadā racionālisma ideju iespaidā piedāvāja sinodālas satversmes projektu, kurā laji tika iesaistīti gan mācītāja izvēlē, gan prezbitēriju iecelšanā, kā arī līdzdalībā sinodēs. Baznīcas reprezentantes – garīgā amata – “piramīda” izrietēja no apustuļu amata. Zemes valdniekam šajā baznīcas modelī vieta nebija paredzēta, jo baznīca bija šķirta no valsts. J. Šuderofa izpratnē baznīca kā iestāde, kas kalpo tās locekļu morālai bagātināšanai, pilda pavisam citus uzdevumus nekā valsts, līdz ar to ir no valsts šķirama. Savukārt K. Bunzens, kurš bija arī Prūsijas ķēniņa Frīdriha Vilhelma IV uzticības persona, izstrādāja savdabīgu “bīskapa” baznīcas modeli, kurā atradās vieta arī zemes valdnieka institūcijai, proti, baznīcu ar bīskapu priekšgalā, kuru ieceļ 60 zemes valdnieki, kuri īsteno baznīca varu,

¹⁰⁵ Friedrich Julius Stahl, *Die Kirchenverfassung nach Lehre und Recht der Protestanten* (Erlangen: Verlag von Theodor Blaesing, 1862), 83.

savukārt draudzes pārvalda vēlētās draudžu padomes ar ievērojamām pašpārvaldes tiesībām. Zemes valdnieki īsteno pašu iecelto baznīcas iecirkņu valžu pārraudzību un pārvalda iecirkņus, savukārt visas provinces līmenī zemes valdnieki ieceļ “metropolītībiskapu”, padomi un jauktu sinodi, bet visas zemes līmenī līdztekus ķēniņa īstenotai baznīcas varai pastāv arī “*reihsinode*”. Līdz ar to prezbitēriālie un episkopālie elementi šajā modelī savietojās kopā ar zemes valdnieka un sinodālajiem elementiem.

3.5. Koleģiālisma sistēmas ietekmētās baznīcas vadības teorijas

“Svētās Romas vācu impērijas” sabrukums 19. gadsimta sākumā, Napoleona karu rezultātā radušies teritoriālie pārkārtojumi Eiropā, kas pēc 1815. gada Vīnes kongresa izveidoja daudzkonfesionālas teritorijas, radīja situāciju, ka teritoriālisma sistēmā un absolūtisma principos veidotās Vācijas zemes baznīcas sastapās ar nepieciešamību teorētiskajā izpratnē par baznīcu pievērsties franču revolūcijas idejās balstītajās koleģiālisma teorijās. K. Šlaihs (*C. Schlaich*) norāda, ka koleģiālisma teoriju izpratnē cilvēks ir brīvs indivīds ar pašnoteikšanās un pašapziņas tiesībām.¹⁰⁶ Koleģiālisma teorija piedāvāja paritātiskas valsts ietvaros tolerantu un pārkonfesionālu baznīcas jēdzienu un tādas valsts un baznīcas attiecības, kurās zemes valdnieka baznīcas vadība, no vienas puses, baznīcai garantē tās tiesības un drošību, bet no otras – to ierobežo. Koleģiālisma teorētiķis Tībels (*Tiebel*) izveidoja sinodālu satversmi ar draudzes vēlētu prezbitēriju un sprediķotāja amatu un bīskapu veidotu valsts sinodi, kurā ķēniņš ieņem arhibīskapa amatu, bet otra teorētiķa Neimana (*Neumann*) ideja bija tāda baznīcas iekārta, kas valstij nedeva nedz sociālu autoritāti, nedz uzraudzības tiesības un deklarēja baznīcu un valsti kā divus pēc savas būtības un mērķiem atšķirīgus institūtus.¹⁰⁷

3.6. Elementārā baznīcas teorija

Kā pirmais nopietnais pieteikums sinodālas baznīcas iekārtas veidošanā bija nozīmīgā teologa un filosofa Fridriha Šleiermahera (*Friedrich Schleiermacher*, 1768–1834) 1808. gadā izstrādātais Prūsijas baznīcas Satversmes projekts (“*Vorschlag zu einer neuen Verfassung der protestantischen Kirche im Preussischen Staate*”). Tas paredzēja radikālu prasību pēc baznīcas, kas ir brīva no valsts un pati sevi pārvalda, proti, bīskapu vadītu baznīcas pārvaldi, kurā

¹⁰⁶ Klaus Schlaich, *Kollegialtheorie. Kirche, Recht und Staat in der Aufklärung. Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 8* (Munche: Claudius, 1969), 89.

¹⁰⁷ Georg Ris, op. cit., 113.

valstij tiek deleģētas vien uzraudzības funkcijas. Draudze ievēl vecajos un mācītāju. Sinode sastāv no mācītājiem, tā uzrauga draudžu pārvaldes un aicina mācītāja amata kandidātus. Baznīcas provinces priekšgalā stāv baznīcas un valsts kopīgi izveidota koleģiāla institūcija, kuru vada valdnieka iecelts bīskaps. Tā uzdevums ir rūpēties par garīdznieku disciplīnu. Oto Mejers (*Otto Mejer*, 1818–1893) F. Šleiermahera ieskatu par baznīcu raksturo kā “radikāli koleģiālu”, bez mazākās izpratnes par luteriskās baznīcas iekārtu, amerikāņu brīvbaznīcu ietekmētu, bet Georgs Riss (*Georg Riss*) norāda, ka, lai arī F. Šleiermahera laikabiedri pieskaitīja viņu koleģiālistiem, tomēr modernā izpratnē projekts būtu vērtējams kā tāds, kurā ir pārvarēts racionālais koleģiālisms, un atklāj daudzpusīgā vācu ideālisma ietekmi.¹⁰⁸ F. Šleiermahers dod priekšroku prezbitēriālai baznīcas iekārtai un arī vēlāk pastāv uz draudzes tiesībām baznīcas pārvaldē. Viņš gan vēlāk korigē savu sākotnējo radikālismu, tehnisku iemeslu dēļ noraidot “jauktās sinodes”, kurās balsstiesības ir arī draudzes pārstāvjiem. F. Šleiermahers uzskata, ka tīra sinodālā iekārta tomēr grūti iesakņotos zemēs, kurās konsistorijas ir dziļi iedibinātas to satversmēs, līdz ar to sinodālā iekārta varētu pastāvēt tikai līdztekus konsistoriālai iekārtai.¹⁰⁹

3.7. “Erlangenes skolas” teorija

“Erlangenes skolas” idejas var novietot starp F. Šleiermaheru, konfesionālismu un biblicismu. Tās redzeslokā bija baznīcas mācības vienotības jautājumi. Kā šīs skolas pārstāvi līdzās Teodozijam Harnakam un Ādolfam fon Harlesam var minēt Johanu Wilhelmu Frīdrihu Hoflingu (*Johan Wilhelm Friedrich Hofling*, 1802–1853). Pēc viņa domām, baznīca ir ticīgo kopība ticības īstenošanai, kas izaugusi no Svētā Gara un redzama kļuvusi Svētā Vakarēdiena kopībā. Līdz ar to robežas novilkšana starp redzamo un neredzamo baznīcu ierobežo zemes valdnieka baznīcas vadības kompetenci. Pašos draudzes būtības pamatos ir mācība par taisnošanu un vispārējā priesterība, kā arī Augsburgas apliecības 7. artikuls, uzsverot garīgu vienlīdzību baznīcā. Vārda sludināšanas un Sakramentu pārvaldīšanas amats ir saistošs baznīcā, taču savus ārējos pārstāvjus tā izraugās pati no sava vidus vēlēšanu ceļā. Zemes valdnieku līdzdaļu baznīcas vadībā Hoflings redzēja kā vēsturisku attīstību, kas stāvēja ceļā episkopālai baznīcas iekārtai un pauda luterisko baznīcas pārvaldes principu vēl skaidrāk, nekā to bija vēlējušies paši konservatīvākie reformatori.¹¹⁰

¹⁰⁸ Ibid., 118.

¹⁰⁹ Ibid., 122.

¹¹⁰ Ibid., 137.

3.8. Baznīciskā konstitucionālisma teorijas

Hoflinga dialektiskās kontroles modelis, kurā monarha rokās koncentrēto baznīcas varu pārtrauca baznīcas izveidota pārstāvniecība, kļuva par paraugu baznīciskā konstitucionālisma teorijām. Baznīciskais konstitucionālisms izauga no valsts funkciju trīsdaļīguma – lemjošās, pārvaldošās un likumdevēja funkcijas – un sakņojās 19. gadsimta konstitucionālisma pamatstruktūrā – monarhijas un parlamenta pretnostatījumā, administratīvajā valsts un baznīcas šķirtībā un idejā par satversmi kā par apvienojošu pilsonisku likumu visiem. Politiskais konstitucionālisms bija šīs teorijas iemesls un piemērs. Johana Vilhelma Bikella (*Johan Wilhelm Bickell*, 1799–1848) izpratnē baznīcas reformu pamatā bija baznīcas un valsts šķirtība, bet iemesls bija ideja par to, ka kristietībai nav nacionāla rakstura. Zemes valdnieka kompetencē, kuru tas īstenotu ar superintendentu un ģenerālsuperintendentu starpniecību, paliktu baznīcas aizsardzība, taču zustu vajadzība pēc konsistorijām, jo baznīcu pārstāvētu sinodes. Savukārt Emiliusa Ludviga Rihtera (*Aemilius Ludwig Richter*, 1808–1864) 1851. gadā izdotā “Evaņģēlisko satversmju vēsture Vācijā” un jau 1840. gadā uzrakstītie “Baznīcas Satversmes pamati saskaņā ar Saksijas reformatoru uzskatiem” kļuva par nozīmīgu rīku pret Štāla veidoto hierarhiski episkopālo baznīcas iekārtas izpratni.

Oto Mejers pārstāvēja konstitucionālās monarhijas priekšstatu baznīcas satversmē. Savā 1845. gadā izdotajā darbā “Vācu sabiedrības baznīcas tiesību institūcijas” viņš analizēja evaņģēliskās baznīcas vēsturisko tiesisko iekārtu un norādīja uz brālības un vienlīdzības garu, kas caurstrāvoja pirmās kristīgās draudzes. Arī reformatori saprata baznīcu kā visu ticīgo kopību, kas pulcējas ap Vārdu un Sakramentu, kurā darbojas Vārda sludināšanas amats, tiek izdalīti Sakramenti, draudze ieceļ garīgos amatus un sinodes lemj par baznīcu likumiem un izvērtē mācību. Zemes valdnieku pilnvaras baznīcas vadībā bija vēlākas vēsturiskās attīstības rezultāts, kas robežas starp augstmaņu un baznīcas varas tiesībām padarīja neskaidras, bet tas noveda pie baznīcas garīgā rakstura vājināšanas.¹¹¹ O. Mejers nenoraidīja zemes valdnieku vadīto baznīcas modeli, bet vienlaikus vēlējās veicināt draudžu dzīvē vispārējās priesterības, vienlīdzības un patstāvības principus, aicināja baznīcai pašai ar sinožu starpniecību pieņemt vismaz tos likumus, kas attiecas uz dogmām un kultu.¹¹² Viņa piedāvājums bija veidot tādu baznīcas pārvaldes sistēmu, kurā zemes valdnieku vara un baznīcas autonomā vara būtu savstarpējā korelancē un sadarbībā.

Cits baznīciskā konstitucionālisma pārstāvis bija Ādolfs fon Šoirls (*Adolf von Scheurl*,

¹¹¹ Otto Mejer, *Institutionen des gemeinen deutschen Kirchenrechtes* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprechts Verlag, 1845), 63.

¹¹² Otto Mejer, *Die Grundlagen des lutherischen Kirchenregimentes* (Rostock: Stillersche Hofbuchhandlung, 1864), 197.

1811–1893). Viņš uzskatīja, ka sinode kā draudžu pārstāve jāpadara tikai līdzdalīga likumdošanas jautājumos, nedodot tai baznīcas varu, jo laicīgajos jautājumos šī vara pieder zemes valdniekam. Baznīcas garīgā vadība atrastos superintendanta kā draudžu virsgana rokās.

3.9. Apvienojošās sinodes teorijas

Emīls Hermans (*Emil Herrmann*, 1812–1885) izveidoja jaunu izpratni par sinodi kā institucionalizētu vadības un izlīguma orgānu. Draudze pati par sevi ir baznīca, tajā pašā laikā arī daļa no kopējās baznīcas vai baznīcas kopuma.¹¹³ Draudze veido garīgo, personālo, finansiālo baznīcas dzīves pamatu.¹¹⁴ Mācītāja amats – Vārda kalpošanas un draudzes institucionālā saite – ir draudzes principiālais organisms. Draudzes padome piedalās mācītāja iecelšanā. Baznīcu vada baznīcas vadība, kas nav tikai konsistorija, kurai sinode stāv pretī vai kurai tā ir nodevusi pārvaldes pilnvaras. Baznīcas vadība ir sinodes un konsistorijas saite. Konsistoriālais, sinodālais un draudzes princips ir apvienots baznīcas vadībā.

Heinrihs Fridrihs Jakobsons (*Heinrich Friedrich Jacobson*, 1804–1868), balstoties priekšstatā par baznīcu kā par organismu, radīja baznīcas iekārtu, kurā baznīcas kopīgās dzīves subjekts un objekts bija draudze. Līdzīgi kā Hoflings un viņa skolnieks Rihards Dove (*Richard Dove*, 1833–1907) viņš uzskatīja, ka Vārda sludināšanas un Sakramentu pārvaldīšanas amatam ir dievišķa izcelsme. Jakobsons izvirzīja domu par to, ka sinodē ir jātiek pārstāvētiem abiem draudzes amatiem – mācītājiem un draudzes vecajiem gan prāvestu iecirkņu, gan provinču, gan arī visu baznīcu pārstāvošās sinodes līmenī. Jakobsons noraidīja tēzi, ka konsistoriālā un prezbiteriāli sinodālā iekārta nav savienojamas, jo katra no tām balstās atšķirīgos baznīcas varas nesējos – zemes valdniekā un baznīciskajā draudzes principā.

3.10. Baznīciskā liberālisma teorija

Pamatus no valsts brīvībai, tīri sinodālai baznīcas iekārtai, ko veidotu prezbiteriāli pamati, izveidoja superintendants Jonatāns Šuderofs. Viņaprāt, būtu iespējama vienīgi republikāniska baznīcas forma, un tādai vairs nebūtu nepieciešama monarhistiskā aizgādniecība. Lai arī kūrfirsti joprojām būtu baznīcas aizsardzības nodrošinātāji, tomēr viņiem nebūtu tiesību iejaukties baznīcas un draudžu lietās.¹¹⁵ Šādas baznīcas iekārtas

¹¹³ Georg Ris, op. cit., 153.

¹¹⁴ Gerhard Besier, *Preussische Kirchenpolitik in der Bismarckära: die Diskussion in Staat und Evangelischer Kirche um ein Neuordnung der kirchlichen Verhältnisse Preussens zwischen 1866 und 1872. Veröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin, Bd 49* (Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1980), 39.

¹¹⁵ Georg Ris, op. cit., 170.

prezbiteriāli sinodālā satversme, kura sevi ļoti nozīmīgi saistīja ar republikānisku pārvaldi un tautas brīvo gribu, motivāciju guva nevis vairs no apvienības un pārstāvniecības tiesiskuma, bet liberālisma idejām un demokrātiskajām kustībām.

Līdzīgus uzskatus pauda arī Daniēls Šenkelis (*Daniel Schenkel*, 1813–1885), kurš tīru sinodālu satversmi uzskatīja par atbilstošu laikam un reformatoru idejām. Striktu baznīcas un valsts šķirtību viņš gan uzskatīja par tikai teorētisku lielumu, tāpēc baznīcu redzēja kā teoloģiskas izglītības centru zemes valdnieka pārraudzībā. Protestantiskai baznīcai būtu jāsasniedz tāds pats brīvības un patstāvības līmenis, kāds ir katoļu baznīcai. Šenkelis brīdināja no nevēsturisko un individuālbaznīcisko amerikānisko baznīcas modeļu ietekmes. Tautas baznīcas sadrumstalošanos dažādās apvienībās un grupās viņš uzskatīja par nācijas katastrofu.

Īpašu vietu zemes valdnieku baznīcas pārvaldes sistēmas kritiķu vidū ieņēma Karls Rīkers (*Karl Rieker*, 1857–1927), kurš uzskatīja, ka mēģinājumi saglabāt pastāvošo sistēmu prezbiteriāli sinodālas iekārtas ietvaros rada augsni plašām pretrunām un konfliktiem. Viņš aizstāvēja striktu baznīcas un valsts šķirtību un baznīcas kā reliģiskas apvienības izveidi vai, mazākais, zemes valdnieku baznīcas pārvaldes atcelšanu.

3.11. Draudzes kā “brālības” teorija

Saskaņā ar Ādolfu Harnaku (*Adolf Harnack*, 1851–1930) tiesības ir izaugušas cilvēku brālīgās kopības vidū konkrētu laikmetu nosacījumu rezultātā. Viņš iebilda pret R. Zoma kraso redzamās un neredzamās baznīcas pretnostatījumu un baznīcu izprata kā aicināto un izredzēto kopību, kura īstenojas uz zemes un nav tikai kāda garīga ideja, bet ir reāla sava laikmeta nosacījumos topoša reālu cilvēku kopība, kurai – kā ikvienai cilvēku kopībai – ir nepieciešama sava tiesiska kārtība un forma.¹¹⁶ Baznīcai augot lielākai, arī tās tiesiskā kārtība kļuva komplicētāka un apjomīgāka. Līdz ar to baznīcas “tiesiskošanās” ir nevis tās pagrimuma zīme, bet gan neizbēgams izplatīšanās un pieaugšanas rezultāts. Tomēr baznīcas tiesības attiecas tikai uz tiem objektiem un jomām, kas neskar baznīcas būtību, proti, ir pakļautas pārmaiņām.¹¹⁷ Ā. Harnaks uzskatīja, ka katoliskais elements, ko R. Zoms uzskatīja par pagrimuma zīmi, embrionālā veidā jau bija sastopams arī pirmbaznīcā.¹¹⁸ Pēc Ā. Harnaka, baznīcas tiesības veidojas kā sociāla nepieciešamība un tās nosaka vienīgi ārējo kārtību, neskarot baznīcas būtību. Baznīcas “katolizēšanās” ir nevis atkritiens, bet gan tās attīstības

¹¹⁶ Adolf Harnack, *Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung un der Kirchenrechts in den zwei ersten Jahrhunderten* (Leipzig: J.C.Hinrichsche Buchhandlung, 1910), 148–150.

¹¹⁷ Adolf Harnack, *Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung un der Kirchenrechts in den zwei ersten Jahrhunderten*, 154.

¹¹⁸ Adolf Harnack, op. cit., 175.

pakāpe.

3.12. Kristīgās eksistences teorija

Ieskats par baznīcas tiesībām būtiski mainījās 20. gadsimta otrajā pusē. Tas saistījās ar Jaunās Derības tekstu analīzi, ko veica Hanss Kampenhauzens (*Hanss Campenhausen*, 1903–1989), pēc Ā. Harnaka domām, nozīmīgākais pirmkristīgās baznīcas vēsturnieks. Šī analīze atklāja, ka pirmdraudzē veidojās šai draudzei saistoši noteikumi, kuru nozīmi pastiprināja paulīniskie raksti. Taču to vidū bija ne tikai noteikumi, kas noteica ārējo kārtību, bet gan jauns, saistoši visu dzīvi aptverošs dzīves veids, kas balstījās Kristus Augšāmcelšanās un drīzās atkalatnākšanas vēstī. H. Kampenhauzens uzskatīja, ka kristīgā vēsts un šis jaunais dzīves veids nav atšķirami. Ar pieņemto Kristus vēsti cilvēka ticība kļūst par jaunu eksistences veidu, kas pieprasa no viņa mainīt savas attiecības un attieksmi pret līdzcilvēkiem un draudzes kopību. Kristīgā baznīca ir nevis apvienība, kura izveido saviem locekļiem saistošus iekšējās kārtības un dzīves noteikumus, bet gan vēsturiska realitāte, kura izveidojusies noteikta Gara un dzīves veida rezultātā, līdz ar to jau pašos pamatos ir Svētā Gara veidota un sakārtota. Saskaņā ar H. Kampenhauzenu baznīcas tiesības ir jaunās, Kristus dāvētās dzīves izpausme un paplašinājums, un šī dzīve nepaliek ierobežota tikai attiecībā uz baznīcas ārējo kārtību. Savu izejas punktu un kodolu tā rod augstākajā bauslī, kur ticība un tiesības kļūst par vienu veselumu.¹¹⁹

4. Sinodālā baznīcas satversmes modeļa attīstība Vācijā un Zviedrijā

4.1. Baznīcas satversme

Jēdziens “baznīcas satversme” evaņģēliskajā baznīcā ir izejas punkts visiem baznīcā pastāvošajiem tiesiskajiem aktiem un normatīviem, baznīcas organizatoriskajām struktūrām, vadības un pārvaldes institūcijām. Baznīcas satversme ir baznīcas likumu apkopojums, kas veido baznīcas tiesību struktūru un tiesību aktu pakārtotību.¹²⁰ Baznīcas satversme ir ne tikai juridisks, bet arī teoloģisks jēdziens.

Baznīcas satversmju izcelsme atrodama gan luterisko, gan reformēto baznīcu veidošanās pirmsākumos. Tas nozīmē, ka evaņģēlisko baznīcu satversmes ir šo abu tradīciju

¹¹⁹ Christoph Link, op. cit., 6.

¹²⁰ Herbert Frost, hrsg. Martin Heckel, Stefan Muckel und Manfred Baldus, *Ausgewählte Schriften zum Staats- und Kirchenrecht. Jus Ecclesiasticum. Beiträge zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 65* (Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 2001), 254.

atspoguļojums un arī apkopojums, ko veido gan luteriskās tradīcijas institūti, piemēram, bīskapa amats, gan reformēto ieskati par sinodi un draudzes vecajiem. Šie pamatelementi izpaužas ļoti dažādi un arī attīstījušies ir dažādi.

4.2. Sinodālās baznīcas satversmju attīstība Vācijā

19. gadsimtā Vācijā sākās pakāpenisks vietējo zemju valdnieku baznīcas pārvaldes erozijas process.¹²¹ Politiskie un teritoriālie pārkārtojumi pēc t.s. Napoleona kariem (1803–1815) un Vīnes kongresa (1815), kas iezīmēja turpmāko Vācijas zemju jaukti konfesionālo sadalījumu, radīja priekšnoteikumus tiem attīstības procesiem, kuri noteica 19. gadsimta baznīcas un valsts tiesību vēsturi Vācijā. Konfesionālā noslēgtība tika pārvarēta. Radās jauns jēdziens - “zemes baznīca” (*Landeskirche*), kas apzīmēja baznīcu, kurai piederēja noteicošs iedzīvotāju vairākums attiecīgajā teritorijā, bet kas nav vienīgā šīs teritorijas konfesionālā baznīca. Vācu augstmaņu reglamentētā valsts baznīcas pārvalde tika vājināta, un veidojās autonomas, no valsts ietekmes neatkarīgas baznīcas dzīves jomas. Tieši prezbiteriālo un sinodālo institūciju ieviešanas dēļ 19. gadsimta sākumā parādījās jēdziens “baznīcas satversme” (*Kirchenverfassung*).¹²² Šis process, kurš ieskicēja 19. un 20. gadsimta sākuma baznīcas un valsts attiecību lielo mērogu – valsts un baznīcas šķirtību –, veicināja baznīcas un valsts institucionālo saišu atraisīšanu un baznīcas dzīves norišu nodošanu pašas baznīcas institūciju atbildībā. Valsts satversmju veidošanās procesos dominēja konstitucionālisms un parlamentārisma tendences, kas baznīcā pieprasīja veidot sinodes kā baznīcas pārvaldes un likumdošanas atbalsta institūcijas. Tomēr baznīca nevarēja sasaukt sinodes bez valsts atļaujas.¹²³ 19. gadsimta sākumā izveidojusies konfesionālā neviendabība rosināja spēcīgus ticības un apziņas brīvības centienus, vēlmi īstenot katra pilsoņa tiesības brīvi izvēlēties konfesionālo un vēlāk arī reliģisko piederību. Cīņās pret Napoleonu izveidojās iepriekš nebijusi vācu nācijas pašapziņa, romantiski ideālistiskais pasaules redzējums, pietiskās dievbijības formas veidoja reliģisku atmodu, kas drīz caurstrāvoja visu protestantisko Vāciju.

¹²¹ Detalizētāk par sinodālo pārvaldi 19. gadsimta Vācijā: Linards Rozentāls, “Ieskati diskusijās par sinodālās pārvaldes ieviešanu Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā Vācijas un Krievijas impērijas likumdošanas kontekstā” *Ceļš* Nr. 61 (2011): 179.–200. lpp.

¹²² Ernst-Viktor Benn, “Entwicklungsstufen des evangelischen Kirchenrechts im 19. Jahrhundert” *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 15 (1976): 2.

¹²³ “§ 141. Zu Kirchenversammlungen innerhalb Landes darf die Geistlichkeit ohne Vorwissen und Mitwirkung des Staates nicht berufen; vielweniger koennen die Schluesse solcher Versammlungen ohne Genehmigung des Staates in Ausuebung gebracht werden”: (“Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten” vom 5.2.1794”, in *Staatskirchenrecht und Kirchenrecht. Ausgabe für den Studienkurs zu Fragen des Kirchen- und Staatskirchenrechts in Pullach 2012*, zusammengestellt von Michael German (Halle: Martin-Luther-Universitaet Halle-Wittenberg, 2012), 321.

Reliģiskās dzīves intensifikācija mudināja atteikties no vecajām valsts baznīcas tiesību normām un reformācijas garā veidot jaunu iekšējo un ārējo baznīcas kārtību.¹²⁴ Līdzšinējā valsts un baznīcas institucionālā kopība un firstu īstenotā baznīcas pārvalde (*Landesherrliche Summepiskopat*), kā arī konsistoriālā iekārta bija vecās kārtības vistrauslākais posms.

4.2.1. Luteriskās un reformātu konfesijas ūnija un prasība pēc prezbiteriāliem un sinodāliem elementiem baznīcu satversmēs

Nozīmīgs jaunas baznīcas iekārtas veidošanas priekšnosacījums bija Frīdriha Vilhelma III (*Friedrich Wilhelm III*) īstenotā abu – luterisko un reformēto – evaņģēlisko konfesiju apvienošana Prūsijā, kas sākās 1817. gadā (t.s. “ūnija”). Lai arī tā nozīmēja tikai pārvaldes ūniju, tomēr bažas par konfesionālo atšķirību nonivelēšanos un līdzšinējā konfesionālā profila zaudēšanu nebija bez pamata. Diemžēl ūnija ne tikai nepārvarēja līdzšinējo konfesionālo sašķeltību, bet līdzās divām līdzšinējām konfesijām radīja trešo – uniēto. Luteriskās un reformētās baznīcas ūnijas ietekmē palielinājās prasības pēc prezbiteriāliem un sinodāliem principiem baznīcu satversmēs. Centieni pēc baznīcas pašpārvaldes konkretizējās prasībā pēc draudzes “dialoga tiesībām” (*Mitspracherecht*) prezbiteriālajā un arī reģionālajā sinožu līmenī, cerot ar to palielināt laju atbildības līmeni. Prasība pēc prezbiteriāli sinodālās pārvaldes¹²⁵ iekārtas izraisīja cīņu par parlamentāro pārstāvniecību baznīcā, lai ne tikai valstī, bet arī baznīcā tiktu nodrošināts tautas suverenitātes princips. Prezbiteriāli sinodālā iekārta tradicionāli bija attīstījusies reformētajā baznīcā. Tā paredzēja, ka baznīcas iekārtas centrālā ass ir garīgais amats, kam arī ir primārā atbildība par baznīcu un pasludināšanu, ko savukārt ierobežoja dažādas laju institūcijas. 1817. gadā kādā Duisburgas mācītāju sanāksmē šī iekārta tika formulēta četros punktos: 1) baznīcas vadību īsteno nevis valsts iestādes, bet prezbiteriāli sinodālās institūcijas; 2) sinodes sastāv no mācītājiem un prezbiteriem; 3) sinožu vadošās amatpersonas ir vēlētas un darbojas noteiktu termiņu; 4) draudze pati sev ievēl mācītāju.¹²⁶ Prezbiteriāli sinodālā iekārta luterismā radīja bažas, ka tādējādi baznīcas mācību arvien vairāk ietekmēs laju vairākums.

4.2.2. Reinzemes-Vestfāles zemes baznīcas 1835. gada Satversme

Sevišķa nozīme sinodālās iekārtas izveidošanā bija attīstībai Reinzemē-Vestfālē. Tās 1835. gada baznīcas Satversme ir pirmais svarīgākais, ja ne vissvarīgākais 19. gadsimta

¹²⁴ Georg Ris, op. cit., 57.

¹²⁵ Prezbiteriālā iekārta – baznīcas pamatvienība ir draudze, sinodālā iekārta – lēmumi tiek pieņemti koleģiāli, kopībā.

¹²⁶ Walter Goebell, *Die Rheinisch-Westfälische Kirchenordnung vom 5. März 1835. Ihre geschichtliche Entwicklung und ihr theologischer Gehalt, 2 Band* (Duisburg: Otto Hecker, 1948), 106.

baznīcu tiesību sasniegums¹²⁷, kas ietekmēja sinodālo iekārtu veidošanos gan Vācijā, gan arī ar to vēsturiski saistītajās Baltijas provincēs. Evaņģēliskās baznīcas iekārtas reforma, kas sākās Prūsijas rietumos, saistījās ar valsts pārvaldes reformu plāniem, kuru daļa bija arī baznīcas pārvaldes reforma. Jau 1819. gadā sinode Lippē pieņēma Satversmes projektu evaņģēliskajai Prūsijai, taču tobrīd runa nebija par visaptverošu baznīcas iekārtu reformu visā valstī. Jaunā 1835. gada Satversme kļuva par ierosmi 19. gadsimta Vācijas evaņģēlisko baznīcas tiesību sinodālajai reformai un iekārtai, kurā tika sasaistīta reformātu un modernā sinodālā iekārta. Reinzemes-Vestfāles baznīcas Satversme inkorporēja sevī atšķirīgus satversmi konstituējošos principus: “no apakšas” izveidotas prezbitēriāli sinodālas pārstāvniecības institūcijas (prezbitērijs, iecirkņa sinode, provinces sinode), kuru kompetenci mākslīgi ierobežoja “no augšas” hierarhiski veidotais konsistoriālais elements.¹²⁸ Valsts baznīcas pārvaldes elementi tajā izpaudās šādi: Garīgo lietu ministrija uzraudzīja baznīcu funkcionāli; provinces līmenī šo uzraudzību veica monarha ieceltais ģenerālsuperintendants, kā arī provinces konsistorija; iecirkņa līmenī – superintendants. Turklāt ģenerālsuperintendants kļuva par evaņģēliskā bīskapa priekštecī. Līdz ar to šī bija kompromisa satversme, kurā valsts baznīcas pārvalde tika nevis atcelta, bet gan modificēta. Tā bija pirmā īstenotā prezbitēriāli sinodālā baznīcas iekārta, kurā augstāko kārtu, valsts vai baznīcas noteikumi un uzraudzības metodes atradās nevis savstarpējā spriedzē, bet gan visas institūcijas veidojās viena no otras.¹²⁹

Reinzemes-Vestfāles Satversmes būtība bija atsevišķās un kopējās baznīcas pretstati un sadarbība. Draudze ir kopība, kuras locekļi ir visi tajā iesvētītie (§ 1 un § 2). Prezbitēriju (“draudzes padomi”) ievēl visu mājsaimniecību vadītāji (mājestēvi) vispirms uz diviem, pēc tam uz četriem gadiem (§ 10). Draudzes veido draudžu iecirkni (§ 34), iecirkņi – draudžu provinci (§ 44). Sinodi veido katras provinces prezbitēri, ko ieceļ pārējie prezbitēri (§ 35).¹³⁰ Satversme izdalīja divus draudžu locekļu tipus – draudzes “biedri” (aktīvie, lielie ziedotāji, brīvprātīgie) un parastie, kas ir saistīti ar draudzi tikai garīgi, ar konfirmāciju. Sinode arī pārraudzīja evaņģēliskās mācības tīrību baznīcā un skolās. Lai gan sinode nevarēja pieņemt savus ticības skaidrojumus, tā varēja disciplinēt garīdzniekus un citus baznīcas darbiniekus. Ir redzams, ka šeit tiek ieskicēts sinodālās iekārtas modelis vismaz turpmākajiem diviem

¹²⁷ S. Walter Göbell, *Die Rheinisch-Westfälische Kirchenordnung vom 5. März 1835. Ihre geschichtliche Entwicklung und ihr theologischer Gehalt*, 66.

¹²⁸ Christoph Link, op. cit., 140.

¹²⁹ Hellmut Zschoch, *Die presbyterial-synodale Ordnung – Prinzip und Wandel*. Priekšlasījums Reinzemes evaņģēliskās baznīcas Sinodē, 09.01.2006. (Vortrag vor der Landessynode der Evangelischen Kirche im Rheinland in Bad Neuenahr am 9. Januar 2006), [skatīts 13.02.2013]. Pieejams: <http://www.ekir.de/www/service/0E4C3171493540A6A7F492FA8D5B4623.php>.

¹³⁰ Nikolaus Naerger, op. cit. 47.

gadsimtiem.

Pēc Reinzemes-Vestfāles baznīcas Satversmes parauga arī citas Prūsijas baznīcas vēlējās prezbitēriālu un sinodālu līdzdalību. 1843. gadā sasauktajā Prūsijas Ģenerālajā Sinodē tika piedāvāta Satversme visai Prūsijas baznīcai, kas bija izstrādāta pēc Reinzemes-Vestfāles parauga, taču ķeizars Frīdrihs Vilhelms IV to noraidīja. Pēc 1848. gada revolūcijas šīs reformas tika pārtrauktas, bet 1850. gadā, līdzīgi kā Francijā 1848. gadā, Prūsija pieņēma “Prūsijas valsts Satversmes pamatus”, kuros līdzās individuālajai reliģiskajai brīvībai arī reliģiskajām organizācijām un sabiedrībām pašām bija jāizveido sava organizācijas kārtība un pārvalde. Tomēr valsts baznīcas pārvalde palika nemainīga, lai arī to, kā vienu no monarhiskās pārvaldes formām ierobežoja parlaments. No Garīgo lietu ministrijas tika atdalīta Evaņģēliskā nodaļa – Evaņģēliskā baznīcas padome (*Evangelische Oberkirchenrat*). Šīs padomes kompetencē bija baznīcas iekšējās lietas, un tā bija pakļauta ķeizaram. Baznīcas iekšējo lietu pārvaldīšanas institucionālā atdalīšana no valsts uzraudzības institūcijām kļuva par iedīgli tālāku prezbitēriāli sinodālo institūciju izveidošanai. 1860. gadā tika izveidoti prezbitēriji (“draudzes padomes”), laika posmā no 1861. līdz 1864. gadam – iecirkņu sinodes, bet 1869. gadā arī provinces sinode. Tomēr šo (it kā demokrātiski veidoto un “no apakšas” būvēto) baznīcas struktūru ierobežoja garīgā amata izšķirošais nozīmīgums, kas izpaudās visās pārstāvniecības struktūrās, turklāt tai pretī stāvēja “no augšas” ieceltā konsistoriālā vadības struktūra. Līdz ar to baznīcas vadībā joprojām bija vērojama spriedze starp trim tās aspektiem – prezbitēriāli sinodālo, valsts baznīcas konsistoriālo un valsts uzraugošo.

4.2.3. Sinodes loma 19. gadsimta otrajā pusē

Konstitucionālās monarhijas ietekmē baznīcā 19. gadsimta 60. gados veidojās idejas par sinodi, kura sastāvētu no prezbitēriem un darbotos kā pretspēks valsts baznīcas pārvaldei, kas 19. gadsimta baznīcas satversmju attīstībā kļuva par valdošo modeli. Tajā sinode no valsts baznīcas pārvaldei pretīm stāvošas vai tikai to papildinošas institūcijas, pamazām kļuva par centrālo institūciju un pārņēma visu baznīcu apvienojošo lomu, kas vēl vairāk attīstījās 20. gadsimtā. Vācu zemju baznīcu iekārtas pamatveids izveidojās šāds: ārējās baznīcas institūcijas joprojām bija balstītas valsts baznīcas pārvaldē, bet iekšējās baznīcas institūcijas veicināja baznīcas un valsts atdalīšanās procesu. 19. gadsimtā tā gan palika tikai teorija, jo baznīcas struktūras joprojām bija valsts autorizētas. Tomēr tieši tāpēc, ka tika izveidota tik noturīga un iekšēju atbalstu ieguvusi prezbitēriāli sinodālā iekārta, Vācijas baznīcas, zaudējot valsts baznīcas pārvaldi 1918. gadā, šo metamorfozi pārdzīvoja bez īpaši sāpīgiem zaudējumiem.

4.2.4. Jaunās baznīcu satversmes Vācijā pēc I Pasaules kara

I Pasaules kara beigās, sabrūkot līdzšinējai valsts iekārtai, notika “troņa atdalīšana no altāra”, kas evaņģēlisko baznīcu, atšķirībā no katoļu baznīcas, skāra ievērojami vairāk. Evaņģēliskajai baznīcai draudēja valsts aizsardzības un finansiālā atbalsta zaudēšana, atvieglotas kārtības izveidošana, lai izstātos no baznīcas, līdz ar to tiktu veicināta plašas tautas daļas attālināšanās no baznīcas dzīves. Tomēr baznīcas iekšējo pārvaldi valsts tiesiskās kārtības maiņa skāra maz. Prūsijā 1919. gada 20. martā tika pieņemts valsts likums par to, ka baznīcai pašai ir jāīsteno sava pārvalde, ko veica trīs evaņģēliskās ticības ministri. Baznīca zaudēja valsts baznīcas statusu un kļuva par vienu no valstī esošajām institūcijām. Līdzšinējais zemes valdnieku baznīcas pārvaldes un sinodālās draudžu pārstāvniecības duālisms ar revolūciju un monarhijas norietu bija noslēdzies. Jaunā baznīcas iekārta varēja baznīcu definēt kā draudžu savienību vai arī uzskatīt sinodi par *summus episcopos* mantinieci. Lai sinode iegūtu tiesības ievēlēt augstākās baznīcas pārvaldes un konsistorijas locekļus ar legītimiem mandātiem, tai pašai vispirms bija jātiek likumīgi ievēlētai. Sinodālais princips, kas līdz šim veidoja reformēto baznīcu iekārtas, bet luteriskajā baznīcā bija darbojies līdzās zemes valdnieku baznīcas pārvaldei, kļuva par noteicošo baznīcas satversmes konstituējošo aspektu vispirms Virtembergas, Bādenes, Prūsijas, Bavārijas, Saksijas, Tīringenes un tad arī pārējās Vācijas zemēs.¹³¹

Visas luteriskās baznīcas Vācijā laika posmā no 1919. gada līdz 1926. gadam pieņēma jaunas satversmes. To izraisīja divi izaicinājumi. Pirmais bija vietējo zemes valdnieku baznīcas pārvaldes sabrukums, otrs – nepieciešamība baznīcai konstituēties kā publisko tiesību subjektam ar savām jaunām vadības institūcijām. Izšķiroties par jaunām baznīcu satversmēm, visas pavalstu baznīcas līdzīgi kā Latvijā pārņēma parlamentāri demokrātiskās reprezentācijas struktūras. *Summus episcopos* tiesisko mantojumu pārņēma tiešās vai netiešās vēlēšanās ievēlētā sinode, kas nomināli ieņēma augstākās baznīcas instances vietu. Sinode tieši vai netieši veidoja visus baznīcas orgānus, izņemot garīgo amatu. Tās tika veidotas kā baznīcu parlamenti, tomēr sinožu sastāvā bija noteikti nemainīgi komponenti, piemēram, parasti 1/3 garīdznieku un 2/3 laju pārstāvniecība, kā arī citu institūciju, piemēram, teoloģijas fakultāšu vadību pārstāvniecība un iecelto sinodes locekļu skaits.¹³² Sinodes tiesiskais raksturs bija daudzējādā ziņā apstrīdams. Jaunajās satversmēs tā bija reprezentatīva institūcija. Tai piederēja likumdošanas vara, dažu svarīgāko pārvaldes aktu un budžeta plāna pieņemšana,

¹³¹ Reinhold Zippelius, *Staat und Kirche. Eine Geschichte von der Antike bis zur Gegenwart*. 2., neu bearbeitete Auflage (Tubingen: Mohr Siebeck, 2009), 162.

¹³² Rudolf Smend, “Zur neueren Bedeutungsgeschichte der evangelischen Synode,” *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 10 (1963/64): 248.

visas pārvaldes uzraudzība. Tā bija suverēna un neatkarīga baznīcas augstākā institūcija. Sinodes uzdevums bija nevis pārstāvēt baznīcu ārēji, bet gan īstenot baznīcas iekšējo pārvaldi. Ar to baznīcas satversmes noraidīja politiskā parlamentārisma principu pārņemšanu baznīcā un centās rast teoloģisku pamatojumu šai sinodālajai reformai. Sinode īsteno tai baznīcas tautas doto varu. Konsistorijas kļuva ne tikai par augstākajām pārvaldes iestādēm, bet arī savas patstāvības un kompetences dēļ veidojās par galvenajām baznīcas tiesiskās dzīves centriem. Viens no polemiskajiem aspektiem, kas dažās vietās noveda pie dramatiskiem konfliktiem, bija jautājums par bīskapa amatu. Domstarpības lielākoties radās baznīcās, kuras bija vairāk ietekmējušās no reformētās baznīcas mācības. Tur, kur bīskapa amats tika noraidīts, par argumentiem kalpoja bažas importēt katoļu izpratni par bīskapa amatu vai arī principiāla nevēlēšanās pieņemt nereformatorisko ideju par garīgās un tiesiskās vadības koncentrēšanos vienā baznīcas amatā. Līdzīgas bažas tika paustas arī diskusijās par bīskapa amatu Latvijā. Taču lielā daļā (lielākoties – luterisko) baznīcu satversmēs bīskapa amats savu vietu atrada. Dažās pavalstu baznīcās izveidojās “kvaziepiskopālais” baznīcas prezidenta amats.¹³³

4.3. Sinodālais satversmes elements Zviedrijas baznīcā 20. gs. sākumā

Jau kopš reformācijas laika augstākā instance šajā baznīcā bija Zviedrijas karalis. Saskaņā ar 1686. gada baznīcas likumu karalim pienācās “Dieva uzticēta baznīcas uzraudzība, aprūpe un aizsardzība”. Lai gan Zviedrijas baznīcas likums tika veidots, vadoties no Melanhtona izpratnes par valsts pārvaldi, karalis nekad neieņēma “*summus episcopus*” lomu kā Vācijas zemju baznīcās. Viņa īstenotā baznīcas pārraudzība bija ierobežota un atkarīga no valsts valdības un parlamenta.¹³⁴ Atšķirībā no Vācijas zemju baznīcām Zviedrijā tika saglabāts bīskapa amats, jo reformācijas laikā nenotika baznīcas varas pārrāvums. Pieņēmis reformatoru uzskatus, Zviedrijas karalis pats pāvesta vietā uzņēmās bīskapu pārraudzību laicīgos jautājumos, kas stiprināja bīskapu garīgo autoritāti pēc attiecību pārtraukšanas ar Romu.

Saskaņā ar 1860. gada Zviedrijas valsts pamatlikumu un likumu par baznīcu evaņģēliski luteriskā ticība bija vienīgā Zviedrijas pilsoņiem pieļaujamā reliģiskā piederība. 1863. gadā tika izveidota vispārējā sinode (*allmaenna kyrkomoetet*), kas pārstāvēja visu baznīcu un ko sasauca valsts vismaz reizi piecos gados, tajā bija 100 sinodāļu (57 laji un 43

¹³³ Christoph Link, op. cit., 183–184.

¹³⁴ Per-Olov Ahren, “Staat und Kirche in Schweden,” *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 10 (1963/64): 22–27.

mācītāji).¹³⁵ Mācītāju pārstāvjus izvēlējās 13 bīskapi no savām diecēzēm, bet laju pārstāvjus diecēzēs ievēlēja draudžu balsstiesīgie locekļi. Galvenais sinodes uzdevums bija pieņemt baznīcas likumus (to pieņemšanai valstī bija nepieciešama iepriekšēja sinodes piekrišana). Sinodei bija arī veto tiesības attiecībā uz pastāvošajiem baznīcas likumiem, un tas bija nozīmīgs priekšnosacījums baznīcas brīvībai un neatkarībai iepretī valsts varai. Zviedrijas valdības uzdevumos ietilpa arī bīskapu, doma prāvestu un dažos gadījumos arī mācītāju iecelšana no baznīcas ieteikto kandidātu vidus. Bīskapa amatam 3 kandidātus izvirzīja diecēzes mācītāji un attiecīgā doma kapitula locekļi, no kuriem valdība izvēlējās vienu. Arhibīskapa kandidātus ieteica ne tikai Upsalas diecēzes mācītāji¹³⁶, bet visi 14 valsts doma kapitulu locekļi, un katrs no tiem ieteica trīs kandidātus. No trim visbiežāk nosauktajiem valdība izvēlējās arhibīskapu. Arhibīskaps Zviedrijas baznīcā ir “*primus inter pares*”, un viņam nav oficiālas autoritātes pār pārējiem bīskapiem un diecēzēm. 1898. gadā tika izveidota bīskapu konference, kura kopš 1919. gada pulcējās trīs reizes gadā. Tā bija neoficiāla, tomēr nozīmīga institūcija, kura sagatavoja sinodes¹³⁷. Līdz ar to arī 20. gadsimta pirmajā pusē arhibīskapa vadošā loma ieguva vēl lielāku ietekmi, kas bija saistīts ar bīskapu konferences izveidošanu, kura gan nebija ar likumu noteikta, bet izveidota pēc arhibīskapa priekšlikuma.¹³⁸ Bīskaps pārvaldīja diecēzi kopīgi ar paša vadītu diecēzes jeb doma kapitulu,

Kopumā var teikt, ka valsts vara pārvaldīja baznīcu tāpat kā visu pārējo valsti, līdz ar to Zviedrijas baznīca 20. gadsimta sākumā bija valsts baznīca vispatiesākajā nozīmē. Taču ietekmīgo valsts varas pārraudzību un pārvaldību pār baznīcu līdzsvaroja diecēžu un draudžu patstāvība.

Draudzes savus lēmumus pieņēma draudžu sapulcēs vai draudžu pārstāvju sapulcēs, ja draudzē bija vairāk nekā 1000 locekļu. Šajās sanāksmēs kā balsstiesīgs loceklis varēja piedalīties katrs vismaz 21 gadu vecs attiecīgās draudzes loceklis, kas bija Zviedrijas pilsonis. Sapulces vadītājs un viņa vietas izpildītājs tika ievēlēts uz 4 gadiem. Katrā draudzē bija arī draudzes padome, kuru uz 4 gadiem ne mazāk kā 5 locekļu sastāvā ievēlēja sapulce vai pārstāvju sapulce. Mācītājs bija šīs padomes loceklis.

¹³⁵ Poul Georg Lindhart, “Skandinavische Kirchengeschichte seit dem 16. Jahrhundert,” in *Die Kirche in ihrer Geschichte. Band 3, Lieferung M3*, hg.von Bernd Moeller (Goettingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1982), M291.

¹³⁶ Zviedrijas baznīcas arhibīskaps ir Upsalas diecēzes bīskaps.

¹³⁷ Poul Georg Lindhart, “Skandinavische Kirchengeschichte seit dem 16. Jahrhundert,” M299.

¹³⁸ Per-Olov Ahren, “Staat und Kirche in Schweden”, 35.

II. SINODĀLĀ PĀRVALDES PRINCIPA IEVIEŠANA LELB LĪDZ 1928. GADAM, TĀ KRITIKA UN IEROBEŽOŠANA LĪDZ 1940. GADAM

1. Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā (1832)

Evaņģēlisko baznīcas tiesību attīstība 19. gadsimtā Vācijā un konsistoriālu un vienlaikus prezbiteriāli sinodālu baznīcu satversmju rašanās veidoja pāreju no valsts un zemju valdnieku pārvaldītās baznīcas uz patstāvīgām baznīcām, kas Eiropā veidojās pēc I Pasaules kara. Tā tas notika arī Latvijā, kur luteriskā baznīca Krievijas impērijas laikā bija sadalīta divās valsts pārvaldītās konsistoriālprovincēs – Kurzemē un Vidzemē. Luteriskajai baznīcai Krievijas impērijā līdz I Pasaules karam un neatkarīgas valsts izveidei bija ļoti ierobežotas iespējas sinodāli pārbūvēt savu baznīcas iekārtu. Tikai I Pasaules kara laikā, kad sāka brukt cariskā patvaldība, nacionālās baznīcas veidotāji pievienojās sava laika evaņģēlisko baznīcas tiesību attīstības procesiem, veidojot tādu baznīcas satversmi, kas balstījās sinodālā baznīcas iekārtā¹³⁹ (visu draudžu pārstāvju un draudžu mācītāju sinodes, iecirkņu pārstāvniecības un garīgo un laicīgo locekļu paritāte Virsvaldē¹⁴⁰) ar episkopālu elementu radītu līdzsvarojumu (bīskaps – baznīcas garīgais priekšnieks, garīdznieku garīdznieks¹⁴¹, kuram piemīt Virsvaldes un citās baznīcas organizācijās un iestādēs¹⁴² pieņemto lēmumu un likumu apturēšanas tiesības).

1832. gada “Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā”¹⁴³ izbeidza

¹³⁹ Detalizētāk par sinodāli episkopālās iekārtas izveidošanos Latvijā: Linards Rozentāls, “LELB sinodāli episkopālās iekārtas veidošanās priekšnosacījumi un konteksts” // *Kārlis Irbe 1861–1934. 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums*, sast. Voldemārs Lauciņš (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012), 123.–138.

¹⁴⁰ 1928. gada Satversmes § 58.17.

¹⁴¹ 1928. gada Satversmes § 92.

¹⁴² 1928. gada Satversmes § 93. Šādas tiesības bīskapam nav attiecībā uz Sinodes lēmumiem un likumiem.

¹⁴³ Konkrēto likuma projektu no 1828. gada aprīļa līdz 1830. gada maijam izstrādāja īpaša komiteja valsts senatora un slepenpadomnieka grāfa Tīzenhaizena vadībā. Komiteja savu darbu pamatoja Baltijas konsistoriju sniegtajā ziņojumā par visaptverošu luteriskās baznīcas pārvaldes un iekšējās kārtības stāvokli. Komitejas darbā ar 1829. gada augustu iesaistījās imperatora īpaši aicinātais Pomerānijas bīskaps Dr. Georgs Ričls, kura uzdevums bija komisijas locekļus informēt par Prūsijas baznīcas pārvaldes sistēmu. G. Ričla piedalīšanās intensificēja komisijas darbu, un līdz 1830. gada maijam tas tika turpināts ļoti stingrā grafikā, komisijai sapulcējoties 120 reizes, par likuma pamatu ņemot 1686. gada Zviedrijas baznīcas likumu. Pēc tam līdz 1832. gada 2. janvārim izstrādāto projektu rediģēja un nodeva imperatoram, kurš to nosūtīja Valsts padomei izskatīšanai. Būtiskākie principi tika pieņemti bez iebildēm, un visbeidzot 1832. gada 28. decembrī imperators likumu parakstīja. (Hermann Dalton. *Beitrage zur Geschichte der evangelischen Kirche in Russland (I). Verfassungsgeschichte der evangelisch-lutherischen Kirche in Russland* (Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1887), 317.; Roberts Feldmanis, “Die lutherischen Kirchen im Baltikum des 19. Jahrhunderts”, in *Kirche in Staat und Gesellschaft im 19. Jahrhundert, Referate und Fachvorträge des 6. Internationalen Kirchenarchivtags Rom 1991*, hg. Helmut Baier (Neustadt an der Aisch: Verlag Degener & Co., 1992), 177–178.)

1686. gada Zviedrijas baznīcas likuma darbību.¹⁴⁴ Jaunais likums paredzēja stingri centralizētu un ar valsti saistītu luteriskās baznīcas pārvaldi, kas sāka mainīties tikai ar pirmajiem Latvijas valsts lēmumiem attiecībā uz izmaiņām baznīcas iekārtā. Visas luteriskās draudzes Krievijas impērijas teritorijā tika ietvertas 8 konsistoriālajos iecirkņos, kuru konsistorijas bija pakļautas Ģenerālkonsistorijai Sanktpēterburgā, kura savukārt Iekšlietu ministrijai. Turklāt atšķirībā no “valdošās” pareizticīgās baznīcas luteriskajai baznīcai tika atvēlēta “pieciešamās” baznīcas loma.¹⁴⁵ Konsistoriju prezidentus apstiprināja imperators, bet locekļus – Iekšlietu ministrija. Baznīcas likumus pieņēma valsts likumdošanas ceļā, pirms tam saņemot Ģenerālkonsistorijas atzinumu. Daļa mācītāju draudzēs bija patronu nominēti, daļa – Iekšlietu ministrijas apstiprināti. Prāvesta amatam iecirkņa mācītāji izvirzīja divus kandidātus, vienu no tiem apstiprināja vietējā Konsistorija ar Iekšlietu ministrijas piekrišanu. Reizi gadā bija jānotur mācītāju sinodes, kas tika sasauktas informācijas apmaiņas nolūkos par garīgiem jautājumiem, kā arī, lai dotu padomus saimnieciskos jautājumos. Līdz ar to šīs sinodes nebija nekas vairāk kā “mācītāju konferences” ar vienota viedokļa veidošanas un arī tālākizglītības akcentu. Tas pats attiecās arī uz prāvestu iecirkņu sinodēm. Lai arī minētais likums plaši aprakstīja Ģenerālās Sinodes sasaukšanu un tās kompetences, norādot, ka tās dalībnieku skaitā jāietilpst gan ieceltiem garīgajiem, gan iecirkņos ievēlētiem laicīgajiem locekļiem, šāda Ģenerālā Sinode nekad šī likuma darbības laikā tā arī netika sasaukta. Tās sasaukšanas tiesības bija dotas tikai Iekšlietu ministrijai.¹⁴⁶ Līdztekus tam kopš 1887. gada Iekšlietu ministrija centās ierobežot domu apmaiņas brīvību mācītāju sinodēs, ierobežojot sinodēs apspriežamo jautājumu loku, liekot par sinodē apskatāmajiem jautājumiem informēt vietējo gubernatoru, aizliedzot sinožu protokolu un norises gaitas aprakstu publicēšanu.¹⁴⁷

1832. gada likuma pieņemšanas mērķis bija izveidot homogēnu luterisko baznīcu

¹⁴⁴ Krievijas-Zviedrijas Nīštates miera līguma 10. artikulā attiecībā uz evaņģēlisko baznīcu Baltijā ir sacīts: “Šajās cedētajās zemēs nav jāievieš sirdsapziņas apgrūtinājumi, bet gan jāatstāj un jāuztur evaņģēliskā reliģija, kā arī baznīcas un skolas un viss, kas pie tām pieder, tā, kā tās pastāvēja zem Zviedrijas pārvaldes,” līdz ar to nodrošinot luteriskās baznīcas nemainīgo stāvokli līdz pat 1832. gadam, paturot gan 1634. gada konsistoriālsistēmu, gan 1686. gada zviedru baznīcas kārtību ar 1691. gada labojumiem. Vairāk par Zviedrijas 1686. gada baznīcas likuma nozīmi Latvijā: August Westren-Doll, *Die schwedische Zeit in Estland und Livland. Baltische Kirchengeschichte*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1956.

¹⁴⁵ Ulrike von Hirschhausen, *Die Grenzen der Gemeinsamkeit. Deutsche, Letten, Russen und Juden in Riga 1860–1914. Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft. Band 172*, (Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2006), 301.

¹⁴⁶ Helmut Tschoerner, *Kirchenordnungen und Statute der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Russland – von 1832 bis 1924. Beiträge zur Geschichte der evangelisch-lutherischen Kirche Russlands: 4/1* (Erlangen: Martin-Luther-Verlag, 2005), 27–28.

¹⁴⁷ Wilhelm Kahle, *Wege und Gestalt evangelisch-lutherischen Kirchentums. Vom Moskauer Reich bis zur Gegenwart* (Erlangen: Martin-Luther Verlag, 2002), 134; R.von Freymann, uebersetz. und hrsg., *Gesetz fuer die Evangelisch-Lutherische Kirche in Russland, mit Erlaeuterungen nach Entscheidungen des Dirigirenden Senats, Erlassen des Ministers des Innern und Befehlen des General-Consistoriums* (Reval: Verlag von Franz Kluge, 1901).

impērijas teritorijā, kuru varētu vienoti pārvaldīt un kura visus impērijas luterāņus konsolidētu vienā baznīcas struktūrā, mācībā un liturģijā. Tas arī daļēji izdevās, jo tika pārtraukta vairākus gadsimtus ilgusī nošķirtība starp atsevišķo zemju baznīcām.¹⁴⁸ No vienas puses, tā bija valsts baznīca¹⁴⁹, jo saņēma valsts vai vietējās varas institūciju finansējumu un īstenoja valsts civilstāvokļa aktu reģistrācijas funkcijas, bet, no otras puses, tai kā minoritātes baznīcai impērijā bija ierobežotas tiesības. Šo antiluterisko politiku, kuras galvenais uzdevums bija mazināt Baltijā pastāvošo luterisko baznīcu patstāvību, tās sāka izjust jau 19. gadsimta 40. gados. Jo īpaši to izjuta vietējā muižniecība, kuras interesēs faktiski darbojās no tās atkarīgā baznīca.¹⁵⁰ Piemēram, krievu pareizticīgās baznīcas locekļiem bija aizliegts pāriet luteriskajā baznīcā¹⁵¹, kaut gan pretējā virzienā prozelītisms tika atbalstīts un sekmēts.

Atšķirībā no daudzveidīgajiem baznīcas tiesību attīstības procesiem 19. gadsimta Vācijā un sinodālā pārvaldes principa ieviešanas Zviedrijas valsts baznīcā 1863. gadā Krievijas impērijā laikā no 1832. gada līdz 1917. gadam var atzīmēt tikai pāris vērā ņemamu mēģinājumu mainīt vai vismaz teorētiski diskutēt par pastāvošo baznīcas iekārtu.

Viens no spilgtākajiem pastāvošās baznīcas iekārtas kritiķiem bija Sanktpēterburgas vācu reformātu draudzes mācītājs Hermanis Frīdrihs Daltons (*Hermann Friedrich Dalton*, 1833–1913). Viņš kļuva pazīstams kā apjomīga Krievijas evaņģēlisko draudžu vēstures pētījuma “Krievijas evaņģēliski-luterisko draudžu iekārtas vēsture” autors.¹⁵² Viņa skatījumā būtiskākais baznīcas iekārtas trūkums bija pārlietu centralizētā un birokrātiskā baznīcas pārvaldes sistēma, kurā maz uzmanības pievērsts draudzei un tās primārajai atbildībai.¹⁵³ Otrs nozīmīgākais baznīcas iekārtas kritiķis bija Pēterburgas Konsistoriālā iecirkņa ģenerāl-superintendentants un Pēterburgas Konsistorijas viceprezidents (1892–1914) Gvido Otomārs

¹⁴⁸ Gvido Straube, “Reliģiskās institūcijas”, in *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres* (Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2000), 389.

¹⁴⁹ Valsts baznīcas principu likuma autori aizņēmas no 1686. gada Zviedrijas baznīcas likuma. Tas noteica baznīcas pakļaušanu valstij, proti, valsts baznīcas pārvaldi, kas pašā Zviedrijā vēsturisko apstākļu un draudžu tradīciju dēļ tika īstenota daudz atvieglotākā formā nekā Vidzemē un Igaunijā. Taču Zviedrijas kontekstā būtu neiespējami, ka (to tā paredzēja šis likums) baznīcu pārvaldītu valdnieks, kurš pats šai baznīcai nemaz nepiederētu un būtu no tās tāls un svešs, kā tas bija Krievijas impērijas gadījumā. (Hermann Dalton. *Beitrage zur Geschichte der evangelischen Kirche in Russland (I). Verfassungsgeschichte der evangelisch-lutherischen Kirche in Russland* (Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1887), 317.

¹⁵⁰ Gvido Straube, “Reliģiskās institūcijas”, 384.

¹⁵¹ Līdz 1905. gada 17. aprīlī pieņemtajam Tolerances ediktam pāriešana no pareizticīgās baznīcas uz citām konfesijām Krievijas impērijā bija sodāma rīcība. Pēc edikta pieņemšanas pareizticīgo baznīcas privilēģētais statuss tika ierobežots, teorētiski pasludināta ticības brīvība, dodot tiesības brīvi izstāties no pareizticīgo baznīcas. (Sk. Wilhelm Kahle. *Symbioze und Spannung. Beitrage zur Geschichte des Protestantismus in den baltischen Laendern, im Innern des Russischen Reiches un der Sowjetunion* (Erlangen: Martin-Luther-Verlag, 1991), 197; Inese Runce. *Mainīgās divspēles. Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā: 1906 - 1940* (Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2013), 98)

¹⁵² Hermann Dalton, *Beitrage zur Geschichte der evangelischen Kirche in Russland (I). Verfassungsgeschichte der evangelisch-lutherischen Kirche in Russland* (Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1887).

¹⁵³ Helmut Tschoerner, *Kirchenordnungen und Statute der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Russland – von 1832 bis 1924. Beitrage zur Geschichte der evangelisch-lutherischen Kirche Russlands: 4/1*, 29.

Pengū (*Guido Ottomar Pingoud*, 1851–?), kurš no sava amata perspektīvas daudz precīzāk saredzēja baznīcas kopējo situāciju. 1907. gadā viņš iesniedza “Krievijas evaņģēliski luteriskās baznīcas draudžu un sinodālās iekārtas uzmetumu¹⁵⁴”, kurā, viņa paša vārdiem izsakoties, “konsistoriālā iekārta tiek papildināta ar sinodālo iekārtu”.¹⁵⁵ Kā pamatojumu un avotu šādai reformai G. Pengū norādīja uz attiecīgu attīstību un pārmaiņām Vācijas zemju baznīcās.¹⁵⁶

Pēterburgas Konsistoriālā iecirkņa sinode atbalstīja šos G. Pengū ieteikumus, taču tie tā arī netika realizēti, jo oficiālā valsts nostāja bija nepieļaut nekādus substanciālus grozījumus 1832. gada likumā. Līdz ar to, neskatoties uz kritiku un aicinājumiem likumu reformēt, līdz pat monarhijas krišanai 1917. gadā tas palika praktiski nemainīgs.

Salīdzinot G. Pengū likumprojektu ar LELB 1928. gada Satversmi, ir redzamas daudzas šo abu dokumentu līdzības, kas ļauj izvirzīt hipotēzi par G. Pengū projektu kā par vienu no LELB 1928. gada Satversmes avotiem. G. Pengū projekts atspoguļoja centienus tā laika izteikti konsistoriālajā baznīcas iekārtā ieviest sinodālās iekārtas principus, kuri tajā laikā jau bija aprobēti un piedzīvojuši zināmu attīstību Vācijas zemju baznīcās. Var uzskatīt, ka luterisko baznīcu pārvaldes modelis Krievijas impērijā līdz pat tās krišanai bija atrasts no tās attīstības, kas risinājās 19. gadsimtā Vācijas zemju baznīcās, ar kurām Baltijas luteriskās baznīcas bija saistītas gan vēsturiski, gan arī teoloģiski un eklezioloģiski.

No tā var spriest, ka lēmumi mainīt pastāvošo baznīcas iekārtu sakņojās ne tikai situācijā, kad sabrukušās impērijas vietā veidojās jaunas nacionālās valstis un baznīcas un jauna valstiskā iekārta, bet arī kritiskajā attieksmē pret pastāvošo baznīcas iekārtu, jo tā ignorēja sinodālo pārvaldes principu, kas jau kopš 19. gadsimta vidus bija atradis paliekošu vietu Eiropas luteriskajās baznīcās. Tieši sinodālā pārvaldes principa ieviešana baznīcas iekārtas pamatos ļautu izveidot baznīcu, kuras pārvaldē būtu iesaistīts arī plašs mācītāju un

¹⁵⁴ G. Pengū priekšlikumi paredzēja izveidot Ģenerālo Sinodi par konsultatīvu un lemjošu institūciju, kas spējīga reaģēt uz baznīcas dzīves aktualitātēm, kā rezultātā zustu vajadzība pēc provinciālajām sinodēm. Zīmīgs bija arī viņa priekšlikums katrā draudzē veidot uz trim gadiem vēlētu draudzes padomi, kurai būtu uzticēta vietējās draudzes garīgā un saimnieciskā atbildība, tā palielinot laju līdzdalību draudžu un baznīcas vadībā un nodrošinot draudzei pašpārvaldes tiesības. Draudzes padomē ietilptu draudzes mācītājs un vēlēti draudzes vecājie, kuru skaits būtu atkarīgs no draudzes lieluma – no četriem līdz divpadsmit. Draudzes, kurās būtu 500 un vairāk draudzes locekļu, varētu līdztekus draudzes padomei ievēlēt draudzes pārstāvniecību (*Gemeindevertretung*), kuras locekļu skaits būtu vismaz divreiz lielāks nekā attiecīgās draudzes padomes locekļu skaits. Konsistoriālo iecirkņu un prāvesta iecirkņu sinodes sastāvētu no prāvesta, superintendanta, draudžu mācītājiem un katras draudzes ievēlēta sinodāļa – draudzes pārstāvja. Šīs Sinodes tiktu sasauktas reizi gadā, bet to darbošanās ilgums nedrīkstētu pārsniegt 2 dienas. Ģenerālā Sinode sastāvētu no viena katra prāvesta iecirkņa garīdznieka un viena laicīgā locekļa, Teoloģijas fakultātes pārstāvja, konsistoriāliecirkņu ģenerālsuperintendentiem, Ģenerālās konsistorijas viceprezidenta un no desmit visu piecu konsistoriju (no katras konsistorijas pa diviem) ieceltiem locekļiem. Ģenerālo Sinodi sasauktu reizi 6 gados Ģenerālā Konsistorija ar iekšlietu ministra piekrišanu, taču ārkārtas sinodes varētu tikt sasauktas arī bez šīs piekrišanas.

¹⁵⁵ Helmut Tschöerner, op. cit., 256.

¹⁵⁶ Ibid., 256.

laju kopums, kas lemtu par garīgajiem, administratīvajiem un saimnieciskajiem jautājumiem.

2. Sinodālā baznīcas pārvaldes principa ieviešana luteriskās baznīcas iekārtas veidošanās procesā 1916.–1919. gados Latvijā

Pirmā dokumentētā sanāksme, kad tika lemts par baznīcas iekārtu latviešu luteriskajā baznīcā, bija 28 latviešu luterāņu mācītāju sapulce Petrogradā 1916. gada 9. un 10. martā. Tajā tika apspriesti patstāvīgas latviešu luteriskās baznīcas pārvaldes principi nākotnē – “sapulcēto vairākums principā gan izteicās priekš sinodālās iekārtas, bet, ņemot vērā, ka mūsu draudzes ir pieradušas pie konsistoriālās iekārtas, visi beidzot vienojās, ka, konsistorijām paliekot, baznīcas satversmei ir jābūt sinodāl-konsistoriālai, pie kam sinodēm jāstādas no ikkatras draudzes mācītājiem un tikpat daudz no baznīcas padomēm izvēlētiem lajiem.”¹⁵⁷ Tāpat “sapulce vienbalsīgi izsakās, ka “ģenerālsuperintendanta” nosaukums jāatmet un mūsu baznīcas augstākie garīdznieki jāsauc par bīskapiem.”¹⁵⁸ Šie sapulces lēmumi atspoguļoja topošās baznīcas iekārtas galvenos principus, kuros sinodēm bija atvēlēta nozīmīga loma.

1917. gada martā Rīgā notika daudzas dažādu latviešu sabiedrisko organizāciju pārstāvju sanāksmes, līdz 21. martā izveidoja Sabiedrisko organizāciju padomi. Savukārt dažas dienas vēlāk Valmierā notiekošajā Vidzemes zemes sapulcē tika pieprasīta visu latviešu novadu – Kurzemes, Vidzemes un Latgales – apvienošana vienā administratīvā vienībā¹⁵⁹, kas latviešu mācītāju sanāksmē Rīgā 1917. gada martā izpaudās rezolūcijā “Līdzšinējais evaņģēliski luteriskās baznīcas teritoriālais iedalījums piecos konsistoriāliecirkņos atceļams un tā vietā veidojamas baznīcas pēc nacionālā principa, kurās visu baznīcas institūciju (draudzes sapulces, draudzes padomes, sinodes, konsistorijas) darba valoda būtu nacionālā valoda.”¹⁶⁰

1918. gada 18. novembrī proklamētā Latvijas valsts tikai 1919. gada vasarā sāka risināt luteriskās baznīcas jautājumus, jo no 1919. gada janvāra līdz pat maija beigām padomju vara bija okupējusi lielāko Baltijas daļu, ieskaitot Rīgu. Neatkarīgas valsts izveide vēl jo vairāk pastiprināja prasības un aicinājumus pēc LELB konstitūcijas. Pirmais Latvijas jaunās valdības lēmums par luterisko baznīcu bija iekšlietu ministra 1919. gada 28. augustā

¹⁵⁷ *Latviešu evaņģēlisko luterāņu mācītāju sapulces Petrogradā 9. un 10.03.1916. protokols* (Petrogradā: 1916), 29. lpp.

¹⁵⁸ *Ibid.*, 30. lpp.

¹⁵⁹ Anton J. Florian, *Staatlichkeit und Demokratisierung in Lettland. Entwicklung – Stand – Perspektive* (Wurzburg: Ergon Verlag, 2009), 70.

¹⁶⁰ Rochus Bensch, *Neuere baltische Kirchenrechtsgeschichte: Der kirchenverfassungsrechtliche Rahmen des eigenständigen deutschen Kirchenwesens in Lettland und Estland (1919–1939) und die Kirchenverfassungen der Deutschen Ev.-Luth. Kirche Lettlands nach 1991* (Herzberg: Verlag Traugott Bautz, 2004), 49.

pieņemtais rīkojums, ar kuru no amatiem atcēla visus līdzšinējos Kurzemes un Vidzemes konsistoriju locekļus un viņu vietā apstiprināja jaunus konsistorijas locekļus¹⁶¹, kuri bija kā kandidāti izvirzīti draudžu apspriedēs.

Priekšnoteikumus jaunas baznīcas iekārtas veidošanai radīja 1919. gada 23. septembrī pieņemtie “Pagaidu noteikumi par evaņģēliski luteriskām luterāņu konsistorijām”¹⁶², kuri paredzēja, ka Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā un visi ar to saistītie rīkojumi paliek spēkā, ciktāl tie saskan ar valsts Satversmi un ar Pagaidu noteikumiem. Politiskās iekārtas maiņa un neatkarīgas Latvijas valsts izveidošana radīja situāciju, kurā bija jārada no jauna ne vien baznīcas vadības struktūras, bet arī jāveic draudžu pārvaldes pārstrukturizācija. Situācija ar evaņģēliski luterisko baznīcu bija citāda nekā Vācijā, kur “baznīcā pēc 1918. gada notikumiem bija kritušas tikai tās augstākās aprindas, bet viss pārējais bija palicis savās vietās”.¹⁶³ Pieņemtie Pagaidu noteikumi par evaņģēliski luteriskajām luterāņu konsistorijām atcēla patronātu, tā tiesības nododot draudzēm, kā arī noteica, ka draudzes priekšstāvji ievēl mācītāju un pārvalda baznīcas mantu. Abu konsistoriju sastāvs nemainījās, tajās darbojās seši Iekšlietu ministrijas iecelti locekļi, tomēr konsistoriju prezidentus un viceprezidentus ievēlētu pašas konsistorijas no saviem locekļiem. Noteikumi arī atcēla ģenerālsuperintendanta amatu, viņa pienākumus uzticot konsistoriju prezidentiem.

Šādi noteikumi radīja vakuumu bīskapa kompetences izpildīšanā. Manuprāt, šī situācija arī bija viens no iemesliem, kas aktualizēja un steidzināja diskusiju par bīskapa amatu, jo atgriešanās pie ģenerālsuperintendanta amata vairs nebija iespējama. Radusies situācija saasināja jautājumu par baznīcas garīgo vadību, jo radās dilemma – ir jāievēl vai nu bīskaps, vai arī kāda cita Virsvaldes ievēlēta garīdznieku uzticības persona. 1919. gada 27. oktobrī valsts izdeva “Pagaidu noteikumus par evaņģēlisko draudžu padomēm”¹⁶⁴, kuri paredzēja, ka visās draudzēs līdz 1920. gada 1. janvārim jānodibina baznīcas padomes, pagaidām uz 3 gadiem. Katrā draudzē, pie kuras pieder līdz 3000 balsstiesīgu locekļu, bija ievēlami 30 padomes locekļi un 10 kandidāti. Padomes uzdevumi bija ievēlēt draudzes mācītāju, iecelt priekšstāvjus sinodē un ievēlēt 3 revīzijas komisijas locekļus. Padome ievēlēja no sava vidus valdi un valdes priekšnieku, viņa vietnieku, rakstvedi un divus valdes locekļus. Līdz ar to šie noteikumi izveidoja pamatus sinodālajai draudžu pārvaldei, kas vēlāk detalizētāk tiks aprakstīts satversmē. Visus pārējās baznīcas dzīves jautājumus turpināja noteikt Krievijas Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu. Šo pašu tiesiskās kontinuitātes

¹⁶¹ *Valdības Vēstnesis* 24 (28.08.1919.): 3. lpp.

¹⁶² LVVA, 1370. f., 1. apr., 10. l., 56. lp.; *Valdības Vēstnesis* 47 (26.09.1919.): 2. lpp.

¹⁶³ Pirson, Dietrich. “Dekonzentration im Bereich der Kirchenleitung,” *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 33 (1988): 139.

¹⁶⁴ LVVA, 1370. f., 1. apr., 10. l., 56. lp.; *Valdības Vēstnesis* 61 (14.11.1919): 1.–2. lpp.

principu pieņēma arī attiecībā uz visiem citiem likumiem, ko noteica ar 1919. gada decembra likumu.

Tomēr mācītāju un laju sanāksmēs turpinājās spraigas diskusijas par jaunu baznīcas iekārtu un satversmi. Luteriskās baznīcas satversmes projekti, kuri kopš 1919. gada tika apspriesti gan mācītāju, gan mācītāju un draudžu pārstāvju sanāksmēs, savos pamatos reprezentēja no valsts varas autonomu baznīcu, kura pati nosaka un vada savu dzīvi ar sinožu, konsistoriju, draudžu sapulču un padomju starpniecību.

3. Pirmie Satversmes projekti

Pats agrākais luterisko draudžu un baznīcas satversmes projekts Latvijā, kuru ir izdevies atrast arhīvu materiālos, ir “Latviešu mācītāju apspriedes projekts par draudžu un baznīcas Satversmi”¹⁶⁵, kas tika apspriests visu latviešu mācītāju sanāksmē 1919. gada 6.–7. augustā, tātad – pirms tika pieņemti pagaidu noteikumi par konsistorijām un draudžu padomēm. Nevienu jaunu baznīcas dzīvi regulējošu rīkojumu valdība vēl nebija izdevusi, formāli vēl pastāvēja vācu konsistorijas. Nekādas atļaujas vai pilnvaras šai sanāksmei netika dotas, tā notika pēc mācītāja Kārļa Fridriha Irbes un prāvesta Ādolfā Kundziņa privāta ierosinājuma.¹⁶⁶ Bet tieši šī sanāksme proklamēja latviešu nacionālo baznīcu.¹⁶⁷

Saskaņā ar šo projektu luterisko draudžu pārvaldes orgāni būtu draudzes sapulce, draudzes padome un draudzes priekšniecība. Draudzes sapulce tiktu sasaukta ne retāk kā reizi gadā pēc draudzes padomes lēmuma vai 100 balsstiesīgo draudzes locekļu vēlēšanās. Draudzes sapulcei tika noteikts arī kvorums – atkarībā no draudzes lieluma, bet vidēji – 1/10 daļa no visiem draudzes locekļiem. Tā ievēlētu mācītāju un uz 3 gadiem arī draudzes padomi. Draudzes padome sastāvētu no 10–30 locekļiem un 10 kandidātiem. Katru gadu 1/3 locekļu pārvēlētu, pirmo un otro reizi locekļi izstātos izlozes kārtībā. Cita starpā, šāds rotācijas princips tika paredzēts arī G. Pengū projektā, kas tāds arī palika visos Satversmes projektos līdz pat 1924. gadam. Draudzes padome ievēlētu draudzes priekšniecību, kas sastāvētu no priekšsēdētāja, viņa biedra, rakstveža un kasiera. Pārvaldības orgānus, kas pārvaldītu un saskaņotu atsevišķo draudžu dzīvi, sauktu par sinodēm. To sastāvā ietilptu draudžu pārstāvji no katras draudzes un visu draudžu mācītāji. Sinodes būtu divējādas: aprīņa jeb apgabala sinodes un vispārējā sinode. Aprīņa sinodes ietvertu attiecīgā aprīņa jeb apgabala draudžu

¹⁶⁵ LVVA, 6636.f., 2.apr., 78.l., 209.-212.lp.

¹⁶⁶ Valdis Tēraudkalns, “Bīskapa Kārļa Irbes darbība Pirmās republikas valsts un baznīcas attiecību kontekstā” // *Kārlis Irbe 1861–1934. 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums*, sast. Voldemārs Lauciņš (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012), 142. lpp.

¹⁶⁷ *Baznīcas kalendārs 1927* (Rīgā: Ev. lut. Baznīcas Virsvaldes izdevums), 55. lpp.

pārstāvjus un mācītājus. Tās sanāktu kopā ne retāk kā reizi gadā. Apriņķa sinožu uzdevums būtu pārraudzīt un sekmēt draudžu garīgo dzīvi, kā arī materiālo stāvokli, sagatavot materiālus un priekšlikumus vispārējai sinodei. Kā savu izpildorgānu apriņķa sinode no sava vidus ievēlētu prāvestu, apgabala draudžu priekšnieku un viņa vietnieku.

Vispārējā sinode notiktu reizi gadā. Tā ietvertu visus draudžu pārstāvjus un mācītājus. Sinodi sasauktu konsistorija. Vispārējā sinode būtu augstākā lemjošā un likumdevēja iestāde visās baznīcas lietās. Tās uzdevums būtu veikt liturģiskas reformas, izdot agendu un dziesmu un lūgšanu grāmatas, organizēt iekšējo un ārējās darbu, noteikt svinamās dienas, gādāt par baznīcas kalpotāju izglītību, iedalīt apriņķu robežas, pārveidot draudžu robežas, kur tas izrādītos lietderīgi, draudzes šķīrojot vai savienojot, noteikt nodokļu sistēmu draudžu un baznīcas labā, koncentrēt brīvus draudžu kapitālus, pēc konsistorijas priekšlikuma no amata atlaist mācītājus vai viņiem šo amatu atņemt, ievēlēt konsistorijas locekļus un viņu kandidātus, apspriest visus valsts valdības un konsistorijas priekšlikumus. Vispārējās sinodes un līdz ar to visas baznīcas izpildorgāns būtu konsistorija. Tajā ietilptu trīs garīgie un trīs laicīgie locekļi un 2 to kandidāti. Konsistorija no sava vidus ievēlētu prezidentu, viceprezidentu un kasieri. Konsistorijas locekļa amata termiņš būtu 3 gadi. Pirmo un otro reizi tās locekļi izstātos izlozes kārtībā pēc 3 gadiem. Konsistorijas sēdes notiktu vismaz 2 reizes nedēļā. Konsistorijas pienākumi un kompetences būtu Likumā par evaņģēliski luterisko Baznīcu Krievijā noteiktās konsistorijas un ģenerālkonsistorijas funkcijas, kā arī tās, kuras tai papildus uzliktu vispārējā sinode. Tā kā baznīca būtu autonoma, tad konsistorija izšķirtu arī visus tos jautājumus, kuriem saskaņā ar impērijas likumu bija nepieciešama imperatora atļauja.

Nākamais mācītājiem un draudžu pārstāvjiem piedāvātais projekts jau pēc konsistoriju un draudžu reformējošo noteikumu pieņemšanas bija Kurzemes Konsistorijas locekļa un mācītāja K. F. Irbes, nākamā bīskapa Kārļa Irbes brāļadēla, izstrādātais "LELB iekārtas projekts", kas tika nolasīts un vienbalsīgi pieņemts¹⁶⁸ Kurzemes mācītāju un draudžu delegātu sinodē 1920. gada 9.–12. aprīlī, kā arī tika atbalstīts Vidzemes mācītāju un draudžu delegātu sinodē tā paša gada 8.–11. maijā. Abas sinodes nolēma, ka baznīcas iekārtai ir jābūt sinodāli episkopālai.

Projekta galvenās tēzes: 1) baznīca ir autonoma, un parlaments apstiprina tikai ar valsts dzīvi saistītos likumus; 2) baznīcai ir sinodāla iekārta uz vienlīdzīgu vispārīgu balss tiesību vēlēšanu pamata un episkopāla iekārta – kolēģija ar bīskapu priekšgalā; 3) baznīcā ir

¹⁶⁸ *Kurzemes mahzītāju un draudschu delegatu Sinode, Jelgawā, no 9. lihds 12. aprihlīm 1920. g. Protokols* [Latvija], b.izd., 1920, 17. lpp.

četras bīskapijas, un Rīgas bīskaps ir arhibīskaps kā pirmais starp līdzīgiem; 4) baznīcā ir apgabala sinodes un vispārējā sinode.

Galvenās grūtības visai baznīcai kopīgas satversmes izstrādāšanai sagādāja latviešu un vāciešu delegātu atšķirīgās intereses un prioritātes, kā arī savstarpējās nesaskaņas¹⁶⁹, kuras ievadīja gadiem ilgo strīdu un diskusiju par vācu draudžu autonomijas principiem LELB¹⁷⁰ Kopš 19. gadsimta beigām arvien pieauga vēlme pēc draudžu sadalīšanas pēc nacionālā principa, kas impērijas laikā sākās draudžu līmenī¹⁷¹, bet ar nacionālās baznīcas izveidošanos īstenojās arī baznīcas pārvaldes līmenī.

4. Diskusijas par sinodālo pārvaldes principu satversmē tās tapšanas laikā no 1921. līdz 1928. gadam

1921. gada 8. un 9. februārī Vidzemes konsistorijas izveidotās Satversmes komisijas sēdē tika rediģēts komisijas latviešu locekļu pēc 1920. gada 22. novembra sēdes izstrādātais Satversmes projekts, kurš balstījās 1919. gada “Latviešu mācītāju apspriedes projektā par

¹⁶⁹ Divas latviešu un vācu komisijas satversmes izstrādāšanai nodibināja jau Vidzemes sinode 1920. gada rudenī. Šīs komisijas 1920. gada 13. oktobrī Vidzemes konsistorijas kopējā sēdē (Vidzemes konsistorija tobrīd pārstāvēja jau visu Latvijas baznīcu, jo valdība ar 1920. gada 1. oktobri bija izdevusi noteikumus, kas atcēla Kurzemes konsistoriju un tās darbību nodeva Vidzemes konsistorijai, kura aptver visu Latviju) vienojās par abām tautībām pieņemamu satversmes projektu. Tā sauktais “kompromisa” projekts paredzēja, ka tiek izveidoti trīs autonomi konsistoriālie iecirkņi – Kurzemes un Vidzemes latviešiem, bet vāciešiem viens visas valsts mērogā, kas nozīmēja 3 konsistorijas un 3 sinodes. No katras sinodes 12 delegāti veidotu Ģenerālo Sinodi, kura ievēlētu centrālo konsistoriju no 6 locekļiem – no katra konsistoriālā iecirkņa pa diviem. Diemžēl šis sanāksmes un arī šī lēmuma protokols tika pazaudēts, kas vēlāk apgrūtināja objektīvu šī kompromisa modeļa izvērtēšanu. Projekts tika nodots izskatīšanai šajā sēdē īpaši izveidotai redakcijas komisijai prāvesta un nākamā bīskapa Kārļa Irbes vadībā. Taču jau pirmajā komisijas sēdē 22. novembrī (tajā vāciešu komisijas locekļi nevarēja piedalīties) latviešu komisijas locekļi nolēma atteikties no šī kompromisa projekta tā sarežģītības dēļ un atgriezties pie tādas baznīcas struktūras, kas paredz vienu Latvijas Sinodi ar vienu konsistoriju un apriņķa sinodes ar to izpildorgāniem. Komisija uzsvēra, ka šāds projekts ļaunot arī vāciešiem veidot savu sinodi un savu konsistoriju, kas izpaudīsies tā, ka 15 locekļu lielajā konsistorijā var paredzēt 5 vietas vācu tautības pārstāvjiem ar iespēju noturēt savu jautājumu lemšanā seperātsēdes. Savukārt 6. decembrī komisijas vācu locekļi, kurus sasauca konsistorijas vācu viceprezidents, pieņēma lēmumu, ka šāds latviešu komisijas locekļu lēmums nav pieņemams, jo tas ir noraidījis atsevišķu vācu sinodi, konsistoriju un garīgo virsvadību, kas nozīmētu neizbēgamu stāvokli, ka visi jautājumi būs jāpieņem latviešu vairākuma apstākļos. Šis lēmums tika nodots Kārļa Irbes zināšanai, taču viņa vadītā komisija jau bija izstrādājusi un iespiedusi satversmes projektu saskaņā ar komisijas pieņemtajiem lēmumiem un nodevusi rediģēšanai. 1921. gada 8. un 9. februārī Vidzemes konsistorijas izveidotās Satversmes komisijas sēdē, kura rediģēja izstrādāto projektu, K. Irbe uzsvēra, ka visas nacionalitātes kopīgi var atrasties kopīgā Latvijas sinodē un kopīgā Latvijas konsistorijā, turklāt nav izslēgts, ka atsevišķās nacionalitātes savu jautājumu izskatīšanai var veidot tajās savas sekcijas.

¹⁷⁰ Detalizēts un aptverošs pētījums par vācu draudžu satversmju projektiem, autonomijas tendencēm, iekļaušanos LELB sastāvā kā zināmā mērā separātai minoritātei ir: Rochus Bensch, *Neuere baltische Kirchenrechtsgeschichte: Der kirchenverfassungsrechtliche Rahmen des eigenständigen deutschen Kirchenwesens in Lettland und Estland (1919–1939) und die Kirchenverfassungen der Deutschen Ev.-Luth. Kirche Lettlands nach 1991* (Herzberg: Verlag Traugott Bautz, 2004).

¹⁷¹ Vecajā Ģertrūdes baznīcā 1883. gadā, Mārtiņa baznīcā 1896. gadā, Jēzus baznīcā 1903. gadā. (Ulrike von Hirschhausen, *Die Grenzen der Gemeinsamkeit. Deutsche, Letten, Russen und Juden in Riga 1860–1914. Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft. Band 172*, 314.)

draudžu un baznīcas Satversmi”¹⁷² un 1920. gada “LELB iekārtas projektā”.

Nerediģētajā Satversmes projektā bija paredzēts, ka savā iekšējā dzīvē LELB ir autonoma, neatkarīga no valsts vai kādas citas varas, tā kārtotu, vadītu un pārvaldītu savas darīšanas pēc pašas noteiktiem noteikumiem un priekšrakstiem. Visu draudžu kopīgās augstākās iestādes būtu Latvijas Sinode un Virsvalde. Draudzes padomē ievēlētu 30 locekļus un 10 kandidātus. Padomes locekļus ievēlētu uz 6 gadiem. Ik pēc 3 gadiem puse no viņiem un kandidātiem būtu pārvēlami. Pirmo reizi pārvēlamos noteiktu izloze, vēlāk amata ilgums tiktu skaitīts no pēdējām vēlēšanām. Pirmajā sēdē padome uz 3 gadiem no vēlētajiem locekļiem ievēlētu draudzes baznīcas priekšnieku, viņa vietnieku, rakstvedi, mantzini, divus valdes locekļus un 3 revidentus. Padomes locekļi uzdevumus savā starpā sadalītu paši. Padomes sēdes sasauktu vismaz divreiz gadā, un tās vadītu baznīcas priekšnieks. Draudzes īpašumu pirkšanas, pārdošanas vai maiņas līgumi būtu noslēdzami tikai ar iecirkņa valdes ziņu un Virsvaldes atļauju. Latvijas Sinodē ietilptu pa vienam delegātam no katras draudzes un visi draudžu mācītāji. Latvijas Sinode ievēlētu bīskapu un prāvestus uz nenoteiktu laiku un uz 4 gadiem Virsvaldes locekļus, kuru skaitu noteiktu pati Sinode. Prāvestus ievēlētu to draudžu mācītāji un delegāti, kuri būtu viņam padoti. Latvijas Sinode sapulcētos vienreiz gadā. Ik pa 2 gadiem pusi no Virsvaldes locekļiem pārvēlētu. Prāvesti sava iecirkņa valdes sēdēs, bet bīskapi Virsvaldes sēdēs varētu piedalīties ar padomdevējtiesībām. Prāvestam būtu tiesības iecirkņa valdes lēmumus pirms to izpildīšanas nodot Virsvaldes revīzijai, bet bīskapam – Virsvaldes lēmumus nodot Sinodes revīzijai.

1921. gada 5.–8. aprīlī notika I Vispārējā mācītāju un draudžu delegātu sinode, kura pirmajā lasījumā pieņēma Satversmes komisijas rediģēto Satversmes projektu.¹⁷³ Galvenās diskusijas šajā Sinodē latviešu delegātu starpā radās par vairākiem variantiem attiecībā uz Virsvaldi un bīskapa amatu un termiņiem. Viens variants paredzēja, ka Latvijas Sinode ievēl bīskapu uz nenoteiktu laiku un Virsvaldi uz 6 gadiem. Otrs variants – bīskapa amats nepastāv un Virsvalde tiek ievēlēta uz 4 gadiem. Trešais variants – bīskaps un Virsvalde tiek ievēlēti uz 4 gadiem. Diskusiju rezultātā tika noraidīta sinodāla iekārta bez augstākā garīdznieka jeb bīskapa.¹⁷⁴ Tam par iemeslu, visticamāk, kalpoja tāda izpratne par bīskapa amatu, kas

¹⁷² LVVA, 6636. f., 2. apr., 78. l., 209–212. lp.

¹⁷³ Divās sinodes sagatavošanas sanāksmēs 22. martā un 4. aprīlī Vidzemes konsistorija vienojās par to, ka sinodē latviešu un vācu tautības delegātu debates notiks atsevišķi, līdz ar to būs nepieciešami arī divi sinodes prezidiji, kuri pēc katras dienas darba sapulcēsies kopīgā sanāksmē, lai vienotos par darba kopīgiem rezultātiem.

¹⁷⁴ Šī varianta aizstāvis Ludviks Adamovičs uzsver, ka “tur kur evaņģēliskā baznīcā vēl lieto bīskapa vārdu, tur tas galvenokārt ir tikai tituls un kalpo reprezentācijas vajadzībām. Skaidrs, ka zināmu īpašu garīdzniecības uzticības personu kā mūsu draudžu garīgo virsganu vajag ievēlēt virsvaldē, bet nedomāsim uz novirzīšanos uz katoļu bīskapu iekārtas pusi” (LVVA, 1370. f., 1. apr., 58. l., 341.–344. lp.). Vairāk par šīs sinodes diskusijām “par” un “pret” bīskapa amatu var lasīt Roberta Feldmaņa rakstā “Kārlis Irbe, Latvijas evaņģēliski

neparedzēja šim amatam administratīvu kompetenci.¹⁷⁵ Šī Sinode arī ievēlēja īpašu Sinodes padomi, par kuras vadītāju iecēla nevis tobrīd augstāko baznīcas garīgo amatpersonu – Konsistorijas viceprezidentu Voldemāru Maldoni, bet gan Kārli Irbi.

Būtisks pagrieziena punkts baznīcas iekārtas maiņā un sinodālā pārvaldes principa ieviešanā bija 1922. gada 5. janvārī pieņemtie valdības noteikumi “Par Vidzemes evaņģēliski luteriskās konsistorijas likvidēšanu un evaņģēliskās luterāņu baznīcas pārvaldīšanu”, kas likvidēja Vidzemes konsistoriju¹⁷⁶ un noteica, ka luterisko draudžu reprezentējoša (līdz likuma izdošanai par baznīcas stāvokli valstī), draudžu iekārtu un iekšējo dzīvi regulējoša un pārraugoša institūcija ir šo draudžu pārstāvju īpaši sasauktas sinodes ievēlētā Virsvalde. Šīs sinodes sasaukšanas kārtību un laiku noteiks iekšlietu ministrs. Virsvalde sastāvēs no 9¹⁷⁷ locekļiem. Noteikumi paredzēja, ka pārraudzību par Virsvaldes darbības atbilstību likumam veic iekšlietu ministrs, kuram ir tiesības pēc savas iniciatīvas vai uz ieinteresēto personu sūdzību pamata atcelt tos Virsvaldes lēmumus, kuri nesaskanētu ar likumu.¹⁷⁸

Šādu sinodi Iekšlietu ministrija sasauca 1922. gada 21. februārī. Tā turpinājās četras dienas, un tajā tika ievēlēta gan Virsvalde, gan arī latviešu un vācu tautības bīskapi – tie bija K. Irbe un H. Pelhavs¹⁷⁹, ar to apliecinot, ka LELB iekārta ir sinodāli episkopāla, par ko tika pieņemts arī atsevišķs lēmums.¹⁸⁰ Sinode otrajā lasījumā pieņēma arī Satversmes projektu. Tajā joprojām nebija atrisināts jautājums, vai Virsvalde jāievēl uz 4 vai 6 gadiem, kā arī jautājums par bīskapa ievēlēšanas termiņu – uz nenoteiktu laiku vai uz 4 gadiem.

luteriskās Baznīcas pirmais bīskaps”.

¹⁷⁵ Iepriekšējās diskusijās par bīskapa amata nepieciešamību K. Irbe norādījis, ka “mūsu projektā bīskapam nav paredzētas ne administrācijas, ne jurisdikcijas, bet vienīgi garīdznieka tiesības. Viņš nav baznīcas valdnieks un tiesnesis, bet garīdznieks, baznīcas mācības sargs, bikts tēvs garīdzniekiem, garīgās lietās padomdevējs, strīdu jautājumos starp mācītājiem un draudzēm ne tiesātājs, bet samierinātājs. Bīskapam projektā piešķirta vienīgi padomdevēja balss, lai viņš nebūtu ne partijas, ne varas vīrs. Bīskapam paredzēta tiesība Baznīcas virsvaldes spriedumu nevis atcelt, bet vajadzības gadījumā to nodot Latvijas sinodes revīzijai”. (Roberts Feldmanis, “Kārlis Irbe, Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas pirmais bīskaps 1861–1934”, [skatīts 12.07.2014]. Pieejams: www.robertsfeldmanis.lv/?ct=teologiski_raksti_2&&fu=a&id=12.)

¹⁷⁶ Realitātē Vidzemes konsistorijas latviešu locekļi bija atkāpušies no amata jau 1921. gada 13. oktobrī, protestējot pret plānoto Sv. Jēkaba baznīcas ēkas nodošanu Romas katoļu baznīcai, un tāpēc ar Iekšlietu ministra rezolūciju tika arī atlaisti par nepaklausību, bet vācu locekļi bija atkāpušies jau agrāk, 1921. gada aprīlī, protestējot pret I Vispārējās mācītāju un draudžu delegātu Sinodes noraidījumu veidot vācu draudžu autonomiju.

¹⁷⁷ 1922. gada 24. janvārī Iekšlietu ministrija publicēja “Uzaicinājumu evaņģēliskām luterāņu draudžu padomēm”, aicinot visas draudzes sūtīt savu mācītāju un vienu draudzes padomes ievēlētu pārstāvi uz evaņģēliski luterisko draudžu sinodi Rīgā 21. februārī. Šajā pašā dienā ministrs parakstīja instrukciju, kura § 1 minēts, ka no deviņiem Virsvaldes locekļiem seši pieder pie latviešu, bet trīs pie vācu tautības, bet § 3, ka Virsvaldes prezidents ir latvietis, bet viceprezidents vācietis. Līdz ar to latviešu locekļu skaits Virsvaldē sakrita ar bijušās konsistorijas locekļu skaitu. (*Valdības vēstnesis* 19 (24.01.1922.): 1. lpp.)

¹⁷⁸ *Valdības vēstnesis* 8 (11.01.1922.): 1. lpp.

¹⁷⁹ Sinodes pirmajā dienā par Virsvaldes prezidentu ievēlēja prāvestu Kārli Irbi, bet par viceprezidentu vācu tautības mācītāju Haraldu Pelhavu, bet otrajā dienā Virsvaldes prezidentu Kārli Irbi spontāni ievēlēja par LELB bīskapu, bet pēc K. Irbes priekšlikuma H. Pelhavu par vācu draudžu bīskapu.

¹⁸⁰ *Baznīcas kalendārs 1927* (Rīgā: Ev. lut. Baznīcas Wirswaldes izdevums), 66.

Darbs pie Satversmes projekta turpinājās arī līdz 1923. gada 11.–13. decembra Sinodei, kurā tika ievēlēta no 40 locekļiem sastāvoša Sinodes komisija Satversmes projekta galīgai sagatavošanai. Komisijā ietilpa prāvesti un pa vienam delegātam no katra iecirkņa.¹⁸¹ Šīs komisijas izveidošana un tās sekmīgais darbs kalpoja par paraugu Virsvaldes modelim topošajā satversmē. Šāda veida Virsvalde Satversmes projektā tika dokumentēta 1924. gada februārī. Sinodes komisijas un 1922. gada februāra Sinodē ievēlētās Virsvaldes sadarbība un kompetenču sadalījums izveidojās tāds, ka Virsvalde ar 9 locekļiem risināja steidzamos jautājumus, bet visi svarīgākie lēmumi tika pieņemti plēnumā – Sinodes komisijā. No šīs pieredzes Satversmē izveidoja tādu Virsvaldes plenārsēdes modeli, kurā ietilpst pa vienam garīdzniekam un draudžu delegātam no katra iecirkņa.

1924. gada oktobrī izstrādāto Satversmes projektu iespieda un nosūtīja draudzēm¹⁸², lai tās iesniegtu labojumus, kurus pēc izskatīšanas Sinodes komisijā nodotu nākamajai Sinodei pieņemšanai. Projektu iesniedza arī Saeimas kodifikācijas nodaļai. 1924. gada novembra Satversmes projekts attiecībā uz baznīcas iekārtu bija izstrādāts, un līdz pieņemšanai 1928. gadam vairs nemainījās. Turpinājās tikai diskusijas un strīdi par vācu draudžu darbību un tiesībām.¹⁸³

1925. gada 25.–28. februāra sinodē¹⁸⁴ bīskaps K. Irbe referēja, ka grozījumu un papildinājumu saņemts tik daudz, ka Sinodes komisija nav paguvusi tos izskatīt. Sinode uzdeva Sinodes komisijai kopā ar jaunievēlēto Virsvaldi saskaņot labojumus ar satversmes tekstu, kā arī pilnvaroja Sinodes komisiju pieņemt satversmi galīgā veidā un Sinodes vārdā izsludināt.¹⁸⁵ 1928. gada 24.–26. janvārī Sinodes komisijā vēlreiz pārstrādātais Satversmes projekts tika pieņemts pēdējā lasījumā. 1928. gada 6.–9. marta Sinode vienbalsīgi “pieņem no Sinodes komisijas galīgā veidā izstrādāto Baznīcas Satversmi un nolemj ieviest šo satversmi dzīvē, piemērojoties pastāvošajiem likumiem”.¹⁸⁶ Šī Sinode notika jau pēc jaunā trīs gadu sinodālā termiņa.

Taču Satversme varēja stāties spēkā tikai tad, kad tā bija “piemērojusies likumiem”. Lai Satversme varētu stāties spēkā, bija jāpieņem likums par evaņģēliski luterisko baznīcu,

¹⁸¹ *Latvijas evaņģēliskās luteriskās baznīcas Sinodes sēžu Protokoli Rīgā, 1923. gadā no 11. līdz 13. dec.* (Rīga: A/S “Izdevējs”, 1923), 8. lpp.

¹⁸² Arī vācu draudžu bīskaps H. Pelhavs nosūtīja visām vācu draudzēm un mācītākiem ar lūgumu līdz 1925. gada 15. janvārim dot atsauksmi, jo “februāra beigās notiks Latvijas Sinode, kurā ar vienkāršu “Jā” vai “Nē” Satversme tiks pieņemta” (LVVA, 6636. f., 3. apr., 37. l., 95. lp.).

¹⁸³ LVVA, 6636. f., 3. apr., 37. l., 118.–124. lp.

¹⁸⁴ Tobrīd vēl saskaņā ar iepriekšējiem satversmes projektiem sinodes tika sasauktas reizi gadā.

¹⁸⁵ *Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas IV Sinodes Protokoli Rīgā, 1925. gadā no 25. līdz 28. febr.* (Rīga: J. Lukstiņa un b-dru spiestuve, 1925), 9. lpp.

¹⁸⁶ *Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas V Sinodes Protokoli Rīgā, 1928. gadā no 6. līdz 9. martam* (Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. grāmatspiestuve, 1928), 5. lpp.

kas pilnībā izbeigtu Krievijas impērijas likuma par luterisko baznīcu darbību. Sinodes komisijas darbs pie šāda likuma projekta par evaņģēliski luteriskās baznīcas stāvokli bija pabeigts jau 1926. gadā. Izstrādāto likumprojektu 1926. gada 17. jūlijā bīskaps K. Irbe iesniedza iekšlietu ministram Ministru kabineta pieņemšanai Latvijas Satversmes 81. panta kārtībā. Bīskaps K. Irbe norādīja, ka “Viršvalde vairākkārt pārliecinājusies, ka viņas darbību traucē senais, dzīvei grūti piemērojamais baznīcas likums, kurā paredzēta gara rinda orgānu, kādi Latvijā nemaz vairs nepastāv: patroni, ģenerālkonsistorija, ķeizariskā majestāte, u.t. joprojām”.¹⁸⁷ Izejot visas nepieciešamās procesuālās darbības, likumu pieņēma 1928. gada 14. augustā. Tā § 2 paredzēja, ka “Evaņģēliski luteriskā Baznīca Latvijā bauda pašvaldīšanas un pašnoteikšanas tiesības, kas paredzētas viņas satversmē, kuru pieņem Sinode”.¹⁸⁸ Šis likums¹⁸⁹ beidzot deva LELB tiesības pašai pieņemt savu satversmi. Līdz ar to tikai 1928. gada 28. novembrī Sinodes komisija ar savu lēmumu noteica, ka Satversme ir stājusies spēkā.

Kopš 1919. gada augusta latviešu mācītāju sanāksmes, kad tika piedāvāts pirmais projekts par draudžu un baznīcas satversmi, bija pagājuši gandrīz 10 desmit gadi. 1928. gada Satversmes (sk. Pielikumu Nr. 2) un pirmā projekta atšķirības ir acīmredzamas: saskaņā ar Satversmi mācītāju ievēl nevis draudzes sapulce, bet draudzes padome; draudzes padomes un baznīcas vadības amatpersonu maiņa notiek vēlēšanās, nevis lozējot; draudzes priekšniecība ir saņēmusi apzīmējumu “draudzes valde”; Satversmē vairs netiek paredzēts atsevišķs iecirkņa draudžu priekšnieks, tā kompetence ir iekļauta prāvesta amatā; sinodālais termiņš no viena gada ir pieaudzis līdz trim, bet konsistorija ieguvusi Viršvaldes nosaukumu, tās darbība ir paplašināta ar prāvestu un iecirkņu delegātu piedalīšanos plenārsēžu darbā. Taču galvenie sinodālās iekārtas principi ir palikuši nemainīgi – draudzes padome, prāvesta iecirknis un tā sinode, vispārējā Sinode kā augstākā lemjošā un likumdevēja iestāde ar visu mācītāju un draudžu pārstāvju līdzdalību, Sinodes ievēlēta Viršvalde. Satversme nostiprināja arī jau 1920. gada “LELB iekārtas projektā” aprakstīto bīskapa amatu.

5. 1928. gada Satversmes raksturojums

¹⁸⁷ LVVA, 1370. f., 1. apr., 10. l., 25. lp.

¹⁸⁸ *Valdības Vēstnesis* 188 (22.08.1928.): 1. lpp.

¹⁸⁹ Viršvaldes plenārsēdē 1930. gada 11. jūnijā tiek lūgts Viršvaldes prezidijam gādāt par to, lai Ministru kabinets izdotu jaunus noteikumus par ev. lut. Baznīcas stāvokli, piemērojoties Latvijas Republikas Satversmes 81. panta noteikumiem un saskaņojot baznīcas Satversmi ar 1927. gada Lik. 122 noteikumiem. (LVVA 1370. f., 1. apr., 1483. l., 39. lp.)

Satversmes¹⁹⁰ preambula¹⁹¹ atspoguļo *ius divinum naturale* tiesību avotus – Vecās un Jaunās Derības kanoniskās grāmatas – vienīgos mācības un dzīves pamatus, nodalot *ius divinum positum* – Svēto Rakstu paskaidrojumus – baznīcas vēstures gaitā radušos tekstus kā Apustuļu, Nīkajas, Atanāzija ticības apliecības, nepārgrozītu Augsburgas konfesiju, M. Lutera Mazo Katehismu un citus Vienprātības grāmatā “Liber Concordiae” apkopotus rakstus.

Šeit skaidri iezīmējas robežlīnija starp nekādos apstākļos nemaināmiem tiesību avotiem (“kanoniskiem”) un eventuāli maināmiem (“nekanoniskiem”). Preambula nosaka LELB iekšējās dzīves normatīvus, taču pati Satversme – tikai ārējos normatīvus, kuri ir piederīgi baznīcai kā iekārtai. Preambulas teksts bija 1832. gada Likuma par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā § 1 par Baznīcas mācību faktiskis tulkojums, un, kā norāda Rohus Benšs (*Rochus Bensch*), tas bija ļoti izsmeļošs salīdzinājumā ar citām sava laika Vācijas zemju baznīcu satversmēm. Pēc R. Benša domām, tā iemesls bija Satversmes kontekstuālā unikalitāte – tā bija pirmais šāda veida dokuments evaņģēliski luteriskajai baznīcai Latvijā un atsaucās nevis uz “ticības tēviem” vai “baznīcas tradīciju”, bet uz sākotnējiem avotiem, veidojot pašiem latviešiem savu baznīcas tradīciju.¹⁹² Tomēr, gandrīz burtiski pārtulkojot¹⁹³ 1832. gada likuma § 1, netika izmantotas iespējas preambulu izsacīt atbilstoši sava laikmeta garam un tā vajadzībām, kas prasīja satversmes preambulu izteikt kā “Latvijas tautas baznīcas kopīgu svinīgu apliecību, tā norobežojoties no visiem tiem, kam kristīgā ticība ir sveša un nepatīkama”.¹⁹⁴ L. Adamovičs pēc 1922. gada februāra Sinodes rakstīja, ka preambula nemin vārdā nedz Jēzu Kristu, nedz evaņģēliskās baznīcas sakņošanas tieši evaņģēlijā, nevis abu derību rakstos vienādi. Tāpat L. Adamovičs uzsvēra, ka ir lieki uzskaitīt visus luteriskās ticības apliecības rakstus, jo tie ir rakstīti kā sava laika ticības liecība, turklāt “plašākām aprindām nav nemaz vairs pazīstami”.¹⁹⁵

¹⁹⁰ 1928. gada Satversmes teksts no: *Latvijas Evaņģēliskās Luteriskās Baznīcas Satversmes. (Uz Latvijas sinodes lēmuma pamata pieņemta galīgā veidā Sinodes komisijas 1928. gada 26. janvāra sēdē)* (Rīgā, Valtera un Rapas akc. sab. grāmatspiestuve, 1928).

¹⁹¹ Kā paraugs 1928. gada LELB Satversmes preambulai ir kalpojis Likuma par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā 1. sadaļas “Par mācību” § 1 (Robert Strupperich, *Kirchenordnungen der evang-luth. Kirche in Russland*, (Ulm: Verlag Unser Weg, 1959), 40).

¹⁹² Joh. Rochus Bensch, *Neuere baltische Kirchenrechtsgeschichte: Der kirchenverfassungsrechtliche Rahmen des eigenständigen deutschen Kirchenwesens in Lettland und Estland (1919–1939) und die Kirchenverfassungen der Deutschen Ev.-Luth. Kirche Lettlands nach 1991*, 89.

¹⁹³ L. Adamovičs, “Baznīcas likuma pirmais paragrāfs”, *Svētdienas Rīts* 8 (19.02.1922.): 2. lpp.

¹⁹⁴ L. Adamovičs, “Baznīcas likuma pirmais paragrāfs”, 2. lpp.

¹⁹⁵ L. Adamoviča un viņa domubiedru piedāvājums bija “Latvijas evaņģēliski luteriskā baznīca aptver visas draudzes Latvijā, kas stāv uz Vecās un Jaunās Derības svēto rakstu pamata, dibinādamas savu dzīvi un mācību uz Jēzus Kristus un viņa evaņģēlija, kā tas no laika gala mācīts evaņģēliskā luteriskā baznīcā” (L. Adamovičs, “Baznīcas likuma pirmais paragrāfs”, 2. lpp.). Savukārt preambulas otro daļu L. Adamovičs ieteica izteikt kā “[..] un atradis kristīgās baznīcas vēstures gaitā savu teoloģisko izteiksmi apustuļu apliecībā, nepārgrozītā Augsburgas ticības apliecībā un citos Konkordijas grāmatā apkopotos apliecības rakstos”. (L. Adamovičs, “Baznīcas likuma pirmais paragrāfs”, *Svētdienas Rīts* 9 (26.02.1922.): 3. lpp.)

Taču arī Satversmes pārējā daļa ietver visus *ius divinum* aspektus, kādi tie ir saskaņā ar luterisko mācību par baznīcu. *Ius divinum* saskaņā ar Augsburgas ticības apliecību ir: 1) sludināšanas amats; 2) aicināšana; 3) ordinēšana; 4) paklausība valsts varai; 5) Baznīcas pakļautība bīskapam; 6) Sakramentu pārvaldīšana. Sludināšanas amatu apliecina Satversmes § 79¹⁹⁶, prasību pēc aicināšanas izvirza § 83¹⁹⁷, ordinācijas amats pamatojas § 7¹⁹⁸, paklausību valsts varai nosaka § 10¹⁹⁹, Baznīcas pakļautību bīskapam – § 93²⁰⁰, draudze kā Sakramentu pārvaldītāja atklājas § 12, § 18, un § 20²⁰¹.

Satversme noteica sinodāli episkopālu Baznīcas iekārtu ar trīsdaļīgu Baznīcas pārvaldes modeli (draudze, baznīcas iecirknis, Virsvalde un Sinode, un mācītājs, prāvests, bīskaps). Augstākā LELB gribas izteicēja un augstākā likumdošanas un pārraudzības iestāde ir Latvijas Sinode, kura uz sēdēm sapulcējas vismaz reizi trijos gados un kurā ietilpst bīskapi, Virsvaldes locekļi, iecirkņu valžu locekļi, Teoloģijas fakultātes luteriskie mācībspēki, Teoloģiskā institūta mācībspēki, draudžu mācītāji un pa vienam delegātam no katras draudzes.²⁰² Sinode galīgi izšķir visus baznīcas dzīves jautājumus. Sinodes tiesības ir ierobežotas attiecībā uz jautājumiem par dievkalpojumu kārtību, dziesmu grāmatām, baznīcas svētku dienām, izglītības minimumu mācītāja amata kandidātiem un citiem baznīcas darbiniekiem, noteikumiem par mācītāju un citu baznīcas darbinieku pienākumiem un tiesībām, garīdznieku amata tērpiem, baznīcas attiecībām ar valsti un citām konfesijām, kā arī par baznīcas mācību un paražām, kurus tā nevar izlemt, ja nav saņemts mācītāju konferences atzinums. Sinode Satversmi var grozīt tikai ar ¾ balsu vairākumu un arī tikai tad, ja priekšlikums grozīt kādu Satversmes pantu iepriekš apspriests iecirkņu sinodēs. Savukārt Sinode pati savus lēmumus var grozīt ar 2/3 balsu vairākumu, ja tas iepriekš apspriests iecirkņu sinodēs.

Sinodes sēžu starplaikos kā Latvijas Sinodes izpildinstitūcija darbojas Virsvalde, kuru ievēl uz trim gadiem un kuras sastāvā jābūt ne mazāk kā vienam garīdzniekam un vienam

¹⁹⁶ Mācītājs ir draudzes garīgās dzīves vadītājs, kura amata pienākumus nosaka Dieva Vārds un evaņģēliski luteriskās Baznīcas simboliskās grāmatas.

¹⁹⁷ Bez iepriekšējas kārtīgas ievēlēšanas vai aicināšanas mācītāja vai adjunkta vai vikāra amatā ordinācija nav pieļaujama.

¹⁹⁸ LELB ordinētajiem garīgajiem darbiniekiem ir uzdots mācīt un sludināt tikai to, kas nerunā pretī Svētajiem Rakstiem un luteriskās Baznīcas ticības uzskatiem.

¹⁹⁹ LELB, kā arī tās vienības – iecirkņi un draudzes – ir juridiskas personas, tātad pakļauti arī noteiktam valsts likumam.

²⁰⁰ Šis pants nosaka īpašas bīskapa tiesības – Virsvaldes, kā arī citu LELB iestāžu un organizāciju lēmumus nodot izskatīšanai Ārkārtas Sinodei, kuru sasauc bīskaps pats.

²⁰¹ Draudzei ir jāgādā par to, lai kārtīgi notiktu draudzes dievkalpošanas ar Dieva Vārda sludināšanu un svēto sakramentu izdalīšanu, draudzes locekļa pienākums ir lietot svētos Sakramentus, Dieva vārda un Sakramentu zaimotāji un nicinātāji no draudzes un Baznīcas var tikt izslēgti pēc draudzes padomes lēmuma.

²⁰² 1927. gadā bija 249 latviešu un 47 vācu draudzes (attieciņi 14 un 4 iecirkņi) un 196 mācītāji, kas nozīmēja, ka Sinodes dalībnieku kopskaits bija vairāk nekā 550 personas.

citam delegātam no katra iecirkņa. Savu uzdevumu efektīvākai izpildei Virsvalde ievēl amatpersonas, kuras notur sēdes vismaz reizi nedēļā un lemj par 23 no 29 Virsvaldes uzdevumiem, savukārt Virsvaldes plenārsēde notiek ne retāk kā divas reizes gadā un lemj par Virsvaldei nodoto Sinodes jautājumu un sūdzību galīgu izšķiršanu, instrukcijām baznīcas amatpersonām un organizācijām, prāvestu un mācītāju atlaišanu no amata un to izslēgšanu no garīdznieku kārtas, savu un baznīcas vispārējo vajadzību budžetu, Sinodes sagatavošanu un tās sasaukšanu saziņā ar bīskapu.

Bīskaps²⁰³ ir Latvijas Sinodes uz mūžu ievēlēts LELB garīgais priekšnieks, kurš var arī ieņemt Virsvaldes prezidenta amatu, jo ir Virsvaldes loceklis, taču jebkurā gadījumā bīskapam ir tiesības Virsvaldes sēdēs tās lēmumus pirms izpildīšanas nodot Latvijas Sinodes revīzijai, sasaucot ārkārtas Sinodi. Šādas tiesības bīskapam ir arī attiecībā uz visām LELB organizācijām un iestādēm, kas ļoti lielā mērā pastiprināja bīskapa ietekmi baznīcas pārvaldē, tomēr, kopumā ņemot, bīskaps palika Latvijas Sinodes pakļautībā.

LELB ir sadalīta baznīcas iecirkņos, kuru draudžu dzīves garīgie vadītāji un to mācītāju tuvākie priekšnieki un padomdevēji ir prāvesti, kuri (vai valde, ja iecirknī tāda ir) sasauc pēc vajadzības iecirkņa sinodi, kas ir iecirkņa draudžu gribas izteicēja un pārstāve. Sinode var uz trim gadiem ievēlēt iecirkņa valdi²⁰⁴ (4 locekļi), kas ir iecirkņa sinodes gribas izpildītāja, un 3 revidentus. Prāvesta amats bija noteicošais saistpunkts Virsvaldei ar draudzes padomi.

LELB mazākā vienība ir organizētā baznīcas draudze, kuras reģistrētos (ikgadējos ziedojumus regulāri maksājošos) locekļus aptver LELB. Draudzes loceklis, kurš divus gadus nav šos ziedojumus maksājis, uzskatāms par izstājušos no draudzes. Draudzes uzdevumi ir gādāt par dievkalpojumu noturēšanu ar Dieva Vārdu pasludināšanu un svēto Sakramentu izdalīšanu, darbs ar jaunatni, to sagatavojot iesvētei, pastorālais darbs, piedalīšanās LELB vispārējo vajadzību īstenošanai, kā arī piedalīšanās iekšmisijas un ārmisijas darbā. Lai šos uzdevumus izpildītu, draudzei ir jāuztur mācītājs, kuru ievēl baznīcas padome.

Draudzes darbu vada baznīcas padome 15–30 locekļu un 5–10 kandidātu sastāvā. Tos

²⁰³ 1928. gada Satversme neparedzēja arhibīskapa amatu, ko bīskaps K. Irbe 1923. gada sinodē noraidīja attiecībā uz sevi (valsts īstenotās Sv. Jēkaba baznīcas nodošanas katoļu baznīcai kontekstā, norādot, ka, viņa amats ir būt pazemīgam Dieva kalpam, nevis nest godpilnus titulus), jo arhibīskapa amats automātiski nozīmētu tā varu arī pār vācu draudžu bīskapu. Arhibīskapa amatu līdz ar Virsvaldes prezidenta amatu pieņēma T. Grīnbergs, kurš 1932. gadā kļuva par bīskapu K. Irbes vietā, pēdējam atsakoties no bīskapa amata, tādējādi protestējot pret valsts īstenoto Doma baznīcas atņemšanu vācu draudzei, kas bija daļa no tajā laikā valdošajām pretvācu tendencēm. Šī titula pieņemšana 1932. gada 29.–31. marta VIII Sinodē lika mainīt arī 1928. gadā pieņemto Satversmes § 92. (*Latvijas Evaņģēliski Luteriskās Baznīcas Sinodes protokoļi Rīgā VII. (ārkārtējas) – 1931. g. novembrī un VIII. – 1932. g. 29., 30., un 31. martā* (Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības spiestuve, 1932), 30. lpp.

²⁰⁴ Savu valdi 1928. gada Satversmes darbības laikā ievēlēja tikai Rīgas latviešu un vācu draudžu iecirkņi.

draudzes sapulcē uz trim gadiem ievēl balsstiesīgie draudzes locekļi (vismaz 1 gadu pieder pie draudzes un ir samaksājuši ikgadējos ziedojumus). Mācītājs ir baznīcas padomes un valdes loceklis. Padomes sēdes notiek vismaz 2 reizes gadā. Padome ievēl valdi 5 locekļu sastāvā, tā ir pakļauta padomei un darbojas kā padomes izpildinstitūcija. Visi draudzes dzīves uzdevumi ir sadalīti starp padomi un valdi.

Draudzes garīgās dzīves vadītājs ir ordinēts mācītājs, kuram tiesības tikt ievēlētam par mācītāju dod Virsvalde pēc bīskapa priekšlikuma. Personām, kuras vēlas tikt ordinētas par mācītāju (Satversme nosaka šeit dažus ierobežojumus), ir jānoliek eksāmens Virsvaldes eksaminācijas komisijā un jākalpo prakses gads pēc bīskapa norādījuma. Ordinācija ir pieļaujama tikai pēc ievēlēšanas un aicināšanas.

Attiecībā uz īpašumiem Satversme noteica, ka visi baznīcai vai draudzei dāvinātie, mantotie, pirktie vai citādi iegūtie kustamie un nekustamie īpašumi, kā arī kapitāli, ir baznīcas manta. Noslēgt baznīcas nekustamo īpašumu iegūšanas, pārdošanas un maiņas līgumus, kā arī šos īpašumus apgrūtināt ar parādiem un citām saistībām var tikai ar LELB Virsvaldes atļauju.

Satversme par draudzes piederības galveno principu noteica personālo principu. Draudzes piederība ārpus pilsētas vēlamības formā tika noteikta kā piederība dzīvesvietas draudzei (teritoriālā principa atavisms), savukārt pilsētās – pēc brīvas izvēles (personālais princips), kas šādā veidā nevienā no tā laika Vācijas evaņģēliskajām baznīcām nepastāvēja. Līdz ar to piederība draudzei vairāk saistījās nevis ar dzīvesvietu, bet visbiežāk ar attiecībām ar konkrēto mācītāju, simpātijām vai antipātijām, kas radīja augsni iespējai draudzei veidoties kā noteikta sprediķotāja klausītāju auditorijai. Personālais princips arī nosaka, ka draudze var izveidoties tikai tur, kur dzīvo cilvēki, kuri vēlas piederēt draudzei. Tajā pašā laikā t.s. draudzes teritorijā dzīvojošie cilvēki var formāli nepiederēt draudzei, līdz ar to atrodas iekšējās misijas redzeslokā.²⁰⁵

Arī nosacījums, ka par draudzes locekļiem uzskatāmi tikai tie, kuri maksā noteiktos ikgadējos ziedojumus, bija tam laikam ļoti progresīvs un atšķirīgs no citu baznīcu satversmju nosacījumiem. Taču šāds formulējums Satversmē bija iekļauts tādēļ, ka LELB nesaņēma no valsts nekādas dotācijas no iekasētajiem nodokļiem savam darbam, līdz ar to nebija ieinteresēta uzskaitīt kristītos vai kristītos un iesvētītos, kuri reālu finansiālu ieguldījumu savai draudzei ilgākā laika posmā nesniedza. Ja no katra darbaspējīgā baznīcas locekļa ienākumiem noteiktu valsts nodokļu daļu baznīca saņemtu atpakaļ, tad ieinteresētība jebkādā veidā palielināt savu locekļu skaitu, kaut vai tikai dokumentēti, būtu ļoti liela. Taču situācija

²⁰⁵ Rudolf Weeber, "Personalitätsprinzip und landeskirchliches territorialprinzip," *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 7 (1959), 376.

Latvijā bija un ir citāda.

Ļoti progresīva tā laika situācija bija arī sadaļa par draudzes locekļu tiesībām. Katram draudzes loceklim bija paredzētas tiesības savās garīgajās vajadzībās vērsties pie draudzes mācītāja, slimības, trūkuma un nespēka gadījumā saņemt laicīgu pabalstu, ciktāl draudzes līdzekļi to atļautu, piedalīties visās sapulcēs, vēlēti un tikt ievēlētiem baznīcas amatos, sūtīt savus bērnus draudzes skolās, lietot draudzes bibliotēku, labdarības iestādes un kapsētu.

Arī tas, ka mācītājam bija tiesības aktīvi piedalīties draudzes administrācijā, bija tam laikam neparasts mācītāju pilnvaru paplašinājums, kad normāli mācītāja funkcija saskaņā ar luterisko izpratni bija tikai pasludināt Evaņģēliju un pārvaldīt Sakramentus. Taču šī prakse varēja arī novest pie mācītāja pārlieku lielas slodzes draudzes laicīgajās lietās un novērst no galvenā garīgā uzdevuma. Interesanti, ka septiņdesmit gadus vēlāk viens no lielākajiem šīs Satversmes trūkumiem tika saskatīts tieši nepietiekami plašajās mācītāja tiesībās pārraudzīt un vadīt visu draudzes darbu un nespējā atcelt draudzes padomes lēmumus. Tomēr 1928. gada Satversmē paredzētās plašās mācītāju pilnvaras bija tam laikam neparasts un progresīvs jaunievedums.

Īpaša nozīme bija ilgi diskutētajai sadaļai par minoritāšu (vāciešu) draudžu statusu. Satversme noteica, ka minoritātēm, kuru mācītāju un draudžu skaits ir vismaz 30 un iecirkņu skaits ne mazāks kā 3, ir tiesības savu draudžu, iestāžu un institūciju jautājumus apspriest un izlemt Latvijas Sinodes separātsēdēs, ievēlēt savus pārstāvjus Virsvaldē un savu bīskapu, kopīgi piedaloties tikai to jautājumu lemšanā, kas attiecas uz visu baznīcu (§ 62). Minoritāšu tautību draudzēm ir savi baznīcu iecirkņi un sava Virsvaldes nodaļa, kurā minoritāšu pārstāvji piedalās tikai tādu jautājumu lemšanā, kas attiecas uz visu baznīcu, un tas nozīmēja minoritāšu tautību draudžu autonomiju un patstāvību.

Vājākais Satversmes punkts bija Latvijas Sinode, kas, atkāpjoties no līdzšinējās mācītāju pārstāvniecības tradīcijas, tika izveidota kā ļoti liela, protams, sava laika demokrātijas garam atbilstoša, taču bieži vien mazefektīva institūcija, kas šādā sastāvā bieži nespēja izpildīt tai Satversmes uzticētos uzdevumus.²⁰⁶ Bez tam Latvijas Sinodē vairākums bija laju pārstāvji, īpaši tad, kad draudzēs izteikti trūka mācītāju. Bieži tas traucēja pieņemt objektīvus lēmumus, laji, nereti bija partijiski sadalīti, līdz ar to Sinodēs nereti virsroku ņēma kādu partiju intereses.²⁰⁷

Turpmākajos gados tika izdarītas dažas ne visai būtiskas izmaiņas pieņemtajā Satversmē, bet 1935. gadā Virsvaldē apspriestais jautājums par Satversmes pārstrādāšanu

²⁰⁶ Hans Wenschkewitz, *Die christlichen Kirchen in Lettland. Baltische Kirchengeschichte* (Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1956), 272.

²⁰⁷ Hans Wenschkewitz, *Die christlichen Kirchen in Lettland. Baltische Kirchengeschichte*, 273.

6. Sinodāli episkopālās iekārtas kritika 30. gadu sākumā

Tikai nepilnus trīs gadus pēc Satversmes stāšanās spēkā, vērtējot savu deviņu gadu pieredzi bīskapa amatā, bīskaps K. Irbe, izmantojot Sinodes reglamenta 6. pantā bīskapam piešķirtās tiesības, 1931. gadā iesniedza iecirkņu sinodēm iztīrīšanai dažādus jautājumus, tostarp arī atsevišķu Satversmes pantu labojumus, bet vislielāko ievērību²⁰⁹ pelna diskusijas rosināšana par sinodāli episkopālās iekārtas lietderību.²¹⁰

²⁰⁸ *Baznīcas kalendārs 1937* (Rīgā: Ev. lut. Baznīcas Virsvalde), 59. lpp.

²⁰⁹ Detalizētāk par izmaiņām sinodāli episkopālajā iekārtā laikā no 1931. līdz 1940. gadam: Linards Rozentāls, "Sinodāli episkopālā iekārta Latvijas evaņģēliski luteriskajā baznīcā laikposmā no 1931. līdz 1940. gadam", *Ceļš* Nr. 62 (2012): 148.–170. lpp.

²¹⁰ LVVA 1370. f., 1. apr., 10. l., 1. lp.:

"Šo plašāko ierosinājumu 5. punktu bīskaps K. Irbe nosauca šādi:

"Vai mūsu baznīcā tagadējās demokrātiskās, sinodālās baznīcas iekārtas vietā ar daudziem neatbildīgiem lēmējiem un nedaudziem darītājiem nav ievadama episkopālā iekārta ar nedaudziem atbildīgiem lēmējiem un daudziem darītājiem?"

K. Irbe tālāk iecirkņu sinodēm raksta: "Kad sastādījām mūsu tagadējo satversmi, mums gribot negribot vajadzēja rēķināties ar demokrātiska gara uzplūdumu nevien mūsu jaunās valstīs, bet tāpat arī mūsu baznīcas dzīvē. Arī tur sagaidīja vislabākos panākumus no vēlēšanām, kurās piedalās visa tauta. Deviņu gadu novērojumi manī vēl tikai pastiprinājušas manu agrāko pārliecību, ka mūsu pārāk demokrātiskā baznīcas dzīves iekārta varbūt atbilst mūsu ticības biedru un līdzpilsoņu – vāciešu, bet neatbilst latviešu tautas izjūtai. Latvieši Virsvaldi, kurā ir 40 vīru, vislabākie no ikkatra iecirkņa pa diviem neuzskata par īsto samnieku Latvijas Baznīcā, bet gan par tādu uzskata bīskapu. Tas spilgti izpaužas Garnizona draudzes lietā ar Doma draudzi. Ne tikai cilvēki, kas stāv tālu baznīcas dzīvei, bet arī daži draudzes valdes locekļi un pat daži mācītāji bija un ir vēl tagad pārliecināti, ka bīskaps var piešķirt Garnizona draudzei tādas pat tiesības Dom jeb Māras baznīcā, kādas ir Doma draudzei. Nelīdz nekādi paskaidrojumi, ka bīskaps nevar nevienu draudzi ne ielikt baznīcā, ne no tās izlikt, ka bīskapam mūsu baznīcā ir tikai garīdznieka, bet ne baznīcas mantas pārvaldnieka tiesības, un ka šo viņam ierādīto stāvokli arī negroza un nevar grozīt laikrakstos daudzkārt daudzminātais 1923. gada likums par katedrālēm. Līdzīgu uzskatu (ka bīskaps vienīgais noteicējs baznīcas dzīvē – aut.piez.) esmu vairākkārt dabūjis dzirdēt arī citu draudžu nesaskaņu jautājumos par baznīcas mantas, lietošanas un pārvaldīšanas tiesībām. Tikai tie nav iznesti uz ārieni tādā veidā kā garnizona draudzes lietā tas tas noticis, un tādēļ nav modinājis plašāku aprindu, bet toties vēl lielāku vietējo interesi. Aizrādu, piemēram, uz abu latviešu draudžu nesaskaņām baznīcas lietošanas ziņā Saldū. Gan rakstos, gan mutes vārdos esmu brīdināts, ka Saldū izcelsies nopietni nemieri, ja bīskaps nepateiks savu svarīgo vārdu. Pat prāvesta tēvs pārliecināts, ka vienīgi bīskaps šē var līdzēt. Dāmu komitejas locekļiem vairāk kā stundu pūlējās izskaidrot, ka bīskapam nav tādas varas. Viņas aizgāja un noteica: "Jūs varat gan, ja tikai gribat!" Ir bijuši arī vēl daudz citu gadījumu, gan nesaskaņas starp latviešiem un vāciešiem, gan starp latviešiem ar latviešiem. Vienmēr latviešu izjūta ir šī, ka bīskaps ir strīdīgo jautājumu izšķirējs un nokārtotājs. Un ne tikai nesaprašanās draudžu starpā, tautas sajūta noraida pie bīskapa, tāpat arī visas citas nesaskaņas un nevēlamas parādības baznīcas dzīvē. Nevienam, piemēram, nevar iestāstīt, ka bīskapam nav tiesības mācītāju pārcelt uz citu draudzi un tā miera ceļā izbeigt nesaskaņas starp mācītāju un draudzes padomi. Šī tautas izjūta nav apmierināma ar aizrādījumiem uz likumu. Nevar taču būt tāda likuma, kas bīskapam liegtu tiesības, kuras viņam nākas. Viņš ir saimnieks baznīcas mājā, viņam un viņam vienīgam ir ticības brīvība un viņš vienīgais atbild par kārtību. Visu to novērojot, esmu nācis pie pārliecības, ka latviešu dziļākai sajūtai mūsu demokrātiskā baznīcas iekārta ir un būs pretīga (pretēja – aut.piez.). Tāpēc lieku priekšā iecirkņu Sinodēm šo jautājumu: vai nav paplašināmas bīskapa tiesības un ievadama mūsu baznīcas dzīvē tā sauktā episkopālā baznīcas iekārta? Ja sinode atzīst, ka bīskapa tiesības paplašināmas, tad noteikt šo tiesību paplašināšanas apmērus.

Ar episkopālu baznīcas iekārtu tagadējās sinodālās iekārtas vietā, mēs gan atšķirtos no mūsu konfesijas baznīcām citās zemēs, bet baznīcas iekārta luterāņiem jau ir tikai praktiskās dzīves un ne ticības jautājums, kā katoļiem. Tāpēc mums ir pilnīga tiesība dot sev tādus baznīcas likumus, kādi visvairāk piemēroti mūsu

Šajā rakstā bīskaps K. Irbe savu viedokli pamatoja ar to, ka luteriskās baznīcas iekārta nepieder pie baznīcas ticības un būtības jautājumiem, bet gan atrodas pašu izšķiršanā, ar to pievienodamies uzskatiem, ko pauda viens no ievērojamajiem 19. gadsimta baznīcas tiesību zinātniekiem – R. Zoms, ka “baznīcas būtība ir garīga, bet tiesību būtība ir laicīga, baznīcu vada Dieva Gars, savukārt tiesības arvien ir cilvēku pārvaldītas un kļūdainas.”²¹¹

Arhīvu materiālos ir saglabājušas ziņas par šī ierosinājuma apspriešanas rezultātiem vācu draudžu prāvestu iecirkņu sinodēs. Šīs apspriešanas rezultāti daudz lielāku uzticību sinodālajam pārvaldes principam atklāja tieši vācu garīdznieku un draudžu pārstāvju vidū. Tas bija skaidrojams gan ar šī pārvaldes principa tradīciju vācu luterisma telpā, gan ar piesardzību iepretī daudz izteiktākai varas centralizācijai viena latviešu bīskapa rokās.²¹²

Tomēr tuvākās, 1931. gada 7.–10. aprīļa, LELB VI Sinodes darba kārtībā bīskapa K. Irbes ierosinātā diskusija neradīja nekādu atspoguļojumu, par ko liecina Sinodes sēžu

apstākļiem un mūsu tautas izjūtai.

Pieņemot episkopālu baznīcas iekārtu, mēs ne tikai nāktu pretī savas tautas dziļākai izjūtai, bet būtu panākti arī sekojoši labumi: nesaskaņas draudžu starpā, kā arī starp padomēm un mācītājiem, starp padomes locekļiem un baznīcas priekšniekiem bīskaps ātri noskaidrotu un izšķirtu, ieceltu, atceltu, un pārceltu uz citu draudzi mācītājus, ieceltu padomes un valdes locekļus, kas patiesi grib strādāt draudzes labā un ir spējīgi izpildīt viņiem uzdotos pienākumus. Draudzes locekļiem dotās vēlēšanu tiesības patiesībā stāv tikai uz papīra. Tās nav ierakstītas baznīcas locekļu sirdīs, kā to pierāda visas baznīcas vēlēšanas, kurā tikai piedalās draudzes locekļi kaut cik lielākā skaitā, kad notikušas aģitācijas.

Mūsu darbīgākās organizācijas tagadējā baznīcā: dāmu jeb sieviešu komitejas un jaunatnes pulciņi, kas gadu no gada ieņems arvienu redzamāku vietu draudžu dzīvē, nav vis radušās demokrātisku vēlēšanu ceļā, un ja dažās draudzēs ir patiesi dzīvi valdes locekļi un baznīcas priekšnieki, tad droši vien ne tādēļ, ka mums pastāv vispārīgas, tiešas un t.pr. vēlēšanas, bet ka visām šīm vēlēšanām par spīti pats Dievs par to gādājis, ka ietikušas Viņa draudzes amatos derīgas personas.

Es lūdzu mani nepārprast un nedomāt, ka ar savu priekšlikumu liekos vadīties no varas kāres. Es, personīgi, varu būt tikai garīdznieks, ne baznīcas kungs un pārvaldnieks. Bet persona te nekrīt svarā. Gan Dievs palīdzēs atrast derīgo personu.

Mani vada vienīgi baznīcas intereses, tādēļ lūdzu izšķirt šo jautājumu gluži neatkarīgi no manas personas. Ja neatrastos mūsu mācītāju starpā tāda vispusīgi apdāvināta persona, varētu arī pienākumus dalīt: vienam bīskapam uzticēt garīdznieka pienākumus, otram pārvaldes tiesības.

Ir arī pat vēl trešā iespējamība, ka baznīcas pārvaldes tiesības ar plašām pilnvarām nodod kādam labam juristam, baznīcas cilvēkam, ar nosaukumu LELB prezidents, lai gan prezidents neiegūs tik viegli saimnieka cieņu tautā kā bīskaps. Tur tad būtu vajadzīga, vismaz sākumā, sevišķi izcila persona. Bet gan jau mūsu juristu starpā tādu atradīsim, ja meklēsim.”

²¹¹ Rudolph Sohm, *Kirchenrecht I. Bd. I. Die geschichtliche Grundlagen*, 700.

²¹² Rīgas vācu prāvesta iecirkņa sinode 1931. gada 12. februārī izteica viedokli, ka bīskapa K. Irbes priekšlikums Nr. 5 par episkopālās baznīcas iekārtas pieņemšanu uzspiedīs baznīcas Satversmei neevanģēlisku raksturu un kavēs draudžu iekšējās dzīves attīstību. Savukārt Zemgales vācu prāvesta iecirkņa sinode 1931. gada 12. februārī noraidīja pastāvošās sinodālās iekārtas nomainīšanu ar episkopālo, jo “redz sinodālajā iekārtā saglabātu evanģēlisko līniju un uzskata, ka no tās atteikties nedrīkst. Draudzē zustu darba prieks un pašatbildības sajūta, ja tās pamatā nebūtu vairs sinodālā satversme. Sinode atzīst grūtības, kas ceļas valdei pienākumus pildot, viņa nožēlo, ka tas nevarot notikt bez spriedzes, bet arī tā atrod, ka šās grūtības var atcelt tikai caur to, ka draudze un viņa pārstāvniecības tiek vestas pie aicinājuma iekšējā disciplīnā padoties bīskapa vadībai un autoritātei. Sinode arī noraida bīskapa amata sadalīšanu starp vēl kādiem bīskapiem”. Arī Kurzemes vācu prāvestu iecirkņa sinode 1931. gada 12. februārī noraidīja K. Irbes priekšlikumu par sinodālās iekārtas maiņu kā neatbilstošu evanģēliskajiem pamatprincipiem. Rezolūcija: “(...) kaut arī būtu tiesība censties pēc stiprākas autoritātes, tomēr tīri episkopālas satversmes priekšlikums evanģēliskai baznīcai nav pieņemams”. (LVVA, 6636. f., 5. apr., 12. l., 11. lp.)

protokoli.²¹³

Oficiālais iemesls, kāpēc LELB VII (ārkārtējā) Sinodē 1931. gada novembrī bīskaps K. Irbe atkāpās no amata, bija valsts iejaukšanās²¹⁴ Doma baznīcas pārvaldē. Tomēr līdztekus nevaru neredzēt kontekstu, ko radīja bīskapa K. Irbes ierosinājuma par sinodālās iekārtas nomaiņu ar episkopālo un bīskapa pilnvaru paplašināšanu noraidīšana, kas varēja veicināt bīskapa K. Irbes vēlmi pāriet malā no pienākumiem, kuros viņš nejutās kā “baznīcas saimnieks” ar neierobežotu rīcības brīvību un pēdējo vārdu. Ja izrādītos, ka mans pieņēmums ir patiess, tas atvērtu jaunu izpratni par dramatiskajiem notikumiem LELB un Latvijas valstī un sabiedrībā bīskapa K. Irbes atkāpšanās dēļ. Jāņem vērā, ka visi apstākļi, kas K. Irbem lika aiziet no amata, ar uzviju tika laboti turpmākajos gados pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma un autoritatīvās valsts iekārtas iedibināšanās.

1931. gada 26. novembra Virsvaldes plenārsēde sakarā ar bīskapa K. Irbes atkāpšanos no amata par Virsvaldes pagaidu prezidentu (līdz jauna Latvijas bīskapa ievēlēšanai) ievēlēja līdzšinējo viceprezidentu zvērinātu advokātu H. Rūsi. Šajā sakarā izvērtās zīmīga diskusija par to, ka šāds Virsvaldes lēmums atjauno konsistoriālo iekārtas principu, proti, ka Virsvaldes prezidents (līdzīgi kā Konsistorijas prezidents saskaņā ar konsistoriālo iekārtu) ir nevis garīdznieks, bet gan laicīgs loceklis. Viens no LELB 1928. gada Satversmes autoriem, inženieris A. Kēze iesniedza priekšlikumu, ka prezidija izveidē ir jāievēro līdzšinējā kārtība, proti, ka prezidents ir garīgais loceklis, bet viceprezidents – laicīgais loceklis, jo “šis veids pieskaņojas ziemeļvalstu praksei”. A. Kēze lūdza neievieš agrāko konsistorijas iekārtu ar laicīgu prezidentu atbilstoši Vācijas iekārtai, jo ar šādas iekārtas pieņemšanu viss līdzšinējais desmit gadu darbības veids būtu “stipri sašaurināts, pat izbeigts”. Priekšlikums tika noraidīts ar 20 pret 17 balsīm.²¹⁵

Runājot par tālākiem Satversmes labojumiem, jāpiemin, ka nākamās, 1932. gada 29.–31. marta, VIII Sinodes darba kārtības 16. punktā debatēja par nesaskaņām Satversmē un nepieciešamajiem Satversmes labojumiem. Dažus ierosinājumus²¹⁶ Satversmes pantu

²¹³ Vien Sinodes otrās dienas sēdē 8. aprīlī 13. darba kārtības punktā notika balsošana par iepriekš iecirkņos izdebatētiem bīskapa K. Irbes priekšlikumiem attiecībā uz dažiem labojumiem LELB Satversmē. Tika balsots par 11 priekšlikumiem: 10., 14., 15., 21., 34., 36., 46., 47., 48., 58. pantos un 68. panta piezīmē, un tie arī tika pieņemti. Savukārt trešās dienas sēdes 21. darba kārtības punktā bīskaps K. Irbe ieteica pārrunāt vēl arī Satversmes § 41 un ar tiem saistīto § 42 un § 43 grozījumu vēlamību, taču šie ierosinājumi neguva atsaucību un palika negrozīti (LELB arhīvs, 1. f., 3. apr. 7. l., lp. skaits nav numurēts).

²¹⁴ 1931. gadā tika pieņemti valsts noteikumi, kas “gan nosacīja, ka Doma baznīca ir arhibīskapa katedrāle, bet tai pašā laikā šis pats likumdošanas akts nepiešķīra arhibīskapam gandrīz nekādas tiesības uz šo katedrāli, izņemot tiesības izpildīt baznīcas kulta darbību, ko arhibīskaps var izdarīt ikvienā ev.lut. kulta iestādē, bet arī šī kulta funkciju darbības izpildīšana ārēji varēja būt ierobežota ar noteikumiem, kādus dod katedrāles pārvalde, kurā arhibīskapam caur savu pārstāvi ir tikai viena balss no 11” (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2316. l., 91.–93. lp.: Paskaidrojums pie likumprojekta par Doma baznīcu Rīgā, K. Irbe).

²¹⁵ LVVA, 1370. f., 1. apr., 1603. l., 92. lp.

²¹⁶ G. Tūrs ieteica atjaunot LELB VI Sinodē svītrotu § 68 piezīmē norādīto normu, ka Latvijas Sinodes

labošanai iesniedza arī Virsvaldes loceklis Gustavs Tūrs, vēlākais pirmais arhibīskaps padomju režīma apstākļos.²¹⁷ Sinodes otrās dienas sēdē grozīja Satversmes § 92, sākot to ar teikumu: “Visas Latvijas ev. lut. baznīcas garīgais priekšnieks ir Latvijas arhibīskaps”, ar to līdzšinējā bīskapa amata vietā ieviešot arhibīskapa titulu. Tomēr V. Maldoņa priekšlikumu “dot latviešu draudzēm 1 palīgbīskapu” ar 253 balsīm “par” un 110 “pret” noraidīja, jo, tā kā šis priekšlikums nebija apspriests iecirkņos, ar šo balsojumu netika sasniegts 3/4 balsu vairākums, kā to paredz Satversmes § 60. Tas nozīmēja, ka arhibīskapa titula ieviešana, lai arī iepriekš iecirkņos neapspriesta, ieguva ievērojamu (vairāk nekā 3/4) delegātu atbalstu.

Virsvaldes plenārsēdē 1932. gada 3. maijā tika pārrunāts jautājums, vai palikt pie “uzsāktās sinodāli episkopālās vai pāriet uz konsistoriālo iekārtu”, tomēr klātesošie 36 Virsvaldes plenārsēdes locekļi pēc “garākām debatēm atzīst, ka sinodāli episkopālā iekārta nav grozāma”.²¹⁸

Sinodāli episkopālās iekārtas kritika, balstoties uz demokrātijas trūkumiem iepretī autoritāram pārvaldes veidam un “latviešu tautas dziļāko izjūtu”, ir izprotama, apzinoties tā laika antidemokrātiskās un autoritārās tendences Eiropas valstīs un līdz ar to arī baznīcās. Latviešu tautas un nācijas “izjūta” bija veidojusies vēlāk nekā citām Eiropas tautām, kur Rietumeiropā nacionālās valstis formējās jau 18. gadsimtā un – jo īpaši – kopš 19. gadsimta beigām, savukārt Austrumeiropā tikai, sākot ar 19. gadsimta vidu. Taču nācija un tauta ir iedomāta realitāte, tā ir politiska un kulturāla kopība, eksistenciāli kolektīva orientācija, kuras veidošanās Latvijā sakrita arī ar 20. gadsimta pirmās puses autoritāro režīmu kā leģitīmas politiskas pārvaldes modeļa izplatību visā Eiropas politiskajā telpā. Šo procesu sastāvdaļa bija arī politiska manipulācija ar baznīcām un sadarbība ar tām, izmantojot tās politisku mērķu sasniegšanā, un baznīcu autonomijas ierobežošana.²¹⁹ No citas puses, evaņģēliskās baznīcas visā Eiropā pēc I Pasaules kara piedzīvoja radikālas izmaiņas savā valsts un sabiedriskajā statusā, piemēram, Latvijā zaudējot savu kā valsts pārvaldes aparāta sastāvdaļas lomu bijušajā Krievijas impērijā vai Vācijā zaudējot savu augstāko vadības institūtu – zemes valdnieku

sasaukšana, tajā izspriežamo jautājumu sagatavošana saziņā ar Latvijas bīskapu ir Virsvaldes plenārsēdes, nevis amatpersonu sēdes uzdevums, kā to laboja minētā Sinode. Šo ierosinājumu Sinode pieņēma, taču noraidīja viņa ierosinājumu papildināt Satversmes § 56, palielinot Sinodes delegātu skaitu no lielajām draudzēm.

²¹⁷ G. Tūrs ieteica atjaunot LELB VI Sinodē svītrotu § 68 piezīmē norādīto normu, ka Latvijas Sinodes sasaukšana, tajā izspriežamo jautājumu sagatavošana saziņā ar Latvijas bīskapu ir Virsvaldes plenārsēdes, nevis amatpersonu sēdes uzdevums, kā to laboja minētā Sinode. Šo ierosinājumu Sinode pieņēma, taču noraidīja viņa ierosinājumu papildināt Satversmes § 56, palielinot Sinodes delegātu skaitu no lielajām draudzēm.

²¹⁸ LVVA 1370. f., 1. apr., 1731. l., 21. lp.

²¹⁹ Hartmut Lehmann, “Die Sakularisierung der Religion und die Sakralisierung der Nation im 20. Jahrhundert: Varianten einer komplementären Relation”, in *Religion im Nationalstaat zwischen den Weltkriegen 1918–1939* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2002), 27.

baznīcas pārvaldi (*Landesherrlichen Summepiskopats*). Tas radīja nedrošību un veda meklējumos pēc jaunajiem apstākļiem piemērotām baznīcu satversmēm un savam laikmetam atbilstošas teoloģiskās pašapziņas.²²⁰ Tas noteiktos baznīcas, arī LELB, slāņos radīja kārdinājumu savu baznīcas iekārtu, kas tobrīd vēl bija tikai veidošanās vai, lielākais, stabilizēšanās procesā, nostiprināt un balstīt jaunajā, daudzsološajā autoritārajā politiskajā iekārtā.

7. “Valsts baznīcas” Satversmes projekts 30. gadu beigās

Arhīvu materiālos ir atrodams kāds Satversmes projekts, kurš ir veidots, visticamāk, 30. gadu pašā nogalē.²²¹ Satversmes projekts ir ārkārtīgi interesants ar to, ka, pārveidojot sinodāli episkopālo baznīcas iekārtu un ierobežojot sinodālo pārvaldes principu, tādējādi veidojot valsts baznīcas modeli, tas atspoguļo luteriskās baznīcas un autoritārā režīma sadarbību. Projekts bija saskaņots ar 1934. gada Likumu par evaņģēlisko luterisko Baznīcu²²² (sk. Pielikumu Nr. 1).²²³ “Valsts baznīcas” Satversmes projekts, visticamāk, tika izstrādāts, lai labotu radušos situāciju, ka ar 1934. gada likuma pieņemšanu LELB Satversme nonāca pretrunā ar valsts likumiem.

Kā “valsts baznīcas” Satversmes projekts ierobežoja sinodālo pārvaldes principu un paredzēja mainīt sinodāli episkopālo baznīcas iekārtu?

Satversmes projekts paredzēja izteiktu baznīcas varas centralizāciju arhibīskapa, Virsvaldes un draudzes mācītāja rokās. Virsvaldei tika paredzētas tiesības samazināt vai palielināt draudzes padomes locekļu un viņu kandidātu skaitu, skatoties pēc vajadzības un

²²⁰ Hans Meier, “Die totalitaere Herausforderung und die Kirchen”, in *Kirchen in der Diktatur. Drittes Reich und SED-Staat*, hg. Guenther Heydemann und Lothar Kettenacker, (Goettingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1993), 41.

²²¹ LVVA, 6636. f., 5. apr., 3. l., 54.-76. lp. Precīzu datu par šī projekta izstrādes laiku nav, bet var secināt, ka projekts ir rakstīts pēc 1932. gada 29. marta, kad ar Latvijas VIII Sinodes lēmumu jēdziens “arhibīskaps” sāka aizstāt jēdzienu “Latvijas bīskaps”, savukārt Satversmes projektā minēts tieši jēdziens “arhibīskaps”. Tā kā projektā ar zīmuli izdarītajos labojumos pieminēta Virsvaldes vācu nodaļa, tad projekta izstrādes laiks nevarētu būt vēlāks par 1939. gada rudenī, kad sākās vācbaltu repatriācija. Tomēr visticamāk, ka šis projekts tika izstrādāts saistībā ar 1939. gada decembrī pabeigto Likumu par baznīcām, kas noteica luteriskās baznīcas kā valsts baznīcas statusu Latvijas valsts un baznīcas attiecībās.

²²² Satversmes projekts ir saskaņots ar likuma § 3 otro daļu: “Baznīcas Virsvalde var atcelt Baznīcas padomi un valdi vai atsevišķus to locekļus un atcelto vietā likt ievēlēt vai pati uz laiku ieceļ citus, vai arī ieceļ īpašu pārvaldi, kas izpilda padomes un valdes funkcijas līdz jaunām vēlēšanām”, § 4: “Archibīskapam ir veto tiesības attiecībā uz visiem Baznīcas Virsvaldes un tai padoto Baznīcas organu lēmumiem, kā arī tiesība pārcelt mācītājus uz citām draudzēm, saziņā ar attiecīgām padomēm, un atlaist mācītājus no vietas” un § 5: “Laikā starp sinodēm archibīskaps var izdot noteikumus un instrukcijas Baznīcu lietās, kas pēc Baznīcas satversmes ietilpst Sinodes un Baznīcas Virsvaldes kompetencē. Šie noteikumi un instrukcijas paliek spēkā, ja Sinode tos neatceļ.”

²²³ *Valdības Vēstnesis* 217 (26.09.1934.): 2.–3. lpp.

attiecīgo draudžu orgānu ierosinājuma gadījumā (§ 14).²²⁴ Jaunā draudzes padome savu darbu būtu tiesīga sākt tikai pēc tam, kad to būtu apstiprinājusi Virsvalde (§ 17). Kopā ar § 14 tas dod Virsvaldei tiesības nepieļaut tai nevēlamu personu nonākšanu draudžu padomēs. Virsvalde detalizēti kontrolētu arī draudzes valdes darbību, jo valdes noslēgtie līgumi stātos spēkā tikai pēc to apstiprināšanas Virsvaldē (§ 29). Tāpat valdei nebūtu tiesību pašai, neinformējot Virsvaldi un prāvestu, veikt izmaiņas draudzes algoto un nealgoto darbinieku personālsastāvā (§ 29). Satversmes projekts paredz radikāli atšķirīgu Latvijas Sinodes sastāvu, ar to faktiski atsakoties no vispārējās sinodes principa, kas bija viens no 1928. gada Satversmes stūrakmeņiem un sinodāli episkopālās iekārtas konstituējošajiem elementiem. Saskaņā ar šo projektu Latvijas Sinodes dalībnieki un balsstiesīgie locekļi būtu Latvijas arhibīskaps, bīskapi, Virsvaldes locekļi, Latvijas Universitātes Teoloģijas Fakultātes luterticīgie mācības spēki, prāvesti, no katra prāvestu iecirkņa tā sinodē ievēlēts viens mācītājs un divi draudžu pārstāvji, kā arī pa vienam pārstāvim no draudzēm, kas atrodas ārpus prāvesta iecirkņiem, bet no visiem vācu prāvestu iecirkņiem tiktu ievēlēti četri pārstāvji – divi garīdznieki un divi draudžu pārstāvji. Šāds Sinodes sastāvs būtiski neatšķiras no 1948. gadā izveidotās LPSR ev. lut. Baznīcas Satversmē paredzētās Ģenerālās Sinodes sastāva.²²⁵ Arhibīskapa vienpersoniskā izšķiršanā būtu noteikt, kuri Sinodē pieņemami lēmumi ir svarīgi (tātad, iepriekš apspriežami iecirkņu sinodēs) un kuri ir mazsvarīgi (§ 43). Arhibīskapam ar 1934. gada Likuma par evaņģēlisko luterisko Baznīcu piešķirtās veto tiesības attiecībā uz Virsvaldes un tai padoto institūciju lēmumiem Satversmes projekts paaugstināja līdz Sinodes līmenim, proti, šādas tiesības arhibīskapam būtu arī attiecībā uz Sinodes lēmumiem. Tomēr, ja arī nākamajā Sinodes sēdē lēmums tiktu atstāts negrozīts, tas stātos spēkā (§ 46). Arhibīskapam tika paredzētas arī tiesības vērsties pie Sinodes ar prasību atcelt Virsvaldes locekļus (§ 52). Satversmes projekts arī paredzēja atkāpties no 1928. gada Satversmes otra sinodāli episkopālās iekārtas stūrakmeņa – visus iecirkņus pārstāvošas Virsvaldes vairāku desmitu locekļu sastāvā, atgriežoties pie 1922. gadā valsts noteiktā Virsvaldes locekļu skaita – 9. Arī šī ideja tika turpināta, pēc II Pasaules kara Latvijā veidojot padomju režīma interesēm

²²⁴ Tajā pašā laikā bija iecerēts ieviest arī īpašu pārejas periodu, kura laikā tiktu atceltas, piemēram, draudzes fundamentālās tiesības ievēlēt sev padomi. Par to liecina § 14 piezīme: “Līdz atsevišķam Virsvaldes rīkojumam draudzes padomes locekļus un viņu kandidātus ieceļ un apstiprina Virsvalde no kandidātiem, kurus norāda un ieteic draudzes padome saziņā ar draudzes mācītāju. Sevišķos gadījumos Baznīcas Virsvalde var pieprasīt iecirkņa prāvesta atsaukumi vai arī iecelt padomes locekļus un viņu kandidātus pēc sava ieskata.” Šajā pārejas periodā nozīmīga loma draudzes padomes locekļu izvēlē paredzēta draudzes mācītājam. Būtu grūti iedomāties, ka padomē vai valdē šīs sistēmas ietvaros varētu iekļūt kāda mācītājam netīkama persona. Pārejas periodā arhibīskapam būtu arī tiesības pašam iecelt un atcelt Virsvaldes locekļus, kā arī Virsvalde varētu izšķirt Sinodes kompetences jautājumus (§ 49, § 52 un § 53 piezīme).

²²⁵ Ģenerālās Sinodes locekļi ir: arhibīskaps, Baznīcas Virsvaldes un tās Revīzijas komisijas locekļi, Baznīcas iecirkņu prāvesti, Arhibīskapa katedrāles dekāns un iecirkņu sinodēs ievēlētie 2 delegāti no katra Baznīcas iecirkņa (§ 26).

atbilstošu baznīcas iekārtu²²⁶. Līdzīgi pārņemts tika arī šajā Satversmes projektā paustais priekšlikums, ka Virsvaldes priekšsēdētājs vienmēr ir arhibīskaps (§ 49)²²⁷. Arhibīskapam tiktu dotas arī tiesības pašam iecelt vienu vai vairākus bīskapus ne tikai bez Sinodes, bet arī bez Virsvaldes lēmuma, jo § 76 norāda, ka Virsvalde par šādu lēmumu būtu tikai jāinformē. Šāda varas centralizācija arhibīskapa rokās uzskatāmi norāda uz projekta autoru mērķi – pēc iespējas mazināt sinodālā pārvaldes aspekta klātbūtni baznīcas pārvaldē, to aizstājot ar episkopāliem un valsts baznīcai raksturīgiem elementiem.

Visuzskatāmāk baznīcas iekārtas maiņa īstenotos ar Satversmes projektā paredzēto valsts baznīcas modeļa ieviešanu. Projekts paredzēja izveidot tādu baznīcas iekārtu, kuras darbība ir ne tikai saskaņota ar valsts likumiem²²⁸, bet kurā valsts piedalās galveno tās amatpersonu izvēlē un iecelšanā. Projekta § 71 paredzēja, ka arhibīskapa amata kandidātus izvēlētos Virsvalde un ar Iekšlietu ministrijas starpniecību ziņotu par tiem Valsts prezidentam. Viņam būtu tiesības pieprasīt visu, dažu vai viena kandidāta maiņu. Šādā gadījumā Virsvalde nosauktu citus vai citu kandidātu. Sinodes balsojumam tiktu nodoti tikai Valsts prezidenta apstiprinātie kandidāti.

Kopējo Satversmes projekta garu vislabāk izsaka § 1: “Neviens no šās baznīcas locekļiem nevar izplatīt domas un uzskatus, kuri runā pretim šīs baznīcas mācībai.”

8. Izmaiņas sinodāli episkopālajā iekārtā un sinodālā pārvaldes principa ierobežošana LELB līdz 1940. gadam autoritārās valsts un reliģijas attiecību kontekstā

Latvijas valsts un LELB attiecības līdz 1934. gadam noteica Noteikumi par evaņģēliskās luteriskās Baznīcas stāvokli. Tie deva LELB tiesības pašai pieņemt savu Satversmi. Tomēr šaubas par sinodālās iekārtas lietderību, ierosinājumi un mēģinājumi to mainīt, kā arī autoritārās valsts iekārtas izveidošanās pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma lika sākt pārskatīt baznīcas un valsts attiecību modeli²²⁹, pieskaņojot to jaunajām politiskajām

²²⁶ LPSR evaņģēliski luteriskās Baznīcas Satversmes § 27.k noteica, ka Ģenerālā Sinode ievēl uz 3 gadiem Baznīcas Virsvaldi, sastāvošu no 6 locekļiem, un tās Revīzijas komisiju, sastāvošu no 3 locekļiem. Praktiski šīs abas institūcijas līdz pat baznīcas iekārtas maiņai 1989. gadā darbojās kopā, tātad 9 locekļu sastāvā.

²²⁷ LPSR evaņģēliski luteriskās Baznīcas Satversmes § 28 noteica, ka Baznīcas Virsvaldes prezidents ir arhibīskaps.

²²⁸ § 37 noteica, ka “Latvijas sinodes uzdevums ir izdot baznīcas likumus un noteikumus, kā arī atcelt un grozīt jau pastāvošās, saskaņojot viņus ar Latvijas Valsts laicīgās varas likumiem”.

²²⁹ Jautājumā par nodokļu piedzīšanu draudžu un baznīcas labā atklāj, ka valsts baznīcas attiecību modelis bija Virsvaldes un arhibīskapa iniciatīva jau pirms 1934. gada 15. maija apvērsuma. 1933. gada 29. decembrī Baznīcas Virsvaldes prezidents un arhibīskaps T. Grīnbergs Iekšlietu ministrijai Virsvaldes vārdā lūdza pieņemt Likuma par nodokļu un neapstrīdamu naudas summu piedzīšanu (Lik. kr. 1928. g. 119) labojumu: “Visus valsts nodokļus un kopīgi ar valsts nodokļiem uzliktos pašvaldību nodokļus, kā arī valstij

tendencēm.

1934. gada 23. augustā Virsvalde lūdza²³⁰ Mazajam Ministru kabinetam Likumā par evaņģēliski luterisko Baznīcu noteikt, ka “arhibīskapam ir veto tiesības attiecībā uz visiem baznīcas virsvaldes un tai padoto baznīcas orgānu lēmumiem, kā arī tiesība pārcelt mācītājus uz citām draudzēm, saziņā ar attiecīgām padomēm, un atlaist mācītājus no amata bez baznīcas padomju piekrišanas. Šai pantā minētie arhibīskapa lēmumi un rīkojumi ir galīgi un nav pārsūdzami; arhibīskaps izdod noteikumu un instrukcijas baznīcas lietās, kuras uz baznīcas Satversmes un šā likuma 2. panta pamata ietilpst Sinodes un baznīcas virsvaldes kompetencē. Minētie noteikumi un instrukcijas paliek spēkā un ir izpildāmi, kamēr Sinode tos nav atcēlusi.”²³¹

Šādas veto tiesības arhibīskapam arī deva 1934. gada 20. septembrī pieņemtais likums “Par evaņģēliski luterisko Baznīcu”. Tā § 4 paredzēja arhibīskapam “veto tiesības attiecībā uz visiem Baznīcas Virsvaldes un tai padoto Baznīcas orgānu lēmumiem, kā arī tiesības pārcelt mācītājus uz citām draudzēm, saziņā ar attiecīgām padomēm, un atlaist mācītājus no vietas”. Savukārt likuma § 5 noteica, ka “laikā starp sinodēm arhibīskaps var izdot noteikumus un instrukcijas Baznīcas lietās, kas pēc Baznīcas satversmes ietilpst Sinodes un Baznīcas

neapstrīdami pienācīgās summas piedzen policija savas priekšniecības uzraudzībā. Tāpat administratīvā kārtā policija piedzen evaņģēliski luteriskām draudzēm par labu nodokļus no draudzes locekļiem, kuri nav rakstiski paziņojuši, ka izstājas no draudzes.” Neparasti, ka tieši Saeimas Kodifikācijas nodaļa, atbildot uz šo arhibīskapa lūgumu 1934. gada 2. janvārī, atzīmēja, ka “vispirms ceļas jautājums, vai vispār ieteicams pielaist jauno principu, ka projektā paredzētā veidā valsts iejauktos baznīcas-autonomas organizācijas lietās. Nodokļu ņemšana draudzei un baznīcai par labu ir pamatota uz labprātības principu un piemērot šiem maksājumiem noteikumus par neapstrīdamu naudas summu piedzīšanu nebūtu pareizi. Evaņģēliski luteriskās baznīcas satversmes 21. pants nosaka ka draudzes locekļi, kuri par diviem gadiem nav samaksājuši noteiktos nodokļus, uzskatāmi kā izstājušies no draudzes, ar ko jaunievedamais princips par minēto nodokļu piespiedu piedzīšanu radītu zināmu iekšēju pretrunu”.

Arī 1934. gada 17. jūlijā Garīgo lietu pārvalde saņēma Virsvaldes viceprezidenta P. Eglīša vēstuli, kurā ar nožēlu secināts, ka, tā kā “dažās draudzēs nodokli maksā tikai 20–60% no draudzes locekļu skaita, lai draudžu saimniecisko dzīvi ievirzītu normālos apstākļos, būtu nepieciešams likums par baznīcas nodokļu piedzīšanu administratīvā kārtā, jo tad vajadzīgie līdzekļi ietilpstu noteiktāki paredzētos apmēros un draudžu pārvaldēm būtu iespējams pildīt arī savas saistības”. (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2335. l., 110. lp.) Rezultātā tika izdots uz Valdības 1934. g. 18. maija deklarācijas pamata papildinājums Nodokļu nolikuma (1928. g.) I pielikumā § 1 (Lk. kr. 1933. g. 178) ar šādu 2. piezīmi: “Administratīvā kārtā policija piedzen arī evaņģēliski luteriskām draudzēm par labu nodokļus no draudzes locekļiem, kuri tos draudzes padomes noteiktā laikā nenomaksā un nav rakstiski paziņojuši, ka izstājas no draudzes. Sarakstus par piedzenamiem nodokļiem apstiprina Baznīcas virsvalde.” (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2335. l., 122. lp.)

²³⁰ LVVA, 1370. f., 1. apr., 2316. l., 122. lp.

²³¹ Šim lūgumam 31. jūlijā savu paskaidrojumu sniedza iekšlietu ministrs un Garīgo lietu pārvaldes priekšnieka v.i.: “Evaņģēliskās luteriskās baznīcas dzīve ir cieši saistīta ar visas Valsts dzīvi. Pēc savas dziļākās būtības evaņģēliskā luteriskā baznīca negrib noslēgties no sabiedriskās un Valsts dzīves, bet visur ņemt dzīvu daļību un ar savu iekšējo tikumisko spēku stiprināt Valsti. Tamdēļ ir viegli saprotams, ka uz evaņģēliski luteriskās baznīcas dzīvi pa daļai, bet sevišķi uz viņas pārvaldes orgāniem – draudzes padomēm, valdēm un dažiem mācītājiem laika gars ir atstājis nevēlamu iespaidu, caur ko cietusi baznīcas cieņa. Ja nu Valsts dzīve ar jaunā laikmeta iestāšanos ir atsavinājusies no visa kā nevēlama, tad arī būtu vēlams ar likumu dot LELB arhibīskapam un baznīcas virsvaldei tiesības arī baznīcas un viņu pārvalžu orgānu dzīvi skaidrot un tūlīt un tā pacelt baznīcas nozīmi. (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2316. l., 122. lp.)

Virsvaldes kompetencē. Šie noteikumi un instrukcijas paliek spēkā, ja Sinode tos neatceļ.”²³² Šādi nosacījumi bija pretrunā ar LELB 1928. gada Satversmes § 93, kas noteica arhibīskapa tiesības Virsvaldes un citu LELB iestāžu un organizāciju lēmumus tikai nodot Latvijas Sinodes revīzijai, sasaucot ārkārtas Sinodi. Attiecībā uz mācītāju pārcelšanu, mācītāju ievēlēja draudzes padome (§ 30) un Virsvaldei bija tiesības uz dibinātu sūdzību pamata mācītājus no amata atlaist, taču arhibīskapam tiesības pārcelt vai atlaist mācītājus Satversmē nebija paredzētas. Tiesības arhibīskapam izdot noteikumus un instrukcijas laikā starp sinodēm, kad šādas tiesības ir Virsvaldei (§ 68), kā arī vienpersoniski pieņemt lēmumus, kuri ir visas Sinodes kompetencē, neapšaubāmi bija Satversmes normu pārkāpums, kas mazināja Sinodes ietekmi un autoritāti, centralizējot varu arhibīskapa un viņa paša veidotas Virsvaldes rokās (1934. gada 21. decembrī arhibīskaps Teodors Grīnbergs iecēla jaunu Virsvaldes prezidiju, kurā atšķirībā no iepriekšējā vairs nebija vācu minoritātes pārstāvniecības²³³), kā arī radīja eventuālas konfliktsituācijas ar Virsvaldi, atņemot baznīcas sinodāli episkopālajai iekārtai būtiskus akcentus un norādot, ka LELB, lai arī tai ir sava Satversme, tomēr arī savā iekšējā pārvaldē ir pakļauta valsts likumam kā augstākam likumam.

Savukārt attiecībā uz tām konfesijām un reliģiskajām organizācijām, kuru attiecības ar valsti nenoteica atsevišķi likumi, attiecās 1934. gada decembra Likums par reliģiskām apvienībām un to savienībām.²³⁴ Šī likuma § 16 paredzēja, ka tās apvienības un savienības, kuru mācība apdraud valsts drošību, pilsoņu veselību, tikumību, mieru un kārtību vai kuru mācības vai reliģiskas ceremonijas aizliedz Sodu likums, Garīgo lietu pārvalde neregistrē, kā arī tā šādu iemeslu dēļ var slēgt jau pastāvošās apvienības. Turklāt iekšlietu ministrs, kā to paredzēja šī likuma § 18, varēja “atstādināt no amata nelikumīgi ievēlētas apvienības amatpersonas un uzdot izdarīt jaunas vēlēšanas un atcelt nelikumīgus vai pretējus statūtiem sapulces lēmumus un uzdot attiecīgajam pārvaldes orgānam sasaukt vēlreizēju sapulci, uzņemot dienas kārtībā tos jautājumus, par kuriem nelikumīgie vai statūtiem pretējie lēmumi pieņemti.”²³⁵

Koncepts, ka noteiktas reliģiskās organizācijas vai aktivitātes apdraud valsts drošību, politiku un vienotību, iesakņojās pēc 1934. gada un nebija nekas jauns arī sabiedrībai pēc II Pasaules kara, taču tolaik vērsās ne tikai pret kādām “sektēm”, bet arī pret tām konfesijām un baznīcām, par kurām Latvijas valsts bija pieņēmusi atsevišķus likumus.²³⁶ Lai vēl vairāk

²³² *Valdības Vēstnesis* 217 (26.09.1934.): 2. lpp.

²³³ Hans Wenschkewitz, *Die christlichen Kirchen in Lettland. Baltische Kirchengeschichte*, 274.

²³⁴ *Valdības Vēstnesis* 290 (21.12.1934.): 1. lpp.

²³⁵ LVVA, 1370 f., 1. apr., 2840. l., 18.–19. lp.

²³⁶ Šo konceptu spilgti atklāj 1934. gada 14. septembra Tieslietu ministrijas juriskonsultācijas atsauksme attiecībā uz likumprojektu par reliģiskajām apvienībām un savienībām: “Ņemot vērā, ka dažādu sektu

kontrolētu ar atsevišķajiem likumiem neregulēto baznīcu un konfesiju ikdienas darbību, Baznīcu un konfesiju departaments 1939. gada 20. janvārī izdeva apkārtrakstu.²³⁷ Kopumā laikā no 1934. gada 15. maija līdz 1939. gada 15. maijam tika izdoti vairāki valsts reliģisko dzīvi regulējoši likumi un instrukcijas.²³⁸

Šie regulējumi atspoguļoja autoritārās iekārtas un reliģijas attiecības kopumā. Šīs tendences raksturoja arī citu Eiropas nacionālo valstu attiecības ar baznīcu un reliģiju šajā laika posmā. Reliģijas un nācijas attiecības vienlaikus tika sekularizētas un sakralizētas. Reliģiskā uztvere un domāšana, kā arī prakse piedzīvoja sekularizāciju, savukārt nacionālās vērtības, patriotisms un nacionālā politika tika sakralizētas. Šos savstarpējo attiecību apstākļus var izteikt vairākās perspektīvās jeb variantos.²³⁹

Pirmkārt, ja sekularizācija konsekventi noliedz jebkādas transcendences formas,

piekritēji, pateicoties parasti viņiem piemītošam opozīcijas garam, ir negatīvi noskaņoti pret pārējo tautu, – kaut gan šāda tautas šķelšanās sīkās sektēs, kuras viena otru apkaro, vispār nav vēlama, – tad, likumprojekts, kas regulē šādu reliģisko organizāciju uzbūvi un viņu darbību, ir apsveicams, it sevišķi tagadējos – atjaunos dzīves apstākļos, kad par pamatu top likta nevis tautas dzīvo spēku šķelšana un savstarpējā cīņa, bet gan visu Latvijas pilsoņu, bez tautības, ticības un dažādu iedzīvotāju slāņu atšķirības, savstarpēja saprašanās un sadarbība. Projektā pavisam pietiekošā mērā ir saskaņoti – no vienas puses ticības brīvības principi (ciktāl dažādu sektu tiecējumus var saukt par “ticību”), bet, no otras, – ievērojot sektu, kā reliģisko organizāciju publiski tiesisko raksturu, neapstrīdama Valsts varas tiesība un pienākums – šādu sektu dzīvi, kas vispār ir pretēja mūsu tautas garam, ne tikai regulēt ar likuma normām, bet arī, pēc iespējas, to attiecīgi ierobežot” (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2316. l., 79. lp.), kā arī Garīgo lietu pārvaldes priekšnieka v.i. J. Ozola paskaidrojums iekšlietu ministram par šo likumprojektu: “[..]Tautas šķelšanās sīkās sektēs, kuras viena otru apkaro nav vēlama. Tie paši šķēlēji, kas agrāki radīja sociālismu un komunismu, saprot, ka šādas dažādas sektes arī var viņiem palīdzēt šķelt tautas dzīvo spēkus. Sektu piekritēji ir pilni negatīvu noskaņojumu pret pārējo tautu, pilni opozīcijas gara, kuri gandrīz nevienā kopējā darbā ar visu tautu nevar sadarboties. Šādām sektēm, kas pilnīgi pretojas mūsu tautas garam, viņu darbība būtu stipri jāierobežo. Lai to varētu panākt, tad šo sektu, resp., reliģisko organizāciju un savienību pārzināšanu jānodod vienas iestādes – Garīgo lietu pārvaldes rokās[.]” (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2316. l., 84. lp.).

²³⁷ “Uz atsevišķa likuma pastāvošo konfesiju organizācijām un draudzēm un Baznīcu un konfesiju departamentā reģistrētām reliģiskām apvienībām, dievkalpojumu, garīgu sanāksmju, sēžu un pilnsapulču noturēšanai draudzes vai apvienības telpās policijas atļauja nav vajadzīga. 2. Dievkalpojumiem, priekšlasījumiem un visāda veida sanāksmēm ārpus draudzes, apvienības vai cita veida organizācijas telpām atļaujas izprasāmas šādā kārtībā: 14 dienas pirms pasākuma iesniedz lūgumu uz BKD vārda vietējam policijas iecirkņa priekšniekam. Jautājumu par atļaujas izsniegšanu vai neizsniegšanu izšķir BKD. Kapu svētki jāpieteic policijā.” (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2842. l., 2. lp.)

²³⁸ “1. 1934. gada 26. septembrī tika izdots likums par Eviņģēliski luterisko baznīcu. Ar šo likumu arhibīskapam un Virsvaldei ir dotas lielākas tiesības un plašākas pilnvaras baznīcas dzīves jautājumos. 2. 1934. gada 22. decembrī tika izdots likums par Doma baznīcu Rīgā. Šis likums nosaka, ka Doma baznīcas dievnams Rīgā ir arhibīskapa katedrāle. 3. 1934. gada 21. decembrī tika izdots Likums par reliģiskajām apvienībām un to savienībām. Ar šo likumu visi sīkie reliģiskie novirzieni (t.s. sektes) ir pakļauti Baznīcu un konfesiju departamenta pārzināšanai. Likums novērš pārāk sīko reliģisko novirzienu sadrumstalotību un nepareizības šo novirzienu darbībā. 1935. gada 8. martā Iekšlietu ministrs izdevis instrukciju pie augšminētā likuma. 4. 1935. gada 19. februārī tika izdots likums par vecticībnieku draudzēm. Līdz šī likuma iznākšanai vecticībnieku draudžu dzīvi kārtoja bij. Krievijas 1906. gada 17. oktobra likums, kas galīgi bija nepiemērots Latvijas valsts apstākļiem. Ievērojot vecticībnieku kulta savādības, likums ir pamatots uz citādākiem principiem nekā pārējie likumi par konfesijām. Likums neparedz vecticībniekiem kādu obligatorisku centrālo pārvaldes orgānu, bet atstāj draudžu savienību organizēšanu pašu draudžu brīvai iniciatīvai. 1935. gada 17. jūnijā Iekšlietu ministrs izdeva instrukciju pie augšminētā likuma.” (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2314. l., 86. lp.)

²³⁹ Hartmut Lehmann, “Die Sakularisierung der Religion und die Sakralisierung der Nation im 20. Jahrhundert: Varianten einer komplementären Relation”, in *Religion im Nationalstaat zwischen den Weltkriegen 1918–1939*, 22–27.

kristīgās ticības vājināšanās var novest pie pieaugošiem jēgas meklējumiem, kas savukārt noved pie nācijas sakralizācijas tendencēm. Nācija kļūst par iluzoru kopību. Nacionalitātes sakralizācija noved pie tradicionālās reliģiozitātes redukcijas, kura tad tiek uzskatīta vien par tradicionālo ticības pārliecību reliktu, ko sekularizācija vēl nav pārvarējusi. Nācijas sakralizācijas procesā tiek izveidota mitoloģiska pagātnes interpretācija, tautas vadoņi kļūst par varoņiem, tautas ciešanas pagātnē un tagadējās grūtības par īpašiem pārbaudījumiem un politiskās vīzijas iegūst iracionālas kvalitātes iezīmes. Nācijas sakralizācijas iemesls ir reliģijas sekularizācija.

Otrkārt, rodas idejas par konkrētās nācijas izredzētību vai īpašu tās upura lomu pasaules vēstures gaitā, par paraugu ņemot Israēla tautas izredzētības un upura konceptu Vecajā Derībā. Šādos gadījumos nacionālā un reliģiskā atdzimšana iet roku rokā, turklāt tautas atdzimšanas jēdziens tiek izprasts reliģiski kā augšāmcelšanās, atjaunošanās.

Treškārt, baznīcu bailes no pieaugošās sekularizācijas liek tām ar valsti veidot politisku koalīciju, reliģijas un sabiedrības mērķus apvienojot vienā veselumā. Reliģijas un nācijas reprezentanti apvienojas (nereti arī kopīgās institūcijās) kopīgu mērķu sasniegšanas un šķēršļu kopīgas novēršanas nolūkā. Baznīcas konservatīvajās aprindās dominēja pārliecība, ka aktuālo kristietības krīzi vislabāk būtu iespējams pārvarēt, ja valsts un baznīca, reliģija un nācija apvienotu savus spēkus pret dažādiem pretspēkiem, kuri atkarībā no konteksta varēja būt gan ateisti, marksisti, sociālisti, gan arī pacifisti, bet dažos kontekstos – arī liberāļi.

30. gadu beigu autoritārās valsts un LELB kopīgā virzība uz valsts baznīcas modeli, ietvēra arī pastiprinātu citu baznīcu un citu reliģisko organizāciju pārraudzību un kontroli no valsts puses. Piemēram, 1939. gada 19. oktobrī stājās spēkā “Pārgrozījumi un papildinājumi likumā par reliģiskām apvienībām un to savienībām”, kas likuma III sadaļas § 18 pantā minētās iekšlietu ministra tiesības papildināja ar 3. un 4. punktu: “3) atcelt apvienības vai to savienības amatpersonas no amatiem, ja to prasa valsts, sabiedriskās, reliģiskās, apvienības vai to savienības intereses un iecelt pilnvarniekus līdz jaunu amatpersonu ievēlēšanai; 4) slēgt apvienības vai to savienības, kuru darbību viņš atzīts par nevēlamu vai kaitīgu valsts, sabiedriskām vai reliģiskām interesēm.”²⁴⁰

Spilgts baznīcu autonomijas un sinodālā pārvaldes principa ierobežošanas piemērs jau 30. gadu beigās autoritārās valsts iekārtas apstākļos ir arhīvu materiālos²⁴¹ atrodamais likumprojekts par baznīcām, kas datēts ar 1939. gada decembri.

Šis likums attiektos uz evaņģēlisko²⁴², pareizticīgo, baptistu un bīskapu-metodistu

²⁴⁰ LVVA, 1370 f., 1. apr., 2840. l., 8. lp.

²⁴¹ LVVA, 1370. f., 1. apr., 2850. l., 11.–19. lp.

²⁴² Likuma projekts paredz turpmāk jēdziena “evaņģēliski luteriskā Baznīca” vietā lietot “evaņģēliskā Baznīca”.

baznīcām, kā arī uz Romas katoļu baznīcu, ciktāl tas nerunātu pretī Latvijas valdības un Svētā Krēsla noslēgtajam konkordātam (§ 1). Iepriekš likumprojektā uzskaitīto baznīcu attiecības ar valsti regulēja atsevišķi likumi, taču ar šo likumprojektu attiecības ar visām “lielajām” baznīcām tiktu apvienotas vienā likumā, savukārt pārējo reliģisko apvienību un savienību darbību un attiecības ar valsti regulētu spēkā esošais Likums par reliģiskām apvienībām. Līdz ar to visas reliģiskās organizācijas valstī būtu iedalītas divās grupās, iepretī kurām valsts attieksme, prasības, sniegtās privilēģijas vai ierobežojumi attiecībā uz to darbību būtu atšķirīgas.

Likumprojekts paredzēja, ka sava darbība baznīcai jāsaista ar vispārējiem valsts uzdevumiem un mērķiem (§ 4). Tas nozīmēja, ka ne tikai jāpakļaujas valstī pastāvošajiem likumiem, kā to paredzēja iepriekšējā nodaļā analizētais “valsts baznīcas” satversmes projekts, bet arī politiskās un sabiedriskās dzīves tendencēm un domāšanas paradigmām. Baznīcas darbībai jābūt aktīvai, un tās pienākums ir rosīgi veicināt tautas reliģisko dzīvi un audzināt tautu kristīgi ētiskā un valstiskā garā[...]. Noteiktās valsts svinamās dienās jānotur svinībām piemēroti dievkalpojumi (§ 5). Baznīcas iekšējo dzīvi un iekārtu noteiktu Ministru kabineta apstiprināti statūti (§ 6). No citas puses, § 18 nosaka, ka konkrēti Latvijas evaņģēliskās baznīcas²⁴³ augstākā vara kanonisko priekšrakstu²⁴⁴, baznīcas administrācijā un baznīcas tiesā pieder šīs baznīcas Sinodei. Latvijas evaņģēlisko baznīcu pārstāvētu evaņģēliskās baznīcas arhibīskaps un virsvalde. Tomēr vistiešāk valsts baznīcas modeli atklāj § 23 minētā norma, ka “[...] ievēlētie (virsvaldes) locekļi caur Baznīcu un konfesiju departamentu stādami priekšā iekšlietu ministram apstiprināšanai. Ja priekšā stādītās personas iekšlietu ministrs neapstiprina, tad jāievēl un jāstāda priekšā apstiprināšanai citas personas. Ja arī otrreiz priekšā stādītās personas iekšlietu ministrs neapstiprina, tad viņš vajadzīgās amatpersonas ieceļ no Baznīcu un konfesiju departamenta priekšā liktiem attiecīgās baznīcas locekļiem”. Pat kanceleju un darbvedību baznīcu centrālās pārvalžu sekretārus amatā apstiprinātu iekšlietu ministrs (§ 24). Turklāt (§ 25) Baznīcas augstākajam garīgajam vadītājam visās baznīcas kanoniskajās lietās pieder veto tiesības un baznīcas augstākā pārvaldes orgāna (Sinodes) sanāksmju starplaikā, ja neatliekama vajadzība to prasītu, baznīcas augstākajam garīgajam vadītājam ir tiesības izdot kanoniskos likumus un saistošus pārvaldes

Par šo nodomu raksta R. Benšs, aprakstot, visticamāk, vācu bīskapa Pelhava ziņojumu par vācu luterāņu stāvokli Latvijā 1936. gadā, kurā norādīts, ka arhibīskaps T. Grīnbergs paziņojis, ka drīzākā laikā paredzēts svītrot vārdu “luterisks” no baznīcas nosaukuma, nomainot to uz “Latvijas Evaņģēliskā Baznīca” (Rochus Bensch, op. cit. 213.).

²⁴³ Šī likumprojekta izpratnē LELB tiek dēvēta par Latvijas evaņģēlisko baznīcu.

²⁴⁴ Latvijas PSR Reliģisko organizāciju likums (1976) arī noteica, ka reliģiskās savienības var ievēlēt reliģiskos centrus un pārvaldes draudžu kanoniskās (reliģiskās) darbības nodrošināšanai.

noteikumus, kuri paliek spēkā tik ilgi, kamēr baznīcas augstākais pārvaldes orgāns tos būtu atcēlis (§ 26). Likums arī izveidotu iekšlietu ministra pozīciju kā nākamo instanci baznīcu lēmumos administratīvās lietās, kurus ieinteresētās personas var pārsūdzēt 14 dienu laikā (§ 27). Pavisam cita kompetence atšķirībā no LELB 1928. gada Satversmes tiktu dota Virsvaldei – tā varētu atcelt draudzes padomes un valdes lēmumus un rīkojumus, nodot tos padomei vai valdei izlemšanai no jauna, ko draudzes padome vai valde var pārsūdzēt iekšlietu ministram (§ 31). Virsvaldei būtu tiesības atcelt arī draudzes padomes un valdes locekļus, uzdot atcelto vietā ievēlēt jaunus un uz laiku, kamēr jauni locekļi tiek ievēlēti, baznīcas centrāliem orgāniem būtu tiesības iecelt draudzēm pagaidu padomes un valdes locekļus (§ 32).

Virsvaldes locekļus un arī prāvestus (§ 37²⁴⁵) amatā apstiprinātu iekšlietu ministrs, bet ievēlētos arhibīskapu un bīskapu šis likumprojekts paredz ar iekšlietu ministra starpniecību stādīt “priekšā Valsts Prezidentam apstiprināšanai. Ja priekšā stādītās personas Valsts prezidents neapstiprina, tad jāievēl un jāstāda priekšā apstiprināšanai citas personas. Ja arī otrreiz priekšā stādītās personas Valsts Prezidents neapstiprina, tad viņš vajadzīgās amatpersonas ieceļ no iekšlietu ministra priekšā liktiem attiecīgās baznīcas garīdzniekiem (§ 35). Šāds modelis paredz arī uzticības zvērēšanu Valsts Prezidentam un valdībai: “Stājoties amatā metropolīts, arhibīskaps un bīskapi Valsts Prezidentam nodod šādu svinīgo solījumu: Apsolu Jums un valdībai uzticību, apņemos sargāt Latvijas valsts un tautas godu, ievērot likumus un valdības noteikumus [...]” (§ 36). Savukārt § 40 noteica, ka, lai arī baznīcas augstākajam garīgajam vadītājam ir tiesības atcelt no amata zemākos garīdzniekus un citus baznīcas darbiniekus, tomēr bīskapa atcelšanai viņam jālūdz Valsts prezidenta, bet prāvestu atcelšanai – iekšlietu ministra piekrišana. Zemākos garīdzniekus baznīcas augstākais garīgais vadītājs var arī pārcelt no vienas draudzes uz otru. Pēc būtības baznīca ir pakļauta Iekšlietu ministrijai (§ 53), kura pārrauga baznīcas darbību administratīvajās lietās kā likumības, tā lietderības ziņā, tās augstākā pārraudzība nodota iekšlietu ministram, bet tiešā pārraudzība – baznīcu un konfesiju departamentam. Turklāt Iekšlietu ministra pienākums ir (§ 54) arī apstiprināt baznīcas budžetu; tā izpildījuma pārskatu; apstiprināt baznīcas un draudzes pārvaldes orgānu lēmumus par nekustamo īpašumu iegūšanu, atsavināšanu, apmaiņu un ieķīlāšanu; izlemt pārsūdzības par baznīcas amatpersonu un pārvaldes orgānu lēmumiem, rīkojumiem un rīcību; izlemt citus likumā paredzētus jautājumus. Arī baznīcas augstākā

²⁴⁵ Prāvestus ievēl pēc baznīcas noteikumiem. Taču, ja izraudzītās personas iekšlietu ministrs neapstiprina, tad jāizrauga un jāstāda priekšā apstiprināšanai citas personas. Ja arī otrreiz priekšā stādītās personas iekšlietu ministrs neapstiprina, tad viņš vajadzīgās amatpersonas ieceļ pēc sava ieskata no attiecīgās baznīcas garīdzniekiem.

pārvaldes orgāna un augstākā garīgā vadītāja izdotie kanoniskie likumi un saistošie pārvaldes noteikumi pirms izsludināšanas jāiesūta Baznīcu un konfesiju departamentam iesniegšanai iekšlietu ministram. Gadījumā, ja izdodamie kanoniskie likumi un saistošie pārvaldes noteikumi ir pretrunā valsts likumiem vai noteikumiem un baznīcas statūtiem, iekšlietu ministrs var apturēt izdodamo likumu un noteikumu izsludināšanu (§ 55). Likumprojekts paredzēja, ka gadījumos, kad valsts un sabiedriskās intereses to prasa, iekšlietu ministram ir tiesības atcelt baznīcas un draudzes pārvaldes orgānu locekļus, uzdodot atcelto vietā ievēlēt citas personas, kā arī apturēt un pārtraukt baznīcas un draudzes pārvaldes orgānu darbību vai aizliegt garīdzniekam izpildīt viņa amata pienākumus (§ 56). Turklāt, ja garīdznieks nepilda likumā paredzētos ar garīdznieka amatu saistītos pienākumus vai arī, ja viņa dzīves veids un uzvešanās neatbilst garīdznieka cieņai, iekšlietu ministrs var pieprasīt viņa atcelšanu no amata. Ja baznīcas augstākais garīgais vadītājs šādu garīdznieku no amata neatceļ, tad iekšlietu ministram ir tiesības to atcelt pašam, izņemot bīskapus un augstākus garīdzniekus, kurus no amata atceļ Valsts prezidents pēc iekšlietu ministra priekšlikuma (§ 57). Savukārt Baznīcu un konfesiju departamenta pienākums ir vest draudžu reģistru; saziņā ar Izglītības ministriju uzraudzīt baznīcas mācības iestādes; pārbaudīt baznīcai piešķirto valsts pabalstu izlietošanu; apstiprināt baznīcas nodokļu un nodevu, kā arī citādas baznīcai par labu saņemamas atlīdzības apmērus un noteikumus; pārzināt citas piekritīgās lietas un jautājumus (§ 58). Pēc šī likumprojekta stāšanās spēkā (to nosaka Pārejas laika noteikumi) pastāvošajām baznīcas centrālajām pārvaldēm 6 mēnešu laikā, skaitot no likuma stāšanās spēkā, jāiesniedz apstiprināšanai baznīcas statūti. Atsevišķos gadījumos iekšlietu ministrs var šo termiņu pagarināt. Līdz baznīcas statūtu apstiprināšanai šinī likumā paredzētajā kārtībā baznīcas darbojas saskaņā ar pastāvošajiem likumiem, līdzšinējo baznīcas satversmi un statūtiem.

Kopumā vērtējot, saskaņā ar šo likumprojektu LELB autonomija un pašnoteikšanās un pašpārvaldības tiesības, kuras garantēja tolaik spēkā esošais Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu (§ 2), tiktu no valsts puses ierobežotas šādos aspektos: 1) baznīcas likumdošanā; 2) baznīcas darbības stratēģijā; 3) vadības un pārvaldes institūciju personālsastāva (arhibīskaps, bīskapi, Virsvaldes locekļi, prāvesti, arī garīdznieku un pat draudžu pārvaldes orgānu locekļu) izvēlē un viņu amata izpildīšanā; 4) baznīcas finanšu plānošanā un izpildē; 5) darījumos ar nekustamo īpašumu; 6) pārvaldes un vadības institūciju lēmumos, rīkojumos un rīcībā; 7) no draudzes locekļiem iekasējamo nodevu noteikšanā; 8) valsts patur tiesības īpašos gadījumos pilnībā pārņemt baznīcas vadību un pārvaldi savās rokās; 9) baznīca saglabā autonomiju tikai attiecībā uz kanoniskajiem lēmumiem; 10) ne tikai visa baznīcas darbības likumība, bet arī lietderība atrodas valsts pārraudzībā.

Līdzīgas tendences bija vērojamas arī citur Eiropā, piemēram, Igaunijā.²⁴⁶

No tiesiskā viedokļa raugoties, šādus ierobežojumus juridiski neparedzēja pat padomju reliģiskā likumdošana, tomēr padomju režīma praksē tika īstenots ļoti līdzīgs valsts baznīcas modelis. Padomju režīma politika bija vērsta nevis uz baznīcas integrāciju valsts pārvaldes un ideoloģijas sistēmā un valsts baznīcas modeļa izveidošanu, bet gan uz baznīcu darbības iznīcināšanu vai totālu marginalizēšanu. Tas tika īstenots ar baznīcas autonomijas radikālu samazināšanu, centralizāciju un totālu baznīcas darbības kontroli. Likumprojekts par baznīcām paredzēja vienādus valsts baznīcas pārvaldes modeļus visām lielākajām konfesijām, kas sasaucas arī ar vēlāko padomju režīma praksi.

Viens no iemesliem, kādēļ šo likumprojektu nepaguva pieņemt, ir padomju okupācija 1940. gadā. Tomēr galvenie pamatakmeņi jauna veida baznīcas iekārtai, kurā sinodālais pārvaldes princips būs klātesošs tikai atavisma formā un kuru izveidos padomju režīms kopā ar tam lojālajiem baznīcas mācītājiem, jau bija ielikti autoritārās valsts iekārtas laikā līdz 1940. gadam. Gan 1934. gadā pieņemtais un LELB Satversmi nerespektējošais likums par luterisko baznīcu, gan likumprojekts par baznīcām, gan “valsts baznīcas” satversmes projekts centās leģitimizēt jau sāktu autoritārās valsts īstenoto reliģijas, t.sk. arī LELB “privatizāciju”, kas, izveidojoties padomju totalitārajam režīmam, “nodeva” baznīcu daudz bīstamākās rokās.

Nedemokrātiskie procesi LELB 30. gadu beigās padomju režīmam kalpoja par instrumentu, lai pamatotu Virsvaldes un arhibīskapa v.i. K. F. Irbes “nelikumīgo” atrašanos baznīcas vadītāja amatā, apgalvojot, ka Virsvalde ir nevis Sinodes ievēlēta, bet arhibīskapa iecelta, un uzsverot vispārējās Sinodes “tukšo un neauglīgo raksturu”.²⁴⁷ Episkopālā un “valsts baznīcas” dominante luteriskajā baznīcā 30. gadu otrajā pusē atviegloja padomju režīmam iespēju sasniegt savus mērķus pašā baznīcā, kad padomju varai lojālas amatpersonas un institūcijas 1948. gada marta “Ģenerālajā Sinodē” pieņēma Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmi, arī juridiski mainot baznīcas demokrātisko un sinodālo iekārtu.

²⁴⁶ Latvija nebūt nebija vienīgā Eiropas valsts, kas autoritārās valsts iekārtas apstākļos plānoja izveidot valsts baznīcas modeli. Igaunijā šāds modelis jau pastāvēja kopš 1934. gada 13. decembra, kad ar Valsts vecākā dekrētu tika izdots Baznīcu un konfesiju likums (LVVA, 1370. f., 1. apr., 2339. l., 309.–312. lp.). Šis likums cita starpā paredzēja, ka to baznīcu satversmes, kuru draudžu locekļu kopskaits pārsniedz 100 000, apstiprina valdība pēc iekšlietu ministra priekšlikuma, bet to baznīcu satversmes, kuru locekļu kopskaits ir mazāks nekā 100 000, apstiprina iekšlietu ministrs, tomēr satversmes netiek apstiprinātas, ja tās nav saskaņā ar pastāvošajiem likumiem vai ja baznīcas, konfesiju apvienības “darbība var izvērsties par kaitīgu valstij” (§ § 2, 4). Par baznīcas augstākā garīgā vadoņa kandidātu jeb kandidātiem tiek paziņots caur iekšlietu ministru Valsts vecākajam, kas var prasīt uzdoto vietā jauna vai jaunu kandidātu nosaukšanu (§ 18). Ja garīdznieki neizpilda savus ar likumu uzdotos pienākumus, tad iekšlietu ministram ir tiesības prasīt viņu atstādināšanu no amata. Iekšlietu ministram ir tiesības aizliegt amata pienākumu izpildīšanu garīdzniekiem, ja viņš atrod to par vajadzīgu valsts un atklātas kārtības interesēs (§ 19). Baznīcas augstākajam garīgajam vadonim ir tiesības atstādināt garīdzniekus un citas baznīcas amatpersonas no amata, kā arī pārcelt uz citām draudzēm (§ 21).

²⁴⁷ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 8. l., lp. skaits lietā nav numurēts.

III. LELB VADĪBAS UN PĀRVALDES STRUKTŪRAS SOVJETIZĀCIJAS KONTEKSTS UN NORISE

1. Padomju totalitārais režīms un tā reliģiskais konteksts

Totalitārais režīms Padomju Savienībā pēc nacistiskā režīma sagrāves Vācijā 1945. gadā palika vienīgais, kurš mērķtiecīgi turpināja īstenot nedemokrātisko režīmu fenomena tradīciju Eiropā, kas bija sākusies pēc I Pasaules kara un starpkaru periodā pamazām ietvēra sevī lielu daļu Eiropas valstu. Daļa no šīm Eiropas valstīm, pēc II Pasaules kara kļūdamas par PSRS satelītiem, turpināja pārstāvēt šo nedemokrātisko režīmu tradīciju līdz pat PSRS sabrukumam, bet Baltijas valstis kā PSRS sastāvdaļa kļuva arī par padomju totalitārā režīma nesēju un pārstāvi.

Dažādu pakāpju totalitārie režīmi Eiropā radās uzreiz pēc I Pasaules kara. Ir veikti daudzi un dažādi nedemokrātisko režīmu klasifikācijas un interpretācijas mēģinājumi, taču konsenss totalitāro režīmu pētniecībā vēl nav izveidojies.²⁴⁸ Gerhards Bezīrs (*Gerhard Besier*) un Katerīna Stoklosa (*Katarzyna Stoklosa*) norāda, ka totalitārās diktatūras veidošanos var iedalīt vairākās pakāpēs un segmentos – “maigās” konstitucionālās diktatūrās jeb kontrolētās demokrātijās (20. gadu sākumā Ungārijā, Spānijā, Itālijā, Grieķijā, Polijā, Portugālē, Dienvidslāvijā un Albānijā), kas nereti izpaudās kā prezidentālās diktatūras (Polijā un Lietuvā 1926. gadā, Latvijā un Igaunijā 1934. gadā), autoritārās diktatūrās (Itālijā 1926. gadā, Portugālē kopš 1932. gada, Polijā kopš 1935. gada, Vācijā 1932.–1933. gadā), monarhistiskās diktatūrās (Bulgārijā 1935. gadā, Grieķijā 1936. gadā, Ungārijā 1937. gadā, Rumānijā 1938. gadā), Franko tipa diktatūrā (Spānijā 1939.–1975. gadā) un, visbeidzot, nedemokrātisko režīmu galējās izpausmēs – totalitārā režīmā, kas ar daudzām paralelītātēm, bet arī atšķirībām izpaudās Krievijā un vēlāk PSRS un nacistiskajā Vācijā.²⁴⁹ Tomēr vienīgi totalitārā diktatūra par savu mērķi noteica “jauna cilvēka” un “jaunas valsts” radīšanu, kas pretendēja uz fundamentālu indivīda un sociālās dzīves transformēšanu, konstruējot jaunu sociālo realitāti jaunā koordinātu sistēmā.

Ernsts Nolte (*Ernst Nolte*), Huans Lincs (*Juan Linz*), Rodžers Grifins (*Roger Griffin*), Stenlijs Peins (*Stanley Payne*) un citi totalitārisma teorētiķi izstrādāja vairākus starpkaru pe-

²⁴⁸ Hans Maier, “On the interpretation of totalitarian rule 1919–89”, in *Totalitarianism and Political Religions, Concepts for the comparison of dictatorships: theory and history of interpretation*, Volume III, ed. Hans Maier, transl. Jodi Bruhn (London and New York: Routledge, 2007), 3.

²⁴⁹ Gerhard Besier and Katarzyna Stoklosa, *European Dictatorships: A Comparative History of the Twentieth Century* (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013), 14–15.

rioda fašistisko kustību raksturojošus kritērijus kā antiliberālisms, antikomunisms un antikonservatīvisms, jauna veida autoritāras valsts radīšana, ekspansionisms un jaunas kultūras izveidošanas noteikšana par ideoloģisku mērķi, kā arī tieksme uz estētiku, masu mobilizāciju, militarizāciju, vardarbību, uz dabiskā un vīrišķīgā pasaules ieskata dominēšanu, vadonisma principu ieviešana organizācijās.²⁵⁰ Lai arī ir definētas tādas līdzības starp abiem starpkaru totalitārajiem režīmiem – Eiropas fašistiskajiem un padomju režīmu – kā manipulēšana ar tautas masām, jaunas realitātes radīšana tiešas militāras intervences rezultātā, vadoņu personības kultūri, ideoloģisks un politisks oportūnisms, sistemātiska masu terora un slepkavību īstenošana, koncentrācijas nometņu izveidošana politieslodzītajiem, piespiedu darba kā cilvēku iznīcināšanas metodes ieviešana, politiskās dzīves brutalizācija, politiskās retorikas militarizācija, noteiktu cilvēku grupu izstumšana un iznīcināšana, S. Peins uzsver arī šo režīmu pamatatšķirības. Viņaprāt, padomju režīms kā fašistiskie režīmi balstījās materiālistiskajā nekā vitālistiskajā filosofijā, tā programma vairāk bija vērsta uz rūpniecības nacionalizāciju un lauksaimniecības kolektīvizāciju, reliģiju apspiešanu, tas nodarbojās ar civilās sabiedrības “tīrīšanu”, izraisīja militārus konfliktus ar nelielajām kaimiņvalstīm, vienmēr izvairoties no konfliktiem ar lielajiem politiskajiem un militārajiem spēlētājiem.²⁵¹ Tomēr S. Peins, salīdzinot vācu nacistisko un padomju režīmu, norāda, ka atšķirībā no citiem fašistiskajiem un komunistiskajiem režīmiem tikai šie abi propagandēja konstantās revolūcijas ideju, un kopā ar Mihailu Menu (*Michael Mann*) uzsvēra, ka abu režīmu paralelitāti raksturo vienpartijas sistēma, revolucionāra ideoloģija un partijas birokrātija. Nacistiskais un padomju režīms atradās dialektiskā savienībā, ietekmējoties viens no otra.

Jēdzienu “totalitārisms” pirmo reizi 1923. gadā, aprakstīdams topošo politisko iekārtu Itālijā un uzsvērdams tās milzīgo pretenziju uz varu, lietoja žurnālists un politiķis Džovanni Amendola (*Giovanni Amendola*), kurš pārstāvēja itāliešu opozīciju pret Musolīni.²⁵²

Klasiska totalitāro režīmu definīcija ir atrodamā K. Fridriha (*Carl J. Friedrich*) darbos, kurš apgalvo, ka totalitāro režīmu no autoritārajiem režīmiem atšķir galvenās trīs totalitārā režīma iezīmes – totalitāra ideoloģija, slepenpolicijas atbalstīta vienpartijas sistēma un slepenpolicijas kontrolētas sabiedriskās organizācijas un saziņas līdzekļi. Kontroles monopols atrodas valdošās elites rokās.²⁵³ No šī redzes viedokļa, totalitārisms ir jauna varas forma, kura

²⁵⁰ Gerhard Besier and Katarzyna Stoklosa, *European Dictatorships: A Comparative History of the Twentieth Century*, 17.

²⁵¹ Gerhard Besier and Katarzyna Stoklosa, op. cit., 17.

²⁵² Benjamin L. Alpers, *Dictators, Democracy, American Public Culture. Envisioning the Totalitarian Enemy, 1920s – 1950s*. (London: The University of North Carolina Press, 2003), 61.

²⁵³ Carl J. Friedrich, *Totalitāre Diktatur* (Stuttgart: Kohlhammer, 1957), 19. Līdzīgus totalitārisma režīma kritērijus piedāvā Francs Neumanns (Franz Neumann) grāmatā *The Democratic and the Authoritarian State. Essays in Political and Legal Theory*, (Glencoe: Free Press, 1957).

ietilpst vispārējā diktatūru klasifikācijā, sistēma, kuras valdošā elite ar moderno tehnoloģiju palīdzību centralizēti īsteno politisko varu un nodrošina visaptverošu sociālo revolūciju, un piespiež visu sabiedrību veidoties saskaņā ar noteiktiem ideoloģiskiem priekšnosacījumiem. Atšķirībā no pozitīviski noskaņotā K. Fridriha totalitārisma pētniecības klasiķe Hanna Ārente (*Hanna Arendt*) un viņas sekotāju izveidotā totalitārisma teorija meklēja elementārās kopīgās totalitāro režīmu iezīmes. H. Ārente daudz izteiktāk uzsvēra policejisko piespiedu mehānismu lomu. Viņa uzsvēra, ka totalitārā vara nekad nebūs apmierināta tikai ar varas ārējiem atribūtiem (valsti un represīvajiem aparātiem), bet gan centīsies atklāt rīkus, ar kuru palīdzību cilvēkus terorizēt un pārvaldīt no iekšpuses. H. Ārente uzskata, ka totalitārisma kustība ir atomizētu un izolētu indivīdu masu organizācija.²⁵⁴ Tieši robežu nojaukšana starp valsti un sabiedrību un visas sabiedrības totalitāra politizēšana ar politisko organizāciju starpniecību ir galvenā atšķirība, kas totalitārās sistēmas atšķir no autoritārajām un, protams, arī demokrātiskajām pārvaldes formām. Pēc cita totalitārisma teorētiķa H. Linca domām, totalitārās sistēmas raksturlielumi ir 1) vienota ideoloģija; 2) masas iekļaujoša viena partija un citas sabiedrību mobilizējošas organizācijas; 3) varas koncentrācija vienas personas vai nelielas grupas rokās, kura nav atbildīga vēlētāju priekšā un nav nomaināma ar miermīlīgu un institucionalizētu līdzekļu palīdzību. H. Linc norāda, ka, lai gan katrs no šiem kritērijiem var būt atrodams arī citos nedemokrātiskos režīmos, tomēr visu šo trīs elementu savienojums nedemokrātisku sistēmu padara par totalitāru. Sistēma ir totalitāra, ja to raksturo: 1) monistisks, bet ne monolīts varas centrs; 2) ekskluzīva, autonoma un vairāk vai mazāk intelektuāli izstrādāta ideoloģija, kura tiek identificēta ar valdošo grupu vai vadoni, vai arī partiju; 3) masu līdzdalība un aktīva mobilizēšana.²⁵⁵

Totalitārā režīma attiecībās ar reliģiju un baznīcu nozīmīga ir totalitārisma kā politiskās reliģijas loma. Politiskās reliģijas jeb sekulārās reliģijas koncepts parādījās 30. gados, un par to runāja austriešu vēstures filozofs Eriks Vēgelīns (*Eric Voegelin*) un vēsturnieks Lučia Varga (*Lucie Varga*), franču sociologs Raimonds Ārons (*Raymond Aron*) un britu žurnālists Frederiks Voigts (*Frederick Voigt*). Īpašu ievērību pelna E. Vēgelīna darbs "Politiskās reliģijas" (1938), kurā atklātas reliģisko elementu saknes un uzsvērts, ka reliģiozitāte ir svarīga modernās politiskās sistēmas, jo īpaši – moderno nacionālo valstu sastāvdaļa. E. Vēgelīns uzsvēra moderno totalitāro režīmu reliģisko raksturu dziļo līdzību ar pirmsapgaismības laikmeta politikas un reliģijas attiecībām.²⁵⁶ R. Ārona ieguldījums ir visdetalizētāk izstrādātais

²⁵⁴ Hanna Ārente, *Totalitārisma izcelsme*, tulk. J. Baldunčiks (Rīga: Elpa, 2000), 396. lpp.

²⁵⁵ Juan J. Linz, *Totalitāre un autoritāre Regime* (Berlin: Berliner Debatte Wissenschaftsverlag, 2000), 23–25.

²⁵⁶ Hans Otto Seitschek, "The interpretation of totalitarianism as religion", in *Totalitarianism and Political Religions. Concepts for the comparison of dictatorships: theory and history of interpretation, Volum III*, 135.

totalitāro režīmu reliģiskais raksturojums. R. Ārons uzskatīja, ka totalitāro režīmu reliģiskais raksturs izriet no tā, ka tie imitē tradicionālās reliģijas, līdz ar to kļūst par sekulāras reliģijas nesējiem. R. Ārons kritizēja politiskā liberālisma pūles reliģiju privatizēt, kas noveda pie totalitāro režīmu reliģiskas leģitimizācijas. Saskaņā ar R. Āronu politisko jeb sekulāro reliģiju raksturo izstrādāta doktrīna (ideoloģija ir dogmatizēta un izteikta fiksētos principos un “ticības” apliecībās), ienaidnieka jeb “citādā” konstruēšana, vadoties pēc opozīcijas nepieciešamības “labajai un pareizajai” doktrīnai, cilvēku dezintegrācija no līdzšinējām kopienām (ģimene, tradicionālā draudze, utt.) un integrēšana jaunajās kopienās (piemēram, pionieri, komjaunieši, partija, darba kolektīvs utt.) un vēstures pārinterpretēšana, proti, politiskā reliģijas un totalitārā režīma mērķis ir vēstures galapunkts, viss iepriekš notikušais tiek pārinterpretēts jaunās “Dieva valstības” gaismā, jo visa vēsture ir notikusi tāpēc, lai šo mērķi sasniegtu.²⁵⁷ Saskaņā ar L. Vargu tieši vāciešu zaudējums I Pasaules karā un vilšanās un netaisnības sajūta turpmākajos gados, nācijas goda zaudēšana radīja labu augsni nacisma kā jaunas reliģijas – jēgu dodošas garīgas un ideoloģiskas sistēmas – izveidei un cilvēku vēlmei “konvertēties” šajā jaunajā, daudzsološajā reliģijā.²⁵⁸ Savukārt F. Voigts uzskatīja, ka nacisms ir iracionāls misticisms, bet marksisms un ļeņinisms – racionāla mistiska reliģija, un norādīja, ka marksisms kristietību sagrāva, bet nacisms korumpēja.²⁵⁹

Politiska reliģija ir tāds reliģijas paveids, kas nespēj eksistēt bez noteiktas politiskas sistēmas. Emilio Džentile (*Emilio Gentile*) šo politikas un reliģijas saplūšanas procesu ir nodēvējis par “politiskā centra” sakralizāciju.²⁶⁰ Totalitāro režīmu kā politisko reliģiju vadoņi nevis iekļaujas pastāvošajos transcendentajos leģitimācijas ietvaros, bet rada paši savas sakrālās tradīcijas, utopijas un mesiānismus, kuri ir vērsti uz visaptverošu sabiedrības un kultūras transformāciju un pārbūvi, kas tiek apzīmētas kā revolucionārās politikas gigantisks eksperiments.²⁶¹ Līdz ar to totalitārais režīms rada pats savu pasaules “pestīšanas” doktrīnu, kuru īsteno režīma vadošā elite, kura sevi ir pilnvarojusi īstenot šo soterioloģisko procesu. Politiskā reliģija pieprasa pilnīgu ikviena cilvēka identificēšanos ar šīs “pestīšanas” vīziju, tādēļ visas pārējās reliģiskās alternatīvas tiek izprastas kā herēzes un garīgie un ideoloģiskie

²⁵⁷ Hans Otto Seitschek, “The interpretation of totalitarianism as religion“, 143.

²⁵⁸ Gerhard Besier and Katarzyna Stoklosa, *European Dictatorships: A Comparative History of the Twentieth Century*, 593.

²⁵⁹ Gerhard Besier and Katarzyna Stoklosa, op. cit., 593–594.

²⁶⁰ Emilio Gentile, “The sacralization of Politics: Definitions, Interpretations and Reflections on the Question of Secular Religion and Totalitarianism“, in *Totalitarian Movements and Political Religions*, Vol. 1, Nr. 1 (London: Frank Cass, 2000), 18.

²⁶¹ Klaus-Georg Riegel, “Der Marxismus-Leninismus als “politische Religion“, in *Politische Religion und Religionspolitik. Zwischen Totalitarismus und Bürgerfreiheit*, hg. von G. Besier und H. Luebbe, Schriften Des Hannah-Arendt-Instituts Fur Totalitarismus Forschung, Buch 28 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2005), 16.

ienaidnieki un kā tādi arī apkaroti. Līdz ar to arī kolaboracionisms nav tikai izvēle starp drošību un nedrošību, bet arī tieksme individuālā un kolektīvā līmenī redzēt režīma glābšanas un stabilitātes avotu, atbildes uz dzīves un mūžības jautājumiem. Tas nozīmē, ka sabiedrība ir ne tikai režīma upuris, bet arī līdzdalībniece. Totalitārais režīms un politiskā reliģija beigu beigās ir visas kopienas, ne tikai nelielas grupas vai kādas elites projekti. Šī teorija izskaidro padomju režīma un arī šī režīma izveidotās padomju sabiedrības naidīgumu, bailes vai vismaz noliegumu pret alternatīvā garīguma formām – kristīgo baznīcu un citām reliģiskām kopienām. Padomju režīms savā pastāvēšanas laikā baznīcas kā “herēzes” apkarošanai izmantoja gan atklātas vardarbības, gan ideoloģiskas, gan administratīvas metodes, tomēr visas antireliģiskās cīņas formas caurvija režīma ideoloģiskā pārliecība, ka baznīca un reliģija ir “kaut kas nepareizs” – nepareizs, aplams ieskats par realitāti, pasauli, cilvēku, nepareiza vīzija par “nākamo pasauli”, kas novirza padomju pilsoņus no “īstās” ticības un ar šo “ticību” saistītajiem aicinājumiem, uzdevumiem, pienākumiem, kalpošanas, misijas. “Pestīšanas” monopols pieder vienīgi pareizajai kopībai – partijas iedvesmotajam un vadītajam padomju pilsoņu kopumam kā vienotam organismam, politiskās reliģijas “draudzei”. Par draudzes jeb *ekklesia* jēdzienu runā arī E. Vēgelīns, uzsverot, ka “modernās pasaules politiskās vienības, kuru piemēri ir 19. un 20. gadsimta totalitārās masu kustības, ir veidojušās, reinterpretējot *ekklesia* jēdziena būtību”.²⁶² No šī skatpunkta, nav nekāds pārsteigums, ka padomju totalitārais režīms kā politiskās reliģijas “baznīca” attīstīja tādas “herētiķu” iznīcināšanas un apkarošanas metodes kā vajāšanas, deportācijas, arī ideoloģiskus pārliecināšanas rīkus, izstumjot kristīgās ticības piederīgos no jaunās, “pareizi ticīgo” sabiedrības, izslēdzot “pareizās” ticības noliedzējus un zaimotājus no “draudzes”. Tā kā runa ir ne tikai par lokālu soterioloģiju, bet visu pasauli aptverošo “pestīšanas” mācību, politiskā reliģija revolucionāro aktivitāti neierobežo tikai ar savu sabiedrību un kultūru, bet attīsta universālu soterioloģiju, lai izplatītu savu ticību pasaulē, atbalstot un veidojot dažādas starptautiskas “komunistiskās misijas” organizācijas un institūcijas. Tā kā “pestīšanas mācības” nesēji ir režīma politiskie aktīvisti un vadoņi, pati politiskā sistēma kļūst sakrāla, neaizskarama un dievišķa.

Tomēr, kā uzskata politologs un apjomīgā Minhenes Universitātes projekta (1992–2002) “Totalitārisms un politiskās reliģijas”²⁶³ vadītājs H. Maiers (*H. Maier*), lai arī totalitārie

²⁶² Eric Voegelin, *Die politischen Religion* (München: Wilhelm Fink Verlag, 1993), 29.

²⁶³ Projekta rezultātā tika iegūts politisko reliģiju ambivalences atspoguļojums. No vienas puses, tas atklāja fenomenus, kas bija līdzīgi reliģijai, bet no otras – antireliģiskus un antibaznīciskus fenomenus šajās reliģijās. Kā rakstīja H. Maiers, “mums ir gan dažādas reliģiskās formas reliģiju un baznīcas vēsturē un tajā pašā laikā modernā totalitārisma antireliģiskie vaibsti”. (Hans Maier, “Introduction”, in: *Totalitarianism and Political Religions. Concepts for the comparison of dictatorships, Volum II*, ed. by. Hans Maier, and Michael Shafer trans. Jodi Bruhn, (London and New York: Routledge, 2007), 3.

režīmi bija I Pasaules kara “bērni”, kas attīstījās vidē, kurā dominēja karš, cīņas, paramilitāras akcijas, militāristu “draugs/ienaidnieks” mentalitāte²⁶⁴, to saknes meklējamas jau 19. gadsimta Eiropas kultūrā, veidojoties nacionālajām valstīm. Tieši tās aizstāja līdzšinējo *ekkleisia* un kļuva par sakralitātes resursu. Nacionālās valsts radikālās attīstības stadija – totalitārā valsts jeb totalitārais režīms – veidoja sevi kā politiskās reliģijas iemiesojumu un izpausmi.²⁶⁵

2. Luteriskās baznīcas stāvoklis PSRS 30. gadu beigās

Lai varētu izprast padomju režīma un luteriskās baznīcas attiecības Latvijā pēc 1944. gada, ir svarīgi ieskicēt situāciju, kādā atradās luteriskā baznīca PSRS 30. gadu beigās. 1928.–1929. gadā beidzās divdesmitajiem gadiem raksturīgā padomju varas netiešā luteriskās baznīcas marginalizācijas taktika un sākās tiešs un atklāts terors pret luterisko baznīcu ar mērķi to pilnībā iznīcināt. Līdz tam baznīcu vajāšana galvenokārt skāra pareizticīgo baznīcu. Laika posmu līdz 1939. gadam iezīmēja visnežēlīgākās represijas pret baznīcu visā padomju laikā. Līdz tam valsts varas attieksme pret mācītājiem izpaudās, radot nepanesamus dzīves apstākļus, piespiežot viņus atteikties no amata vai emigrēt, bet pēc 1929. gada par valsts taktiku kļuva luterisko mācītāju fiziska iznīcināšana. Tika pieņemti likumi, kuri garīdzniekus ierindoja “nestrādājošo elementu” vai privāto darbinieku rindās, attiecinot uz viņiem ļoti augstu nodokļu likmi.²⁶⁶ Lai arī valsts un baznīcas šķirtības formula bija līdzīga kā rietumvalstīs – “valsts ir šķirta no baznīcas un baznīca no skolas”, tomēr tās konteksts bija radikāli atšķirīgs. Rietumvalstīs vēsturiski izveidojusies valsts un baznīcas kopība tika atdalīta pozitīvā veidā, piemēram, kā Francijā, vai dodot baznīcai brīvību no valsts kā Beļģijā, vai arī nepieļaujot nevienu valsts īpašu atbalstītu reliģiju kā ASV, savukārt padomju režīma politiku var izteikt kāda Padomju Savienības Komunistiskās partijas (turpmāk - PSKP) dokumenta vārdiem: “Laikā, kad valsts un baznīcas šķirtība noved pie vēl brīvākas un vēl intensīvākas reliģiju attīstības, komunismā mēs sasniegsim brīvu un galīgu reliģijas nāvi.”²⁶⁷

Pārmaiņu padomju varas attieksmē pret luterisko baznīcu un kristīgo ticību un reliģiju kopumā iezīmēja arī 1929. gada 8. aprīļa “Noteikumi par reliģiskajām apvienībām” (turpmāk - 1929. gada Noteikumi²⁶⁸), kuri noteica padomju reliģiju politikas vadlīnijas līdz pat PSRS

²⁶⁴ Hans Maier, “On the interpretation of totalitarian rule 1919–89”, in *Totalitarianism and Political Religions. Concepts for the comparison of dictatorships: theory and history of interpretation, Volume III*, 4.

²⁶⁵ Hans Otto Seitschek, “The interpretation of totalitarianism as religion”, 133.

²⁶⁶ Philip Walters, “A survey of Soviet religious policy”, in *Religious policy in the Soviet Union*, ed. Sabrina Petra Ramet (New York: Cambridge University Press, 1993), 15.

²⁶⁷ Hans Maier, “Die totalitäre Herausforderung und die Kirchen”, 38–39.

²⁶⁸ 1918. gada 9. aprīlī Krievijas Tautas Komisāru Padome izveidoja īpašu komisiju, lai izstrādātu instrukciju

sabrukumam. Noteikumi paredzēja, ka reliģiskām organizācijām ir tiesības noturēt dievkalpojumus tikai padomju iestādēs reģistrētās ēkās, un visas pārējās aktivitātes pasludināja par nelegālām. Cits instruments baznīcas darbības iedragāšanai bija 1929. gada augustā pieņemtais likums par septiņu dienu darba nedēļu, kas būtiski apgrūtināja baznīcas darbu svētdienās un baznīcas svētkos, ņemot vērā, ka svētdienas dievkalpojumi bija gandīz vai vienīgā atļautā baznīcas aktivitāte. Lauksaimniecības kolektivizācijas kampaņas laikā pie kulakiem, kuri tika pakļauti izsūtīšanai vai iznīcināšanai, tika pieskaitīti arī garīdznieki.²⁶⁹

Antireliģiskā cīņa pastiprinājās pēc 1938. gada 12. janvāra, kad, saskaņā ar PSRS 1936. gada Konstitūciju izveidojot PSRS Augstākā Padome (turpmāk - AP), tika likvidēta līdzšinējā Kultu lietu komisija, kas darbojās PSRS Centrālās Izpildu komitejas ietvaros. Tā bija vienīgā institūcija, kas vismaz kaut kādā veidā īstenoja saiti starp valsti un reliģiskajām organizācijām. Pēc komisijas likvidēšanas vienīgā padomju iestāde, kura nodarbojās ar reliģijas un baznīcu jautājumiem, kļuva Iekšlietu tautas komisariāta (turpmāk - NKVD) īpašā "baznīcu" nodaļa, kura – saskaņā ar oficiālo politisko vērtējumu – reliģiskās organizācijas uzskatīja par sociālisma un padomju varas pretiniekiem, bet garīdzniecības pārstāvjus – par atklātiem vai slēptiem kontrrevolucionārajiem aģentiem.²⁷⁰ Pēdējos statistikas datus par reliģisko organizāciju skaitu – 30 000 – Kultu lietu komisija savāca 1936. gada beigās un turpināja tos uzrādīt arī nākamajos gados, lai gan situācija līdz 40. gadu sākumam radikāli mainījās.

Laikā no 1927. līdz 1936. gadam luterisko garīdznieku skaits PSRS samazinājās no 127 līdz 8. Krievijas luteriskā baznīca kā institūcija beidza darboties 1938. gada 7. augustā,

praktiskai dekrēta par baznīcas un valsts šķirtību pielietošanai, jo dekrētā pastāvēja neskaidri jautājumi tā lietošanai. 8. maijā pie Tautas Justīcijas komisariāta tika izveidota atsevišķa nodaļa, kurai tika uzticēts īstenot šī dekrēta prasības. Par nodaļas vadītāju kļuva ilggadīgais boļševiks P. Krasikovs. Instrukcija, kuru izstrādāja Tautas Justīcijas komisariāts, stājās spēkā 1918. gada 30. augustā un kļuva praksē par galveno tiesību aktu, kas noteica reliģisko draudžu dzīvi līdz pat 1929. gada Noteikumiem. Šīs instrukcijas pamatjēga bija kulta ēku pārņemšana un nodošana padomju varas iestādēm. Tā izveidoja padomju režīmā tik pazīstamo "divdesmitnieku" jeb "dvaatkatas" jēdzienu. Iesniegumu par vēlēšanos izmantot kulta ēku varēja iesniegt vismaz 20 cilvēku grupa, noslēdzot ar valsti līgumu par kulta ēkas izmantošanu. Šīs grupas pienākumi bija uzņemt visus ikdienas izdevumus, kas saistījās ar ēkas uzturēšanu, tās lietošana bija paredzēta tikai reliģiskiem mērķiem, izslēdzot jebkādu padomju varai naidīgu darbību – sprediķos, literatūrā, sapulcēs, tūlītēja ēkas atdošana, ja tiktu konstatēta tās ļaunprātīga izmantošana, ārpus dievkalpojuma norises netraucētas piekļuves nodrošināšana ēkā no padomju varas iestāžu pārstāvju puses.

²⁶⁹ Christoph Gassenschmidt, "Die evangelisch-lutherische Kirche in der Sowjetunion 1917–1941", in: *Politik und Religion in der Sowjetunion 1917–1941. Schriften zur Gesitessgeschichte des ostlichen Europa, Band 23*, hg. von Christoph Gassenschmidt und Ralph Tuchtenhagen (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001), 132–133.

²⁷⁰ M. Odincov, "Veroispovednaja politika sovetskovo gosudarstva v 1939 - 1958. gg." ["Padomju valsts reliģiskā politika 1939 - 1958. gadā"]. In *Vlasti i cerkov v SSSR i stranah Vostočnoi Evropi. 1939 - 1958 (Diskussionnije aspekti) [Valsts un baznīca PSRS un Austrumeiropas valstīs. 1939 - 1958 (Diskusiju aspekti)]* (Moskva: Rosijskaja akadēmija nauk, Institut slavjanoveģenija [Maskava: Krievijas Zinātņu akadēmija, Slāvistikas institūts]), 2003, 14.

kad tika slēgta pēdējā draudze, kas vēl darbojās, – Sv. Pētera un Pāvila draudze Maskavā.²⁷¹ “Lielā terora” laikā 1937.–1938. gadā tika arestēti praktiski visi atlikušie luterāņu mācītāji un slēgtas vēl tobrīd darbojošās baznīcas. Vācijas Ārlietu ministrijas memorandā “Cīņas metodes ar baznīcu PSRS” (22.12.1937.) ir teikts: “Nav ziņu par evaņģēliskās baznīcas aprindām, īpaši par vācu evaņģēliskajiem mācītājiem. Tie pēdējā laikā tikuši īpaši vajāti, kas, iespējams, nozīmē, ka valsts galvenajai politiskajai pārvaldei ir izdevies viņus iznīcināt pilnībā pēc tam, kad divi pēdējie mācītāji arestēti 18. decembrī. Pēdējais atklāti sludinošais mācītājs Ingrijas luteriskajā baznīcā Krievijas ziemeļrietumu apgabalos P. Unnukainens apcietināts 1938. gada 20. decembrī. Ļeņingradā pēdējā ticīgajiem oficiāli nodotā baznīca – Kristus Glābēja latviešu baznīca – tika slēgta 1938. gada maijā, bet Ļeņingradas apgabalā pēdējā luterāņu baznīca tika slēgta 1939. gada oktobrī, līdz ar to savu institucionālo darbību beidza arī Ingrijas baznīca. 30. gadu beigās luterāņu baznīca Padomju Savienībā kā organizācija vairs nepastāvēja. Pirmā luterāņu baznīca Krievijas ziemeļrietumos tika atvērta tikai 1977. gada 11. decembrī, un arī tad vairāk nekā 20 gadus tā palika vienīgā baznīca visā reģionā.”²⁷²

Ekskluzīvas ideoloģijas izplatīšana automātiski nozīmēja arī alternatīvo ideoloģiju un pasaules uzskatu un ticības pārliecību uzskatīšanu par aktīvu vai latentu totalitārās sistēmas apdraudējumu. Taču baznīca padomju režīma apstākļos ir ne tikai alternatīvu “ideoloģiju” izplatoša organizācija, bet arī – pat tad, ja to izdodas iznīcināt kā institūciju, – cilvēku kopiena, kuri iekšēji paliek lojāli savai ticības pārliecībai. Šādā nozīmē tie nekad līdz galam nebūs mobilizējami un pilnībā līdzdalīgi totalitārajā masu politizēšanā un ideoloģizācijā.²⁷³ Tāpēc, paradoksāli, bet, lai arī līdz 1940. gadam redzamā reliģiskā dzīve PSRS bija praktiski sagrauta, lielākā daļa iedzīvotāju joprojām uzskatīja sevi par ticīgajiem.

3. Padomju režīma attieksme pret reliģiju Latvijas otrreizējās okupācijas priekšvakarā

Pilnīgi jaunu padomju režīma un lielāko baznīcu attiecību izveidošanu katalizēja II Pasaules karš. Pēdējās regulārās antireliģiskās cīņas aktivitātes datējamas ar 1941. gada septembri. 1943. gada sākumā politiskā situācija PSRS, frontes stāvoklis un reliģisko

²⁷¹ Luterisko draudžu skaits Krievijas impērijā (ārpus Baltijas) 1856. gadā bija 213, 1910. gadā – 460, bet 1914. gadā 206. (E. Kņazeva, G. Solovjova. *Ļuteranskije cerkvi i prihodi v Rossii XVIII-XX vv. Č. 1.* [Luteriskās draudzes Krievijā XVIII-XX gs. 1.d.] (Sanktpēterburga: Litera, 2001), 15.)

²⁷² Mihail Škarovskij, N. Čerepeņina. *Istorija Evangeļičeski-ļuteranskoj cerkvi na Severo - Zapage Rossii, 1917 - 1945* [Krievijas Ziemeļrietumu evaņģēliski luteriskās baznīcas vēsture, 1917 - 1945] (Sanktpēterburga: Dmitrij Buļāņin, 2004), 44-45.

²⁷³ Juan J. Linz, *Totalitarere und autoritaraere Regime*, 30.

organizāciju loma patriotisma stiprināšanā, kā arī vēlme ierobežot vācu propagandas iespējas izmantot reliģisko situāciju PSRS savu mērķu sasniegšanā un centieni uzlabot padomju režīma tēlu sabiedroto acīs, un vēlme konsolidēt visus antifašistiskos spēkus, tai skaitā arī reliģiskās organizācijas, noteica nepieciešamību pēc valsts un baznīcu attiecību normalizācijas. Vācijas uzbrukums PSRS bija licis J. Staļinam meklēt morālu atbalstu pie iepriekš vajātās baznīcas²⁷⁴ un iesaistīt baznīcu tautas patriotisma celšanā cīņai ar iebrucējiem. Par šīs jaunās politikas “pilotprojektu”, vadoties pēc pragmatiskiem iemesliem un izdevīguma, tika izvēlēta Krievijas pareizticīgā baznīca.

Tā 1943. gada 14. septembrī tika nodibināta īpaša krievu pareizticīgās baznīcas lietu padome²⁷⁵, kuras vadību uzticēja NKVD ģenerālmajoram²⁷⁶ Georgijam Karpovam, kurš kopš 1940. gada vadīja NKVD nodaļu, kura nodarbojās ar akcijām, kas vērstas pret baznīcu un “sektantu kontrrevolūciju”.²⁷⁷ Savukārt, lai kontrolētu pārējo baznīcu un reliģisko draudžu darbību, 1944. gada 19. maijā tika izveidota RKLP²⁷⁸, un par tās vadītāju iecēla NKVD majoru K. Zaicevu, kuru G. Karpovs iecēla arī par savas vadītās padomes priekšsēdētāja vietnieku. 1944. gada novembrī K. Zaicevu šajā amatā nomainīja NKVD pulkvedis I.

²⁷⁴ Laika posmā no 1914. līdz 1939. gadam krievu pareizticīgās baznīcas bīskapu skaits bija samazinājies no 163 līdz 7, mācītāju skaits no 51 105 līdz dažiem simtiem, baznīcu skaits no 54 174 līdz aptuveni 100 (Nikita Struve, *Die Christen in der UdSSR* (Mainz: Matthias-Grunewald-Verlag, 1965), 487–493.)

²⁷⁵ Par šādas komitejas veidošanu J. Staļins 1943. gada 4. septembrī paziņoja Krievijas pareizticīgās baznīcas metropolītiem Sergijam, Aleksejam un Nikolajam, kurus ielūdza uz pirmo tikšanos kopš baznīcas vajāšanām 30. gadu beigās. Sanāksmē piedalījās arī V. Molotovs un G. Karpovs. Tajā baznīcas pārstāvji panāca atļauju Sinodes sasaukšanai patriarha ievēlēšanai (tā notika 1943. gada 8. septembrī ar 19 hierarhu piedalīšanos – daži no viņiem ieradās tieši no ieslodzījuma vietām, jauno patriarhu Sergiju intronizēja 12. septembrī, bet pēc nedēļas vizītē ieradās Anglikāņu baznīcas Jorkas arhibīskaps Kirils Garbets, šajā pašā mēnesī iznāca arī pirmais “Maskavas Patriarhāta žurnāls”) un tika dota atļauja pareizticīgo baznīcu atvēršanai, mācību iestādes atvēršanai, ikmēneša žurnāla izdošanai, sveču ražošanas organizēšanai, garīdznieku tiesībām kļūt par baznīcas padomju locekļiem, piešķirtas lielākas brīvības iespējas draudzēm rīkoties ar naudas līdzekļiem un palielināt iemaksas baznīcas vadības iestādei. Tās darbībai tika apsolīts atvēlēt bijušo Vācijas vēstnieka savrupmāju. Sanāksmes gaitā apsprieda arī neērtus jautājumus – par garīdznieku atrašanos noietnēs un izsūtījumos. (M. Odincov, “Veroispovednaja politika sovetskovo gosudarstva v 1939 - 1958. gg.” [“Padomju valsts reliģiskā politika 1939 - 1958. gadā”]. In *Vlastj i cerkov v SSSR i stranah Vostočnoj Evropi. 1939 - 1958 (Diskussionnije aspekti) [Valsts un baznīca PSRS un Austrumeiropas valstīs. 1939 - 1958 (Diskusiju aspekti)]* (Moskva: Rosijskaja akadēmija nauk, Institut slavjanoveģeņija [Maskava: Krievijas Zinātņu akadēmija, Slāvistikas institūts]), 2003, 14.) Ziņas par situācijas maiņu attiecībā uz baznīcu PSRS sasniedza arī Latviju. (Sk. Aleksandrs Gavriļins, “Gazeta “Tēvija” o reļigii i Cerkvi na terotorii Latvii v 1941-1945 gg [Avīze “Tēvija” par reliģiju un baznīcu Latvijas teritorijā 1941. - 1945. g.]”. *Starptautiskais zinātniski praktiskais seminārs “Reliģioznije svobodi v epohu mira i voini [Reliģiskās brīvības miera un kara laikmetā]”*, Krievijā, Sanktpēterburgā, 17.–18.06.2005, [skatīts 08.11.2011]. Pieejams: <http://www.rusoir.ru/news/24-06-2005-0-19-21.html>.)

²⁷⁶ Pēc V. Molotova domām, tieši šāda amata apvienošana ar jaunās padomes vadīšanu ir visdabiskākā, norādot, ka, kamēr ieņemamais amats NKVD netiks publicēts laikrakstos, šī amatu apvienošana būtu jāturpina. Tatiana Chumachenko, *Church and State in Soviet Russia. Russian Orthodoxy from World War II to the Khrushchev Years*, trans. and ed. Edward E. Roslof (New York: M.E. Sharpe, Inc, 2002), 16.

²⁷⁷ Šos abus amatus G. Karpovs saglabāja līdz pat 1955. gadam, kad tika atvaļināts no darba VDK.

²⁷⁸ Padomes darbību reglamentēja Tautas Komisāru Padomes rīkojums Nr. 628 “Par Reliģijas kulta lietu padomi”, kas noteica, ka padome nodarbojas ar jautājumiem, kas saistīti ar katoļu, grieķu katoļu, luterāņu, vecticībnieku, armēņu, musulmaņu, jūdaisma un budisma ticībām, kā arī ar sektantiskām organizācijām.

Poļanskis.²⁷⁹

RKLP uzdevums bija kontrolēt reliģisko organizāciju darbības atbilstību padomju likumdošanai par kultiem. Vietējo politiku, arī no jauna okupētajā Latvijā, īstenoja īpaši pilnvarotie.²⁸⁰ Tas bija ierasti, ka padomes struktūrās amatus ieņēma cilvēki ar pieredzi čekistu darbā. No viņiem sagaidīja ne tikai administratīvo funkciju veikšanu, bet arī reliģisko organizāciju iekšējo darbību kontroli. RKLP darbības sistēma tika būvēta uz sadarbības pamata ar varai lojāliem kulta kalpotājiem. Viņi sniedza informāciju par draudzes darbību, par tiem, kas vēlas kristīties vai kristīt bērnu, kā arī par kulta likumdošanas pārkāpumiem.

Tā kā draudžu iekšējās darbības kontrole bija pretrunā ar oficiālo doktrīnu par baznīcas un valsts šķirtību, reliģiju kontrolējošo institūciju ierēdņi un viņu politiskie vadītāji īstenoja mutisku sazināšanās formu ar ticīgajiem. Daudzi rīkojumi, izskaidrojumi, rekomendācijas tika izteiktas mutiski sarunās ar ticīgajiem vai ierodoties personiski draudzē un tīkoties ar draudzes amatpersonām. Savā darbā pilnvarotie vadījās pēc slepenas instrukcijām, uz kuru atsaukties bija aizliegts. Šī instrukcija reglamentēja visas pilnvarotā darbības formas: reliģisko draudžu reģistrāciju, ticīgo pieņemšanu dažādos jautājumos, sūdzību un iesniegumu izskatīšanu, draudžu instruktāžu un pārbaužu veikšanu uz vietas, principiālo jautājumu saskaņošanu ar padomi, vietējām partijai un varas orgāniem, vispārējās un slepenās lietvedības vešanu.²⁸¹

Pilnvarotajiem bija jāreģistrē kā esošās, tā arī jaunveidojamās draudzes, tās jākontrolē atbilstoši kulta likumdošanai, kā arī jāapstiprina nozīmētie garīdznieki. Formāli draudzes vadītājus ievēlēja draudzes padome vai iecēla bīskaps, taču pēdējo lēmumu pieņēma pilnvarotais vai vietējās varas pārstāvis. Pilnvarotais varēja oficiāli atteikt reģistrēt garīdznieku, ja milicijas orgāni atteica šai personai pierakstu konkrētajā vietā. Citos gadījumos garīdznieks bija jāatsauc reliģisko centru vadītājiem vai vadošajai institūcijai.²⁸² Par savu darbību, kā arī par katras reliģijas vai konfesijas stāvokli, attīstības tendencēm un situāciju pilnvarotais regulāri ziņoja padomei – sākumā katru ceturksni, pēc tam reizi gadā. Līdz ar vispārējiem datiem šie ziņojumi ietvēra arī informāciju par garīdznieku likumpārkāpumiem, nelikumīgām darbībām, pretpadomju izlēcieniem, mudinājumiem neievērot padomju

²⁷⁹ Jouko Talonens, *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*, tulk. A. Smilgdrīvs, (Rīga: Luteriskā mantojuma fonds, 2009), 16.

²⁸⁰ Tatjana Ņikoļskaja, *Russkij protestantism i gosudarstvenaja vlastj v 1905 - 1991 godah, [Krievu protestantisms un valsts vara 1905 - 1991 gados]* (Sanktpēterburga: Izdaželstvo Evropejskovo universiteta [Eiropas universitātes izdevniecība], 2009), 124.

²⁸¹ Tatjana Ņikoļskaja, *Russkij protestantism i gosudarstvenaja vlastj v 1905 - 1991 godah, [Krievu protestantisms un valsts vara 1905 - 1991 gados]*, 125.

²⁸² Tatjana Ņikoļskaja, op. cit., 126.

kārtību, ticīgo sūdzībām par valsts varas iestāžu darbību.²⁸³

Līdz ar uzvaru II Pasaules karā PSRS atguva savu starptautisko ietekmi un turpmākā attieksme pret reliģiskajām institūcijām bija tieši saistīta ar to spēju sniegt ieguldījumu padomju režīma interešu īstenošanā šīs ietekmes stiprināšanā. Baznīcu vadošās amatpersonas tika iesaistītas miera konferenču darbā, šādi veidojot padomju “miermīlīgās” ārpolitikas fasādi, kā arī radot priekšstatu, ka ticīgie PSRS nebūt nav otrās šķiras pilsoņi.²⁸⁴ Šī prakse turpinājās līdz pat 80. gadu beigām.

4. Padomju režīma agresija pret LELB vadību un tās patstāvības un sinodālās pārvaldes iznīcināšana pēc II Pasaules kara beigām

Padomju varai 1939.–1940. gadā atgriežoties okupētajās teritorijās, tai skaitā arī Latvijā, sākās reliģisko institūciju sovjetizēšanas process. Tomēr Latvijā, tāpat kā pārējās divās Baltijas valstīs, kuras atšķirībā no padomju ietekmes zonas valstīm Austrumeiropā tika no jauna iekļautas PSRS sastāvā, RKLP uzdevums patiesībā bija turpināt iznīcināt Latvijas neatkarības laikā izveidojušās reliģiskās struktūras, ierastos dzīves garīgos aspektus, tradīcijas un paradumus, maskējoties ar padomju varas atjaunošanu un attiecību nodibināšanu ar reliģiskajām konfesijām. Šīs sovjetizācijas politikas mērķis bija “pieslēgt” Baltijas reģionu padomju režīma sistēmai, integrēt to šajā sistēmā.²⁸⁵ Daudzi bīskapi un mācītāji par sadarbību ar Vācijas varas iestādēm tika arestēti. Piemēram, Ukrainas katoļu baznīca 1946. gadā tika pasludināta par nelikumīgu un tās priesteri represēti. Kara iznākumam kļūstot arvien skaidrākam, parādījās arī pirmās izmaiņas attiecībā uz baznīcas aktivitātēm.²⁸⁶

Padomju režīma taktika bija izveidot centralizētu reliģisko institūciju kontroles sistēmu, kas paredzēja vispirms reliģisko organizāciju centralizāciju un to lojalitātes nodrošināšanu iepretī padomju režīmam, lai būtu iespējama baznīcu pakļaušana RKLP. Tāpēc padome lielu nozīmi pievērsa lojālas baznīcas vadības izveidošanai Latvijā.

No jauna okupētajā Latvijā par RKLP pilnvaroto 1944. gada rudenī tika iecelts Vol-

²⁸³ Ibid, 127–129.

²⁸⁴ Philip Walters, “A survey of Soviet religious policy”, in *Religious policy in the Soviet Union*, ed. Sabrina Petra Ramet, 17.

²⁸⁵ E. Zubkova, *Pribaltika i Kremļi*, 1940 - 1953, [*Baltija un Kremļis, 1940 - 1953*] (Moskva: ROSSPEN [Maskava: ROSSPEN], 2008), 130.

²⁸⁶ Piemēram, 1947. gadā tika nodibināta politisko un akadēmisko zinātņu izplatīšanas biedrība (kopš 1963. gada – biedrība “Znaņije [Zinības]”), kas tika izveidota kā likvidētās Karojošo ateistu savienības aizstājēja un kļuva par nozīmīgāko antireliģisko organizāciju PSRS, apvienojot vairāk nekā 1,5 mlj. biedru ar filiālēm visā PSRS teritorijā.

demārs Šeškens, bet LELB arhibīskapa amata pienākumus saskaņā ar arhibīskapa T. Grīnberga pilnvarojumu²⁸⁷ bija uzņēmis Virsvaldes otrais sekretārs mācītājs K. F. Irbe. Otrs Latvijā palikušais arhibīskapa izvēlētais sava amata “mantinieks” bija Kandavas iecirkņa prāvests Alberts Virbulis²⁸⁸, kurš kopā ar prāvestu Paulu Rozenbergu un K. F. Irbi 1945. gada rudenī arī bija vienīgie Latvijā palikušie LELB Virsvaldes locekļi. Virsvaldes darbā piedalījās mācītājs Artūrs Siļķe, kurš pēc prāvesta Edgara Berga došanās trimdā pārņēma Rīgas iecirkņa prāvesta pienākumus. Tā kā A. Virbuļa darbība Virsvaldē bija epizodiska, no 1945. gada 3. oktobra līdz 1946. gada 13. februārim baznīcas vadība būtībā atradās K. F. Irbes, P. Rozenberga un A. Siļķes rokās.²⁸⁹ Viņi bija saliedēta un spēcīga komanda teoloģiskajos, baznīcpolitiskajos, politiskajos un sociālajos jautājumos. Virsvaldē darbojās arī vienīgais laicīgais loceklis – baznīcas kasieris, Jāņa draudzes priekšnieks Krišjānis Šlosbergs. Formāli tika saglabāti arī bēgļu gaitās devušos Virsvaldes locekļu amati.

Arhibīskapa vietas izpildītājs K. F. Irbe turpināja vadīt LELB saskaņā ar spēkā esošo LELB Satversmi, tomēr visos praktiskajos jautājumos bija spiests personiski kontaktēties ar RKLP pilnvaroto V. Šeškenu. Viņu nepārvaramās domstarpības izraisīja K. F. Irbes nevēlēšanās pielāgoties jaunajiem politiskajiem un sociālajiem apstākļiem un jebkādu kompromisu noraidīšana. Tāpēc V. Šeškens jau kopš 1945. gada februāra sāka meklēt arhibīskapa vietas izpildītāju K. F. Irbes vietā. Kā savā ziņojumā I. Poļanskim 1945. gada jūnijā raksta V. Šeškens, K. F. Irbes vadītā LELB arvien vairāk attālinās no padomju sistēmas. K. F. Irbes nelokāmā neatkarība izraisīja aizvien lielāku varas iestāžu neapmierinātību, un RKLP pilnvarotā biroja darbinieku trūkuma dēļ viņa darbību arī nebija iespējams pienācīgi kontrolēt.

1945. gada decembrī RKLP izstrādāja K. F. Irbes nomaiņas plānu. Tika paredzēts izveidot 3–5 mācītāju iniciatīvas grupu no to vidus, kuri atradās opozīcijā K. F. Irbem, ņemot vērā viņu lojalitāti padomju režīmam, teoloģisko izglītību un ietekmi uz pārējo mācītāju kopumu. Iniciatīvas grupai būtu jāizveido politiska deklarācija Latvijas PSR Tautas komisāru padomei, norādot, ka, ņemot vērā to, ka esošā baznīcas Virsvalde K. F. Irbes vadībā savus amatus ieņem nelikumīgi un nav tajos ievēlēti saskaņā ar Satversmi, iniciatīvas grupa ir gatava pārņemt Virsvaldes funkcijas pēc K. F. Irbes atstādināšanas no amata. Šī deklarācija būtu jāpublicē vietējā presē kopā ar RKLP pilnvarotā atbildes vēstuli, ka padome neliks

²⁸⁷ Tāds tika izdots jau 1940. gadā, paredzot iespējamu politiskās situācijas virzību.

²⁸⁸ Ievēlēts par Virsvaldes locekli LELB Sinodē 1931. gadā. (*Latvijas Evaņģēliskās Luteriskās Baznīcas VI. Sinodes protokoļi Rīgā, 1931. gadā 7., 8., 8., 9. un 10. aprīlī* (Rīga: Valtera un Rapas akc. sabiedrības spiestuve, 1931), 24. lpp.)

²⁸⁹ Jouko Talonens, *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*, 31. lpp.

šķēršļus šādas grupas izveidošanai, kas uzņemtos LELB pagaidu administratīvās vadības funkcijas. Pēc kāda laika, kad rastos labvēlīgi apstākļi, šī iniciatīvas grupa varētu sasaukt 14 prāvestu sanākumi, lai ievēlētu baznīcas galvu un patstāvīgu baznīcas vadības orgānu.²⁹⁰

Saskaņā ar šo plānu V. Šeškens turpināja intensīvi meklēt K. F. Irbes aizstājēju, taču ilgstoši tas nevainagojās ar panākumiem, jo bija ļoti maz luterāņu mācītāju, kas simpatizētu padomju režīmam. Tāpēc V. Šeškenam nekas cits neatlika kā paciest K. F. Irbes atrašanos arhibīskapa vietas izpildītāja amatā un viņa nevēlēšanos pielāgot baznīcu komunistiskajai sistēmai, kā to bija paredzējušas padomju varas institūcijas. Šis plāns atspoguļoja līdz 1947. gada vidum īstenoto t.s. “piesardzīgās sovjetizācijas” politiku, kam bija raksturīga jauno padomju republiku nacionālo īpatnību akceptēšana un jaunās padomju kārtības veidošana, šīs īpatnības respektējot, tādējādi atsakoties no, piemēram, forsētas kolektīvizācijas, vai meklējot dialogu ar vietējās inteliģences pārstāvjiem.²⁹¹

Tomēr padomju varai pieņemams un baznīcas sovjetizācijas procesa īstenošanai atbilstošs kandidāts atradās. Visticamāk, tieši tāpēc 1946. gada 21. februārī arhibīskapa vietas izpildītājs K. F. Irbe tika arestēts, jo jau 8. martā par arhibīskapa vietas izpildītāju ar V. Šeškenu atbalstu un piekrišanu tika “ievēlēts” Alūksnes draudzes mācītājs G. Tūrs²⁹². Savā atskaitē V. Šeškens PSRS Tautas komisāru padomes reliģijas kulta lietu priekšsēdētājam I. Poļanskim 1946. gada 10. martā rakstīja:

“Ilgstošu sagatavošanās darbu un sarunu rezultātā, kuras notika ar pēc K. Irbes aresta pāri palikušo luteriskās baznīcas vadību ģenerālsēkretāra Šlosberga un Virsvaldes locekļa Virbuļa personās, tika panākta vienošanās, saskaņā ar kuru Virsvalde kooptēja savā sastāvā vienīgo Latvijā palikušo Virsvaldes plenārsēdes locekli Gustavu Tūru. Pēc daudzu atsauksmēm viņš nav sevi sakompromitējis vācu okupācijas laikā un ar zināmu piespiešanos ir uzskatāms par padomju varai lojālu cilvēku. Viņš ir liels Virbuļa draugs, ar kuru kopā ceļojis par Eiropas “svētajām vietām”. Pašlaik Tūrs ir mācītājs Alūksnes draudzē. Sarunu ar viņu rezultātā man izdevās viņu pārliecināt uzņemties Virsvaldes priekšsēdētāja un arhibīskapa vietas izpildītāja pienākumus. Pie tā palīdzēja arī Virbulis, kurš atteicās no savām tiesībām uz šiem amatiem. Līdz ar to Virsvaldes sastāvā atrodas 3 locekļi. Jaunais Virsvaldes sastāvs ir uzsācis savu

²⁹⁰ M. Odincov, “Gosudarstvo i cerkov v godi voini: Dokladnije zapiski predsedakeļei Soveta po ģelam Russkoi pravoslavnoi cerkvi i Soveta po ģelam religioznih kuļtov pri SNK SSSR. 1945 g. Komentarii i publikacija dokumentov [Valsts un baznīca kara gados: PSRS TKP Krievu pareizticīgās baznīcas lietu padomes un Reliģijas kulta lietu padomes referātu tēzes, 1945. g. Komentāri un dokumentu publikācijas]. *Istoričeskij arhiv [Vēstures arhīvs]* 4 (1995): 30.

²⁹¹ E. Zubkova, *Pribaltika i Kremļ, 1940 - 1953, [Baltija un Kremlis, 1940 - 1953]*, 130.

²⁹² G. Tūrs kā arhibīskapa v.i. un Virsvaldes prezidents RKLK reģistrēts 1946. gada 28. martā.

darbu.[..]²⁹³

Līdz ar to LELB augstākā vadības institūcija – Virsvalde – nonāca tiešā RKLP kontrolē, līdzšinējo baznīcas vadību nomainot ar padomju režīmam lojālām amatpersonām, kuras pašas nomainīja gan Virsvaldes, gan LELB nosaukumu, pārsaucot to par Latvijas PSR evaņģēliski luterisko Baznīcu, savā nosaukumā un darbībā sākot atspoguļot jauno valsts iekārtu.²⁹⁴ Ar to brīdi arī patiesi beidzas LELB Virsvaldes tiesiskā darbība un sākas pilnīgi

²⁹³ LVA, 1448. f., 1. apr., 241. l, 3. lp.

²⁹⁴ Pirmā Virsvaldes sēde pēc K. Irbes un arī A. Siļķes apcietināšanas notika jau 25. februārī, un tajā arhibīskapa v.i. pienākumus uzticēja pildīt Kandavas iecirkņa prāvestam A. Virbulim, bet, ja “viņš būtu aizkavēts”, tad P. Rozenbergam. 27. februāra vakarā prāvests P. Rozenbergs tika arestēts un kopā ar K. Irbi un A. Siļķi apsūdzēts pretpadomju darbībā, ar to arī izbeidzot nepilnus divus gadus ilgušos baznīcas centienus pretoties padomju varas spiedienam un izrādīt nepieķāpību komunistu priekšā (Talonens, op. cit., 56.lpp.). 8. marta “Virsvaldes” sēdē piedalījās tikai divi atlikušie Virsvaldes locekļi – A. Virbulis un K. Šlosbergs. Pamatojoties uz LELB 1928. gada Satversmes § 67, ka Virsvaldes “sēdēs jābūt klāt ne mazāk kā 3 locekļiem”, Virsvaldes sēde, kurā piedalās tikai 2 locekļi, nav balsstiesīga. Situācijā, kāda izveidojās pēc pārējo Virsvaldes locekļu apcietināšanas, Virsvaldei būtu bijis jānoliek pilnvaras un jāpārtrauc turpmāk uzņemties baznīcas vadīšanu, sasaucot Ārkārtas Sinodi. Tomēr K. Šlosbergs un A. Virbulis turpināja darbu un konstatēja, ka iepriekšējās sēdes lēmums par arhibīskapa v.i. pienākumu uzticēšanu A. Virbulim “nepildās, jo neatrod valdības piekrišanu”⁴⁴, citiem vārdiem, A. Virbuli ievēlēt par arhibīskapa v.i. RKLP pilnvarotais V. Šeškens nebija atļāvis. Nākamā sēde, kas “sākās” dažas minūtes vēlāk, tika definēta kā Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Virsvaldes pirmā sēde. Šajā, “jaunajā” sēdē K. Šlosbergs un A. Virbulis nolēma papildināt Baznīcas Virsvaldes sastāvu, “uzaicinot par Virsvaldes locekli mācītāju G. Tūru kā vienīgo starp tagadējiem LPSR mācītājiem, kas 1928. gada un 1931. gada Sinodēs ticis ievēlēts kā Baznīcas Virsvaldes plenārsēdes loceklis”, pamatojoties uz Satversmes 66. pantu. LELB Satversme gan neparedz atvieglotu amatā nonākšanas procedūru tiem, kas šo amatu reiz atstājuši. Tas notiek tikai vispārējā kārtībā. Turklāt atsaukšanās uz LELB Satversmes § 66 nav pamatota. Šis pants paredz, ka “ja kāda Virsvaldes amatpersona nomirst vai no amata izstājas, iekams viņas amata laiks notecējis, tad Virsvalde pati izvēl vietas izpildītāju no sava vidus”. Taču tobrīd G. Tūrs vairs nebija Virsvaldes loceklis. Tas, ka viņš kādreiz bija ieņēmis šo amatu, nekādā gadījumā neļāva viņu uzskatīt par Virsvaldes locekli. Turklāt § 66 runa ir tikai par Virsvaldes amatpersonām, piemēram, Virsvaldes prezidentu, viceprezidentu u.c., bet ne par Virsvaldes locekļiem. Par Virsvaldes locekli kādu personu var ievēlēt tikai Latvijas Sinode. Jāpiebilst, ka pirms padomju okupācijas LELB vadības pilnvaras 1934. gada 23. septembrī pieņemtā likuma par evaņģēliski luterisko baznīcu ietvaros tika būtiski paplašinātas un likuma § 5 noteica, ka “laikā starp sinodēm arhibīskaps var izdot noteikumus un instrukcijas Baznīcu lietās, kas pēc Baznīcas satversmes ietilpst Sinodes un Baznīcas Virsvaldes kompetencē. Šie noteikumi un instrukcijas paliek spēkā, ja Sinode tos neatceļ”. Tas nozīmēja, ka 1931. gadā ievēlēto Virsvaldes locekļu termiņus arhibīskaps varēja pagarināt arī bez atsevišķa Sinodes lēmuma. Tomēr 1946. gadā 1934. gada Latvijas Republikas likumi vairs nebija spēkā un LELB darbību noteica vienīgi pašas LELB spēkā esošā Satversme un padomju reliģiskā likumdošana. Līdz ar to jebkādi termiņa pagarinājumi Virsvaldes loceklim G. Tūram bija beigušies līdz ar Latvijas PSR nodibināšanu un padomju vara, atsaucoties uz G. Tūra priekšrocībām ieņemt Virsvaldes locekļa amatu, ar to ironiskā kārtā apstiprināja, ka G. Tūra pilnvaras joprojām ir spēkā saskaņā ar tobrīd spēkā vairs neesošo Latvijas Republikas 1934. gada likumu par evaņģēliski luterisko baznīcu. Šāda nelogiska un pretrunīga pamatojuma, kā arī prettiesiska Virsvaldes lēmuma rezultātā G. Tūrs nonāca Virsvaldes locekļa amatā, un A. Virbulis un K. Šlosbergs kā Virsvaldes locekļi “ievēlēja” viņu par Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas arhibīskapa v.i. un Virsvaldes prezidentu, bet par Virsvaldes viceprezidentu A. Virbuli, pamatojoties uz Satversmes § 65 (“Pirmā sēdē Baznīcas Virsvalde ievēl Virsvaldes prezidentu, viceprezidentu un citas amatpersonas”) un § 68 27) (“Latvijas bīskapa nāves gadījumā noteikt viņam vietas izpildītāju”). Šāds pamatojums gan bija ļoti apšaubāms. No vienas puses, nebija nekāda pamata uzskatīt, ka šī būtu “pirmā” Virsvaldes sēde. § 65 attiecas uz Latvijas Sinodē ievēlētās Virsvaldes pirmo sēdi. Ja K. Šlosbergs un A. Virbulis pamatojās uz 1928. gada Satversmes § 65, tad viņi patiešām ar to apliecināja, ka LELB kā institūcija ir beigusi eksistēt un viņi – kā vienīgie pāri palikušie vadības locekļi – veido jauno baznīcas vadību. No otras puses, nedz līdzšinējais arhibīskapa v.i. K. Irbe, nedz arhibīskaps T. Grīnbergs nebija miruši. Ja vēl visiem bija zināms, ka T. Grīnbergs bija izceļojis uz Vāciju, tad K. Irbe bija arestēts tikai pirms 16 dienām un vēl nemaz nebija notiesāts. Nākamais lēmums bija K. Šlosberga ievēlēšana

“jauna lapa” luteriskās baznīcas vēsturē.²⁹⁵

Ar padomju varas iestādēm saskaņotas un ar jauno valsts varu sadarboties gatavas baznīcas vadības (sk. Pielikumu Nr. 8) izveidošana notika stingrā RKLK pilnvarotā V. Šeškēna uzraudzībā un vadībā, ignorējot baznīcas Satversmi un baznīcas pašas tiesības izvēlēties savus vadītājus. Jauno baznīcas vadību, kurā no iepriekšējās palika tikai viens loceklis, Sv. Jāņa draudzes priekšnieks K. Šlosbergs, pilnībā kontrolēja valsts drošības orgāni.²⁹⁶ Tās izveidošana notika, ignorējot sinodālo pārvaldes principu, jo tika īstenota, iesaistot vien ļoti šauru un izmeklētu cilvēku loku, nepieļaujot lēmuma pieņemšanā līdzdarboties nedz iecirkņu prāvestiem, nedz arī iecirkņu sinodēm un Latvijas Sinodei. Šo procesu var nosaukt par konkrētu interešu vadītu personu īstenotu varas pārņemšanu baznīcā, lai sagatavotu tiesisko bāzi tās sovjetizācijai, struktūras pārveidošanai, marginalizēšanai un darbības saskaņošanai ar padomju reliģisko likumdošanu.

Pašos baznīcas vadības pamatos tika iebūvēta sistēma, kas nebija saņēmusi nedz sinodālu, nedz episkopālu draudžu pārstāvju un garīdznieku atbalstu. Diemžēl viens no iemesliem šādai klusējošai draudžu un garīdznieku piekrišanai bija jau 30. gadu beigās arvien dziļāk iesakņojies uzskats, ka Virsvalde ir pati sevi atjaunojoša institūcija, ko sekmēja ar valsts likumu arhibīskapam dotās pilnvaras pieņemt Sinodes kompetences jautājumus. Šī “valsts baznīcas” domāšana un prakse, kas situācijā, kad valsts nostāja pret baznīcu bija labvēlīga, baznīcas darbību it kā atviegloja un sniedza tai valsts aizsardzību un atbalstu, valsts iekārtai mainoties, kļuva par baznīcas sovjetizācijas un kontroles instrumentu un sagatavoja gultni baznīcas marginalizēšanas procesam. Tas, ko baznīcas vadītāji bija veidojuši sadarbībā ar neatkarīgās Latvijas valsts varu - sinodālā pārvaldes principa nozīmes mazināšana - noveda pie tā, ka tiesības izlemt savu likteni tika atņemtas ne tikai plašākiem baznīcas slāņiem, bet arī pašai baznīcas vadībai. Pati LELB vadība gan 30. gadu beigās, gan 1946. gadā bija ielikusi savu artavu tās katastrofas veicināšanai, kas to no vairāk nekā miljons locekļu lielas tautas

par Virsvaldes “ģenerālsēdētāru”, lai gan šādu amatu LELB Satversme nemaz neparedzēja. Nākamā “Virsvaldes” sēde notika 26. martā, kurā atkal piedalījās tikai 2 locekļi – G. Tūrs un K. Šlosbergs, jo A. Virbulis bija 24. martā miris. Tomēr “Virsvalde” šo divu locekļu sastāvā līdz 15. jūnijam noturēja vēl 7 sēdes. Savukārt 15. jūnijā par Virsvaldes trešo locekli tika ievēlēts Arvīds Kauliņš, un tas atkal bija Virsvaldes kompetences pārkāpums, jo Virsvaldei nav tiesību vienkārši papildināt savas rindas ar sev vēlamām personām. Vēlāk, 1947. gada maijā, “Virsvalde” (Tūrs, Šlosbergs, Kauliņš) iecēla mācītāju Pēteri Kleperu, prāvestu Gustavu Šaurumu un juristu Jāni Vēgeru par Virsvaldes Revīzijas komisijas locekļiem, kuri turpmāk arī piedalījās Virsvaldes sēdēs. Arī šie lēmumi bija Satversmes normu ignorēšana, jo tikai Latvijas Sinode var ievēlēt uz 3 gadiem 3 revidentus Baznīcas Virsvaldes darbības un kases revīzijai (§ 58 16)). Līdz ar to “jaunā” baznīcas vadība bija izveidota. (LELB arhīvs 1. f., 3. apr. 39. l., 25.–32. lp.).

²⁹⁵ Zīmīgi, ka LELB Virsvaldes Protokolu grāmatā starp protokolu Nr. 32 un nākamā protokolu ir tukša lapa. Nākamais protokols ir nevis LELB Virsvaldes sēdes protokols Nr. 33, bet gan Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Virsvaldes protokols Nr. 1.

²⁹⁶ Aldis Bergmanis, “Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīcā no 1944. līdz 1968. gadam,” // *Teoloģija: teorija un prakse. Mūsdienu teologu raksti I* (Rīga: Zvaigzne ABC), 313. lpp.

baznīcas padomju okupācijas laikā pārvērtā par dažu desmitu tūkstošu lielu, ar dažiem spilgtiem izņēmumiem sabiedrībā gandrīz savu vārdu un ietekmi zaudējušu institūciju.

Laika posmu no 1944. gada līdz 1946. gada 8. martam Latvijas ev. lut. Baznīcas vēsturē centās izdzēst arī no vēsturiskās atmiņas. Baznīcas kalendārā 1967. gadam rakstā “Latvijas evaņģēliskā-luteriskā Baznīca padomju apstākļos” ir rakstīts:

“Tikko ar uzvaru izcīnītais karš bija sītis Baznīcas dzīvē lielas brūces.[...] Daudzi draudzes locekļi kara vējos bija izkaisīti pa visu pasauli, bet daudzi mācītāji, gan labprātīgi, gan baumu ietekmēti, bija atstājuši dzimteni, tajā skaitā arī bijušais Latvijas ev.-lut. Baznīcas Arhibīskaps T. Grīnbergs. Vispirms tika noorganizēta jauna Baznīcas Virsvalde, kurā par prezidentu un arhibīskapa v.i. tika uzaicināts vienīgais garīgais pēdējās iepriekšējās Ģenerālās Sinodes plēnuma loceklis mācītājs Gustavs Tūrs.”²⁹⁷

V. Šeškens 1946. gada oktobrī vēstulē I. Poļanskim raksta, ka arhibīskapa v.i. G. Tūrs ir pilnībā iejuties savā lomā un vēlas apmeklēt RKLP Maskavā kopā ar savu mācītāju grupu, un no savas puses uzskata to par mērķtiecīgu pasākumu, jo tas dos pozitīvu ieguldījumu viņu darbā baznīcas pārbūvēšanā uz padomju pozīcijām un garīdzniecības pārveidē par padomju pilsoņiem. Pēc V. Šeškēna domām, G. Tūrs pilnīgi godīgi runāja par saviem padomju uzskatiem un bija gatavs darīt visu padomju dzimtenes uzplaukuma labā, viņš esot iejuties arhibīskapa lomā attiecībā uz garīdzniecību, bet viņam vēl nepieciešama ikdienas vadība.²⁹⁸

Īpaši šim laika posmam – 1946. gada nogalei – raksturīgi ir gan RKLP pilnvarotā, gan Virsvaldes nostāja, ka Sinodes sasaukšana arhibīskapa ievēlēšanai ir jāatliek uz nenoteiktu laiku, katrā ziņā Sinodes sasaukšanas tēma šajā laikā arhīva dokumentos neparādās. Arī V. Šeškens uzskatīja, ka Sinodes sasaukšana tuvākajos gados nav nepieciešama un tai savu piekrišanu nedos, ja tāds ierosinājums no baznīcas puses rastos. V. Šeškens 1947. gada 6. februāra vēstulē PSRS MP RKLP priekšsēdētāja vietniekam J. Sadovskim rakstīja:

“Pēc maniem uzskatiem šis jautājums [par Sinodes sasaukšanu un Satversmes pieņemšanu]

²⁹⁷ Sk. Ev.-Lut. Baznīcas Kalendārs 1967. g., J. Vēgers, “Latvijas evaņģēliskā-luteriskā Baznīca padomju apstākļos” // *Ev.-Lut. Baznīcas Kalendārs 1967. gadam* (b. izd., n. d. . lpp.), 53. lpp. Šajā izdevumā atrodams arī prāvesta K. Irbes (16.01.1885.–02.11.1966.) nekrologs, kurā viņa nozīmīgais ieguldījums Baznīcas vadīšanā un noturēšanā pret padomju varas spiedienu līdz 1946. gada martam aprakstīts tikai vienā teikumā: “Nelaiķis vēl ieņēmis dažādus svarīgus amatus: bijis Kurzemes konsistorijas un Baznīcas sinodes komisijas loceklis, bet pēckara sākuma posmā - paplašinātās Baznīcas Virsvaldes loceklis, ģenerālsekretārs un kādu gadu atradies Baznīcas Virsvaldes prezidenta un arhibīskapa vietas izpildītāja postenī” (107. lpp.). Viņa ieguldījums 1928. gada Satversmes izstrādāšanā nav pat pieminēts.

²⁹⁸ LVA, 1448. f., 1. apr., 241. l., 21. lp.

pagaidām nav pārāk aktuāls, jo Virsvalde darbojas normāli un tiek atzīta no garīdzniecības un draudžu locekļu puses.”²⁹⁹

Tomēr jau maijā viņa domas par situāciju LELB radikāli mainījās. Savā atskaitē Maskavai 1946. gada 5. maijā viņš rakstīja par neapmierinātību garīdzniecības un draudzes locekļu vidū, kas sākusies sakarā ar nenoteiktu stāvokli, ko izraisa tas, ka gan arhibīskaps, gan lielākā daļa prāvestu ir tikai vietas izpildītāji, bet nav likumīgi ievēlēti savos amatos. Arī tas, ka līdzās G. Tūram, kurš bija baznīcas faktiskā augstākā amatpersona Latvijā, LELB likumīgais arhibīskaps T. Grīnbergs turpināja vadīt trimdas baznīcu Vācijā, izraisīja pastāvīgas problēmas gan G. Tūram, gan V. Šeškenam.³⁰⁰ Tieši V. Šeškens pirmo reizi izteica domu, ka pašreizējo stāvokli var legalizēt tikai ar jaunas Satversmes palīdzību. V. Šeškens uzskatīja, ka pie Virsvaldes ir jāizveido komisija, kas izstrādātu baznīcas satversmi, izmantojot par materiāliem citu PSRS darbojošos baznīcas organizāciju dokumentus. V. Šeškens arī noliedza nepieciešamību sasaukt Sinodi tās kādreizējos apmēros saskaņā ar pastāvošo Satversmi – apmēram 500 cilvēku sastāvā:

“Esot pilnīgi pietiekami ka tiktu sasauktas iecirkņu sinodes, kurās tiktu apstiprināti iecirkņu prāvesti un ievēlēts viens sinodālis no katra iecirkņa, draudzes loceklis dalībai Vislatvijas sinodē, kurā sanāktu kopā tikai šie sinodāļi un prāvesti. Līdz ar to tās lielums būtu ievērojami mazāks – no 32 līdz 35 cilvēkiem.”

V. Šeškens arī norādīja, ka “saskaņā ar “zondācijas” rezultātā iegūtu informāciju, vairākums no garīdzniekiem būtu mierā ar šādu kārtību, kurai piekrīt arī republikas vadība”.³⁰¹

Līdz ar to 1947. gada maijā jau bija skaidras galvenās programmatiskās līnijas LELB iekārtas juridiskajai maiņai un atkāpšanās virzieni no sinodālā pārvaldes principa. Baznīcas augstāko vadību bija paredzēts uzticēt šauram cilvēku lokam un no draudžu pārstāvniecības principa baznīcas vadībā pāriet uz prāvestu iecirkņu pārstāvniecības principu. Taču paši svarīgākie, manuprāt, ir izteicieni, kas raksturo Satversmes nomaņas nepieciešamību, proti, ka šādi tiktu legalizēta padomju varas iestāžu uzraudzībā un vadībā nelikumīgi izveidotā baznīcas vadība (arhibīskapa v.i., Virsvalde, daudzos iecirkņos vienpersoniski ieceltie prāvesta v.i.) un tai piešķirts it kā visas baznīcas atbalsts un pilnvaras.

²⁹⁹ LVA, 1448. f., 1. apr. 242. l., 3. lp.

³⁰⁰ Talonens, op. cit., 113. lpp.

³⁰¹ LVA, 1448. f., 1. apr. 242. l., 7.–8. lp.

IV. SOVJETIZĒTĀS BAZNĪCAS VADĪBAS UN PĀRVALDES STRUKTŪRU LEGALIZĀCIJA

1. Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes izveidošana

1947. gada vasarā sākās aktīva gatavošanās baznīcas Sinodei, kura piešķirtu G. Tūram oficiālas arhibīskapa pilnvaras, un jaunas Satversmes izstrādāšana. Pie jaunās Satversmes pārsvarā strādāja pats G. Tūrs kopā ar V. Šeškeni, kura ideju par jaunas Satversmes veidošanu G. Tūrs attīstīja un pamatoja, un lika priekšā Virsvaldes locekļiem.

Jau 1947. gada 7. jūnijā Virsvaldes sēdē³⁰² G. Tūrs izteicās, ka Sinodes sasaukšanu uzskata par svarīgu, jo tā nav sasaukta kopš 1934. gada, kā arī, ka ne viss, kas atrodas pašreizējā baznīcas Satversmē, ir lietderīgs un tagadējiem apstākļiem pieņemams. G. Tūrs uzskatīja, ka 1934. gadā baznīcas Satversme tika iesaldēta, tāpēc tā tagad ir jāpārstrādā. Vienlaikus viņš izteica cieņu pirmajam bīskapam, kura vadībā šī Satversme tika izstrādāta, un apgalvoja, ka “mūsu evaņģēliskie pamati” paliks negrozīti. Tika izveidota īpaša komisija Satversmes pārstrādāšanai, un par tās locekļiem G. Tūrs ieteica tos garīdzniekus, kuri bijuši delegācijas locekļi vizītē PSRS MP RKLP Maskavā.³⁰³ Virsvalde Satversmes komisijā uzaicināja piedalīties arī juristu J. Vēgeru.

Arhīva materiālos atrodami divi šīs komisijas sēžu protokoli.³⁰⁴ Pirmajā, 1947. gada 12. jūnijā, sēdē G. Tūrs ziņoja, ka tā veltīta pašreiz pastāvošās Satversmes caurskatīšanai:

“Mūsu satversme satur sevī daudz ko tāda, kas neatbilst mūsu Baznīcas dzīves jaunām prasībām, daudz kas būs no viņas jāsvīturo. Tā, piemēram, Satversmes panti, kas runā par nekustamā īpašuma iegūšanu un atsavināšanu atkrīt, jo nekustamie īpašumi pieder valstij. Prāvestu iecirkņu valdes nepastāv un nav arī nepieciešamas. Draudžu padomju un valžu vietā ir nākuši Izpildu orgāni. Draudžu mācītāju un neordinēto draudžu kalpotāju ievēlēšanas kārtība arī ir mainījusies. Minoritāšu jautājums mūsu Baznīcā atkrīt. Tagadējā Satversmē ir ievietoti ļoti daudzi sīkumi, kā, piemēram, par sūdzībām un pārsūdzībām, daudzi citi norādījumi, kas būtu ievietojami instrukcijās. Satversmi jāsaīsina uz pusi [..]”

Pēc mēneša, 12. jūlijā, kad komisija sanāca kopā otro reizi, G. Tūrs paskaidroja, ka

³⁰² LELB arhīvs, 1. f., 3. apr. 39. l., 69. lp.

³⁰³ 1947. gada 21. februārī (protokols Nr. 31) Virsvalde darba kārtības 1. p. delegē uz Maskavu kā Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas pārstāvjus G. Tūru, G. Šaurumu, P. Kleperi.

³⁰⁴ LELB arhīvs, mape “Baznīcas Virsvalde 1947/1948”.

uzrakstījis Satversmes galvenās līnijas. Satversmes vadlīnijās³⁰⁵ bija aprakstīts, ka Ģenerālā Sinode ievēl arhibīskapu un 2 vikārbīskapus un no 6 locekļiem (2 vikārbīskapi, arhibīskaps, 2 draudžu un 2 garīdznieku pārstāvji: 3 pastāvīgi, 3 ievēlēti uz 3 gadiem) sastāvošu Virsvaldi, kuras prezidents ir arhibīskaps. Komisijas locekļi lūdza G. Tūram iesniegt šīs līnijas valdības pārstāvjiem. Rakstiskus un izstrādātus Satversmes projektus iesniedza arī P. Kleperis un G. Šaurums. Diemžēl šie projekti nav saglabājušies. Tajā pašā dienā G. Tūrs jaunās Satversmes vadlīnijas iesniedza V. Šeškenam³⁰⁶ un norādīja, ka tad, “kad satversme būs izstrādāta, tā iesniedzama valdības pārstāvju ieskatam un aprobācijai un tikai pēc tam ceļama priekšā vispārējai ģenerālai Sinodei pieņemšanai”.

Līdz 1947. gada 10. oktobrim Satversmes projekts jau bija izstrādāts. 10. oktobra Virsvaldes sēde tika veltīta tā apspriešanai. Virsvalde Satversmes projektu pieņēma un apstiprināja. Jaunajā Satversmē bija tikai 44 panti, tas ir, mazāk par pusi no 1928. gada Satversmes 109 pantu skaita.

24. oktobra Virsvaldes sēdē G. Tūrs ziņoja, ka iecirkņu sinodēs³⁰⁷ nolasītas un paskaidrotas galvenās Satversmes projekta tēzes, kuras ir skaidrojis pats G. Tūrs vai arī jurists J. Vēgers, un ka iebildumu pret šīm tēzēm nav bijis. Virsvalde nolēma Satversmi kopā ar tās tulkojumu krievu valodā iesniegt V. Šeškenam saskaņošanai ar valsts likumiem. Saņēmis šo Satversmi, V. Šeškens pēc 4 dienām (28. oktobrī) rakstīja atskaiti I. Poļanskim.³⁰⁸ Pēc

³⁰⁵ Vadlīnijas atrodas LELB arhīvā, mape “Baznīcas Virsvalde 1947/1948”.

³⁰⁶ LVA, 1448. f., 1. apr., 184. l., 2. lp.

³⁰⁷ Šajā brīdī vēl nebija notikušas 4 iecirkņu sinodes – Jelgavas, Latgales, Kuldīgas un Piltenes.

³⁰⁸ “Tā kā Virsvaldes un arhibīskapa v.i. pozīcijas sastāv no cilvēkiem, kurus šajos amatos neviens nav ievēlējis, bet kuri tur ir nonākuši ar Pilnvarotā gādību, tad man ir nācies meklēt ceļus, kā padarīt šo situāciju likumīgu. Pie tam arī gandrīz visu iecirkņu prāvesti ir arhibīskapa iecelti un līdz ar to neatrodas savos amatos likumīgi. Pēc atbilstošas luterāņu garīdzniecības apstrādes visi nonākuši pie slēdziena, ka ir nepieciešams legalizēt baznīcas vadību un izstrādāt jaunajam laikmetam atbilstošu satversmi. Tika atzīta nepieciešamība vienkāršot pastāvošo satversmi un iepriekšējās 500–600 cilvēku lielās sinodes vietā izveidot sinodi, piemēram, ar 50 cilvēkiem. Tā vietā, lai sinodē būtu visi mācītāji un pa vienam pārstāvim no katras draudzes, sinodi veidotu automātiski visi prāvesti un pa vienam sinodālim no katra iecirkņa. Ar šādu legalizācijas variantu, Pilnvarotais atļāva doties uz Maskavu luterāņu garīdzniecības delegācijai. Padome pret šo projektu izturējās pozitīvi un tam neiebilda. Pirms tam Pilnvarotais šo projektu saskaņoja ar valsts vadības institūcijām un pēc tā akceptēšanas Maskavā, izsauca pie sevis visu Virsvaldes sastāvu, lai dotu instrukcijas attiecībā uz iecirkņu sinožu noturēšanu: sinodēs piedalās katras draudzes mācītājs un draudzes izpildorgāna ievēlēts pārstāvis. Iecirkņa sinode ievēl vienu mācītāju un vienu draudzes locekli dalībai Vislatvijas sinodē. Katrā sinodē arhibīskapa v.i. sniedz pārskatu par paveikto darbu un par savu politisko platformu, kā arī izskaidro vecās satversmes formas neatbilstību jaunajai kārtībai un īsumā ieskicē jaunās satversmes vadlīnijas. Iecirkņa sinode apstiprina savam iecirknim prāvestu no arhibīskapa uzstādītajiem kandidātiem, taču arhibīskaps uzstāda tikai vienu, ar Pilnvaroto saskaņotu kandidātu. Iecirkņu sinodēs netiek pieļauti nekādi mēģinājumi atsaukties uz 1928. gada satversmi. Tiem, kas protestētu, būtu jānorāda, ka viņi ar šo protestu ir nokavējuši par 14 gadiem, jo vecā Satversme tika Ulmaņa atcelta 1934. gadā, pilnīgas garīdzniecības klusēšanas pavadīta. Balsošana par kandidātiem notiek atklāti un pēc vārda, proti, katrs sinodes loceklis tiek izsaukts un viņam ir jāpaziņo sava balss. Tiem, kas pret šādu kārtību protestētu, ir jāaizrāda, ka tā notika vēl apustuļu laikos un tā nav baznīcas prakse nodarboties ar slepenu balsošanu. Visi jautājumi tiek uzdoti tikai rakstiskā veidā. Ar lietu nesaistītus jautājumus nepublicēt un uz tiem neatbildēt. Kopš 25. augusta ir notikušas 10 iecirkņa sainodes un visas tās noritējušas pēc iepriekš saskaņotās kārtības. Visi arhibīskapa uzstādītie kandidāti ir tikuši apstiprināti. Bija daži, kas nepiekrita sinodes kārtībai, bet tie bija izņēmums, Arhibīskapa

Satversmes projekta nodošanas RKLP V. Šeškens norādīja uz nepieciešamību izdarīt tajā dažus labojumus. 1947. gada 5. novembrī Virsvaldes sēdē G. Tūrs ziņoja, ka Satversmes projektam, to saskaņojot ar Latvijas PSR likumiem, izrādījušies nepieciešami zināmi grozījumi un papildinājumi. Visticamāk, visi nepieciešamie grozījumi arī tika apstiprināti.³⁰⁹ Jau 1947. gada 7. decembrī V. Šeškens ziņoja Maskavai³¹⁰, ka Virsvalde ir beigusī jaunās Satversmes izstrādāšanu. V. Šeškens rakstīja, ka darba procesā G. Tūrs vairākkārt vērsies pie viņa pēc rekomendācijām, tāpēc šobrīd RKLP neesot tikpat kā nekādu iebildumu pret projektu. Izņēmums bija tikai projekta § 27, jo G. Tūrs “nekādi negrib piekrist, ka par Virsvaldes prezidentu var būt jebkurš, izņemot arhibīskapu”. V. Šeškens uzskatīja, ka, tā kā Satversme tiek izstrādāta uz daudziem gadiem, tad situācija vienmēr var mainīties tādējādi, ka arhibīskapa vara būtu jāierobežo. V. Šeškens rakstīja:

“Pilnvarotais, protams, pats varētu panākt šī punkta izmaiņu, tomēr tā kā par Virsvaldes kandidātiem izraugās tādus, kuri, ja kļūtu par Virsvaldes prezidentu, pēc Tūra vārdiem, nevarētu nodrošināt viņam normālus darba apstākļus, un tā kā Tūrs ļoti slimīgi reaģēja uz šī punkta izmaiņu iespēju, pilnvarotais izlēma šo punktu atstāt Tūra redakcijā, bet paziņoja viņam, ka tad, ja RKLP Maskavā atzīs šo punktu par nepieņemamu, pilnvarotais liks to mainīt. Visa lieta slēpjas apstākļī, ka Tūrs ir galvas tiesu augstāks par pārējiem gan pieredzes, gan vecuma ziņā, gan pēc gribas spēka un rakstura, ka necieš nekādus iebildumus. No tā arī viņa bailes, ka ar citu Virsvaldes prezidentu nesastrādāsies.”

v.i. padomju garā noturēta pozīcija ir guvusi pilnīgu piekrišanu. Šobrīd noslēdzas jaunās Satversmes izstrādāšana, kura būs gandrīz pilnīgi identiska ar Krievijas pareizticīgās baznīcas satversmi. (Krievijas pareizticīgās baznīcas nolikumā (pieņemts 31.01.1945) noteikts: § 17: Svētā Sinode sastāv no 6 locekļiem – diecēžu bīskapiem – patriarha vadībā; § 18: 3 locekļi ir pastāvīgi, 2 uz laiku; § 25: Diecēzes bīskaps var pēc vajadzības iecelt palīgbīskapu, kura pienākumus un uzdevumus nosaka diecēzes bīskaps; § 35: Draudzi vada bīskapa iecelts mācītājs; § 39: Draudzi reprezentē 20 ticīgo grupa, kura saņem tiesības bez maksas lietot baznīcu un kulta priekšmetus [...] Tā Ievēl izpildu orgānu 3 personu un draudzes mācītāja sastāvā. Šis orgāns nes visu atbildību; § 40: Izpildorgānu vada draudzes mācītājs. Izpildorgānā, ko ievēl draudzes kopsapulce, bez mācītāja ietilpdraudzes priekšnieks, viņa vietnieks un kasieris; § 42: Kopsapulce ievēl revīzijas komisiju 3 locekļu sastāvā, kuri reizi ceturksnī pārbauda draudzes naudas un mantas līdzekļus, kā arī kontrolē līdzekļu izlietojumu). (LVA, 1448. f., 1. apr. 242. l., 14.–15. lp.)

³⁰⁹ Satversmes projekta 9. pants tiek svītrots, ievērojot apstākli, ka principā katrai draudzei jāuztur savs mācītājs, bet 34. panta 1. teikumu papildināt ar vārdiem “kuru uztura draudze”; Satversmes 10. pantā tiek svītroti vārdi par draudzes locekļa reģistrāciju; vēlēto baznīcas amatpersonu pilnvaru laiks tiek saīsināts no 5 uz 3 gadiem; nolemt neparedzēt Satversmē sevišķu komisiju iecelšanu, izņemot mācītāja amata kandidātu eksaminācijas komisiju; atsakās no vikārbīskapiem; Satversme tiek papildināta ar atsevišķu pantu pēc krievu Pareizticīgo Baznīcas Satversmes § § 38 un 39 parauga par baznīcu un lūgšanu namu nodošanu beztermiņa un bezmaksas lietošanā draudzēm no attiecīgo valsts iestāžu puses, kāds stāvoklis jau tagad fiksēts draudžu reģistrācijas dokumentos, ko izdod RKLP Pilnvarotais, kā arī Satversmē netiek paredzēti Teoloģijas institūta mācītājspēki kā Ģenerālās Sinodes delegāti, jo šāds institūts vēl nepastāvot. Par institūta atjaunošanas iespējām tika lemts 1947. gada Virsvaldes sēdēs.

³¹⁰ LVA, 1448. f., 1. apr., 242. l., 17.–18. lp.

Satversmes projekta sākotnējā versijā paredzētajai divu vikārbīskapu ievēlēšanai V. Šeškens nepiekrīta, jo, pēc viņa domām, pietiktu tikai ar arhibīskapu. Līdz ar to Satversmes izveidošana bija pabeigta.

G. Tūrs vēstījumā mācītājiem un draudzēm rakstīja:

“Pēdējie gadu desmiti stāsta, kā veidojusies latvju evaņģēliskā tautas baznīca, ka viņas Satversme 1928. gada Sinodē pieņemta, tad pēc dažiem gadiem 1934. gadā nobīdīta pie malas sava demokrātiskā rakstura dēļ; tagad tā atkal varēs tikt atjaunota un piemērota sentēvu reliģiskam un brīvi demokrātiskam tautas garam, kāds uzdevums stāv priekšā jaunā gadā pēc 15 gadiem atkal sasaucamai mūsu baznīcas Ģenerālai Sinodei, uz ko visas 14 iecirkņu sinodēs priekšdarbi līdz ar pilntiesīgu prāvestu ievēlēšanu jau 1947. gadā veikti.”³¹¹

Satversmes teksts bija saskaņots ar 1929. gada Noteikumiem. Šie noteikumi juridiski nostiprināja praksi, ka reliģiskajām organizācijām nav tiesību nodarboties ne ar ko citu kā tikai ar ticīgo reliģisko vajadzību apmierināšanu dievnama telpās, kas izstūma reliģiskās apvienības no visām sabiedrības dzīves jomām. Līdz ar to reliģiskās organizācijas kļuva par “rezervātiem” cilvēkiem, kuri saglabāja noteiktu reliģisko pārliecību. Tajā pašā laikā arī reliģiskās darbības veikšanu un reliģisko vajadzību apmierināšanu stingri noteica un reglamentēja daudzi rakstiski un mutiski padomju režīma norādījumi un instrukcijas. Šim nolūkam tika izstrādāta arī 1948. gada Satversme (sk. Pielikumu Nr. 3), kas kļuva par fasādi padomju režīma interesēm attiecībā uz luterisko baznīcu.

Satversmes izstrādāšanas process no 1947. gada 12. jūnija līdz 1948. gada janvārim pārliecinoši pierādīja, ka luteriskā baznīca Latvijā šīs Satversmes darbības laikā no 1948. līdz 1989. gadam darbojās saskaņā ar noteikumiem, kurus kopīgi bija sagatavojis padomju režīms un tam pakļauta un lojāla baznīcas vadība un kuri tika pieņemti “padomju demokrātijas” garā bez iespējām par to debatēt un pieņemt aizklātā balsojumā. Arī iecirkņu sapulcēs, kuras tika iepazīstinātas ar projekta tēzēm, pret to iebilst uzdrošinājās tikai daži.

2. “Ģenerālās Sinodes” organizēšanas process

1947. gada 25. augustā Virsvaldē tika pieņemts lēmums, ka balsošana un vēlēšanas

³¹¹ Gustavs Turss, “Latvijas Ev.-lut. Baznīcas arhibīskapa vietas izpildītāja vēstījums uz jauno 1948. gadu” // *Baznīcas kalendārs 1948. g.* (Rīga: b. izd., 1948), 16. lpp.

Sinodēs turpmāk veicamas atklāti, kaut gan tajā brīdī spēkā esošajā Satversmē bija noteikts citādi.³¹² Tas bija nepieciešams, lai iecirkņu sinodēs, kurās saskaņā ar 1928. gada Satversmes § 60 būtu jāapspriež paredzētie Satversmes grozījumi, varētu sasniegt pēc iespējas izdevīgāku rezultātu G. Tūra un V. Šeškēna līnijai. Atklātā balsošana daudz vairāk garantētu jaunās Satversmes netraucētu pieņemšanu, jo Ģenerālajā Sinodē grozīt Satversmi varēja tikai ar ¾ balsu vairākumu. Vairākums iecirkņu sinožu, kopskaitā 11, notika Rīgā – Doma baznīcas kapitula zālē vai Brīvības ielā 27. Tikai Grobiņas, Kandavas un Piltenes iecirkņu sinodes notika iecirkņu teritorijā.

Tāpēc 1948. gada Baznīcas kalendārā ziņojumā par notikušajām iecirkņu sinodēm tika uzsvērts, ka tās notikušas lielā vienprātībā, “pa lielākai daļai vienbalsīgi jeb ar ļoti lielu balsu vairākumu”.³¹³ Tas tiešām atbilda patiesībai.³¹⁴ Pilnīgi visos 14 prāvestu iecirkņos kopš 1944. gada bija notikusi prāvesta maiņa. Šādi tika sagatavota jaunās Satversmes pieņemšana Ģenerālajā Sinodē, kurā piedalītos tie paši prāvesti un viņiem lojālie delegāti.

Pēc V. Šeškēna domām, “Tūra kandidatūra arhibīskapa amatā aizies bez traucējumiem”. Runājot par Virsvaldes locekļiem, V. Šeškēns norādīja, ka tie, bez šaubām, varētu būt “vecie kadri” – Kauliņš, Šlosbergs, Kleperis, Šaurums, Vēgers. V. Šeškēns uzskatīja, ka Ģenerālās Sinodes darba kārtībā ir jāiekļauj jautājums par arhibīskapu T. Grīnbergu, taču jautājums nav jāsaasina, bet jākoncentrējas uz to, ka Ģenerālā Sinode uzskata arhibīskapa vietu par vakantu un tāpēc redz nepieciešamību ievēlēt jaunu arhibīskapu.³¹⁵

Lai Ģenerālā Sinode varētu netraucēti notikt precīzi pēc iepriekš paredzēta un līdz detaļām izstrādāta plāna, tā tika gatavota ļoti rūpīgi³¹⁶. Par padomju režīma prasību stingri

³¹² 1928. gada Satversmes § 5: “Ja atsevišķos gadījumos šinī satversmē nav citādi noteikts, tad ikviena kārtīgi sasaukta Baznīcas draudzes, Sinodes, padomes, vai cita Baznīcas sapulce ir pilntiesīga neatkarīgi no sanākušo locekļu skaita. Lēmumi skaitās par pieņemtiem un vēlēšanas par notikušām, ja sasniegts nodoto balsu aboluts vairākums. Kas atturas no balsošanas, nav skaitāmi līdz. Balsim līdzīgi daloties, jautājums vēl reizi pārrunājams un tad pārbalsojams no jauna. Ja arī otro reizi balsis dalās līdzīgi, tad izšķir priekšsēdētāja vai sapulces vadītāja balss. Vēlēšanas vienmēr izdarāmas ar aizklātu balsošanu, bet lēmumi taisāmi ar atklātu balsošanu, izņemot lēmumus personīgās lietās, kā arī citos jautājumos, ja 1/3 no klātesošiem prasa aizklātu balsošanu”.

³¹³ *Baznīcas kalendārs 1948. g.* (Rīga: b.izd., 1948), 21. lpp.

³¹⁴ “Vairumā iecirkņu sinožu notikumi attīstījās pēc Tūra un Šeškēna iepriekš izstrādātā scenārija. Tūrs aizbāza mutes iespējamajai opozīcijai un diktēja sinodēs pieņemtos lēmumus. Faktiski, viņa runās pieminētās “demokrātiskās idejas” un “baznīcas pārstāvju domas” nebija nekas cits kā paša Tūra, citu Baznīcas vadītāju un Šeškēna domas. Parasti visos iecirkņos bija viens vienīgs prāvesta amata kandidāts, kas arī tika vienbalsīgi ievēlēts. Taču bija arī daži izņēmumi, un vairāku iecirkņu sinodēs ieskanējās arī pa kādam protestam.” Opozīcijas balsu bija ļoti maz. J. Talonens min laju J. Pelša, mācītāja E. Spekmaņa, Dr. theol. un mācītāja A. Freija iebildumus pret vēlēšanu kārtību Rīgas iecirkņa sinodē, lajs R. Salmiņš balsoja pret P. Klepera ievēlēšanu par prāvestu Rīgas lauku iecirkņa sinodē, kā arī ar Ventspils draudzes mācītāja H. Grīvānu saistītie notikumi Piltenes iecirkņa sinodē, kurā tā arī netika ievēlēts prāvests. (Talonens, op. cit., 117. lpp.)

³¹⁵ LVA, 1448. f., 1. apr., 242. l., 17.–18. lp.

³¹⁶ V. Šeškēns iesniedza šādu Sinodes darba kārtību:

- 1) G. Tūra ievads;
- 2) Satversmes projekta nolasīšana (tas ir iepriekš izdalīts rakstiski);
- 3) Satversmes komisijas locekļa Vegera uzstāšanās;

turēties pie iepriekš noteiktā scenārija, nepieļaujot brīvi sacītas runas un jautājumu uzdošanu, liecina V. Šeškens vēstule I. Poļanskim 1948. gada 19. janvārī.³¹⁷

Mēģinot nodrošināties pret iespējamiem starpgadījumiem, V. Šeškens tikās ar visiem prāvestiem, no visiem saņēmot apliecinājumu, ka visi uzskata, ka vienīgais kandidāts arhibīskapa amatam ir G. Tūrs. Tas pārliecināja V. Šeškenu, ka par vēlēšanu rezultātiem nav jāuztraucas, un par to viņš arī ziņoja I. Poļanskim. Kā papildu garantiju V. Šeškens pieprasīja ievietot Satversmē pantu, ka arhibīskaps un Virsvalde tiktu ievēlēti tikai no Ģenerālās Sinodes locekļiem. Pret to nedz G. Tūram, nedz pārējiem Satversmes komisijas locekļiem iebildumu nebija.

3. IX Ģenerālā Sinode un Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes pieņemšana

Tā sauktā IX Ģenerālā Sinode G. Tūra oficiālai ievēlēšanai par arhibīskapu un padomju varas interesēm atbilstošas baznīcas satversmes apstiprināšanai notika 1948. gada 14. un 15. martā.

Viens no galvenajiem Sinodes darba kārtības punktiem bija Satversmes projekta apspriešana un Satversmes pieņemšana. Uzrunā delegātiem G. Tūrs stāstīja, ka par jaunu Satversmi domājis jau 2 gadus, kopš pārņēmis Virsvaldes vadību. Pie projekta esot strādāts ilgu laiku, tas galīgā veidā pieņemts Satversmes komisijā arhibīskapa vadībā. Pēc G. Tūra vārdiem, projekta pamatā esot 1928. gada Satversme, kura no 1934. gada baznīcas dzīvē vairs neesot piemērota, tāpēc arī neesot sasauktas Sinodes un vēlētas draudžu padomes. Pēc G. Tūra vārdiem, Satversmes jauninājums bija Ģenerālā Sinode, kas sastāv no iecirkņu sinožu izvēlētiem pārstāvjiem. G. Tūrs šo jauno modeli pamatoja ar līdzīgu praksi daudzās Rietumeiropas baznīcas un PSRS. Iepriekš saskaņotas runas teica G. Šaurums, A. Vītols, O. Blumbergs, E. Francmanis, V. Bergholds. Viņi atzinīgi novērtēja Satversmes vienkāršošanu, tās demokrātisko raksturu un uzsvēra jaunās Ģenerālās Sinodes nelielo sastāvu. No G. Tūra mutes izskanēja arī viens no padomju varas galvenajiem jaunās Satversmes nepieciešamības argumentiem, proti, ka jaunais projekts atjaunojot draudžu demokrātiskās tiesības.³¹⁸

Šī argumentācija bija iespējama tikai tāpēc, ka, sākot ar 1934. gadu, sinodālā un

- 4) pozitīva uzstāšanās no Šauruma (Rīga), Vītola (Vidzeme), Blumberga (Kurzeme) un viena no sinodāļiem;
- 5) balsojums par Satversmes pieņemšanu;
- 6) Sinodes deklarācija, ka arhibīskapa un Virsvaldes locekļu vietas jau 4 gadus ir vakantas;
- 7) arhibīskapa vēlēšanas un Virsvaldes vēlēšanas (Kā pirmā, tā otrā gadījumā kandidātus uzstādīs vecākais no prāvestiem visu pārējo prāvestu vārdā).

³¹⁷ LVA, 1448. f., 1. apr., 242. l., 21.–22. lp.

³¹⁸ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 8. l., lp. skaits nav numurēts.

demokrātiskā vadības un pārvaldes prakse LELB tika būtiski ierobežota. Padomju varai bija ļoti izdevīgi parādīt sevi kā demokrātijas aizstāvi, kura, sasaucot Sinodi un ļaujot tai ievēlēt Virsvaldi, atjauno autoritārā režīma laikā pārtraukto sinodālā baznīcas pārvaldes modeļa darbību. Sinodālā baznīcas pārvaldes principa ierobežošanu padomju varas iestādes izmantoja, lai pamatotu arestēto Virsvaldes locekļu un arhibīskapa v.i. K. F. Irbes nelikumīgo atrašanos baznīcas vadītāju amatā, apgalvojot, ka Virsvalde esot bijusi nevis Sinodes ievēlēta, bet arhibīskapa iecelta,³¹⁹ un uzsverot vispārējās Sinodes “tukšo un neauglīgo raksturu.”³²⁰

Satversmi pieņēma vienbalsīgi, visiem 44 klātesošajiem balsojot “par”. Līdzīgi bez mazākās aizķeršanās notika G. Tūra ievēlēšana par arhibīskapu. Citu kandidātu nebija, G. Tūrs par arhibīskapu tika ievēlēts vienbalsīgi.³²¹ Savukārt par Virsvaldes locekļiem prāvesti ieteica 6 kandidātus – prāvestus dekānu G. Šaurumu, A. Vītolu, A. Kauliņu, P. Kleperi, K. Šlosbergu un juristu Jāni Vēgeru³²², par Revīzijas komisijas locekļiem – prāvestus Arnoldu Zviņģi, Vili Bergholdu, mācītāju Vilhelmu Ozolu. Balsojot par katru atsevišķi, visi tika ievēlēti vienbalsīgi.

Tā kā daži jaunās Satversmes panti, kā tika minēts Ģenerālajā Sinodē, “paredz noteikumus, kas līdzšinējai Baznīcas darba praksei neparasti”, Sinode nolēma LELB Virsvaldei uzdot nekavējoties izstrādāt un nosūtīt draudžu padomēm instrukcijas noteiktu baznīcas Satversmes pantu, ieskaitot § 17, § 18, § 19, izskaidrošanai. Tie bija panti, kuros definēta brīvprātīgo ziedojumu vākšana par labu baznīcai, draudžu brīvās naudas noguldīšana valsts bankā vai krājkasēs, šo līdzekļu izlietošana un pārvaldīšana, kā arī disciplīnas jautājumi attiecībā uz padomju [izpildu orgānu] saimniecisko, kā arī vispārējo darbību draudzēs.

IX Ģenerālā Sinode iezīmēja luteriskās baznīcas sovjetizācijas legalizāciju. Patiešām, ir jāpiekrīt V. Šeškenam, kurš 1948. gada 21. aprīlī vēstulē I. Poļanskim rakstīja, ka

“divu gadu darbs, audzinot luteriskos garīdzniekus padomju garā un izvirzot vadošajos amatos jaunus cilvēkus no visprogresīvākajām aprindām, ir nesis savus rezultātus. [...] Iznāk, ka ilgā un darbietilpīgā luterisko garīdzniecību audzinošā darbā, tā ir spīdoši izturējusi eksāmenu, par kādu var uzskatīt Ģenerālo Sinodi un tajā pieņemtos lēmumus par baznīcas

³¹⁹ LVA 1448. f., 1. apr., 189. l., 390. lp.

³²⁰ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 8. l., lp. skaits nav numurēts.

³²¹ Ev. lut. Baznīcas kalendārā 1961. gadam rakstā “Arhibīskapa Dr.theol.Gustava Tūra mūža un darba goda diena” minēts, ka “viņu Latvijas Ev. lut. Baznīcas Ģenerālā Sinode 1948. gada 14. martā aizklātā balsošanā ar zīmītēm vienbalsīgi uz mūžu ievēlējusi”. Tas, kā norāda J.Talonens, pierāda, ka G. Tūram vairs nevajadzēja baidīties par savas pozīcijas stabilitāti (Talonens, op. cit., 130.).

³²² Lai arī J.Vēgers protokolos tiek dēvēts gan par juristu, gan advokātu, viņš savas studijas tiesību zinātnēs tomēr nav beidzis, bet gan studējis jurisprudenci LU Tiesību zinātņu nodaļā ar pārtraukumiem no 1924. līdz 1940. gadam, bet pēc II Pasaules kara līdz pat pensijai strādājis par ekonomistu kādā rūpnīcā.

dzīvi.”³²³

Baznīcas sovjetizācijas procesa rezultātā G. Tūrs kopā ar saviem domubiedriem un V. Šeškenu izveidoja kvazisinodālu baznīcas vadības sistēmu, kurā atspoguļojās tās pašas tendences, kas raksturoja padomju orgānu un PSKP īstenoto valsts un sabiedrības pārvaldīšanu un totalitāro kontroli. Arhibīskapa un Virsvaldes “vēlēšanas”, tāpat kā padomju kvaziparlamentā – Augstākajā Padomē – un visā padomju vēlēšanu sistēmā kopumā, arī Ģenerālajā Sinodē notika bez alternatīvām. Kandidātus izvēlējās RKLP pilnvarotais kopā ar G. Tūru. Šādu vēlēšanu iznākums bija skaidrs jau iepriekš, tajās nebija nekā neprognozējama. Padomju režīma sistēmā vēlēšanās parasti piedalījās 99% vēlētāju un izvirzītie komunistiskās partijas izvirzītie kandidāti vienmēr tika ievēlēti ar 99% balsu vairākumu. Vēlēšanu rezultātiem bija jādemonstrē partijas un valsts nesatricināmā vienotība. Atteikšanās piedalīties vēlēšanās vai balsot par vienīgo kandidātu tika interpretēta kā pretpadomju rīcība. Lai arī vēlēšanas PSRS formāli bija aizklātas, vairākums balsotāju vienkārši iemeta biļetenu ar vienīgo kandidāta vārdu vēlēšanu urnā. Mēģinājums šo kandidātu izsvītrot, ieejot balsošanas kabīnē, noteikti pievērstu vēlēšanu iecirknī esošo partijas pārstāvju uzmanību. Par formalitāti kļuvušās vēlēšanas ir viens no režīma masveida leģitimācijas instrumentiem, kas nepieciešams, lai parādītu, ka vara nāk no tautas, masas atbalsta valdošo partiju, opozīcija nepastāv un līdz ar to nav arī nepieciešamības pēc opozīcijas partijām.³²⁴ To, ka Ģenerālās Sinodes sagatavošanā un pašā Sinodes norisē tās organizatori vadījās no līdzīgiem pieņēmumiem, Bībeles citātos ietērptu šo padomju režīma praksi pārnesot uz baznīcu, apliecina 1948. gada Baznīcas kalendārā rakstītais:

“To darbs tika veikts lielā vienprātībā, Satversmes pamatu pieņemšana, kā arī prāvestu un delegātu ievēlēšanas notika pa lielākai daļai vienbalsīgi jeb ar ļoti lielu balsu vairākumu. Tā piepildījās pie Latvijas evaņģēlisko luterticīgo draudžu priekšstāvjiem un darbiniekiem Dieva vārds no ap. Pāvila efesiešiem 4. nodaļā rakstītā: “Tad nu jūs lūdzu es, saistīts iekš tā Kunga, ka jūs cienīgi staigājat pēc tās aicināšanas, ar ko esat aicināti, ar visu pazemību un laipnību un lēnprātību, cits citu panesdami mīlestībā un čakli būdami sargāt gara vienprātību caur miera saiti, viena miesa un viens gars, itkā jūs arī esat aicināti savā aicināšanā uz vienu cerību[...].”³²⁵

³²³ LVA, 1448. f., 1. apr., 244. l., 16.–17. lp.

³²⁴ N. Rabortjažev, E. Solovjov. *Fenomen totalitarisma: politiķeskaja teorija i istoričeskije metamorfozi* [*Totalitārisma fenomens: politiskā teorija un vēsturiskas metamorfozes*] (Moskva: Nauka [Maskava: Nauka], 2008), 211.-212.

³²⁵ “Latvijas Ev.-lut. Baznīcas iecirkņu sinodes 1947. gadā” // *Baznīcas kalendārs 1948. g.* (Rīga: b. izd., 1948),

“Apsveicu visus ar Dieva vārdu, ko ap. Pāvils Filipiešiem rakstījis 2. nod.: “Tad darat manu prieku pilnīgu, ka Jums ir viens prāts, viena mīlestība, viena sirds un dvēsele. Un nedarait nenieka strīdēdamies vai lieku godu meklēdami, bet pazemīgi turēdami cits citu augstāku par sevi pašu – tāds prāts lai jums ir, kāds ir Jēzum Kristum bijis”. Novēlu Dieva žēlastību un tādu izlūdzošos, ka šāds prāts un šāda vienība būtu šinī iecirkņa sinodē, kas nu pēc tik ilgiem un dažiem smagiem pārbaudījumu gadiem, ir atkal sanākusi.”³²⁶

J. Talonens norāda, ka, tā kā Ģenerālā Sinode bija sasaukta jau pēc jaunās Satversmes noteikumu vadlīnijām, pastāv iespēja apšaubīt gan Sinodes, gan tajā pieņemtās baznīcas Satversmes un notikušo vēlēšanu leģitimitāti.³²⁷

Manuprāt, tieši baznīcas sovjetizācija, kas tika īstenota ar baznīcas vadības rokām, līdztekus daudziem citiem iemesliem neatgriezeniski iedragāja baznīcas tēlu, lomu un statusu, tāpēc luteriskā baznīca daudz straujāk nekā katoļu baznīca zaudēja ietekmi sabiedrībā, draudžu locekļu skaitu, kļuva neaktīva un ieslīga stagnācijā.³²⁸

Līdzīgi luteriskās baznīcas integrācija padomju sabiedrībā un pārvaldes sistēmā norisinājās arī Igaunijā, kur pirms 1940. gada luteriskajai baznīcai piederēja 78% iedzīvotāju. Tā kā luteriskā baznīca Igaunijā tāpat kā Latvijā tika uzskatīta par valsts ienaidnieci, padomju varas mērķis bija izveidot valstij lojālu Konsistoriju. Šis mērķis tika sasniegts, 1949. gadā XIII Ārkārtas Sinodē par arhibīskapu ievēlot Janu Kivitu (vecāko).³²⁹

Savukārt Lietuvā sabiedrības vairākumu pārstāvošās Romas katoļu baznīcas un padomju varas konflikts kļuva par nozīmīgu aspektu visos padomju varas gados. Arī Lietuvā padomju varas pirmajos gados katoļu baznīca, līdzīgi kā luteriskā baznīca Latvijā, īstenoja nepakļaušanās un nesadarbošanās politiku. Tomēr tad, kad pamazām kļuva skaidrs, ka politiskā situācija tik drīz nemainīsies, Lietuvas katoļu baznīcā, sākot ar 40. gadu beigām,

21. lpp.

³²⁶ “Baznīcas Virsvaldes prezidenta un archibīskapa v.i. G. Tūra runa” // *Baznīcas kalendārs 1948. g.* (Rīga: b.izd., 1948), 23. lpp.

³²⁷ Talonens, op. cit., 133. lpp.

³²⁸ “G. Tūrs 1948. gadā saskaņā ar Satversmi, kas pēc boļševiku diktāta ir tikusi pieņemta, ir ievēlēts vienbalsīgi no 43 “Ģenerālās Sinodes” dalībnieku balsīm par arhibīskapu. Viņa pusē stāv baznīcas Virsvalde, kura reti sanāk uz kopīgām sēdēm un Virsvaldes prezidijs, kur bez Tūra ir vēl personas, kurām viņš sevi iecēlis par Virsvaldes prezidentu. Šī prezidija rokās ir visa baznīcas vadība, kas tiek diktēta no Reliģiju un kulta lietu padomes.”: Elmārs Rozītis, “Die evangelisch-lutherische Kirche Lettlands unter der Herrschaft der bolschewistischen Okkupationsmacht,” in *Acta Baltica I, 1960/61* (Königstein im Taunus: Liber Annalis Instituti Baltici, 1962).

³²⁹ Riho Altnurme, “Die Estnische Evangelisch-Lutherische Kirche und der Sowjetstaat”, in *Im Raederwerk des real existierenden Sozialismus. Kirchen in Ostmittel- und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow*, hg. von Hartmut Lehmann und Jens Holger Schjorring (Göttingen: Walstein Verlag, 2003), 66. Vairāk par Igaunijas ev. lut. Baznīcas sovjetizāciju: Riho Altnurme, “Religious Cults”, particularly Lutheranism, in the Soviet Union in 1944–1949”, *Trames*, I (2002), 3–16.

izplatījās gatavība uz koeksistenci ar padomju varu, un 50. gadu sākumā šis noskaņojums palielināja iespējas stabilizēt padomju varas un katoļu baznīcas attiecības. Līdzīgi kā pret visām baznīcām, arī pret katoļu baznīcu Lietuvā tika izvēsta politika, kas, no vienas puses, piecieta baznīcas kā organizācijas pastāvēšanu, bet no otras puses, izmantoja šo organizāciju padomju varas interešu īstenošanai. Padomju varai bija izdevīgi stabilizēt attiecības ar katoļu baznīcu Lietuvā arī tāpēc, ka ar tās palīdzību varēja uzlaboties Vatikāna nostāja pret padomju režīmu, kas tolaik atbilda padomju ārpolitikas stratēģijai.³³⁰ Tiesa, šīs padomju politiskās intereses nesaskanēja ar vietējo komunistiskās partijas vadītāju vēlmi pēc iespējas ātrāk marginalizēt katoļu baznīcas lomu. Neskatoties uz to, padomju reliģijpolitikas demokrātizācijas fāze pēc J. Staļina nāves Lietuvas katoļu baznīcā izpaudās visredzamāk.

4. 1948. gada Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversme

Veicot 1928. gada un 1948. gada Satversmes tekstu salīdzinošo analīzi, var secināt, ka 1948. gada Satversme ir saturiski jauns juridisks dokuments, jo 1928. gada Satversme atrodas tikai 1/3 strukturālā un mazāk nekā 1/5 saturiskā kontinuitātē ar 1948. gada Satversmi.

Strukturālās līdzības ir daļēji saglabājušās. No 10 nodaļām, kas veidoja 1928. gada Satversmi, 4 ir paturētas 1948. gada Satversmē. Tāpat arī sadaļa ar nosaukumu “Vispārējie noteikumi”. Taču tādas nodaļas kā “Baznīcas manta”, “Konferences”, “Revidenti”, “Ziņojumi un sūdzības”, “Zīmogi un darīšanu valoda” un “Komisijas”, kas kopumā satur 25 pantus un 6 apakšpunktus, 1948. gada Satversmē nav ietvertas. Var uzskatīt, ka attiecībā uz Satversmju nodaļu skaitu 1948. gada Satversmes strukturālā līdzība ar 1928. gada Satversmi ir 40%. 1928. gada Satversme sastāvēja no 109 pantiem un 108 apakšpunktiem, kā arī no 6 piezīmēm. 1948. gada Satversme sastāvēja no 43 pantiem un 37 apakšpunktiem, kā arī no 2 piezīmēm. Līdz ar to 1948. gada Satversmē bija 39% no 1928. gada Satversmes pantu skaita un 34% no 1928. gada Satversmes apakšpunktu skaita, kā arī 33% no 1928. gada Satversmes piezīmju skaita.

Tomēr saturiskā līdzība ir vairāk nekā divas reizes mazāka par strukturālo līdzību. Saturiski analizējot abu Satversmju līdzību un atšķirību, var konstatēt, ka 1948. gada Satversmē no 1928. gada Satversmes praktiski nemainīgi no 1928. gada Satversmes ir saglabāti 4 panti un 8 apakšpunkti. 1948. gada Satversmē vairs nav iekļauti 1928. gada Satversmes 70 panti, 48 apakšpunkti un 5 piezīmes. Daļēji mainīti ir vēl 21 pants un 10

³³⁰ Arunas Streikus, “Die katholische Kirche in Litauen 1953–1990”, in *Im Raederwerk des real existierenden Sozialismus. Kirchen in Ostmittel- und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow*, hg. von Hartmut Lehmann und Jens Holger Schjorring (Göttingen: Walstein Verlag, 2003), 75.

apakšpunkti. Pilnībā no jauna ir izveidoti 8 panti un 6 apakšpunkti. Redakcionālas izmaiņas ir piedzīvojuši vēl 6 panti. 1928. gada Satversmes 12 panti ir apvienoti 1948. gada Satversmes 5 pantos, kā arī no trim 1928. gada Satversmes pantiem ir izveidoti pieci 1948. gada Satversmes panti. Satura ziņā 1948. gada Satversmē vairs nav atrodamas 64% 1928. gada Satversmes pantu un 44% apakšpunktu saturs. 19% pantu un 9% apakšpunktu saturs ir iekļauts 1948. gada Satversmē ar būtiskām³³¹ izmaiņām. Līdz ar to tikai 17% 1928. gada Satversmes pantu (18 panti) un 50% apakšpunktu (58 apakšpunkti) saturs atrodas pilnīgā kontinuitātē ar 1948. gada Satversmi. Tā kā 1948. gada Satversme satur vēl 18% jaunu pantu un 16% jaunu apakšpunktu, šīs kontinuitātes apmērs ir vēl nedaudz mazāks.

Kopš G. Tūra ievēlēšanas par arhibīskapa vietas izpildītāju 1946. gada 8. martā tika mainīts LELB nosaukums un tā tagad saucās Latvijas PSR ev. lut. Baznīca. Atsevišķs lēmums par to tā arī netika pieņemts nedz Virsvaldē, nedz Sinodē. Taču līdz pat 70. gadu beigām³³² šāds nosaukums tika lietots visos baznīcas oficiālajos dokumentos. Līdz ar to 1948. gada Satversmes nosaukums, atšķirībā no 1928. gada Satversmes bija Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversme.

Kā viena no “jaunās” Satversmes priekšrocībām, salīdzinot ar 1928. gada Satversmi, tika minēta tās kodolīgums. To pašā Satversmes sākumā apliecina saīsinātais preambulas teksts. No 1948. gada Satversmes preambulas ir izslēgta 1928. gada Satversmes preambulas rindkopa, kurā bija izteikts baznīcas uzdevums un mērķis, tāpat nav vairs pieminēts teikums, kas sasaistīja preambulā izteikto baznīcas globālo uzdevumu un mērķi ar pašu Satversmi: “Savai ārējai iekārtai Latvijas Evanģēliski Luteriskā Baznīca dod sekošu satversmi[..]”.

4.1. Satversmes sadaļa “Vispārīgie noteikumi”

Šajā sadaļā ir izveidots jauns 1. pants, kurā baznīca definēta kā organizācija un kurā tiek minēta tās iekārta – episkopāli sinodāla: “Latvijas PSR ev. lut. baznīca savā iekšējā dzīvē ir patstāvīga reliģiska organizācija ar episkopāli sinodālu iekārtu.” 1922. gada 21.–24. februāra Sinode pieņēma lēmumu, ka “Latvijas ev. luter. Baznīcai ir sinodālepiskopāla iekārta”.³³³ Nojēgumi “episkopāli sinodāla” un “sinodālepiskopāla” var un var arī nebūt sinonīmi. Arī iepriekš Kurzemes un Vidzemes mācītāju un draudžu pārstāvju sinožu lēmumos

³³¹ Piemēram, veidojot Ģenerālo Sinodi, 1948. gada Satversme ir izdarījusi būtiskas izmaiņas attiecībā pret Latvijas Sinodi.

³³² Baznīcas nosaukuma maiņa no “Latvijas PSR” atpakaļ uz “Latvijas” notika arhibīskapa J. Matuļa laikā – pēc M. Plātes atmiņām, J. Matulis oficiālajos dokumentos Baznīcas nosaukumā “Latvijas PSR” vairs nelietoja.

³³³ *Latvijas ewanģēliskās luteriskās baznīcas draudschu mahzītaju un preekschtahwju Sinodes sehschu Protokoli, Rīgā, 1922. gadā no 21. līdz 24. februārim* (Rīga: Latvijas Lauksaimnieku Centralbiedrības spiestuve, 1922), 22. lpp.

tika minēts nojēgums “sinodālepiskopāla”. 1916. gada 9. un 10. marta evaņģēliski luterisko mācītāju sanāksmē Petrogradā tika pieņemti lēmumi par baznīcas iekārtas veidošanu kā sinodālu, paturot arī konsistoriālo elementu. Katrā ziņā visās diskusijās par topošās baznīcas iekārtu tika uzsvērts sinodālais elements, par kura papildināšanu ar episkopālo elementu (Sinodes ievēlēts bīskaps) līdz galam tika izlemts tikai 1922. gada Sinodē.³³⁴ Tomēr tas, ka baznīcas iekārtas nosaukums netika iekļauts Satversmē, bija skaidrs Satversmes veidotāju nodoms. Lēmums par sinodālepiskopālo iekārtu nozīmēja baznīcas vadības un pārvaldes struktūras modeļa izvēli, ko atspoguļos Satversme. Baznīcas iekārtas nosaukuma ieviešana Satversmes § 1 var būt šī apzīmējuma izmantošana tāpēc, lai pierādītu, ka Satversmē norādītā vadības un pārvaldes sistēma ir tieši episkopāli sinodāla. Situācija baznīcā 1946.–1948. gadā parādīja, ka jaunā baznīcas vadības sistēma tiek veidota, nevis iesaistot sinodālu loku – kaut vai 1928. gada Satversmes ietvaros, bet gan šis sinodālu loks tiek izmantots, lai izveidotu arhibīskapa jau iepriekš izstrādātu konceptu. Līdz ar to ironiskā veidā nojēgums “episkopāli sinodāls” tiek lietots īstajā vietā.

1948. gada Satversmes § 2 ir redakcionāli citādi izteikts 1928. gada Satversmes § 1. 1948. gada Satversmē Latvijas PSR ev. lut. Baznīca apvieno sevī evaņģēliski luteriskās ticības iedzīvotājus, kas skaitās šīs baznīcas draudzes locekļi. No šī teikuma ir pazudis “visus [...] iedzīvotājus”, kas 1928. gada Satversmē bija norāde uz LELB visaptverošo raksturu, tā bija baznīca visiem evaņģēliski luteriskajiem iedzīvotājiem. 1928. gada Satversmes § 2, § 3 un § 4 ir apvienots vienā pantā: “Latvijas PSR ev. lut. baznīcas mazākā vienība ir baznīcas draudze. Atsevišķas draudzes apvienotas baznīcas iecirkņos. Latvijas PSR ev. lut. baznīcas augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode.” 1928. gada Satversmes § 2 ir minēts, ka “[...] mazākā vienība ir organizēta draudze”. Šī izmaiņa varētu būt redakcionāla. Taču 1948. gada Satversmes § 3 noteiktais, ka baznīcas augstākais orgāns ir nevis Latvijas (kā 1928. gada Satversmē), bet Ģenerālā Sinode, ir būtisks sinodālā pārvaldes principa ierobežojums.

Lai arī pirmajā brīdī rodas iespaids, ka Latvijas Sinode un Ģenerālā Sinode ir salīdzināmi lielumi, tās ir radikāli atšķirīgas institūcijas, kaut gan to kompetences ir līdzīgas. Būtiskākā atšķirība ir šo institūciju sastāvs un veids, kā šīs institūcijas tiek veidotas. Šo atšķirību dēļ par augstāko baznīcas varas nesēju kļūst iecirkņu sinožu ievēlēts sinodālu kopums, kurā valda garīdznieku vairākums, nevis visu draudžu pārstāvju un mācītāju kopums, turklāt skaitiskā atšķirība sasniedz 1/10.

1928. gada Satversmes § 5 noteica:

³³⁴ Jau 1921. gada 5.–8. aprīlī pirmā vispārējā mācītāju un draudžu delegātu sinode noraidīja tīri sinodālo pārvaldes modeli, kas paredzēja baznīcai tīri sinodālu iekārtu bez augstākā garīdznieka.

“Ja atsevišķos gadījumos šī satversmē nav citādi noteikts, tad ikviena kārtīgi sasaukta Baznīcas draudzes, Sinodes, padomes, vai cita Baznīcas sapulce ir pilntiesīga neatkarīgi no sanākušo locekļu skaita. Lēmumi skaitās par pieņemtiem un vēlēšanas par notikušām, ja sasniegts nodoto balsu absolūts vairākums. Kas atturas no balsošanas, nav skaitāmi līdz. Balsīm līdzīgi daloties, jautājums vēl reizi pārrunājams un tad pārbalsojams no jauna. Ja arī otro reizi balsis dalās līdzīgi, tad izšķir priekšsēdētāja vai sapulces vadītāja balss. Vēlēšanas vienmēr izdarāmas ar aizklātu balsošanu, bet lēmumi taisāmi ar atklātu balsošanu, izņemot lēmumus personīgās lietās, kā arī citos jautājumos, ja 1/3 no klātesošiem prasa aizklātu balsošanu.”

1948. gada Satversmē (§ 4) ikviena sapulce ir pilntiesīga ne tikai neatkarīgi no sanākušo locekļu skaita, bet arī neatkarīgi no tā, kā un vai atbilstoši baznīcas kārtībai tā ir sasaukta. Līdz ar to teorētiski sapulces ir pilntiesīgas arī tad, ja tie, kas saskaņā ar Satversmi ir tiesīgi tās sasaukt, nav to izdarījuši saskaņā ar Satversmes vai citu baznīcas noteikumu prasībām. Tas, protams, pieļauj iespēju sasaukt sapulces tā, ka visiem tās dalībniekiem nemaz nav iespējams uz tām ierasties vai arī nav iespējams dalībniekus par sapulces sasaukšanu atbilstoši informēt. Turklāt šie vēl no 1928. gada Satversmes atlikušie nosacījumi attiecas nevis uz visām sapulcēm, bet tikai uz draudzes un sinodes sapulcēm. Satversme nereglamentē iepriekš reglamentēto attiecībā uz padomes sapulcēm. Iespējams, tā ir Satversmes autoru paviršība vai pārāk liela vēlme saīsināt 1928. gada Satversmes tekstu. Turklāt 1948. gada Satversmē vairs netiek dota iespēja citādi draudžu un sinožu sapulču pilntiesīguma kārtībai, jo no šī panta ir pazudis: “Ja atsevišķos gadījumos šī satversmē nav citādi noteikts[...].”³³⁵ Tā kā 1948. gada Satversmes § 14 nosaka, ka draudzes padomes sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk par 3 locekļiem, § 20 nosaka, ka revīzijas komisijas ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi 3 tās locekļi, § 29 nosaka, ka Virsvaldes plenārsēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk kā 3 locekļi, tad § 4 norāde, ka tajā minētais princips attiecas tikai uz draudzes un sinodes sapulcēm, ir atbilstošs.

Nesakritība drīzāk atrodama 1928. gada Satversmē, kurā, lai gan § 5 minēts, ka arī draudzes padome, ja Satversmē nav noteikts citādi, ir pilntiesīga jebkura sanākušo locekļu skaita gadījumā, tomēr § 32 nosaka, ka padomes sēde ir pilntiesīga tikai tad, ja tajā piedalās vismaz 1/3 no visiem padomes locekļiem. Vai 1948. gada Satversmes autori šo nesakritību ir konstatējuši un tāpēc mainījuši 1928. gada Satversmes § 5 izteikto principu, nav pierādāms.

³³⁵ LELB Satversmes § 32, § 38, § 53, § 67.

1928. gada Satversmes § 6 “Kāda Baznīcas orgāna lēmumu ieinteresētās personas var pārsūdzēt, ja atsevišķos gadījumos nav citādi noteikts, līdz augstākai instancei, 14 dienu laikā, skaitot no lēmuma pasludināšanas vai saņemšanas dienas” 1948. gada Satversmē vairs nav atrodams. Tas nozīmē, ka pārsūdzības tiesības tiek atceltas un atsevišķai personai nav likumīgas iespējas pārsūdzēt attiecībā uz viņu pieņemto lēmumu. Katrs atsevišķais baznīcas varas līmenis – draudze, prāvesta iecirknis, Virsvalde, Ģenerālā Sinode – tiek padarīts autonomas un neietekmējams, tā lēmumi ir galīgi un nepārsūdzami. Šāds solis, pirmkārt, 1948. gada Satversmē iedzīvināja totalitārās ideoloģijas pārliecību, ka tāds nojēgums kā neatkarīgas cilvēku tiesības nepastāv, jo no totalitārisma ideoloģijas viedokļa cilvēks nepastāv kā pašvērtība un pašpietiekamība. Cilvēks ir tikai daļa no kāda lielāka veseluma – klases vai rases –, kas dod vai atņem tiesības un pienākumus. 1936. gada PSRS Konstitūcija, no vienas puses, garantē pilsoņu tiesības (§ 125), bet no otras, nosaka, ka tās tiek garantētas atbilstoši darbaļaužu interesēm un sociālistiskās iekārtas nostiprināšanas nolūkos.³³⁶ Otrkārt, šī panta atcelšana iezīmēja baznīcas strukturālo atomizāciju – katrs vadības līmenis ieguva tādu varu pār sev padotajiem, ko augstāks vadības līmenis likumīgā veidā nevarēja ierobežot. Tas padomju režīmam ļāva vieglāk manipulēt ar atsevišķajiem vadības līmeņiem un tos pretnostatīt vienu otram.

1928. gada Satversmes § 7 piedzīvoja izmaiņas, kuru lietderību grūti komentēt. 1928. gada Satversmes § 7 bija šāds:

“Latvijas Ev. Lut. Baznīcas ordinētie garīgie darbinieki, kā arī visi šīs Baznīcas Dieva vārda sludinātāji un skolotāji, iestājoties amatā, nodod zvērestu jeb svinīgu solījumu, kuŗu apstiprina ar savu parakstu, ka viņi nekā nemācīs un nesludinās, kas runātu pretīm Svētiem rakstiem un ev. lut. Baznīcas ticības uzskatiem, un kopā ar visām citām Baznīcas amatpersonām padosies Baznīcas noteikumiem un disciplīnai un ar savu dzīvi dos labu kristīgu priekšzīmi draudzes locekļiem.”

Savukārt 1948. gada Satversmes § 5 noteica:

“Latvijas PSR ev. lut. baznīcas ordinētie garīdznieki un Dieva vārdu sludināt tiesības ieguvušie garīdznieku amata kandidāti, stājoties amatā, nodod ar savu parakstu apstiprinātu svinīgu solījumu nesludināt un nemācīt nekā tāda, kas nesaskan ar Svētiem Rakstiem un

³³⁶ N. Rabortjažev, E. Solovjov. *Fenomen totalitarisma: politiskā teorija i istoričeskije metamorfozi* [*Totalitārisma fenomēns: politiskā teorija un vēsturiskas metamorfozes*], 260.

Evanģēliski luteriskās baznīcas ticību mācību, padoties Baznīcas noteikumiem un disciplīnai un ar savu dzīvi rādīt labu kristīgu priekšzīmi draudzes locekļiem.”

Termins “ordinētie garīgie darbinieki” ir aizstāts ar “ordinētie garīdznieki”³³⁷, kas ir nenozīmīgs labojums. Daudz svarīgāk ir tas, ka ar § 5 1948. gada Satversme būtiski ierobežo savu garīgo darbinieku loku. Sasakaņā ar 1928. gada Satversmi par tādiem, uz kuriem attiecas § 7, varēja uzskatīt ne tikai ordinētos garīgos darbiniekus, bet arī “visus šīs Baznīcas Dieva vārda sludinātājus un skolotājus”, bet 1948. gada Satversme aprobežojas tikai ar ordinētajiem garīdzniekiem un Dieva vārdu sludināt tiesības ieguvušajiem garīdznieku amata kandidātiem. No tā var spriest, ka sludināšanas tiesības un uzdevums var tikt attiecināms tikai uz garīdzniekiem vai šī amata kandidātiem. Izslēgts arī ir termins “zvērests”.³³⁸ Mainīts arī ir svi-nīgā solījuma objekts. 1928. gada Satversmē attiecīgajām amatpersonām bija jāapņemas nesludināt un nemācīt neko, kas *runātu pretī* Svētiem Rakstiem un ev. lut. Baznīcas ticības uzskatiem, bet 1948. gada Satversmē – neko, kas *nesaskan* ar Svētiem Rakstiem un baznīcas ticības mācību. 1928. gada Satversme deva Dieva vārda sludinātājiem lielāku izvēles telpu nekā 1948. gada Satversme, jo aizliedza to, kas ir pretrunā ar Svētajiem Rakstiem, kurpretī 1948. gada Satversme – to, kas nav atbilstošs Svētajiem Rakstiem.

Līdzīgi kā 1928. gada Satversmes § 6 izslēgšana, arī § 8 izslēgšana ir saistīta ar Satversmes dotajām tiesībām. § 8 runāja par īpašām tiesībām, kuras tā piešķir baznīcas amatpersonām: “Latvijas Ev. Lut. Baznīcas amatpersonas bauda nevien visas draudzes locekļu tiesības, bet arī sevišķās tiesības, kuŗas viņu amatam piešķirtas ar šīs satversmes un Baznīcas instrukciju noteikumiem.” Šādu tiesību iedalījumu 1948. gada Satversme vairs neparedz, ļaujot noprast, ka visiem baznīcā ir vienādas tiesības un nevienam nekādas sevišķas tiesības Satversme neparedz.

Izslēgti ir arī § 9 un § 10:

“9. Latvijas Evanģēliski Luteriskā Baznīca ir publiski-tiesiska rakstura reliģiska organizācija un savā iekšējā dzīvē autonoma.

10. Latvijas Evanģēliski Luteriskā Baznīca, kā arī viņas mazākās organizētās vienības: Baznīcas iecirkņi, vietējās Baznīcas un Baznīcas draudzes, bauda juridisku personu tiesības.”

³³⁷ Turklāt nodaļu nosaukumos šāda izmaiņa nav notikusi. 1928. gada Satversmes 6.nodaļa saucas “Baznīcas garīgie darbinieki”, tās pirmais nodalījums – “Ordinētie darbinieki”. 1948. gada Satversmes V nodaļa un tās A sadaļa ir saglabājušas tādus pašus nosaukumus. Vienīgā izmaiņa ir vairāk paskaidrojoša – “ordinētie *garīgie* darbinieki”.

³³⁸ Šī izmaiņa ir saistīta ar 1918. gada dekrēta par Baznīcas un valsts šķirtību § 7, kurā minēts, ka “reliģisks zvērests tiek atcelts”.

Kaut gan § 9 minētā iekšējās dzīves autonomija ir minēta 1948. gada Satversmes § 1: “[..] baznīca savā iekšējā dzīvē ir patstāvīga [..]”, tomēr šī “patstāvība” praksē izpaudās ļoti relatīvi. 1918. gada 23. janvārī Krievijā pieņemtais dekrēts “Par baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas”³³⁹, kas bija sava laika radikālākais baznīcas un valsts šķirtības modeļa īstenojums, ar īpašumu atņemšanu reliģiskām organizācijām satrieca baznīcu autonomas funkcionēšanas spēju un iespēju nodarboties ar sociāli karitatīvo darbu un § 10 deklarēja reliģiskās apvienības kā privātas apvienības. 1928. gada Satversmes § 9 un § 10 izslēgšana būtiski maina baznīcas statusu valstī un sabiedrībā – tā zaudē gan publiski tiesisko raksturu, gan arī – pati baznīca un tās organizācijas sastāvdaļas – juridiskās personas tiesības.³⁴⁰ Ar juridiskās personas tiesību zaudēšanu baznīcai tika atņemtas tiesības veikt saimniecisko darbību. Šis ierobežojums padomju režīmā bija spēkā jau ar dekrētu par valsts un baznīcas šķirtību, ko papildināja 1929. gada Noteikumu § 3, precizējot, ka šīs tiesības nav arī reliģiskajiem kongresiem un to izpildinstitūcijām.³⁴¹

1948. gada Satversmes Vispārējo noteikumu sadaļā bija izstrādāti 2 jauni panti:

“6. Arhibīskaps, Baznīcas Virsvalde, prāvesti un draudžu padomes (izpildu orgāni) lieto savus zīmogus un spiedogus, kas reģistrēti piekritīgās valsts iestādēs.

7. Baznīcas draudzes, draudžu padomes un revīzijas komisijas, kā arī Latvijas PSR ev. lut. baznīcas Virsvalde un tās pārstāvji darbojas saskaņā ar šajā Satversmē minētiem noteikumiem, ja saņemti piekritīgo valsts iestāžu dokumenti par izdarīto reģistrāciju.”

1948. gada Satversmes § 6 ir saīsināts 1928. gada Satversmes § 107, kurā nav minētas draudžu un iecirkņu valdes, jo tādas institūcijas vairs 1948. gada Satversmē neparedzēja. Savukārt § 7 patiesībā sajūdz kopā ideju par to, ka šī Satversme ir saistoša § 7 norādītajām institūcijām, ar 1929. gada Noteikumiem, kuru § 4 noteica, ka “reliģiska apvienība un ticīgo grupa var sākt darboties pēc apvienības un ticīgo reģistrācijas vietējā rajona izpildkomitejas

³³⁹ 1918. gada 23. janvārī tika izdots Krievijas Tautas Komisāru Padomes dekrēts par valsts un baznīcas šķirtību – “Par baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas”. Tas bija pirmais patstāvīgais un īpašais likumdošanas akts, kas īstenoja komunistiskās partijas programmatiskās prasības attiecībā uz reliģiju. Dekrēta § 12: “Nevienai baznīcas un reliģiskai apvienībai nav tiesību uz īpašumu. Tām nav juridisku personu tiesības.”

³⁴⁰ Lai arī nojēgums “juridiskas personas tiesības” 1948. gada Satversmē vairs netika pieminēts, PSRS Ministru padomes reliģijas kulta lietu padomes 1945. gada 22. augusta izdotie noteikumi paredzēja, ka reliģiskām organizācijām tiek dotas noteiktas juridisko personu tiesības, proti, tās ar padomes atļauju drīkst iegādāties transportlīdzekļus, pirkt un pārdot kulta priekšmetus, izīrēt, iegūt un celt kulta ēkas. Līdz ar to atšķirībā no Dekrēta § 12 šie noteikumi deva reliģiskajām organizācijām ierobežotas juridisko personu tiesības.

³⁴¹ 1929. gada Noteikumu § 22.

Reliģijas lietu komisijā”.³⁴² Līdz ar to pati baznīca atzina, ka bez šādas reģistrācijas draudžu un vadības institūciju un to pārstāvju darbība ir pretrunā ne tikai ar valsts likumu, bet arī ar baznīcas Satversmi.³⁴³ Tātad baznīca atzina savu tiesisko pakļautību valsts iestādēm, kas ir pretrunā ar Satversmes § 1 minēto “patstāvību”.

1948. gada Satversmes pirmie panti atklāja, ka šajā Satversmē atspoguļojas visi padomju tiesiskumu raksturojošie lielumi – iluzora demokrātija un pārmērīga centralizācija.

4.2. Satversmes sadaļa “Baznīcas draudze, tās locekļi, draudzes kopsapulce, padome un revīzijas komisija”

4.2.1. Satversmes apakšsadaļa “Baznīcas draudze”

Gandrīz vienīgais, ko 1948. gada Satversme paturēja no analogiskās nodaļas 1928. gada Satversmē, ir norādījums, ka “draudzes pienākums rūpēties, lai regulāri notiku draudzes dievkalpojumi ar Dieva vārda sludināšanu un Svētā sakramenta izdalīšanu” (§ 9). Šī norāde ir tikai neliela daļa no 1928. gada Satversmes § 12, kurā bija minēts, ka “draudzei jāgādā par to, lai kārtīgi notiktu draudzes dievkalpošanas ar Dieva vārda sludināšanu un svēto sakramentu izdalīšanu, lai jaunatne pienācīgi tiktu sagatavota uz iesvētīšanu un lai apbēdinātas dvēseles atrastu garīgu stiprinājumu un iepriecinājumu. Tāpēc ikkatri draudzei jāuztur pašai savs mācītājs, kā arī jādod mācītājam draudzes garīgai apkopšanai vajadzīgie palīgi un līdzekļi. Ja draudze nav spējīga viena pati veikt šos savus pienākumus, viņa var, ar Baznīcas Virsvaldes atļauju, apvienoties ar kādu citu draudzi, kādā gadījumā jāiesniedz Baznīcas Virsvaldes apstiprināšanai noteikts līgums starp attiecīgām draudzēm”.

Tādējādi visas norādes uz darbu ar jaunatni un iesvētāmajiem, pastorālo darbu, draudzes pienākumu uzturēt un atbalstīt draudzes mācītāju un veidu, kā to īstenot, ja pati draudze to nespētu, no 1948. gada Satversmes ir pazudušas. Draudzes vienīgais uzdevums paliek noturēt dievkalpojumus, līdz ar to draudze no izglītojošas un cilvēka personību veidojošas un dziedinošas kopības sovjetizētajā variantā kļūst par kulta noturēšanas kopību.

1928. gada Satversmes § 11 par jaunu draudžu apstiprināšanu, pastāvošo dalīšanu vai

³⁴² Tā kā Noteikumu § 4 noteica, ka draudze var sākt darbību tikai pēc reģistrācijas, jebkāda reliģiskās apvienības vai ticīgo grupas darbība pirms reģistrācijas bija nelikumīga. Likumdošana nenoteica skaidrus kritērijus, pēc kuriem reģistrācija var tikt atteikta, līdz ar to radās plašas iespējas vietējo izpildkomiteju patvaļīgai rīcībai.

³⁴³ 1931. gada 16. janvārī izdotā instrukcija par kulta likumdošanas īstenošanu atcēla 1929. gada 1. oktobra instrukcijā paredzētos draudžu reģistrācijas kritērijus. Laikam tie šķita pārāk apgrūtināši, jo jaunā instrukcija valsts varas iestādēm deva tiesības neierobežoti kontrolēt draudžu darbību.

savienošanu³⁴⁴ tika iekļauts kā viens teikums 1948. gada Satversmes § 8. Satversme vairs nenoteica, ka draudzei kā “Latvijas Evanģ. Luteriskās Baznīcas sastāvdaļai, pienākas gādāt par šīs Baznīcas vispārējām vajadzībām, kā arī ņemt dzīvu dalību iekš- un ārmisijas darba veicināšanā” (§ 13). Draudzes līdzatbildība par baznīcas vispārējām vajadzībām tika aizstāta ar 1948. gada Satversmes § 19.d formulējumu, ka draudzes padomei pēc LELB Virsvaldes un iecirkņu prāvestu norādījumiem ir pienākums samērīgi ar saviem ienākumiem izsniegt līdzekļus Virsvaldes un tās iestāžu uzturēšanai, tādējādi baznīcas vispārējās vajadzības reducējot līdz baznīcas vadības institūcijas finansiālai uzturēšanai.

Tika izveidota baznīcas draudzes definīcija (§ 8 pirmais teikums), kas atbilda 1929. gada Noteikumu § 3 (“Reliģiskā organizācija ir 18 gadu vecumu sasniegušu vienam kultam un vienai ticības pārliecībai, izpaušmei vai novirzienam piederīgu ticīgo pilsoņu vietēja apvienība, kopskaitā ne mazāk kā 20 personas, kuras apvienojušās lai kopīgi apmierinātu savas reliģiskās vajadzības”). 1948. gada Satversmes definīcija bija līdzīga – stilistiski atkārtojot padomju likumdošanas valodu un terminoloģiju: “Baznīcas draudze ir pie Evanģēliski luteriskās baznīcas piederību pilngadīgu pilsoņu labprātīgi organizēta apvienība skaitā no ne mazāk par 20 (divdesmit) personām reliģisko un kulta vajadzību apmierināšanai.” Līdzīgi arī Satversmes § 10 (“Draudze pēc sava pieprasījuma, ko parakstījuši ne mazāk par 20 draudzes locekļiem, un saskaņā ar arhibīskapu, kurš pārrauga baznīcu un draudžu taisnīgu sadalīšanos republikas teritorijā, saņem no vietējām valsts iestādēm pēc līguma beztermiņa un bezmaksas lietošanā baznīcu vai lūgšanas namu un kulta piederumus. Draudze tās padomes, mācītāja un ne mazāk par 20³⁴⁵ draudzes locekļu personās rūpējas par baznīcas vai lūgšanas

³⁴⁴ 1929. gada Noteikumos jautājums par reliģiskās organizācijas likvidēšanu nav skarts vispār. Līdz ar to reliģisko organizāciju likvidēšana iespējama, pašai organizācijai pašlikvidējoties, vai arī tad, ja pārkāpta reliģiskā likumdošana, tad tam notiekot tiesvedības ceļā. 1931. gada Instrukcijā atrodama VII sadaļa “Reliģisko organizāciju likvidēšana”. Instrukcijas § 32 aprakstīta iespēja anulēt reģistrāciju pēc draudzes dibinātāju lūguma, savukārt § 34 izvirzīts jauns princips: “Ja reliģiskās apvienības darbībā tiek konstatētas novirzes no tām noteiktajām normām un ja reliģiskā apvienība vai ticīgo grupa nevēlās labot konstatētos pārkāpumus, kā arī pastāvošo likumu pārkāpšanas gadījumā reģistrāciju veikušais orgāns var rajona izpildu komitejai vai pilsētas padomei ierosināt jautājumu par reliģiskās apvienības vai ticīgo grupas likvidēšanu [...]”. Līdz ar to tā vietā, lai jautājums par reliģisko kulta likumdošanas pārkāpšanu tiktu risināts tiesvedības ceļā, šī likumošana paredzēja reģistrācijas anulēšanu, nenosakot, vai šī lēmuma izskatīšanā var vai nevar piedalīties pašas reliģiskās apvienības pārstāvji un kāda ir šī lēmuma pārsūdzēšanas kārtība. Līdz ar to nedz kulta kalpotāji, nedz arī reliģisko organizāciju centri (baznīcas) nevarēja ietekmēt nedz reliģisko apvienību reģistrēšanu, nedz likvidēšanu.

³⁴⁵ 1918. gada 9. aprīlī Krievijas Tautas Komisāru Padome izveidoja īpašu komisiju, lai izstrādātu instrukciju praktiskai dekrēta par baznīcas un valsts šķirtību pielietošanai, jo dekrētā pastāvēja neskaidri jautājumi tā lietošanai. 8. maijā pie Tautas Justīcijas komisariāta tika izveidota atsevišķa nodaļa, kurai tika uzticēts īstenot šī dekrēta prasības. Par nodaļas vadītāju kļuva ilggadīgais boļševiks P. Krasikovs. Instrukcija, kuru izstrādāja Tautas Justīcijas komisariāts, stājās spēkā 1918. gada 30. augustā un kļuva praksē par galveno tiesību aktu, kas noteica reliģisko draudžu dzīvi līdz pat 1929. gada Noteikumiem. Šīs instrukcijas pamatjēga bija kulta ēku pārņemšana un nodošana padomju varas iestādēm. Tā izveidoja padomju režīmā tik pazīstamo “divdesmitnieku” jeb “dvadcatkas” jēdzienu. Iesniegumu par vēlēšanos izmantot kulta ēku varēja iesniegt vismaz 20 cilvēku grupa, noslēdzot ar valsti līgumu par kulta ēkas izmantošanu. Šīs grupas pienākumi bija uzņemt visus ikdienas izdevumus, kas saistījās ar ēkas uzturēšanu, tās lietošana bija paredzēta tikai

nama stāvokli un kopēji atbildīgas par pēc līguma saņemto valsts īpašumu valsts varas priekšā”) vienkārši atkārtoti 1929. gada Noteikumu § 5 un § 10 minēto³⁴⁶. Satversmes § 10 vēl tikai to papildina ar norādi, ka baznīcas vai lūgšanu nama saņemšana notiek saskaņā ar arhibīskapu, kurš pārrauga baznīcu un draudžu taisnīgu sadalīšanu republikas teritorijā. Satversmes § 10 arī palika vienīgais, kas dod vispārēju priekšstatu par baznīcas īpašumiem padomju režīma apstākļos, kuros ar dekrētu “Par zemi” pieņemšanu 1917. gada 26. oktobrī (pēc vecā stila) bija atceltas privātīpašuma tiesības uz zemi, kas nozīmēja arī visu baznīcas un klosteru īpašumu atsavināšanu, bet 1918. gada dekrētā par valsts un baznīcas šķirtību § 12 un § 13 tika noteikts, ka “nevienai baznīcas un reliģiskajai organizācijai nav tiesības uz īpašumu. [...] Visu Krievijā pastāvošo baznīcas un reliģisko organizāciju īpašumi pieder tautai”.

4.2.2. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes locekļi”

1928. gada Satversmes otrais nodaļējums “Draudzes locekļi un viņu pienākumi un tiesības” (§ 14–§ 20) 1948. gada Satversmē reducēts vienā vienīgā pantā (§ 11: “Evaņģēliski luteriskās ticības pilsoņi, kuri ir iesvētīti un pieder pie kādas no Baznīcas draudzēm, skaitās par šīs draudzes locekļiem. Draudzes locekļiem tiesības savās garīgās vajadzībās apmeklēt draudzes mācītāju, piedalīties draudzes dievkalpojumos un Svētā sakramentā, kā arī lietot draudzes kulta piederumus un īpašumu”). 1948. gada Satversme vairs neregulē veidus, kā iespējama pāriešana uz citu draudzi (§ 15–§ 17), draudzes piederību bērniem (§ 15 otrais teikums), nenosaka draudzes locekļu pienākumus (§ 18)³⁴⁷, neregulē izslēgšanu no draudzes un baznīcas (§ 20), kā arī atceļ līdzšinējo praksi, ka draudzes locekļi, kuri divus gadus nav samaksājuši noteiktos nodokļus draudzes un baznīcas vispārējām vajadzībām, uzskatāmi kā izstājušies no draudzes un var tikt uzņemti atpakaļ vienīgi LELB Virsvaldes norādītā kārtībā (§ 21). Savukārt no 1928. gada Satversmes § 19 minētajām draudzes locekļa tiesībām – savās garīgajās vajadzībās vērsties pie draudzes mācītāja vai viņa vietas izpildītāja; slimības, trūkuma un nespēka gadījumā saņemt laicīgu pabalstu, ciktāl draudzes līdzekļi to atļauj,

reliģiskiem mērķiem, izslēdzot jebkādu padomju varai naidīgu darbību – sprediķos, literatūrā, sapulcēs, tūlītēja ēkas atdošana, ja tiktu konstatēta tās ļaunprātīga izmantošana, ārpus dievkalpojuma norises netraucētas piekļuves nodrošināšana ēkā no padomju varas iestāžu pārstāvju puses.

³⁴⁶ § 5: “Reliģiskās organizācijas reģistrācijai tās dibinātāji, vismaz 20 personas, rajona vai pilsētas strādnieku deputātu padomei sūta lūgumu par reliģiskās organizācijas dibināšanu un lūgšanu nama atvēršanu.”; § 10: “Reliģisko vajadzību apmierināšanai ticīgie, kas sastāda reliģisko organizāciju, var pēc noteiktiem nosacījumiem saņemt saskaņā ar RLP lēmumu bezmaksas lietošanā īpašu lūgšanu namu pēc tādas kārtības, kādu paredz līgums, ko slēdz reliģiskā organizācija ar rajona vai pilsētas strādnieku deputātu padomes pārstāvi [...]”

³⁴⁷ § 18: “Draudzes locekļu pienākumi ir: vest kristīgu dzīvi, apmeklēt draudzes dievkalpojumus un lietot svētos sakramentus, ievērot draudzes kārtību un Baznīcas parašas, izpildīt Baznīcas iestāžu noteikumus un priekšrakstus, bez svarīga iemesla neatteikties no amata, kuŗā ievēlēti, un amatu godīgi izpildīt. Vecāku sevišķs uzdevums ir: audzināt savus bērnus kristīgās ticības garā.”

pedalīties visās draudzes sapulcēs, vēlēt un tikt ievēlētiem baznīcas amatos, sūtīt savus bērnus draudzes skolās, lietot draudzes bibliotēku, draudzes labierīcības iestādes un draudzes kapsētu – 1948. gada Satversmē iekļautas vien draudzes locekļu tiesības savās garīgajās vajadzībās apmeklēt draudzes mācītāju, piedalīties draudzes dievkalpojumos un Svētajā sakramentā, kā arī lietot draudzes kulta piederumus un īpašumu. Tik radikāli vienkāršojot rūpīgi izstrādāto 1928. gada Satversmes sadaļu par draudzes locekļiem, G. Tūrs un viņa vadītā Satversmes komisija pilnībā pakļāvās individualizētajai padomju reliģiskās likumdošanas izpratnei par draudzes locekli kā par indivīdu, kas apmierina savas šaurās reliģiskās vajadzības ar dievkalpojuma un kulta palīdzību. Tā kā draudzes loceklim tika atņemtas arī tiesības “piedalīties visās draudzes sapulcēs, vēlēt un tikt ievēlētam Baznīcas amatos”, var uzskatīt, ka ar šo 1928. gada Satversmes sadaļas vienkāršošanu draudzes loceklim tika atņemtas tiesības piedalīties baznīcas sinodālajā pārvaldīšanā un radīti priekšnoteikumi draudzes locekļu nonākšanai nevienlīdzīgā tiesiskā situācijā iepretī garīdzniekiem.

Tā kā 1929. gada Noteikumu § 17 būtiski ierobežoja draudzes dzīves aktivitātes³⁴⁸, tādas draudzes locekļa tiesības kā “slimības, trūkuma un nespēka gadījumā saņemt laicīgu pabalstu, ciktāl draudzes līdzekļi to atļauj, [...] sūtīt savus bērnus draudzes skolās, lietot draudzes bibliotēku, draudzes labierīcības iestādes un draudzes kapsētu” vairs netika paredzētas.

1928. gada Satversmes § 21 atcelšana sagrāva 1928. gada Satversmē izteikto draudzes locekļa piederības personālo principu, ko savulaik izveidoja kā LELB draudzes piederības konceptu. Piederība LELB, veidojot 1928. gada Satversmi, tika izvēlēta nevis pēc teritoriālā³⁴⁹, bet gan personālā principa. Līdz ar to piederība draudzei bija jāaplicina vismaz reizi gadā, samaksājot noteiktos nodokļus draudzes un baznīcas vispārējām vajadzībām. 1948. gada Satversme vairs neregulēja jautājumu, pēc kāda principa tiek uzskaitīti draudzes locekļi, un draudzes nonāca neparastā situācijā. Tās varēja turpināt par draudzes locekļiem uzskatīt ikvienu, kurš bija to sarakstos, neatkarīgi no šī cilvēka līdzdalības draudzes dzīvē, jo draudzes locekļiem nepastāvēja nekādi pienākumi, kuru nepildīšanai būtu tiesiskas sekas. Vienlaikus § 10 noteica, ka tikai tie, kas ziedo savas draudzes uzturēšanai, skaitās šīs draudzes locekļi. Līdz ar to, ja kāds šo pienākumu neveica, teorētiski viņu varēja no draudzes atskaitīt.

³⁴⁸ § 17: “Reliģiskām organizācijām aizliegts: a) veidot pašpalīdzības kases, kooperatīvus, ražošanas uzņēmumus un vispār lietot to lietošanā nodoto īpašumu citādi kā tikai reliģisko vajadzību apmierināšanai; b) sniegt materiālu atbalstu saviem locekļiem; c) organizēt gan speciālas bērnu, jauniešu, sieviešu lūgšanas un citas sanāksmes, gan arī vispārējas bībeles, literatūras, rokdarbu, darba, reliģiskās apmācības un tiem līdzīgās sanāksmes, grupas, pulciņus, nodaļas, kā arī organizēt ekskursijas un bērnu rotaļlaukumus, atvērt bibliotēkas un lasītavas, organizēt sanatorijas un arstniecību.”

³⁴⁹ Saskaņā ar teritoriālo principu draudzei pieder visas kristītās tās teritorijā dzīvojošās personas, kuras nav no draudzes izstājušās vai izslēgtas.

Taču Satversme neregulēja, vai un kā tas ir jādara un ko tas nozīmē.

4.2.3. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes kopsapulce”

1948. gada Satversme izveidoja atsevišķu sadaļu un pantu (§ 12) par draudzes kopsapulci, tajā aplūkojot 1928. gada Satversmes § 22–§ 24 minētos jautājumus par draudzes padomes ievēlēšanu, draudzes locekļu balsstiesībām un padomes locekļu kandidātu kritērijiem.

1928. gada Satversmes § 22 noteica, ka “ikkatra draudze ievēl uz trim gadiem 15–30 Baznīcas padomes locekļus un 5–10 kandidātus, kas savus pienākumus izpilda kā goda amatu bez atalgojuma”, savukārt 1948. gada Satversmes § 12 – “Draudzes kopsapulce draudzes mācītāja vadībā uz 3 gadiem ievēl draudzes padomi, sastāvošu no 3–7 locekļiem, un revīzijas komisiju, sastāvošu no 3 locekļiem. Šīs amata personas savus pienākumus izpilda kā goda amatu bez atalgojuma”. Atšķirībā no 1928. gada Satversmes § 28 1948. gada Satversmē noteikts, ka revidentus ievēl nevis draudzes padome, bet gan kopsapulce. 1928. gada Satversmē bija paredzēts, ka revidenti revidē valdes, bet 1948. gada Satversmē – draudzes padomes darbību, naudas un mantas grāmatas, dokumentus. Galvenais šīs izmaiņas iemesls bija tas, ka 1929. gada Noteikumu § 15 noteica, ka tieši ticīgo kopsapulce ievēl revīzijas komisiju. Ja revidenti bija jāievēl pirmajā draudzes padomes sēdē, tad 1928. gada Satversme nenoteica, ka draudzes padome būtu jāievēl kādā īpašā sanāksmē. Lai gan § 39.16 noteica, ka draudzes valdei, “kur iespējams”, vismaz reizi gadā jāsasauca draudzes sapulce informācijas nolūkā, tas netika attiecināts uz draudzes padomes vēlēšanām. Draudzes padomes aizklāto vēlēšanu norisi regulēja īpaša Vēlēšanu instrukcija. Taču 1948. gada Satversme paredzēja, ka visas vēlēšanas ir atklātas, līdz ar to draudzes padomi varēja ievēlēt tikai visas draudzes kopsapulce. Turklāt to paredzēja arī 1929. gada Noteikumi³⁵⁰, no kuriem 1948. gada Satversmes § 12 atšķīrās tikai ar to, ka draudzes padomē bija jābūt nevis 3, bet gan no 3 līdz 7 locekļiem, kā arī ar to, ka draudzes kopsapulce notiek draudzes mācītāja vadībā.

1948. gada Satversme, salīdzinot ar 1928. gada Satversmi, draudzes padomes minimālo lielumu (no 15 uz 3) samazināja piecas reizes, bet vairāk nekā četras – maksimālo lielumu (no 30 uz 7). Praksē draudzē varēja izveidot padomi, kas bija par 2 locekļiem mazāka nekā 1928. gada Satversmē paredzētā draudzes valde. Draudzes padome 1948. gada Satversmes izpratnē bija gan lēmējinstītūcija, gan izpildinstītūcija, lai gan 1929. gada

³⁵⁰ § 13: “[...] reliģiskās organizācijas no sava vidus kopsapulcē izvēl izpildorgānus - reliģiskās organizācijās trīs cilvēku sastāvā, ticīgo grupā - viena pārstāva sastāvā.” § 15: “Kulta īpašuma un ziedojumos saņemto naudas līdzekļu pārbaudei, reliģiskā organizācija no sava vidus kopsapulcē var ievēlēt revīzijas komisiju ne vairāk kā trīs cilvēku sastāvā.”

Noteikumi sauca draudzes padomi tikai par “izpildu orgānu” (§ 13). 1948. gada Satversme neparedzēja arī vairs draudzes padomes kandidātus – personas, kas kļūst par draudzes padomes locekļiem tās sasaukuma laikā, ja kāds padomes loceklis nomirst, no amata atkāpjas vai tiek izslēgts (1928. gada Satversmes § 26).

Tā kā vairs nepastāv nekādi draudzes locekļa pienākumi un statusa ierobežojumi, 1948. gada Satversme balsstiesības paredz visiem attiecīgajai draudzei piederošajiem draudzes locekļiem. Ar plašu žestu 1948. gada Satversme atceļ visus balsstiesību ierobežojumus, kurus 1928. gada Satversme aprakstīja § 23. Tagad balsstiesības ir gan aktīviem, gan neaktīviem draudzes locekļiem, gan nepilngadīgām un aizbildniecībā esošām personām, gan tiem, kas noraida bērnu kristību, liedz bērniem kristīgu audzināšanu vai saviem mirušajiem – kristīgu apbedīšanu, gan tādiem, kas nepakļaujas baznīcas disciplīnai un kārtībai.³⁵¹ Līdz ar to nojēgums “balsstiesības” konkrētā draudzē vispār zaudē jēgu, jo tās ir visiem.

Runājot par draudzes padomes un revīzijas komisijas kandidātu kritērijiem, 1948. gada Satversme ir atteikusies no tādiem kritērijiem kā “draudzē laba slava” un “mīl evaņģēliski luterisko baznīcu”, paturot tikai vecuma ierobežojumu (vismaz 25 gadi³⁵²), aktīvu dalību draudzes dzīvē, dievkalpojumos un Svētajā Sakramentā.

4.2.4. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes padome”

1948. gada Satversmes radītās izmaiņas draudzes pārvaldes modelī bija ievērojamas. Tomēr, lai arī tā vairs neparedzēja atsevišķu draudzes padomes izveidotu draudzes valdi, tomēr tās § 13 paredzēja, ka draudzes padome no sava vidus izvēl 4 amatpersonas – priekšsēdētāju, viņa vietnieku, sekretāru un kasieri, kas ir tikai par vienu amatpersonu mazāk, nekā bija noteikts 1928. gada Satversmes § 36. Tomēr šo amatpersonu kompetence, tiesības un uzdevumi noteikti netika. Turpretī 1928. gada Satversmes § 39 ļoti detalizēti aprakstīja draudzes padomes izvēlēto amatpersonu (draudzes valdes) pienākumus.

Varētu domāt, ka līdzšinējie draudzes valdes pienākumi ir iekļauti pašas draudzes padomes tiesību un pienākumu uzskaitījumā, tomēr no 1928. gada Satversmē paredzētajiem kopā 25 padomes un valdes pienākumiem 1948. gada Satversmē ir palikuši tikai 7 (§ 19), bet trīs (§ 19.a, b, c) no tiem ir specifiski saistīti ar baznīcas vai lūgšanu nama uzturēšanu (rūpēties par tā uzturēšanu labā kārtībā; slēgt līgumus un darījumus, kas saistīti ar šīs ēkas

³⁵¹ Sk. 1928. gada Satversmes § 23.

³⁵² 25 gadu vecuma nosacījums, t.s. “kanoniskais vecums”, kas nodrošināja pietiekamu pārliecību par kandidāta garīgo briedumu, bija izplatīta baznīcas tradīcija Eiropas luteriskajās baznīcās kā vecuma nosacījums garīgā amata kandidātiem un arī sinodāļiem un kandidātiem uz citiem baznīcas amatiem.

pārvaldīšanu un lietošanu; vākt ziedojumus baznīcas vai lūgšanu nama īpašumu pārvaldes vajadzībām). Turklāt šie trīs pienākumi ir tikai izvērsti 1928. gada Satversmes § 39.15 minētais valdes pienākums “pārvaldīt Baznīcas mantu” un § 42 “Draudzes pienākums, kuŗa Baznīcas mantu lieto, ir: šo mantu visiem likumīgiem līdzekļiem aizsargāt no iznīcināšanas, pamazināšanas, atņemšanas, vai bojāšanas un īpašiem mērķiem novēlētu mantu izlietot vienīgi šiem mērķiem.”

No 1928. gada Satversmes draudzes padome pārmantoja pienākumus attiecībā uz draudzes budžetu un gada pārskatu, baznīcas kalpotāju pieņemšanu un atlaišanu, delegāta ievēlēšanu sinodei un draudzes mācītāja vēlēšanas, kā arī draudzes reprezentēšana. Taču arī šīs kompetences piedzīvoja izmaiņas.

Līdzšinējie draudzes padomes pienākumi apstiprināt un draudzes valdes pienākumi sastādīt draudzes budžetu un gada pārskatu 1948. gada Satversmē minēto draudzes padomes pienākumu uzskaitījumā izteikti izvērstāk: sastādīt draudzes gada budžetu un tā norakstus piesūtīt baznīcas Virsvaldei un iecirkņa prāvestam un sastādīt draudzes darbības gada pārskatu un tā norakstus līdz ar revīzijas komisijas atzinumu piesūtīt baznīcas Virsvaldei un iecirkņa prāvestam (§ 19.e un f). Ja līdz šim jautājumu par norakstu nosūtīšanu reglamentēja[..], tad tagad, šādus noteikumus nepieņemot, tas jāregulē Satversmei. Līdz ar to vismaz šajā jautājumā apšaubāms kļūst Satversmes komisijas pirmajā sēdē izskanējušais G. Tūra arguments, ka daudzos Satversmes pantos esot nevajadzīgas detaļas, tāpēc tā vienkāršojama un saīsināma.

No 1928. gada Satversmē minētajām draudzes vadības un pārvaldes kompetencēm 1948. gada Satversme bija paturējusi “baznīcas kalpotāju pieņemšanu un atlaišanu” (šāds formulējums aizstāja 1928. gada Satversmes § 3.6 “ievēlēt un atlaist diakonus, ērģelniekus, diakonises un citus draudzes kopējus un kalpotājus un noteikt viņiem algu” (§ 31.6) un “pieņemt Baznīcas kalpotājus, kuŗu pieņemšana nepiekrīt padomei, un noteikt viņiem algu, kā arī rūpēties par to, lai ikviens dabūtu savu algu laikā; nevajadzīgus un nederīgus kalpotājus atlaist no vietas, vai ierosināt viņu atlaišanu, ja tāda atkarājas no citas draudzes vai Baznīcas organizācijas” (§ 39.4 un 5). Šīs izmaiņas noteica to, ka baznīcas kalpotājus Satversme vairs nedefinē kā algotus darbiniekus, kā arī to, ka Satversme vairs nedefinē svarīgākos baznīcas kalpotājus (diakonus, ērģelniekus, diakonises), kā rezultātā pieņemt tieši šādus – ar draudzes muzikālo dzīvi un kristīgi sociālo darbu saistītus – kalpotājus vairs nebija draudzes padomes pienākums. Turklāt, 1928. gada Satversmē tika lietoti termini “draudzes kopēji un kalpotāji”, kurus pieņēma padome, un “baznīcas kalpotāji”, kurus pieņēma valde, bet 1948. gada Satversmē vairs lietoti tikai “baznīcas kalpotāji”. Saistībā ar 1929. gada Noteikumiem, kuri kā

vienīgo par “kalpotāju” uzskatāmo personu § 11 minēja kulta ēkas sargu, var spriest, ka 1948. gada Satversme ar baznīcas kalpotājiem, ar kuriem tiek slēgtas līgumiskas attiecības, izprata tikai baznīcas (kulta ēkas) apkalpotājus – apkopējus, sargus u.c. 1948. gada Satversmes § 19.c, kurā runāts par ziedojumu vākšanu, tomēr tiek pieminēts, ka ziedojumi vācami arī “baznīcas padomes un draudzes garīgo darbinieku vajadzībām”. Tam pretī gan runā § 12 otrais teikums, kas apgalvo, ka “šīs amata personas savus pienākumus izpilda kā goda amatu bez atalgojuma”. Savukārt § 43 nosaka, ka “mācītāji saziņā ar iecirkņa prāvestu un savas draudzes padomi var piesaistīt draudzes darbā mācītāja amata kandidātus, ērģelniekus un draudzes kopējus – pērminderus. Šo darbinieku tuvākais tiešais priekšnieks ir mācītājs, un savus pienākumus viņi izpilda pēc mācītāja norādījumiem un Baznīcas Virsvaldes instrukcijām”. Līdz ar to atbildība par draudzes garīgo darbinieku (ērģelnieku, diakonu, diakonišu, pērminderu, u.c.) obligātu pieņemšanu un atalgošanu no draudzes padomes 1948. gada Satversmē tika pārnesta uz mācītāja paša izvēli un iespējām, šos garīgos amatus atstājot draudzē tikai kā iespēju, nevis normu. Padomes atbildībā palika tikai kulta ēkas apkalpotāji, bet ne neordinētie garīgie darbinieki – mācītāja palīgi dievkalpojuma norisē un draudzes darbā.

1948. gada Satversmes § 16 noteica, ka draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju ievēl delegātus³⁵³ baznīcas iecirkņa sinodei. Taču 1928. gada Satversmes § 29 noteica, ka padome ievēl delegātus³⁵⁴ uz sinodēm, t.i., ne tikai iecirkņa, bet arī Latvijas Sinodi, kas 1948. gada Satversmē vairs netika paredzēts. 1948. gada Satversmē arī vairs nebija paredzēts, ka draudzes padome nosaka delegātiem un mācītājiem ceļa atlīdzību, dodoties uz Sinodi.

1948. gada Satversmes § 15 noteica, ka vakantas mācītāja vietas gadījumā draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju, prāvestam klātesot, ievēl jaunu mācītāju no LELB Virsvaldes ieteiktajiem kandidātiem. Savukārt 1928. gada Satversmes § 30 noteica, ka padome ievēl mācītāju saskaņā ar Latvijas Sinodes apstiprinātajiem noteikumiem, kuri (“Mācītāju vēlēšanu instrukcija”) noteica, ka pati draudzes padome uzaicina uz brīvo mācītāja vietu ne vairāk kā 3 kandidātus no tiem, kuri rakstiski pieteikušies Virsvaldē (§ 2 un § 4). Instrukcija nenoteica, ka Virsvaldei vai prāvestam būtu jēlkādas pilnvaras iespaidot draudzes padomi kandidātu izvēlē. Līdz ar to draudzes padomes tiesības brīvi izvēlēties jebkurus no pieejamajiem kandidātiem tika ierobežotas, jo Virsvalde pati varēja izlemt, kuri kandidāti konkrētai draudzei būtu vēlamī vai nevēlamī, tādējādi tai tika piešķirtas zināmas veto tiesības

³⁵³ 1948. gada § 24 paredzēja, ka draudzes, kurās ir līdz 5000 locekļiem, ievēl 1 laicīgu delegātu, bet draudzes ar vairāk nekā 5000 locekļiem 2 delegātus iecirkņa sinodei.

³⁵⁴ 1928. gada Satversmes § 49 un § 56 paredzēja, ka draudzes padome ievēl tik delegātu uz sinodēm, cik draudzei ir mācītāju.

jautājumos par to, kuri mācītāji var un kuri nevar kandidēt uz draudzes mācītāja amatu. Turklāt, tā kā draudzes padomes un revīzijas komisijas lielums (3 locekļi) minimālā padomes locekļu skaita gadījumā varēja būt vienāds, delegāta un arī draudzes mācītāja vēlēšanu gadījumā revīzijas komisija varēja padomi “pārbalsot”. Šī teorētiskā iespēja jo īpaši spilgti atspoguļo atšķirību mācītāja vēlēšanu leģitimitātē. Proti, 1928. gada Satversmes § 32 paredzēja, ka mācītāja vēlēšanās³⁵⁵ jāpiedalās 3/4 padomes locekļu (ar minimālo padomes locekļu skaitu – 11 personām), bet 1948. gada Satversmē šo jautājumu varēja izlemt 3 padomes locekļi. 1948. gada Satversmē paredzētās tiesības šos jautājumus lemt abām institūcijām kopīgi izveidoja praksi svarīgu jautājumu apspriešanā sasaukt t.s. paplašinātās sēdes, kurās kopā ar draudzes padomes locekļiem piedalījās arī revīzijas komisijas locekļi. Patiesībā praksē tas nozīmēja, ka nereti padomes kompetences jautājumi tika apspriesti un lemti plašākā lokā, nekā to paredzēja Satversme.

1948. gada Satversme nenoteica, ka draudzes padomes pienākums būtu pārstāvēt jeb reprezentēt draudzi uz ārpusi, kā to noteica 1928. gada Satversmes § 39.2. Tomēr draudzes reprezentācijas pienākumu “draudzes izpildorgānam” uzlika 1929. gada Noteikumu § 13, līdz ar to, lai arī Satversmē neminēta, šī kompetence draudzes padomei piemita, jo to paredzēja padomju likumdošana.

Līdz ar to no 1928. gada Satversmē paredzētajām draudzes padomes kompetencēm 1948. gada Satversme nemainītā veidā atstāja tikai vienu (budžeta un gada pārskata apstiprināšana), bet no valdes kompetencēm uz padomi pārcēla kompetenci pārvaldīt baznīcas saimniecību un dievnama ēkas uzturēšanu labā kārtībā. 1928. gada Satversmē paredzēto valdes kompetenci “noslēgt vietējās Baznīcas un draudzes vārdā, ievērojot Baznīcas noteikumus, visādu veidu līgumus un darījumus” 1948. gada Satversme attiecībā uz padomi ierobežoja, attiecinot tikai uz baznīcas vai lūgšanu namu un kulta īpašumiem (§ 1.b: “atsevišķu draudzes padomes locekļu vārdā slēgt līgumus un darījumus, kas saistīti ar baznīcu vai lūgšanu namu un kulta īpašumu pārvaldīšanu un lietošanu.”³⁵⁶). Tieši tāpat tika ierobežota

³⁵⁵ Kā arī lemjot padomju režīma apstākļos vairs neparedzētos jautājumus, kas noteikti 1928. gada Satversmes § 20 (“Dieva noliedzējus un Dieva vārda, sakramentu, kristīgo parašu un savas Baznīcas zaimotājus un nīcinātājus, kā arī personas, kas ved Kristus draudzei piedauzīgu, netikumisku vai noziedzīgu dzīvi un pēc pamācības nelabojas, var uz Baznīcas padomes lēmumu no draudzes un Baznīcas izslēgt, kamēr tās atgriežas. Par ikkatru izslēgšanu un izslēgtā atpakaļ uzņemšanu jāpaziņo Baznīcas Virsvaldei. Izslēgtie var mēneša laikā padomes lēmumu pārsūdzēt”) un § 31.9 (“ar Baznīcas Virsvaldes atļauju ierīkot kapsētu, celt jaunu Baznīcu, iegūt, pārdot, iekārtot vai citādā ceļā apgrūtināt ar parādiem un mainīt Baznīcas nekustamos īpašumus”).

³⁵⁶ Draudzes padomes kompetence slēgt līgumus un darījumus vēl vairāk tiek ierobežota tādējādi, ka padome šos līgumus un darījumus slēdz “atsevišķu draudzes padomes locekļu vārdā”, ko paredz 1929. gada Noteikumu § 11: “Ar kulta īpašuma pārvaldīšanu un lietošanu saistītie darījumi kā līgumi par sargu pieņemšanu, malkas piegādāšanu, lūgšanu nama un kulta priekšmetu remontu un tiem līdzīgas darbības, kas cieši un nepastarpināti saistītas ar reliģisā kulta mācību un noturēšanu, kā arī par lūgšanu nama telpu izīrēšanu lūgšanu sanāksmju noturēšanai, var tikt noslēgti no reliģisko organizāciju izpildorgānu vai ticīgo

valdes kompetence “vākt līdzekļus draudzes un Baznīcas vajadzībām” (§ 39.13), dodot padomei tiesības “vākt ziedojumus baznīcas vai lūgšanu namu telpās baznīcas ēku un kulta īpašumu pārvaldes, kā arī baznīcas padomes un draudzes garīgo darbinieku vajadzībām”(§ 19.c).

1928. gada Satversmē īstenotais sinodālais pārvaldes princips noteica, ka draudzes padomes un valdes balsstiesīgs loceklis ir arī draudzes mācītājs vai mācītāji (§ 25 un § 36), taču mācītājs padome un valdē ir līdztiesīgs loceklis iepretī pārējiem padomes vai valdes locekļiem. Lai arī 1948. gada Satversme nedeva draudzes mācītājam padomes locekļa statusu, tomēr § 14 noteica, ka draudzes mācītājam padomes sēdēs ir “izšķirēja balss tiesības”. Līdz ar to pretrunā ar 1928. gada Satversmē paredzēto sinodālo pārvaldes principu tieši mācītājam (nevis, piemēram, draudzes padomes priekšsēdētājam) tika dota iespēja strīdus gadījumā ar savu balsi noteikt padomes lēmumu.

1948. gada Satversme neregulē jautājumus par padomes sēžu sasaukšanas kārtību un vadīšanu, tā nenosaka, kas sasauk padomes sēdes, tā neparedz citādu padomes sēdes vadīšanas kārtību gadījumos, ja apspriežamas sūdzības par pašu padomi, kā arī neparedz ārkārtēju padomes sēžu sasaukšanas iespēju nedz pēc Virsvaldes, nedz arī pašas padomes locekļu pieprasījumu.³⁵⁷ Netiek paredzēta arī iespēja noteiktos apstākļos padomes locekļus izslēgt.³⁵⁸ Satversmē nav paredzētas arī Virsvaldes vai prāvesta tiesības ietekmēt padomes darbību vai bezdarbību. 1928. gada Satversmes § 35 paredzēja, ka tad, ja padome uz divreiz izteiktu uzaicinājumu atsakās izpildīt kādu Virsvaldes rīkojumu, Virsvalde padomi atceļ un noteic jaunas vēlēšanas. Ja arī jaunā padome rīkojumu neizpilda vai draudze padomi noteiktā laikā nepārvēlē, Virsvalde savā plenārsēdē var iecelt šādai draudzei pārvaldi, turklāt Virsvaldes plenārsēdei ir tiesības draudzi pievienot citai ar visām sekām, ja tās balsstiesīgo locekļu skaits ir mazāks par 20. Lai arī minētos lēmumus padome mēneša laikā var pārsūdzēt, pārsūdzība neaptur lēmuma izpildīšanu. Šāds draudzes padomes pārraudzības un kontroles mehānisms 1948. gada Satversmē vairs netika paredzēts, līdz ar to vājinot baznīcu kā draudžu kopumu, kas izveidojies noteiktu mērķu un uzdevumu sasniegšanai, veicinot draudžu atomizācijas procesu un sagraujot atsevišķo draudžu un baznīcas vadības kopējās līdzatbildības principu.

Apkopojot minēto, var teikt, ka 1948. gada Satversme vairs neparedzēja šādas iepriekš Satversmē noteiktas draudzes padomes un valdes kompetences:

grupu pilnvarotām personām. Tādi darījumi kā sveču fabriku un tipogrāfiju īre reliģiskās literatūras drukāšanai, lai arī ir saistīti ar kultu, tomēr nerada līgumattiecības.” Līdz ar to var rasties situācija, ka padomei ir jāapstiprina jau noslēgts līgums, ko saskaņā ar 1929. gada Noteikumiem jau ir veicis kāds no padomes locekļiem.

³⁵⁷ 1928. gada Satversmes § 33.

³⁵⁸ 1928. gada Satversmes § 34.

- 1) nodokļu un nodevu noteikšana draudzes sevišķām vajadzībām (padome) – § 31.2;
- 2) maksas noteikšana par kapu vietām kapsētā un par dažāda Baznīcas inventāra lietošanu (padome) – § 31.3;
- 3) kredīta atvēlēšana Baznīcas valdei un priekšniekam (padome) – § 31.4;
- 4) Baznīcas valdes un ikkatras viņas atsevišķas amatpersonas darbības revidēšana un vajadzības gadījumā pret vainīgiem sūdzību iesniegšana (padome) – § 31.5;
- 5) draudzes un Baznīcas dzīves jautājumu, kuŗu galīgā izspriešana pieder Baznīcas Virsvaldei vai Sinodei, ierosināšana un iepriekš apspriešana (padome) – § 31.7;
- 6) draudzes labierīcības iestāžu dibināšana, skolu un bibliotēku, ievērojot pastāvošos likumus, atvēršana, kā arī pastāvošo likvidēšana (padome) – § 31.8;
- 7) kapsētu ierīkošana, jaunu Baznīcu celšana, Baznīcas nekustamo īpašumus iegūšana, pārdošana, ieķīlāšana vai citādā ceļā apgrūtināšana ar parādiem un mainīšana (padome, ar Baznīcas Virsvaldes atļauju) – § 31.9;
- 8) delegātu ievēlēšana uz Latvijas Sinodi un ceļa atlīdzības noteikšana (padome) – § 29;
- 9) kopīgas valdes ievēlēšana kopā ar citu draudzi, ja tām ir kopīga manta vai kopīgs mācītājs (padome, ar Virsvaldes atļauju) – § 28, 1. piezīme;
- 10) vajadzības gadījumā tādu personu pieaicināšana draudzes padomes sastāvā uz nenoteiktu laiku, kas nav padomē ievēlētas (padome) – § 28, 2. piezīme;
- 11) mācītāja ievēlēšana valdes amatā, ja viņš ir ar mieru to uzņemt (padome) – § 28, 3. piezīme;
- 12) ārkārtas padomes sēdes sasaukšana, ja to pieprasa vismaz puse valdes vai padomes locekļu (padome) – § 33;
- 13) padomes locekļu, kas bez dibināta iemesla nav apmeklējuši 3 sēdes pēc kārtas vai draudzes un Baznīcas dzīvi kavē ar bezdarbību vai nolaidību, izslēgšana no padomes sastāva (padome) – § 34;
- 14) Dieva noliedzēju un Dieva vārda, sakramentu, kristīgo parašu un savas Baznīcas zaimotāju un nīcinātāju, kā arī personu, kas ved Kristus draudzei piedauzīgu, netikumisku vai noziedzīgu dzīvi un pēc pamācības nelabojas, izslēgšana no draudzes un Baznīcas, kamēr tās atgriežas (padome) – § 20;
- 15) padomes lēmumu un Baznīcas Virsvaldes un iecirkņa valdes priekšrakstu īstenošana (valde) – § 39.1;
- 16) vietējās Baznīcas un draudzes vārdā uzstāšanās administratīvās un tiesu iestādēs (valde) – § 39.2;

- 17) balsstiesīgo draudzes locekļu sarakstu vešana un to papildināšana un salīdzināšana ar mācītāja vestiem sarakstiem un grāmatām (valde) – § 39.3;
- 18) baznīcas kalpotāju algu noteikšana, kā arī rūpēšanās par to, lai ikviens dabūtu savu algu laikā (valde) – § 39.4;
- 19) baznīcas kalpotāju atlaišanas ierosināšana, ja tāda atkarīga no citas draudzes vai Baznīcas organizācijas (valde) – § 39.5;
- 20) padomei, Baznīcas Virsvaldei un iecirkņa valdei iesniedzamo projektu sastādīšana (valde) – § 39.6;
- 21) inventāra, algu noteikumu un kapu vietu sarakstu vešana (valde) – § 39.7;
- 22) paziņošana prāvestam, kad mācītājs miris vai aiz kāda cita iemesla draudze palikusi bez mācītāja un lūguma izteikšana sūtīt draudzes apkopšanai vikārmācītājus (valde) – § 39.8;
- 23) draudzes garīgās apkopšanas sekmēšana ar savu līdzdarbību (valde) – § 39.9;
- 24) atļaujas došana, ar mācītāja piekrišanu, uz īsāku laiku par velti vai pret samaksu, izlietot Baznīcu garīgiem koncertiem vai draudzes citas ēkas priekšlasījumiem un citiem Baznīcas dzīves mērķiem (valde) – § 39.1;
- 25) visāda veida jautājumu ierosināšana, kas zīmējas uz draudzes un Baznīcas dzīvi; (valde) – § 39.11;
- 26) gādāšana par referātiem, kas nolasāmi sinodē (valde) – § 39.12;
- 27) pilnvaru un citus rakstu izdošana vietējās Baznīcas un draudzes vārdā (valde) – § 39.14;
- 28) Baznīcas mantas pārvaldīšana, archivu un grāmatu glabāšana un uzturēšana kārtībā (valde) – § 39.15;
- 29) draudzes sapulces (informācijas nolūkam) sasaukšana vismaz vienreiz gadā, kur iespējams (valde) – § 39.16.

Kopumā 1948. gada Satversmes sadaļa par draudzes padomi precīzi atspoguļo 1929. gada Noteikumu § 13 atrodamo draudzes “izpildorgāna” aprakstu: “Lai izpildītu ar kulta īpašuma pārvaldīšanu un lietošanu saistītās funkcijas, kā arī, lai veiktu reprezentatīvās funkcijas, reliģiskās apvienības no savu draudzes locekļu vidus ticīgo kopsapulcē atklātā balsošanā ievēl izpildorgānus – reliģiskā organizācija trīs cilvēku sastāvā, ticīgo grupā – vienu pārstāvi”. Turklāt 1929. gada Noteikumu § 14 paredz, ka draudzi reģistrējošai valsts iestādei ir tiesības atcelt šī izpildorgāna locekļus.

Manuprāt, 1948. gada Satversme pilnībā izmaina draudzes vadības un pārvaldes modeli. Līdzšinējās draudzes padome un valdes vietā 1948. gada Satversme paredz padomju

varai pakļautu nelielu institūciju³⁵⁹, kuras uzdevums ir saskaņā ar padomju valsts noteikumiem un iestāžu prasībām pārvaldīt un lietot bezmaksas lietošanā nodoto kulta īpašumu – baznīcu vai lūgšanu namu. 1948. gada Satversmes nojēgums “draudzes padome” nav attiecināms uz 1928. gada Satversmē lietoto nojēgumu “draudzes padome un valde”. Tās ir atšķirīgas atbildības un kompetences institūcijas. Attiecīgi jāsecina, ka 1948. gada Satversme praktiski sagrāva draudzes sinodālo pārvaldības modeli, radot varas, atbildības un kompetences vakuumu, sašaurinot draudzes vadības atbildību līdz kulta ēkas lietošanas un uzturēšanas pienākumam.

4.2.5. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes revīzijas komisija”

1928. gada Satversmē bija iekļauta atsevišķa 7. nodaļa “Revidenti”, kurā § 101, § 102, § 103 tika aprakstīti revidentu ievēlošie subjekti, attiecīgās revīzijas komisijas tiesības un pienākumi, kā arī noteikts, kādā veidā sasaukamas revīzijas komisijas ārkārtas sēdes. Savukārt 1948. gada Satversmē jautājumi par draudzes revīzijas komisiju (§ 20, § 21, § 22) un Virsvaldes revīzijas komisiju (§ 32, § 33) ir sadalīti atsevišķās nodaļās, bet prāvestu iecirkņu revīzijas komisijas vairs netiek paredzētas. 1948. gada Satversmes § 20 un § 32 tiek noteikts, ka draudzes kopsapulcē ievēlētā revīzijas komisija no sava vidus izvēl priekšsēdētāju, viņa vietnieku un sekretāru, turpretī 1928. gada Satversmes § 101 noteica tikai priekšsēdētāja ievēlēšanu. 1948. gada Satversmes § 101 atšķirībā no 1928. gada Satversmes reglamentē arī sēžu biežumu (ne retāk par 2 reizēm gadā draudzes revīzijas komisijas sēdes un ne retāk kā 1 reizi gada ceturksnī Virsvaldes revīzijas komisijas sēdes) un kvorumu (sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi 3 revīzijas komisijas locekļi).

Runājot par revīzijas komisijas tiesībām un pienākumiem, tie 1948. gada Satversmē ir piedzīvojuši redakcionālas izmaiņas. 1928. gada Satversmes § 102 noteica, ka attiecīgajai revīzijas komisijai ir tiesības un pienākums skatīt cauri un pārraudzīt [...] darbību, grāmatas un rēķinus, bet 1948. gada Satversmes § 21 un § 33 – “periodiski revidēt [...] darbību, grāmatas un dokumentus, kā arī lietošanā esošo materiālo vērtību stāvokli”. 1948. gada Satversme vairs neregulēja lēmumu pieņemšanas veidu (ar vienkāršu balsu vairākumu), jautājumu par to, kam komisija iesniedz revīzijas ziņojumu un ka šis ziņojums arī revidētām iestādēm jāiesniedz vismaz 2 nedēļas pirms sapulces, kurā tie pārrunājami³⁶⁰, kā arī atceļa § 103, kas regulēja revīzijas komisijas ārkārtas sēžu sasaukšanu.

³⁵⁹ Ja draudzes padomē tiek ievēlēti vairāk nekā 3 locekļi, vienmēr pastāv risks, ka saskaņā ar 1929. gada Noteikumiem valsts iestādes var pieprasīt padomes lielumu samazināt līdz Noteikumos noteiktajām 3 personām.

³⁶⁰ 1928. gada Satversmes § 102.

Kopumā vērtējot revīzijas komisiju tiesības un pienākumus, kā arī darbību, var teikt, ka 1948. gada Satversme gan atspoguļo 1929. gada Noteikumos noteikto (dokumentu un kulta īpašumu pārbaude), gan saglabā daļēju kontinuitāti ar 1928. gada Satversmes izpratni par revidentiem (revidējamās organizācijas darbības pārbaude).

4.3. Satversmes sadaļa “Baznīcas iecirknis un iecirkņa sinode”

4.3.1. Satversmes apakšsadaļa “Baznīcas iecirknis”

Atšķirībā no 1928. gada Satversmes, kuras § 3 tika definēts, ka “Latvijas Evangēliski Luteriskā Baznīca apvieno savas Baznīcas draudzes Baznīcas iecirkņos”, 1948. gada Satversmē ne tikai § 3 norādīts, ka “atsevišķas draudzes apvienotas baznīcas iecirkņos”, bet arī izveidots jauns pants – § 23, kurā sniegta baznīcas iecirkņa definīcija: “Baznīcas iecirknis ir Ģenerālās Sinodes noteikts draudžu apvienojums, kura robežas pēc iespējas saskaņojamas ar administratīvām apriņķa robežām.” Šķiet, ka šāda panta izveidošanas nepieciešamība bija vairāk saistāma ar vēlmi vai prasību unificēt baznīcas iecirkņu un valsts teritoriālā iedalījuma robežas, kas atvieglotu vietējām varas iestādēm to draudžu darbības kontroli, kurās kalpo viens mācītājs (mācītāju trūkuma dēļ tā bija parasta parādība).

Pirmā redzamā izmaiņa iecirkņa darbībā bija tā, ka 1948. gada Satversme vairs neparedzēja iespēju izveidot iecirkņa valdi (un tai darboties), kas saskaņā ar 1928. gada Satversmes § 54 bija iecirkņa sinodes gribas izpildītāja (izpildinstitūcija), un iecirkņa revīzijas komisiju. Līdz ar to iecirkņa vadības un pārvaldes modelis tika kardināli vienkāršots, izslēdzot no tā laju līdzdalību³⁶¹, visu iecirkņa vadīšanu atstājot prāvesta atbildībā. Tomēr arī paša iecirkņa kompetences, uzdevumi un atbildības jomas tika radikāli samazinātas.

4.3.2. Satversmes apakšsadaļa “Baznīcas iecirkņa sinode”

Ārēji raugoties, iecirkņa sinodes sastāvs, salīdzinot ar 1928. gada Satversmi, 1948. gada Satversmē ir palicis tikpat kā nemainīgs. Vienīgā izmaiņa ir tā, ka no sinodes dalībnieku saraksta ir izslēgti iecirkņu valžu locekļi, jo šādu institūciju vairs Satversme neparedz. Tas samazinātu iecirkņa sinodes dalībnieku skaitu par 4 personām – uz kopējā dalībnieku fona tas nav ievērojams zaudējums. Vēl izmaiņas iecirkņa sinodes sastāvā ienesa 1948. gada Satversmes jaunais nosacījums, ka draudzes, kurās ir līdz 5000 locekļiem, uz sinodi sūta vienu, bet draudzes, kurās ir pāri par 5000 locekļiem, – divus delegātus, taču 1928. gada Satversmē draudžu delegātu daudzums bija atkarīgs nevis no draudzes skaitliskā

³⁶¹ 1928. gada Satversmes § 50.14 un § 52 noteica, ka bez prāvesta iecirkņa valdē ievēlami 4 valdes locekļi un ka valde savā starpā sadala valdes priekšnieka, viņa vietnieka, rakstveža un mantziņa amatus.

lieluma, bet no mācītāju skaita draudzē – katra draudze uz sinodi sūtīja tik delegātu, cik tai bija mācītāju. 1928. gada Satversmes § 49 noteica, ka iecirkņa sinodēs kā viesi bez balsstiesībām var piedalīties arī citu iecirkņu draudžu pārstāvji un mācītāji, bet 1948. gada Satversmē šāda iespēja vairs netika paredzēta. Gan 1928. gada, gan 1948. gada Satversme paredzēja Virsvaldes locekļu piedalīšanos iecirkņa sinodēs. Abu Satversmju starpā tomēr pastāvēja atšķirības šajā jautājumā. 1928. gada Satversme noteica, ka Virsvaldes locekļi var piedalīties bez balsstiesībām, bet 1948. gada Satversme noteica, ka Virsvaldes locekļi piedalās iecirkņa sinodēs ar padomdevējtiesībām, turklāt līdz ar Virsvaldes locekļiem piedalās arī revīzijas komisija. Līdz ar to saskaņā ar jauno Satversmi visās iecirkņa sinodēs būtu bijis jāpiedalās visiem Virsvaldes un revīzijas komisijas locekļiem. Realitātē gan tā nenotika.

Tomēr šāda sinodes sastāva kontinuitāte bija tikai šķietama. No 1928. gada Satversmē noteiktajām 14 iecirkņa sinodes kompetencēm 1948. gada Satversmē minētas tikai trīs, no kurām viena kompetence (par prāvesta ievēlēšanu) ir daļēji ierobežota. Iecirkņa sinodei 1948. gada Satversmē ir tiesības:

- 1) apspriest iecirkņa prāvesta ziņojumu par draudžu stāvokli iecirknī – § 25.1³⁶²;
- 2) izlemt jautājumus, ko Sinodē ierosinājuši arhibīskaps, Baznīcas Virsvalde vai atsevišķi sinodāļi – § 25.b³⁶³;
- 3) vakantas prāvesta vietas gadījumā ievēlēt iecirkņa prāvestu no arhibīskapa priekšā liktiem kandidātiem – § 25.c³⁶⁴.

Vēl bez šīm trim kompetencēm 1948. gada Satversmē paredzēta delegātu ievēlēšana Ģenerālajā Sinodē – § 25.d nosaka, ka sinode “ievēl uz 3 gadiem 1 laicīgo un 1 garīgo pārstāvi Ģenerālā sinodē”.

Tā kā jau 1928. gada Satversme paredzēja, ka iecirkņa sinode var izlemt, ka iecirknim nav nepieciešama atsevišķa valde un ka tās pienākumus izpilda prāvests (§ 55), tad no 1928. gada Satversmes § 54 paredzētajām 10 iecirkņa valdes kompetencēm 1948. gada Satversmes izpratnei par baznīcas iecirkni uz prāvestu attiecas šādas kompetences:

- 1) īstenot iecirkņa sinodes lēmumus un Virsvaldes rīkojumus;
- 2) sastādīt gada pārskatu par Baznīcas stāvokli, dzīvi un darbību iecirknī;
- 3) sarakstīties iecirkņa vārdā ar Virsvaldi.

Pārējās iecirkņa valdes kompetences 1948. gada Satversmē vairs iecirkņa darbībā netiek paredzētas. Kopumā, 1948. gada Satversmē ir izslēgtas šādas iecirkņa sinodes un

³⁶² 1928. gada Satversmes § 50.1 – “noklausīties un pārrunāt prāvesta ziņojumu par draudžu garīgo un laicīgo stāvokli iecirknī”.

³⁶³ 1928. gada Satversmes § 50.3 – “iztīrīt un izspriest jautājumus, kuŗus nodevusi Sinodes izspriešanai Baznīcas Virsvalde”.

³⁶⁴ 1928. gada Satversmes § 50.13 – “izvēlēt iecirkņa prāvestu un noteikt viņam algu”.

iecirķņa valdes jeb prāvesta kompetences:

- 1) noklausīties un pārrunāt referātus un draudžu lēmumus par sinodē iztirzājamiem jautājumiem (sinode) – § 50.2;
- 2) apspriest, kā uzlabot draudžu garīgo apkopšanu un trūcīgo draudžu materiālo stāvokli (sinode) – § 50.4;
- 3) ierosināt un iepriekš apspriest jautājumus, par kuriem lemj Latvijas Sinode vai Baznīcas Virsvalde (sinode) – § 50.5;
- 4) lemt par iecirknī ierīkojamām Baznīcas skolām, labdarības iestādēm un bibliotēkām, par pastāvošo uzturēšanu un nevajadzīgo likvidēšanu (sinode) – § 50.6;
- 5) noteikt un grozīt algu iecirkņa darbiniekiem, turklāt algas pamazināšanai izprasāma Baznīcas Virsvaldes atļauja (sinode) – § 50.7;
- 6) sastādīt iecirkņa budžetu un draudzēm noteikt nodokļus Baznīcas iestādēm un organizācijām par labu (sinode) – § 50.8;
- 7) lemt par nekustamas mantas iegūšanu, pārdošanu, vai mainīšanu, turklāt izprasāma Baznīcas Virsvaldes atļauja (sinode) – § 50.9;
- 8) lemt par iecirkņa kapitāliem, kur tie jāuzglabā un kā jāizlieto. Ja izlietojamā summa pārsniedz iecirkņa kārtējo gada budžetu, tad lēmums iesūtams Baznīcas Virsvaldes apstiprināšanai (sinode) – § 50.10;
- 9) noklausīties un pārrunāt Sinodes dalībnieku darbus par teoloģiskiem, ētiskiem un citiem Baznīcas dzīves jautājumiem (sinode) – § 50.11;
- 10) lemt par periodiskiem un citiem rakstiem, kurus iecirknis izdod (sinode) – § 50.12;
- 11) noteikt prāvestam algu (sinode) – § 50.13;
- 12) izvēlēt uz 3 gadiem 4 iecirkņa valdes locekļus un 3 revidentus un atvēlēt valdei kredītu (sinode) – § 50.14;
- 13) pārvaldīt un uzturēt kārtībā iecirkņa Baznīcas mantu, skolas, labierīcības iestādes, arhīvu un kasi (valde) – § 54.2;
- 14) iecirkņa vārdā noslēgt visādu veida līgumus un darījumus, uzstāties administratīvās un tiesu iestādēs, izdot pilnvaras un reprezentēt iecirkni uz ārieni (valde) – § 54.3;
- 15) izdarīt revīzijas iecirkņa draudzēs (valde) – § 54.4);
- 16) pārlūkot Baznīcas skolas un citas Baznīcas iestādes un organizācijas iecirknī (valde) – § 54.5;
- 17) uzstādīt budžetu iecirkņa vajadzībām un skatīt cauri draudžu budžetus iecirknī (valde) – § 54.7;

18) iesniegt 2 nedēļu laikā Baznīcas Virsvaldei iecirkņa sinodes un ikkatras savas sēdes protokola norakstu (valde) – § 54.9;

19) pieņemt un atlaist iecirkņa valdes, iecirkņa Baznīcas skolu un citu iestāžu un organizāciju ierēdņus un kalpotājus (valde) – § 54.10.

Tā kā 1948. gada Satversme nomainīja Latvijas Sinodi ar Ģenerālo Sinodi, vienīgā sinode, kura apvienoja sevī visus draudžu mācītājus un draudžu pārstāvjus, palika iecirkņa sinode. Visas iecirkņu sinodes kopā veidotu Latvijas Sinodi 1928. gada Satversmes izpratnē. Tomēr tas attiecās tikai uz dalībnieku sastāvu, bet ne uz sinodes kompetencēm. Vienīgā visus draudžu mācītājus un draudžu pārstāvjus iecirkņa līmenī apvienojoša sinode, kura varētu būt sinodālā pārvaldes principa stūrakmens pēc Latvijas Sinodes likvidēšanas, 1948. gada Satversmes izpratnē tika izveidota par institūciju ar ļoti ierobežotām tiesībām, kura gan varēja konstatēt draudžu situāciju, taču nespēja šo situāciju ietekmēt un mainīt. Tās darba kārtība bija atkarīga no augstāku baznīcas institūciju un amatpersonu norādījumiem, un pat prāvestu ievēlot, tā varēja balsot tikai par arhibīskapa ieteiktajiem kandidātiem. Tā kā prāvestam vairs netika uzdots saņemt no draudzēm ikgadējus ziņojumus par draudžu stāvokli, dzīvi un darbību un sastādīt gada pārskatu, un iesūtīt to Virsvaldei (§ 54.6 un § 68.21), iecirkņa sinode zaudēja arī regulāras informācijas apmaiņas un izvērtēšanas kompetenci. Vienīgā sasaiste ar augstāko baznīcas vadību bija kompetence pirms Ģenerālās Sinodes ievēlēt tās delegātus. Iecirkņa sinode vairs nedrīkstēja ierosināt un apspriest Ģenerālās Sinodes un Virsvaldes kompetences jautājumus. Tās redzeslokā vairs neatradās nekādi finanšu, saimnieciskie un ekonomiskie jautājumi, tādēļ arī iecirknim vairs nebija vajadzīga revīzijas komisija, jo Satversme vairs neparedzēja, ka iecirknim varētu būt naudas un mantas grāmatas, dokumenti un īpašumi, kas būtu jāpārbauda. Tāpat iecirknis tā valdes vai prāvesta personā vairs netika saredzēta kā institūcija, kuru vajadzētu reprezentēt uz ārpusi, kura slēgtu kādus darījumus vai līgumus, uzstātos administratīvajās un tiesu iestādēs. Iecirkņa sinode vairs netika paredzēta kā teoloģisku, ētisku domu apmaiņas loks, kurā tiktu pārrunāti arī jebkādi citi baznīcas dzīves jautājumi.

Kopumā – līdzīgi kā draudzes vadības un pārvaldes modelī – arī nojēgums “baznīcas iecirknis” 1948. gada Satversmes izpratnē vairs nebija salīdzināms ar 1928. gada Satversmes izpratni par baznīcas iecirkni. Lai arī šīs institūcijas nosaukums un sastāvs tika saglabāts iepriekšējais, saturiski tā bija pavisam cita institūcija. 1948. gada Satversmes izpratne par iecirkni patiesībā bija rudimentārs, pat maldinošs veidojums salīdzinājumā ar to, ko ar iecirkņa tiesībām, uzdevumiem, atbildību un kompetenci izprata 1928. gada Satversme. Manuprāt, 1948. gada Satversmē aprakstīto iecirkņa sinodi vispār nevarētu uzskatīt par

sinodālā pārvaldes principa īstenotāju baznīcas vadības un pārvaldes modelī, jo šai sinodei galvenokārt bija tikai konstatējoša un padomdodoša kompetence, taču arī tā bija daudzkārt vājāka nekā, piemēram, mācītāju sinodēm, kuras paredzēja 1832. gada Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā (§ 442).³⁶⁵

4.4. Satversmes sadaļa “Evaņģēliski luteriskās baznīcas augstākās iestādes”

4.4.1. Satversmes apakšsadaļa “Ģenerālā Sinode”

1928. gada Satversmes § 4 nosauc Latvijas Sinodi un 1948. gada Satversmes § 3 Ģenerālo Sinodi par baznīcas augstāko orgānu. Tomēr 1948. gada Satversme šo definīciju papildināja § 26, sakot, ka “Ģenerālā Sinode ir Latvijas PSR ev. lut. baznīcas augstākā likumdevēja un tiesas iestāde”. Apzinoties baznīcas atkarību no valsts, šāds definīcijas papildinājums varētu būt izveidots, lai radītu baznīcas neatkarības šķietamību. Jaunā definīcija atšķiras no 1928. gada Latvijas Sinodes definīcijas: “Latvijas Sinode ir visas Latvijas Evaņģ. Luteriskās Baznīcas gribas izteicēja un viņas augstākā likumdošanas un pārraudzības iestāde. Viņa galīgi izšķir visus Baznīcas dzīves jautājumus.” (§ 58) Jaunajā Satversmē ir pazaudēts uzsvars uz Sinodi kā visas baznīcas gribas izteicēju, pārraudzītāju un galīgo lēmumu pieņēmēju.

Sastāva ziņā Ģenerālā Sinode radikāli³⁶⁶ atšķīrās no Latvijas Sinodes – tā bija gandrīz 8 reizes mazāka, tajā netika pārstāvētas visas draudzes un visi draudžu mācītāji, līdz ar to no draudžu un mācītāju pārstāvniecības institūcijas tā bija kļuvusi par iecirkņu pārstāvniecības institūciju, kas, ņemot vērā, iepriekšējos secinājumus par baznīcas iecirkņu rudimentāro raksturu, padarīja šo iecirkņu pārstāvniecību šķietamu un mākslīgu, veidojot Ģenerālo Sinodi tikai kā “demokrātisku” un “sinodālu” aizsegu arhibīskapa un Virsvaldes autonomai un pašpietiekamai, nepārraudzītai un nekontrolētai darbībai.

Būtisks priekšnoteikums šādiem secinājumiem bija augstākās baznīcas institūcijas sasaukšanas kārtības maiņa. 1928. gada Satversmes § 57 noteica, ka Latvijas Sinodi sasauca LELB Virsvalde un tai ir jāsapulcējas vismaz reizi 3 gados. Taču 1948. gada Satversmes § 26 noteica, ka Ģenerālās Sinodes sasaukšana ir tikai vienas personas – arhibīskapa – rokās.

³⁶⁵ Likuma § 442 noteica, ka evaņģēliski luterisko sinožu kompetences ir savstarpēja domu apmaiņa garīgajos jautājumos, draudžu garīgās aprūpes jautājumos, katehizācijas norisē un citos ar mācītāja amata saistītos jautājumos. Sinodes tika paredzētas kā dažādu teoloģisku priekšlasījumu iespējas, tām bija padomdevējkompetences baznīcas saimnieciski ekonomiskajos jautājumos, kā arī tās deva priekšlikumus, kā uzlabot baznīcu stāvokli attiecīgajos iecirkņos.

³⁶⁶ 1948. gada martā, kad tika sasaukta IX Ģenerālā Sinode, ja tā tiktu sasaukta pēc 1928. gada Satversmes nosacījumiem, tās sastāvā ietilptu 298 (1948. gada vasaras dati) draudžu pārstāvji un 107 mācītāji (1947. gada oktobra dati), kopumā 405 dalībnieki, neskaitot Virsvaldes locekļus un iecirkņa valžu locekļus. Taču, sasaucot pēc jaunās Satversmes vadlīnijām, Ģenerālā Sinodes sastāvā bija vien 54 dalībnieki.

Turklāt netika noteikts arī laika periods, pēc kura Ģenerālā Sinode būtu jāsasauca. Lai arī no § 26.k var izsecināt, ka Virsvaldes un Virsvaldes revīzijas komisijas ievēlēšanai Ģenerālā Sinode būtu jāsasauca reizi trijos gados, tomēr tiešu norādījumu uz Sinodes sasaukšanu Satversme nesniedz. Šis aspekts bija ļoti nozīmīgs, jo padarīja Ģenerālo Sinodi par sporādisku parādību, ar to baznīcas sinodālā pārvalde, cik nu tā varēja īstenoties ar šīs Sinodes starpniecību, zaudēja arī savu periodiskumu, līdz ar to Sinodei paredzētās regulārās pilnvaras apstiprināt Virsvaldes darbības pārskatu un apstiprināt budžetu kļuva par fikciju. Tas, ka pat Virsvaldes pārvēlēšanai nebūt nav nepieciešams sasaukt Ģenerālo Sinodi, piepildījās jau pavisam drīz – 1950. gadā.

Reliģijas kulta lietu padomes Pilnvarotais J. Restbergs savā atskaitē par 1951. gadu rakstīja³⁶⁷:

“Savā 15. marta vēstulē RKLP priekšsēdētājam Tūrs pateicās padomju valdībai par atļauju sasaukt kārtējo Ģenerālo Sinodi. Bet, kas attiecas uz Virsvaldes pilnvaru termiņa beigām, Tūram ir nodoms Virsvaldi turpmāk atbrīvot no evaņģēliski luteriskās baznīcas vadīšanas. Viņa motīvs ir vienkāršs – Virsvaldes pilnvaru laiks ir beidzies un viss. Tā kā arhibīskaps tiek ievēlēts uz mūžu, tad arī viņš pats vadīs luterāņu baznīcu. Ir jāatzīmē, ka Tūram ļoti nepatīk koleģiāla vadība, un viņš cenšas, kur vien tas ir iespējams, izvairīties no jautājumu koleģiālas apriešanas, jo viņam ir kaislīga vēlēšanās visu darīt pašam. Saņēmis no pilnvarotā rekomendācijas, Tūrs piekrita sasaukt prāvestu sanākumi, lai saņemtu atļauju pagarināt Virsvaldes pilnvaras līdz Sinodes sasaukšanai. Sakarā ar šīs Sinodes sasaukšanu Tūrs ir ļoti satraukts. Viņa uztraukums ir par to, kā iedabūt Virsvaldē sev vēlamus kandidātus, jo daži (Kleperis, Vēgers) viņam nepatīk. Šobrīd Tūrs veic zināmu aģitāciju, lai dabūtu Virsvaldē Luksi, Vecmani, Mīglu un dažus citus. Visi viņi ir reakcionāri noskaņoti un ar viņiem kopā Tūrs bijis korporācijā studentu laikos. Tūrs ar Sinodes sasaukšanas sagatavošanu nesteidzas.”

Tomēr arī padomju režīms nesteidzās dot atļauju Ģenerālās Sinodes sasaukšanai. To apliecināja notikumi 1950. un 1951. gadā, kas saistījās ar G. Tūra mēģinājumiem inodē izdarīt 1948. gada Satversmes labojumus. Tomēr tas, ka Satversme vairs nenoteica Ģenerālās Sinodes sasaukšanas periodu un nodeva sasaukšanas pilnvaras arhibīskapa rokās, noveda pie tā, ka Ģenerālā Sinode netika sasaukta gadiem ilgi, bet LELB vadīja Virsvalde kopā ar revīzijas komisiju un arī vienpersoniski pats arhibīskaps.

Otrs priekšnoteikums bija fakts, ka vairākums Ģenerālās Sinodes locekļu bija paša

³⁶⁷ LVA, 1448. f., 1. apr., 249. l., 20.–21. lp.

arhibīskapa tieši vai netieši iecelti. Saskaņā ar Satversmes § 25.c iecirkņu prāvesti (kopskaitā 14), kurus formāli ievēlēja iecirkņu sinodes, bija paša arhibīskapa piedāvāti kā kandidāti prāvestu vēlēšanās. Turklāt šo prāvestu sasauktās un vadītās iecirkņu sinodes ievēl Ģenerālās Sinodes delegātus (kopskaitā 28). Ģenerālās Sinodes dalībnieks bija arī arhibīskapa katedrāles mācītājs jeb dekāns. Un arī pati Ģenerālā Sinode saskaņā ar 1948. gada Satversmes § 26 ir arhibīskapa vadīta institūcija: “Ģenerālo Sinodi sasauc arhibīskaps, un to vada Sinodes ievēlētais prezidijs ar arhibīskapu kā priekšsēdētāju.” Turpretī 1928. gada Satversmē Latvijas Sinode bija kā episkopālā elementa izlīdzinošais faktors, kuru sasauc nevis bīskaps, bet Virsvalde, un vada Sinodes ievēlēts prezidijs, kura sastāvā ir bīskaps, bet ne kā šī prezidija vadītājs. Līdz ar to baznīcas augstākās institūcijas darbībā sinodālais elements tika vājināts un tajā dominēja episkopālais elements. Ģenerālā Sinode kļuva par arhibīskapa veidotu un vadītu institūciju, kuras sanākšana bija atkarīga no arhibīskapa gribas.

No 24 Latvijas Sinodes kompetencēm, kas aprakstītas 1928. gada Satversmes § 58, 1948. gada Satversmes § 27 Ģenerālajai Sinodei uzdeva īstenot tikai divpadsmit:

- 1) Ģenerālās Sinodes darba kārtības reglamenta apstiprināšana (1928. gada Satversmē: izstrādāt sev darbības kārtību jeb reglamentu (§ 58.23));
- 2) Baznīcas likumu un noteikumu izdošanu, kā arī pastāvošo grozīšana un atcelšana (1928. gada Satversmē: izdot Baznīcas likumus un noteikumus, atcelt un grozīt pastāvošos (§ 58.1));
- 3) agendā noteikto dievkalpojuma kārtību grozīšana, kā arī jaunas agendas izdošana (1928. gada Satversmē: grozīt agendā noteikto dievkalpošanas un garīgo amatdarbu kārtību, pārlabot un ievest jaunu agendu (§ 58.2));
- 4) pastāvošās Baznīcas Dziesmu grāmatas pārlabošana un jaunas ieviešana (1928. gada Satversmē: nolemt pārlabot un ievest jaunas Baznīcas dziesmu grāmatas (§ 58.3));
- 5) pastāvošo Baznīcas iecirkņu robežu grozīšana un jaunu Baznīcas iecirkņus noteikšana (1928. gada Satversmē: dibināt jaunus Baznīcu iecirkņus un pastāvošos noapaļot, savienot vai likvidēt (§ 58.7));
- 6) izglītības cenzu mācītāja amata kandidātiem un citiem baznīcas darbiniekiem noteikšana (1928. gada Satversmē: noteikt izglītības cenzu mācītāja amata kandidātiem, ērģelnikiem un citiem Baznīcas darbiniekiem (§ 58.10));
- 7) noteikumu par mācītāju, prāvestu un citu Baznīcas darbinieku tiesībām un pienākumiem, kā arī goda zīmēm un nosaukumiem apstiprināšana (1928. gada Satversmē: izdot noteikumus par mācītāju un citu Baznīcas darbinieku pienākumiem un tiesībām un par viņiem piešķiramām pensijām, pabalstiem un goda zīmēm (§ 58.21));

8) Baznīcas Virsvaldes un citu Baznīcas iestāžu budžetu apstiprināšana (1928. gada Satversme: apspriest un apstiprināt uz 3 gadiem Baznīcas Virsvaldes budžetu un atvēlēt Virsvaldes un citu Baznīcas iestāžu un organizāciju uzturēšanai vajadzīgos līdzekļus (§ 58.20));

9) Latvijas PSR ev. lut. baznīcas arhibīskapa ievēlēšana (1928. gada Satversmē: ievēlēt Latvijas bīskapu un noteikt viņam algu (§ 58.18));

10) Baznīcas Virsvaldes, sastāvošas no 6 locekļiem, un tās Revīzijas komisijas, sastāvošas no 3 locekļiem, ievēlēšana uz 3 gadiem (1928. gada Satversmē: ievēlēt uz 3 gadiem Baznīcas Virsvaldes locekļus (§ 58.19)), ievēlēt uz 3 gadiem 3 revidentus Baznīcas Virsvaldes darbības un kases revīzijai (§ 58.16));

11) arhibīskapa, prāvestu, mācītāju un citu Baznīcas darbinieku amata tērpu apstiprināšana (1928. gada Satversmē: noteikt bīskapiem, prāvestiem, mācītājiem un citiem Baznīcas darbiniekiem amata tērpu (§ 58.22)).

1948. gada Satversme noteica arī divas jaunas Ģenerālās Sinodes kompetences: Virsvaldes darbības pārskata, kam pievienots Virsvaldes Revīzijas komisijas atzinums, apstiprināšana (§ 27 h)), kas ir daļēji revidēta 1928. gada § 58.12 minētā kompetence³⁶⁸, kā arī sūdzību par arhibīskapu, Virsvaldi un tās amata personām izlemšana (§ 27.m)).

Taču vairs netiek paredzētas šādas līdzšinējās Latvijas Sinodes kompetences – Baznīcas svētku dienu atcelšana un jaunu ieviešana (§ 58.4)); nekustamo īpašumu iegūšana un skolas, kursu, labdarības, iekš- un ārpusbiedrības un iestāžu dibināšana, kā arī pastāvošo likvidēšana, Baznīcas īpašumu pārdošana, mainīšana un ieķīlāšana (§ 58.5)); attiecību veidošana ar ārzemju Baznīcu organizācijām, kristīgām biedrībām un labiercības iestādēm Latvijā un citās zemēs (§ 58.6)); mācītāju un citu Baznīcas darbinieku emerital-, slimības-, bērnu-, atraitņu un bāriņu un citas pašpalīdzības kasu veidošana (§ 58.8)); Baznīcas laikrakstu, grāmatu, žurnālu izdošana un attiecīgu kredītu atvēlēšana (§ 58.9)); uz iecirkņiem un draudzēm izdalāmo nodokļu Baznīcas mērķiem noteikšana (§ 58.11)); Baznīcas Virsvaldes izstrādātā pārskata par Baznīcas ārējo un Latvijas bīskapa ziņojuma par Baznīcas garīgo dzīvi un stāvokli noklausīšanās un apspriešana (§ 58.12)); revidentu ziņojumu noklausīšanās (§ 58.13)); draudžu, iecirkņu, Baznīcas Virsvaldes, mācītāju konferenču, atsevišķo Baznīcas amatpersonu un atsevišķo draudzes locekļu ierosināto un Latvijas Sinodes izspriešanai nodoto jautājumu galīga izlemšana (§ 58.14)); Baznīcas tiesas ievēlēšana vajadzības gadījumā (§ 58.15)); Virsvaldes locekļu skaita, kuŗš nedrīkst būt mazāks kā viens garīdznieks un viens

³⁶⁸ § 58.12: “noklausīties un apspriest Baznīcas Virsvaldes izstrādāto pārskatu par Baznīcas ārējo un Latvijas bīskapa ziņojumu par Baznīcas garīgo dzīvi un stāvokli”.

cits delegāts no ikkatra iecirkņa, noteikšana (§ 58.17)); jautājumu izlemšana par Baznīcas attiecībām ar valsti un citām konfesijām (§ 58.24)).

Turklāt 1948. gada Satversmē vairs netiek paredzēts, ka par noteiktiem Ģenerālās Sinodes kompetences jautājumiem tā var lemt tikai tad, ja par šiem jautājumiem savus uzskatus izteikusi Mācītāju konference³⁶⁹, jo tāds termins kā mācītāju konference jaunajā Satversmē vispār vairs netiek pat pieminēts. 1928. gada Satversmes § 92 paredzētās arhibīskapa tiesības sasaukt un vadīt Mācītāju konferences 1948. gada Satversmē vairs netiek paredzētas. Arhibīskapam ir tiesības vien sasaukt prāvestu “informatīvās un konsultatīvās” konferences (§ 41). Mācītāju “informatīvās un konsultatīvās” konferences varēja sasaukt vien iecirkņu prāvesti, taču tikai sava iecirkņa robežās (§ 39). 1928. gada Satversmē par konferencēm bija izstrādāta vesela nodaļa (§ 73–§ 78)³⁷⁰, bet 1948. gada Satversme nekādā veidā neregulēja nedz iecirkņu mācītāju, nedz prāvestu konferences, kā arī neparedzēja draudzes mācītāja tiesības sasaukt uz šādu konferenci savas draudzes garīgos darbiniekus. Tas nozīmēja, ka ar 1948. gada Satversmes spēkā stāšanos tika pārtraukta mācītāju konferenču noturēšana, kas 1928. gada Satversmē turpināja vēl Krievijas impērijas laikā iedibināto mācītāju sinožu tradīciju luteriskajā baznīcā Kurzemē un Vidzemē, kad tās pulcējās, lai apspriestu jautājumus par baznīcas garīgo dzīvi un mācītāja amata vajadzībām, kā arī jautājumus, par kuriem galīgais lēmums jāpieņem Latvijas Sinodei. Šāds solis bija vēl viena būtiska sinodālā elementa sagraušana, jo mācītājiem vairs nebija nekādas tiesiski garantētas ietekmes uz Ģenerālās Sinodes un arhibīskapa lēmumiem par baznīcas mācību, tradīciju, agendu, dievkalpojumiem, dziesmu grāmatu, baznīcas svētku dienām, mācītāja amata kandidātu izglītības minimumu, mācītāju un citu baznīcas darbinieku pienākumiem, pensijām, pabalstiem, goda zīmēm, amata tērpiem, kā arī par baznīcas attiecībām ar valsti un citām konfesijām. Tas baznīcas varu vēl vairāk koncentrēja arhibīskapa un 6 Virsvaldes locekļu rokās.

³⁶⁹ 1928. gada Satversmes § 58 piezīme: 2., 3., 4., 10., 21., 22., 24. punktā minētos, kā arī citus jautājumus, kas stāv sakarā ar evaņģ. luteriskās Baznīcas mācību un iecienītām parašām, Sinode galīgi neizlemj, iekam par tiem nav izteikusi savus uzskatus Latvijas mācītāju konference.

³⁷⁰ 1928. gada Satversmes § 73: “Mācītājs sasauc vismaz vienreiz gadā savas draudzes garīgos kopējus uz konferenci, pārrunāt draudzes garīgās vajadzības”. § 74 “Prāvests saaicina vismaz vienreiz gadā sava iecirkņa mācītājus uz konferenci, apspriest jautājumus par Baznīcas garīgo dzīvi un mācītāja amata vajadzībām”. § 75 “Latvijas bīskaps sasauc pēc vajadzības prāvestu, mācītājus vai arī citus Baznīcas garīgos darbiniekus uz konferenci, apspriest bez 58. panta piezīmē minētiem arī citus Baznīcas dzīves jautājumus. Tādas pašas tiesības ir arī citiem bīskapiem attiecībā uz saviem prāvestiem, mācītājiem un citiem Baznīcas garīgiem darbiniekiem”. § 76 “Iecirkņa valdes priekšnieks sasauc pēc vajadzības Baznīcas priekšniekus un viņu vietniekus uz konferenci”. § 77 “Baznīcas Virsvaldes prezidents sasauc pēc vajadzības visas Latvijas Baznīcas priekšniekus vai viņu vietniekus uz kopīgu apspriedi. Piezīme. Visās konferencēs var piedalīties viesi ar konferences vadītāja ziņu”. § 78 “Konferences rīkojas pēc pašu izstrādātiem un Virsvaldes apstiprinātiem darbības kārtības jeb reglamenta noteikumiem. Protokolu noraksts iesniedzams Baznīcas Virsvaldei zināšanai”.

Ar 1948. gada Satversmi arī tika atcelti 1928. gada Satversmes § 59 minētie noteikumi, kas noteica, ka iecirkņu sinodēs apspriestajiem priekšlikumiem Latvijas Sinodē ir nepieciešams tikai vienkāršs balsu vairākums, bet, ja iepriekš iecirkņos neapspriesti jautājumi Sinodē nesaņem 2/3 balsu vairākumu, tad tie netiek pieņemti, bet gan nodoti apspriešanai iecirkņos, kā arī § 60 minētie noteikumi par ierobežojumiem Satversmes un Latvijas Sinodē iepriekš pieņemtu lēmumu grozīšanā.³⁷¹ Aktuāls vairs nebija 1928. gada Satversmes § 61, kas noteica, ka Sinodē balsošana notiek atklāti, bet, ja to vēlas vairākums, tad aizklāti, taču, vēlot Virsvaldi un bīskapus, ir jābalso aizklāti. 1948. gada Satversmē aizklātas vēlēšanas vispār vairs nebija paredzētas.

4.4.2. “Ģenerālās Sinodes” jēdziens un tās ieviešanas ietekme 1948. gada Satversmē

Latvijas Sinodes aizstāšana ar Ģenerālo Sinodi no baznīcas tiesību viedokļa nav sinodālā pārvaldes principa ierobežošana, ja aplūkojam sinodes nojēguma izpratni un lietojamību tā laika luteriskajās baznīcās un sinodālās pārvaldības elementa vēsturisko attīstību 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta pirmajā pusē. Taču, analizējot iemeslus, kādēļ šī izmaiņa tika izdarīta konkrētajos politiskajos un vēsturiskajos apstākļos un LELB pārvaldes tradīcijas kontekstā, Latvijas Sinodes aizstāšana ar Ģenerālo Sinodi iezīmēja būtisku sinodālā elementa lietojamības samazināšanos baznīcas vadības un pārvaldes praksē un pāreju uz daļēji totalitāru baznīcas pārvaldi.

Tajā pašā laikā Ģenerālā Sinode nav G. Tūra oriģināls izdomājums LELB Satversmes vēsturē. 30. gados tika izstrādāts Satversmes projekts, kuram, iespējams, vajadzēja aizstāt 1928. gada Satversmi. Šī Satversmes projekta § 32³⁷² bija noteikts no 1928. gada Satversmes Latvijas Sinodes nojēguma atšķirīgs tās sastāvs: “Latvijas Sinodes dalībnieki un balsstiesīgi locekļi ir: Latvijas arhibīskaps, bīskapi, Virsvaldes locekļi, LU Teoloģijas fakultātes luterticīgie mācības spēki, prāvesti, iecirkņa ievēlēti Sinodes locekļi pa 2 no iecirkņa sinodes locekļa skaita, pa vienam pārstāvim no draudzēm, kas atrodas ārpus prāvesta iecirkņiem.” Salīdzinot ar 1948. gada Satversmes § 26: “Ģenerālās Sinodes locekļi ir arhibīskaps, Baznīcas Virsvaldes un tās Revīzijas komisijas locekļi, Baznīcas iecirkņu prāvesti, Arhibīskapa katedrāles dekāns un iecirkņu sinodēs ievēlētie 2 delegāti no katra Baznīcas iecirkņa.”

³⁷¹ 1928. gada Satversmes § 60: “Ev. lut. Baznīcas satversmes noteikumus var grozīt tikai ar ¾ balsu vairākumu un arī tad, ja priekšlikums grozīt kādu satversmes pantu iepriekš iztirzāts iecirkņu sinodēs un atsevišķos satversmes noteikumos norādītos gadījumos arī pieprasīta mācītāju konferences atsauksme. Latvijas Sinodes lēmumus un instrukciju noteikumus var grozīt, ja priekšlikums iepriekš iztirzāts iecirkņu sinodēs ar 2/3 balsu vairākumu.”

³⁷² LVVA, 6636. f., 5. apr., 3. l., 54.–76. lp.

Savukārt § 38 nosaka, ka “Sinodes sastāvā ieiet: 14 prāvesti no prāvestu iecirkņiem, no katra no šiem prāvestu iecirkņiem pa vienam mācītājam un pa diviem laicīgiem locekļiem, arhibīskapa, Baznīcas Virsvaldes locekļi un LU Teoloģijas fakultātes profesori. No visiem vācu prāvestu iecirkņiem tiek ievēlēti sinodē četri pārstāvji, divi garīdznieki un divi laicīgie. Vācu draudžu bīskaps ir piektais sinodālis.” Latvijas Sinode 30. gados izstrādātajā Satversmes projektā un Ģenerālā Sinode 1948. gada Satversmē bija pilnīgi identiski jēdzieni.

Bīskaps K. Irbe sava amata pienākumu pildīšanas pēdējos gados (sākot ar 1931. gadu) un arhibīskaps T. Grīnbergs līdz ar autoritārā režīma nodibināšanos Latvijā pret Latvijas Sinodi 1928. gada Satversmes izpratnē bija noskaņoti kritiski.³⁷³ Tomēr 1928. gada Satversmes vēsturē no paša pirmā Satversmes projekta 1919. gadā līdz Latvijas Sinodes pieņemtajai Satversmei 1928. gadā sinodālo Satversmes elementu veidoja vispārējā Sinode kā augstākā lemjošā un likumdevēja iestāde ar visu mācītāju un draudžu pārstāvju līdzdalību. Šādu izpratni par augstāko baznīcas vadības un pārvaldes institūciju atrodam gan visu mācītāju sanāksmē apspriestajā “Latviešu mācītāju apspriedes projektā par draudžu un baznīcas Satversmi” 1919. gada 6.–7. augustā, gan mācītāja K. F. Irbes izstrādātajā “Latvijas ev. lut. Baznīcas iekārtas projektā”, kurš tika pieņemts Kurzemes un Vidzemes mācītāju un draudžu delegātu sinodēs 1920. gada 9.–12. aprīlī un 8.–11. maijā, gan latviešu un vācu komisijas 1920. gada 13. oktobrī izstrādātajā Satversmes projektā, kas paredzēja, ka vispārējā Sinode sadalīta 3 sinodēs – Kurzemes, Vidzemes un vācu, tomēr paliekot pie tā paša principa, ka augstākās institūcijas ir visu mācītāju un visu draudžu pārstāvju sapulces, gan 1921. gada janvāra Satversmes projekta redakcijā, kā arī visās tālākajās Sinodēs diskutētajās un apstiprinātajās Satversmes teksta redakcijās.

Vienīgo reminiscenci attiecībā uz Ģenerālo Sinodi 1948. gada Satversmes izpratnē luteriskās baznīcas vadības modeļa vēsturē Latvijas teritorijā atrodam 1832. gada 28. decembra Likumā par evaņģēliski luterisko Baznīcu Krievijā. Šajā likumā bija paredzēts, ka “uzticamai un detalizētai izpratnes iegūšanai par evaņģēliski luteriskās Baznīcas Krievijā vajadzībām un tās darbības pilnveidošanai laiku pa laikam ir sasaucama evaņģēliski luteriskā Ģenerālā Sinode” (§ 446). Par Ģenerālās Sinodes dalībniekiem likums noteica no katra konsistoriālā iecirkņa vienu garīgu vai laicīgu deputātu³⁷⁴, kopā 8 deputātus. Bez šiem 8 deputātiem Ģenerālajā Sinodē būtu jāpiedalās Ģenerālkonsistorijas garīgajam vicepreziden-

³⁷³ Arhibīskaps T. Grīnbergs līdz brīdim, kad devās trimdā 1944. gadā, sasauca tikai vienu Latvijas Sinodi – VIII Latvijas Sinodi, 1932. gada 29.–31. martā, lai gan 1928. gada Satversme paredzēja, ka Latvijas Sinode jāsasauca reizi trijos gados (proti, 1935., 1938., 1941., 1944. gadā).

³⁷⁴ Ģenerālajā Sinodē vienāds laicīgo un garīgo deputātu skaits tiktu nodrošināts, katram konsistoriālajam iecirknim izvirzot tāda statusa deputātu, kuru nav izvirzījis tam blakusesošais iecirknis (garīgs – laicīgs – garīgs – laicīgs, utt.). Nākamajā Ģenerālās Sinodes sasaukumā deputātu izvirzīšana notiktu pretējā kārtībā.

tam, vienam Tērbatas Universitātes Teoloģijas fakultātes profesoram, Pēterburgas, Vidzemes, Igaunijas, Kurzemes un Maskavas Konsistoriju viceprezidentiem vai prezidentiem (§ 447). Tomēr šīs Ģenerālās Sinodes uzdevumi pēc būtības lielākoties bija padomdodoši vai saistīti ar lēmumu pieņemšanu Sinodei īpaši uzticētos jautājumos. Šajā likumā bija paredzēts, ka Ģenerālajā Sinodē darbojas tikai 15 personas (gandrīz trīs reizes mazāk nekā 1948. gada Satversmes Ģenerālajā Sinodē). Jāpiebilst, ka šāda Ģenerālā Sinode netika sasaukta visā šī likuma darbības laikā.

Savukārt Pēterburgas Konsistorijas ģenerālsuperintendanta un garīgā viceprezidenta G. Pengū 1907. gadā izstrādātajā Krievijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas draudžu un sinodālās kārtības uzmetumā bija paredzēta (§ 61) Ģenerālā Sinode, kura sastāv no viena garīga un viena laicīga delegāta no katra prāvesta iecirkņa³⁷⁵, viena katras teoloģijas fakultātes ievēlēta pārstāvja, konsistoriālo iecirkņu ģenerālsuperintendentiem, ģenerālkonsistorijas viceprezidentiem, kā arī no piecu konsistoriju ievēlētiem 2 vīriešu dzimuma delegātiem no katras³⁷⁶. Paredzētais Ģenerālās Sinodes dalībnieku kopskaits būtu bijis ap 90.

Taču Ģenerālā Sinode 1832. gada likuma izpratnē nav salīdzināma ar Ģenerālo Sinodi kā augstāko likumdevēju un tiesas iestādi. Tāda drīzāk tā ir atpazīstama 1907. gada G. Pengū priekšlikumā. Šajos priekšlikumos bija paredzēts, ka Ģenerālo Sinodi reizi 6 gados sasauc Ģenerālkonsistorija ar Iekšlietu ministrijas piekrišanu, turklāt ārkārtējos gadījumos sasaucamai Sinodei ministrijas atļauja nav nepieciešama (§ 62). Sinode pati nosaka savu darba kārtības gaitu (§ 66). Līdz ar baznīcas vadību Ģenerālā Sinode kalpo evaņģēliski luteriskās baznīcas uzturēšanai un augšanai; tā savieno Konsistoriju, mācītāju un draudžu darbu; pārrauga pastāvošās baznīcas kārtības ievērošanu; likumīgā veidā paplašina baznīcas darba jomas; veicina mīlestības darbu draudzēs; cik vien iespējams, palīdz starpkonfesionālajai sapratnei un mieram reliģiskos jautājumos (§ 70). Vēl Ģenerālai Sinodei ir tiesības un uzdevumi apstiprināt izmaiņas likumā par baznīcu un izteikt priekšlikumus šī likuma grozījumiem; izlemt jautājumus, kurus Sinodei uzdevusi Ģenerālkonsistorija un konsistorijas; apstiprināt izmaiņas agendā; atļaut lietot dziesmu grāmatas un reliģijas mācību grāmatas; ieviest jaunas baznīcas svētku dienas un grozīt pastāvošās; apstiprināt baznīcas prasības kristībām, konfirmācijai, laulībām, izvadīšanai (§ 71); lemt par citiem baznīcas dzīves jautājumiem (§ 72); saskaņot jaunu, regulāru kolekšu³⁷⁷ ieviešanu (§ 74); saskaņot darbības ar nekustamajiem īpašumiem, kas veikti kopīgiem baznīcas mērķiem (§ 75). Šai Ģenerālajai

³⁷⁵ Likuma par evaņģēlisko luterisko Baznīcu Krievijā § 264 noteica, ka Krievijā ir 31 prāvesta iecirknis (3 – Ingrijā, 8 – Vidzemē, 8 – Igaunijā, 7 – Kurzemē, 1 – Viļņas guberņā, 2 – Saratovas kolonijās, 2 – Dienvidkrievijas vācu kolonijās).

³⁷⁶ Helmut Tschoerner, op. cit., 272.

³⁷⁷ Kolekte – ziedojumu vākšana dievkalpojumu laikā.

Sinodei jau ir paredzētas galvenās 1928. gada Satversmē minētās Latvijas Sinodes kompetences (§ 58.1–5), kā arī 1948. gada Satversmē minētās Ģenerālās Sinodes kompetences (§ 27.a–d).

Tomēr ir maz ticams, ka G. Tūrs bija iepazinies ar šiem G. Pengū priekšlikumiem. Nav arī pierādījumu, ka G. Tūrs būtu īpaši meklējis iespējas, kā toreizējos apstākļos saglabāt Latvijas Sinodes sasaukšanas iespēju. Šķiet, ka viņš pilnībā samierinājās ar V. Šeškera ierosinājumu vispārējo, draudžu pārstāvju sinodi nomainīt pret Ģenerālo, iecirkņa delegātu sinodi. Latvijas Sinodes sasaukšanas prakse jau tika pārtraukta pirms 16 gadiem, un padomju varas apstākļos tās atjaunošana droši vien šķita utopija. Pāreja no draudžu pārstāvju uz iecirkņu delegātu sinodi principā vēl nebija nekas ārkārtējs. No tiesiskās pēctecības viedokļa 1948. gada IX Ģenerālā Sinode varētu būt ierobežota, bet tomēr sinodālā elementa atgriešanās baznīcas dzīvē. Kā norādīja G. Tūrs gan vēstulē V. Bergholcam³⁷⁸, gan uzrunā IX Ģenerālajā Sinodē³⁷⁹, Ģenerālā Sinode izveidota pēc rietumvalstu baznīcu sinožu paraugiem. Lai arī G. Tūra atsaukšanās uz rietumvalstu pieredzi bija tikai viltīgs gājiens, patiešām, vairākumā luterisko baznīcu izplatītākās visas baznīcas līmenī bija baznīcas sinodes (*Landessynode*), uz kurām tiešās vai netiešās vēlēšanās tika ievēlēts noteikts³⁸⁰ skaits delegātu, turklāt garīdznieku un laju samērs parasti bija 1/3. Savukārt baznīcas sinode 1928. gada Satversmes izpratnē bija sastopama evaņģēliski luteriskajās baznīcās ar nelielu draudžu skaitu³⁸¹ un daudz retāk. Atšķirībā no vairākuma evaņģēliski luterisko baznīcu jaunajā Latvijas valstī svarīgākie baznīcas dzīves jautājumi jau kopš paša sākuma, kad sākās diskusijas par jaunās, nacionālās baznīcas pārvaldes formu, tika risināti un lemti mācītāju un draudžu pārstāvju sinodēs –

³⁷⁸ LELB arhīva 1. f., 3. apr., 9. lietā (lp. skaits nav numurēts) atrodams G. Tūra vēstules noraksts V. Bergholdam – apsveikums ar viņa vienprātīgu ievēlēšanu par Kuldīgas iecirkņa priekšstāvi uz Ģenerālo Sinodi. Vēstulē norādīts, ka Satversmē sinode paredzēta no iecirkņu delegātiem kā daudzās Rietumeiropas zemēs un ne no draudžu pārstāvjiem, kā bija agrāk. Minēta lielās sinodes neefektivitātes motivācija.

³⁷⁹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 8. l., lp. skaits nav numurēts.

³⁸⁰ Vācijā: Bādenes evaņģēliskajā baznīcā (*Badische Landeskirche*) baznīcas sinode (*Landessynode*) sastāvēja no 48 locekļiem; arī Braunšveigas evaņģēliskajā Baznīcā (*Braunschweigische Landeskirche*) saskaņā 1951. gadā pieņemto likumu baznīcas sinodes lielums bija 48 locekļi, saskaņā ar 1922. gada 23. janvārī pieņemto Satversmes § 26; Anhaltes evaņģēliskās Baznīcas (*Landeskirche Anhalts*) sinode saskaņā ar 1920. gada 14. augustā pieņemtās Satversmes § 49.1 sastāvēja no 39 locekļiem; Bavārijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas sinode saskaņā ar 1920. gada 10. septembrī pieņemtās Satversmes § 21.1 sastāvēja no 90 locekļiem; Meklenburgas evaņģēliski luteriskās Baznīcas sinode saskaņā ar ar 1921. gada 21. septembrī pieņemtās Satversmes § 20 sastāvēja no 57 locekļiem; Virtembergas evaņģēliskās Baznīcas sinode saskaņā ar 1920. gada 24. jūnijā pieņemtās Satversmes § 4.2 sastāvēja no 76 locekļiem. Līdzīgi tas bija arī pārējo pavalstu evaņģēliskajās baznīcās. (Sk. Oskar Kuhn, *Das Wahlrecht der evangelischen Kirche in Deutschland und ihrer Gliedkirchen* (Hannover: Verlag des Amtsblattes der Evangelischen Kirche in Deutschland, 1967), 152–360). Somijā baznīcas sinode sastāvēja no 96 vēlētiem locekļiem (Satversmes 20. nodaļas § 1); sk. H. Brandt, H. M. Harder, M. Lindow, Chr. Link, hg., *Lutherische Kirchenverfassungen Mitgliedkirchen des Lutherischen Weltbundes (LWB). Bd. I* (Lindow, 1999), 144.

³⁸¹ Baznīcas līmeņa sinodes, kuras sastāv no visiem draudžu mācītājiem un visu draudžu pārstāvjiem, sastopamas, piemēram, Itālijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā (Satversmes (1958) § 29.1), Lietuvas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā (Satversmes § 2), Rumānijas evaņģēliskajā Augsburgas apliecības Baznīcā (Satversmes (1949) § 27, § 28), Bādenes neatkarīgajā evaņģēliski luteriskajā Baznīcā (Satversmes § 31).

vispirms atsevišķi 1920. gadā Kurzemē un Vidzemē, bet kopš 1921. gada visu mācītāju un draudžu pārstāvju sinodē. Līdz ar to jaunajā nacionālajā valstī draudžu pārstāvju un mācītāju sinodes kā baznīcas gribas izteicējas un augstākās baznīcas likumdevējas un pārraudzības institūcijas veidošanās bija saistīta ar tā laika baznīcas praksi, kuru akceptēja arī Latvijas valsts, 1922. gada 23. janvārī Iekšlietu ministrijai publicējot “Uzaicinājumu evaņģēliskām luterāņu draudžu padomēm” un uzaicinot visas draudzes sūtīt savu mācītāju un vienu draudzes padomes ievēlētu pārstāvi uz evaņģēliski luterisko draudžu sinodi 21. februārī.

Šīs tradīcijas maiņa notika padomju režīma spiediena rezultātā. Vairākums iecirkņu sinožu 1947. gadā, kurās akceptēja Latvijas Sinodes nomaiņu ar Ģenerālo Sinodi un kurās piedalījās visu draudžu mācītāji un draudžu pārstāvji, notika Rīgā, personiskā G. Tūra vadībā, un tajās nebija vietas atklātām diskusijām par šo baznīcas pārvaldes formas būtisko izmaiņu. Netika veikts nekāds nopietns 1928. gada Satversmes un Latvijas Sinodes darbības laika (1921–1932) izvērtējums. Jauna baznīcas pārvaldes modeļa izveidošanas iemesli bija nevis saistīti ar baznīcas tiesībām, teoloģiju vai baznīcas praksi, bet tikai un vienīgi politiski, pakļaujoties padomju diktātam cerībā, ka baznīca tai atvēlētajā ierobežotajā telpā spēlējot to pašu tiesiskā nihilisma spēli, kas valdīja visā padomju reliģiskajā likumdošanā, spēs veiksmīgāk izdzīvot. Piemēram, padomju režīms, kas, no vienas puses, konstitucionālajiem jautājumiem pievērta niecīgu uzmanību, no otras puses, 1936. gadā uzņēmās rūpes par pilnīgi jaunās, ļoti rūpīgi izstrādātas konstitūcijas izdošanu. Šīs konstitūcijas loma bija tāda pati kā Veimāras konstitūcijai Vācijā – to pilnībā ignorēja, bet nekad neatcēla.³⁸² Arī G. Tūram bija skaidrs, ka tiesiskums padomju režīma apstākļos nebūs tā joma, kurā baznīcai varētu izcīnīt kādas uzvaras vai labumu, līdz ar to nav nozīmes tam pievērst pārāk lielu uzmanību. Nav ne mazākā pamata ticēt, ka pat tad, ja Latvijas Sinode būtu saglabājusi nominālu vietu 1948. gada Satversmē, tā varētu darboties atbilstoši savai būtībai un uzdevumiem. Visticamāk, tā būtu kļuvusi par izkārtņi, kuru padomju režīms izmantotu demokrātijas šķietamībai, līdzīgi, kā tika izmantota Ģenerālā Sinode. H. Ārente norāda, ka ir viens vienīgs likums, par kuru totalitārā valstī var būt pārliecināts ikkatrs, proti, jo redzamāka ir kāda valsts iestāde, jo mazāk varas tai pieder, un, jo mazāk zināms par kādas institūcijas esamību, jo tā galu galā ir varenāka. Īstās varas sākums ir tur, kur sākas slepenība.³⁸³ Jau Ģenerālo Sinožu sasaukšanas mēģinājumi saskārās ar ārējām un iekšējām grūtībām. Padomju režīms uzskatīja, ka tā uzdevums ir baznīcai piederošās sabiedrības saskaldīšana un atomizēšana, atņemot tai visas iespējamās pulcēšanās, domu apmaiņas, vienošanās iespējas. “Lai noturētos pie varas,

³⁸² Hanna Ārente, *Totalitārisma izcelsme*, 475.–476. lpp.

³⁸³ Hanna Ārente, op. cit., 485. lpp.

diktatūrai vispirms bija nepieciešams sabiedrību atomizēt, pēc tam apspiest tajā jebkādu brīvas rīcības iespēju. Tad, kad sabiedrība šādā veidā ir sadalījusies līdz cilvēciskajiem atomiem, no kuriem katrs ir norūpējies tikai par to, lai kļūtu neredzams un kaut kā izdzīvotu, tad jau vairs nav svarīgi, ko domā sabiedrība, jo visa sabiedriskā dzīve pilnībā pieder valstij. Tas ir vienīgais ceļš, pa kuru ejot, absolūtais mazākums var pakļaut sev miljonus.”³⁸⁴ Masu atomizāciju padomju sabiedrībā panāca, veiksmīgi atkārtojot “tīrīšanu”, kas nemainīgi ir grupu faktiskās likvidācijas priekštece. Līdz ar to boļševiku vadoņiem izdevās izveidot atomizētu un individualizētu sabiedrību, kurai līdzīga nekad nav pieredzēta un kuru diez vai būtu varējuši radīt tikai neparedzēti notikumi vai katastrofas.³⁸⁵ Tieši tāda pati taktika tika lietota, atomizējot luterisko baznīcu, kas nesa sevī tautas baznīcas nojēgumu. Jautājums bija tikai, kas ir lielākais baznīcas vadības kopums jeb baznīcas rokās atstājamā “varas palieka”, ko padomju vara akceptētu un pieļautu. G. Tūra un V. Šeškēna kopīgajos meklējumos tā izveidojās kā 40–50 delegātu liela institūcija, kuru nosauca par Ģenerālo Sinodi. Šis veidojums savā ziņā līdzinājās 1928. gada Satversmes Virsvaldei vai 1923. gada Sinodes izveidotajai 40 personu lielajai Sinodes komisijai, kura 1928. gada Satversmes veidotājiem kļuva par nākamās Virsvaldes prototipu. Tādējādi Latvijas Sinode baznīcas vēsturē palika kā aizgājušas pasaules un domāšanas tēls, nesakompromitējot sevi ar sadarbību un pakļaušanos padomju režīmam. Vēlāk, padomju režīmam attieksmi pret baznīcu mīkstinot, tieši mācītāju un draudžu pārstāvju sapulces iecirkņu līmenī kļuva par alternatīvajām diskusiju vidēm baznīcā – visas baznīcas līmenī tas, visticamāk, netiktu pieļauts pat visliberālākajos padomju režīma periodos. Savukārt Ģenerālās Sinodes ieviešana nozīmēja nominālu 1928. gada Virsvaldes modeļa darbības atjaunošanu, kas, ja vien G. Tūrs būtu turpinājis Ģenerālās Sinodes sasaukt 1948. gada Satversmes paredzētajā kārtībā, būtu varējis arī izveidot Ģenerālo Sinodi par regulāru un periodisku baznīcas vadību īstenojošu un tās darbu pārraugošu institūciju, neskatoties uz padomju režīma kontroli. Diemžēl tā nenotika – lielākoties G. Tūra un viņa pēcnācēja arhibīskapa J. Matuļa personības šķautņu dēļ. Tā vietā Ģenerālā Sinode kļuva par kvazisinodālu konsistoriālas baznīcas iekārtas elementu, kurā baznīcas vadība un pārvalde notiek stingrā valsts uzraudzībā. Sinode pārstāja būt draudžu pārstāvju sapulce tādā nozīmē, ka tajā tiek pārstāvētas Vārda un Sakramenta kopības, tai kļūstot par forumu, kurā notiek draudžu un mācītāju un kopbaznīcas savstarpēja rezonanse.³⁸⁶

³⁸⁴ R. Paips, *Ruskaja revolūcija. T.2 [Krievu revolūcija 2.sēj.]*. Izd. I.Zaharovs, tulk. M.Timenčiks, N.Kigajis (Moskva: Zaharov [Maskava: Zaharov], 2005), 534–535.

³⁸⁵ Hanna Ārente, op. cit., 395. lpp.

³⁸⁶ Gunther Wendt, “Kirchenleitung und Synode,” *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* (1964): 70.

4.4.3. Satversmes apakšsadaļa “Baznīcas Virsvalde”

Virsvalde – tāpat kā Ģenerālā Sinode, iecirkņa sinode un draudzes padome – tikai nosaukuma pēc uzturēja ilūziju, ka atrodas kontinuitātē ar 1928. gada Satversmē minētajām tāda paša nosaukuma institūcijām. Patiesībā 1948. gada Satversmē paredzētajai 6 locekļu Virsvaldei bija gaužām maza līdzība ar 1928. gada Satversmes Latvijas Sinodes izpildu orgānu un LELB pilnvarnieci (§ 68) vismaz 28 locekļu sastāvā, kuru skaitā bija vismaz viens garīgais un viens laicīgais loceklis no katra iecirkņa.

1948. gada Satversme mainīja Virsvaldes darbības modeli. 1928. gada Satversmē bija izstrādāts modelis, kurā Virsvalde darbojās divos lēmumu pieņemšanas līmeņos. Savā pirmajā sēdē pēc ievēlēšanas Latvijas Sinode ievēlēja Virsvaldes amatpersonas, kā arī Virsvaldes prezidentu un viceprezidentu. Šajos amatos varēja ievēlēt arī Latvijas bīskapu (prezidenta amatā) un “kādas minoritātes” (vāciešu) bīskapu (viceprezidenta amatā), taču tas nebija obligāts nosacījums. Amatpersonas noturēja sēdes vismaz reizi nedēļā un izlēma 80% (23 no 29) Virsvaldes kompetences jautājumu. Savukārt Virsvaldes plenārsēde (vismaz 30 locekļi: pa diviem no katra iecirkņa un divi bīskapi) noturēja sēdes ne retāk kā divreiz gadā un lēma pārējos 20% jautājumu. Tādējādi pati Virsvalde nolēma, cik aktīvi un ar kādu atbildības pakāpi bīskapi, kuri bija Virsvaldes pilntiesīgi locekļi, piedalīsies Virsvaldes darbā. Sēdes – gan amatpersonu sēdes, gan plenārsēdes – sasauca un vada Virsvaldes prezidents vai viņa uzdevumā viceprezidents, bet ja tas “aizkavēts”, cita Virsvaldes amatpersona. Satversme nenoteica, ka Virsvaldes prezidenta un viceprezidenta amatā noteikti jābūt garīdzniekam. Savukārt 1948. gada Satversmē Virsvalde konstitūta kā paša arhibīskapa vadīta institūcija, kurā no 6 locekļiem viņš izvēlas divus, kuri kopā ar arhibīskapu veido Virsvaldes prezidiju, kas sanāk uz sēdēm pēc vajadzības, savukārt Virsvaldes t.s. plenārsēdes vismaz reizi mēnesī. Turklāt plenārsēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk par 3 locekļiem. Taču tādējādi jebkura prezidija sēde var tikt kvalificēta kā plenārsēde, līdz ar to arī prezidijs (arhibīskaps un viņa paša iecelti divi Virsvaldes locekļi) var pieņemt visus Virsvaldes plenārsēdes kompetences lēmumus, noteiktā kārtībā plenārsēdi nemaz nesasaucot, jo šādu kārtību Satversme neparedzēja. Šādā gadījumā pastāv augsts risks, ka Virsvaldes kompetences lēmumu pieņemšana ir tikai arhibīskapa un viņa tuvāko līdzgaitnieku rokās.³⁸⁷ Var uzskatīt, ka

³⁸⁷ Šī riska objektivitāti pierādīja notikumi, kas risinājās pēc 1948. gada Satversmes pieņemšanas, kad arhibīskaps G. Tūrs ilgstoši nevarēja izšķirties par prezidija locekļu iecelšanu. V. Šeškens vēstulē PSRS MP RKLK priekšsēdētājam I. Poļanskim 26.07.1948.: “Tūrs izmeklēja sev divus vietniekus, kuri paredzēti pēc satversmes. Kamēr tas tā nav noticis, visi jautājumi tiek lemti Virsvaldes plenārsēdēs, kas apgrūtina normālu viņa darbu. Tūrs bija izvēlējis par vienu no viņiem iecelt prāvestu Vītoli, tomēr Pilnvarotais ticamu iemeslu dēļ viņa kandidatūru noraidīja. Jautājums par vietniekiem drīz būs izlemts un acīmredzami Pilnvarotā līdzšinējā ieteiktajā variantā – Kauliņš un Kleperis.” (LVA, 1448. f., 1. apr., 244. l., 29. lp.) V. Šeškens vēstulē PSRS MP RKLK priekšsēdētājam I. Poļanskim, 12.10.1948.: “Tūrs vēl nav vietniekus iecēlis. Visus

tiesiskā izpratnē baznīcas vara līdz pat Satversmes grozījumiem 1968. gadā³⁸⁸ bija arhibīskapa rokās tiktāl, ciktāl to neierobežoja vien padomju režīms. Arī 1948. gada Satversmē bija noteikts, ka Virsvaldes lēmumi tiek pieņemti divos līmeņos. Jautājumus par revīzijām baznīcas organizācijās un iestādēs, baznīcas saimniecības pārraudzīšanu, valsts iestāžu apstiprināto baznīcu un baznīcas iestāžu būvplānu un kapitālremontu plānu apspriešanu lēma arhibīskaps ar diviem prezidija locekļiem, bet pārējo jautājumu lemšanā pieaicināja vēl 3 Virsvaldes locekļus, sasaucot plenārsēdi. Tomēr 1948. gada Satversme neatradās kontinuitātē ar 1928. gada Satversmes izpratni par Virsvaldi ne tikai pēdējās sastāvā un tās darba vadības modeļa nozīmē vien. 1948. gada Satversme bija atteikusies arī no 2/3 Virsvaldes kompetenču. Tā saglabāja šādus Virsvaldes uzdevumus:

- 1) Generālās Sinodes lēmumu realizēšanu [1928. gada Satversmē: “izvest dzīvē Latvijas Sinodes lēmumus” (§ 68.1)];
- 2) noteikumu un instrukciju izdošanu LELB organizācijām, iestādēm un to amatpersonām [1928. gada Satversmē: “Baznīcas organizācijām un amatpersonām dot instrukcijas” (§ 68.4)];
- 3) prāvestu un mācītāju apstiprināšanu amatā [1928. gada Satversmē tāpat (§ 68.10)];
- 4) sūdzību par ordinētiem un neordinētiem Baznīcas darbiniekiem izskatīšanu un vajadzības gadījumā – vainīgo atcelšanu no amata, kā arī garīdznieku izslēgšanu no garīdznieku kārtas par vairākkārtēju Satversmes vai Virsvaldes noteikumu pārkāpšanu³⁸⁹ [1928. gada Satversmē: “nederīgas amatpersonas atlaist no amata un uzdot izdarīt jaunas vēlēšanas” (§ 68 6) un “atlaist uz dibinātu sūdzību pamata prāvestus un mācītājus no amata, kā arī izslēgt no garīdznieku kārtas” (§ 68.11)];
- 5) baznīcas saimniecības pārraudzīšanu [1928. gada Satversmē: “pārvaldīt un uzturēt kārtībā Baznīcas mantu, skolas, labierīcības iestādes, archīvu un kasi” (§ 68.3)];
- 6) valsts iestāžu apstiprināto baznīcas un LELB iestāžu ēku būv- un kapitālremonta plānu apspriešanu [1928. gada Satversmē: “apstiprināt Baznīcas būvplānus un dot rīkojumus iesvētīt Baznīcas un kapsētas” (§ 68.16)];
- 7) draudžu budžetu un darbības pārskatu apstiprināšanu [1928. gada Satversmē: “apstiprināt gada pārskatus un budžetus draudzēm un iecirkņiem” (§ 68.23)];
- 8) budžetu sastādīšanu Virsvaldei un tai pakļautām iestādēm [1928. gada Satversmē:

jautājumus izlemj plenārsēde. Citus jautājumus Tūrs lemj vienpersoniski.” (LVA, 1448. f., 1. apr., 244. l., 39. lp.). Tūrs savus vietniekus izvēlējās tikai 1949. gada martā – A. Kauliņu un G. Šaurumu.

³⁸⁸ 1968. gada Satversmes § 37: “Prezidija lēmumi iegūst likumīgu spēku, ja tos apstiprina plenārsēde.”

³⁸⁹ Saskaņā ar 1948. gada Satversmi vienīgais iemesls izslēgšanai no garīdznieku kārtas līdz ar to bija Virsvaldes noteikumu un Satversmes vairākkārtēja neievērošana, ar to ievērojami paaugstinot šo tiesību aktu autoritāti, neskatoties uz to, ka šie tiesību akti paši tika izveidoti tiesiskā nihilisma apstākļos.

“uzstādīt budžetu savām un Baznīcas vispārējām vajadzībām” (§ 68.22)]; Virsvaldes un tai pakļauto iestāžu štatu noteikšanu, Virsvaldes darbinieku pieņemšanu un atlaišanu [1928. gada Satversmē: “pieņemt un atlaist Baznīcas Virsvaldes ierēdņus un citus kalpotājus un dot viņiem atvaļinājumu” (§ 68.26)].

1948. gada Satversmē tika paredzētas arī jaunas, no 1928. gada Satversmes atšķirīgas Virsvaldes kompetences:

- 1) rūpes par garīgo darbinieku sagatavošanu;
- 2) mācītāju pārceļšanu uz citu draudzi;
- 3) revīziju veikšanu LELB organizācijās un iestādēs;
- 4) prāvestu, mācītāju un citu LELB darbinieku apbalvošanu, piešķirot viņiem goda zīmes un nosaukumus.

Rūpes par garīgo darbinieku sagatavošanu, protams, bija arī 1928. gada Satversmē minēto augstāko baznīcas institūciju redzeslokā. § 80 minēts, ka mācītāja amata kandidātam pēc bīskapa norādījuma ir jānokalpo praktiskais mēģinājuma gads vai jāsagatavojas garīgam amatam teoloģiskā institūtā.³⁹⁰ Tomēr padomju režīmā tikai no baznīcas vadības aktivitātes jaunu mācītāju iesaistīšanā draudžu darbā un spējas pārliecināt padomju varas iestādes par jaunu mācītāju izglītošanas nepieciešamību tiešā veidā kļuva atkarīgs, vai izdosies nodrošināt baznīcu ar jauniem mācītājiem gan uz Rietumiem aizbraukušo mācītāju vietā, gan padomju varas arestēto mācītāju vietā, kā arī vecajai mācītāju paaudzei aizejot mūžībā.³⁹¹ Mācītāju skaita krīze noteica to, ka G. Tūrs uzskatīja par nepieciešamu šo uzdevumu skaidri un gaiši ierakstīt Satversmē kā Virsvaldes uzdevumu.

³⁹⁰ Tā kā LELB draudžu mācītāju un priekšstāvju Sinode 1922. gadā pieņēma lēmumu, ka ir pieļaujama ordinācija bez Teoloģijas fakultātē iegūta universitātes grāda, bīskaps K. Irbe un Virsvalde 1923. gada 6. novembrī nodibināja LELB Teoloģijas institūtu (Institūta nolikums publicēts “Latvijas Vēstnesī” 1923. gada 30. novembrī), kas praktiski bija Baznīcai piederīgs seminārs, kuru bīskaps K. Irbe atbalstīja gan teorijā, gan praksē. Šis institūts bija veidots tā, lai sagatavotu studentu praktiskajam darbam draudzē, nevis akadēmiski teoloģiskai pētniecībai. Institūts tika dibināts liberālās teoloģijas ietekmes dēļ Latvijas Universitātē, lielā mācītāja trūkuma dēļ un tādēļ, ka bija nepieciešams mācīt teoloģijas studentiem praktisko teoloģiju. (Jouko Talonens, *Bīskaps Kārlis Irbe un LELB Teoloģijas institūta darbības sākumi 1923–1925 // Kārlis Irbe 1861–1934. 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums* (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012), 76.–79. lpp.)

³⁹¹ Ar akūtu garīdznieku trūkumu G. Tūram nācās saskarties jau tūdaļ pēc iecelšanas par arhibīskapa vietas izpildītāju 1946. gada martā. Laika posmā līdz 1946. gada vasarai tikai 25% mācītāju varēja atļauties kalpot vienā draudzē un kalpošanā palikušo mācītāju skaits bija vairs tikai 37% no pirmskara mācītāju skaita baznīcā. Izveidot mācītāju eksaminācijas komisiju bija viens no pirmajiem G. Tūra kā baznīcas vadītāja uzdevumiem, lai kādreizējie LU Teoloģijas fakultātes studenti iegūtu mācītāja tiesības, nokārtojot baznīcas eksāmenu. G. Tūram bija svarīgi saglabāt luteriskās tradīcijas un principus mācītāju izglītības līmeņa saglabāšanā. Tāpēc viņš turpināja K. Irbes sāktos mēģinājumus nodibināt Teoloģijas institūtu, kura veidošanas plānu G. Tūrs izstrādāja jau 1946. gada vasarā un iesniedza Reliģijas kulta lietu padomes pilnvarotajam V. Šeškenam, bet, kad tas to konkrētajā redakcijā noraidīja, iesniedza to Latvijas PSR Ministru Padomei. Taču arī V. Šeškens uzskatīja Teoloģijas institūtu par daļu no luteriskās Baznīcas propadomiskās politikas un G. Tūru par šīs politikas panākumu garantu. Tomēr šie mēģinājumi atšķirībā no Igaunijas, kur jau 1946. gadā atļāva baznīcai atvērt savu Teoloģijas institūtu, nevainagojās panākumiem. (Talonens, op. cit. 75–77.lpp.)

Tajā pašā laikā 1948. gada Satversmē minētā Virsvaldes kompetence “pārcelt mācītājus uz citu draudzi” atspoguļo G. Tūra diktatorisko vadības stilu. Lai arī draudzes mācītāju joprojām ievēlēja draudzes padome, pirmo reizi Satversmē Virsvaldei tika dotas pilnvaras pārcelt mācītājus uz citu draudzi.³⁹² Lai arī šīs tiesības noteica tā laika situācija – mācītāju trūkums –, tās atspoguļoja G. Tūra vēlmi mācītāju kopumu pēc iespējas turēt savās rokās. Līdzīgu iemeslu dēļ Virsvalde no institūcijas, kura uzdod revīzijas komisijai veikt revīzijas, kā to paredzēja 1928. gada Satversme, 1948. gada Satversmē kļuva par institūciju, kura pati veic revīzijas. Šī kompetence gan bija pretrunā ar Virsvaldes revīzijas komisijas tiesībām, jo arī revīzijas komisijai bija tiesības un pienākums revidēt Virsvaldei pakļauto iestāžu un organizāciju darbību.

Savukārt jaunā Virsvaldes kompetence – “prāvestu, mācītāju un citu Baznīcas darbinieku apbalvošana, piešķirot viņiem goda zīmes un nosaukumus” –, iespējams, visvairāk atspoguļo paša G. Tūra personības šķautnes, to ārišķīgumu un teatrālismu. 1928. gada Satversme neparedzēja apbalvojumus, goda zīmes un goda nosaukumus ordinētajiem darbiniekiem. Taču G. Tūram šie ārējie pagodinājumi šķita ļoti pievilcīgi. Par to ir saglabājušās daiļrunīgas liecības.³⁹³

Tomēr 2/3 Virsvaldes tiesību un uzdevumu³⁹⁴ 1948. gada Satversme vairs nepieminēja. Ģenerālajai Sinodei atšķirībā no Latvijas Sinodes vairs nebija tiesību Sinodes kompetences jautājumus un sūdzības nodot Virsvaldes galīgai izšķiršanai (§ 68.2) un līdz ar to arī tās

³⁹² G. Tūra ieviestā Satversmes prakse, ka Virsvaldei ir tiesības pārcelt mācītājus no vienas draudzes uz citu, saglabājās visu padomju laiku un bija dominējošais veids, kā mācītāji tika pārcelti jeb komandēti. Arī pēc padomju režīma sabrukuma mācītāju trūkums draudzēs neļāva vairākumā gadījumu atjaunot praksē draudzes mācītāja vēlēšanas draudzes padomē, līdz 2007. gadā pieņemtās Satversmes § 117.10 noteica, ka mācītājus savas diecēzes draudzēs norīko bīskaps.

³⁹³ RKLK pilnvarotais V. Šeškens slepenajā atskaitē RKLK priekšsēdētājam I. Poļanskim rakstīja, ka 1946. gada 28. aprīlī Doma baznīcā notika pirmais dievkalpojums, kurā G. Tūrs stādījās priekšā kā arhibīskaps. “Viņš bija tērpies baltā talārā ar platu, sakanu jostu. Kā dzīves apliecinātājs viņš izcēlās starp abiem viņa asistentiem, kuri bija tērpušies kā melni kraukļi. Pats Tūrs savu izvēli pamatoja tajā, ka pirms vācu garīdzniecības ierašanās luteriskās baznīcas mācītāji pēc dāņu un zviedru parauga nēsājuši baltus talārus un tikai pēdējo simts gadu laikā vācieši šo tradīciju tika iznīdējuši. Tūrs uzskata, ka ar saknēm ir jāizrauj viss, ko vācieši uzspieduši latviešu tautai, un viņš sapņo par laiku, kad visi Latvijas mācītāji vadīs dievkalpojumus baltos talāros. Sarkanā josta vislabāk atdzīvinot balto krāsu, turklāt sarkanā ir arī latviešu nacionālā krāsa un, protams, atgādina to revolucionāro laikmetu, kurā dzīvo PSRS tagadējā paaudze.” Pilnvarotais norādījis, ka šī argumentācija nav visai prātīga, taču, kad kopā ar arhibīskapu pārcilājuši visas pārējās krāsu izvēles, Tūrs tomēr palicis pie sava. Šeškens pret to nav iebildis, jo garajā sarunā sapratis, ka šai vēlmei nav nekādu nacionālistisku nokrāsu un norāžu uz sarkanbaltsarkano karogu. Tagad pie Tūra baltā talāra ar sarkano jostu pieraduši un tikai reakcionārās pabiras viņu saukājot par sarkano arhibīskapu. (LVA, 1448. f., 1. apr., 241. l., 10.–11. lp.)
V. Šeškens pēcnācēja, RKLK pilnvarotā J. Restberga atskaitē par 1949. gada I kvartālu rakstījis, ka 1949. gada 15. martā Sinodes gadadienas dievkalpojumā Tūrs bija vēlējis, lai viņam pasniegt slepus izgatavoto arhibīskapa mantiju, uzaicinot uz dievkalpojumu visus baznīcas prāvestus un mācītājus. Pilnvarotais iejaucās, atļāva aicināt tikai Rīgas mācītājus, mantijas pasniegšanu atceļot uz nenoteiktu laiku. Tūrs bija apjucis, taču piekrita, paziņojot dievkalpojumā, ka mantija netiks pasniegta tehnisku iemeslu dēļ. (LVA, 1448. f., 1. apr. 246. l., 29.–30. lp.)

³⁹⁴ Tie minēti 1928. gada Satversmes § 68.2., 5., 8., 9., 12., 13., 14., 15., 17., 18., 19., 20., 21., 24., 25., 28., 29.

izlemt. Virsvaldei netika dotas tiesības dot “paskaidrojumus, aizrādījumus un priekšrakstus” (§ 68.5), kā arī LELB vārdā noslēgt visādu veidu līgumus un darījumus, uzstāties administratīvās un tiesu iestādēs, izdot pilnvaras un reprezentēt LELB uz ārieni (§ 68.8)³⁹⁵, pārlūkot LELB skolas un iestādes (§ 68.9), saziņā ar mācītāju konferenci noteikt, kādas ticības mācības grāmatas lietojamas mājās un skolās un izstrādāt dažāda tipu skolām ticības mācību programmas, tās iesniegt mācītāju konferencē apspriešanai un pēc tam apstiprināt (§ 68.19 un 20)³⁹⁶, kas bija saskaņots ar padomju likumiem par “apziņas brīvību”. Jaunajai Virsvaldei tika arī atņemtas tiesības uz baznīcas mācības un prakses sinodālu pārraudzību. 1928. gada Satversmē § 68.12 gan noteica, ka Virsvalde “skatās uz to, lai mācītāji un citi garīgie kopēji neizplatītu ev. luteriskai ticībai pretīgas mācības un lai tie amata darbus izdarītu saskaņā ar agendu”, bet § 79 noteica, ka mācītāji “aizrādījumus saņem no sava prāvesta un bīskapa un atbild par savu darbību šiem saviem garīgiem priekšniekiem un Baznīcas Virsvaldei”. Tā kā 1948. gada Satversme vairs nenoteica, kura institūcija nodrošina, lai tiktu ievērots Satversmes § 5³⁹⁷, tā ievērošana palika tikai uz pašu garīgo darbinieku sirdsapziņas, kas, no vienas puses, mazināja garīguma unifikāciju mācītāju vidū, bet no otras, vairoja dažādu garīgu strāvojumu un virzienu nekontrolējamu izplatību, tā sekmējot jau pieminēto atomizācijas procesu. 1948. gada Satversme vairs neparedzēja Virsvaldei tādas ikdienas pienākumus kā izsniegt emeritētiem garīdzniekiem un citiem baznīcas darbiniekiem pensijas un slimības un citos gadījumos pabalstus; apstiprināt atraitņu un bāriņu-, emeritāl-, pensiju- un citu baznīcas kasu priekšniekus un pārraudzīt viņu darbību; dot paraugus baznīcas grāmatām, ziņojumiem, budžetiem, gada pārskatiem, sarakstiem un izsniedzamām apliecībām; noteikt termiņus iesniedzamajiem ziņojumiem, gada pārskatiem un norēķiniem. Lai arī 1948. gada Satversmes § 8 noteica, ka “jaunas draudzes apstiprina un pastāvošās daļa vai apvieno pēc draudzes priekšlikuma Baznīcas Virsvalde ar Baznīcas iecirkņa prāvestu”, Virsvaldes pienākumu skaitā tas netika minēts. No Virsvaldes pienākumiem bija pazudusi arī kompetence pārredzēt un izvērtēt kopīgo situāciju baznīcā, proti, “sastādīt pēc iesniegtiem iecirkņa ziņojumiem gada pārskatu par Baznīcas stāvokli, dzīvi un darbību”, kas veicināja saiknes ar reālo draudžu dzīvi zaudēšanu. To gan mazināja G. Tūra intensīvi īstenotās draudžu

³⁹⁵ 1929. gada Noteikumu § 20 paredzēja, ka reliģiskie centri (kā Virsvalde) nodarbojas tikai ar draudžu reliģiskās darbības vadīšanu.

³⁹⁶ Saskaņā ar 1918. gada 23. janvārī pieņemto dekrētu par baznīcas atdalīšanu no valsts un skolas atdalīšanu no baznīcas § 9: “Visās valsts un sabiedriskajās, kā arī privātajās mācību iestādēs, kur tiek pasniegti vispārīgā izglītība, reliģiskā mācība netiek atļauta. Pilsoņi reliģisko izglītību var saņemt privātā kārtā.”

³⁹⁷ 1948. gada Satversmes § 5: “Latvijas PSR ev. lut. baznīcas ordinētie garīdznieki un Dieva vārdu sludināt tiesības ieguvušie garīdznieku amata kandidāti, stājoties amatā, nodod ar savu parakstu apstiprinātu svinīgu solījumu nesludināt un nemācīt nekā tāda, kas nesaskan ar Svētiem Rakstiem un Evaņģēliski luteriskās baznīcas ticības mācību.”

vizitācijas, kas izraisīja padomju režīma neapmierinātību.³⁹⁸ Savukārt tas, ka Virsvaldes uzdevums vairs nebija, kā 1928. gada Satversmē noteikts, “sagatavot, saziņā ar Latvijas bīskapu, jautājumus, kas izspriežami Latvijas sinodē, un sasaukt Sinodi”, sarāva saiti starp Ģenerālo Sinodi un Virsvaldi, jo tā palika tikai paša arhibīskapa personā, kuram bija tiesības Ģenerālo Sinodi sasaukt, bet netika noteikts, vai viņš pats gatavo darba kārtību vai kopā ar Virsvaldi, vai tikai tās prezidiju. Praksē, protams, šie jautājumi tika risināti, bet tiesiska noregulējuma tiem nepastāvēja. Šie regulējumi, kā arī, piemēram, tas, ka Virsvaldei netika norādīts pienākums “sarakstīties Baznīcas vārdā ar valsts iestādēm un Baznīcu organizācijām Latvijā un ārzemēs” un “vest un uzglabāt bīskapu, prāvestu, mācītāju un māc. palīgu dienesta gaitas sarakstus”, varēja būt tie, kurus 1948. gada Satversmes veidotāji uzskatīja par pārāk detalizētiem un līdz ar to Satversmei nevajadzīgiem. Diemžēl nekur citur šie pienākumi netika definēti. No Virsvaldes pienākumiem pie arhibīskapa pilnvarām pārgāja arī kompetence iecelt mācītāja amata kandidātu eksaminācijas komisiju un tajā prezidēt (1948. gada Satversmes § 41), kas iepriekš bija Virsvaldes uzdevums: “sastādīt eksaminācijas komisijas mācītāja amata kandidātu un ticības mācības skolotāju, kā arī citu Baznīcas garīgo darbinieku pārbaudīšanai, kuru priekšsēdētājs pēc sava amata ir Latvijas bīskaps vai viņa pilnvarota persona” (§ 68.28), tā palielinot arhibīskapa ietekmi jaunu mācītāju izraudzīšanā.

4.5. Satversmes sadaļa “Baznīcas garīgie darbinieki”

4.5.1. Satversmes apakšsadaļa “Ordinētie garīgie darbinieki”

Kopumā attiecībā uz mācītāja amatu 1948. gada Satversme būtiskas atšķirības no 1928. gada Satversmes neparedz.

1928. gada Satversmes § 12 detalizēti aprakstīja modeli, kā draudze var uzturēt savu mācītāju.³⁹⁹ Šī regulējuma vietā 1948. gada Satversme šo pašu modeli izsaka tikai § 34 vienā

³⁹⁸ RKLK pilnvarotā J. Restberga atskaitē par 1950. gadu (14.04.1950.) ir rakstīts, ka “1950. gadā Tūrs ir iesācis praktizēt izbraukumus uz draudzēm, lai tās stiprinātu un aicinātu palielināt dievkalpojumu skaitu, lai noturētu cilvēkus pie baznīcas”, savukārt atskaitē par 1950. gada III kvartālu, ka “Tūrs turpina vizitācijas” (LVA, 1448. f., 1. apr., 247. l., 58. lp.), bet atskaitē par 1950. gada IV kvartālu, ka “1950. gadā iesākās Tūra darbība miera jautājumu risināšanā, miera konferences” utt. Pirmā šāda konference bija Maskavā, uz kuru devās Tūrs un Šlosbergs (79. lp.). Pēc atgriešanās no Maskavas Tūrs visās lielākajās draudzēs stāstījis par miera ideju (80. lp.). J. Restberga atskaitē par 1951. gadu, ka “Tūrs braukā pa draudzēm vizitējot un visur pieminā miera tēmu”, bet atskaitē par 1951. gada III kvartālu, ka “Tūrs pa vasaru ir apmeklējis ap 80 draudžu (pēc paša datiem), kas ir piesaistījis cilvēkus konkrētajās vietās baznīcai (LVA, 1448. f., 1. apr., 249. l., 80. lp.). Ev. lut. baznīca ir ievērojami aktivizējusies, aizsedzoties ar miera ideju izplatīšanu ticīgo starpā (90. lp.). Tūrs ir apmeklējis 80 draudzes, un tas ir viņa rekords arhibīskapa amatā. Ja vēl tam pieskaita prāvestu iecirkņu sinožu noturēšanas un dievkalpojumus, šis skaitlis pieaug vēl”.

³⁹⁹ “[...] Tāpēc ikkatri draudzei jāuztur pašai savs mācītājs, kā arī jādod mācītājam draudzes garīgai apkopšanai vajadzīgie palīgi un līdzekļi. Ja draudze nav spējīga viena pati veikt šos savus pienākumus, viņa var, ar

palīgteikumā: “Baznīcas draudzes garīgās dzīves vadītājs ir mācītājs, kuru uztur draudze.”

1928. gada Satversme noteica, ka mācītāja attiecības ar draudzi, baznīcas orgāniem un citiem mācītājiem noteica Virsvalde (§ 79), bet 1948. gada Satversmē mācītāja attiecības ar minētajām institūcijām un personām noteica vēl arī arhibīskaps (§ 34). Apzinoties arhibīskapa un Virsvaldes savstarpējo strukturālo saistību, ir skaidrs, ka attiecībā uz mācītājiem arhibīskaps iegūst primārās tiesības regulēt viņu darbību.

Šādas tiesības arhibīskaps 1948. gada Satversmē iegūst, piemēram, arī attiecībā uz mācītājam amata kandidātiem. Viņš – un nevis vairs Virsvalde – var kandidātiem saīsināt vai pagarināt t.s. praktiskā mēģinājuma laiku un pielaist pie ordinācijas personas, kas jaunākas par 25 gadiem. Tāpat Virsvaldei vairs nav tiesību ietekmēt arhibīskapa nodomu kādu ordinēt par mācītāju.

1928. gada Satversmē bija noteikts, ka “mācītāja amata kandidātam, kuŗš nolīcis visus eksāmenus un nokalpojis mēģinājuma gadu, Baznīcas Virsvalde uz bīskapa priekšlikumu piešķir tiesību tikt ievēlētam par mācītāju un izdod attiecīgu apliecību” (§ 82) un ka “bez iepriekšējas kārtīgas ievēlēšanas vai aicināšanas mācītāja vai adjunkta vai vikara amatā ordinācija nav pielaižama” (§ 83). Tādējādi Satversme paredzēja noteiktu procedūru, kā persona nonāk līdz ordinācijai. Proti, kandidāts noliek eksāmenus, nokalpo mēģinājuma gadu, tad bīskaps šī kandidāta atbilstību mācītāja amatam izvērtē un pieņem lēmumu par viņa kandidatūras virzīšanu tālāk lēmuma pieņemšanai Virsvaldē par tiesībām tikt ievēlētam par draudzes mācītāju. Tikai tad, kad kandidāts ir ievēlēts vai aicināts par draudzes mācītāju, viņš var tikt ordinēts. 1948. gada Satversmes § 37 no šīs procedūras izslēdza Virsvaldi, līdz ar to tai vairs nebija iespējas izteikt savu viedokli un pieņemt lēmumu par ordinējamiem mācītāja amata kandidātiem. Šo kandidātu izvēle un izvērtēšana pilnībā palika arhibīskapa un viņa izveidotās eksaminācijas komisijas ziņā. Satversmē vairs netika pieminēts 1928. gada Satversmē regulētais jautājums par to, kā mācītāja amatu var ieņemt ārzemēs ordinēti mācītāji (§ 84).

Abās Satversmēs bija noteikts, ka izņēmuma gadījumos var ordinēt personas ar zemāku vispārējo un teoloģisko izglītību. 1928. gada Satversmē šis jautājums § 85, § 86 un § 87 bija risināts šādi:

“Izņēmuma gadījumos, lai mācītāja trūkuma dēļ draudzes nepaliktu uz ilgāku laiku bez kārtīgas garīgas apkopšanas, Sinode, uz bīskapa priekšlikumu, var viņu pilnvarot pielaist pie

Baznīcas Virsvaldes atļauju, apvienoties ar kādu citu draudzi, kādā gadījumā jāiesniedz Baznīcas Virsvaldes apstiprināšanai noteikts līgums starp attiecīgām draudzēm.”

ordinācijas arī personas ar zemāku vispārēju un teoloģisku izglītību, tikai ar nosacījumu, ka tādām personām jābūt labi sagatavotām draudzes garīgās apkopšanas darbam un spējīgām sludināt Dieva vārdu, sagatavot iesvētāmos un pasniegt ticības mācības stundas kā pamat-, tā arī vidusskolās. Šādas personas tomēr nav saucamas par mācītājiem, bet mācītāju palīgiem. Mācītāja palīgi stāv prāvesta rīcībā un strādā viņa vai kāda pilntiesīga vecāka mācītāja vadībā. Viņi var iegūt pilnas mācītāja tiesības, ja ir nolikuši papildu eksāmenu un pierādījuši savas spējas ar ne mazāk kā 5 gadus ilgu nevainojamu darbu draudzē. Mācītāja tiesības piešķir Baznīcas Virsvalde uz bīskapa priekšlikumu. Baznīcas Virsvalde var pēc sava ieskata, saziņā ar bīskapu un attiecīgo prāvestu un draudzi, mācītāja palīgam norādīt viņa ikreizējo darba vietu un to arī kaut kuņā laikā mainīt.”

Savukārt 1948. gada Satversmē šis pants § 38 bija izteikts citādi:

“Izņēmuma gadījumos arhibīskaps var ordinēt par mācītāja palīgiem – diakoniem personas ar nepilnu vispārējo un teoloģisko izglītību, ja viņas piemērotas draudzes garīgās apkopšanas darbam un spējīgas sludināt Dieva vārdu. Mācītāja palīgi – diakoni atrodas iecirkņa prāvesta rīcībā un savu amatu izpilda prāvesta vai kāda mācītāja vadībā.”

Tātad, pirmkārt, 1948. gada Satversmē vairs nebija pieminēts galvenais iemesls, kādēļ šādi izņēmuma gadījumi rodas, proti, lai mācītāja trūkuma dēļ draudzes ilgāku laiku nepaliktu bez aprūpes. Tagad arhibīskaps pats var noteikt, pēc kādiem kritērijiem kāds ir ordinējams bez pietiekamas izglītības. Turklāt vairs nav arī nepieciešams atsevišķs Sinodes lēmums, kas šādas pilnvaras uz ilgāku vai ierobežotu laiku piešķirtu arhibīskapam. 1948. gada Satversmē šādas pilnvaras arhibīskapam ir pēc sava amata. Otrkārt, šādi ordinētas personas tika sauktas nevis par mācītāja palīgiem, bet par mācītāja palīgiem – diakoniem.⁴⁰⁰ Taču atšķirībā no 1928. gada Satversmē paredzētās iespējas, ka mācītāja palīgi var iegūt pilnas mācītāja tiesības, noliekot papildu eksāmenu un pierādot savas spējas ar ne mazāk kā 5 gadu nevainojamu darbu draudzē, 1948. gada Satversmē šāda iespēja mācītāja palīgiem – diakoniem – netika paredzēta. Tas nozīmēja, ka pilnas mācītāja tiesības viņi varēja iegūt tikai vispārējā kārtībā – iegūstot nepieciešamo izglītību.

⁴⁰⁰ Mācītāja palīga – diakona amatu var salīdzināt, piemēram, ar Zviedrijas baznīcā laika posmā no 1925. līdz 1936. gadam ordinētiem 36 pastorālajiem diakoniem, kuru uzdevumos ietilpa palīdzēt priesterim sprediķošanā un pastorālajā padomdošanā, bet, kā norāda S. E. Brods, bija sava laika baznīcas politikas upuri, jo šis amats tā arī nekad netika integrēts baznīcā. (Sven-Erik Brodd, “The Deacon in the Church of Sweden,” in: *The Ministry of the Deacon. I. Anglican-lutheran Perspective*, Ed. by Gunnel Bordegard and Christine Hall (Uppsala: Nordic Ecumenical Council, 1999), 106.)

Attiecībā uz prāvesta amatu 1948. gada Satversme nedaudz papildināja viņa amata aprakstu. 1928. gada Satversmē prāvesta amata apraksts bija izteikts § 90:

“Prāvests sasauc un vada sava iecirkņa mācītāju konferences, notur draudzēs vizitācijas, sūta vikārus uz draudzēm, kuŗām nav mācītāja, bīskapa uzdevumā ievēd ievēlētos mācītājus amatā, dod mācītājiem atvaļinājumu līdz vienam mēnesim un saņem no mācītājiem ziņojumus. Prāvests ir arī starpnieks visos strīdos un nesaskaņas gadījumos draudžu un viņu iestāžu un darbinieku starpā.”

Šis apraksts 1948. gada Satversmē vēl tika papildināts ar to, ka prāvestam ir jāseko līdz draudžu samnieciskās darbības lietderībai un pareizībai.

Arī attiecībā uz prāvesta amatu arhibīskapa pilnvaras tika palielinātas. 1928. gada Satversmē bija noteikts, ka prāvests slimības vai kāda cita iemesla dēļ nevar izpildīt sava amata pienākumus, viņš pats ieceļ savu vietnieku, paziņojot par to LELB Virsvaldei, taču, ja divu mēnešu laikā kavēkli nav novērsti, kā arī prāvesta nāves gadījumā, bīskaps uzdod kādam attiecīgā iecirkņa mācītājam izpildīt prāvesta pienākumus, līdz prāvests pats var atgriezties amatā vai ir ievēlēts jauns prāvests (§ 91). 1948. gada Satversmes § 40 nedeva iespēju pašam prāvestam savas slimības sākumā vai citā viņa amata pildīšanu apgrūtinājuma situācijā uzņemt atbildību, uz laiku uzticot savus pienākumus veikt paša ieceltajam vietniekam. § 40 paredzēja, ka arhibīskaps, kad prāvests ilgstoši “kavēts izpildīt savus amata pienākumus”, pats ieceļ viņa vietas izpildītāju. Taču šāds lēmums varēja būt arī subjektīvs, jo Satversme nedefinēja, kas tiek saprasts ar jēdzienu “ilgstoši”. Turklāt saskaņā ar šo pantu vietas izpildītāja iecelšana automātiski beidzas ar jauna prāvesta ievēlēšanu, līdz ar to arhibīskapam ir jāreaģē tikai tad, kad ir skaidrs, ka esošais prāvests vairs nespēs pildīt savus pienākumus. Taču Satversme neregulēja, kas notiek līdz tam, un praksē tas varēja nozīmēt to, ka līdz arhibīskapa lēmumam iecirknis ilgstoši var palikt bez vadības.

Attiecībā uz arhibīskapa pilnvaru palielināšanu 1948. gada Satversmē, viena no redzamākajām arhibīskapa statusa un lomas dominantēm ir viņam § 41 piešķirtais tituls “Baznīcas galva”, kas ir pretrunā ar vispārējo evaņģēlisko izpratni par bīskapa amatu. 1948. gada Satversme arhibīskapam piešķīra arī pilnvaras izņēmuma gadījumos vadīt iecirkņa sinodes un iecelt eksaminācijas, kā arī pārējās garīgās komisijas. Satversme gan vairs nepiemin tādus 1928. gada Satversmes § 92 minētos bīskapa (arhibīskapa) pienākumus kā kolokviju noturēšana ar ārzemēs ordinētiem mācītājiem, mācītāju konferenču sasaukšana un vadīšana, instrukciju un aizrādījumu došana prāvestiem, mācītājiem un citiem garīgās dzīves

kopējiem. Pēc notikušajām politiskajām pārmaiņām vairs arī nebija aktuāli arhibīskapam uzdot mācītājiem un kandidātiem izstrādāt un iesūtīt iespiešanai LELB laikrakstos un žurnālos sprediķus un apcerējumus un sarakstīties baznīcas vārdā ar citu ticību priekšstāvjiem, ār- un iekšmisijas biedrībām un citām baznīcas organizācijām Latvijā un ārzemēs.

Vienlaikus ar 1948. gada Satversmes vispārējo tendenci arhibīskapa pilnvaras palielināt dažos gadījumos tās tika samazinātas. Piemēram, 1928. gada Satversmes § 93 minētās arhibīskapa tiesības visu LELB iestāžu un organizāciju lēmumus pirms izpildīšanas nodot Latvijas Sinodes revīzijai un arī šajos gadījumos sasaukt Ārkārtējo Sinodi, 1948. gada Satversmes § 42 ir attiecinātas tikai uz Virsvaldes lēmumiem. No citas puses, § 93 deva arhibīskapam tiesības sasaukt Ārkārtējo Sinodi, bet 1948. gada Satversme dod tiesības arhibīskapam sasaukt ne tikai ārkārtējās, bet arī regulārās Ģenerālās Sinodes. 1948. gada Satversmē arī vairs nebija noteikts, ka arhibīskaps, savu amatu izpildot, valkā bīskapa tērpu un ka bīskapa amats nav savienojams ar draudzes mācītāja amatu (§ 94).

Pašsaprotams ir arī fakts, ka 1948. gada Satversmē vairs neparādījās 1928. gada Satversmes § 99, ka visiem “Latvijas Evanģēliskās Luteriskās Baznīcas ordinētiem garīgiem darbiniekiem jābūt Latvijas pavalstniekiem”.

Līdzīgi kā attiecībā uz prāvestu, arī situācijā, kad arhibīskaps ilgstoši kavēts pildīt savus amata pienākumus, 1948. gada Satversmes § 31 atšķirībā no 1928. gada Satversmes § 95 nedeva viņam tiesības pašam iecelt sev vietnieku. Šādas tiesības savulaik izmantoja arhibīskaps T. Grīnbergs, 1944. gada septembrī, dodoties projām no Latvijas, par savu vietnieku ieceļot prāvestu K. Irbi, kurš vadīja Virsvaldi līdz pat savam arestam 1946. gada martā, neskatoties uz padomju režīma mēģinājumiem viņa nepieņemamo baznīcas politiku iespaidot sev vēlamā virzienā. Droši vien, ka šī gadījuma pieredze lika 1948. gada Satversmē nevis ļaut pašam arhibīskapam sev iecelt vietnieku, bet to uzticēt Virsvaldei. 1928. gada Satversmē tiesības iecelt vietnieku bīskapa pienākumu izpildīšanai līdz jauna bīskapa ievēlēšanai Virsvaldei bija dotas tikai gadījumā, kad arhibīskaps ir miris. Šī panta izmaiņas arī bija nepieciešamas tāpēc, lai ar atpakaļejošu datumu leģitimizētu Virsvaldes 1946. gada marta lēmumu iecelt G. Tūru par arhibīskapa vietas izpildītāju situācijā, kad arhibīskaps T. Grīnbergs joprojām bija dzīvs un atradās ārpus Latvijas. Turklāt 1948. gada Satversmē bija noteikts arī 1 gada termiņš jauna arhibīskapa vēlēšanām.

4.5.2. Satversmes apakšsadaļa “Neordinētie garīgie darbinieki”

1948. gada Satversme mainīja šīs sadaļas jēgu. 1928. gada Satversmē § 100 bija izteikts šādi:

“Mācītāja amata kandidāti, ērģelnieki, diakoni, diakonises, ticības mācības skolotāji un citi neordinētie garīgie darbinieki uzskata vietējo mācītāju par savu tuvāko priekšnieku un izpilda savus pienākumus saskaņā ar mācītāja aizrādījumiem un bīskapa dotām instrukcijām.”

Tāpat neordinētie garīgie darbinieki tiek definēti kā darbinieku kopums, kuru priekšnieks un padomdevējs ir vietējais mācītājs un kuri pilda savus pienākumus saskaņā ar viņa un bīskapa norādījumiem.

Pavisam citādi skan 1948. gada Satversmes pēdējais, § 43:

“Mācītāji saziņā ar iecirkņa prāvestu un savas draudzes padomi var piesaistīt draudzes darbā mācītāja amata kandidātus, ērģelniekus un draudzes kopējus – pērminderus. Šo darbinieku tuvākais tiešais priekšnieks ir mācītājs, un savus pienākumus viņi izpilda pēc mācītāja norādījumiem un Baznīcas Virsvaldes instrukcijām.”

Te uzsvars ir uz neordinēto darbinieku sākotnēju atkarību no mācītāja, kurš viņus var piesaistīt draudzes darbā, bet arī, tikai saziņā ar iecirkņa prāvestu un draudzes padomi, tādējādi ierobežojot neordinēto garīgo darbinieku pastāvību un rīcības brīvību.

4.6. 1948. gada Satversme un 1945. gada Nolikums par Krievijas pareizticīgās baznīcas pārvaldi

Nolikumu par Krievijas pareizticīgās baznīcas pārvaldi⁴⁰¹ pieņēma Krievijas pareizticīgās baznīcas koncils 1945. gada 31. janvārī, un tas tika veidots stingrā padomju režīma, jo īpaši drošības dienestu (NKVD) un personiskā J. Staļina kontrolē. Nolikumā bija 48 panti.

Nolikumā bija paredzēts, ka baznīcu veido draudzes, kurām pēc ne mazāk kā 20 personu lūguma reģistrēt draudzi valsts iestādēs saziņā ar bīskapu tiek piešķirts dievnams.⁴⁰² Pastāv četras draudzes pārvaldes institūcijas – “dvadcatka”, ko pēc draudzes dibināšanas nomaina kopsapulce, kura ievēl izpildinstitūciju – baznīcas padomi, kā arī kontroles institūciju – revīzijas komisiju, un mācītājs.⁴⁰³ Baznīcas padomē ietilpst mācītājs kā padomes

⁴⁰¹ LVA, 1448. f., 1. apr., 185. l., 133 - 136. lp.

⁴⁰² Sk. 1948. gada Satversmes § 10.

⁴⁰³ Sk. 1948. gada Satversmes § 12.

priekšsēdētājs, padomes vēlēts draudzes priekšnieks, viņa vietnieks un kasieris⁴⁰⁴. Baznīcas padome uzrauga visu draudzes saimniecību, dievnama uzturēšanu, remontus, apgaismošanu, apkuri, dievnamu nodrošināšanu ar kulta priekšmetiem, veic draudzes finanšu uzskaiti un daļu no šiem līdzekļiem pārskaita baznīcas kopējai pārvaldei.⁴⁰⁵ Draudzes priekšnieka funkcijas lielākoties bija saistītas ar kulta īpašuma uzturēšanu. Revīzijas komisija sastāv no 4 draudzes locekļiem. Tās pienākumos ietilpst pastāvīga baznīcas īpašuma stāvokļa apzināšana, īpašuma, finanšu un izdevumu revīzija un atskaitīšanās baznīcas vadībai par konstatēto situāciju.⁴⁰⁶ Mācītājs ir pakļauts bīskapam un atbildīgs viņa un prāvesta priekšā par savu darbību.⁴⁰⁷ Viņu ieceļ bīskaps, un mācītājam ir precīzi jāievēro bīskapa norādījumi⁴⁰⁸. Mācītājs ir draudzes garīgais vadītājs, viņš kontrolē draudzes darbību.⁴⁰⁹ Visās draudzēs bija jāievieš kases grāmata, un visi ienākošie naudas līdzekļi jātur Valsts bankā.⁴¹⁰

Salīdzinot 1945. gada Nolikumu un 1948. gada Satversmi, var konstatēt, ka daudzi Satversmi konstituējošie panti ir pārrakstīti no Nolikuma par Krievijas pareizticīgās baznīcas pārvaldi. Acīmredzamās paralēlās draudzes pārvaldes modelī un mācītāja lomā draudzē un baznīcas hierahijā liek domāt, ka 1948. gada Satversmes attiecīgās sadaļas var uzskatīt par šī Nolikuma kopiju vai, labākajā gadījumā, ļoti radniecīgu modifikāciju. Var izteikt apgalvojumu, ka 1948. gada Satversme vairāk atradās kontinuitātē ar padomju režīma likumiem un normatīvajiem aktiem par reliģiskajām organizācijām un Nolikumu par Krievijas pareizticīgās baznīcas pārvaldi, nekā ar 1928. gada Satversmi.

4.7. Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas vadības un pārvaldes sistēmas un prakses un padomju partijvalsts politiskās sistēmas analogijas

1948. gada Satversme, kas tika veidota saskaņā ar 1929. gada Noteikumiem un saskaņā ar tiem veidoto Nolikumu par Krievijas pareizticīgās baznīcas pārvaldi, Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas pārvaldes modeli neizbēgami tuvināja padomju valsts pārvaldes modelim. Var atrast zināmu 1948. gada Satversmē leģitimizētā baznīcas pārvaldes modeļa līdzību komunistiskās partijas vadītās padomju valsts modelim, kāds izveidojās 1946.–1948. gadā.

Ļeņina vadītā profesionālo revolucionāru grupa, kura, aizbildinoties ar proletariāta interesēm Krievijā, nāca pie varas 1917. gada nogalē, izveidojās par noslēgtu slāni, kurš bija

⁴⁰⁴ Sk. 1948. gada Satversmes §§ 13., 14.

⁴⁰⁵ Sk. 1948. gada Satversmes § 19. a, b, c, e, d, f

⁴⁰⁶ Sk. 1948. gada Satversmes §§ 20., 21., 22.

⁴⁰⁷ Sk. 1948. gada Satversmes § 34

⁴⁰⁸ Sk. 1948. gada Satversmes § 30. e

⁴⁰⁹ Sk. 1948. gada Satversmes § 34

⁴¹⁰ Sk. 1948. gada Satversmes § 17

norobežojies no pārējās sabiedrības un kura uzdevums bija sagraut pastāvošo sociālo un saimniecisko sistēmu. Uzvaras gadījumā tas šim slānim nodrošinātu iespēju kļūt un izveidoties par profesionāliem jaunizveidotās valsts sistēmas vadītājiem un pārvaldniekiem. Tā radās priekšnoteikumi jaunas valdošās šķiras izveidei.⁴¹¹ Komunistiskās partijas īstenotais valsts pārvaldes mehānisms, kas faktiski palika nemainīgs visu padomju partijvalsts eksistēšanas laiku, bija izveidojies jau 1923. gadā. Lai samērā nelielā revolucionāru grupa pārvaldītu valsti, bija jāizveido gan valsts pārvaldes amati, kuros amatpersonas ieceļ nevis attiecīgās nozares vadītājs, bet gan hierarhijā augstāka partijas institūcija, kā arī šādu amatpersonu atlases sistēma. Par šo amatpersonu galveno atlases kritēriju kļuva politiskā lojalitāte. Šāds atlases kritērijs kā galvenais tika izmantots arī baznīcas vadošo darbinieku atlasē. Līdz ar to valsts varas amatos bieži nokļuva personas, kurām bija nepietiekamas profesionālas kompetences attiecīgajā nozarē vai pat amatā. Lai arī tas šķiet nelogiski, tomēr tieši sajūta, ka amatpersona atrodas amatā nevis savas kompetences, bet gan augstākstāvošu institūciju labvēlības dēļ, nodrošināja šo amatpersonu maksimāli iespējamo lojalitāti saviem patiesajiem darba devējiem – partijas institūcijām. Staļina valdīšanas laikā tieši viņš savās rokās koncentrēja valsts vadošo darbinieku iecelšanu, tomēr tieši viņš izveidoja vadošo darbinieku atlases sistēmu valstī un partijā – nomenklatūru, kura nodrošināja tādu vadošo darbinieku korpusu, kuri mācēja izpildīt hierarhiskajā struktūrā augstāk esošo institūciju direktīvas kā savas.⁴¹² Partijas kongress ievēlēja partijas Centrālo Komiteju (turpmāk - CK), savukārt tā iecēla Politbiroju, Orgbiroju⁴¹³ un sekretariātu. Sekretariāts vadīja CK “aparātu”, kurā viena no nodaļām bija Uzskaites un sadales nodaļa (*Učraspred*)⁴¹⁴, ko 1924. gadā savienoja ar CK Orginstruktoru nodaļu (*Orginstruktorotdel*), izveidojot Organizatorisko sadales nodaļu (*Orgraspredotdel*). Lai arī saskaņā ar partijas statūtiem partijas komiteju amati bija vēlēti, praksē tika iedzīvināts šāds princips: augstākstāvošās partijas institūcijas “rekomendēja” zemākstāvošajām ievēlamos kandidātus. Partijas CK sekretariāts rekomendēja kandidātus zemākstāvošajām institūcijām, piemēram, guberņu partijas komiteju sekretāru amatiem, un augstākstāvošajai CK Organizatoriskajai sadales nodaļai, kā rezultātā CK Sekretariāts J. Staļina priekšgalā koncentrēja savās rokās visu valsts vadošo darbinieku

⁴¹¹ Mihail Voslenskij, *Nomenklatura, [Nomenklatūra]* (Moskva: Zaharov [Maskava: Zaharov], 2005), 56.

⁴¹² Mihail Voslenskij, *Nomenklatura [Nomenklatūra]*, 86.

⁴¹³ Līdz 1952. gadam.

⁴¹⁴ Šādas Uzskaites un sadales nodaļas Krievijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālajā Komitejā (CK) un guberņu komitejās tika nodibinātas jau 1920. gadā un kļuva par pirmajām institūcijām, kas nodarbojās ar atbildīgo partijas darbinieku izvirzīšanu un iecelšanu amatos vai pārcelšanu amatos. 1922. gadā, Staļinam kļūstot par CK Ģenerālsekretāru, XII partijas konferencē tika ziņots, ka kopumā ir 15 325 šādu partijas “aparāta” darbinieku, kuri atradās CK Sekretariāta pakļautībā. Pēc XII partijas kongresa Uzskaites un sadales nodaļu rokās tika koncentrēti pilnīgi visu pārvaldes un saimniecisko pārvaldes nozaru vadošo darbinieku atlase, iecelšana, pārcelšana un uzskaitē.

iecelšanu amatos. Piemēram, *Orgraspredtotdel* izvirzīja vietējo partijas komiteju sekretārus, kuri izvirzīja partijas kongresu delegātus, savukārt tie ievēlēja CK sekretariātu. Tādā veidā sekretariāts nodrošināja pats savu “ievēlēšanu”. Līdz ar to partijas kongresos pulcējās partijas “aparāta” iepriekš izvirzīti delegāti, un šo kongresu uzdevums bija nevis diskutēt par partijas un valsts politiku, bet gan apstiprināt partijas augstāko institūciju īstenoto politiku. Līdz ar to *Orgraspredtotdel* veidoja gan partijas, gan valsts nomenklatūru. Šī sistēma turpmākajā laikā nemainījās. Pieauga vien CK “aparāta” nodaļu skaits⁴¹⁵, un šādas attīstības loģiskais mērķis bija visas valsts dzīves totāla kontrole. Tādējādi CK sekretariāts, kas sastāvēja no nedaudziem CK locekļiem un sākumā formāli bija tehniska institūcija, kļuva par CK “aparāta” vadības institūciju un koncentrēja savās rokās visu galveno partijas amatu personāliju iecelšanu. 20. gadu beigās tas kļuva par galveno padomju režīma sistēmas sastāvdaļu. Tā kā Staļins visu vadošo kadru iecelšanu bija monopolizējis savās un sava “aparāta” rokās, izveidojās situācija, ka visi šie kadri bija padoti tieši viņam, jo savos amatos tie bija nokļuvuši, pateicoties vienīgi Staļinam. Tā kā valdošajai partijai piederēja ekskluzīvas tiesības vadošo valsts amatu nodrošināšanā ar vadītājiem un darbiniekiem, tā kļuva par svarīgāko vertikālās mobilitātes kanālu, kas ir raksturīgs visiem totalitārajiem režīmiem. No partijas biedru resursa valdošā elite smēla partijas, administratīvo, saimniecisko, arodbiedrību, kultūras un ideoloģijas, kā arī militāro, birokrātiju. Partijas biedri jeb “ārējā partija” kā magnēts piesaistīja visus aktīvākos sabiedrības locekļus, kuri vēlējās veidot karjeru. Ja šīs personas partija neabsorbētu sevī, veidojot partijas aristokrātiju, tās varētu kļūt par potenciālu apdraudējumu totalitārisma sistēmai. Padomju režīmā ar Staļina nākšanu pie varas izveidojās vadonības principa dominante. Lai arī PSRS Konstitūcija paredzēja šādu varas vertikāli: balsstiesīgie vēlētaji, kā arī “sabiedriskās organizācijas” ievēl 2250 PSRS Tautas deputātus, kuri pulcējas Tautas deputātu kongresos un rotācijas kārtībā kļūst par PSRS AP deputātiem. AP ievēl Prezidiju – priekšsēdētāju, viņa vietniekus (padomju republiku AP priekšsēdētājus) un prezidija locekļus. AP sesiju starplaikos PSRS AP Prezidijs pieņem lēmumus, kurus pēc tam apstiprina AP kārtējā sesija. PSRS AP ievēl Augstākās Tiesas locekļus un PSRS Ģenerālprokuroru. Tomēr visu lēmumu pieņemšanu savās rokās koncentrēja partijas un valsts nomenklatūra, jo 30. gadu sākumā šīs varas vertikāle jau pilnībā bija apvērsta otrādi – gan valstī, gan partijā. Arī partijas statūti paredzēja varas vertikāli – kongress, CK plēnums, CK Politbirojs, Orgbirojs, sekretariāts, CK Ģenerālsekretārs, taču CK institūcijas kļuva par izpildinstitūcijām, kas īsteno diktatora gribu, bet kongress uzklauzīja vadoņa runas un vienbalsīgi apstiprināja viņa izstrādāto “ģenerālo līniju”. Pašus svarīgākos lēmumus līdztekus Staļinam pieņēma Politbirojs

⁴¹⁵ 1924. gadā – 9; 1948. gadā – 11; 1968. gadā – 21; 1988. gadā – 20.

un sekretariāts. Galvenās lēmējinstiūcijas valstī, kuras pieņēma visus jebkura mēroga politiskos lēmumus, bija nevis tās, kuras minētas PSRS Konstitūcijā, bet gan dažādu līmeņu partijas komitejas, no partijas rajonu CK līdz pat PSKP CK.⁴¹⁶ Lai arī partijas komiteju augstākstāvošās instiūcijas bija šo komiteju plēnumi, lēmumu pieņemšana notika nevis plēnumos, bet gan partijas birojos⁴¹⁷ un partijas komiteju sekretariātos.⁴¹⁸ Plēnumos tika izskatīti tikai daži lēmumi, turklāt lielākā daļa no tiem – tikai formalitātes dēļ. Tāda kopumā izskatījās lēmumu pieņemšanas sistēma padomju režīmā. Ir jāpiekrīt H. Ārentei, ka “ir viens vienīgs likums, par kuru totalitārā valstī pārliecināts var būt ikkatrs, proti, jo redzamāka ir kāda valsts iestāde, jo mazāk varas tai pieder, un, jo mazāk zināms par kādas instiūcijas esamību, jo tā galu galā ir varenāka. Īstās varas sākums ir tur, kur sākas slepenība.”⁴¹⁹

Savukārt, aplūkojot PSRS režīma vadības un pārvaldes struktūras realitāti, augstākās valsts varas un pārvaldes instiūcijas un patiesā PSRS valdība ir PSKP CK⁴²⁰ Politbirojs un sekretariāts. Juridiskai valdībai, PSRS MP politiskās varas nav. Vēl niecīgāka loma pienācās PSRS AP Prezidijam, kam bija tikai izkārtnes loma. Savukārt PSKP CK Ģenerālsekretāri, sākot ar Ņ. Hruščovu, bija tikai augsti stāvoši nomenklatūras klases pārstāvji un gribas izpildītāji⁴²¹, visaugstākie nomenklatūras pārstāvji, kuru rokās sakoncentrēta vislielākā vara. Kā apgalvo M. Voslenskij, tieši Ģenerālsekretārs, kurš nekad nedarbojas vienatnē, bet pārstāv noteiktu nomenklatūrā esošu augstu amatpersonu grupu, ir tas, kurš veido Politbiroju un sekretariātu, tāpēc katra nākamā Ģenerālsekretāra uzdevums ir sasniegt stāvokli, ka Politbirojā un sekretariātā atrodas “viņa cilvēku” vairākums.⁴²² Ko līdzīgu varēja vērot arī baznīcas pārvaldes modelī, kas izveidojās līdz 1948. gadam un nostiprinājās, sākot ar 1951. gadu, kad tika sasaukta pēdējā, X Ģenerālā Sinode pirms 1968. gada, kad XI Ģenerālajā Sinodē no amata atkāpās arhibīskaps G. Tūrs. Taču tikpat labi var apgalvot, ka baznīcas pārvaldes modeļa līdzība ar valsts varas un pārvaldes struktūrām būtiski nemainījās līdz pat 1989. gada aprīļa pārmaiņām baznīcas vadībā un Satversmes maiņai. Saskaņā ar 1948. gada Satversmi formāli lēmējvara piederēja Ģenerālajai Sinodei, kura sastāvēja no iecirkņu ievēlētiem delegātiem un prāvestiem. Šie delegāti un prāvesti ievēlēja Virsvaldi un

⁴¹⁶ Mihail Voslenskij, op. cit., 119.

⁴¹⁷ PSKP CK tas notika Politbirojā.

⁴¹⁸ Detalizētāk šo lēmumu pieņemšanas mehānismu skatīt: Mihail Voslenskij, op. cit., 120–121.

⁴¹⁹ Hanna Ārente, *Totalitārisma izcelsme*, op. cit., 485. lpp.

⁴²⁰ Jēdzienā “PSKP CK”, kas tika dēvēts arī par “Instanci”, iekļāvās gan partijas kongresos ievēlētais PSKP CK Plēnums (viss tā sastāvs), gan Plēnuma ieceltie CK Politbiroja un sekretariāta locekļi, gan arī PSKP CK “aparāts” (darbinieki).

⁴²¹ Mihail Voslenskij, op. cit., 379. Tieši tāpēc, ka Ļeņins un Staļins bija nomenklatūras “tēvi”, viņi izskatījās tik vienpersoniski PSRS vadītāji, jo jaunā valdošā šķira – nomenklatūra – vēl nebija pietiekami nostiprinājusies, kaut arī tā jau bija atkarīga no šīs šķiras un to pārstāvēja, lai gan pati to arī veidoja (ļeņiniskās nomenklatūras iznīcināšana un aizstāšana ar staļinisko nomenklatūru 30. gadu beigās).

⁴²² Ibid., 380.

arhibīskapu. Tomēr realitātē lēmējvara atradās arhibīskapa un viņa veidotās Virsvaldes un – jo īpaši – tās prezidija rokās. Pirmkārt, arhibīskaps izvēlējās, no kuriem prāvesta amata kandidātiem iecirkņa sinode ievēlēs prāvestu. Iecirkņa sinodei faktiski bija tikai jāapstiprina viens no arhibīskapa ieteiktajiem, labākajā gadījumā, diviem kandidātiem (§ 25.c). Otrkārt, arhibīskapa izvirzītais prāvests vada iecirkņa sinodi (§ 24), kura ievēlē 2 delegātus Ģenerālajai Sinodei (§ 25.d). Tā kā šo kandidātu ievēlēšana pēc 1948. gada Satversmes ir viens no svarīgākajiem iecirkņa sinodes uzdevumiem, nav šaubu, ka iecirkņa sinodē ar padomdevējtiesībām piedalīties tiesīgie Virsvaldes un Revīzijas komisijas locekļi var un vēlēšies šos iecirkņa lēmumus ietekmēt Virsvaldes veidošanas interesēs, proti, ieteikt balsot par tiem kandidātiem, kuru atrašanās Ģenerālajā Sinodē pēc iespējas drošāk nodrošinātu iespēju pastāvošajiem Virsvaldes locekļiem palikt savā amatā. Šādā veidā ievēlētie Ģenerālās Sinodes locekļi tad arī ir tie, kuri ievēl Virsvaldi un arhibīskapu. Taču pārvaldes modelis izveidojās tāds, ka katrs Ģenerālās Sinodes loceklis bija pateicīgs Virsvaldei un arhibīskapam par šo pozīciju. Protams, dažos atsevišķos laikposmos arhibīskapa postenis sašūpojās, neskatoties uz G. Tūra autoritatīvo vadības stilu un baznīcas pārvaldē izmantotajām padomju partijvalsts vadības modeļa analogijām. Reālā vara baznīcā bija nevis Ģenerālās Sinodes, bet gan arhibīskapa un Virsvaldes prezidija rokās.

Šajā baznīcas pārvaldes modelī ietilpa arī PSRS RKLP pilnvarotais, bez kura līdzdalības Latvijas PSR ev. lut. Baznīcā nevarēja pieņemt nevienu nozīmīgu lēmumu. Līdz ar to arī arhibīskaps un Virsvaldes locekļi nebūt nebija augstākie baznīcas “nomenklatūras” darbinieki. Viņu augstākstāvošā instance, kurai tie bija pateicību parādā par atrašanos arī baznīcas kontekstā privileģētajās vadošajās pozīcijās, bija RKLP pilnvarotais. Lai arī formāli viņš pārstāvēja MP, patiesie pilnvarotā darba devēji bija partijas augstākās institūcijas, līdz ar to var apgalvot, ka patiesā luteriskās baznīcas vadības instance, tāpat kā arī daudzām citām partijas augstāko institūciju pārvaldītajām un uzraudzītajām organizācijām bija tieši komunistiskās partijas vadošā institūcija – PSKP CK.

Šāda pielāgošanās totalitārajim un ateistiskajiem režīmam bija jāīsteno visām sociālistiskā bloka valstu baznīcām Austrumeiropā. Tā bija dilemma un cīņa starp identitātes pamatu noturēšanu un izdzīvošanu naidīga režīma un bieži arī naidīgas apkārtējās sabiedrības apstākļos.⁴²³ Tomēr visradikālākie pielāgošanās piemēri un līdz ar to arī visredzamākās baznīcas deformācijas bija sastopamas tieši tajās luteriskajās baznīcās, kuras pēc II Pasaules kara nonāca tiešā padomju režīma kontrolē, kur režīma spiediens, prasības un ideoloģiskais

⁴²³ Martin Richter, *Kirchenrecht im Sozialismus. Die Ordnung der evangelischen Landeskirchen in der DDR. Jus Ecclesasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht* (Tuebingen: Mohr Siebeck, 2011), 213.

spēks bija vislielākais un naidīgākais. Pielāgošanās un sadarbības politikas mērķis bija nodrošināt baznīcas struktūras un darbības formu stabilizāciju⁴²⁴ baznīcai naidīgos apstākļos. Šī politika bija viens no rīkiem, kurus padomju režīms izmantoja, lai radītu melīgu iespaidu, ka baznīcas padomju valstī var darboties bez kādiem šķēršļiem. Spilgts piemērs ir RKLP priekšsēdētāja G. Karpova runa kādā Krievijas pareizticīgo baznīcas konferencē 1948. gada 8. jūlijā:

“Padomju Savienībā tautas gribas dēļ jau 30 gadus baznīca ir šķirta no valsts, tomēr tā bauda pilnu savas iekšējās dzīves brīvību un valsts un baznīcas attiecības ir pilnīgi normālas, pateicoties tam, ka baznīca neiejaucas valsts politiskajā dzīvē, bet valsts neiejaucas baznīcas iekšējā darbībā.”⁴²⁵

⁴²⁴ Martin Richter, *Kirchenrecht im Sozialismus. Die Ordnung der evangelischen Landeskirchen in der DDR. Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht*, 214.

⁴²⁵ Johannes Chrysostomos, *Kirchengeschichte Russlands der neuesten Zeit. III. Band. Die russische Kirche in und nach dem Zweiten Weltkrieg* (Munchen/Salzburg: Anton Pustet Verlagsbuchhandlung, 1968), 204.

V. SATVERSMES REFORMAS MĒĢINĀJUMS 1951. GADĀ

1. Satversmes reformas mēģinājuma priekšnoteikumi un konteksts

Pirmo trīs gadu laikā, kas bija arī 1948. gada Satversmē paredzētais Ģenerālajā Sinodē ievēlētās Virsvaldes darbības periods, radās vairāki priekšnoteikumi, kas veicināja arhibīskapa G. Tūra un Virsvaldes iniciatīvu izstrādāt grozījumus Satversmē.

Viens no Satversmes grozīšanas iniciatīvas iemesliem bija G. Tūra vēlme dažu baznīcas jautājumu izlemšanā iesaistīt vairāk personu, nekā bija paredzēts Satversmē, bet citus – izlemt vienpersoniski. 1948. gada Satversmes § 28 paredzēja, ka arhibīskaps no Virsvaldes locekļu vidus nozīmē 2 locekļus, kuri kopā ar viņu veido Virsvaldes prezidiju. Ar Virsvaldes prezidija institūcijas izveidošanu bija paredzēts visus ikdienas jautājumus nodot G. Tūra un viņa 2 uzticamāko un reizē arī padomju režīma intereses visvairāk pārstāvošo Virsvaldes locekļu rokās, Virsvaldes plenārsēdi sasaucot tikai reizi mēnesī. Tomēr ar šo lēmumu G. Tūrs nemaz nesteidzās. Jau jūlijā⁴²⁶ V. Šeškens sūdzējās, ka G. Tūra kavēšanās apgrūtina normālu pilnvarotā institūcijas darbu, jo visi jautājumi tiek izlemti plenārsēdēs. Lai arī G. Tūrs bija izvēlējis par vienu no viņiem iecelt prāvestu A. Vītoli, tomēr V. Šeškens šo kandidatūru noraidīja. V. Šeškens vēlējās, lai par prezidija locekļiem G. Tūrs nozīmētu A. Kauliņu un P. Kleperi. Taču vēl oktobrī⁴²⁷ G. Tūrs lēmumu joprojām nebija pieņēmis⁴²⁸ un daudzus jautājumus lēma plenārsēdē, bet daļu no tiem – vienpersoniski.

Šajā laika posmā notika arī pārmaiņas līdz šim mērenajās padomju varas un baznīcu attiecībās PSRS. Iemesls bija gan izmaiņas PSRS starptautiskajā stāvoklī, gan iekšpolitiskās cīņas un jaunas represijas. Varas iestādes centās ierobežot kara gados atjaunojušās nacionālās, personiskās pašapziņas un reliģiskās aktivitātes.⁴²⁹

Jau sākot ar 1947. gadu, PSKP CK sāka strādāt pie attieksmes pārskatīšanas attiecībā uz reliģiskajām organizācijām. CK Aģitācijas un propagandas nodaļa sāka izvērtēt Krievijas pareizticīgās baznīcas lietu un reliģijas kulta lietu padomju līdzšinējo darbību. Kritiku saņēma visi abu padomju darbības aspekti: garīdznieku politiskās lojalitātes pārvērtēšana, pret-

⁴²⁶ LVA, 1448. f., 1. apr., 244. l., 29. lp.

⁴²⁷ LVA, 1448. f., 1. apr., 244. l., 39. lp.

⁴²⁸ G. Tūrs prezidija locekļus izvēlējās tikai 1949. gada martā – A. Kauliņu un G. Šaurumu.

⁴²⁹ Piemēram, 1948. gada 25. augustā varas iestāžu ietekmē pareizticīgās baznīcas Sinode aizliedza krusta gājienus, garīgos koncertus baznīcās, arhibīskapu vēstījumus, lūgšanas svētbrīžus tūrumos. Līdz pat Staļina nāvei vairs netika atvērta neviena jauna baznīca, tieši pretēji, sākās daudzu kara gados atvērto baznīcu pārvēršana par klubiem, kas iezīmēja 40. gadu beigu un 50. gadu sākuma tendenci.

padomju aktivitāšu neievērošana garīdznieku vidū, iedzīvotāju reliģiozitātes līmeņa pārspilēšana, pārāk draudzīgo attiecību veidošana ar baznīcu vadītājiem, vietējo pilnvaroto zemais politiskais un morālais līmenis, nepareiza politika attiecībā uz pārāk liberālo teoloģisko mācību iestāžu atvēršanu, kompetences robežu neievērošanu un kompetenču sajaukšanu attiecībās ar baznīcu vadītājiem, nereaģēšana uz bijušo komunistiskās partijas biedru uzņemšanu teoloģiskajās mācību iestādēs, acu pievēršanu uz reliģiskās likumdošanas neievērošanu.⁴³⁰ Līdzīgus pārmetumus saņēma arī V. Šeškens.

1948. gada oktobrī V. Šeškeni atcēla no RKLP pilnvarotā amata un viņa vietā šo amatu ieņēma J. Restbergs. Maskavas priekšniecība V. Šeškenu darbu novērtēja ne pārāk pozitīvi, par to liecināja sarakste ar RKLP vadību Maskavā 1947. gadā.⁴³¹ V. Šeškenu atcelšana bija daļa no visaptverošas funkcionāru nomainas abās reliģisko institūciju pārraugošajās padomēs. Vietējo pilnvaroto nomaina, kas notika daudzviet PSRS, iezīmēja kvalitatīvas izmaiņas abu padomju darbībā, kuras noteica to darbības principus nākamajos gados, šīm padomēm nonākot partijas CK Aģitācijas un propagandas nodaļas ideoloģiskajā uzraudzībā un iekļaujoties partijas nomenklatūrā.

Jau 1948. gada novembrī jaunais pilnvarotais J. Restbergs ziņoja Maskavai, ka Virsvaldes locekļi iebilst, ka Virsvaldes plenārsēdē G. Tūram ir veto tiesības.⁴³² Sākot ar 1950. gadu, G. Tūrs sāka regulāras vizitācijas draudzēs, kas arī turpmāk kļuva par vienu no pozitīvākajiem viņa darbības raksturlielumiem. Arī J. Restbergs atskaitē I. Poļanskim⁴³³ norādīja, ka izbraukumi uz draudzēm tiekoti rīkoti ar mērķi stiprināt draudzes, bet aicinājumi palielināt dievkalpojumu skaitu –, lai noturētu cilvēkus pie baznīcas. Daudzi mācītāji gan uzskatīja, ka šādas aktivitātes baznīcu neglābs, jo dievkalpojumu apmeklētāju skaits samazinās, savukārt tas nozīmē, ka draudzes nespēs veikt tām uzliktos maksājumus par baznīcu apdrošināšanu un zemes nomu.⁴³⁴ Formālais iemesls šiem apmeklējumiem jeb

⁴³⁰ Tatiana A. Chumachenko, *Church and State in Soviet Russia. Russian Orthodoxy from World War II to the Khrushchev Years*, 89.

⁴³¹ 1947. gada 15. janvāra vēstulē V. Šeškenam (Nr. 42s.) reliģijas kulta lietu padomes priekšsēdētājs I. Poļanskis norāda, ka V. Šeškens “ir koncentrējies tikai uz augstākās garīdzniecības darbību, bet visa vidējā un zemākā garīdzniecība un draudžu locekļi ir pilnībā izkrituši no viņa redzesloka”. V. Šeškenam pārmet viņa piedalīšanos baznīcas svētkos, ceremonijās, pieņemšanās un mielastos, kas pievērš masu uzmanību un rada nepareizu priekšstatu par baznīcas un valsts attiecībām. “Jūs, piemēram, pārvērtiet parastu reliģiskās organizācijas reģistrēšanas faktu par lielām svinībām ar pilnvarotā piedalīšanos, sistemātiski kā goda viesis piedalieties visāda veida dievkalpojumos un ceremonijās, fotografējieties kopā ar garīdzniekiem, sakiet runas, kas neatbilst konkrētajai vajadzībai, pieļaujiet, ka baznīcās par jums aizlūdz, pats ierosiniet aizlūgšanas par valsti. Tas rada iespaidu, ka Jūs to visu uzskatiet par normālu un pozitīvu lietu kārtību, nevis otrādi. Jums ir skaidri jānosaka attiecību robežas ar baznīcas organizācijām un savā darbā nedrīkstat tās pārkāpt.” (LVA, 1448. f., 1. apr., 241. l., 22. lp.)

⁴³² LVA, 1448. f., 1. apr., 244. l., 54. lp.

⁴³³ LVA, 1448. f., 1. apr., 247. l., 37. lp.

⁴³⁴ LVA, 1448. f., 1. apr., 247. l., 58. lp.

vizitācijām bija diplomātisks un viltīgs, jo tieši 1950. gadā sākās G. Tūra darbība miera jautājumu risināšanā un piedalīšanās miera konferencēs, kas uz gandrīz četrdesmit turpmākajiem gadiem kļuva par neatņemamu arhibīskapu pienākumu Latvijas PSR. Pēc atgriešanās no miera konferences Maskavā G. Tūrs arī sāka apmeklēt lielākās draudzes un stāstīt par miera ideju.⁴³⁵ “Miera idejas” kļuva G. Tūram par draudžu darba aktivizēšanas instrumentu. Jau atskaitē par 1951. gadu⁴³⁶ J. Restbergs sūdzējās:

“Tūrs visur – kur vajag un kur nevajag – uzsver, ka viņš ir Vispasaules miera komitejas loceklis. Izmantojot šo faktu, Tūrs cenšas nodibināt kontaktus ar dažādiem padomju darbiniekiem, lai iegūtu tā sev kādu labumu. Tūrs braukā pa draudzēm vizitējot un visur piemin miera tēmu”.

G. Tūrs 1951. gada vasarā saskaņā ar paša sniegtiem datiem šādi apmeklēja aptuveni 80 draudžu, tādējādi palielinot cilvēku piesaisti konkrētajām baznīcām. J. Restbergs uzskatīja, ka luteriskā baznīca ir ievērojami aktivizējusies, aizsedzoties ar miera ideju izplatīšanu ticīgo starpā.⁴³⁷ Iespējams, tieši līdzdalība padomju režīma “cīņā par mieru⁴³⁸” ir visspilgtākais apliecinājums tam, ka baznīcas pilnībā pieņēma režīma noteiktos spēles noteikumus. Kad 1951. gada X Ģenerālajā Sinodē G. Tūrs sniedza pārskatu par aizvadītajiem trim gadiem baznīcas dzīvē, viņš uzsvēra:

“Še zemes virsū mēs nedzīvojam ārpus laika, ārpus telpas, bet savās zemes gaitās esam saistīti ar apkārtni, kurā pastāv savi likumi un kārtība. Tai arī mēs esam padoti. Tāpēc arī Baznīcas lietas un ticīgo apvienību – draudžu dzīvi, kas iekšēji paliek autonoma, kā tas mums no Padomju Valdības, resp., reliģijas kulta lietu padomes pārstāvja jau iepriekšējā Sinodē 1948. gadā tika deklarēts, uz ārieni kārtoti valsts likumi, kuriem mēs kā lojāli pilsoņi pilnīgi pakļaujamies. Ticības brīvību mums garantē varenā Padomju Lielvalsts, kuras aizsardzībā mēs mierā un drošībā dzīvojam, īpaši tās Konstitūcija, kuras 15 gadu pastāvēšana kā pie mums un visā plašajā pasaulē atzīmēta un kura nosaukta Padomju Savienības dižā Vadoņa

⁴³⁵ LVA, 1448. f., 1. apr., 247. l., 80. lp.

⁴³⁶ LVA, 1448. f., 1. apr., 249. l., 19. lp.

⁴³⁷ LVA, 1448. f., 1. apr., 249. l., 90. lp. Šāds viedoklis bija ironisks, jo padomju režīma izvērstā t.s. “cīņā par mieru” pati bija liekulīgs rīks, lai novērstu pasaules uzmanību no tā agresīvajām interesēm iepretī NATO, kura izveidojās, lai tieši apturētu padomju režīma imperiālistiskos centienus Eiropā 40. gadu beigās. (Johannes Chrysostomos, *Kirchengeschichte Russlands der neuesten Zeit. III. Band. Die russische Kirche in und nach dem Zweiten Weltkrieg*, 213)

⁴³⁸ Atsaukšanās uz Kristu kā uz miera nesēju, ko bieži “cīņā par mieru” pieminēja baznīcas, apzinoties šīs “cīņas” patiesos nolūkus un jēgu, ir zaimojoša. (Johannes Chrysostomos, *Kirchengeschichte Russlands der neuesten Zeit. III. Band. Die russische Kirche in und nach dem Zweiten Weltkrieg*, 222).

STAĻINA vārdā. Saskaņā ar tās § 14 – kristīgā baznīca, kaut gan no valsts atdalīta, tomēr bauda valsts aizsardzību un brīvību pulcēties baznīcās un lūgšanu namos, kas nodoti draudžu rīcībā un uzturēšanā, kur tiek sludināta Kristus mācība, izdalīti svētie sakramenti, kā arī izpildīti citi reliģiski kalpojumi un akti. Par to esam pateicīgi Padomju Valdībai, īpaši Reliģisko kultu lietu Padomei Maskavā un tās Pilnvarotajam Padomju Latvijas republikā. Ar Padomju Valdības atļauju jau 1948. gadā varēja sanākt Ģenerālā Sinode un jau 1947. gadā pulcēties iecirkņu Sinodes, kas nebija iespējams 14 gadu ilgā laikā. Tā atkal atjaunojās Latvijas Ev. Baznīcas demokrātiskā iekārta.”⁴³⁹

Visbeidzot – 1951. gada 15. martā beidzās IX Ģenerālajā Sinodē ievēlētās Virsvaldes un Revīzijas komisijas 3 gadu darbības termiņš. Šī iemesla dēļ Virsvaldes prezidija sēdē 1951. gada 7. martā cita starpā ar vienbalsīgu prezidija locekļu atbalstu tika nolemts prāvestiem nosūtīt apkārtrakstu, kurā sakarā ar to, ka 15. martā paiet 3 gadi no IX Ģenerālās Sinodes un pēc Satversmes § 27 Virsvalde un Revīzijas komisija ir ievēlēta uz 3 gadiem, kas 15. martā beidzas, tiek lūgts “pagarināt tagadējās Baznīcas Virsvaldes un tās Revīzijas komisijas pilnvaras, ko devusi IX Ģenerālā Sinode trīs gadus atpakaļ, līdz nākošajai jaunai X Ģenerālai Sinodei, bet tās sanākšanai kavējoties, šīs pilnvaras pagarināt uz vienu pilnu gadu, t.i., līdz 1952. gada 15. martam”. Prāvestiem tika ziņots, ka “par nožēlošanu 15. martā jauna Sinode diemžēl nevarēs sanākt”, lai ievēlētu jaunu Virsvaldi vai pagarinātu pilnvaras līdzšinējai. Ar šo apkārtrakstu radās precedents, ka arī Sinodes nesusaukšana nav par iemeslu pašreizējai Virsvaldei neturpināt savu darbu. Katrā ziņā nedz prezidijam, nedz arī prāvestiem nebija iebildumu, ka Virsvalde savu darbu turpina, lai arī Sinodes mandāts šim darbam jau bija beidzies.

Iniciatīva prāvestiem pagarināt Virsvaldes darbības pilnvaras līdz Sinodes sasaukšanai nāca no pilnvarotā J. Restberga, kam G. Tūrs arī piekrita. J. Restbergs norādīja:

“[...] sakarā ar šīs Sinodes sasaukšanu Tūrs ir ļoti satraukts. Viņa uztraukums ir par to, kā iedabūt Virsvaldē sev vēlamus kandidātus, jo daži (P. Kleperis, J. Vēgers) viņam nepatīk. Šobrīd Tūrs veic zināmu aģitāciju, lai dabūtu Virsvaldē Luksi, Vecmani, Miglu un dažus citus. Visi viņi ir reakcionāri noskaņoti, un ar viņiem kopā Tūrs bijis korporācijā studentu laikos. Tūrs ar sinodes sasaukšanas sagatavošanu nesteidzas. Lai dabūtu Virsvaldē savus kandidātus, Tūrs vēlas piedalīties visās iecirkņu sinodēs.”⁴⁴⁰

⁴³⁹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 11. l., lp. skaits nav numurēts.

⁴⁴⁰ LVA, 1448. f., 1. apr., 249. l., 21.–22. lp.

Atskaitē par 1951. gadu J. Restbergs norādīja, ka G. Tūram esot nodoms Virsvaldi turpmāk vispār atbrīvot no baznīcas vadīšanas, jo tās pilnvaru laiks ir beidzies, turklāt G. Tūram nepatīkot koleģiāla vadība un viņš cenšoties, kur vien iespējams, izvairīties no jautājumu koleģiālas apspriešanas.

Bija skaidri redzams, ka G. Tūrs šo pēdējo piecu gadu laikā, kopš ieņēmis baznīcas vadītāja amatu, nav izveidojies vienīgi par padomju varas funkcionāru norādījumu bezierunu izpildītāju. Viņš konsekventi meklēja katru iespēju, lai padomju varas realitātē izmantotu visu iespējamo, lai uzlabotu gan baznīcas, gan arī, neapšaubāmi, savu statusu. Notikumi, kuri risinājās pirms 1951. gada decembrī sasauktās Ģenerālās Sinodes, liecināja par G. Tūra stūrgalvību un mērķtiecību savu nodomu īstenošanā. Šie notikumi bija saistīti ar labojumu izdarīšanu 1948. gada Satversmē.

2. Satversmes grozījumu saturs

Pirmās norādes par Satversmes grozījumiem izskanēja jau 1951. gada 16. maija Virsvaldes plenārsēdē, kurā G. Tūrs ziņoja, ka “ka viņam, konsultējoties ar RKLP Pilnvaroto, noskaidrojies, ka ir nepieciešams un iespējams Baznīcas Satversmē ievest dažus grozījumus” un uzaicināja Virsvaldes locekļus iesniegt rakstiskus priekšlikumus.⁴⁴¹ Pēc tam 18. maija Virsvaldes prezidija sēdē⁴⁴², kurā, “pamatojoties uz iepriekšējām pārrunām ar citiem Virsvaldes locekļiem, prāvestiem un mācītājiem, kā arī, ņemot vērā pieredzi Baznīcas dzīvē pēdējos 3 gados, un pēc konsultācijas ar RKLP godājamiem priekšstāvjiem, tika nolemts iesniegt Ģenerālajai Sinodei šādus Baznīcas Satversmes labojumus”:

- 1) § 23 vārdu “apriņķa” aizvīstot ar vārdu “rajona”⁴⁴³;
- 2) § 26 pēc vārdiem “arhibīskapa katedrāles dekāns” ievīstot “teologu eksaminācijas komisijas locekļi, ģenerālvīkārs un”⁴⁴⁴;
- 3) § 15 pēc vārdiem “ievīst jaunu mācītāju” teikumu noslēgt ar “no padomes izmeklētiem un no Baznīcas Virsvaldes draudzei par piemērotiem atzītiem kandidātiem”⁴⁴⁵;

⁴⁴¹ LVA, 1448. f., 1. apr., 186. l., 3.–6. lp.

⁴⁴² LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 45. l., lp. skaits nav numurēts.

⁴⁴³ § 23 jaunais variants būtu: “Baznīcas iecirknis ir Ģenerālās Sinodes noteikts draudžu apvienojums, kura robežas pēc iespējas saskaņojamas ar administratīvām rajona robežām.”

⁴⁴⁴ § 26 jaunais variants būtu: “Ģenerālā Sinode ir Latvijas PSR ev. lut. baznīcas augstākā likumdevēja un tiesas iestāde. Ģenerālo Sinodi sasauc arhibīskaps, un to vada Sinodes ievīlētais prezidijs ar arhibīskapu kā priekšsēdētāju. Ģenerālās Sinodes locekļi ir: arhibīskaps, Baznīcas Virsvaldes un tās Revīzijas komisijas locekļi, Baznīcas iecirkņu prāvesti, Arhibīskapa katedrāles dekāns, teologu eksaminācijas komisijas locekļi, ģenerālvīkārs un iecirkņu sinodēs ievīlētie 2 delegāti no katra Baznīcas iecirkņa.”

⁴⁴⁵ § 15 jaunais variants būtu: “Vakantas mācītāja vietas gadījumā draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju,

- 4) § 30 strīpot “a, d, k” (Virsvalde realizē Ģenerālās Sinodes lēmumus; gādā par garīgo darbinieku sagatavošanu; apstiprina draudžu budžetus un darbības pārskatus);
- 5) § 30 punkta “e” tekstu⁴⁴⁶ svītrot un tā vietā ielikt “pārceļ mācītājus uz citu draudzi un ieceļ mācītājus tām draudzēm, kuras 6 mēnešu laikā ilgā vakances laikā nav izlietojušas tiesības ievēlēt savu mācītāju”;
- 6) § 41 pēc vārdiem “konsultatīvās konferences” ievietot “kuras kopā ar Baznīcas Virsvaldes, Revīzijas komisijas un teologu eksaminācijas komisijas locekļiem sastāda arhibīskapa padomi, no viņa pēc vajadzības sasaucama” un pēc vārdiem “draudzēs vizitācijas” ievietot “izvēlas un komandē uz provinci, kur tas būtu vajadzīgs, ģenerālvikāru”.⁴⁴⁷

G. Tūra piedāvātie labojumi, pirmkārt, faktiski izveidotu jaunu institūciju – arhibīskapa padomi, kuras kodols būtu visi prāvesti (prāvestu informatīvā un konsultatīvā konference – A. Kauliņš, P. Kleperis, G. Šaurums, A. Vītols⁴⁴⁸, Arnolds Zviņģis⁴⁴⁹, Jānis Luksis, Vilhelms Migla, Jānis Janelis, Alfons Vecmanis, Jānis Mēders, Teodors Valters, Jānis Rubenis, O. Blumbergs), kurai pievienotos tie divi Virsvaldes locekļi, kuri nebija prāvesti, bet laju pārstāvji (K. Šlosbergs, J. Vēgers) un atlikušie 2 Revīzijas komisijas locekļi (Vilhelms Ozols un Vilis Bergholds), kā arī teologu eksaminācijas locekļi, kurā ietilpa jau pieminētie G. Šaurums, K. Šlosbergs, A. Kauliņš un A. Zviņģis, bet pašā centrā arhibīskaps G. Tūrs, kurš bija gan Virsvaldes prezidents, gan eksaminācijas komisijas priekšsēdētājs. Jāatgādina, ka tieši G. Tūrs 1946.–1947. gadā pats izvēlējās prāvestu vietas izpildītājus 9 iecirkņiem no 14, kurus arī drīz pēc tam iecirkņu sinodes ievēlēja amatos. Līdz ar to prāvestu, Virsvaldes locekļu, teologu eksaminācijas komisijas un pat Revīzijas komisijas locekļu amati pārklātos, proti, vieni un tie paši cilvēki ieņemtu vairākus amatus, kopā arhibīskapa padomē būtu 18 personas, G. Tūru ieskaitot. Šo padomi varētu pēc vajadzības sasaukt G. Tūrs. Tā kā pie paredzētajiem Satversmes grozījumiem nebija paredzēts noteikt īpašus šīs padomes pienākumus un tiesības, tās kompetences varētu būt ļoti plašas un palīdzētu G. Tūram vairāk

prāvestam klātesot, ievēl jaunu mācītāju no padomes izmeklētiem un no Baznīcas Virsvaldes draudzei par piemērotiem atzītiem kandidātiem.”

⁴⁴⁶ “pārceļ mācītājus uz citu draudzi” (§ 30.e).

⁴⁴⁷ § 41 jaunais variants būtu: “Arhibīskaps ir Baznīcas galva un tās augstākais garīgais priekšnieks. Viņš ieved amatā prāvestus, ordinē mācītājus, ieceļ un prezidē mācītāja amata kandidātu eksaminācijas, kā arī pārējās garīgās komisijas, sasauc un vada prāvestu informatīvās un konsultatīvās konferences, kuras kopā ar Baznīcas Virsvaldes, Revīzijas komisijas un teologu eksaminācijas komisijas locekļiem sastāda arhibīskapa padomi, no viņa pēc vajadzības sasaucama, un izņēmuma gadījumos iecirkņu sinodes, pieņem prāvestu un mācītāju ziņojumus, izdara vai uzdod izdarīt draudzēs vizitācijas, izvēlas un komandē uz provinci, kur tas būtu vajadzīgs, ģenerālvikāru, izšķir jautājumus par prāvestu un mācītāju nodarbošanos ārpus Baznīcas amatiem un piešķir prāvestiem un mācītājiem atvaļinājumus.”

⁴⁴⁸ A. Kauliņš, P. Kleperis, G. Šaurums un A. Vītols bija arī Virsvaldes locekļi.

⁴⁴⁹ A. Zviņģis bija arī Revīzijas komisijas loceklis.

nostiprināt savu stāvokli, jo ar dažiem Virsvaldes locekļiem (P. Kleperi un J. Vēgeru) G. Tūram bija grūti sastrādāties. Šāda padome ļautu Virsvaldes kompetences jautājumus lemt padomē un līdz ar to mazināt atsevišķu Virsvaldes locekļu ietekmi uz lēmumu pieņemšanas gaitu un rezultātu.

Otrkārt, ar teologu eksaminācijas komisijas locekļiem tiktu paplašināts Ģenerālās Sinodes dalībnieku skaits, tomēr šī izmaiņa būtu tikai formāla, jo šie locekļi (G. Šaurums, K. Šlosbergs, A. Kauliņš, A. Zviņģis) jau bija Sinodes locekļi, jo viņi 1951. gadā ieņēma vai nu Virsvaldes vai Revīzijas komisijas locekļa amatus. Tomēr, tā kā teologu eksaminācijas komisijas locekļus saskaņā ar Satversmi iecēla pats G. Tūrs, šis grozījums Satversmē ļautu allaž nodrošināt papildus Ģenerālās Sinodes sastāvā G. Tūram lojālus un uzticamus cilvēkus. Tas pats attiektos arī uz ģenerālvikāru (faktiski otru bīskapu), kuru ieceltu pats G. Tūrs un kurš arī saskaņā ar jaunajiem grozījumiem Satversmē būtu ne tikai Ģenerālās Sinodes loceklis, bet pēc būtības otrais cilvēks baznīcas vadībā.

Treškārt, Satversmes grozījumi paredzēja Virsvaldes kompetenču sašaurināšanu, atņemot tai Ģenerālās Sinodes lēmumu īstenošanas kompetenci, kas patiesībā sašķoba Virsvaldes kā Ģenerālās Sinodes izpildinstitūcijas statusu. Acīmredzot šo pienākumu, kā arī uzdevumu gādāt par garīgo darbinieku sagatavošanu, G. Tūrs plānoja uzticēt arhibīskapa padomei. Trešais Virsvaldes kompetences sašaurinājums būtu atņemt tai pienākumu apstiprināt draudžu budžetus un darbības pārskatus. Šis pienākums varēja būt ļoti darbietilpīgs un mazefektīvs, tomēr, atsakoties no tā, Virsvalde riskēja vēl vairāk pazaudēt pārskatu par situāciju draudzēs.

Visbeidzot, ceturtkārt, grozījumi Satversmē noteiktu termiņu, līdz kuram draudzes padome drīkst sev ievēlēt mācītāju, ja mācītāja vieta vakanta. Līdz šim Satversmes § 15 noteica, ka draudzes padome ievēl jaunu mācītāju no Virsvaldes ieteiktajiem kandidātiem. Droši vien radās situācijas, kurās draudzes padomi neapmierināja neviens no Virsvaldes ieteiktajiem kandidātiem un mācītāja vēlēšanas ievilkās. Tagad grozījumi to paredzēja mainīt, dodot draudzes padomei tikai 6 mēnešus laika mācītāja vēlēšanām, un, ja draudze šajā laikā nav ievēlējusi mācītāju, tad Virsvalde to draudzei iecēļ. Taču kā līdzsvarojums šādām Virsvaldes tiesībām grozījumi paredzēja, ka ne vairs Virsvalde iesaka draudzes padomei kandidātus mācītāja vēlēšanām, bet tos izrauga pati draudzes padome, pirms vēlēšanām saņemot tikai Virsvaldes akceptu, kas ļauj šiem konkrētajiem kandidātiem vēlēšanās piedalīties. Šie grozījumi būtībā atjaunotu saskaņā ar 1928. gada Satversmes § 80 un § 81 izstrādāto Mācītāju vēlēšanu instrukciju. Tā paredzēja, ka draudzes padome kopā ar prāvestu pati izraugās no visiem Virsvaldes rīcībā esošajiem mācītāja amata kandidātiem ne vairāk kā 3

kandidātus un organizē kandidātu prezentācijas sprediķus un vēlēšanas, kurām ir jānotiek 6 mēnešu laikā, kopš mācītāja vieta ir vakanta. Termina pagarināšana bija pieļaujama ar Virsvaldes atļauju.

Daļēji šie ierosinājumi tika apspriesti vai par tiem tika informētas arī iecirkņu sinodes. Piltenes iecirkņa sinodē 1951. gada 1. augustā prāvests R. Pureniņš informēja sinodi par “prāvestu aprindās pārrunāto un par vēlamu atzīto ģenerālvikāra posteņa izveidošanu”.⁴⁵⁰ Taču Rīgas pilsētas iecirkņa sinodē 1951. gada 6. augustā, kurā piedalījās G. Tūrs, šie ierosinājumi pieminēti netika.⁴⁵¹ Tie netika pieminēti arī Kuldīgas iecirkņa sinodē 27. maijā, Cēsu iecirkņa sinodē 12. jūnijā un Rīgas lauku iecirkņa sinodē 18. jūnijā, Sēlpils iecirkņa sinodē 26. jūnijā, Grobiņas iecirkņa sinodē 1. jūlijā Valmieras iecirkņa sinodē 10. jūlijā, Valkas, Latgales un Bauskas iecirkņu apvienotajā sinodē 18. jūlijā, Jelgavas un Dobeles iecirkņu sinodē 26. jūlijā. Savukārt Kandavas iecirkņa sinodē 7. jūnijā par ģenerālvikāra nepieciešamību izteicās pats G. Tūrs, kurš norādīja, ka šī arhibīskapa palīga uzdevumos ietilptu garīgo rakstu rediģēšana, vizitāciju veikšana, saslimušo mācītāju aizvietošana. Kandavas iecirkņa sinode vienbalsīgi piekrita šim ierosinājumam un uzdeva saviem delegātiem to aizstāvēt Ģenerālajā Sinodē. Par šīm izmaiņām G. Tūrs informēja arī prāvestus, kuri 1951. gada 5. septembrī sapulcējās uz konferenci.⁴⁵² G. Tūrs prāvestiem norādīja, ka līdz šim Satversmes § 15 bija paredzēts, ka vakantās mācītāja vietas gadījumā draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju, prāvestam klātesot, ievēl jaunu mācītāju no Virsvaldes ieteiktajiem kandidātiem, taču Virsvalde ir lēmusi šo pantu grozīt – draudzes padome pirms vēlēšanām varētu Virsvaldei minēt savus vēlamos kandidātus, tad Virsvalde tos pārbaudītu un stādītu priekšā draudzes padomei, kas būtu daudz demokrātiskāk nekā līdz šim. Tāpat tika nolemts, ka vienbalsīga draudzes mācītāja aicināšana ir salīdzināma ar ievēlēšanu. Konference arī nolēma, ka gadījumā, ja draudzes padome 6 mēnešu laikā nav izlietojusi tiesības ievēlēt mācītāju pēc tam, kad Virsvalde likusi priekšā vēlamos kandidātus mācītāja vakancei, tad draudzes padomes tiesības ievēlēt mācītāju pāriet uz Virsvaldi un tā mācītāju ieceļ.

3. Satversmes labojumu vērtējums no sinodālā pārvaldes principa perspektīvas

Šie labojumi patiesībā strukturāli pilnībā mainītu baznīcas pārvaldes un vadības institūcijas – gan Ģenerālo Sinodi, gan Virsvaldi. Arhibīskapa padomes izveidošana, kurā ietilptu gan Ģenerālajā Sinodē ievēlētie Virsvaldes un Revīzijas komisijas locekļi, gan

⁴⁵⁰ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr. 10. l., lp. skaits nav numurēts.

⁴⁵¹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr. 10. l., lp. skaits nav numurēts.

⁴⁵² LELB arhīvs, 1. f., 3. apr. 32. l., 15. lp.

arhibīskapa paša ieceltie neierobežotā skaita eksaminācijas komisijas locekļi un ģenerālvikārs, veidotu jaunu monolītu baznīcas vadību, kurā noteicošie groži būtu ne tik daudz pilnvarotā, kā paša arhibīskapa rokās. No šī viedokļa šie labojumi bija revolucionāri, pat pārdroši. Ja šāda padome tiktu izveidota, tad tā varētu pārbalsot “neveiksmīgi” ievēlētu vai pilnvarotajam pārāk pakalpīgu Virsvaldi. Patiesībā Virsvalde kļūtu par marginālu institūciju, kurai drīzāk būtu padomdevēja, nevis lēmuma pieņēmēja funkcijas. Tas, no vienas puses, palielinātu iespēju plašākai diskusijai un viedokļu apmaiņai, iesaistot debatēs par Virsvaldes kompetences jautājumiem arī plašu Ģenerālās Sinodes locekļu loku. Apzinoties arī, ka Ģenerālajā Sinodē ievēlamie Virsvaldes locekļi savos amatos varētu nonākt tikai ar padomju varas iestāžu piekrišanu, mēģinājums Virsvaldei līdzās nolikt personas, kuras ieceltu pats arhibīskaps – arhibīskapa padomi, vērtējams atzinīgi no baznīcas autonomijas un patstāvības veicināšanas viedokļa. Tajā pašā laikā tas baznīcas vadību vēl vairāk koncentrētu arhibīskapa un viņam pietuvinātu un, iespējams, no viņa atkarīgu cilvēku rokās. Tā kā tiesības sasaukt arhibīskapa padomi Satversmes labojumi paredzēja tikai pašam arhibīskapa, tā neapšaubāmi kļūtu par galveno baznīcas vadības institūciju, kurā pieņemtie lēmumi tiktu nodoti tikai Virsvaldes formālai apstiprināšanai vai vienkārši piekrišanai. Šīs padomes nozīmi un statusu vēl vairāk palielinātu tās sastāvā paredzētā ģenerālvikāra pozīcija.

Ģenerālvikāra amata ieviešana ļautu paplašināt jau 1950. gada sāktu draudžu vizitāciju praksi un ieviestu būtībā otra bīskapa amatu. No šī viedokļa tas ļautu bīskapa kompetencei daudz plašāk izstaroties draudzēs, nodalot bīskapa administratīvos un ar attiecībām ar valsts varas iestādēm saistītos pienākumus no draudžu apmeklēšanas, iedvesmošanas, stiprināšanas uzdevumiem. Turklāt ģenerālvikāra iecelšana būtu paša arhibīskapa rokās. Tas ļautu G. Tūram vēl vairāk nostiprināt savas pozīcijas.

Kopumā runājot, šī reforma baznīcas pārvaldē likvidētu pseidosinodālo pārvaldību, iedibinot episkopāli autoritāru pārvaldes modeli. No vienas puses, šāda perspektīva varētu šķist pievilcīga, tomēr jāatzīst, ka šāds modelis arvien ir saistīts ar lieliem riskiem, kuri ir pārdomājami gan demokrātiskas un brīvas sabiedrības, gan arī autoritārā un totalitāra režīma apstākļos. Jo – līdzīgi kā autoritārā režīma īstenotās un baznīcas pašas atbalstītās tās vadības un pārvaldes reformas 30. gadu beigās luteriskajā baznīcā radīja priekšnoteikumus un sagatavoja augsni tikpat kā netraucētai “padomju varas nodibināšanai” luteriskās baznīcas vadībā, – tāpat arī episkopāli autoritārs pārvaldes modelis, kurš viena arhibīskapa vadībā baznīcai palīdzētu, bet cita – to vestu iznīcībā. Lai arī arhibīskapa G. Tūra darbībā jau pirmajos piecos gados bija skaidri redzams viņa spītīgums un savā ziņā “sava ceļa” iešana, varas koncentrācija tāda arhibīskapa rokās, kurš būtu tikpat padevīgs padomju varai kā

G. Tūrs sava amata pirmajos divos gados, varētu nevis nest baznīcai labumu, bet to nelielo labumu, ko nestu šāds modelis, atņemt. Ieskatoties tālāk nākotnē, var tikai minēt, kādas peripetijas baznīcā būtu risinājušās arhibīskapa G. Tūra darbības noslēgumā, kad jau pašreizējā modeļa gadījumā baznīca piedzīvoja lielas grūtības arhibīskapa nomainā.

4. Padomju režīma reakcija uz Satversmes reformas mēģinājumu un baznīcas vadības pakļaušanās režīma spiedienam

Vismaz daļa šo G. Tūra ieteikto Satversmes grozījumu izraisīja RKLP pilnvarotā neapmierinātību. J. Restbergs ziņoja Maskavai, ka “atsevišķās sinodēs Tūrs ir ierosinājis jautājumu par ģenerālo vikāru (arhibīskapa palīgu). Grobiņas iecirkņa sinodes protokolā ir rakstīts: “Arhibīskaps paziņoja, ka prāvesti ir atbalstījuši Virsvaldes prezidija vēlmi ieviest jaunu amatu – ģenerālo vikāru, lai atslogotu arhibīskapu viņa darbā ar vēstuļu rediģēšanu, apskatu pārskatīšanu, lai dotu arhibīskapam nodarboties ar radošo darbu vispār un it īpaši ar miera jautājumiem, arī lai arhibīskapu aizstātu viņa prombūtnē. Sinode atbalsta šādu priekšlikumu.” Šim amatam Tūrs gatavo Vecmani. Cik man zināms, PSRS Ministru padomes RKLP neatbalsta šādu Tūra ideju.”⁴⁵³

J. Restbergs vēstulē I. Poļanskim pieminēja, ka, lai gan gatavošanās Ģenerālajai Sinodei sākusies 4 mēnešus iepriekš un visos 14 iecirkņos notikušas sinodes, kurās ievēlēti Ģenerālās Sinodes delegāti un apstiprināta izstrādātā darba kārtība, tomēr atsevišķi darba kārtības punkti vēl nav darīti zināmi:

“Īpaši mūs interesē jautājums par izmaiņām Satversmē, jo šajā darba kārtības punktā Tūrs ir nodomājis iedabūt kādus jaunievedumus, piemēram, arhibīskapa padomes izveidošanu, kas sastāvētu no eksaminācijas komisijas locekļiem, kā arī ieviest ģenerālā vikāra (arhibīskapa palīga) amatu. Arhibīskapa padomes izveidošana un līdz ar to arī Virsvaldes paplašināšana Tūram ir nepieciešama tāpēc, lai pieņemtu lēmumus, kurus kādu iemeslu dēļ ir grūti pieņemt Virsvaldes plenārsēdē, jo eksaminācijas komisijas locekļu skaita ziņā var būt daudz vairāk nekā Sinodē ievēlēto Virsvaldes locekļu.”⁴⁵⁴

J. Restbergs uzskatīja šīs pārmaiņas par nelietderīgām.

G. Tūrs arī mēdza apiet pilnvaroto un saņemt dažādas rekomendācijas un atļaujas tieši

⁴⁵³ LVA, 1448. f., 1. apr., 249. l., 92. lp.

⁴⁵⁴ LVA, 1448. f., 1. apr., 249. l., 110. lp.

Maskavā. Piemēram, par 5. septembra prāvestu sanāksmes sasaukšanu viņš saņēma atļauju 28. augustā Maskavā un ar telegrammas starpniecību to visiem arī izziņoja.

G. Tūrs bija pārliecināts, ka plānotos Satversmes grozījumus izdosies pieņemt. To apliecina viņa 1951. gada 29. septembrī sūtītā vēstule K. Šlosbergam no Kislovodskas, kur viņš atradās veselības uzlabošanas kūrortā. Tajā viņš raksta, ka par Ģenerālās Sinodes sasaukšanu 29.–30. oktobrī viņš ir runājis RKLP Maskavā, kur iegriezies, caurbraucot uz Kislovodsku. Vēstulē G. Tūrs nosūta Sinodes darba kārtību, kuru lūdz apspriest un papildināt vēl G. Šaurumam un A. Kauliņam un savlaicīgi Sinodes dalībniekiem izsūtīt.⁴⁵⁵ To apliecina arī G. Tūra nākamā vēstule, kas datēta ar 1951. gada 9. oktobri, kurā viņš K. Šlosbergam nosūta Sinodes galīgo darba kārtību un uzsver, ka to nosūtījis arī RKLP pilnvarotajam.

Tā kā komunikācija ar G. Tūru šajos jautājumos un viņa pārliecināšana par atteikšanos no paredzētajiem grozījumiem Satversmē nebija sekmīga, pilnvarotais J. Restbergs izvēlējās citu taktiku. Kamēr G. Tūrs uzlaboja veselību Kislovodskā, pēc pilnvarotā iniciatīvas sākās Virsvaldes locekļu intensīvs pārliecināšanas un ietekmēšanas darbs. Par to liecina fakts, ka nepilna mēneša laikā, kamēr G. Tūrs bija sanatorijā, notika 7 prezidija sēdes: 28. septembrī, 3. oktobrī, 8. oktobrī, 10. oktobrī, 12. oktobrī, 15. oktobrī, 20. oktobrī. Turklāt laikā no 3. līdz 8. oktobrim notikušas K. Šlosberga pārrunas ar pilnvaroto, bet 9. oktobrī – prezidija locekļu (A. Kauliņa un G. Šauruma) tikšanās ar pilnvaroto.

10. oktobra Virsvaldes prezidija paplašinātajā sēdē, kurā piedalās G. Šaurums, P. Kleperis, A. Kauliņš, K. Šlosbergs un J. Vēgers, apspriežot arhibīskapa G. Tūra piedāvāto Satversmes § 26⁴⁵⁶ grozījumu, sēdes dalībnieki vienprātīgi atzina, ka šāda veida Ģenerālās Sinodes dalībnieku skaita paplašināšana nebūtu vēlama, jo “ar eksaminācijas komisijas locekļu un ģenerālvikāra piedalīšanos Ģenerālajā Sinodē tiktu grauts Baznīcā valdošais demokrātiskais princips, kas par Ģenerālās Sinodes locekļiem paredz vienīgi vēlēšanu ceļā iebalsotas personas”.⁴⁵⁷

Apspriežot ierosināto § 30⁴⁵⁸ papildinājumu, sēdes dalībnieki vienprātīgi atzina, ka: “šāds papildinājums nav vēlams, jo Virsvaldei pie pastāvošā mācītāju skaita nebūs iespējams katrai draudzei dot kandidātu pastāvīga mācītāja amatam, līdz ar to arī pēc 6 mēnešiem nebūs iespējams šādu mācītāju draudzei iecelt; Satversmes § 39 paredz, ka prāvests vakantās draudzēs nozīmē vikārus, kas nozīmē, ka arī turpmāk šādā veidā būs iespējams aprūpēt vakantās draudzes līdz pastāvīga mācītāja ievēlēšanai; ar mācītāja iecelšanu no Virsvaldes

⁴⁵⁵ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 10. l., lp. skaits nav numurēts.

⁴⁵⁶ Par Ģenerālās Sinodes sastāvu.

⁴⁵⁷ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 45. l., 54.–55. lp, 1951. gada 10. oktobra Virsvaldes prezidija paplašinātās sēdes protokols Nr. 90.

⁴⁵⁸ Attiecībā uz izmaiņām draudzes mācītāja ievēlēšanā.

tiktu skartas draudžu demokrātiskās tiesības”.

Apspriežot ierosināto § 41 papildinājumu, sēdes dalībnieki atzina, ka šāds papildinājums nav vēlams, jo: “papildinājumā paredzētā institūcija “arhibīskapa padome” darbotos ar Virsvaldes tiesībām, bet visu atbildību Sinodes priekšā nestu Virsvalde; tā kā arhibīskapa padomes iecelto (teologu eksaminācijas komisijas) locekļu skaits nav noteikts, tie varētu pārbalsot Sinodes ievēlētos Virsvaldes un Revīzijas komisijas locekļus un pieņemt lēmumus pretēji ievēlēto locekļu nostājai, tādā veidā atkal pārkāpjot demokrātiskuma principu; arhibīskapa padome prasītu papildu finanšu līdzekļus (ceļa izdevumu segšanu), bet pašreizējos finanšu apstākļos tas nav iespējams”.

Kas attiecas uz Satversmes § 41 daļu par to, ka “arhibīskaps izvēlas un komandē uz provinci, kur tas būtu vajadzīgs, ģenerālvikāru”, kurš būtu nepieciešams arhibīskapa darba atslogošanai⁴⁵⁹, prezidijs atzina, ka ar ģenerālvikāra iecelšanu darba atslogojums netiktu panākts. Prezidija sēde ieteica Ģenerālajai Sinodei uz mūžu ievēlēt “LPSR ev. lut. Baznīcai bīskapu”, kurš skaitītos arhibīskapa vietnieks un kuram būtu deleģēta daļa arhibīskapa pienākumu, un ar kuru arhibīskaps dalītu LELB vadības funkcijas. Līdz ar to prezidija paplašinātā sēdē nolēma arhibīskapa ierosinātos § 26, § 30, § 41 labojumus neiekļaut Sinodes darba kārtībā.

Dienu iepriekš, 9. oktobrī, bija notikusi visu šīs sēdes dalībnieku vizīte pie pilnvarotā J. Restberga, par ko liecina viņu parakstīts pielikums, kas pievienots 10. oktobra sēdes protokolam. Šajā pielikumā ir norādīts, ka pilnvarotais apgalvo, ka nav iepriekš saņēmis nekādu informāciju par arhibīskapa nodomu ieviest ģenerālvikāra institūciju un arhibīskapa padomi un par paredzamajiem grozījumiem Satversmē. Pilnvarotais arī vēloties iepazīties ar arhibīskapa pārskatu pirms tā nolasīšanas Sinodē. Pilnvarotais norādījis, ka viņš zinot, ka arhibīskaps par dažiem Sinodes darba kārtības jautājumiem esot runājis ar RKLP Maskavā, taču “nav pareizi kontaktēties tikai ar Maskavu, jo vietējie apstākļi bieži vien prasa citus atzinumus”. Pilnvarotais sevišķu vērību lūdzis pievērst Satversmes grozījumu punktam, kas ierobežo draudžu demokrātiskās tiesības. Pilnvarotais norādījis, ka “Virsvaldes locekļiem nav bijis mugurkaula, un viņi vienmēr piekrīt visam, ko arhibīskaps liek priekšā. Tā nav pareiza pieeja jautājumu risināšanā. Debatēšana sēdēs nav arhibīskapa prestiža graušana, un atsevišķos gadījumos, ja to lietas apstākļi un lietderība prasa, var nonākt pat, kā mēdz teikt, “uz kulakiem”. Tāpat, kaut gan Baznīcas Virsvaldes sēdes nav uzskatāmas par slepenām, tomēr to, kas pārrunāts debatēs līdz lēmuma pieņemšanai, nedrīkst izpaust ārpus sēdes, ko par

⁴⁵⁹ Tas bija galvenais G. Tūra arguments 5. septembra prāvestu konferencei, skaidrojot ģenerālvikāra nepieciešamību.

nožēlošanu viņš tomēr vairākkārt ir konstatējis.”

Pilnvarotais J. Restbergs 25. oktobrī ziņoja Maskavai:

“Apspriežot šo jautājumu Virsvaldes prezidija sēdē [bez Tūra klātbūtnes] 10. oktobrī, prezidijs noraidīja Tūra priekšlikumu par ģenerālā vikāra amatu, tā vietā ierosināja uz mūžu izraudzīt bīskapu, kurš, vienlaicīgi esot arhibīskapa vietnieks, veiktu arī tās funkcijas, kuras ir uzliktas arhibīskapam, atvieglojot tā darbu. Taču ir visnotaļ skaidrs, ka Tūrs diez vai piekritīs šim priekšlikumam arī tāpēc, ka nevēlēsies ar kādu vienalga kādā veidā dalīties savā varā.”⁴⁶⁰

Visu šo notikumu laikā neviens no Virsvaldes locekļiem par notiekošo G. Tūru neinformēja. G. Tūrs, esot jau atceļā no Maskavas, 1951. gada 24. oktobra vēstulē G. Šaurumam, kurš tajā brīdī ir arī Virsvaldes prezidenta vietas izpildītājs arhibīskapa prombūtnes laikā, raksta:

“Par nožēlošanu man līdz šim nav nekādu ziņu ne no viena, ne otra Baznīcas Virsvaldes prezidija locekļa par Ģenerālās Sinodes sasaukšanu, resp., ielūgumu izsūtīšanu sinodāļiem un to kandidātiem uz 29. oktobri, tā kā man nav skaidrības vai sinodāļi paspēs sanākt, jeb nē.”⁴⁶¹

Šie notikumi vēlreiz atklāja, ka ne viss gan G. Tūra un RKLP pilnvarotā attiecībās, gan arī viņa attiecībās ar Virsvaldes locekļiem veidojās gludi. Ierosinātie Satversmes labojumi palielinātu G. Tūra ietekmi vēl vairāk un nodrošinātu varas centralizāciju viņa rokās vēl lielākā mērā, nekā tas jau bija paredzēts Satversmē. Taču valsts iestādēm tas vairs nešķita izdevīgi, jo tas varētu traucēt G. Tūra darbību pietiekami efektīvi uzraudzīt un kontrolēt. Arhibīskapa padomes izveidošana nozīmētu paplašināt to cilvēku loku, kuri būtu iesaistīti baznīcai svarīgu lēmumu pieņemšanā, līdz ar to mazinot iespēju viegli ietekmēt šos lēmumus valstij vēlamā virzienā. No citas puses, pilnvarotais nevēlējās tiešu konfrontāciju, bet gan pilnībā izmantoja G. Tūra prombūtni Kislovodskā, lai piespiestu Virsvaldes locekļus pieņemt lēmumus, kas atšķirtos no G. Tūra uzskatiem. Tomēr Virsvaldes locekļu uzskatu maiņa nenotika uzreiz.

Nākamajā sēdē pēc 2 dienām, 12. oktobrī⁴⁶², prezidijs atzina, ka Satversmes § 30.a, d, k svītrosana ir nevajadzīga, jo atbildība par šajos punktos minētām funkcijām tomēr ir un paliek Virsvaldei, bet vajadzības gadījumā šos jautājumus var izšķirt arī prezidijs. § 15

⁴⁶⁰ LVA, 1448. f., 1. apr., 249. l., 110. lp.

⁴⁶¹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 10. l., lp. skaits nav numurēts.

⁴⁶² LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 45. l., 58.–60. lp., 1951. gada 12. oktobra Virsvaldes prezidija sēdes protokols Nr. 91.

grozījumu, kur pēc vārdiem “ievēl jaunu mācītāju” sekotu “no padomes izmeklētiem un no Baznīcas Virsvaldes draudzei par piemērotiem atzītiem kandidātiem”, prezidijs tomēr atzina par vēlamu un demokrātijas principiem saskaņojamu, un to apstiprināja. Arī § 23 grozījumu⁴⁶³ atzina par nepieciešamu. Kopumā runājot, prezidijs vienprātīgi nolēma Ģenerālajā Sinodē ierosināt apstiprināšanai vēl arī citus papildinājumus LELB Satversmē - § 28⁴⁶⁴, § 29⁴⁶⁵ un § 30⁴⁶⁶.

Šie 12. oktobra sēdes lēmumi paredzēja lielāku sinodālā pārvaldes principa ievērošanu un arhibīskapa ietekmes ierobežošanu. Satversmes § 28 grozījums atceltu līdzšinējo Satversmes normu, ka arhibīskaps automātiski ir Virsvaldes prezidents, pret ko 1947. gadā jau iebilda V. Šeškens. Ja arhibīskaps ir Virsvaldes prezidents, tad viņš izveido prezidiju, kurā ietilptu Virsvaldes prezidents un vēl 2 locekļi. No vienas puses, tas izveido sinodāli episkopālo līdzsvarojumu Virsvaldes darba modelī, taču no otras puses, šī lēmuma aizkulisēs ir saistītas ar ne tik daudz pašas Virsvaldes interesi uzlabot sinodālo pārvaldes modeli, bet gan paklausīt baznīcu kontrolējošajiem padomju režīma pārstāvjiem. Virsvaldes plenārsēdes kvoruma palielināšana no 3 līdz 5 apturētu līdzšinējo praksi, kad prezidijs 3 cilvēku sastāvā varēja lemt visus Virsvaldes kompetences jautājumus. Savukārt, pārceļot Ģenerālās Sinodes sasaukšanas tiesības no arhibīskapa uz Virsvaldi, notiktu atgriešanās pie 1928. gada Satversmes modeļa, ka Virsvalde gatavo un sasauca Latvijas Sinodi. Ir jāatceras, ka šie priekšlikumi tiek izstrādāti laikā, kad G. Tūrs centās no Kislovodskas sasaukt Ģenerālo Sinodi. G. Šaurums 12. oktobra prezidija sēdē ziņoja, ka saņēmis telegrammu no G. Tūra ar lūgumu nekavējoties izsūtīt sinodāļiem ielūgumus uz Sinodi, nenorādot tajos Sinodes dienas kārtību, kura tikšot saskaņota ar pilnvaroto vēlāk, bet vispirms ar RKLP Maskavā, kurā arhibīskaps atpakaļceļā iebraukšot. Ar šo telegrammu G. Šaurums iepazīstinājis pilnvaroto, kurš ieteicis nosūtīt atbildes telegrammu, ka, pirms nav līdz galam apstiprināta Sinodes dienas kārtība, ielūgumus izsūtīt nedrīkst. Šādai pilnvarotā nostājai prezidija sēdes dalībnieki vienbalsīgi piekrita.

23. oktobrī notika Virsvaldes sēde, kurā: “rezumējot paplašinātajās prezidija sēdēs pieņemtos lēmumus, nolemj, ka Satversmes § 26 atstājams negrozīts; § 30.e papildinājums noraidāms; § 41 papildinājums attiecībā uz arhibīskapa padomi kā atsevišķu institūciju

⁴⁶³ Vārda “apriņķa” aizvietošanu ar “rajona”.

⁴⁶⁴ “No Baznīcas Virsvaldes locekļu vidus arhibīskaps pirmā Baznīcas Virsvaldes sēdē nozīmē 2 locekļus, kuri kopā ar Baznīcas Virsvaldes prezidentu sastāda Baznīcas Virsvaldes prezidiju. Tajā pašā sēdē Baznīcas Virsvalde no savu locekļu vidus ievēl Baznīcas Virsvaldes mantzini”

⁴⁶⁵ “Baznīcas Virsvaldes plenārsēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk par 5 locekļiem”

⁴⁶⁶ “Baznīcas Virsvalde, saziņā ar arhibīskapu, sagatavo jautājumus, kas izspriežami Ģenerālā Sinodē un sasauca Ģenerālo Sinodi”

noraidāms; § 41 papildinājums attiecībā uz arhibīskapa ģenerālvikāru noraidāms; § 30.a, d, k svītrosana noraidāma; § 15 un § 23 grozījumi atzīti par vēlamiem.”⁴⁶⁷

Arī šajā protokolā⁴⁶⁸ ir pielikums, kurā teikts, ka “konsultācijas nolūkos” G. Šaurums, A. Kauliņš, K. Šlosbergs, J. Vēgers⁴⁶⁹ atkal ir apmeklējis RKLP pilnvaroto J. Restbergu. J. Restbergs atzinis par labu to, ka jautājumi uz Sinodi ir sagatavoti tā, ka ir tikai viens lēmumprojekts par katru, līdz ar to jautājums ir vai nu “jā”, vai “nē”. Debates par jautājumiem nebūtu pieļaujamas, jo “mums ir pietiekami laika un diezgan prātīgi cilvēki, kuri visus jautājumus var iepriekš sagatavot un izšķirt”. Pilnvarotais uzsvēris, ka visi jautājumi izlemti pareizi. Taču Pilnvarotais prasa nekavējoties paziņot Sinodes darba kārtību un nākt ar priekšlikumiem par nākamās Virsvaldes un Revīzijas komisijas personālsastāva kandidātūrām.

Līdz ar to pilnvarotā atbalstu neieguva nedz G. Tūra priekšlikumi, nedz arī Virsvaldes prezidija locekļu pašu idejas par Satversmes uzlabojumiem un neviens no šiem labojumiem pat netika Virsvaldes sēdes apstiprināts. Rezultātā vienīgie labojumi saistījās tikai ar redakcionālo izmaiņu § 23 un § 15 paredzētajām izmaiņām draudzes mācītāja ievēlēšanas procedūrā.

Nākamā Virsvaldes sēde notika jau nākamajā dienā pēc šīm sarunām ar pilnvaroto – 24. oktobrī, kad arī tika pieņemta Ģenerālās Sinodes darba kārtība. Sēdes beigās tika izteikta pateicība G. Šaurumam, kurš “pratis Baznīcas Virsvaldes sēdes, kurās apspriesti tik svarīgi jautājumi, vadīt lietpratīgi un humani, ka tās noritējušas pilnīgā vienprātībā un saskaņotībā”.⁴⁷⁰

Kad no Kislovodskas atgriezās G. Tūrs, viņam nekas cits neatlika kā radušos situāciju akceptēt. 20. novembra Virsvaldes sēdē arhibīskaps ziņoja, ka “ir iepazinies ar Baznīcas Virsvaldes darbību viņa prombūtnes laikā un konstatē, ka šī darbība izpaudusies 10 darba sēdēs, kurās izšķirti daudzi svarīgi jautājumi, par ko viņš izsaka savu pateicību. Līdz ar to viņš atzīst un visā visumā piekrīt pieņemtajiem lēmumiem, it sevišķi, kas zīmējas uz paredzētiem Satversmes labojumiem § 15 un § 23, kā arī uz ģenerālvikāra neparedzēšanu Virsvaldes materiālo apstākļu dēļ. Kas attiecas uz arhibīskapa padomi, tad tādu viņš vairs nav uzturējis spēkā jau pagājušā vasarā, pēc atgriešanās no Maskavas, par ko viņš ir informējis RKLP pilnvaroto un arī Baznīcas Virsvaldes locekļus, kas par nožēlošanu nav protokolā atzīmēts.”⁴⁷¹

⁴⁶⁷ § 15 un § 23 grozījumi krievu valodā 25. oktobrī nosūtīti RKLP pilnvarotajam (Vēstules Nr. 1714).

⁴⁶⁸ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 40. l., 164. lp., 1951. gada 23. oktobra Virsvaldes sēdes protokols Nr. 50.

⁴⁶⁹ Viss Virsvaldes sastāvs, izņemot G. Tūru, kurš tajā laikā atodas atpūtā Kislovodskā (bez viņa notiek plenārsēdes 22.10. (protokols Nr. 49), 23.10. (protokols Nr. 50), 24.10. (protokols Nr. 51)).

⁴⁷⁰ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 40. l., 167. lp., 1951. gada 24. oktobra Virsvaldes sēdes protokols Nr. (nav norādīts).

⁴⁷¹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 45. l., 68. lp.

Savu neapmierinātību ar Virsvaldes “aktīvo” rīcību viņa prombūtnes laikā G. Tūrs gan izteica RKLP pilnvarotajam.⁴⁷²

Kad 1951. gada 12. un 13. decembrī Doma baznīcas Kapitula zālē notika X Ģenerālā Sinode, G. Tūrs Virsvaldes vārdā lika priekšā grozījumus vien Satversmes § 15 un § 23, par iemeslu minot draudžu demokrātijas stiprināšanu, § 15⁴⁷³ un § 23⁴⁷⁴.⁴⁷⁵ Šie grozījumi Sinodē⁴⁷⁶ tika pieņemti vienbalsīgi.

Arhibīskapa gandrīz gadu ilgie mēģinājumi reformēt baznīcas vadību bija beigušies ar neveiksmi. Arī Virsvaldes prezidija centieni ar Satversmes palīdzību ierobežot arhibīskapa ietekmi un varu nebija guvuši atsaucību pie RKLP pilnvarotā. Lai arī arhibīskapu pašu līdz pat pēdējam brīdim bija atbalstījuši tuvākie kolēģi, tomēr izšķirošais faktors bija viņa prombūtne un iespēja pilnvarotajam J. Restbergam netraucēti ietekmēt Virsvaldes locekļus. Virsvalde neizturēja J. Restberga spiedienu un mainīja savus iepriekš pieņemtos G. Tūra reformas atbalstošos lēmumus. Ir skaidrs, ka pretējā gadījumā J. Restbergs nebūtu atļāvis sasaukt Ģenerālo Sinodi. Tomēr šis process atklāj G. Tūru kā mērķtiecīgu un pat ietiepīgu sava ceļa gājēju, kas noteiktos apstākļos padomju varas realitātē nāca baznīcai par labu. Tā bija pieredze, kas arī parādīja, cik RKLP stingri tur savās rokās baznīcas vadību, asi nostājoties pret jebkuru baznīcas vadības aktivitāti, kas nav saskaņota ar padomju režīma iestādēm. Līdz ar to “uzticības apliecinājumi padomju varai, ar ko LELB vadītāji bija cerējuši iegūt zināmu garantiju Baznīcas sekmīgai darbībai, tomēr nedeveva gaidītos rezultātus, tikai arvien dziļāk ievilka LELB šajā liekulīgajā spēlē”.⁴⁷⁷

Pēc 1951. gada decembra X Ģenerālās Sinodes iestājās 17 gadu ilgs periods, kurā Ģenerālās Sinodes vairs netika sasauktas. 1951. gada Ģenerālajā Sinodē pārskats⁴⁷⁸ par baznīcas stāvokli liecināja par katastrofālu kritumu⁴⁷⁹ visos aspektos.

⁴⁷² LVA, 1448. f., 1. apr., 187. l., 66. lp.

⁴⁷³ “Vakantas mācītāja vietas gadījumā draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju, prāvestam klātesot, ievēl jaunu mācītāju no padomes izmeklētiem un no Baznīcas Virsvaldes draudzei par piemērotiem atzītiem kandidātiem”

⁴⁷⁴ “Baznīcas iecirknis ir Ģenerālās Sinodes noteikts draudžu apvienojums, kura robežas pēc iespējas saskaņojamas ar administratīvām rajonu robežām”

⁴⁷⁵ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 11. l., lp. skaits nav numurēts.

⁴⁷⁶ Sinodē arī par Virsvaldes locekļiem ievēlēja visus iepriekšējos Virsvaldes locekļus, izņemot J. Vegeru, kura vietā izraudzīja Alfonsu Vecmani, savukārt J. Vēgers nonāca Revīzijas komisijas locekļa statusā, prāvesta Arnolda Zviņģa vietā. Visi Virsvaldes locekļi tika ievēlēti vienbalsīgi, izņemot A. Vecmani, jo, balsojot par viņu, 7 sinodāļi atturējās. Tas tomēr bija ievērojams skaits no kopējā – 44 – sinodāļu skaita. No 1948. gada IX Ģenerālā Sinodē ievēlētās Revīzijas komisijas amatā palika vienīgi Vilis Bergholds, jo arī iepriekšējā Ģenerālajā Sinodē ievēlētā Vilhelma Ozola vietā Sinode ievēlēja prāvestu Vilhelmu Miglu.

⁴⁷⁷ Zanda Mankusa, “Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas 1948. un 1951. gada Sinožu lēmumi un to nozīme tālākajā Baznīcas darbībā” // *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XII Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture. VI sējums, I daļa* (Daugavpils: Saule, 2003), 119.

⁴⁷⁸ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 11. l., lp. skaits nav numurēts.

⁴⁷⁹ Kopš 1948. gada kristīto skaits Rīgā bija krities gandrīz divas reizes (no 1241 līdz 751), bet visā Latvijā no 8511 līdz 5604. Laulību skaits Rīgā krities no 641 līdz 419, visā Latvijā no 2970 līdz 1617, dievgaldnieku

VI. SATVERSMES LABOJUMI 1968. GADĀ – TO KONTEKSTS, TENDENCES UN MĒRĶI

1. Ģenerālās Sinodes sasaukšanas galvenie iemesli 60. gadu otrajā pusē

Pēc 1951. gadā notikušās X Ģenerālās Sinodes, pirms kuras G. Tūrs piedzīvoja pilnīgu sagrāvi savu un arī Virsvaldes akceptēto Satversmes labojumu ieviešanā, kas parādīja padomju režīma baznīcu kontrolējošo iestāžu stingro principialitāti nepieļaut nekādas ar viņiem nesaskaņotas darbības, G. Tūrs, izmantojot formāli Satversmē dotās tiesības, vairs Ģenerālās Sinodes nesusauca. Protams, saskaņā ar 1929. gada Noteikumu § 20⁴⁸⁰ atļauja Sinodes sasaukšanai bija jādod RKLP Maskavā. Taču laika posmā no 1951. līdz 1967. gadam nevar atrast pierādījumus, ka G. Tūrs būtu gribējis sasaukt Sinodi, bet padomju režīms to viņam nebūtu ļāvis. Rezultātā baznīcu 17 gadus vadīja Virsvaldes un Revīzijas komisijas locekļi.

Satversme gan neparedzēja noteiktus termiņus Ģenerālo Sinožu sasaukšanai, taču netieši par trīs gadu termiņu var spriest pēc Satversmes § 27.k apakšpunkta, kas paredzēja, ka Sinode ievēl uz 3 gadiem Virsvaldes un Revīzijas komisijas locekļus. Līdz ar to, ja Sinode netiek sasaukta ik pa trim gadiem, Virsvalde un Revīzijas komisija formāli savas pilnvaras zaudē. Tomēr G. Tūra darbības laikā līdz 1951. gadam jau bija precedents, ka Virsvaldes un Revīzijas komisijas pilnvaras tika pagarinātas uz vienu gadu, kad trīs gadu termiņš tika pārsniegts.

1951. gada X Ģenerālā Sinode bija ievēlējusi mācītājus Leonu Taivānu, Viktoru Ozoliņu un Biržu draudzes priekšnieku Jāni Mazarkēviču par Virsvaldes locekļiem kandidātiem (lai arī 1948. gada Satversme to neparedzēja), bet mācītājus R. Pureniņu un Cēsu Sv. Jāņa draudzes priekšnieku Mārtiņu Vasseru par Revīzijas komisijas kandidātiem⁴⁸¹ ar domu, ka, ja gadījumā kādi Virsvaldes vai Revīzijas komisijas locekļi starplaikā no amata aizietu vai mirtu, viņu vietā būtu iespējams kooptēt šīs Sinodes apstiprinātas personas. Iespējams, ar šo soli G. Tūrs centās nodrošināt Virsvaldes darbu arī tādos apstākļos, kad Ģenerālo Sinodi sasaukt nebūtu iespējams. Tomēr tā rezultātā Virsvaldes locekļi savus amatus ieņēmtu pretrunā ar Satversmē noteikto. 1965. gada beigās Virsvaldē bija palikuši tikai 4 locekļi (arhibīskaps

skaitis krities no 93 660 līdz 64 804.

⁴⁸⁰ §20: "Reliģiskās organizācijas un ticīgo grupas reliģiskos kongresus un apspriedes var sasaukt tikai katrā atsevišķā gadījumā ar PSRS Ministru Padomes Reliģijas lietu padomes atļauju".

⁴⁸¹ Zanda Mankusa, "Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas mācītāju darbība laika posmā no 1954. līdz 1964. gadam," *Ceļš* Nr. 53 (2001): 43.–44. lpp.

G. Tūrs, prāvesti A. Kauliņš, P. Kleperis un A. Vecmanis) paredzēto sešu vietā⁴⁸², bet Revīzijas komisijā 2 locekļi (Jaunās Sv. Ģertrūdes draudzes priekšnieks J. Vēgers un V. Bergholds) paredzēto trīs vietā. Revīzijas komisijas kandidāts M. Vassers mira 1967. gada sākumā, līdz ar to kandidātu skaits arī Revīzijas komisijai 1967. gada sākumā bija izsmelts. 1967. gada nogalē nomira arī prāvests A. Kauliņš. Līdz ar to Virsvaldes locekļu skaitā jau bija trīs vakances, kuras varēja aizpildīt tikai Ģenerālā Sinode.

2. “Bezsiņožu” perioda politiskais konteksts – padomju režīma antirelīģiskā cīņa 50. un 60. gadu mijā un mierīgās līdzāspastāvēšanas politika 60. gadu otrajā pusē

Šo periodu var nosaukt arī par “reāli eksistējošā sociālisma periodu”. Perioda sākumā padomju valsts iekārta maksimāli tuvinājās totalitāras valsts ideāltipam, bet pēc Staļina nāves 1953. gadā, sākoties tā sauktajam Ņikitas Hruščova laikam, notika atteikšanās no terora kā sabiedrības vadības līdzekļa un tika iedibinātas zināmas tiesiskuma normas. Savukārt pēc Ņ. Hruščova gāšanas 1964. gadā sākās t.s. “stagnācijas periods”, kas turpinājās līdz pat 1984. gadam. Šajā laikā režīms stabilizējās un piekopa nevis ideoloģisko pretinieku un disidentu iznīcināšanas politiku, bet gan centās tos piesaistīt ar privilēģijām, panākot vismaz ārēju lojalitāti⁴⁸³, kas izpaudās arī režīma attiecībās ar baznīcu. Šajā periodā baznīca tika caurvīta ar Valsts Drošības komitejas (turpmāk - VDK) aģentu tīklu. Pastāv uzskats, ka padomju režīms, kāds tas attīstījās pēc Staļina nāves, atbilda posttotalitārajam modelim, kuru pavadīja režīma birokratizācija un profesionalizācija.⁴⁸⁴ Lai arī posttotalitārie režīmi, pēc J. Linca uzskatiem, atteicās no represijām, tomēr paturēja lielāko daļu no pastāvošajiem kontroles mehānismiem, kuri, lai arī bija mazāk asiņaini nekā Staļina laikā, tomēr turēja pārraudzībā visu sabiedrības kopumu. Padomju režīma posttotalitārā perioda sākumposmā līdz 60. gadu sākumam komunistiskās partijas augstākajos varas ešelonos radās pārliecība par drīzu komunistiskās sabiedrības izveidošanās iespējamību. Liela daļa padomju vadītāju

⁴⁸² 1952. gada 25. aprīlī mirušā G.Šauruma vietā par Virsvaldes locekli kļuva L.Taivāns, bet no 1954. gada 19. maija sakarā ar K. Šlosberga nāvi Virsvaldes sastāvā iekļuva V. Ozoliņu. 1959. gadā no Virsvaldes locekļa pienākumiem atteicās L. Taivāns un viņa vietu ieņēma J. Mazarkēvičs (Zanda Mankusa, “Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas mācītāju darbība laika posmā no 1954. līdz 1964. gadam”, 44. lpp.). 1965. gada 16. septembrī mira Virsvaldes loceklis prāvests A. Vītols. Taču vairs nebija neviena Virsvaldes locekļa kandidāta, kurš varētu ieņemt viņa vietu. Revīzijas komisijas loceklis prāvests V. Migla mira 1965. gada 9. septembrī, bet viņa vieta līdz pat 1966. gada 27. decembrim netika aizpildīta, līdz tajā kooptēja R. Purenīņu, kas, visticamāk, bija izskaidrojams ar nepieciešamību veikt kases revīziju par 1966. gadu.

⁴⁸³ Daina Bleiere, *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR* (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012), 36.–37. lpp.

⁴⁸⁴ Juan J. Linz, *Totalitarere und autoritātaere Regime*, 233.

uzskatīja, ka atteikšanās no staļinisma negatīvajām iezīmēm beidzot ir pavērusi iespēju īstenot dzīvē visas cilvēces gaišo nākotni – drīzu komunistiskās iekārtas izveidošanu.

Tāpēc periodā starp 1951. gada X Ģenerālo Sinodi un 1968. gada XI Ģenerālo Sinodi padomju režīma attieksmē pret baznīcu notika vairāki pavērsieni. Līdzīgais padomju režīma politikā attiecībā uz baznīcu līdz 1953. gadam un pēc J. Staļina nāves bija centieni likvidēt baznīcu kā vērā ņemamu sabiedrisku institūtu, izspiežot to no valsts sabiedriskās dzīves. Tomēr līdz 60. gadu sākumam vēl nekad oficiāli netika nosprausts mērķis baznīcu iznīcināt pilnībā, proti, izskaust reliģijas pastāvēšanu. Laika posmu no J. Staļina nāves līdz pat 60. gadu sākumam var raksturot kā sagatavošanās posmu, lai īstenotu visaptverošu uzbrukumu reliģijai kopumā.

2.1. Antireliģiskās kampaņas iemesli, norise un rezonanse

Pirmie antireliģiskās cīņas pastiprināšanās vēstneši parādījās jau drīz pēc J. Staļina nāves. Viens no nozīmīgākajiem komunistiskās partijas lēmumiem, kas liecināja par jauno politiku pret baznīcu, bija 1954. gada 7. jūlijā pieņemtais rīkojums “Par būtiskiem trūkumiem zinātniski ateistiskajā darbā un tā uzlabošanu”, kurā tika pārskatīta un nosodīta līdzšinējā politika attiecībā uz baznīcu un piedāvāta atgriešanās pie pirmskara principiem cīņā pret “reliģiskajām paliekām”. Tomēr, pateicoties garīdzniecības un draudžu locekļu asajiem protestiem⁴⁸⁵, kā arī dažu CK prezidija locekļu (G. Maļenkovs, K. Vorošilovs, V. Molotovs, kuri piedalījās J. Staļina politikas veidošanā, kas bija vērsta uz baznīcas integrēšanu valsts sistēmā) iebildumiem, 1954. gada 10. novembrī tika pieņemts jauns rīkojums, kas daudzējādā ziņā bija pretrunā ar jūlija rīkojumu, nosodot varas iestāžu patvaļu un ticīgo aizskaršanu. 1954. gada 11. decembrī G. Maļenkovs tikās ar patriarhu Aleksiju, un tas iezīmēja zināmu mierizlīgumu, kas turpinājās līdz 1958. gadam.

Sākot ar 1958. gadu, līdz šim samērā līdzsvarotās reliģijas un režīma attiecības sāka pakāpeniski pasliktināties. Oto Luhterhandts (*Otto Luchterhandt*) šo periodu no 1958. gada līdz 1964. gadam nosauc par baznīcas vajāšanas laiku valsts un sabiedrības virzības uz komunisma uzcelšanu apstākļos.⁴⁸⁶ Jaunais pagrieziena punkts padomju politikas izmaiņās pret baznīcu un reliģiju bija saistīts ar daudziem iemesliem. Viens no būtiskajiem iemesliem bija 50. gadu beigās radusies ideoloģiskā ilūzija par komunistiskās ideoloģijas dzīvotspēju un

⁴⁸⁵ Arhibīskapi pieprasīja nekavējoties sasaukt ārkārtēju bīskapu padomi, lai apspriestu kritisko situāciju, metropolīti sūtīja uz Maskavu asas protesta vēstules, cilvēki sāka masveidā kristīt bērņus un atpirkt dievnamu piederumus.

⁴⁸⁶ Otto Luchterhandt, *Die Religionsgesetzgebung der Sowjetunion* (Berlin: Berlin-Verlag, 1978), 11–12.

komunisma uzvaru pārredzamā nākotnē. Sākās gatavošanās septiņgadu plānam⁴⁸⁷, kas radīja lielu apdraudējumu reliģiskajām organizācijām, jo reliģija atkal tika definēta kā kapitālistiskās domāšanas palieka.

Cits faktors bija režīma vadītāju bažas, ka situācijā, kad masu represijas vairs nenotiek, var tikt pazaudēts ideoloģiskais monopols, jo pēckara gados, pateicoties režīma un reliģijas mierīgās līdzāspastāvēšanas politikai, pastiprinājās interese par reliģiju, pieauga Krievijas pareizticīgās baznīcas autoritāte un ietekme, arī citu konfesiju ietekme, kā arī pieauga ticīgo pašapziņa un pilsoniskā aktivitāte. Daudzi no viņiem, it īpaši jaunatne, uzskatīja, ka atbrīvošanās no staļiniskā mantojuma un atgriešanās pie ļeņiniskajiem principiem nozīmē atgriešanos pie valsts neiejaukšanās politikas reliģisko organizāciju iekšējās lietās. 50. gadu vidū saskaņā ar 1955. gada 17. septembra PSRS AP dekrētu par padomju pilsoņu amnestiju no noņemam masveidā tika atbrīvoti ieslodzītie. Viņu vidū daudzi bija reliģiski noskaņoti, bet daļa arī reliģiski aktīvistu un garīdznieki. Ja vien netraucēja slimība vai vecums, viņi lielākoties atgriezās kalpošanā savās draudzēs vai tika nosūtīti kalpot citās draudzēs. Šajā procesā aktīvi iesaistījās arī arhibīskaps G. Tūrs un LELB Virsvalde, kura centās palīdzēt mācītājiem iekārtoties draudzēs.⁴⁸⁸

50. gadu beigās sākās priekšdarbi visaptverošai ticīgo ierobežošanai: baznīcu masveida slēgšanas, reģistrācijas atņemšana draudzēm, represijas pret draudžu mācītājiem un aktīviem draudzes locekļiem, tika sagatavota plaša ideoloģiskā kampaņa.⁴⁸⁹ Varas aprindās satraukumu radīja sākusies reliģiozitātes atdzimšana.

Oficiāli kampaņas sākumu var datēt ar 1958. gada 4. oktobrī.⁴⁹⁰ Visām partijām, valsts

⁴⁸⁷ Septiņgadu plāns paredzēja izveidot visaptverošu ideoloģisku programmu, kas uz zinātniski tehniskā pamata nosaka pāreju no sociālisma uz komunismu un rada šai pārejai materiāli tehnisko bāzi, un attīstīt sociālistisko kultūru un komunistiskās apziņas veicināšanu padomju cilvēku vidū, un sasniegt attīstīto kapitālistisko valstu līmeni.

⁴⁸⁸ "Mācītājs Roberts Feldmanis, kurš no izsūtījuma atgriezās viens no pirmajiem jau 1954. gadā, atceras: "Tūrs mani saņēma ļoti sirsnīgi, burtiski – "atplestām rokām", uzaicinādams atkal stāties Baznīcas darbā, ko, protams, ar pateicību pieņēmu. Jau nākošajā rītā man bija jāierodas Baznīcas Virsvaldē apspriest turpmākās darba lietas. Tūra nostāja pret mani nebija nekāds izņēmums. Ar līdzīgu gatavību izkārtot darba lietas viņš bija pret visiem, kas atgriezās no lāģeriem, darīdams to ātri, pirms citas iestādes varētu radīt kādus apgrūtinājumus." (Zanda Mankusa, op. cit., 70. lpp.)

⁴⁸⁹ Avīzēs parādījās raksti par garīdzniekiem, kas atteikušies no saviem amatiem; pieauga antibaznīciskā propaganda; divu gadu laikā (1956.–1957.) divas reizes pieauga nolasīto ateistisko lekciju skaits; sāka izdot ikgadējo Ļeņingradas Reliģiju vēstures un ateisma muzeja izdevumu; 1957. gada augustā Maskavā notika ateisma teorētiku konference, kas izstrādāja paredzamās antireliģiskās cīņas teorētiskos pamatus; komunistiskās partijas vadošajos amatos nokļuva cilvēki, kuri nebija apmierināti ar līdzšinējo valsts un baznīcas attiecību praksi (M. Suslovs, E. Furcova, P. Pospelovs, L. Iljičevs); antireliģisko noskaņu kurināšana notika visplašākajos partijas un komjaunatnes slāņos, kas priekšā stāvošo karu ar reliģiju padarīja praktiski neizbēgamu.

⁴⁹⁰ 1958. gada 4. oktobrī tika izdots slepens PSKP CK rīkojums par nepilnībām zinātniski ateistiskajā propagandā, kurā visām partijām, valsts un sabiedriskajām institūcijām tika uzdots izvērst spiedienu uz padomju cilvēku "reliģisko palieku" likvidēšanu. Tās mērķis bija ne tikai parādīt reliģisko uzskatu maldīgumu un novērst no reliģijas tos, kuri jau bija sākuši par savu reliģisko pārliecību šaubīties, bet arī ideoloģiski attaisnot vardarbīgo cīņu pret reliģiju, tādējādi izveidojot atšķirtības mūri starp ticīgajiem un

un sabiedriskajām institūcijām tika uzdots sākt cīņu ar padomju cilvēku “religiskajām paliekām”.⁴⁹¹ XXI PSKP kongress, kas notika no 1959. gada 27. janvāra līdz 5. februārim, pieņēma lēmumus par ideoloģiskā darba un pretbaznīcas politikas pastiprināšanu, pieauga antireligiskā propaganda presē un grāmatās⁴⁹², mācību iestādēs atgriezās reliģijai naidīgā audzināšana. 1960. gada 13. janvārī PSKP CK pieņēma rīkojumu “Par pieņemamajiem mēriem, lai likvidētu kulta likumdošanas pārkāpumus garīdzniecības vidū”, 1961. gada 16. martā PSRS MP apstiprināja rīkojumu “Par kulta likumdošanas ievērošanas kontroles pastiprināšanu”, PSKP CK pieņēma lēmumu par pārkāpumu likvidēšanu padomju likumdošanā par kultiem, un 1961. gada sākumā PSRS MP pieņēma nākamās noteikumus par kontroles pastiprināšanu pār kulta likumdošanas izpildi. Tie visi paredzēja pastiprināt reliģisko draudžu kontrolēšanu valstiskā un vietējā līmenī, vēl stingrāk uzraudzīt reliģisko apvienību centrus, nodrošināt savlaicīgu PSKP CK un PSRS MP informēšanu par šo centru darbību, mērķtiecīgu reliģisko organizāciju un to vadošo personu iesaistīšanu cīņā par mieru.⁴⁹³ Ar Pareizticīgo baznīcas lietu padomes vadītāja G. Karpova atcelšanu 1960. gada 21. februārī un pareizticīgās baznīcas otrās vadošās amatpersonas metropolīta Nikolaja atstādināšanu 1960. gada septembrī līdzšinējā relatīvās tolerances režīma un reliģijas attiecību perioda galvenie pārstāvji bija nomainīti un sākās jauns laikmets valsts un baznīcās attiecībās.

Kampaņas mērķis bija ne tikai vienkārši apstādināt reliģiozitātes izaugsmi valstī, bet radikāli, ātri tikt galā ar reliģiju kopumā, pilnībā to izskaust no padomju cilvēka sabiedriskās, kultūras un garīgās dzīves un ne tikai parādīt reliģisko uzskatu maldīgumu un novērst no reliģijas tos, kas ir sākuši par to šaubīties, bet ideoloģiski attaisnot vardarbīgi administratīvo cīņu pret reliģiju, izveidot atšķirtības mūri starp ticīgajiem un pārējo sabiedrību. Kampaņu raksturoja gan pierādījumu izvirzīšana pret reliģiju, gan arī naida jūtu kultivēšana pret ticīgajiem, it īpaši pret sektantiem (brīvbaznīcām).⁴⁹⁴ Tika radīts ienaidnieka kults, apzināti sabiezot krāsas un piedēvējot brīvbaznīcām tādas darbības kā pašnāvību glorifikāciju un

pārējo sabiedrību (Tatjana Ņikoļskaja, op. cit., 174).

⁴⁹¹ M. Škarovskij, op. cit., 455. To iezīmēja drīz pēc tam laikrakstā “Komunisti” publicētā redaktora sleja “Zinātniski ateistiskās propagandas pastiprināšana” un attiecīgs arodbiedrību padomes lēmums 1958. gada 21. novembrī.

⁴⁹² 1959. gada 5. maijā sāka izdot žurnālu “Zinātne un reliģija”, kas kļuva par svarīgāko mediju tribūnu cīņā pret reliģiju. 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā rakstnieki sāka izpildīt valsts pasūtījumus pēc ateistiska rakstura literatūras, un daudzi no šiem darbiem tika arī ekranizēti. 1959. gada 29. aprīlī tika izdots materiālu kopums “Komunistiskā partija un padomju valdība par reliģiju un baznīcu”, turklāt neparasti lielā metienā – 200 000. Krājuma izdošanas mērķis bija nevis iepazīstināt ticīgos ar viņu tiesībām, bet gan padarīt viņu stāvokli tiesiski nedrošāku, nekā tas bija patiesībā.

⁴⁹³ Vienīgais izņēmums, kas paredzēja reliģisko organizāciju iesaistīšanos sabiedriskās aktivitātēs, bija “reliģisko organizāciju un to vadošo personu iesaistīšanās cīņā par mieru, lai norautu maskas pretpadomju propagandai par reliģiju vajāšanu PSRS” (PSKP CK prezidija lēmums 1960/1961). “Miers” un “draudzība” bija galvenie termini, ar kuru palīdzību baznīcas tika iesaistītas padomju ārpolitikas interesēs un aktivitātēs.

⁴⁹⁴ Tatjana Ņikoļskaja, op. cit., 173–175.

bērnu rituālo upurēšanu, tās padarot par grēkāžiem un visu problēmu iemesliem sabiedrībā. Tā laika antirelīģiskā propoganda atstāja dziļas pēdas padomju cilvēku apziņā, ietekmēja viņu attieksmi pret brīvbaznīcām uz nākamajiem gadu desmitiem. Taču šī propagandas ietekme nebija vispārēja, negatīvās informācijas pārpilnība par reliģiskām tēmām nogurdināja sabiedrību un dažkārt veicināja pretēju reakciju – intereses pieaugumu par reliģiju un neuzticēšanos oficiālajai ideoloģijai.

Izteikti mainījās valsts birokrātiskā aparāta funkcijas attiecībā uz reliģiskajām organizācijām. 1961. un 1962. gadā pie pilsētu un lauku Tautas deputātu Padomju izpildkomitejām tika izveidotas īpašas komisijas, lai kontrolētu un uzraudzītu likumu ievērošanu par kultiem. Šis solis būtiski mainīja padomju varas taktiku reliģisko organizāciju darbības uzraudzībā. Šo komisiju uzdevums bija izstrādāt reliģisko draudžu un garīdznieku darbības ierobežošanas un vājināšanas metodes un tās īstenot. 1961. gada 16. martā tika pieņemta PSRS MP instrukcija, kas ierobežoja ticīgo darbības lauku, jo noteica, ka draudžu reģistrācija, kulta ēku atsavināšana vai nodošana lietošanā ir jāsaskaņo rajona izpildkomitejās, bet “kulta kalpotāju” reģistrāciju veic RKLP pilnvarotais personīgi. Turklāt “kulta kalpotāji” varēja veikt kulta darbības (kristības, māju iesvētības) tikai ar valsts varas iestāžu atļauju, un ziedojumu vākšana ārpus kulta ēkām, kā arī svētceļojumi tika aizliegti.

Situācijas kritiskums atspoguļojās arī Virsvaldes sēžu darba kārtībā. Piemēram, 1962. gada 27. novembrī notika Virsvaldes ārkārtējā sēde, kura pilnvaroja arhibīskapu, piedaloties Viskrievijas patriarha Alekseja 85 gadu jubilejas pasākumos Maskavā, sazināties ar RKLP un noskaidrot par “it kā notikušajām pārmaiņām baznīcu ēku inventarizācijā un apdrošināšanā” un aizstāvēt draudžu mācītājus “pret diskrimināciju, kādu pret viņiem pieļauj atsevišķas vietējās padomju iestādes attiecībā uz dzīvokļa maksu paaugstināšanu par 75%, līdz ar to “pielietojot pret viņiem represijas, kādas likums paredz ražīgu darbu nestrādājušiem un dīkdieniem”.⁴⁹⁵ Savukārt 1963. gada 23. janvārī Virsvaldes paplašinātajā sēdē, atskatoties uz aizvadīto gadu, arhibīskaps G. Tūrs izteicās šādi: “Sāpīgi jākonstatē, ka ļoti mazinājies kapu svētku skaits (tikai apmēram 25% no agrāko gadu skaita), jo daudzās draudzēs, pat veselos rajonos, pagājušā gadā tie netika atļauti, neskatoties uz ticīgo lūgumiem. Lejup gājuši arī svētdarbi, sevišķi, iesvētības un laulības. [...] Mūsu draudzēs patlaban valda liels satraukums. Baznīcas Virsvaldē ienāk ziņojumi un žēlošanās sakarā ar izdarīto baznīcas jauno inventarizāciju visas republikas apjomā, kuras rezultātā baznīcas vērtības ļoti paceltas un līdz ar to uztraucoši paaugstinātas apdrošināšanas maksas, no četri līdz vienpadsmit kārtīgi.”⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ LELB Arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 53. lp.

⁴⁹⁶ LELB Arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 55.–56. lp.

Baznīcas vadība norādīja, ka jaunais finanšu slogs, kas īstenots saskaņā ar Latvijas PSR MP 1962. gada 13. septembra rīkojumu Nr. 1357, nostāda baznīcu zem “būt vai nebūt” zīmes. Virsvalde saņēma izmisuma pilnus lūgumus pēc aizstāvības, jo “tā ir draudžu likvidācija”, “lauku mazajām draudzēm apdrošināšanas maksas nav pa spēkam samaksāt”, “draudžu stāvoklis ir kritisks”.

Atšķirībā no 1928.–1933. gada vajāšanām šis tika īstenots ar birokrātijas pastiprināšanos, lai “ievērotu likumus”. Ļoti daudz bija atkarīgs no vietējām varas iestādēm. Antireliģiskās cīņas svarīgākais elements bija konkrētu reliģisko organizāciju likvidēšana.⁴⁹⁷ Administratīvā veidā visā PSRS tika slēgti dievnami, klosteri, draudzēm atņemtas reģistrācijas tiesības. Dažās vietās vietējās varas iestādes to darīja bez RKLP piekrišanas, kas izraisīja tās neapmierinātību. Partijas un valsts institūcijās nebija vienprātības par antireliģiskās kampaņas metodēm. RKLP darbinieku vidū bija arī tādi, kas administratīvās metodes uzskatīja par bezjēdzīgām vai pat kaitīgām, atzīstot, ka tur, kur tiek slēgti visi dievnami un draudzes, pieaug neregistrēta reliģiska darbība, tā notiek mājās bez kulta kalpotāju klātbūtnes.⁴⁹⁸

Vienīgā baznīca, kurā šo vajāšanu vilni pieredzēja citādi nekā pārējās padomju varas uzraudzībā esošās baznīcas, bija katoļu baznīcā Lietuvā. 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā tajā nenotika nedz ievērojamas represijas pret garīdzniekiem, nedz arī draudžu un baznīcu masveida slēgšana. Vienīgās antireliģiozās aktivitātes no padomju varas puses aprobežojās ar reliģiskās dzīves kontrolēšanas pakāpes paaugstināšanu, dvēselkopšanas darbības ierobežošanu un ateistiskās indoktrinēšanas pasākumu pastiprināšanu. Galvenais šīs atšķirīgās reliģijpolitikas īstenošanas iemesls bija jaunā pāvesta Jāņa XXIII ievēlēšana amatā 1959. gadā. Viņa darbība tika vērsta uz aukstā kara saspīlējumu mazināšanu un dialoga atjaunošanu ar komunistiskā režīma valstīm. Viņš sāka īstenot jaunu Vatikāna ārpolitiku iepretī šīm valstīm, meklējot kompromisus un tik ļoti neiedziļinoties ideoloģiskajā polemikā. To sekmēja arī fakts, ka pēc N. Hruščova gāšanas, varu PSRS un komunistiskajā partijā

⁴⁹⁷ Laika posmā no 1959. līdz 1962. gadam draudžu skaits, piemēram, pareizticīgajā baznīcā, samazinājās no 22 000 līdz 11 500 un līdz 1965.–1966. gadam līdz 7500. Pareizticīgo lietu padome izstrādāja jaunus draudžu statūtus, kurus pareizticīgās baznīcas sinode pieņēma 1961. gada 18. aprīlī. Saskaņā ar tiem mācītāju vairs nevarēja iecelt bīskaps, bet tas bija jāievēl draudzei, līdz ar to bīskaps zaudēja visu noteikšanu pār draudzes dzīvi un varēja rūpēties tikai par garīgo vadību. Valsts uzraugošajām iestādēm bija daudz vieglāk ietekmēt vietējo draudžu nekā bīskapa izvēli. 1961. gada 16. marta noteikumi kļuva par pamatu arī nodokļu reformai attiecībā uz kulta kalpotājiem. Sociālās apdrošināšanas sistēmā varēja tikt iekļauti tikai tie baznīcas darbinieki, kuru uzdevums bija tīri tehnisks, īpašumi vai lietvedība, vai cits sabiedrībai derīgs darbs. Visbeidzot – 1962. gada 19. decembrī tika pieņemti jauni Noteikumi par reliģiskajām organizācijām, kuri atcēla 1929. gada Noteikumus. § 22 bija sacīts, ka reliģiskajiem kongresiem un to ievēlētajām izpildinstitūcijām nav juridiskas personas tiesības un tiem arī nav tiesību veidot centralizētas kases brīvprātīgo ziedojumu vākšanai, tās nevar iekasēt nodokļus, izīrēt citiem telpas kulta noturēšanai, tām nevar būt pašām savi īpašumi, tām nav tiesību slēgt līgumus vai darījumus.

⁴⁹⁸ Tatjana Ņikoļskaja, op. cit., 182.

pārņēma spēki, kuriem komunistiskā ideoloģija nebija vienīgā identitāte. Lai gan Vatikāna un komunistiskās partijas līderu kontakti kļuva biežāki, tas gan nenozīmēja, ka uzlabojās arī katoļu baznīcas situācija Lietuvā. Vienīgais izņēmums bija jaunu bīskapu iecelšana, kas notika visās sociālistiskā bloka valstīs, līdz ar to Lietuvā laikā no 1965. līdz 1969. gadam tika iesvētīti četri jauni diecēžu bīskapi. II Vatikāna koncila izvērstās reformas padomju varas reliģiju ekspertiem šķita kā instruments, kas varētu vājināt katoļu baznīcu Lietuvā, jo, pēc VDK novērojumiem, daļa konservatīvo garīdznieku un draudžu tās pieņēma ar grūtībām. Šī iemesla dēļ padomju vara akceptēja šo reformu īstenošanu Lietuvā, bet tas savukārt izraisīja baznīcas darbības aktivizēšanu reformistiski noskaņoto draudzes locekļu vidū. Tāpēc var apgalvot, ka tieši II Vatikāna koncils bija galvenais impulss katoļu opozīcijas kustībai Lietuvā turpmākajos gados. Cits iemesls bija kompromisus meklējošo attiecību starp PSRS un Vatikānu rezultātā radušies neatkarīgie kanāli, pa kuriem Rietumiem bija iespējams nodot patiesu informāciju par baznīcas situāciju padomju varas apstākļos. Savukārt tas izraisīja pagrīdes literatūras izdošanas kustību, kas īpaši plaši Lietuvā izvērtās 70. un 80. gados.

2.2. Reliģiskās dzīves stabilizācija

Atšķirībā no iepriekšējā baznīcu vajāšanu viļņa 1929.–1939. gadā PSRS vairs nebija noslēgta tipa sabiedrība. Pēc II Pasaules kara situācija bija mainījusies. Padomju režīmam kampaņas rezultāti nenesa nekādus ieguvumus – mēģinājumi ātri tikt galā ar reliģiju bija izgāzušies, valsts un baznīcu savstarpējās attiecības iedragātas, un tas pats attiecās arī uz baznīcas un sabiedrības attiecībām. Vajāšanas izraisīja ticīgo masveida pretošanos. Viņu vidū bija attīstījusies neuzticēšanās valsts varas institūcijām, pieaudzis pretpadomju noskaņojums un izveidojusies taktika izdzīvot, izolējoties no sabiedrības, noslēdzoties īpašās ticīgo subkultūras formās, jo daudziem padomju pilsoņiem ticīgie bija kļuvuši kā personas *non grata*, tiesiski un sociāli neaizsargāti, un tas veicināja huligāniskus uzbrukumus baznīcām. Oficiālās instances šos uzbrukumus neatbalstīja, taču praksē bieži izrādīja bezdarbību. Antireliģiskā kampaņa atklāja reliģiskās apziņas dzīvotspēju, ticīgo pašapziņu un pilsonisko gatavību un spēju aizstāvēt savas tiesības. Padomju režīmam nekas cits neatlika kā piekāpties, bet RLKP turpmākajos gados vajadzēja krietni pacensties, lai stabilizētu reliģisko dzīvi. Lai arī valsts un baznīcas attiecību modelis un padomju reliģiskā politika palika iepriekšējā, tā tika īstenota daudz piesardzīgāk un elastīgāk. Antireliģiskās cīņas pārspilējumi radīja sabiedrības destabilizācijas un šķelšanās riskus, sāka kaitēt PSRS starptautiskajam tēlam, tāpēc, lai arī tika saglabāti iepriekšējie politiskie mērķi attiecībā uz reliģiju, politikas kurss

tika koriģēts.⁴⁹⁹

Tāpēc 1964. gada rudenī antireliģiskā cīņa sāka noplakt⁵⁰⁰, bet pēc N. Hruščova gāšanas beidzās pavisam. N. Hruščova iniciētā antireliģiskā kampaņa bija pēdējais mēģinājums likvidēt reliģiju PSRS.

1965. gada 27. janvārī PSRS AP prezidijs pieņēma lēmumu "Par atsevišķiem sociālistiskās likumības pārkāpumiem attiecībā uz ticīgajiem". Vietējiem pilnvarotajiem tika uzdots ziņot par to, kas darīts, lai pārtrauktu administratīvos pārspīlējumus, sistematizēt informāciju par atceltajiem tiesas un izsūtīšanas lēmumiem, par visu notiesāto ticīgo lietu pārskatīšanu, kā arī par reliģisko organizāciju pieļautajiem likumdošanas pārkāpumiem. Daļa no šajā laikā notiesātajiem tika atbrīvoti un rehabilitēti. Tiesu ļaunprātības gadījumu dēļ tika nolemts dekriminalizēt dažus tādus maznozīmīgus kulta likumdošanas pārkāpumus kā reliģisko organizāciju neregistrēšana, pārkāpumi reliģisko sapulču, gājienu un citu kulta ceremoniju noturēšanā un bērnu un jauniešu grupu organizēšana. Par pārejiem kulta likumdošanas pārkāpumiem joprojām draudēja kriminālatbildība.

Vienlaikus pārmaiņas notika reliģiskās organizācijas uzraugošajās struktūrās. Tika likvidēta atsevišķā padome, kas uzraudzīja pareizticīgo baznīcu, un tās vietā 1965. gada 8. decembrī tika izveidota visas reliģiskās organizācijas kontrolējoša un uzraugoša RLP, kuras uzdevums bija konsekventi īstenot padomju valsts politiku iepretī reliģijai.⁵⁰¹ Jaunās padomes nolikums noteica, ka lēmumus par draudžu reģistrāciju, kulta kalpotāju reģistrāciju, kulta vietu atvēršanu vai slēgšanu pieņem pati RLP, nevis vietējās varas iestādes ar padomes saskaņojumu, kā tas notika antireliģiskās kampaņas laikā, kad reliģisko organizāciju likvidēšana bija antireliģiskās cīņas svarīgākais elements.⁵⁰² Nolikums arī aizliedza atlaist no darba vai eksmatrikulēt no mācību iestādēm personas par to reliģisko piederību.

Varētu teikt, ka pēc pēdējām plašajām baznīcas vajāšanām 50. gadu beigās un 60. gadu

⁴⁹⁹ Tatjana Ņikoļskaja, op. cit., 217.

⁵⁰⁰ Žurnāls "Padomju valsts un tiesības" 1965. gada sākumā publicēja PSRS Augstākās Tiesas Krimināllietu kolēģijas priekšsēdētāja G. Anaškina rakstu "Par apziņas brīvību un likumdošanas ievērošanu par reliģiskajiem kultiem". Rakstā tika atzīts, ka ticīgo audzinošais darbs dažās vietās tika aizstāts ar rupjiem administratīviem pasākumiem, ka tiesas ticīgo aktivitātes draudzes ietvaros nereti ir vērtējušas nepareizi kā organizatoriskas vai vadošas, ka pirmās instances tiesas bez nepieciešamajiem pierādījumiem ir piespriedušas apsūdzētajiem maksimālo sodu, ka atsevišķi procesi organizēti nemākulīgi, atsevišķi tiesas lēmumi pieņemti slikti izmeklētās lietās. G. Anaškina uzsvēra, ka "ir jāatceras, ka katrs neattaisnoti nežēlīgs vai netaisnīgs tiesas spriedums tikai veicina reliģiskā fanātisma uzplaukumu, ticīgo niknumu, reliģisko aizspriedumu nostiprināšanos vai pat pastiprināšanos". (G. Anaškina, "O svobođe sovesti i sobļuģeniji zakonogaželstva o reļiģioznih kuļtah [Par apziņas brīvību un likumdošanas ievērošanu par reliģiskajiem kultiem]". *Sovetskoje gosudarstvo i pravo 1 [Padomju valsts un tiesības]* (1965): 45.)

⁵⁰¹ PSRS MP RLP nolikums, kas izdots 1966. gada 10. maijā.

⁵⁰² Administratīvā veidā visā valstī tika slēgti dievnami, klosteri, draudzēm atņemtas reģistrācijas tiesības, ko vietējās varas iestādes bieži īstenoja, nesaskaņojot ar reliģijas kulta lietu padomi. Daļa padomes darbinieku šīs administratīvās metodes vērtēja kā bezjēdzīgas vai pat kaitīgas, līdz ar to arī pašās partijas un valsts institūcijās nebija vienprātības par antireliģiskās cīņas metodēm. (Tatjana Ņikoļskaja, op. cit., 182)

sākumā ar reģistrētajām reliģiskām organizācijām, t.sk. ar LELB, tika “noslēgts” sava veida sabiedriskais līgums, kas vairs netika balstīts vajāšanu draudos un terorā, bet gan uz savstarpējām garantijām, ar kurām apmainījās padomju režīms un baznīca.

Antireliģiskās kampaņas beigās iezīmēja jaunu posmu padomju režīma un baznīcu attiecībās, kas turpinājās līdz pat 80. gadu sākumam. Režīms akceptēja reliģisko organizāciju klātbūtni sabiedrībā uz nenoteiktu laiku, atsakoties no idejas par drīzu komunisma uzcelšanas iespējamību. Attiecības ar reģistrētajām baznīcām un draudzēm tika veidotas uz savstarpēja izdevīguma pamata, bet neregistrētās reliģiskās grupas un reliģisko disidentu kustības piedzīvoja vajāšanas. L. Brežņeva periodā attiecībā uz reliģiskajām institūcijām risinājās pastāvošo likumu kodifikācijas un skaidrošanas process.⁵⁰³ Ticīgo un neticīgo attiecības arvien biežāk tika risinātas ar dialoga starpniecību – arī žurnāla “Nauka i reļigija” (“Zinātne un reliģija”) lappusēs, kas nonāca pretrunā ar padomju režīma politikas pamatiem, ka reliģiska ticība ir fundamentāla apziņas kļūda. Lai arī neizglītoti un gados vecāki cilvēki varēja piederēt baznīcai un to apmeklēt, nebaidoties no represijām un pat kritikas, tomēr gados jaunāki un izglītoti baznīcas aktīvisti joprojām regulāri piesaistīja varas iestāžu uzmanību. Padomju režīma represijas vērsās pret gados jauniem aktīvistiem, galvenokārt protestantu draudžu locekļiem, kuri neoficiāli izplatīja reliģisku literatūru un mācīja bērnus, kā arī tiem gados jauniem, izglītotiem, atbildīgus administratīvus amatus ieņemošiem padomju pilsoņiem, kuri izrādīja aktīvu interesi par reliģiju vai aizstāvēja reliģiskās tiesības.

3. Mācītāju un padomju režīma pārstāvju neapmierinātība ar G. Tūra vadības stilu un personības izpausmēm 60. gadu otrajā pusē

60. gadu vidū parādījās arvien izteiktāka neapmierinātība ar arhibīskapa G. Tūra baznīcas vadības stilu. Neapmierinātību pauda gan padomju režīma pārstāvji, gan LELB mācītāji⁵⁰⁴. RLP un tās pilnvarotais P. Liepa aktivizēja darbību, lai panāktu G. Tūra atcelšanu

⁵⁰³ Philip Walters, “A survey of Soviet religious policy”, 23.

⁵⁰⁴ Informatīvajā atskaitē par 1965. gadu PSRS MP RLP priekšsēdētājam V. Kurojedovam LPSR RLP pilnvarotais P. Liepa rakstīja: “Vairums garīdznieku un ticīgo ir neapmierināti ar G. Tūra darbību un uzvedību. Viņa kurlums, aizkaitinātība, godkāre un netaktiskums attiecībās ar kulta kalpotājiem pēdējo gadu laikā ir izveidojušas par viņu sliktu slavu. Ja vēl ņemt vērā atsevišķus gadījumus, kad viņš ir veicinājis kulta likumdošanas pārkāpumus, tad kļūst skaidrs, ka ir nobriedis jautājums par Latvijas PSR ev.lut. baznīcas galvas nomainīšanu ar gudru un lojālu personu.” (LVA, 1419. f., 3. apr., 280. l., 8. lp.). Arī atskaitē par 1966. gadu P. Liepa izteicās, ka “ar katru gadu aug garīdzniecības neapmierinātība ar arhibīskapu G. Tūru. Viņa pieķeršanās alkoholam, nepacietība un godkāre, kā arī vecuma kurlums izsauca kurnēšanu un izsmieklus. G. Tūrs ir kļuvis viegli aizkaitināms, ne ar vienu vairs nerēķinās, bet dažreiz pat veicina kulta likumdošanas pārkāpumus. Mums liekās, ka ir nobriedis jautājums par arhibīskapa nomainīšanu”. (LVA, 1419. f., 3. apr., 281. l., 13. lp.)

no arhibīskapa amata⁵⁰⁵, nomainot viņu ar gudrāku un lojālāku personu. Tā bija metafora, kas izteica pilnvarotā vēlmi pēc tāda baznīcas vadītāja, kurš būtu daudz atsaucīgāks un pretimnākošāks padomju reliģijas politikai nekā G. Tūrs. Lai arī sākotnēji G. Tūrs bija paklausīgs padomju režīma ieteikumiem⁵⁰⁶, tomēr 1963. gadā savā ziņojumā PSRS MP RKLK pilnvarotais P. Liepa raksturoja G. Tūru kā gudru cilvēku, kurš realizē politisku spēli ar padomju valdību ar mērķi paplašināt un nostiprināt baznīcu. G. Tūrs centās atrast dažādus veidus, kā izmantot valdības politiku baznīcas labā – rīkojot svētku dievkalpojumus aizlūgšanām par mieru ar vairāku mācītāju un draudžu korus piedalīšanos, pieņemot valdības politiku atbalstošus rakstus un rezolūcijas, kas uzsver baznīcas lojalitāti valstij, savus ārzemju kontaktus izmantojot ne tikai padomju varas, bet arī baznīcas interešu paušanai, ieņemot arvien kategoriskāku nostāju iepretī pilnvarotajam, kārtojot LELB lietas, izsakoties daudz tiešāk savos apkārtrakstos draudzēm un mācītājiem⁵⁰⁷ un nereti dodot padomus nepildīt vietējās varas rīkojumus, kuri bija pretrunā ar padomju likumdošanu un kaitē draudzēm.⁵⁰⁸ Tomēr attiecības bija problemātiskas ne tikai ar padomju varas iestādēm, bet arī ar mācītājiem un draudzēm. Tas saistījās ar daudziem kompromisa lēmumiem, kurus G. Tūrs un Virsvalde pieņēma, lai, aktīvi sadarbojoties ar padomju varu un daudzējādā ziņā esot padomju varas adeptiem, tomēr varētu izmantot šo sadarbību, lai organizētu draudžu dzīvi. Tā bija kā “velnišķīga saspēle”. Daudziem šīs sadarbības iemesli nebija saprotami.⁵⁰⁹

Neskatoties uz pilnvarotā spiedienu un arī draudžu un mācītāju izteikto kritiku, Virsvaldes svinīgajā paplašinātajā plenārsēdē⁵¹⁰ 1965. gada 6. jūlijā G. Tūrs izteicās, ka, lai arī viņš jūtot savu gadu nastu un neesot vairs tādā spēkā kā amata pienākumu pildīšanas sākumā, tomēr esot pie pietiekamas veselības. Taču, neskatoties uz to, viņš negribētu būt par šķērslī progresam baznīcas dzīvē un esot ar mieru savu darbību izbeigt un pašķirt ceļu jaunākiem spēkiem, lai gan 1948. gada Ģenerālajā Sinodē saskaņā ar LELB Satversmi ievēlēts uz visu

⁵⁰⁵ P. Liepa 1965. gada sākumā lūdza Igaunijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapu, kas viesojās Rīgā, parunāt ar G. Tūru par viņa aiziešanu pensijā un uzsvēra, ka šo jautājumu G. Tūrs nolēmis izvirzīt savā 75. gadu jubilejā 24. maijā (Aldis Bergmanis, “Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca (1944–1968)”, 363. lpp.)

⁵⁰⁶ Gintere S., Zālīte I., “Ieskats Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas vēsturē” *Ceļš* Nr. 1.44 (1992): 101. lpp.

⁵⁰⁷ Piemēram, konfidenciālā vēstulē prāvestiem 1967. gada 10. maijā G. Tūrs rakstīja: “Pagājušā gadā mums atkal zudušas vairākas baznīcas, pa daļai mūsu pašu vainas, vienaldzības vai nevīžības dēļ, ne tikai ciema vai rajona valstsvīru pretkristīgās aktivitātes un neiecietības dēļ, kurai vēl pievienota iebaidīšanas taktika. Tā iedarbojusies un iespaidojusi sevišķu oportūnistisku ērtību cienītājus,” kā arī aicina draudzes, ja arī “kādam viņas dievnams būtu jāatstāj lielo nodokļu dēļ”, pašām nelikvidēties, bet lūgt vadības atļauju turēt dievkalpojumus citā vietā. G. Tūrs ļoti lūdz, lai pašu “kļūdu un vienaldzības dēļ netiktu slēgti cēlie dzimtenes dievnami, par ko nesam atbildību Dieva un tautas priekšā”. (LELB arhīvs, 1. apr., 2. apr., 145. l., lp. skaits nav numurēts.)

⁵⁰⁸ Zanda Mankusa, op. cit., 45–48. lpp.

⁵⁰⁹ *Ibid.*, 54. lpp.

⁵¹⁰ Šajā sēdē piedalījās ne tikai Virsvaldes un Revīzijas komisijas locekļi G. Tūrs, P. Kleperis, A. Kauliņš, A. Vecmanis, V. Ozoliņš, J. Mazurēvičs, J. Vēgers, V. Migla, V. Bergholds, bet arī prāvests J. Janelītis, prāvesta v.i. J. Baumanis, J. Luksis, P. Žibeiks un Teoloģisko kursu mācībspēku pārstāvis virsmāc. A. Freijs.

mūžu. G. Tūrs norādīja, ka no saviem pienākumiem vēl neatsakoties, bet “lūdz draudzīgu padomu no Baznīcas Virsvaldes, revīzijas komisijas un prāvestiem, ko viņam darīt, lai mūsu Baznīcas dzīve plauktu”. Tas izraisīja plašas debates.⁵¹¹ Prāvests J. Janelītis uzskatīja, ka arhibīskaps, kurš ir ievēlēts uz visu mūžu, ir vēl pietiekami spējīgs vadīt baznīcas dzīvi. Revīzijas komisijas priekšsēdētājs J. Vēgers norādīja, ka, ja izrādītos vajadzība pēc pārmaiņām baznīcas vadībā, tad tas varētu notikt tikai pēc arhibīskapa 20 gadu amata jubilejas.⁵¹² Rīgas iecirkņa prāvests A. Kauliņš sacīja, ka, “ja arhibīskaps justos savā darbā paguris, tad vajadzētu dot viņam palīgu, kāds, piemēram, varētu būt prāvests P. Kleperis”. Savukārt P. Kleperis izteicās, ka “arhibīskapa ziņojumā skartais baznīcas vadības jautājums būtu izšķirams Ģenerālajā Sinodē”.⁵¹³ Taču nekāds lēmums vai slēdziens šajā jautājumā pieņemts netika, G. Tūra lūgums tika nodots Virsvaldes un prāvestu pārdomām. Zīmīgi, ka sēdes protokolā nav norādes, ka par šo jautājumu izteiktos A. Freijs, kurš pirms XI Ģenerālās Sinodes 1968. gadā kopā ar prāvestu P. Kleperi kļuva par vienu no redzamākajiem opozicionāriem pret G. Tūru. RLP pilnvarotā P. Liepas vērtējumā P. Kleperis bija ļoti lojāls padomju valstij. Daudzus pret baznīcas interesēm vērstus pasākumus varas pārstāvji reālajā dzīvē realizēja tieši ar P. Klepera un arī V. Ozoliņa atbalstu.⁵¹⁴ G. Tūra Virsvaldei un prāvestiem diplomātiski uzdotais jautājums par iespējamo atkāpšanos no amata atbildi saņēma 28. oktobra Virsvaldes plenārsēdē, kurā G. Tūrs paziņoja, ka, tā kā “tie garīdznieki, kuri viņam uz šo ierosinājumu atbildējuši, atzīst viņa darbību par sekmīgu un uz priekšu turpināmu un nekādus citus ierosinājumus saņēmis nav, arhibīskaps uzskata jautājuma diskutēšanu par izbeigtu”.⁵¹⁵

Tomēr neapmierinātība ar G. Tūra personību un darbību ar to netika apslāpēta. 1966. gada 21. aprīlī RLP pilnvarotais P. Liepa saņēma 14 mācītāju parakstītu vēstuli ar lūgumu atļaut sasaukt Ģenerālo Sinodi, kas tika pamatots ar Satversmes § 27.k punktu, kas paredzēja, ka Ģenerālā Sinode uz trim gadiem ievēl LELB Virsvaldi, savukārt daudzi no 1951. gada X Ģenerālajā Sinodē ievēlētajiem Virsvaldes locekļiem esot miruši un viņu vietā nepieciešams ievēlēt jaunus. Šādā veidā rakstiski tika izteikta neapmierinātība ar G. Tūra

⁵¹¹ J. Rubenis savā intervijā (2013. gada 27. martā), komentējot padomju laika Virsvalžu sēžu protokolēšanas praksi, norādīja, ka stundu garas debates protokolā bieži vien tika aprakstītas pāris teikumos, tādējādi izvairoties no tādu pierakstu un dokumentu veidošanas, ko padomju iestādes varētu pavērst pret pašiem to radītājiem. Izplatītas bija t.s. “telefoniesības” – rīkojumi tika izteikti mutiski, tos neviena puse nepierakstīja, līdz arī to neviens nevarēja pierādīt rīkojuma avotus. Tā tas darbojās gan LELB vadības savstarpējā saziņā, gan attiecībā ar padomju varas iestādēm. Konkrētās sēdes protokolā ir minēts, ka notika “pārrunas”.

⁵¹² 1968. gada martā.

⁵¹³ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 77. lp.

⁵¹⁴ Aldis Bergmanis, op. cit., 378. lpp.

⁵¹⁵ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 89. lp. Šajā sēdē piedalījās vien G. Tūrs, P. Kleperis, A. Vecmanis, V. Ozoliņš, J. Vēgers un V. Bergholds (starplaikā no 6. jūlija sēdes dalībniekiem bija miris prāvests V. Migla).

uzvedību un rīcību, kura graujot baznīcas prestižu.⁵¹⁶ Formālais iegants prasībai sasaukt Ģenerālo Sinodi bija vērā ņemams, taču, no citas puses raugoties, nepieciešamība sasaukt Ģenerālo Sinodi Virsvaldes sastāva pārvēlēšanai vai pat tikai papildināšanai radās jau pēc G. Šauruma un K. Šlosberga nāves, vēlākais – 1954. gadā. Pēc šīs vēstules saņemšanas Reliģijas lietu pilnvarotais P. Liepa norādīja, ka ir jānoskaidro un jāapkopo mācītāju un ticīgo noskaņojums attiecībā uz daļas mācītāju prasību sasaukt Ģenerālo Sinodi.⁵¹⁷

Taču RLP un VDK neapmierinātība ar G. Tūra personību un darbību nebūt nebija saistīta ar vēlēšanos pēc jaunāka, aktīvāka, labāka luteriskās baznīcas vadītāja. Pilnvarotais izmantoja garīdznieku un draudžu neapmierinātību, lai īstenotu savus un savas priekšniecības nodomus attiecībā uz luterisko baznīcu. Slepētais ziņojums par 1967. gadu RLP priekšsēdētājam V. Kurojedovam atklāj pilnvarotā motīvus un nolūkus.⁵¹⁸

Situācija, kāda 1967. gada nogalē bija izveidojusies Virsvaldē un Revīzijas komisijā ar to locekļu skaitu, un RLP pilnvarotā un atsevišķu mācītāju un draudžu spiediens lika G. Tūram izšķirties par Ģenerālās Sinodes sasaukšanu. 1967. gada 27. decembrī Virsvaldes paplašinātajā plenārsēdē viņš ziņoja, ka pēc A. Kauliņa nāves Virsvalde vairs nedarbojas pilnā sastāvā, jo ⁵¹⁹ locekļu vietā ir palikuši 5, tāpēc ir jāsasauca Ģenerālā Sinode, kas ievēlētu

⁵¹⁶ Aldis Bergmanis, op. cit., 376. lpp.

⁵¹⁷ LVA, 1419. f., 3. apr., 280. l., 60. lp.

⁵¹⁸ “Saskaņā ar Satversmi, Ģenerālo Sinodi ir jāsasauca ik pēc 3 gadiem, taču tā nav tikusi sasaukta jau 17 gadus. No 7 ievēlētiem Virsvaldes locekļiem ir palikuši tikai 4, ieskaitot arhibīskapu, taču baznīcu vada nevis šis koleģiālais orgāns, bet gan vienpersoniski G. Tūrs. Izmantojot savu Virsvaldes prezidenta un arhibīskapa stāvokli, viņš nav ilgstoši sasaucis Sinodi, balstoties uz garīdzniecības reakcionārām ietekmīgām grupām, ņēmis visu varu savās rokās.[...] Pirmajos gados pēc savas ievēlēšanas G. Tūrs kā baznīcas galva īstenoja zināma veida pozitīvu darbu, baznīcu pārkārtojot padomju īstenības apstākļos, līdzdarbojās starptautisko attiecību veidošanā, cīņā par mieru, ekumēnisko attiecību veidošanā.[...] Taču ar laiku, jau ilgāku laiku vadot baznīcu, G. Tūrs izvairījās sasaukt Ģenerālo Sinodi, neskatoties uz to, ka daļa Virsvaldes locekļu nomira. Viņa rīcība stipri izmainījās, kad viņš ieguva zināmu ietekmi reakcionāro garīdznieku lokos un kļuva pazīstams baznīcas vidē ārpus PSRS. Sāka veidoties viņa personības kults, viņš pārstāja ņemt vērā citu Virsvaldes locekļu domas, kuri, kas ir jo īpaši jāuzsver, pieder pie garīdzniecības vadošās un lojālākās daļas, kuri reāli novērtē situāciju un mūsdienu stāvokli. Atsevišķos gadījumos arhibīskapa lēmumi un rīcība bija pilnīgā pretrunā ar Virsvaldes lēmumiem. Pēdējos gados arhibīskaps pārkāpa agrāk pastāvējušās uzticēšanās pilnās attiecības ar Reliģijas lietu padomi, pārtraukdams to savlaicīgi un objektīvi informēt par baznīcas dzīves notikumiem, kā arī ieklausīties padomes rekomendācijās. Daudzos gadījumos viņš mutiski piekrita šīm rekomendācijām, bet savā darbībā rīkojās pretēji, rupji pārkāpdams padomju likumdošanas normas. Virsvaldē ir vēl P. Kleperis, V. Ozoliņš, A. Vecmanis, no kuriem pirmie divi pieder pie lojālās garīdzniecības daļas, kas pareizi izprot baznīcas un valsts attiecības un atrodas stingrās pozīcijās ievērot kultu likumdošanu. P. Kleperis un V. Ozoliņš ir autoritātes garīdznieku vidū. Savukārt arhibīskaps G. Tūrs savu autoritāti garīdznieku un ticīgo vidū ir zaudējis. Tam par iemeslu ir viņa rupjība, nepacietība, aizkaitinātība, patmīlība un pārlietu liela aizraušānās ar alkoholiskiem dzērieniem. Arhibīskaps iejaucas arī draudžu dzīvē. Daudzos gadījumos pēc tam, kad draudzes labprātīgi atteikušās izmantot savā lietošanā nodotos lūgšanu namus un pieņēmušas lēmumus pārtraukt savu darbību, un neskatoties uz to, ka tas ir noticis ar Virsvaldes ziņu, arhibīskaps ir turpinājis uz šīm izjukušajām draudzēm sūtīt mācītājus ar uzdevumu šīs draudzes atkal atjaunot. Arī viņa spriediņi ir kļuvuši reakcionāri, viņš atsauca uz to, ka daudzi zinātnieki un partijas darbinieki ir ticīgi, aicina bērnus skolās jautāt, lai viņiem pastāsta, ka arī Einšteins ir ticējis Dievam.” (LVA, 1419. f., 3. apr., 282. l., 32.–35. lp.)

⁵¹⁹ Latvijas PSR 1948. gada Satversmes § 27.k minēts, ka Ģenerālā Sinode uz trim gadiem ievēl 6 Virsvaldes locekļus, līdz ar to nav saprotams, kādēļ gan 1967. gada 27. decembra sēdē G. Tūrs, gan pilnvarotais P. Liepa

jaunu LELB Virsvaldi un Revīzijas komisiju.⁵²⁰ Virsvaldei lemjot par sagatavošanas darbiem Ģenerālās Sinodes sasaukšanai, atkal atklājās vēlme šo procesu stingri turēt savās rokās un nepieļaut ne mazākās sinodālā pārvaldes principa izpaušmes pat tad, ja šādas iespējas padomju varas apstākļos būtu:

“Gatavojoties Ģenerālās Sinodes sasaukšanai, iepriekš sasaucamas Baznīcu iecirkņu sinodes, kas ievēlētu delegātus Ģenerālai Sinodei iecirkņos, ko vada Arhibīskapa nozīmēti prāvesta v.i. sinodes sasauc arhibīskaps.”⁵²¹

Līdz šim brīdim prāvesta v.i. bija iecelti (1966. gada 24. janvārī) Grobiņas iecirknī K. Daugulis (mirušā prāvesta V. Miglas vietā), Kuldīgas iecirknī O. Vasers, Sēlpils iecirknī A. Kaminskis (mirušā prāvesta J. Mēdera vietā), Madonas iecirknī Ž. Dambis (mirušā prāvesta A. Vītola vietā). Taču arī Rīgas pilsētas iecirknī (kopš A. Kauliņa nāves 1967. gada nogalē), Valmieras, Kandavas un Latgales iecirknī nebija pašu iecirkņu sinožu ievēlēti prāvesti, līdz ar to šajos iecirkņos sasaukt un vadīt iecirkņa sinodes Virsvalde 1968. gada 23. februārī uzdeva arhibīskapam un dažiem uzticamākajiem garīdzniekiem⁵²², nosakot, ka šo sinožu sākumā ievēlami prāvesti, kuri pārņemtū sinodes vadību.⁵²³ Interesanti, ka iepriekšējā sēdē šī sinožu sasaukšana tika uzticēta tikai arhibīskapam, taču pēc 1968. gada 20. februāra vēsturiskās prāvestu sanāksmes notikumiem šo lēmumu Virsvalde mainīja. Savukārt rajonu izpildkomiteju priekšsēdētājiem RLP pilnvarotais 27. februārī nosūtīja dokumentu, kurā lūdza nelikt šķēršļus evaņģēliski luterisko baznīcu prāvestiem sasaukt vietējās sinodes.⁵²⁴ Sākotnēji G. Tūrs bija lūdzis RLP pilnvarotajam saskaņot Ģenerālās Sinodes sasaukšanu 1968. gada 19. jūnijā⁵²⁵, tomēr acīmredzot padomju varas iestādes nevēlējās gaidīt tik ilgi, un P. Liepa lūdza RLP priekšsēdētājam V. Kurojedovam piekrist Ģenerālās Sinodes sasaukšanai 1968. gada 17.

savā ziņojumā PSRS MP RKLP par 1967. gadu piemin 7 Virsvaldes locekļus. To var izskaidrot tā, ka pie ievēlētajiem 6 locekļiem kā septītais tiek pieskaitīts arī arhibīskaps, tomēr 1948. gada Satversme tiešā veidā nenosaka, ka arhibīskaps ir Virsvaldes loceklis pēc sava amata (lai gan § 28 apgalvo, ka viņš ir Virsvaldes prezidents). Gan 1948., gan 1951. gada Ģenerālā Sinode ievēlēja 6 Virsvaldes locekļus, kuru skaitā arhibīskaps neietilpa.

⁵²⁰ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 108. lp.

⁵²¹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 109. lp.

⁵²² Rīgas pilsētas un Madonas iecirkņu sinodi uzdeva sasaukt un vadīt G. Tūram Rīgā, Grobiņas un Valmieras iecirkņu sinodi P. Kleperim Rīgā, Kuldīgas iecirkņa sinodi prāv. v.i. V. Ozoliņam Saldū, Sēlpils iecirkņa sinodi virsmāc. R. Priedem Jēkabpilī, Kandavas iecirkņa sinodi virsmāc. J. Matulim Tukumā, Latgales iecirkņa sinodi virsmāc. R. Purenīņam Daugavpilī. Atšķirībā no 1947. gada iecirkņu sinodēm, kuras vairākumā gadījumu vadīja G. Tūrs, šoreiz iecirkņa sinodes tika uzticēts vadīt pat garīdzniekiem, kuri nemaz nebija LELB vadībā (R. Priede, J. Matulis).

⁵²³ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 111. lp.

⁵²⁴ Andris Bergmanis, op. cit., 379. lpp.

⁵²⁵ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 33. l., lp. skaits nav numurēts.

martā. Vēlāk šis datums tika pārcelts uz 23. martu.⁵²⁶

Izšķirošais pavērsiens pret G. Tūra palikšanu arhibīskapa amatā, kurā apvienojās gan RLP pilnvarotā, gan arhibīskapam opozīcijā esošo mācītāju un draudžu intereses, risinājās 1968. gada 20. februāra prāvestu informatīvi konsultatīvajā sanāksmē.⁵²⁷ Šādas sanāksmes līdz šim tika sasauktas gan pirms 1948., gan pirms 1951. gada Ģenerālās Sinodes, lai jau pirms Sinodes iepazīstinātu prāvestus ar visiem Sinodē apspriežamajiem jautājumiem, saskaņotu viedokļus, pēc iespējas mazinātu jaunu tēmu un jautājumu izvirzīšanu Sinodē. Šīs sanāksmes kalpoja gan informācijas apmaiņai, gan arī tam, lai Sinode varētu notikt stingri pēc iepriekš paredzēta un ar RLP pilnvaroto saskaņota plāna.

1968. gada 20. februāra prāvestu sanāksmē Virsvaldes līdzšinējā darbība saņēma stipru kritiku.⁵²⁸ Piemēram, Piltenes iecirkņa prāvests K. Eglītis kritizēja Virsvaldes bezdarbību mācītāju pensiju jautājumu kārtošanā un nespēju piesaistīt Teoloģiskajiem kursiem gados jaunākus cilvēkus, norādot, ka studentu skaitā galvenokārt ir sievietes.

Risinājās arī diskusija par Sinodes darba kārtības sastādīšanu, jo līdz šim Virsvaldes sēdēs Sinodes darba kārtība nebija nedz apstiprināta, nedz arī par to notikušas diskusijas. Tā kā Ģenerālās Sinodes darba kārtība tika paziņota Virsvaldes plenārsēdē 23. februārī, var

⁵²⁶ Andris Bergmanis, op. cit., 378. lpp.

⁵²⁷ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 33. l., lp. skaits nav numurēts.

⁵²⁸ LELB arhīva 1. f., 3. apr., 33. lietā atrodas prāvestu informatīvi konsultatīvās sanāksmes 1968. gada 20. februāra (rokrastā) protokols. Arhibīskaps ir lūdzis RLP Pilnvarotā akceptu Ģenerālās Sinodes sasaukšanai 19. jūnijā. Notiek diskusija par to, kas sastādīs Sinodes darba kārtību. Vai to proponē arī RLP Padome vai tikai Virsvalde? G. Tūrs atbild, ka dienas kārtību uzstāda Virsvalde, konsultējoties ar Pilnvaroto. Virsmācītājs A. Freijs jautā, kā ir ar arhibīskapa vēlēšanām? G. Tūrs atbild, ka arhibīskapa termiņš nav minēts un ka viņam jāpilda pienākums, ko "man uzlikusi IX Ģenerālā Sinode, mani vienprātīgi ievēlējuma par arhibīskapu". A. Freijs saka: "Arhibīskap, Tu kaitē mūsu Baznīcai. Vispirms Pasaules Luterāņu federācija kritizē Tavu darbību. Kritika jāņem vērā. Arī sabiedrībā nemiers. Ļaudis saka, ka vecuma dēļ arhibīskaps nespējot pildīt savus pienākumus. Proponēju: nolikt arhibīskapa pilnvaras, lai Ģenerālā Sinode ievēlētu jaunu arhibīskapu. Ja arhibīskaps neatteiksies, tad – opozīcija Ģenerālā Sinodē – izbalsos un tad uz āru nebūs labas atskaņas – presē, kuras pārstāvji tur būs klāt. Proponēju – atteikties, lai ar godu izvadītu – pensijā. Tas ir draudzīgs padoms, labu gribot – domāts, lai izvairītos no pretakcijas – Ģenerālā Sinodē, jo tas tā noteikti būšot." Mācītājs T. Kalks jautā, kas A. Freijam ir devis pamatu tādai propozīcijai – Pasaules Luterāņu federācija vai Reliģijas lietu padome Maskavā? A. Freijs atbild: "Tas ir Vispasaules Luterāņu federācijas uzskats.[...] Kurlums. Godkārtība. Personības kults, kura valstī vairs nav, bet mūsu Baznīcā – ir." Prāvests V. Ozoliņš saka: "[...] Ir arī altāra runas – kur kalpo ateismam. Labi būtu – ar godu aiziet." Prāvests P. Kleperis: "Daudz un ilgu gadus kopā esmu kalpojies ar arhibīskapu. Ģenerālā Sinodē būs lielā veļas mazgāšana. Ir Satversmes pārkāpumi no arhibīskapa puses, izpaužās "gribam-savu". Arhibīskaps atbild: "[...] Baznīcai kaitēt – neesmu gribējis. Esmu aizstāvējis Baznīcas intereses." Attiecībā uz Pasaules Luterāņu federāciju norāda, ka tam pamatā ir viņa sliktās attiecības ar tās darbinieku Hansenu. Attiecībā uz virsmācītāja A. Siļķes bērēm atvainojas par formāluma neievērošanu. "Emigranti netur labu prātu uz mani" – attiecībā uz Zviedriju u.c. ārzemēm. "Es ietu projām, ja tas nāktu par labu Latvijas Baznīcai, bet baidos, ka, to darot, mūsu Baznīcu neievirzu grūtībās. Viss dziļi jāpārdomā." Arhibīskaps norāda, ka Reliģiju lietu padomes Pilnvarotais sacījis, ka par arhibīskāpu ienākušas sūdzības. "Kādas – nezinu!" E. Jundzis saka: "Grūti vadīt baznīcas kuģi nemierīgos ūdeņos.[...] Kurš būs tas drošminieks, kas varēs stāties viņa vietā? Lai paliek arhibīskaps savā vietā!" J. Ustups: "Arī tas ir arhibīskapa nopelns – sastrādāties ar valdību un sekmēt draudžu dzīvi. Ieteicams sazināties ar Pilnvaroto un rast iespēju sastrādāties, un darbu turpināt. Arhibīskapam un Virsvaldei jābūt personām, kas sadarbojas ar valdību." Prāvests J. Rubenis: "Lai izsviež, kam drosme izsviest!"

pieņemt, ka tā tika paziņota arī prāvestiem 20. februārī. Šī Sinodes darba kārtība izraisīja iebildumus, un izskanēja jautājumi par to, kas šo kārtību gatavo – RLP vai Virsvalde. G. Tūrs uz to atbildēja, ka dienas kārtību uzstāda Virsvalde, konsultējoties ar RLP pilnvaroto.

Ģenerālās Sinodes darba kārtībā acīmredzot nekas nebija minēts par G. Tūra iespējamo arhibīskapa amata atstāšanu un arhibīskapa vēlēšanām, jo šis jautājums tika slēgts jau 1965. gada 28. oktobra Virsvaldes sēdē un formāli pēc tam atgriešanās pie šīs diskusijas nebija notikusi. Šo jautājumu prāvestu sanāksmē aktualizēja virsmācītājs A. Freijs. Taču G. Tūrs stingri palika pie ieskata, ka šis jautājums vairs nav apspriežams, atbildot, ka arhibīskapa amata termiņš Satversmē nav minēts un ka viņam jāpilda pienākums, ko viņam uzticējusi IX Ģenerālā Sinode. Tomēr arhibīskapa opozīcija ar šādu atbildi nebija apmierināta, un sākās karstas debates. G. Tūram tika pārmesta kaitniecība baznīcai, Pasaules Luterāņu federācijas izteiktās kritikas neuzklausīšana, nemiera izraisīšana sabiedrībā⁵²⁹, kura uzskata, ka vecuma dēļ arhibīskaps vairs nevarot pildīt savus pienākumus. Pamatojoties uz šiem pārmetumiem, A. Freijs prāvestu sanāksmē izvirzīja G. Tūram priekšlikumu nolikt arhibīskapa pilnvaras, lai Ģenerālā Sinode ievēlētu jaunu arhibīskapu.⁵³⁰ Savu ieteikumu G. Tūram atkāpties no arhibīskapa amata A. Freijs pamatoja ar Pasaules Luterāņu federācijas viedokli par G. Tūra darbību. A. Freijs vēl norādīja uz tādām G. Tūra personības īpašībām kā “kurlumu”, godkārtību un pārliecību par savu neizvietojamību. A. Freija priekšlikumu atbalstīja arī Virsvaldes loceklis un prāvests V. Ozoliņš, kā arī Virsvaldes loceklis un prāvests P. Kleperis. Tomēr ne visi prāvesti nostājās opozīcijā pret arhibīskapu.

Pēc šīs sanāksmes G. Tūrs pieņēma lēmumu no arhibīskapa amata atkāpties. Pēc trim dienām, 1968. gada 23. februārī, Virsvaldes plenārsēdē G. Tūrs ziņoja, ka saziņā ar RLP pilnvaroto viņš sasauca Ģenerālo Sinodi 23. martā, paziņodams Sinodes darba kārtību, kuras 6. darba kārtības punktā paredzējis lūgt Ģenerālo Sinodi viņu “atbrīvot no līdz šim ieņemamā amata”. Taču sēdes protokolā ir minēts cits datums, kurā G. Tūrs nolēmis atkāpties no amata. J. Veģera rakstītajā protokolā minēts, ka: “ievērojot to, ka LELB Satversmes grozījumu projektā 75 mūža gadi paredzēti kā maksimālais vecums arhibīskapa amatam, arhibīskaps G. Tūrs, kā pārsniedzis šo vecumu, paredzējis 1968. gada 8. marta plenārsēdē nolikt savas amata pilnvaras un nolēmis lūgt Ģenerālo Sinodi atbrīvot viņu no Baznīcas Virsvaldes prezidenta un Arhibīskapa amata”.⁵³¹

⁵²⁹ Sanāksmes protokolā šeit ir piezīme “A. Siļķes bēres”.

⁵³⁰ 1968. gada 20. februāra sanāksmes protokols: “Ja arhibīskaps neatteiksies, tad opozīcija Ģenerālā Sinodē viņu izbalsos, un tad uz āru nebūs labas atskaņas – presē, kuras pārstāvji tur būs klāt. Proponēju – atteikties, lai ar godu izvadītu – pensijā. Tas ir draudzīgs padoms, labu gribot – domāts, lai izvairītos no pretreakcijas – Ģenerālā Sinodē, jo tas tā noteikti būšot”.

⁵³¹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 111. lp.

Virvalde nolēma ieteikt Ģenerālai Sinodei piešķirt arhibīskapam G. Tūram goda Arhibīskapa un mūža Ģenerālās Sinodes sinodāļa titulu un ar LELB Virsvaldes lūgumu pieaicināt viņu svinīgās sanāksmēs, piešķirt viņam ikmēneša pensiju Rbļ.120–150 apmērā, kā arī atstāt viņam līdzšinējo apdzīvojamo platību, uz ko viņam esot orderis.⁵³²

Pēc divām nedēļām Virsvaldes plenārsēdē 1968. gada 8. martā G. Tūrs nolasiņa savu atteikšanās rakstu un lūgumu Ģenerālajai Sinodei atbrīvot viņu no amata.⁵³³ Virvalde vienbalsīgi piekrita, ka, G. Tūram emeritējoties, viņš top par goda Arhibīskapu⁵³⁴, uz pāris semestriem patur Teoloģisko kursu vadību, saņem Virsvaldes ikmēneša pensiju 120 rbļ. apmērā, apdzīvo līdzšinējās dzīvokļa telpas Kirova ielā 37–5⁵³⁵ ar bezmaksas apkuri un elektrību, uzņem viesus un garīdzniekus Virsvaldes telpās, ja tās tajā brīdī nav aizņemtas, piedalās Virsvaldes reprezentācijas pieņemšanās, ja viņu uzaicina, piedalās svinīgos Virsvaldes un citos dievkalpojumos, ja Virvalde, draudzes vai mācītāji viņu uzaicina. Diemžēl tālākie Konsistorijas (bij. Virsvaldes) locekļu pieņemtie lēmumi liecināja par nevēlēšanos pildīt šos solījumus un arī atspoguļoja, šķiet, principiālu nostāju pēc iespējas mazāk atbalstīt G. Tūru un atcelt visas viņa līdzšinējās privilēģijas.⁵³⁶

⁵³² Šim datuma formulējumam G. Tūrs nepiekrita, parakstot protokolu ar piebildi: “Parakstot šo protokolu, pārpratumu novēršanai pie III jautājuma precizēju, ka 1968. gada 8. marta paplašinātā plenārsēdē esmu paredzējis nevis nolikt savas amata pilnvaras, tās paturu līdz Ģenerālai Sinodei, bet motivēti paziņot, ka es esmu nolēmis formāli un rakstiski lūgt XI Ģenerālo Sinodi, kuru saskaņā ar Baznīcas Satversmi es sasaucu šī gada 23. martā, lai tā mani atbrīvo no arhibīskapa un Baznīcas Virsvaldes prezidenta amatiem, un tikai pēc šī mana lūguma pieņemšanas es XI Ģenerālai Sinodei nodošu atpakaļ tās pilnvaras, kuras 1948. gada 14. martā saņēmu no IX Ģenerālās Sinodes pēc tās vienbalsīga lēmuma. Tāpat augšminētā Baznīcas Virsvaldes sēdē bija runa un arī atzīnums, ka pēc arhibīskapa aiziešanas no šiem amatiem viņš, kā teoloģijas doktors h.c. paliek viņa dibināto Teoloģisko kursu vadītājs ar izteiktu vēlamību, ka tiktu izstrādāta sīkāka Teoloģisko kursu programma. Attiecībā uz reprezentācijas un sakariem ar citu baznīcu pārstāvjiem kā Padomju Savienībā, tā arī ārpus tās, goda arhibīskaps ņem līdzdalību, cik viņam veselība to atļauj, visur, kur viņu aicina, un tos pieņem Baznīcas Virsvaldē zem miera palmas; tāpat viņš piedalās svinīgos dievkalpojumos, ja uz tiem draudzes un mācītāji viņu aicinātu. (LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 111.–112. lp.)

⁵³³ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 113. lp.

⁵³⁴ 1968. gada Ģenerālajā Sinodē A. Freijs norādīja, ka jaunievēlētajai Konsistorijai ir jāizvērtē iepriekšējās Virsvaldes lēmums par goda arhibīskapa titula piešķiršanu G. Tūram, jo “visā luteriskajā pasaulē nav tāda goda arhibīskapa, bet tikai arhibīskaps emeritus un nedrīkst palikt citām baznīcām par apsmieklu”. Ģenerālā Sinode 1968. gadā pieņēma lēmumu piešķirt G. Tūram titulu – arhibīskaps emeritus.

⁵³⁵ Tās ir arī Virsvaldes telpas, kurās notiek Virsvaldes un tā prezidija sēdes.

⁵³⁶ Jau nākamajā pēc XI Ģenerālās Sinodes Konsistorijas (bijušās Virsvaldes) plenārsēdē un Revīzijas komisijas kopējā sēdē 1968. gada 16. aprīlī, kurā līdz ar jaunievēlētajiem Konsistorijas un Revīzijas komisijas locekļiem un to kandidātiem piedalījās arī gandrīz visi (izņemto R. Purenīņu un J. Mazarkēviču) 8. marta Virsvaldes plenārsēdes dalībnieki – P. Kleperis, A. Vecmanis, V. Ozoliņš, J. Vēgers, un V. Berholds –, tika pieņemti pretēji lēmumi par amatu atstājušo arhibīskapu G. Tūru: ierādīt viņam citu dzīvesvietu, nevis to atstāt līdzšinējā dzīvoklī Kirova ielā 37–5; neatļaut G. Tūram nekādas pieņemšanas telpas Konsistorijas telpās; neļaut G. Tūram vadīt dievkalpojumus un uzstāties arhibīskapa tērpā. G. Tūrs pēc šiem lēmumiem iesniedza iebildumus par to, ka viņam aizliegts lietot arhibīskapa tērpu, ko Konsistorijas plenārsēde 9. maija sēdē noraidīja. Savukārt 20. maija plenārsēdē G. Tūram tika liegts noturēt dzimšanas dienas vai citas svinības Konsistorijas telpās un tajās pieņemt šo svinību viesus. 27. augusta Konsistorijas sēdē tika izskatīti vairāki G. Tūra iesniegumi (par Konsistorijas telefona, altāra lietošanu, pasta saņemšanu, kā arī par viņa paredzēto piedalīšanos dievkalpojumos Liepājā 26. un 28. jūlijā, ko Konsistorijas prezidijs aizliedza). Tika nolemts, ka G. Tūrs var piedalīties dievkalpojumos pēc draudžu aicinājuma uz katreizēju Konsistorijas piekrišanu; iekārtot telefonu G. Tūra dzīvoklī; arhibīskapam adresētos sūtījumus vispirms caurskatīs arhibīskapa v.i.

Laikā līdz XI Ģenerālajai Sinodei 1968. gada 23. martā arhibīskapa vēlēšanām tika izvirzīti četri kandidāti. Divi no tiem bija P. Kleperis un A. Freijs.⁵³⁷ Šie kandidāti bija “jāsaskaņo” ar RLP pilnvaroto, un patiesībā tas nozīmēja, ka no šiem četriem kandidātiem pilnvarotais izvēlējās vienu, kuru tad Ģenerālā Sinode apstiprinātu arhibīskapa amatā. Komentējot šo praksi, prāvests J. Baumanis, kurš arī pieteica arhibīskapa amatam vienīgo kandidātu, kurš arī tika ievēlēts, teica: “jo tāda kārtība, ka Baznīcas virsgana amata nesējam jāsaņem laicīgās varas akcepts, pastāv visā pasaulē. Tādu saņēmis viens no kandidātiem, proti, Baznīcas Virsvaldes 1. prezidija loceklis un līdzšinējā arhibīskapa vistuvākais darba biedrs prāvests P. Kleperis.”⁵³⁸ RLP pilnvarotais P. Liepa savu izvēli saskaņoja arī ar RLP Maskavā. 1968. gada 18. martā P. Liepa nosūtīja padomes loceklim E. Tarasovam iespējamā baznīcas galvas P. Klepera raksturojumu, kurā viņu raksturojis kā vispusīgi attīstītu:

“Divas dienas pēc Rīgas atbrīvošanas 1944. gada 15. oktobrī P. Kleperis bija vienīgais kulta kalpotājs, kurš vēl degošajā pilsētā noturēja dievkalpojumu un pateicās padomju karspēkam par pilsētas atbrīvošanu no fašistiskajiem okupantiem un par Rīgas izglābšanu no sagraušanas. [...] Par visiem padomju kulta likumdošanas pārkāpumiem, kurus tas uzzinājis, vienmēr ir informējis Pilnvaroto. [...] Uzskatu, ka P. Kleperis ir vispiemērotākā figūra baznīcas arhibīskapa pozīcijai.”⁵³⁹

RLP pilnvarotā vietnieks A. Saharovs raksturoja P. Kleperi kā lojālu padomju varai, kurš nekādus divdomīgus izteicienus vai darbības nebija veicis. 1967. gada 6. jūlija ziņojumā RLP Maskavā bija rakstīts, ka P. Kleperis tiek gatavots nozīmēšanai par bīskapu G. Tūra vietā. “P. Klepera izmantošanā ārējā baznīcas darbībā un viņa nozīmēšanā baznīcas vadītāja amatā ir ieinteresēti mūsu draugi.”⁵⁴⁰

1969. gada 14. aprīļa Konsistorijas plenārsēde uz G. Tūra jautājumu, kāpēc viņa pensija no 120 rbļ. ir samazināta uz 75 rbļ., paskaidroja, ka saskaņā ar LELB Satversmes § 59 un Pensijas kases statūtu § 5, kas pieņemti Ārkārtējā Ģenerālajā Sinodē 1969. gada 22. februārī, emeritētajiem arhibīskapiem paredzētās pensijas apmērs ir 75 rbļ. 1970. gada 26. janvāra Konsistorijas plenārsēdē pēc G. Tūra lūguma izmaksāt viņam pārcelšanās izdevumus uz jaunu dzīvokli Vaidavas ielā 140 rbļ. apmērā šo lūgumu “vienbalsīgi noraidīja, bet nolēma izmaksāt viņam sakarā ar 80 mūža gadu piepildīšanos un ordinācijas 50 gadu 100 rbļ.” (LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 115.–133. lpp.)

⁵³⁷ Intervija ar J. Talonenu 2012. gada 15. septembrī.

⁵³⁸ Elīza Zikmane, “Valsts un Latvijas ev. lut. Baznīcas attiecības laika posmā no 1965. līdz 1985. gadam” // *Ceļš* Nr. 53 (2001): 128. lpp.

⁵³⁹ LVA, 1419. f., 3. apr. 282. l., 78. lp.

⁵⁴⁰ Elīza Zikmane, “Valsts un Latvijas ev. lut. Baznīcas attiecības laika posmā no 1965. līdz 1985. gadam”, 134. lpp.

4. Satversmes labojumu izstrādāšana pirms 1968. gada 23. marta XI Ģenerālās Sinodes

Lai gan jau 1961. gada aprīlī RLP Maskavā pilnvarotajam P. Pizānam paziņoja, ka pašreizējā LPSR ev. lut. Baznīcas Satversme ir pretrunā ar pastāvošo likumdošanu par kultiem un to vairs nevar izmantot draudžu darbības reglamentēšanā, kas tika paziņots arī G. Tūram⁵⁴¹, tomēr tikai 1968. gada 23. februārī, īsi pirms XI Ģenerālās Sinodes, Virsvaldes plenārsēde izveidoja komisiju Satversmes pārstrādāšanai. Par komisijas priekšsēdētāju kļuva J. Vegers, tajā tika iekļauts arī P. Kleperis un A. Vecmanis⁵⁴² – abi padomju varai lojālākie Virsvaldes locekļi.

Šajā pašā sēdē, “ievērojot to ka Latvijas ev. lut. Baznīcas Satversmes grozījumu projektā 75 mūža gadi paredzēti kā maksimālais vecums arhibīskapa amatam, arhibīskaps G. Tūrs, kā pārsniedzis šo vecumu, paredzējis 1968. gada 8. marta paplašinātā plenārsēdē nolikt savas amata pilnvaras [...]”⁵⁴³ No šī ieraksta protokolā var secināt, ka jau pirms Satversmes pārstrādāšanas komisijas darba sākuma ir pastāvējis vēl kāds Satversmes grozījumu projekts.

Arhīvu materiālos ir atrodami trīs šādi projekti. Divu projektu⁵⁴⁴ autors ir Virsvaldes prezidija loceklis P. Kleperis, tie ir datēti ar 1967. gadu (sk. Pielikumu Nr. 4), turklāt atšķirības šo abu projektu tekstā ir nenozīmīgas.⁵⁴⁵ Par trešā projekta – “Ierosinājumi pie LPSR Latvijas ev. lut. baznīcas satversmes papildināšanas un grozīšanas” (turpmāk - "Ierosinājumi", sk. Pielikumu Nr. 5) – autorību ziņu nav.

Pēc visa spriežot, galvenā loma jaunās Satversmes izstrādāšanā bija P. Kleperim, kuru arī RKLP virzīja arhibīskapa amatam. P. Kleperis jau 1967. gadā bija iesniedzis savu izstrādāto Satversmes projektu, bet vēlāk tajā pašā gadā – šī projekta “pārstrādāto” versiju. Ņemot vērā to, ka jaunā Satversme (sk. Pielikumu Nr. 6) tika izstrādāta nepilna mēneša laikā,

⁵⁴¹ Andris Bergmanis, op. cit., 363. lpp.

⁵⁴² LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 111. lp.

⁵⁴³ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 111. lp.

⁵⁴⁴ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 12. l., lp. skaits nav numurēts.

⁵⁴⁵ Veicot abu projektu salīdzinošo analīzi, var konstatēt šādas atšķirības:

1) pārstrādātā varianta § 1 baznīcas iekārtas nosaukumā P. Klepers ir atgriezies pie 1948. gada Satversmes formulējuma – “episkopāli sinodālā”, nevis “sinodāli episkopālā”, kā bija sākotnējā variantā;

2) sākotnējā varianta § 1 teikums “Tās augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode” pārstrādātajā variantā ir pārcelts uz § 3;

3) abu variantu § 4 un § 39 vērojama gramatiska atšķirība;

4) pārstrādātajā variantā § 23 vārds “pārstāvis” un § 30 vārds “loceklis” izteikts kā “delegāts”;

5) pārstrādātā varianta § 34 izlabota sākotnējā variantā pieļautā apakšpunktu numerācijas kļūda;

6) § 53 sākotnējā variantā ir “[...] ar konferences vadītāja atļauju”, bet pārstrādātajā “[...] ar konferences vadītāja ziņu”.

tai par pamatu, visticamāk, tika ņemts tieši šis P. Klepera pārstrādātais Satversmes projekts (turpmāk "Klepera projekts"). Par labu P. Klepera ietekmei uz Satversmes labojumiem liecina arī fakts, ka galvenos XI Ģenerālajā Sinodē veiktos labojumus Satversmē atrodam tieši P. Klepera projektā, nevis "Ierosinājumos". Veicot šo projektu salīdzinošo analīzi, atklājās, ka XI Ģenerālajā Sinodē izdarītie Satversmes labojumi un grozījumi, kuri pārņemti no šiem abiem projektiem, veido 11% no "Ierosinājumiem", 70% no P. Klepera projekta, bet 11% gadījumu labojumu avots ir abi projekti.

Jau 1968. gada 18. martā G. Tūrs Virsvaldes sēdē nolasīja Satversmes komisijas izstrādātos Satversmes grozījumus un papildinājumus, kurus ar dažiem sīkiem labojumiem arī pieņēma un lika priekšā tos pieņemt arī Ģenerālajā Sinodē. Līdztekus Virsvalde nolēma Ģenerālajā Sinodē nolasīt tikai labojumus un grozījumus, bet ne tās Satversmes daļas, kas palika nemainītas.⁵⁴⁶ Pirms pieņemšanas XI Ģenerālajā Sinodē Satversmes projektu nodeva izskatīšanai Latvijas PSR MP Juridiskajai komisijai.⁵⁴⁷

4.1. P. Klepera Satversmes projekts un Satversmes labojumu projekts "Ierosinājumi pie LPSR ev. lut. baznīcas satversmes papildināšanas un grozīšanas" un to izvērtējumi sinodālā pārvaldes principa kontekstā

Sagatavojot labojumus Satversmei pirms XI Ģenerālās Sinodes, par šo labojumu avotiem var uzskatīt gan P. Klepera projektu, gan nezināmā autora "Ierosinājumus". Tomēr abi projekti ietvēra sevī arī daudz oriģinālu ideju, kuras 1968. gada 18. martā Virsvaldes sēdē piedāvātajos Satversmes labojumos neiekļāva.

4.1.1. "Klepera projekta" un "Ierosinājumu" oriģinālais materiāls

"Ierosinājumi" piedāvā daudzus oriģinālus labojumus esošajā 1948. gada Satversmes struktūrā. Tālāk aprakstītie labojumi netika iekļauti XI Ģenerālajai Sinodei piedāvāto Satversmes labojumu paketē.

Sadaļas "Vispārējie noteikumi" § 1 "Ierosinājumos" tiek noteikts, ka LELB Virsvaldes un arhibīskapa "sēdeklis" atrodas Rīgā, kā arī tiek definēta arhibīskapa katedrāle – Jāņa baznīca, kas saucama par "Jāņa domu". Pilnībā oriģināls ir § 2 minētais priekšlikums Satversmē definēt ne tikai prāvesta iecirkņus, bet arī konkrētas to robežas, vienlaikus atsakoties no vēsturiskajiem iecirkņu nosaukumiem. Ieteikts būtiski samazināt to skaitu, kā arī to robežas

⁵⁴⁶ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 114. lp.

⁵⁴⁷ Elīza Zikmane, op. cit., 127. lpp.

saskaņot ar rajonu administratīvo iedalījumu. Šādi definēti iecirkņi vietējās varas iestādēm neapšaubāmi ļoti atvieglotu mācītāju un draudžu darbības uzraudzību. Kā norāda “Ierosinājumu” autors, iecirkņu skaita samazināšana nepieciešama sakarā ar draudžu un mācītāju skaita samazināšanos baznīcā. Iecirkņu robežas būtu nosakāmas, vadoties pēc tā, kuru draudžu baznīcas atrodas attiecīgajā administratīvi teritoriālajā rajonā. Saskaņā ar “Ierosinājumiem” iecirkņu skaits būtu jāsamazina līdz astoņiem – Rīgas (Rīgas pilsēta), Liepājas (Liepājas, Kuldīgas, Saldus rajons), Ventspils (Ventspils, Talsu, Tukuma rajons), Jelgavas (Dobeles, Jelgavas, Bauskas rajons), Ogres (Jūrmalas pilsēta, Rīgas, Ogres un Stučkas rajons), Jēkabpils (Jēkabpils, Madonas, Daugavpils, Preiļu, Rēzeknes, Ludzas un Krāslavas rajons), Valmieras (Valmieras, Limbažu, Cēsu rajons) un Valkas (Valkas, Gulbenes, Alūksnes un Balvu rajons). Turklāt “Ierosinājumi” piedāvāja arī mainīt prāvesta iecirkņa nosaukumu, nodēvējot to par “baznīciecirkņi”. “Ierosinājumi”, visticamāk, lai risinātu sāpīgo mācītāju skaita jautājumu, ievieš jaunu garīgo darbinieku ordinētu amatu – mācītāju diakonu (§ 4), diemžēl nepaskaidro, ar ko šis amats atšķirtos no mācītāja amata, kā vien norādot, ka mācītāji diakoni savus amata pienākumus pilda tiešā sava iecirkņa prāvesta vadībā (§ 38). Citādi ir ar evaņģēlistes diakonises amatu, kuru “Ierosinājumi” rezervē sievietēm, kuras nokārtojušas *pro venia concionandi* eksāmenu, nokalpojušas prakses gadu un kuras kāda draudze ievēlējusi par savu garīgo vadītāju un LELB Virsvalde šādā amatā apstiprinājusi (§ 37). “Ierosinājumu” § 4 attiecībā uz ordinēto garīdznieku solījumu min arī apņemšanos “savu amatu kopt, nesot atbildību Kristus draudzes un Dieva priekšā”. Savukārt “Ierosinājumu” § 5 nav atrodama norāde uz atklāto balsošanu, kas kopš 1947. gada bija norma visās baznīcas un draudžu institūcijās.

Sadaļas “Baznīcas draudze” § 8, droši vien atsaucoties uz sava laika vajadzību vai pieprasījumu, tika paredzēta iespēja, ka pie “baznīcas draudzes var organizēt arī ticīgo grupu tie evaņģēliski luteriskās mācības kristīgās ticības pilsoņi, kuru ģimenes valoda nav draudzē valdošā valoda, lai draudzē paredzētā kārtībā varētu apmierināt savas ticības reliģiskās mācības un kulta vajadzības savā ģimenes valodā.”⁵⁴⁸

Jautājums, ar ko nodarbojās gan “Klepera projekts”, gan “Ierosinājumi”, bija par “divdesmitnieku” jeb “dvadcatkas”, kuri draudzes vārdā noslēdza līgumu ar valsti par dievnama īri, juridisko statusu. “Ierosinājumi” piedāvāja tos nosaukt par “draudzes pamatkopu” (§ 9), savukārt “Klepera projekts” palika vienkārši pie “Divdesmitniekiem” (§ 6). “Klepera pro-

⁵⁴⁸ Jau 1954. gadā arhibīskaps G. Tūrs Doma katedrālē bija sācis trīs reizes nedēļā noturēt dievkalpojumus krievu valodā, taču pret to iebilda gan pareizticīgais arhibīskaps Filarets, gan Doma draudzes locekļi. Tā kā šis jaunievedums aizskāra pareizticīgās baznīcas intereses Latvijā, reliģijas kulta lietu pilnvarotais J. Restbergs šo praksi aizliedza. (LVA, 1448. f., 1. apr. 253. l., 96–97. lp.)

jekts” “divdesmitnieku” statusu, atbildību un pienākumus apraksta īpaši detalizēti (§ 9–15), paredzot pat īpašas “divdesmitnieku” sēdes, kuras ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās vismaz 1/3 dalībnieku un kuras vada draudzes izpildinstitūcijas (padomes) priekšsēdētājs.

“Ierosinājumu” sadaļā “Draudzes locekļi” ir sašaurināts draudzes locekļa jēdziens, 1948. gada Satversmes formulējumam “Evaņģēliski luteriskās ticības pilsoņi, kuri ir iesvētīti un pieder pie kādas no Baznīcas draudzēm, skaitās par šīs draudzes locekļiem” pievienojot nosacījumu “un savu piederību pie kādas baznīcas draudzes ar savu rīcību pieteikuši”(§ 11). “Klepera projekts” draudzes locekļu loku sašaurina vēl vairāk, norādot, ka tikai “kristīti, iesvētīti, bauda Sv. Sakramentu, laulību Baznīcas kārtībā un kārtujoši brīvprātīgos ziedojumus, skaitās par draudzes locekļiem” (§ 8). Tā kā šajos pantos runāts par tiesībām, kuras tiek dotas tieši draudzes locekļiem, – “savās garīgajās vajadzībās apmeklēt draudzes mācītāju, piedalīties draudzes dievkalpojumos”, tiek sašaurināts to cilvēku loks, kuriem ir Satversmē paredzētas tiesības kontaktēties ar draudzes mācītāju un apmeklēt dievkalpojumus. Jāpiezīmē, ka XI Ģenerālajā Sinodē pieņemtajā šī panta labojumā, lai arī netika pieminēti tādi “Klepera projekta” nosacījumi attiecībā uz draudzes locekli kā Svētā Vakarēdiena saņemšana un laulāšanās dievnamā, tomēr “Ierosinājumu” samērā nenoteiktais formulējums “savu piederību pie kādas baznīcas draudzes ar savu rīcību pieteikuši” (§11) tika nomainīts uz “izteikuši vēlēšanos būt kādā no draudzēm, kā arī ziedo savas draudzes uzturēšanai” (§ 10).

Lai arī abu projektu autori bija vispār atteikušies no draudzes kopsapulces, par ko Satversmes grozījumu arī pieņēma XI Ģenerālā Sinode, tomēr “Ierosinājumos” bija ietverts sinodālo pārvaldes principu paaugstinošs priekšlikums, proti, izvirzīts oriģināls draudzes padomes un revīzijas komisijas veidošanas princips. Saskaņā ar to draudzes pamatkopas pilnsapulce ievēl draudzes padomi 3 līdz 7 locekļu un revīzijas komisiju 3 līdz 5 locekļu sastāvā, taču tikai pirmie trīs visvairāk balsu ieguvušie locekļi abās institūcijās tiek reģistrēti attiecīgajās valsts iestādēs (§ 12). Savukārt “Klepera projektā” bija uzskatīts par nepieciešamu Satversmē norādīt, ka 1929. gada Noteikumos norādītā norma, ka draudžu kopsapulces un ticīgo grupu sapulces drīkst noturēt tikai ar pilsētas vai rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas atļauju⁵⁴⁹, neattiecas uz “divdesmitnieku” un draudzes izpildu orgāna sēdēm (§ 18). Tomēr līdztekus tam “Klepera projektā” apstiprinātas un akceptētas valsts iestāžu tiesības teikt galavārdu par “divdesmitnieku” un draudzes padomes sastāvu, norādot, ka “reģistrācijas iestādēm ir tiesības noraidīt atsevišķas personas no “divdesmitnieku” un draudzes izpildu orgāna locekļu vai kandidātu sastāva” (§ 19).⁵⁵⁰ “Klepera projektā” paredzēts ierobežot

⁵⁴⁹ 1929. gada Noteikumu § 12: “Reliģisko organizāciju un ticīgo grupu kopsapulces (izņemot lūgšanu) notiek ar pilsētu, rajonu darbaļaužu deputātu padomes atļauju”.

⁵⁵⁰ 1929. gada Noteikumu § 14: “Reģistrējošajiem orgāniem tiek dotas tiesības atsaukt atsevišķas personas no

draudzes padomes darbības autonomiju, piešķirot iecirkņa prāvestam un Virsvaldei tiesības pieprasīt vēlreiz “caurskatīt nepareizus lēmumus” vai tos atcelt (§ 21).

Attiecībā uz draudzes tiesībām ievēlēt mācītāju, kas ir viens no sinodālā pārvaldes principa stūrakmeņiem, projekti šo jautājumu risina šādi.

“Klepera projekta” § 21 un § 26 atgriežas pie 1948. gada Satversmes sākotnējās normas⁵⁵¹, līdz ar to atsakoties no 1951. gadā izdarītā Satversmes labojuma, kas paredzēja, ka padome pati nominē mācītāja kandidātus, par kuriem balso, ja tos kā mācītāja kandidātus apstiprina Virsvalde. “Klepera projekta” ieteikums arī tika pieņemts, atsakoties no prāvesta līdzdalības mācītāja vēlēšanās, tādējādi vēl vairāk samazinot prāvesta kā Virsvaldes un draudzes vidutāja funkcijas.

Savukārt “Ierosinājumos” paredzēts daudz elastīgāks modelis (§ 15). Saskaņā ar to “draudzes padome pieņem tieši vai caur baznīcas Virsvaldi kandidātu pieteikumus un, uzklausi Baznīcas Virsvaldes atsauksmes par tiem, izrauga kopsēdē ar draudzes revīzijas komisiju kandidātus uz vakanto mācītāja vietu”. Arī prāvests joprojām iesaistītos mācītāja izraudzīšanās procesā, jo “izraudzītos kandidātus iecirkņa prāvests stāda draudzei priekšā, uzdodams tiem noturēt draudzē dievkalpojumus. Pēc tam draudzes padome un draudzes revīzijas komisija savā kopsēdē vienu no kandidātiem, balsojot par visiem kandidātiem, ievēl par draudzes mācītāju. Priekšā stādīšanas dievkalpojumus un mācītāja ievēlēšanas sēdē nepieciešami būt klāt iecirkņa prāvestam vai viņa vietniekam”. Līdz ar to Virsvaldei ir tikai konsultatīvas funkcijas un mācītāja izraudzīšanas process notiek pašā draudzē. Virsvalde nevar pati atsijāt nevēlamos kandidātus, jo visi kandidātu pieteikumi tiek izskatīti draudzes padomes un revīzijas komisijas kopsēdē. Tikai tad, kad ievēlēts viens kandidāts, viņu par draudzes mācītāju apstiprina Virsvalde. Jāpiezīmē, gan, ka “Ierosinājumos” aizliegts par draudzes mācītāju būt personai, kura nav reģistrēta attiecīgajās valsts iestādēs. Tas tikai leģitimizē praksi, ka galīgo lēmumu par draudzes mācītāju pieņem RKLP. Oriģināls ir arī “Ierosinājumos” iestrādātais princips, ka “draudzes mācītājs tiek ievēlēts uz nenoteiktu laiku, bet mācītājam sasniedzot pilnus 75 dzīvības gadus, draudzes padome un revīzijas komisija savā kopsēdē var lūgt Baznīcas Virsvaldei atļaut draudzei ievēlēt citu mācītāju. Ja Baznīcas Virsvalde lūgumu noraida, arī ja mācītājs, stājoties draudzes darbā, jau bija sasniedzis 75 gadus, līdzīgu lūgumu var izteikt tikai pēc pilnu trīs gadu notecēšanas”. Mācītāja ievēlēšanas jautājumā “Ierosinājumos” paredzēts sinodālajam pārvaldes principam daudz atbilstošāks modelis, nekā tas bija esošajā Satversmē.

religīso organizāciju izpildorgānu sastāviem.”

⁵⁵¹ 1948. gada Satversmes § 15: “Vakantas mācītāja vietas gadījumā draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju, prāvestam klātesot, ievēl jaunu mācītāju no Baznīcas Virsvaldes ieteiktiem kandidātiem.”

Līdzīgs modelis “Ierosinājumos” paredzēts arī prāvesta vēlēšanu procesam. Ja 1948. gada Satversmē bija noteikts, ka iecirkņa sinode vakantas prāvesta vietas gadījumā ievēl iecirkņa prāvestu no arhibīskapa priekšā liktiem kandidātiem (§ 25.c), tad “Klepera projektā” piedāvāts šajā modelī mainīt vien prāvesta nominēšanas institūtu no arhibīskapa uz Virsvaldes plenārsēdi, kas arī tika apstiprināts kā Satversmes labojums 1968. gadā. Savukārt “Ierosinājumos” paredzēts ievērojami sinodālāks modelis – kandidātus prāvesta amatam piesaka pati iecirkņa sinode, iepriekš apspriedusi arhibīskapa ieteikumus prāvesta kandidatūras jautājumā (§ 25). Prāvests, tāpat kā draudzes mācītājs, tiek ievēlēts uz nenoteiktu laiku, taču viņš savas pilnvaras bez termiņa pagarināšanas pilda līdz 75 gadu vecumam, pēc kura sasniegšanas iecirkņa sinode viņa pilnvaras pagarina katru reizi uz savu sasaukuma periodu, t.i., uz trim gadiem, jo kārtējai iecirkņa sinodei jānotiek katra Ģenerālās Sinodes sasaukuma perioda beigās. Tādi paši amata pilnvaru ierobežojumi attiecas arī uz arhibīskapu, kuram pēc 75 gadu vecuma sasniegšanas pilnvaras ik reizi uz savu sasaukuma periodu pagarinātu Ģenerālā Sinode. Savukārt “Klepera projektā” vispār aizliegts ievēlēt par arhibīskapu personu, kas būtu vecāka par 70 gadiem, turklāt arhibīskapu paredzēts ievēlēt nevis uz nenoteiktu laiku, bet uz 7 gadiem ar nosacījumu, ka viņš var tikt pārvēlēts tikai vienu reizi – ja Ģenerālā Sinode atzīst viņa darbību par sekmīgu un lietderīgu (§ 30). Satversmes labojumos XI Ģenerālajā Sinodē šis ierobežojums vairs netika paredzēts, paturot tikai 7 gadu termiņu.

Sinodes kompetenci palielinošs ir “Klepera projekta” priekšlikums, kas pārņemts no 1928. gada Satversmes § 50.5, ka iecirkņa sinodes uzdevums “ierosināt priekšlikumus, kas izskatāmi Ģenerālā Sinodē” (§ 25). Arī 1928. gada Satversmē minētās iecirkņa sinodes definīcijas atjaunošana “Klepera projektā” – “draudžu gribas izteicēja un pārstāve” – atjauno iecirkņa sinodes nozīmi un lomu baznīcas vadības struktūrā.

“Ierosinājumos” ierobežotas arhibīskapa, Virsvaldes un visas baznīcas Revīzijas komisijas tiesības neierobežotā skaitā piedalīties iecirkņu sinodēs. § 24 paredzēts, ka iecirkņa sinodēs ar padomdevējtiesībām var piedalīties tikai viens Baznīcas Virsvaldes sūtīts pārstāvis, tāpat arī tāds, kurš nav Virsvaldes vai Revīzijas komisijas loceklis.

“Ierosinājumos” izveidots īpašs svarīgāko amatpersonu aizvietotāju jeb “substitūtu” institūts. Piemēram, uz kārtējo savu sasaukuma periodu vienu no iecirkņa draudžu mācītājiem par prāvesta vietnieku ievēlētu iecirkņa sinode (§ 25), vienu no mācītājiem vai prāvestiem par arhibīskapa vietnieku ievēlētu Ģenerālā Sinode, tā ievēlētu arī divus no mācītāju vai prāvestu vidus un divus no draudzes darbinieku vidus par Virsvaldes locekļu – baznīcpadomnieku substitūtiem – vietniekiem un vienu mācītāju un vienu draudzes darbinieku par baznīcas Revī-

zijas komisijas locekļu substitūtiem – vietniekiem (§ 27). Turklāt vietniekiem “nav nekādu īpašu uzdevumu” kā vien pilntiesīgi izpildīt aizstājamās amatpersonas pienākumus, kad pati amatpersona šos pienākumus pildīt ir aizkavēta vai kad amata vieta kļuvusi vakanta. Arhibīskapam gan tiktu dotas tiesības aicināt šos Virsvaldes un revīzijas komisijas substitūtus piedalīties ar padomdevējtiesībām Virsvaldes sēdēs (§ 29), bet arhibīskapa vietnieks pēc sava amata ir arī Virsvaldes prezidija loceklis (§ 28). “Klepera projektā” tiesības kandidātiem piedalīties Virsvaldes sēdēs dotas bez īpaša arhibīskapa aicinājuma. Oriģināls “Ierosinājumu” priekšlikums ir Satversmē paredzēt, ka, Virsvaldei neapstiprinot amatā kādu evaņģēlistu, mācītāju diakonu, mācītāju vai prāvestu, motivēts lēmums ir jāpiesūta visām ieinteresētajām pusēm (§ 30). Attiecībā uz sūdzībām par ordinētiem un neordinētiem garīgiem darbiniekiem “Ierosinājumos” daudz detalizētāk nekā 1948. gada Satversmē, kurā minētās normas pavisam nedaudz⁵⁵² tika labotas XI Ģenerālajā Sinodē, paredzētas pat 12 dažādas sodīšanas gradācijas pierādītas vainas gadījumos, proti, “soda tos ar aizrādījumu vai rājienu, vai stingru rājienu, vai atcelšanu no ieņemamā amata uz laiku jeb pavisam, saglabājot jeb atņemot tiesības uz laiku vai pavisam kandidēt uz citu baznīcas amatu vai darbu, atstājot vai atņemot goda nosaukumus un goda zīmes, vai, sevišķi smagos gadījumos ar izslēgšanu no garīdznieku kārtas” (§ 30).

Savukārt “Klepera projektā” izveidots amatpersonu “kandidātu” institūts, kas gan attiecas tikai uz Virsvaldi un baznīcas Revīzijas komisiju. Oriģinālais šajā priekšlikumā ir tas, ka kandidātu skaits ir tikpat liels kā amatpersonu skaits, proti, Virsvaldē 6 locekļi un 6 kandidāti, Revīzijas komisijā 3 locekļi un 3 kandidāti. Tomēr “Klepera projektā” nav noteiktas viņu tiesības, pienākumi un pilnvaras, tie netika paredzēti arī pieņemtajos Satversmes labojumos.

Tā kā “Ierosinājumos” prāvestu iecirkņu skaits samazināts līdz astoņiem, aktuāls kļūst jautājums par Ģenerālās Sinodes lielumu, jo, pēc līdzšinējās prakses, sinodāļu skaits bija atkarīgs no iecirkņu skaita, proti, bez prāvesta viens mācītājs un viens lajs no katra iecirkņa. Tāpēc, lai saglabātu esošo sinodāļu skaits, “Ierosinājumos” piedāvāts no katra iecirkņa ievēlēt divas reizes vairāk sinodāļu (§ 25).

Īpaša tēma, kas “Ierosinājumos” vijas cauri LELB augstāko pārvaldes institūciju aprakstiem, ir Ģenerālajai Sinodei un Virsvaldei paredzētās iespējas vērsties pret arhibīskapu, kas būtiski ietekmētu “bezsinozu” periodā izveidojušos arhibīskapa vienvaldības gaisotni. No citas puses, šādas Satversmē paredzētas iespējas varētu atvieglot iespēju padomju režīmam

⁵⁵² 1948. gada Satversmes § 30.f. “Baznīcas Virsvalde izlemj sūdzības par ordinētiem un neordinētiem Baznīcas darbiniekiem un vajadzības gadījumā vainīgos atceļ no amata. Par vairākkārtēju Baznīcas Satversmes vai Baznīcas Virsvaldes noteikumu pārkāpšanu garīdzniekus izslēdz no garīdznieku kārtas.”

1968. gada Satversmes § 41.f. “Konistorija savās plenārsēdēs izlemj sūdzības par ordinētiem un neordinētiem baznīcas darbiniekiem, vajadzības gadījumā vainīgos atceļot no amata vai pārceļot uz citu draudzi.”

nomainīt neērtu un nepaklausīgu arhibīskapu: “Ja arhibīskaps laikā un pēc vajadzības nesauc Ģenerālo Sinodi vai pēc šīs satversmes paredzētās Baznīcas virsvaldes sēdes, Ģenerālo Sinodi sasauc Baznīcas revīzijas komisijas priekšsēdi, izvirzot reizē apsūdzību pret arhibīskapu par Baznīcas satversmes noteikumu pārkāpšanu. Ģenerālo Sinodi vada kārtējās vai ārkārtējās Ģenerālās Sinodes ievēlēts prezidijs ar arhibīskapu kā priekšsēdi vai, izskatot apsūdzību pret arhibīskapu, ar Baznīcas revīzijas komisijas priekšsēdi kā Sinodes priekšsēdi (§ 26). Arhibīskapa vieta top vakanta, ja [...] arhibīskaps no amata uz apsūdzības pamata ir Ģenerālās Sinodes atcelts. [...] Ģenerālā Sinode izlemj sūdzības par arhibīskapu. Sūdzība par arhibīskapu Ģenerālajā sinodē izlemjama kā dienaskārtības pirmais punkts (§ 27). Virsvalde apspriež un ar motivētu lēmumu nodod Ģenerālajai Sinodei sūdzības, kas Baznīcas virsvaldē ienākušas par arhibīskapu un baznīcpadomniekiem” (§ 30). Oriģināls priekšlikums ir līdz šim ļoti maznozīmīgai institūcijai – Revīzijas komisijai – tās priekšsēdētāja personā dot tiesības vadīt Ģenerālo Sinodi, izskatot pret arhibīskapu sniegtās apsūdzības. Tomēr kritikai un apsūdzībām tiek atvērts ne tikai arhibīskapa amats, līdzīgi priekšlikumi “Ierosinājumos” paredzēti arī attiecībā uz Virsvaldi un tās prezidiju: “Virsvalde apspriež un ar motivētu lēmumu nodod Ģenerālajai Sinodei sūdzības, kas Baznīcas virsvaldē ienākušas par arhibīskapu un baznīcpadomniekiem. Apspriež un ar savu paskaidrojumu nodod Ģenerālajai Sinodei sūdzības, kas ienākušas par Baznīcas virsvaldes darbību. Izlemj sūdzības un pārsūdzības, kas virsvaldei iesniegtas par draudžu instanču, iecirkņa instanču un Baznīcas virsvaldes prezidija rīcību un lēmumiem.” (§ 30) Šādi priekšlikumi Satversmē netika iekļauti, labi apzinoties šāda atklāta un kritiska dialoga neiespējamību pēc padomju varas struktūru parauga veidotajās un uzturētajās baznīcas vadības institūcijās. Tomēr “Ierosinājumos” bija paredzēta ne tikai procedūra sūdzību izskatīšanai no “apakšas uz augšu”. Šo procedūru līdzsvaro Virsvaldei dotās tiesības veikt un pilnvarot baznīcpadomniekus izdarīt draudžu un baznīciecirkņu visas darbības pilnīgu pārbaudi “uz vietām” vai izsaucot attiecīgās personas uz virsvaldes sēdi. Uzdot iecirkņu prāvestiem izdarīt draudzēs īpašas vizitācijas. (§ 30).

“Ierosinājumos” arī paredzēts, ka bez baznīcas vadības akcepta draudzēm nebūtu tiesības likvidēties, kā arī Virsvaldes ziņā bija atstātas tiesības rīkoties ar likvidēto draudžu kulta priekšmetiem, proti, “apstiprina draudžu likvidēšanas faktus un noteic likvidēto draudžu kulta priekšmetu tālāku izlietošanu baznīcas citās draudzēs, iesniedzot ierosinājumus par to attiecīgās valsts iestādēm” (§ 30). Arī “Klepera projektā” bija paredzēta īpaša draudzes likvidācijas procedūra: “Draudzes likvidācija var notikt ar divdesmitnieku un draudzes izpildu orgāna kopsapulces lēmumu, ar visu dalībnieku parakstiem. Protokola noraksti jāiesūta rajona vai pilsētas Darbaļaužu Deputātu padomes izpildu komitejai, PSRS Ministru Padomes

Reliģijas lietu Padomes Pilnvarotajam LPSR, iecirkņa prāvestam un Baznīcas Virsvaldei,” (§ 15) tomēr draudžu likvidēšanās bija atstāta pašas draudzes ziņā, līdz ar to netika paredzēts, kā Virsvalde vai arhibīskaps varētu kaut vai formāli to aizkavēt vai atcelt.

Attiecībā uz draudzes mācītāju “Ierosinājumos” bija noteikts, ka “mācītājs seko savas draudzes pārvaldes orgāna darbībai, likumībai un lietderībai”(§ 34). Šis priekšlikums bija klajā pretrunā ar XI Ģenerālajā Sinodē pieņemto Satversmes labojumu, kur tika noteikts, ka “mācītājs vada draudzes garīgo dzīvi un neņem dalību draudzes saimnieciskā un finanšu darbībā” (§ 47). Savukārt “Klepera projektā” bija paredzēta iespēja mācītāja palīgiem iegūt pilnas mācītāja tiesības, ja tie nolikuši papildu eksāmenus un pierādījuši savas spējas ar ne mazāk kā 5 gadu ilgu nevainojamu darbu draudzē (§ 44), tas bija pārņemts no 1928. gada Satversmes § 47.

Attiecībā uz prāvesta amata aprakstu “Ierosinājumu” oriģinālais priekšlikums bija piešķirt prāvestam to draudžu mācītāju tiesības un pienākumus, kuras kādu iemeslu dēļ kļuvušas vakantas. Šīs tiesības prāvests var realizēt personīgi vai arī sūtīt uz šo draudzi “reizi no reizes” vikārus no sava iecirkņa draudžu mācītāju vidus (§ 40). Šis priekšlikums nodrošinātu draudzes mācītāja pilnvaru nepārtrauktību arī tajos gadījumos, kad draudzēs ilgstoši nav pastāvīga mācītāja. Jauns ir arī piedāvājums piešķirt tiesības prāvestiem vadīt jebkurā sava iecirkņa draudzē un arhibīskapam caur prāvestu visās draudzēs īpašus sinodes, svētku dienu, jubilejas, piemiņas un cita veida īpašus dievkalpojumus (§ 41).

“Klepera projektā”, aprakstot procedūru, kādā arhibīskaps var īstenot savas tiesības apturēt jebkuru Virsvaldes lēmumu, sasaucot ārkārtējo Ģenerālo Sinodi, norādīts, ka līdz šai Sinodei arhibīskaps atkāpjas no sava amata pildīšanas un viņa pienākumus izpilda Virsvaldes prezidents. “Klepera projektā” tika piedāvāts Satversmē izveidot pilnīgi jaunas sadaļas: “Baznīcas virsvaldes Teoloģiskie kursi⁵⁵³”, “Ev.-lut. Baznīcas virsvaldes emeritāl-slimības – palīdzības kase⁵⁵⁴” un “Baznīcas Virsvaldes mantzinis⁵⁵⁵”. No 1928. gada Satversmes laika gara

⁵⁵³ Teoloģiskos kursus vada arhibīskaps, bet tehniskos jautājumus pārrauga Virsvaldes iecelts kursu inspektors. Mācībspēkus ieceļ Virsvaldes plenārsēdes, tomēr tikai ar “attiecīgu valsts iestāžu”, proti, reliģijas kulta lietu padomes piekrišanu. Kursos uzņem abu dzimumu pilngadīgas personas, kuras kristītas un iesvētītas, saņēmušas Svēto Vakarēdienu, maksājušas draudzes gadskārtējo ziedojumu un kuru laulība ir iesvētīta baznīcā. Lekcijas ir bezmaksas, stipendijas nepastāv, brīvklaušītāji kursus netiek pielaisti. (“Klepera projekts” § 49)

⁵⁵⁴ 1) palīdzības kase darbojas uz Baznīcas virsvaldes plenārsēdē pieņemtiem noteikumiem un statūtiem;
2) kase saistoša – obligāta visiem draudzē darbojošiem: evaņģēlistiem, mācītāja palīgiem, mācītājiem, prāvestiem un Arhibīskapam;
3) palīdzības kasē var iesaistīties arī citi draudzes algoti darbinieki: ķesteri, ērgelnieki, diriģenti;
4) gadskārtējo iemaksu nosaka Baznīcas virsvaldes plenārsēde;
5) palīdzības kase atrodas zem Baznīcas virsvaldes revīzijas komisijas kontroles (“Klepera projekts” § 50).

⁵⁵⁵ Baznīcas virsvaldes mantzinis raugās, lai iemaksas Baznīcas virsvaldei vispārīgām vajadzībām draudzes izdarītu savlaicīgi un izdevumi Baznīcas virsvaldei nepārsniegtu budžeta robežas. Mantziņa pārziņā atrodas visi Baznīcas virsvaldes izdevumi un drukas darbi; gādā par iespieddarbiem un kārtu iespīšanas darbu

ietekmē tika pārņemta mainīta 5. nodaļa “Konferences”.⁵⁵⁶ Tajā atšķirībā no šīs nodaļas oriģinālā varianta tika paredzēts, ka konferences drīkst notikt, sazinoties ar RLP pilnvaroto un viņa piekrišanu. Tiesības sasaukt konferences tika dotas prāvestiem un arhibīskapam, bet ne vairs mācītājam savā draudzē. Turklāt prāvestam tiesības sasaukt sava iecirkņa mācītājus uz konferenci tika dotas tikai vienreiz gadā, kas gan bija pretrunā ar paša projekta § 26.5. Tā kā 1948. gada Satversmē konferenču skaits gadā netika ierobežots, tas palika nemainīts arī pēc XI Ģenerālās Sinodes, ja tiktu pieņemts “Klepera projekta” nosacījums, regulāra mācītāju konventu noturēšana 80. gadu sākumā būtu bijusi apgrūtināta, jo tiem būtu nepieciešama valsts iestāžu atļauja un tos varētu noturēt vien reizi gadā. Šis gadījums spilgti pierāda, ka, tikai formāli veidojot sinodālu pārvaldi, ir iespējams sinodālo principu nevis ieviest plašāk, bet gan padarīt to atkarīgu no padomju režīma labvēlības.

Sava laika draudzes dzīves īstenību atspoguļojošs ir arī “Klepera projekta” § 48: “Draudzes koris un diriģents padots draudzes mācītājam, kam ar kora dziesmām jāsazinās ar mācītāju un bez viņa ziņas nevar piedalīties citas draudzes dievkalpojumos, nedz izbraukumos”, jo draudzes koris bija gandrīz vai vienīgā draudzes dzīves oficiāli atļautā aktivitāte, ar kura palīdzību varēja kopt savstarpējās attiecības un draudzes kopību.

4.1.2. “Klepera projekta” un “Ierosinājumu” Virsvaldē neatbalstīto priekšlikumu izvērtējums no sinodālā pārvaldes principa viedokļa

Kad 1968. gada 18. marta paplašinātajā Virsvaldes plenārsēdē arhibīskaps G. Tūrs nolasīja Satversmes komisijas izstrādātos Baznīcas Satversmes grozījumus un papildinājumus, Virsvalde šo projektu pieņēma, izdarot tajā “atsevišķus sīkus labojumus”. Šo projektu kā “jaunu Satversmi” arī pieņēma XI Ģenerālā Sinode 23. martā.

Analizējot gan “Klepera projekta”, gan “Ierosinājumu” oriģinālo materiālu, esmu nonācis pie slēdziena, ka vairākums no priekšlikumiem, kurus Satversmes komisija neiekļāva labojumu un grozījumu paketē, atrodami tieši “Ierosinājumos”. Tajos bija vairāki gan sinodālo

izdevumus; akceptē algu sarakstus un citus izdevumus; ved Baznīcas virsvaldes inventāra sarakstu un uzskaiti. (“Klepera projekts” § 36)

⁵⁵⁶ “Mācītājs sasauc vismaz vienreiz gadā savas draudzes garīgos kopējus uz konferenci pārrunāt draudzes garīgās vajadzības. Prāvests saaicina vismaz vienreiz gadā sava iecirkņa mācītājus uz konferenci apspriest jautājumus par Baznīcas garīgo dzīvi un mācītāja amata vajadzībām. Latvijas bīskaps sasauc pēc vajadzības prāvestu, mācītājus vai arī citus Baznīcas garīgos darbiniekus uz konferenci apspriest bez 58. panta piezīmē minētiem arī citus Baznīcas dzīves jautājumus. Tādas pašas tiesības ir arī citiem bīskapiem attiecībā uz saviem prāvestiem, mācītājiem un citiem Baznīcas garīgiem darbiniekiem. Iecirkņa valdes priekšnieks sasauc pēc vajadzības Baznīcas priekšniekus un viņu vietniekus uz konferenci. Baznīcas Virsvaldes prezidents sasauc pēc vajadzības visas Latvijas Baznīcas priekšniekus vai viņu vietniekus uz kopīgu apspriedi. Piezīme. Visās konferencēs var piedalīties viesi ar konferences vadītāja ziņu. Konferences rīkojas pēc pašu izstrādātiem un Virsvaldes apstiprinātiem darbības kārtības jeb reglamenta noteikumiem. Protokolu noraksts iesniedzams Baznīcas Virsvaldei zināšanai.”

pārvaldes principu ieviešoši aspekti, gan arī daži priekšlikumi, kuri baznīcu vēl vairāk piesaistītu padomju dzīves īstenībai.

“Ierosinājumos” paredzētā prāvestu iecirkņu skaita samazināšana izveidotu lielus, daudzus administratīvos rajonus ietverošos prāvestu iecirkņus, kuri būtu lielāki gan teritorijas, gan arī draudžu skaita un mācītāju ziņā. Tik apjomīga iecirkņu reforma un iecirkņu robežu saskaņošana ar rajonu administratīvajām robežām radītu funkcionālus ieguvumus, jo satiksme ar saviem rajonu centriem bija nodrošināta labāk nekā ar citu rajonu nomalēm, tomēr iznīcinātu iecirkņu vēsturiskās robežas, vēl vairāk – arī teritorijas kontekstā – “sovjetizējot” baznīcas struktūru. Paralēli tiktu izjaukta izveidojusies esošo iecirkņu draudžu kopības sajūta, būtiski palielinātos prāvesta darba apjoms, kas novestu pie tā, ka palielinātos dažāda veida distance starp prāvestu un draudzēm. Šī reforma noteikti neveicinātu sinodalitātes palielināšanos, drīzāk – vēl vairāk izolētu draudzes un mācītājus no saviem prāvestiem un mazinātu identificēšanos ar savu iecirkni. Tas noteikti veicinātu baznīcas struktūras fragmentāciju un autonomizāciju.

Priekšlikums radīt iespēju draudzēs veidoties arī krievu valodā runājošām kopienām neapšaubāmi tuvinātu baznīcu padomju tautu draudzības idejām. Tomēr ar to tiktu iedragāta līdzšinējā luteriskās baznīcas loma kā ekskluzīvi latviskas vides pārstāvei. Ļoti iespējams, ka šādas krievu valodā runājošas kopienas, ja tādas izveidotos, veicinātu baznīcā divvalodību vai pat rusifikāciju un, atsevišķos gadījumos, novestu pie krievu valodas dominējošās lomas arī luteriskajā baznīcā. Lai arī 1968. gada labojumi Satversmē raksturo Satversmes pielāgošanu esošajai padomju likumdošanai par reliģiskajiem kultiem un padomju dzīves īstenībai kopumā, tomēr šie abi iepriekš minētie priekšlikumi vēl vairāk sovjetizētu baznīcu un grautu tās vēsturisko tradīciju – iecirkņus kā vēsturiski izveidojušās teritoriālās vienības un latviešu valodu kā baznīcas “valsts valodu”.

Tomēr “Ierosinājumos” bija arī vairāki priekšlikumi, kurus pieņemot tiktu stiprināts baznīcas iekārtas sinodālais raksturs. Līdz ar “Klepera projektā” ierosināto, bet labojumu paketē neiekļauto, arī “Ierosinājumi” īpaši izteikti paredzēja atjaunot lielāku rīcības brīvību un pašnoteikšanos iecirkņu sinodēm, stiprinot to lomu un statusu baznīcas struktūrā. Šī tendence ietu roku rokā ar demokrātiskākas un draudžu un iecirkņu intereses daudz vairāk vērā ņemošas mācītāju un prāvestu ievēlēšanas kārtības izveidošanu. Kā diplomātiski norādīja “Ierosinājumu” autors, “bija jādomā par arhibīskapa atbildības nastas un vienpersoniskās rīcības smaguma samazināšanu, dodot noteikšanu vairāk pašām draudzēm [piemēram, mācītāja izvēlē un prāvesta izvēlē], baznīciecirkņiem un Baznīcas virsvaldei”. Šīs “noteikšanas” paaugstināšanai un sinodāli episkopāla līdzsvara nodrošināšanai neapšaubāmi kalpotu

“Ierosinājumos” paredzētais veselīgais līdzsvars starp arhibīskapu, Ģenerālo Sinodi un Virsvaldi, paredzot konkrētus instrumentus, kā no katras baznīcas vadības institūcijas prasīt atbildību. Savstarpējam dialogam un dažādu viedokļu izteikšanas un pārstāvēšanas telpas radīšanai kalpotu arī daudz izvērstākā sodu sistēma par baznīcas dzīves pārkāpumiem – pretēji “melnbaltajam” 1948. gada Satversmē un arī vēlākajos Satversmes variantos nemainītajam modelim – nesodīt nemaz vai arī atcelt no amata.

5. XI Ģenerālā Sinode 1968. gada 23. martā un Satversmes labojumu pieņemšana

XI Ģenerālā Sinode notika 1968. gada 23. martā Jaunajā Sv. Ģertrūdes baznīcā gandrīz pēc 17 gadu pārtraukuma.⁵⁵⁷ Situācija baznīcā kopš iepriekšējās Ģenerālās Sinodes bija mainījusies. 1951. gadā bija 277 draudzes un 106 ordinēti darbinieki, bet 1968. gadā – vairs tikai 236 draudzes un 89 ordinēti darbinieki.

XI Ģenerālajā Sinodē tika pieņemti 1948. gada IX Ģenerālajā Sinodē pieņemtās Satversmes grozījumi un papildinājumi, deklarējot to kā jaunu Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmi. Tomēr, līdz ar secinājumiem, ko esmu izdarījis, veicot 1948. un 1968. gada Satversmju tekstu analīzi, arī pati “jaunās” satversmes pieņemšanas procedūra XI Ģenerālajā Sinodē, kad Sinodes dalībnieki tika iepazīstināti ar Satversmes tekstu, nolasot tikai izmainītās vietas⁵⁵⁸, liecina par labu slēdzienam, ka 1968. gadā tika pieņemta nevis jauna Satversme, bet grozīta un papildināta esošā. Šie labojumi tikuši nolasīti arī pirms XI Ģenerālās Sinodes sasauktajās iecirkņu sinodēs, šo procesu nodēvējot par Satversmes labojumu “apspriešanu” iecirkņu sinodēs. Nepieciešamība esošo Satversmi papildināt tika pamatota ar iepriekšējās Satversmes novecošanu un neatbilstību valsts likumiem, tādēļ pēc konsultācijām ar RKLK pilnvaroto tikusi izstrādāta jauna Satversme.⁵⁵⁹ Satversmi pieņēma ar 44 balsīm, četriem sinodāļiem nebalsojot un diviem atturoties. 1968. gadā pieņemtā Satversmes modifikācija ar dažiem labojumiem tika papildināta 1984. gada XIII Ģenerālajā Sinodē un bija spēkā līdz 1989. gada 11. aprīlim, kad XIV Ģenerālajā Sinodē ar visu draudžu mācītāju piedalīšanos tika pieņemta jauna Satversme. 1968. gada 11. jūlija Konsistorijas plenārsēdē nolēma jauno

⁵⁵⁷ Sinodē piedalījās 50 delegāti un kā interesenti vēl arī 23 mācītāji, kuriem tika piešķirts viesu statuss. Prezidijā tika ievēlēti virsmācītāji A. Freijs un J. Matulis, prāvests P. Žibeiks, kā arī draudžu pārstāvji Juris Lībeks no Liepājas Sv. Annas draudzes un Andrejs Kumsārs no Lazdonas draudzes. Sekretariātā ievēlēja otru bez P. Klepera atlikušo Virsvaldes locekli A. Vecmani, kā arī J. Vegeru. Zīmīgi, ka P. Kleperis prezidijā netika ievēlēts.

⁵⁵⁸ LELB arhīvs, 1. f, 3. apr., 12. l., lp. skaits nav numurēts.

⁵⁵⁹ Andris Bergmanis, op. cit., 380. lpp.

Satversmi publicēt Baznīcas kalendārā.⁵⁶⁰

XI Ģenerālajā Sinodē arhibīskaps G. Tūrs atteicās no sava amata un prāvests J. Baumanis formāli izvirzīja P. Kleperi, kuru jau iepriekš no četriem kandidātiem bija apstiprinājis RLP pilnvarotais. P. Kleperi atbalstīja un ieteica arī J. Matulis, uzsvērdams viņa “sekmīgo darbību ne vien mūsu Baznīcas dzīvē, bet arī sadarbību ar ārzemju Baznīcu pārstāvjiem un prominentām personām reliģiju lietās”. J. Matulis norādīja, ka P. Kleperis ir iemantojis cieņu un respektablu vārdu, mīl savu Dzimteni un Baznīcu un ir cienīgs Baznīcas Virsgana postenim. Par labu P. Kleperim izteicās arī prāvests J. Janelis, kurš sakarā ar arhibīskapa vēlēšanām ierosināja “vairs neuzturēt personības kultu un ievērot stingru atturību”. Pozitīvi P. Kleperi Ģenerālajā Sinodē novērtēja arī Grobiņas iecirkņa prāvests K. Martinsons, kurš teica, ka “tas būs tas vīrs, kas vedīs uz priekšu Latvijas baznīcu⁵⁶¹”. Balsojumā par P. Kleperi četri atturējās. Tika ievēlēta arī jauna⁵⁶² Konsistorija⁵⁶³.

6. Sinodālais pārvaldes princips 1968. gada 23. martā pieņemtajos Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes labojumos salīdzinājumā ar 1948. gada Satversmi

1968. gada labojumi un grozījumi 1948. gada Satversmē tikpat kā neradīja strukturālas izmaiņas – Satversmes struktūra palika iepriekšējā, bet ar diviem izņēmumiem. Pirmkārt, apakšnodaļa “C. Draudzes kopsapulce” ieguva nosaukumu “C. Draudzes dibinātāju kopsapulce”, attiecīgs labojums tika veikts arī II nodaļas nosaukumā. Otrkārt, V nodaļā “Baznīcas garīgie darbinieki” tika likvidēta apakšnodaļa “B. Neordinētie garīgie darbinieki”, šo apakšnodaļu iekļaujot kā vienu pantu V nodaļas tekstā.

Labojumi un grozījumi neskāra Satversmes preambulu.

Veicot 1948. gada un 1968. gada Satversmju tekstu salīdzinošo analīzi, atklājās, ka no 1948. gada Satversmes 43 pantiem labojumi atceļ 3 pantus (7%) un daļēji maina 27 pantus (62%), bet no 37 apakšpunktiem atceļ 8 (21%) un daļēji maina 11 (29%) apakšpunktus. Redakcionālas izmaiņas ir izdarītas 3 (7%) pantos. 1968. gada Satversmes labojumi atsevišķus

⁵⁶⁰ LELB arhīvs 1. f., 3. apr., 42. l., 15. lp.

⁵⁶¹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 12. l., lp. skaits nav numurēts.

⁵⁶² Konsistorijas locekļi – virsmācītāji A. Freijs un J. Matulis, prāvesti V. Ozoliņš un A. Vecmanis, mācītājs V. Plāmsis, Rīgas Pāvila draudzes priekšnieks J. Meijers, kandidāti – prāvesti K. Eglītis, J. Baumanis un R. Akmentiņš, Revīzijas komisijas locekļi – līdzšinējais komisijas vadītājs kopš 1951. gada J. Vēgers, V. Bergholds, prāvests V. Ozols, kandidāts – prāvests J. Luksis.

⁵⁶³ Sinodē Virsvaldes nosaukums tika nomainīts pret Konsistorijas nosaukumu. Tas izraisīja daudzus iebildumus. Par jauno nosaukumu nobalsoja tikai divas trešdaļas (32 “par”, 14 “pret”, 4 “atturējās”) Ģenerālās Sinodes dalībnieku. Ģenerālās Sinodes izpildorgāna Virsvaldes nosaukuma maiņu pret “Konsistoriju” apstiprināja Virsvaldes paplašinātā plenārsēde 1968. gada 18. martā.

1948. gada Satversmes pantus sadalīja vairākos, līdz ar to kopumā situācija bija tāda, ka no 8 pantiem 1948. gada Satversmē tika izveidoti 15 panti un no 2 apakšpunktiem – 3 apakšpunkti 1968. gada Satversmes labojumos. Labojumi paredzēja arī 12 jaunus pantus, kas veidoja 20% no 1968. gada Satversmes 60 pantiem, un 8 jaunus apakšpunktus, kas veidoja 21% no 1968. gada Satversmes 38 apakšpunktiem.

Līdz ar to arī pēc veiktās analīzes var secināt, ka 1968. gadā izdarītie Satversmes labojumi neizveidoja jaunu Satversmi, bet esošajā Satversmē veica noteikta rakstura labojumus, proti, daļu no līdzšinējiem arhibīskapa pienākumiem un tiesībām uzticot Konsistorijai, tādējādi apstiprinot, ka 1968. gada Satversmes § 1 izdarītā izmaiņa Baznīcas iekārtas apzīmējumā no “episkopāli sinodāla” (1948) uz “sinodāli episkopālu” nebija tikai redakcionāla, bet patiešām ierobežoja episkopālā elementa dominanti, ar ko bija raksturīga 1948. gada Satversme, un ienesa sinodālo pārvaldes principu nostiprinošu raksturu baznīcas vadības un pārvaldes modelī. To apliecina arī dažu 1928. gada Satversmes principu un pat pantu atjaunošana. Tomēr šādu pārmaiņu iemesli, ļoti iespējams, meklējami Satversmes labojumu autoru nostājai pret G. Tūru. To apstiprina notikumi, kas risinājās pirms XI Ģenerālās Sinodes, kurā G. Tūrs atkāpās no amata un tika pieņemti šie Satversmes labojumi. Var izteikt minējumu, ka labojumu autori vēlējās ierobežot arhibīskapa pilnvaras, tās atstājot “sev” – Konsistorijai, nelielai baznīcas pārvaldes institūcijai.

Otra tendence, kas raksturoja daļu veikto labojumu, bija draudžu un mācītāju vēl lielāka informatīva un profesionāla nošķiršana no baznīcas vadības un vēl lielāka izpratnes par draudzi un baznīcu pielāgošana PSRS likumiem par reliģiskajām apvienībām un organizācijām. Šīs tendences arī noteica samērā lielās izmaiņas Satversmes tekstā – tās attiecās uz apmēram 70% no iepriekšējā Satversmes teksta.

Labojumi, kas mainīja episkopālā elementa dominanti Satversmē, no vienas puses, liecināja par vēlmi lēmumus pieņemt koleģiālākā gaisotnē un, lai arī ne visas iespējas, ko Satversmes labojumi deva, kopumā tika pietiekami izmantotas, no otras puses, liecināja par neapmierinātību ar vienpersonisko un autoritāro vadību, kas iepriekšējos 20 gados bija raksturīga arhibīskapa G. Tūra darbībai.

6.1. Satversmes sadaļa “Vispārējie noteikumi”

1968. gada Satversmes § 1 labojumi paredzēja, ka tika samainīts vietām Baznīcas iekārtas apzīmējums. 1948. gada Satversmes § 1 baznīcas iekārta tika nosaukta par episkopāli sinodālu, bet 1968. gada Satversmē par sinodāli episkopālu. Savukārt tajā pašā § 1 un § 3 tika

izdarītas redakcionālas izmaiņas. 1948. gada Satversmes § 3 pēdējais teikums “Latvijas PSR ev. lut. baznīcas augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode” 1968. gada Satversmē tika ievietots kā § 1 pēdējais teikums, to redakcionāli mainot un papildinot:

§ 1 [...] Tās augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode, bet Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns – Konsistorija.

Tika mainīts arī § 2. 1948. gada Satversmes § 2 bija rakstīts, ka Latvijas PSR ev. lut. Baznīca apvieno sevī “evanģēliski luteriskās ticības iedzīvotājus, kuri skaitās par šīs Baznīcas draudzes locekļiem”, bet 1968. gada Satversmes labojumos § 2 bija formulēts šādi:

“Latvijas PSR Evanģēliski-luteriskā Baznīca apvieno sevī labprātības kārtā Evanģēliski-luteriskās ticības pilsoņus.”

Ja salīdzinām šo pantu ar 1928. gada Satversmes § 1 “Latvijas Evanģēliskā Luteriskā Baznīca aptver visus evanģēliski luteriskās ticības iedzīvotājus Latvijā, kuri šīs Baznīcas draudzē skaitās par draudzes locekļiem”, tad 1968. gada Satversmes labojumos šim pantam ir parādījusies jauna intence – “labprātības kārtā”, kas varētu būt papildu uzsvars uz t.s. apziņas brīvības konceptu, ko pauda PSRS Konstitūcija⁵⁶⁴. Tikpat iespējams ir vienkāršais redakcionālais labojums, “labprātības” jēdzienu pārvietojot no 1948. gada Satversmē izteiktās draudzes definīcijas § 8, kas bija 1929. gada Noteikumu § 3 stilistisks atkārtojums, uz 1968. gada Satversmes § 2, norādot, ka labprātības jēdziens attiecas ne tikai uz konkrēto draudzi, bet arī uz visu Baznīcu. Labprātības jēdziens saistīts arī ar 1929. gada Noteikumu § 9⁵⁶⁵. Otra intence ir saistīta ar nojēgumu maiņu “iedzīvotāji/pilsoņi”. Saskaņā ar 1968. gada Satversmi Latvijas PSR ev. lut. Baznīca apvienoja sevī Latvijas PSR pilsoņus, kuri apliecina evanģēliski luterisko ticību. Tādejādi piederību tai zaudētu ikviens, kurš atteiktos no Latvijas PSR un līdz ar to arī no PSRS pilsonības vai kuram šī pilsonība tiktu atņemta. Saskaņā ar 1968. gadā spēkā esošo likuma par PSRS pilsonību⁵⁶⁶ (pieņemts 1938. gada 19. augustā) § 7

⁵⁶⁴ 1936. gada 5. decembra PSRS Konstitūcijas § 124: “Lai nodrošinātu visiem pilsoņiem apziņas brīvību, Baznīca ir šķirta no valsts un skola no Baznīcas. Brīvība piekopt reliģiskos kultus un antireliģiskās propogandas brīvība pieder visiem pilsoņiem”. 1977. gada 7. oktobra PSRS Konstitūcijas § 53: “PSRS pilsoņiem ir apziņas brīvība, tās ir tiesības piederēt pie kādas no reliģijām un praktizēt reliģiskos kultus vai nepiederēt pie nevienas no reliģijām un veikt ateistisko propogandu. Reliģiskā naida kurināšana ir aizliegta. Baznīcā PSRS ir šķirta no valsts un skola no Baznīcas”.

⁵⁶⁵ § 9: “Reliģisko draudžu vai grupu sarakstos var tikt iekļauti tikai tie ticīgie, kuri tam devuši rakstisku piekrišanu.”

⁵⁶⁶ “Zakon SSSR ot 19.08.1938 o graždanstve Sojuza Sovetskih Socialističeskih Respublik [1938. gada 19. augusta PSRS likums par Padomju Sociālistisko Republiku savienības pilsonību]”, [skatīts 21.06.2014].

PSRS pilsonību atņem ar tiesas spriedumu likumā paredzētajā kārtībā vai arī ar PSRS AP Prezidija lēmumu. Šī likuma § 4 norādīja, ka atļauju atteikties no PSRS pilsonības arī dod PSRS AP Prezidijs. Līdz ar to padomju režīmam ar 1968. gada Satversmes § 2 labojumu radās likumīga iespēja nevēlamas personas izslēgt arī no Baznīcas⁵⁶⁷ vai aizliegt Baznīcai šādas personas bez pilsonības uzskatīt par saviem locekļiem. Šis labojums paplašināja valsts tiesības iejaukties Baznīcas iekšējā dzīvē un kārtībā.

Pie Vispārējiem noteikumiem 1968. gada Satversmes labojumos tika pārvietots 1948. gada Satversmes § 8 pirmais teikums par baznīcas draudzi: “Baznīcas draudze ir pie Evaņģēliski luteriskās baznīcas piederošu pilngadīgu pilsoņu labprātīgi organizēta apvienība skaitā no ne mazāk par 20 (divdesmit) personām reliģisko un kulta vajadzību apmierināšanai.” Jaunizveidotajā § 3 draudzes definīcija bija izteikta šādi:

“Evaņģēliski-luteriskā draudze ir ticīgo apvienība, kurā ir ne mazāk par 20 pilngadību sasniegušu draudzes locekļu un kura likumā paredzētā kārtībā reģistrēta Valsts iestādēs”.

Ar šo izmaiņu savukārt ir notikusi atkāpšanās no 1929. gada Noteikumu § 3: “Reliģiskā organizācija ir 18 gadu vecumu sasniegušu vienam kultam un vienai ticības pārliecībai, izpaušmei vai novirzienam piederīgu ticīgo pilsoņu vietēja apvienība, kopskaitā ne mazāk kā 20 personas, kuras apvienojušies, lai kopīgi apmierinātu savas reliģiskās vajadzības”, neminot vairs jēdzienu “reliģisko vajadzību apmierināšana”. Tā kā šis jēdziens bija padomju likumdošanas izpratne par reliģiskas apvienības vai organizācijas galveno uzdevumu, var uzskatīt, ka atteikšanās no šī jēdziena 1968. gada Satversmē liecina, ka savā ziņā bija mainījusies padomju režīma izpratne par to, kas ir reliģiskās organizācijas jēga.

1968. gada Satversmes labojumi atteicās no 1928. gada Satversmes § 2 un 1948. gada Satversmes § 3 vēsturiskā formulējuma, ka baznīcas mazākā vienība ir baznīcas draudze. Tā kā arī 1968. gada Satversmes labojumos minētajā draudzes definīcijā (§ 3) vairs netiek – kā 1948. gada Satversmē – minēta saistība ar evaņģēliski luterisko Baznīcu, savukārt 1968. gada Satversmes § 2 attiecībā uz evaņģēliski luteriskiem pilsoņiem vairs netiek pieminēts, ka, lai par tādiem būtu, ir kādā baznīcas draudzē jāskaitās par locekli, var secināt, ka 1968. gada Satversme vēl vairāk pastiprina kopējās baznīcas un atsevišķo draudžu saišu vājināšanos un atomizācijas procesa palielināšanos.

Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=17090>.

⁵⁶⁷ 1978. gada 1. decembrī tika pieņemts jauns likums par PSRS pilsonību. Šī likuma § 18 paredzēja, ka PSRS pilsonību var atņemt ar PSRS AP Prezidija lēmumu, ja persona ir veikusi darbības, kuras apkauno PSRS pilsoņa godu un grauj PSRS valsts drošību vai tēlu (“Zakon o graždanstve SSSR [Likums par PSRS pilsonību]”, [skatīts 03.07.2014]. Pieejams: www.sovetika.ru/sss/zakon01.htm.)

1968. gada Satversmes labojumos tika mainīts 1948. gada Satversmes § 5 par garīdznieku un mācītāju amata kandidātu solījumu nemācīt neko, kas nesaskan ar Svētajiem Rakstiem. 1948. gada Satversmē šis solījums bija attiecināts gan uz ordinētiem garīdzniekiem, gan uz “Dieva Vārdu sludināt tiesības ieguvušajiem garīdznieku amata kandidātiem”, bet neminot vairs 1928. gada Satversmē minētos Dieva Vārda sludinātājus un skolotājus, savukārt 1968. gada Satversmē palika tikai ordinētie garīdznieki (evanģēlisti, mācītāju palīgi, mācītāji prāvesti un arhibīskaps). Tas ir izskaidrojams ar to, ka padomju režīma apstākļos lielais mācītāju trūkums noveda pie tā, ka tādi mācītāja amata kandidāti praktiski vairs nepastāvēja. Ikviens, kurš bija ieguvis minimālu teoloģisku izglītību, tika nosūtīts kalpot kādā vakantā draudzē un iesvētīts par evanģēlistu. § 5 arī norāda uz baznīcas dzīves realitātē izveidojušos piecpakāpju garīgo amatu – arhibīskaps, prāvesti, mācītāji, mācītāju palīgi un evanģēlisti.

Pilnīgi jauns ir § 6:

“Garīdzniecībai un draudzēm stingri jāievēro valsts likumdošanas akti par baznīcu un par baznīcas disciplīnu. Tas ir Evanģēliski-luteriskās baznīcas un draudzes labklājības pamats.”

Šis pants spilgti atklāj apstākļus, kādos baznīcai bija jādarbojas padomju režīmā. Tā ir arī reminiscence par 1929. gada Noteikumu § 43 minēto, ka gadījumos, kad valsts likumdošanas akti par kultu tiek pārkāpti, reliģiskajām apvienībām var tikt atņemta reģistrācija, kas nozīmēja to darbības pilnīgu pārtraukšanu un parasti arī dievnama atņemšanu. Patiešām – kulta likumdošanas ievērošana bija ne tikai baznīcas un draudzes labklājības, bet arī eksistences pamats.

Savukārt 1948. gada Satversmes § 7 tika atcelts. Līdz ar to vienīgā norāde uz reģistrāciju valsts iestādēs palika attiecībā uz draudzēm (§ 3). Savukārt 1948. gada Satversmes § 18 un § 29 piezīmes saturs papildināts un apvienots vienā, § 8:

“Draudžu padomes un tās revīzijas komisijas, kā arī Konsistorijas un tās revīzijas komisijas locekļi savus pienākumus izpilda kā goda amatu, bez atlīdzības.”

6.2. Satversmes sadaļa “Baznīcas draudze, tās locekļi, dibinātāju kopsapulce, padome un revīzijas komisija”

1968. gada Satversmē šīs sadaļas nosaukumā 1948. gada Satversmes formulējums “draudzes kopsapulce” ir nomainīts ar “dibinātāju kopsapulce”. Detalizētāk šis labojums tiks

apskatīts attiecīgajā sadaļā.

6.2.1. Satversmes apakšsadaļa “Draudze”

No šīs apakšsadaļas trim 1948. gada Satversmes pantiem atstāts tikai viens. Līdzšinējais § 8 – draudzes definīcija – ar labojumiem pārcelts uz Vispārējo noteikumu sadaļu, bet § 9 “Draudzes pienākums rūpēties, lai regulāri notiktu draudzes dievkalpojumi ar Dieva vārda sludināšanu un Svētā sakramenta izdalīšanu” atcelts. Pie sadaļas “Draudze” 1968. gada Satversmē atstāts tikai viens, 1948. gada Satversmes § 10 labots variants, kas jaunajā Satversmē ir § 9:

“Draudze pēc sava pieprasījuma, ko parakstījuši ne mazāk par 20 locekļiem – dibinātājiem, saņem no valsts iestādēm pēc līguma beztermiņa un bezmaksas lietošanā kulta telpu (baznīcu vai lūgšanas namu) un kulta piederumus. Draudzes locekļi – dibinātāji ir atbildīgi valsts varas priekšā par baznīcas vai lūgšanu telpu ēkas un mantas saglabāšanu un uzturēšanu.”

1948. gada Satversmē dievnamu saņemšana bija paredzēta “saziņā ar arhibīskapu, kurš pārrauga baznīcu un draudžu taisnīgu sadalīšanos republikas teritorijā”⁵⁶⁸, savukārt 1968. gada Satversmē konsultēšanās ar arhibīskapu vai saskaņošana ar baznīcas vadību vairs netika paredzēta. Līdz ar šo pantu arhibīskapam šī kompetence tika atņemta, jo nekur citur Satversmē tā nebija paredzēta. Iepriekšējā šī panta izpratnē rūpes un atbildība par dievnamu tika nodotas ne tikai 20 draudzes locekļiem – dibinātājiem –, bet arī draudzes padomei un mācītājam, veidojot kopēju atbildību (§ 10), savukārt 1968. gada Satversmes labojumi šo atbildību atstāja tikai draudzes dibinātāju ziņā, tā precīzi atkārtojot 1929. gada Noteikumu § 28 un § 29⁵⁶⁹ minēto. Līdz ar to radās pretruna, jo 1929. gada Noteikumu § 29 paredzēja “dvadcatkai” (20 draudzes dibinātājiem) noteiktus pienākumus attiecībā uz dievnama uzturēšanu kārtībā, remontiem, utt., ko gan 1948. gada Satversmes § 19, gan 1968. gada

⁵⁶⁸ 1948. gada Satversmes § 10.

⁵⁶⁹ § 28: “Kulta ēku un tajā atrodošais īpašumu ne mazāk kā 20 reliģiskās organizācijas locekļi saņem saskaņā ar līgumu no pilsētas, rajona darbaļaužu deputātu padomes pārstāvja visu ticīgo lietošanai.” § 29: “Līgumā tiek noteikts, ka personas, kuras pieņēmušas lietošanā kulta ēku un īpašumu, apņemas: a) sargāt un uzturēt to kā valsts īpašumu; b) veikt kulta ēkas remontu, kā arī uzņemt visus izdevumus, kas saistīti ar šī īpašuma pārvaldīšanu un lietošanu, kā arī attiecībā uz apkuri, apsargāšanu, apdrošināšanu, nodokļu nomaksāšanu, ziedojumu vākšanu; c) lietot šo īpašumu vienīgi reliģisko vajadzību apmierināšanai; d) segt zaudējumus, kas izdarīti valstij īpašumu bojājot vai neuztorot kārtībā; e) vest visa kulta īpašumu inventāra sarakstu, kuru papildināt ar no jauna ienākošajiem reliģiskā kulta priekšmetiem, kuri nepieder atsevišķiem pilsoņiem, un izslēgt no inventāra saraksta ar pilsētas, rajona darbaļaužu deputātu padomes pārstāvju, kura vārdā noslēgts līgums, atļauju tos priekšmetus, kuri kļuvuši nelietojami; e) jebkurā laikā bez iebildumiem pilsētu un rajonu darbaļaužu deputātu padomes pārstāvjus ielaist īpašuma periodiskai pārbaudei un apskatei, izņemot laikā, kad notiek reliģiskās ceremonijas.”

Satversmes § 15 paredzēja draudzes padomei, kuras locekļi varēja arī nebūt “dvadcatkas” sastāvā. 1929. gada Noteikumi paredzēja “dvadcatkas” personisku atbildību par dievnama stāvokli. Tā kā 1968. gada Satversmes labojumi atteicās no koncepta, ka draudzes kopsapulce ievēl draudzes padomi, tā vietā nosakot, ka to dara draudzes dibinātāju kopsapulce (§ 11), faktiski tika izveidota jauna draudzes vadības un pārvaldes institūcija – 20 draudzes dibinātāju kopsapulce, kuras pienākumus un atbildību noteica nevis Satversme, bet tikai 1929. gada Noteikumi, taču tie lielā mērā sakrita ar draudzes padomes pienākumiem. Izveidojās paradoksāla situācija – no draudzes dibinātājiem tiek prasīta konkrēta atbildība un uzticēti konkrēti pienākumi, bet Satversme paredz, ka šos pienākumus veic viņu ievēlētā draudzes padome, kas līdz ar to kļūst par draudzes dibinātāju izpildinstitūciju. Tieši tāda arī bija 1929. gada Noteikumu izpratne par draudzes padomi, kas 1968. gada Satversmē ir atspoguļota pilnībā atbilstībā ne tikai šo Noteikumu burtam, bet arī garam. Var uzskatīt, ka ar to 1968. gada Satversme ir pilnībā atkāpusies no 1928. gada Satversme izpratnes par draudzes pārvaldes modeli un saplūdusi ar padomju režīma noteikumiem par reliģiskajām apvienībām. Vēl jo vairāk šo secinājumu pamato atteikšanās no 1948. gada Satversmes § 9, kurā bija paredzēts, ka “draudzes pienākums ir rūpēties, lai regulāri notiktu draudzes dievkalpojumi ar Dieva vārda sludināšanu un Svētā sakramenta izdalīšanu”. 1968. gada Satversmes labojumos šāds draudzes pienākums vairs nebija paredzēts. Tās vienīgais pienākums atspoguļojas draudzes dibinātāju atbildībā par baznīcas vai lūgšanu telpas ēkas un mantu saglabāšanu un uzturēšanu. 1968. gada Satversmes labojumi draudzi kā institūciju padara par ēku un mantu uzturētāju, atņemot tai jebkādas Satversmē paredzētas garīgas funkcijas un garīgu atbildību.⁵⁷⁰

6.2.2. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes locekļi”

Attiecībā uz izpratni par draudzes locekli 1968. gada Satversmes labojumi (§ 10) atteicās no vienīgā 1948. gada Satversmē atlikušā draudzes locekļa pienākuma, proti, ka par draudzes locekļiem ir uzskatāmi tikai tie, kas ziedo savas draudzes uzturēšanai. Šo pienākumu atceļot, tika atņemts pēdējais, vismaz teorētiski iespējamais, tiesiskais instruments, kas mudinātu esošos draudzes locekļus aktīvāk iesaistīties draudzes dzīvē. Draudzes loceklis vairs nepiederēja kopībai, bet gan kļuva par individuālu savu reliģisko vajadzību apmierinātāju pie mācītāja un kulta ēkas izmantotāju, bet pati draudze un draudzes padome – par kulta ēkas

⁵⁷⁰ Šī padomju mentalitātē balstītā izpratne maiņa par to, kas ir draudzes uzdevums un pastāvēšanas jēga, atstāja iespaidu un ietekmēja draudžu dzīvi jo īpaši postpadomju periodā, kad draudzes pienākumus attiecībā uz mantu un īpašumiem palielināja attiecībā uz draudzes locekļu skaitu un kompetenci nesamērīgās rūpes un atbildību par atgūtajiem draudžu īpašumiem. Līdz ar to pāreja no draudzes kā ēku un mantas uzturētājas uz draudzi kā garīgu kopību un garīgu uzdevumu īstenotāju notika lēnām, mazinoties padomju mentalitātes ietekmei, un daudzās draudzēs LELB vēl nav beigusies pat vēl šobrīd.

apkalpotājiem un uzturētājiem. Šādā veidā 1968. gada Satversmes labojumi vēl vairāk pastiprināja arī Satversmes kā draudzes un baznīcas vājināšanas un marginalizēšanas instrumenta lomu.

Turklāt šajā pantā 1928. gada Satversmē lietotais nojēgums “garīgās vajadzības” tika nomainīts ar “reliģiskās vajadzības”, kas precīzāk atbilda 1929. gada Noteikumu garam.

6.2.3. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes dibinātāju kopsapulce”

1928. gada Satversmes sinodālā draudzes pārvaldes modeļa stūrakmens bija norma, ka draudze ievēl draudzes padomi. 1948. gada Satversmē šī norma būtībā bija atstāta nemainīta, nosakot, ka draudzes padomi ievēl draudzes kopsapulce, kurā balsstiesības ir katram draudzes loceklim, kas pieder šai draudzei. Lai arī draudzes padomes lielums tika radikāli mainīts un vairs netika paredzēta draudzes valde kā draudzes padomes izpildinstitūcija, tomēr pats princips – draudze ievēl draudzes pārvaldes institūciju – palika nemainīgs.

1968. gada Satversmes labojumi to kardināli mainīja. Tās § 11 bija paredzēts, ka draudzes padomi ievēl ne vairs draudzes kopsapulce, kurā balsstiesības ir visiem draudzes locekļiem, bet draudzes dibinātāju kopsapulce, kuru skaits var būt tikai 20 personas. Teorētiski draudzes dibinātāju skaitu varēja palielināt (augstāko robežu 1929. gada Noteikumi nereglamentēja), taču tas nebija tik vienkārši. Šie dibinātāji būtu jāreģistrē valsts iestādēs. 1968. gada Satversmes labojumi tādējādi pilnībā sagrāva draudzes sinodālo pārvaldes modeli un izveidoja jaunu, t.s. konsistoriālo draudzes pārvaldes modeli, kurā draudzes padomi ievēl padomju valsts iestāžu apstiprināts un reģistrēts neliels (un laika gaitā arī nemainīgs) draudzes locekļu kopums. Ironiski, ka šāda kārtība pārspēja 1929. gada Noteikumos paredzēto, ka draudzes izpildinstitūciju ievēl draudze. Šie Noteikumi neliedza draudzes kopsapulci identificēt ar draudzi. Tātad var uzskatīt, ka 1968. gada Satversmes labojumi šajā pantā ir nevis padomju likumu spiediena rezultāts, bet pašu labojumu autoru (J. Vegera, P. Klepera, A. Vecmaņa) koncepts. Turklāt, ja 1948. gada Satversme vēl paredzēja zināmu izvēles brīvību attiecībā uz draudzes padomes locekļu skaitu (no trīs līdz septiņiem), tad 1968. gada Satversmes labojumi šajā pantā pilnībā saskanēja ar 1929. gada Noteikumos paredzēto, ka draudzes izpildinstitūcijas lielums ir tikai 3 personas. Labojumi arī paredzēja gan draudzes padomē, gan revīzijas komisijā katrā pa vienam kandidātam, kuru statusu gan Satversme neregulēja. Turklāt, draudzes padomes amatus saskaņā ar 1948. gada Satversmi sadalīja pati padome (§ 13), ievēlot no sava vidus priekšsēdētāju, viņa vietnieku, sekretāru un kasieri, bet 1968. gada labojumi paredz (§ 11), ka draudzes dibinātāju kopsapulce, vēlot padomi, tūdaļ ievēl priekšsēdētāju, kasieri un sekretāru, tādējādi atceļot 1928. gada Satversmes sinodālo

pārvaldes principu, ka padome konstituē pati sevi, ievēlot no sava vidus draudzes valdi. 1968. gada Satversme šo kompetenci padomei atņēma un iedeva “dvadcatkas” izlemšanā.

Pretrunā ar sinodālo pārvaldes principu bija arī jaunizveidotais § 12, kurā bija paredzēts, ka draudzes padome un revīzijas komisija, kura pēc 3 gadiem nav pārvēlēta, turpina savu darbību.

Satversmes labojumos vairs nebija paredzēti nekādi draudzes padomes kandidātu kritēriji – nedz attiecībā uz viņu vecuma, nedz arī uz līdzdalības pakāpi draudzes dievkalpojumos, sakramentos, draudzes dzīvē.

Kopumā runājot, 1968. gada Satversmes labojumi no draudzes pārvaldes modeļa izslēdza sinodālo elementu, kas bija pēdējais Satversmē palikušais nemainītais sinodālais elements no 1928. gada Satversmes. Tika izveidota sistēma, kurā nemainīgs skaits cilvēku – valsts apstiprinātas 20 personas – ievēl 3 personu lielu izpildinstitūciju, kura vairs nav jāpārvēl, ja vien to nevēlas paši 20 draudzes dibinātāji vai to neprasa kādi ārēji apstākļi, piemēram, draudzes padomes locekļa nāve, taču šādā gadījumā kā rezerves variants ir draudzes padomes kandidāts. Nedz draudzes kopsapulcei, nedz draudzes mācītājam ietekmēt šo sistēmu tiesiskā veidā nav iespējams. 1968. gada Satversmes labojumi izveidoja stagnantu un pašsaglabājošu draudzes pārvaldes sistēmu, kura ir pilnībā pakļauta padomju režīma interesēm un vajadzībām.

6.2.4. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes izpildu orgāns – padome”

Satversmes labojumos bija paredzēta jauna, draudzes padomi definējoša panta (§ 13) izveidošana:

“Draudzes padome ir atbildīgais draudzes naudas līdzekļu rīkotājs un tā seko, lai šos naudas līdzekļus izlietotu pareizi, maksā par mācītāja, kā arī baznīcas strādnieku un kalpotāju uzturēšanu, stingri, pēc brīvprātības principa, iemaksā naudas summas Konsistorijai, garīgo iestāžu un garīdznieku pensiju fondā.”

Tā kā 1948. gada Satversmes § 19 pirmais minētais draudzes padomes pienākums bija “pārvaldīt baznīcas saimniecību un rūpēties par baznīcas vai lūgšanu nama uzturēšanu labā kārtībā”, jaunā definīcija liecina par zināmu akcentu maiņu Satversmes izpratnē par draudzes padomi. Tomēr šajā definīcijā minētā atbildība “stingri, pēc brīvprātības principa, iemaksā naudas summas Konsistorijai, garīgo iestāžu un garīdznieku pensiju fondā” nonāk pretrunā ar vēlāk minēto § 15, kur pie draudzes padomes tiesībām un pienākumiem ir minēts, ka tai ir

pienākums “pēc Konsistorijas norādījuma, samērīgi saviem ienākumiem iemaksāt līdzekļus Konsistorijas un tās iestāžu uzturēšanai un garīdznieku pensijas fondam”. Starp “stingru brīvprātību” un “Konsistorijas norādījumiem”, manuprāt, valda zināma spriedze.

Satversmes pantu (§ 13) par draudzes padomes sēdēm (1948. gada Satversmes § 14) papildina regulējums par sēžu sasaukšanas kārtību. 1968. gada Satversmes labojumos paredzēts, ka sēdes pēc vajadzības sasauc padomes priekšsēdētājs. Tomēr labojumos samazināts to padomes locekļu skaits, kuriem sapulcējoties padomes sēdes ir pilntiesīgas. 1948. gada Satversmē bija noteikts, ka padomes sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk kā 3 locekļi (100–42% atkarībā no padomes lieluma), bet labojumos paredzēts, ka sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk kā 2 padomes locekļi (2/3). Tas nozīmē, ka 2 cilvēki var izlemt visus draudzes padomes kompetences jautājumus gan par naudas līdzekļu izlietojumu, gan par baznīcas saimniecību, utt.

Būtiska atkāpe no sinodālās pārvaldes elementa bija 1928. gada Satversmes principa atcelšana, ka draudzes mācītājam ir balsstiesības draudzes padomē. Arī 1948. gada Satversmē šis princips tika mainīts, palielinot mācītāja tiesības, proti, piešķirot viņam “izšķirēja balss tiesības”, savukārt 1968. gada Satversmes labojumos šīs tiesības tika radikāli samazinātas, atņemot draudzes mācītājam ne tikai izšķirēja balsstiesības, bet balsstiesības padomē vispār, atstājot tikai padomdevējtiesības. Šāda izmaiņa faktiski nozīmē mācītāja izslēgšanu no draudzes saimnieciskās, administratīvās un finansiālās darbības. Mācītājam vairs nav iespējams tiesiski ietekmēt lēmumu pieņemšanu draudzes padomē. Starp citu, § 14 vienīgo reizi Satversmē tiek minētas arī draudzes dibinātāju sēdes, taču nekur citur netiek minēta nedz šo sēžu sasaukšanas kārtība, nedz uzdevumi.

Attiecībā uz draudzes padomes tiesībām un uzdevumiem § 15 izmaiņas ir skārušas tālāk minētos 1948. gada Satversmes § 19 minētās tiesības un pienākumus.

Tiesības slēgt līgumus un darījumus draudzes padome vairs neīsteno “atsevišķu draudzes padomes locekļu vārdā”, bet gan tikai savā vārdā, kā arī šie līgumi un darījumi ir saistīti nevis ar baznīcas [...] “pārvaldīšanu un lietošanu” bet gan “ekspluatāciju” (§ 15.b).

Pienākums “vākt ziedojumus” ir aizstāts ar “vākt brīvprātīgos ziedojumus”, un līdzšinējais ziedojumu mērķis “baznīcas ēku un kulta īpašumu pārvaldes, baznīcas padomes un draudzes garīgo darbinieku vajadzībām” ir aizstāts ar vispārēji izteikto “draudzes vajadzībām”. Šis apakšpunkts ir papildināts ar palīgteikumu: “pie kam šo ziedojumu vakšanu var izdarīt katrs padomes loceklis un dibinātāju sarakstā esošais pret kvītīm, kas apzīmogotas ar draudzes zīmogu un ziedojumu vācēja parakstītas” (§ 15.d).

Pie institūcijām, kurām draudzes padomei ir jāiemaksā savi līdzekļi, ir minēts arī

Ģenerālo Sinožu starplaikā izveidotais garīdznieku pensiju fonds, turklāt norādīt iemaksājamo līdzekļu apjomu saskaņā ar labojumiem var tikai Konsistorija, nevis arī prāvesti kā līdz šim (§ 15.e).

Draudzes gada budžetu un gada pārskatu norakstus Satversmes labojumos vairs nebija paredzēts nosūtīt Virsvaldei, prāvestam vai revīzijas komisijai. Līdz ar to Virsvalde un prāvests nesaņēma ziņas par draudzes finansiālo situāciju un draudzes dzīvi iepriekšējā gadā, kas noveda pie draudžu un Baznīcas vadības savstarpējas informācijas apmaiņas turpmākas pasliktināšanās. Prāvesta pienākumu skaitā vairs netika minēts arī pienākums saņemt no mācītājiem ziņojumus (§ 54). Adevātu lēmumu pieņemšana gan Konsistorijas, gan prāvesta līmenī kļuva vēl apgrūtinātāka, jo bija jāpaļaujas tikai uz Konsistorijas locekļu un prāvestu mutisku informāciju.

Savukārt no jauna ir izstrādāts viens draudzes padomes pienākums: noteikt atlīdzību par kulta telpu un piederumu lietošanu kristībās, iesvētē, laulībās un mirušo izvadīšanā (c). Šīs tiesības uzsver kristības, iesvētības, laulības un izvadīšanas kā atsevišķā ticīgā individuālus dzīves notikumus, viņa “religīso vajadzību apmierināšanas” izpausmes, nevis kā kaut ko, kas attiecas uz visu draudzi un tās dzīvi.

Šajā sadaļā 1968. gada Satversmē tika arī izveidoti divi jauni panti. Viens no tiem bija par draudzes kulta priekšmetu un inventāra ierakstīšanu inventāra sarakstā (§ 18), kas bija aizgūvums no 1929. gada Noteikumu § 55 “Viss kulta īpašums – gan ziedotais, gan par brīvprātīgajiem ziedojumiem iegādātais obligāti ir ierakstāms kulta īpašuma inventāra sarakstā”. Otrs, § 21, noteica, ka “draudzes padome kopā ar mācītāju noteic draudzes dievkalpojumu skaitu”. Tas lika domāt, ka baznīcas situācija ir kļuvusi tāda, ka svētdienas dievkalpojumi vairs nav vispārpieņemta norma. Tieši mācītāju trūkums padomju režīma apstākļos sāka vēl joprojām piekoptu praksi, ka dievkalpojumi saziņā ar draudzes padomi notiek divas reizes vai pat tikai reizi mēnesī. Taču 1968. gada Satversmes labojumi šo ārkārtējo praksi nostiprināja Satversmē.

Savukārt labojums pantā par mācītāja ievēlšanu (§ 19) noteica, ka draudzes mācītāja vēlēšanās vairs netiek paredzēta prāvesta klātbūtne, līdz ar to izslēdzot prāvestu no šī procesa, kā arī draudzes padomei tika atņemtas tiesības pašai sameklēt sev mācītāju un lūgt šai izvēlei Konsistorijas apstiprinājumu, kā to paredzēja X Ģenerālajā Sinodē izdarītais šī panta labojums 1951. gadā. Tādējādi 1951. gadā atjaunotās sinodālās tiesības draudzes padomei pašai izraudzīt sev mācītāju 1968. gadā atkal tika atņemtas, droši vien tāpēc, ka mācītāju trūkums bija tik liels, ka draudzēm izraudzīt sev mācītājus nemaz vairs nebija iespējams.

6.2.5. Satversmes apakšsadaļa “Draudzes revīzijas komisija”

Tā kā revīzijas komisijas amatu sadalījumu 1968. gada Satversmē veica draudzes dibinātāju kopsapulce, tika atcelts 1948. gada Satversmes § 20, kas noteica, ka revīzijas komisija no sava vidus izvēl priekšsēdētāju, viņa vietnieku un sekretāru. Savukārt, nosakot sēžu sasaukšanas kārtību, uz pusi tika samazināts minimālais sēžu biežums – ne retāk kā reizi gadā (§ 23). § 24 tika veiktas redakcionālas izmaiņas, revīzijas komisijas uzdevumiem pievienojot kases grāmatu un attaisnojošo dokumentu revidēšanu. Savukārt no to institūciju skaita, kuras saskaņā ar 1948. gada Satversmi revīzijas komisijai bija jāinformē par konstatētajām nelikumībām un nodarītajiem zaudējumiem, 1968. gada Satversmes labojumi izslēdza prāvestu un Virsvaldi, bet pievienoja draudzes dibinātājus un “vajadzības gadījumā” vietējās valsts iestādes.

6.3. Satversmes sadaļa “Baznīcas iecirknis un iecirkņa sinode”

1968. gada Satversmes labojumi 1948. gada Satversmes § 24 sadalīja divās daļās. Pirmajā daļā, § 27, atstājot līdzšinējo formulējumu, ka “Baznīcas iecirkņa sinodi sasauc un atklāj iecirkņa prāvests, un to vada sinodes ievēlētais prezidijs ar prāvestu kā priekšsēdētāju”, pievienoja klāt regulējumu par sinodes sasaukšanas kārtību:

“Kārtējās iecirkņa sinodes sasaukamas ne vēlāk kā 3 nedēļas pirms Ģenerālās Sinodes sasaukšanas, ārkārtējās sinodes pēc vajadzības, bet iecirkņa prāvesta vietas vakances gadījumā – nekavējoties. Ja to pieprasa iecirkņa draudžu padomju vai mācītāju vairākums, iecirkņa prāvests sasauc ārkārtēju iecirkņa sinodi ne vēlāk kā 2 nedēļas pēc pieprasījuma saņemšanas. Laiks no vienas kārtējās sinodes sasaukuma līdz nākamajai kārtējai sinodei ir viens iecirkņa sasaukuma periods. Kārtējās sinodes dalībnieki ņem dalību visās ārkārtējās sinodēs sasaukuma periodā un papildvēlēšanas nenotiek”.

Ar šiem labojumiem Satversme noteica iecirkņa sinodēm zināmu regularitāti, tomēr līdzšinējā prakse Ģenerālo Sinožu sasaukšanā nesaistījās ar lielām cerībām, ka kārtējās iecirkņa sinodes turpmāk tiks sasauktas biežāk. Realitātē nākamā Sinode pēc 1968. gada Ģenerālās Sinodes tika sasaukta vien 1976. gadā, pēc tam 1984. gadā, ja neskaita Ārkārtējo Sinodi 1969. gadā. Taču, draudžu padomju vai mācītāju vairākumam pieprasot, pastāvēja iespēja sasaukt ārkārtēju iecirkņa sinodi. Diemžēl pašam prāvestam šādu ārkārtēju sinodi sasaukt bez draudžu padomju vai mācītāju pieprasījuma Satversme tiesības nedeva.

Jauninājums bija arī iecirkņa sasaukuma perioda ieviešana, kas noteica, ka uz ārkārtējām sinodēm jauns draudžu pārstāvis nav jāievēl, tajās piedalās iepriekšējās kārtējās sinodes sinodālis. Katrā ziņā šie labojumi nedaudz palielināja iecirkņa sinodes lomu un vietu kā sinodālā Satversmes elementa pārstāvei.

Savukārt ar § 28 labojumiem tika palielināts iecirkņa sinožu dalībnieku skaits. 1948. gada Satversmē iecirkņa sinožu dalībnieku vidū bija tikai draudžu mācītāji, bet tagad “visi iecirknī kalpojošie garīdznieki”, tātad, arī evaņģēlisti un mācītāju palīgi. Savukārt tika atcelts pienākums iecirkņa sinodē ar padomdevējtiesībām piedalīties arī Virsvaldes un Revīzijas komisijas locekļiem. Jaunais formulējums skanēja šādi:

“Sinodē bez balsstiesībām var piedalīties arhibīskaps, Konsistorijas locekļi un tās revīzijas komisijas locekļi.”

§ 28 papildinājums arī paredzēja, ka iecirkņa sinodē ar sinodes prezidija atļauju var piedalīties arī viesi, kas bija tuvināšanās 1928. gada Satversmē noteiktajam, ka “ar Sinodes prezidija atļauju var piedalīties kā viesi, bez balsstiesībām, citu iecirkņu draudžu priekšstāvji, mācītāji un kandidāti” (§ 49).

1968. gada Satversmes labojumi atjaunoja 1928. gada Satversmes baznīcas iecirkņa sinodes definīciju: “Iecirkņa sinode ir iecirkņa draudžu gribas izteicēja un pārstāve.” Iecirkņa sinodei tika “atdota” 1928. gada Satversmē detalizēti izstrādātā kompetence attiecībā uz viedokļu un domu apmaiņu par dažādiem baznīcas dzīves jautājumiem, kas § 29.c tā arī tika izteikta, ka sinodes uzdevums ir “apspriest dažādus Baznīcas dzīves jautājumus”. Šī kompetence nomainīja 1948. gada Satversmē noteikto brīvas domu apmaiņas ierobežojošo kompetenci, ka sinode tikai “izlemj jautājumus, ko Sinodē ierosinājuši arhibīskaps, Baznīcas Virsvalde vai atsevišķi sinodāļi”. Tika mainīta arī jaunu prāvesta kandidātu nominēšanas kārtība. 1948. gada Satversmē bija paredzēts, ka iecirkņa sinodes balsojumam tiek nodoti “arhibīskapa priekša liktie kandidāti”, savukārt labojumos noteikts – kandidātus iesaka Konsistorija no iecirknī kalpojošiem garīdzniekiem. Līdz ar to par prāvestu varēja ievēlēt tikai kādas attiecīgā iecirkņa draudzes mācītāju, nevis kādu, iecirkņa citiem mācītājiem un draudzēm nepazīstamu mācītāju, kuru vienpersoniski iesaka arhibīskaps.

Lai arī labojumi bija relatīvi ievērojami, tie tomēr nemainīja iecirkņa sinodes jau 1948. gada Satversmē noteikto raksturu, kurā prevalēja situācijas konstatācijas un padomdevējtiesības. Lai arī iecirkņa sinode formāli atguva iecirkņa draudžu gribas izteicējas un pārstāves statusu, nebija cita mehānisma, kādā veidā šī griba varētu tikt izteikta un

draudzes pārstāvēta, kā tikai ievēlot vienu garīgu un vienu laicīgu locekli Ģenerālajā Sinodē.

6.4. Satversmes sadaļa “Evanģēliski luteriskās Baznīcas augstākās iestādes”

1968. gada Satversmes labojumos bija mainīta Ģenerālās Sinodes definīcija. 1948. gada Satversmē tā tika dēvēta par “augstāko likumdevēja un tiesas iestādi”, bet labojumos tā ieguva nosaukumu “augstākā garīgā iestāde” (§ 30). To sasauca ne vairs arhibīskaps, bet gan Konsistorija, kas ir atgriešanās pie 1928. gada Satversmes noteikumiem attiecībā uz Latvijas Sinodi. § 30 tika noteikta arī Ģenerālās Sinodes regularitāte – “periodiski pēc katrām 3 kalendāra gadiem, bet ārkārtējās – pēc vajadzības”. Jāatgādina, ka 1948. gada Satversmē noteikts Ģenerālās Sinodes sasaukšanas termiņš vispār tiešā veidā nebija paredzēts, kas ļāva G. Tūram Sinodi nesusaukt 17 gadus. Lai arī kopš 1948. gada neviena ārkārtējā Sinode sasaukta netika, turklāt to arī 1948. gada Satversme nemaz neparedzēja, labojumos tika izstrādāts ārkārtējās Sinodes sasaukšanas mehānisms – 1) tā tiek sasaukta pēc vajadzības (§ 30); 2) sinodāļi ir iepriekšējās kārtējās Ģenerālās Sinodes sinodāļi (§ 30); 3) arhibīskaps 3 mēnešu laikā sasauca ārkārtējo Ģenerālo Sinodi, ja viņš ir apturējis kāda Konsistorijas lēmuma izpildi un nodevis to Ģenerālās Sinodes izšķiršanai (§ 58); 4) ne vēlāk kā 1 gada laikā sasaucama ārkārtējā Sinode jauna arhibīskapa vēlēšanām iepriekšējā nāves gadījumā⁵⁷¹ (§ 42).

Labojumu § 32 kā Ģenerālās Sinodes dalībnieku vairs neparedzēja arhibīskapa katedrāles dekānu, viņa vietā tika iekļauts Teoloģisko kursu vadītājs, atgriežoties pie G. Tūra iecerēs jau 1948. gada Satversmē.

Īpaši pieminams ir jaunizveidotais § 32 pēdējais teikums:

“Ar Ģenerālās Sinodes prezidija atļauju Ģenerālajā Sinodē bez balsstiesībām var piedalīties pārējie garīdznieki un viesi.”

Lai arī šiem eventuālajiem Ģenerālās Sinodes dalībniekiem Satversme neparedzēja balsstiesības, tomēr viņu iespējamā piedalīšanās Sinodē daļēji atjaunotu Ģenerālo Sinodi kā visu mācītāju sinodi vismaz domu apmaiņas un konsultatīvā līmenī. Diemžēl šī iespēja tika izmantota tikai 1989. gada XIV Ģenerālajā Sinodē, kad pieņēma Satversmi, kas atjaunoja Latvijas Sinodi kā visu draudžu mācītāju un draudžu pārstāvju sinodi. Lai arī Satversme kopš 1968. gada deva tādu iespēju, Baznīcas vadība gandrīz līdz pat pēdējam spītīgi noturēja

⁵⁷¹ Zīmīgi, ka nepieciešamība sasaukt ārkārtējo Ģenerālo Sinodi radās pavisam drīz pēc 1968. gada Satversmes labojumu pieņemšanas. Labojumus pieņēma 23. martā, bet 21. aprīlī piepēši nomira Ģenerālās Sinodes ievēlētais arhibīskaps P. Kleperis.

Ģenerālo Sinodi tajos rāmjos, kādus tai bija izveidojis G. Tūrs un V. Šeškens.

1968. gada Satversmes labojumi atteicās no šādām Ģenerālās Sinodes kompetencēm: 1) Baznīcas likumu un noteikumu izdošana, grozīšana un pastāvošo atcelšana (tā vietā – Baznīcas Satversmes grozīšana un papildināšana); 2) izglītības cenza noteikšana mācītāja amata kandidātiem un citiem baznīcas darbiniekiem; 3) citu LELB iestāžu budžetu apstiprināšana (tā vietā – Teoloģisko kursu budžeta apstiprināšana). Tika noteiktas arī jaunas kompetences: 1) arhibīskapa sagatavotā LELB dzīves un darbības pārskata apspriešana⁵⁷²; 2) Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas dalības apstiprināšana Vispasaules reliģiskās organizācijās⁵⁷³; 3) garīdznieku pensiju kases statūtu apstiprināšana⁵⁷⁴; 4) arhibīskapa un Konsistorijas tehnisko darbinieku atalgojuma un reprezentācijas summu noteikšana⁵⁷⁵; 5) par prāvestiem un mācītājiem saņemto sūdzību izlemšana⁵⁷⁶.

Savukārt dažas Ģenerālās Sinodes līdzšinējās kompetences piedzīvoja saturiskas izmaiņas.

Pirmo reizi Latvijas baznīcas vēsturē tika noteikts, ka bīskaps tiek ievēlēts uz noteiktu laiku. Labojumu § 33.k paredzēja, ka Ģenerālā Sinode ievēl arhibīskapu uz 7 gadiem. Veidojot 1928. gada Satversmi, 1921. gada 5.–8. aprīļa pirmajā vispārējā mācītāju un draudžu delegātu sinodē viens no apspriežamajiem Satversmes projekta variantiem paredzēja, ka bīskaps un Virsvalde tiek ievēlēti uz 4 gadiem. Šāds variants topošās Satversmes projektos pastāvēja līdz pat 1924. gada novembrim, kad Sinodes komisija no šī varianta atteicās un izšķīrās par bīskapa ievēlēšanu uz nenoteiktu laiku. Apsvērumi, kas lika izšķirties par terminētu bīskapa amatu, 1968. gadā saistījās gan ar pašas baznīcas pieredzi attiecībā uz arhibīskapu G. Tūru un viņa autoritāro vadības stilu⁵⁷⁷, gan arī ar padomju režīma ilgstošo neapmierinātību ar problēmām režīma iestāžu un G. Tūra savstarpējā sadarbībā viņa darbības pēdējos gados. Līdz ar to vēlme Satversmē paredzēt arhibīskapa amata termiņu noteiktiem mācītāju slāņiem baznīcā un padomju režīma ierēdņiem saskanēja (t.s. A. Freija un P. Klepera “tandēms”). Jebkurā gadījumā šāda izšķiršanās bija situatīva un izrietēja nevis no teoloģiskām diskusijām par bīskapa

⁵⁷² Šī kompetence daļēji atjaunoja 1928. gada Satversmes § 58.12 minēto Latvijas Sinodes kompetenci “noklausīties un apspriest Baznīcas Virsvaldes izstrādāto pārskatu par Baznīcas ārējo un Latvijas bīskapa ziņojumu par Baznīcas garīgo dzīvi un stāvokli”.

⁵⁷³ Šī kompetence daļēji atjaunoja 1928. gada Satversmes § 58.6 minēto Latvijas Sinodes kompetenci “nolemt stāties sakarā ar ārzemju Baznīcu organizācijām, kristīgām biedrībām un labierīcības iestādēm Latvijā un citās zemēs”.

⁵⁷⁴ Šī kompetence daļēji atjaunoja 1928. gada Satversmes § 58.8 minēto Latvijas Sinodes kompetenci “dibināt mācītāju un citu Baznīcas darbinieku emerital-, slimības-, bērnu-, atraitņu un bāriņu un citas pašpalīdzības kases”.

⁵⁷⁵ Šī kompetence attiecībā uz arhibīskapu atjaunoja 1928. gada Satversmes § 58.18 minēto Latvijas Sinodes kompetenci noteikt bīskapa algu.

⁵⁷⁶ Ar šo kompetenci Ģenerālā Sinode uzņēmas 1928. gada Satversmes § 68.11 minētās Virsvaldes tiesības “atlaist uz dibinātu sūdzību pamata prāvestus un mācītājus no amata, kā arī izslēgt no garīdznieku kārtas”.

⁵⁷⁷ Sk. Prāvestu informatīvi-konsultatīvās sanāksmes protokolu 1968. gada 20. februārī.

amatu, bet gan no refleksijām par aktuālo situācijas un līdzšinējo pieredzi.

Otra izmaiņa saistījās ar Konsistorijas un Revīzijas komisijas ievēlšanu. 1948. gada Satversmē bija paredzēts ievēlēt “uz 3 gadiem Baznīcas Virsvaldi, sastāvošu no 6 locekļiem, un tās Revīzijas komisiju, sastāvošu no 3 locekļiem” (§ 27.k), un tad arhibīskaps pats “no ievēlēto Virsvaldes locekļu vidus nozīmē 2 locekļus, kas kopā ar viņu veido Virsvaldes prezidiju” (§ 28), tad labojumi uzticēja pašai Ģenerālajai Sinodei ievēlēt 2 Konsistorijas prezidija locekļus. Tā ievēl uz 3 gadiem Konsistorijas pirmo un otro prezidija locekli, mantzini un 3 Konsistorijas locekļus (§ 33.l). Savukārt § 35 noteica, ka arhibīskaps kopā ar Ģenerālajā Sinodē ievēlētajiem prezidija locekļiem veido Konsistorijas prezidiju. Tā kā šajā pantā tika arī noteikts, ka pirmais prezidija loceklis aizvieto arhibīskapu tā prombūtnes vai slimības gadījumā, tad šo savu aizvietotāju līdz ar to izvēlas nevis pats arhibīskaps, bet gan Ģenerālā Sinode. Tādējādi ar šiem Satversmes labojumiem tika samazināta arhibīskapa dominējošā loma Konsistorijā un atjaunots daļējs sinodālā un episkopālā elementa līdzsvars Baznīcas pārvaldes institūcijā. Tieši tāpat ne vairs pati Revīzijas komisija no sava vidus ievēl priekšsēdētāju, bet gan Ģenerālā Sinode komisijas vēlēšanās pati nosaka locekļu amatus (§ 33.m). Šāds princips vijas cauri visiem 1968. gada labojumiem – draudzes padomes, Revīzijas komisiju, Konsistorijas locekļu amatpersonas ievēl Ģenerālā Sinode, nevis ievēlētajām institūcijām ir tiesības konstituēties pašām.

Paturot līdzšinējo 3 gadu termiņu gan Konsistorijas, gan Revīzijas komisijas locekļiem, Satversmes noteikumu neatbilstība realitātei tika turpināta. Būtībā šādi termiņi nozīmēja, ka Konsistorijas un Revīzijas komisijas vēlēšanām Ģenerālā Sinode sasaukama vismaz reizi 3 gados. Saskaņā ar labojumiem to paredzēja arī labojums § 30. Turklāt gadu pēc katras otrās Ģenerālās Sinodes tā būtu jāsasauk arhibīskapa vēlēšanām. Līdz ar to 7 gadu laikā Satversme paredz sasaukt trīs Ģenerālās Sinodes. Tomēr realitātē tas neīstenojās. Nākamā Ģenerālā Sinode tika sasaukta tikai 1976. gadā – arhibīskapa J. Matuļa amata termiņa pagarināšanai. Prasība pēc arhibīskapa vēlēšanām bija arī viena no opozīcijas kustības prasībām, kad 1983. gadā, beidzoties arhibīskapa J. Matuļa 7 gadu amata otrajam termiņam, Ģenerālā Sinode sasaukta netika. Šajās Ģenerālajās Sinodēs tika izdarītas arī aktuālas izmaiņas Konsistorijas un Revīzijas komisijas sastāvā, tomēr Sinožu starplaikos baznīcas vadības institūciju netraucētu darbu nodrošināja 1968. gada Satversmes labojumi, kas paredzēja, ka Ģenerālā Sinode līdz ar 6 Konsistorijas locekļiem ievēl arī 3 kandidātus, bet līdz ar 3 Revīzijas locekļiem – vienu komisijas locekļa kandidātu, kas, lai arī netika Satversmē noteikts, ļāva Konsistorijas vai Revīzijas komisijas locekļu nāves gadījumā vakanto vietu ieņemt kandidātam bez īpaša Ģenerālās Sinodes apstiprinājuma.

6.4.1. Satversmes apakšsadaļa “Konsistorija”

1968. gada Satversmes labojumi atteicās no Virsvaldes, proti, Konsistorijas prezidenta amata, kas Baznīcā bija pastāvējis kopš 1922. gada. Iespējams, praksē tika konstatēts, ka tik mazai institūcijai (tikai 6 locekļu lielai) kā Virsvaldei, nav nepieciešams atsevišķs prezidents, jo tās faktiskais vadītājs tāpat ir arhibīskaps, kā to jau paredzēja 1948. gada Satversmes § 28. Arī šis labojums samazināja, vismaz tiesiski, arhibīskapa vadošo lomu Konsistorijā. Tagad Konsistorijas darbu vadīja ne vairs arhibīskaps vienpersoniski, bet Konsistorijas prezidijs kā koleģiāla vadības institūcija.

1968. gada Satversmes labojumi sniedza Konsistorijas prezidija definīciju un tā kompetenču ietvarus:

“Konsistorijas prezidijs reprezentē Latvijas PSR Baznīcu, sastāda Konsistorijas budžetu un darbības gada pārskatu, uzņem viesus, apspriež reprezentācijas dievkalpojumu kārtību un plenārsēžu dienas kārtību.” (§ 36)

Tika izveidota skaidra prezidija subordinācija iepretī Konsistorijas plenārsēdei, izveidojot no jauna § 37, kas noteica, ka prezidija lēmumi iegūst likumīgu spēku, ja tos apstiprina plenārsēde. Līdz ar to prezidijam tika atņemta 1948. gada Satversmē iespējamās tiesības autonomi, bez Konsistorijas plenārsēdes ziņas pieņemt Konsistorijas kompetences lēmumus. Tajā pašā laikā labojumu § 40 samazināja Konsistorijas plenārsēžu biežumu. 1948. gada Satversme noteica, ka plenārsēdes ir jāsasauca ne retāk kā reizi mēnesī⁵⁷⁸, savukārt labojumi šo termiņu pagarināja līdz vienai reizei gada ceturksnī, vienlaikus palielinot plenārsēžu kvorumu. Labojumi noteica, ka plenārsēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās vismaz 5 (83%) Konsistorijas locekļi, kā arī noteica, ka gan prezidija sēdēs, gan plenārsēdēs ar padomdevējtiesībām var piedalīties Revīzijas komisijas locekļi. Līdz ar to maksimālais personu skaits, kas varēja likumīgi piedalīties plenārsēdē, bija 13 personas (6 Konsistorijas locekļi, 3 kandidāti, 3 Revīzijas komisijas locekļi un viens to kandidāts). Tas pavēra iespēju nedaudz lielākai domu apmaiņai, nekā to varēja īstenot saskaņā ar 1948. gada Satversmes nosacījumiem.

1968. gada Satversmes labojumi atteicās no dažām iepriekš Satversmē paredzētām Virsvaldes jeb Konsistorijas kompetencēm.

⁵⁷⁸ 1948. gada Satversmes norma par Virsvaldes plenārsēžu sasaukšanu ne retāk kā reizi mēnesī tika izpildīta tikai vienu reizi – 1949. gadā. Mazākais plenārsēžu skaits šajā laika posmā bija 1964. un 1963. gadā (divas sēdes gada laikā) un 1960. gadā (trīs plenārsēdes gadā).

Pirmkārt, Konsistorija vairs neapstiprina amatā prāvestus un mācītājus. Šo kompetenci 1948. gada Satversme bija pārņēmusi no 1928. gada Satversmes. Tā vietā tiek apstiprināti kandidāti mācītāju un prāvestu amatiem vakantajās draudzēs un baznīcas iecirkņos (§ 41.d). Jauninājums bija tas, ka prāvesta kandidātus ieteica nevis arhibīskaps kā 1948. gada Satversmē, bet Konsistorija.

Otrkārt, Konsistorija zaudēja kompetenci pārcelt mācītājus uz citu draudzi. Taču nav skaidrs, kam šī kompetence tiek uzticēta, jo tāda Satversmē netiek vairs minēta vispār. Vienīgais tiesiskais veids, kā mācītājs nokļūst draudzē, paliek § 19 minētā draudzes mācītāja ievēlēšana no Konsistorijas ieteiktajiem kandidātiem. Tomēr praksē joprojām turpinājās mācītāju norīkošana kalpošanā draudzēs, ko veica Konsistorija.

Treškārt, vairs netika pieminēta tāda kompetence kā garīdznieku izslēgšana no garīdznieku kārtas par vairākkārtēju Baznīcas Satversmes vai Baznīcas Virsvaldes noteikumu pārkāpšanu.

Ceturtkārt, Konsistorijai vairs nebija pilnvaru veikt revīziju LELB organizācijās un iestādēs. Taču, tā kā § 45 minēto Revīzijas komisijas uzdevumu skaitā ietilpa tikai Konsistorijas un tā amatpersonu darbības, kases grāmatu, dokumentu un to rīcībā esošo vērtību revidēšana, citu LELB iestāžu, piemēram, Teoloģisko kursu, revidēšanu Satversme neparedzēja vispār.

Piektkārt, Konsistorijas uzdevums vairs nebija “pārraudzīt Baznīcas saimniecību” un “apspriest valsts iestāžu apstiprinātos baznīcas un Baznīcas iestāžu ēku būv- un kapitālremonta plānus”, kā arī “apstiprināt draudžu budžetus un pārskatus”. Šīs trīs kompetences 1948. gada Satversmē bija saglabātas no 1928. gada Satversmes.

Līdz ar to 1968. gada Satversmes labojumi atcēla četras no deviņām 1948. gada Satversmē saglabātajām 1928. gada Satversmes Virsvaldes kompetencēm.

Līdztekus § 41.d minētajai kompetencei Satversmes labojumi paredzēja arī citas, jaunas Konsistorijas tiesības un uzdevumus. § 41.e apakšpunktā vispārīgi izteiktā kompetence “gādāt par garīgo darbinieku izglītošanu” tika precizēta ar tiesībām apstiprināt Teoloģisko kursu mācību programmu, nodarbību laiku, pasniedzēju un eksaminācijas komisijas sastāvu. § 41.h apakšpunktā tika paredzēta jauna Konsistorijas kompetence (iepriekš deleģēta arhibīskapam) – izlemt jautājumus par garīdznieku nodarbošanos ārpus LELB amatiem, savukārt “i” apakšpunktā bija paredzētas Konsistorijai iepriekš Satversmē neminētas tiesības piešķirt Konsistorijas tehniskiem darbiniekiem atvaļinājumus.

Līdz ar to Konsistorija uzņēmās tādas iepriekš arhibīskapam deleģētas kompetences kā kandidātu ieteikšanu prāvesta amatam, eksaminācijas komisijas sastāva izveidi un jautājumu

izlemšanu par garīdznieku nodarbošanos ārpus LELB amatiem.

Satversmes labojumi atcēla 1948. gada Satversmē izstrādāto kompetenču sadalījumu starp prezidija sēdi un plenārsēdi attiecībā uz lēmumu pieņemšanu. Tagad vairs netika noteikts, kurus jautājumus izlemj prezidija sēdēs, bet kurus plenārsēdēs. Tieši tāpēc bija nepieciešams pants par to, ka prezidija lēmumi stājas spēkā, kad tos apstiprina plenārsēde. Teorētiski šis modelis paredzēja iespējamo risku plenārsēdēm pārvērsties par tukšu formalitāti, institūciju, kura sanāk trīs reizes gadā, lai apstiprinātu prezidija lēmumus.

Satversmes labojumi mainīja arī 1948. gada Satversmes § 31, kas aprakstīja procedūru, kas jāievēro arhibīskapa nāves gadījumā. Jaunais § 42 paredzēja arhibīskapa amata termiņa ierobežojumu vecuma dēļ. Arhibīskapam pēc 75 mūža gada sasniegšanas bija jāiet emeritūrā, kas, visticamāk, bija saistīts ar grūto G. Tūra⁵⁷⁹ pierunāšanu doties emeritūrā. Atšķirībā no 1948. gada Satversmes labojumi noteica, ka vietas izpildītāju arhibīskapa nāves gadījumā vai viņam emeritējoties ievēl ne tikai Konsistorija, bet Konsistorija kopā ar Revīzijas komisiju. Tika noteikts arī, kā rīkoties prezidija locekļa amata vakances gadījumā – plenārsēde no Konsistorijas locekļiem ievēl viņa vietas izpildītāju.

Jauns pants bija arī § 43, kas noteica, ka pie Konsistorijas pastāv emeritējušo garīdznieku pensiju kase, kurā iemaksas izdara kalpojošie garīdznieki un baznīcas draudzes.

6.4.2. Satversmes apakšsadaļa “Revīzijas komisija”

1968. gada Satversmes labojumi noteica, ka Revīzijas komisijas sēdes sasaukamas nevis ne retāk kā reizi ceturksnī kā līdz šim, bet gan ne retāk kā reizi gadā, turklāt tajās tagad ar padomdevēja balss tiesībām drīkstēja piedalīties arī Konsistorijas mantzinis (§ 44), kas, protams, ietekmēja Revīzijas komisijas neatkarību lēmumu pieņemšanā.

6.5. Satversmes sadaļa “Baznīcas garīgie darbinieki”

Satversmes labojumi paredzēja nelielas izmaiņas 1948. gada Satversmes § 34. Saskaņā ar šiem labojumiem šis pants regulē tikai mācītāja attiecības ar draudzi, nevis arī ar “Baznīcas orgāniem” kā iepriekš. Turklāt mainīts to institūciju uzskaitījums, kas šīs attiecības nosaka. 1948. gada Satversme paredzēja, ka tās ir – arhibīskaps un Konsistorijas noteikumi, rīkojumi, instrukcijas, bet labojumi paredzēja, ka tās ir – “pastāvošie valsts likumi un Konsistorijas rīkojumi un instrukcijas”. Šīs izmaiņas arī izslēdza arhibīskapa institūciju no to skaita, kas

⁵⁷⁹ G. Tūrs ir dzimis 1890. gada 24. maijā, kas nozīmēja, ka Virsvaldes sēdēs un prāvestu sanāksmē 1967. gada nogalē, kad G. Tūru mēģināja piespiest atkāpties no amata, viņš bija 77 gadus vecs.

regulē šīs mācītāja attiecības ar draudzi, kaut gan vienlaikus atstāja pienākumu mācītājam par savu darbību atbildēt arhibīskapa priekšā. Arī šīs kompetences atņemšana mazināja episkopālā elementa dominanti.

Satversmes labojumi paredzēja jaunu § 47:

“Mācītājs vada draudzes garīgo dzīvi un neņem dalību draudzes saimnieciskā un finanšu darbībā”.

Skaidrā tendence, kas parādījās jau labojumu § 14, atņemot draudzes mācītājam balsstiesības draudzes padomē, bija centieni mācītāja darbību un ietekmi ierobežot tikai garīgajā darbībā, proti, dievkalpojumu, kazuāliju, pastorālo sarunu noturēšanā, kur mācītājs izpilda noteiktu reliģiskās organizācijas funkciju, kas saistīta ar garīgo vajadzību nodrošināšanu, bet neiesaistās visās tajās draudzes darbības jomās, kas ir paredzētas šī garīgā darba nodrošināšanai. Tas, protams, saskan ar Satversmes definīciju, ka mācītājs ir draudzes garīgās dzīves vadītājs, taču pretnostata mācītāju draudzes padomei un rada iespēju draudzes saimnieciskai un finansiālajai darbībai attīstīties autonomi no draudzes garīgās darbības, kas ir atstāta tikai mācītāja ziņā. Taču tāds bija arī padomju režīma mērķis – mācītāja lomu draudzē marginalizēt un pēc iespējas iegrožot, kam sekoja arī 1968. gada Satversmes labojumi.

Attiecībā uz mācītāja tiesību iegūšanu 1968. gada Satversmes labojumu § 48 atteicās no t.s. “kanoniskā vecuma” mācītāja amata kandidātiem – 25 gadiem – un noteica pilngadību (18 gadu vecumu) kā minimālo robežu, lai iegūtu mācītāja tiesības. Šīs izmaiņas acīmredzot bija nepieciešamas, lai mācītāja tiesību iegūšanu saskaņotu ar PSRS likumos noteikto pilngadības vecumu, ar kura sasniegšanu iestājas pilsoņa rīcībspēja un pilsonis iegūst vēlēšanu tiesības, tiesības laulāties, u.c. Taču tiesības būt par mācītāju nepieder pie pilsoņu tiesībām. Iespējams, ar šo izmaiņu ir mēģināts saskaņot PSRS Konstitūcijas § 113 minētās PSRS pilsoņu tiesības “uz darbu, kas ir garantētas tiesības uz darbu un darba atalgojumu, kas ir atbilstošs darba apjomam un kvalitātei”⁵⁸⁰ ar tiesībām strādāt par mācītāju. Tikpat iespējama būtu vēlme mācītāju trūkuma apstākļos atteikties no jebkādiem ārējiem kritērijiem, kas kavētu kādu personu ordinēt par mācītāju.⁵⁸¹ Taču pēc būtības šādai izmaiņai attiecībā uz baznīcas dzīvi bija tikai formāla nozīme, jo 1948. gada Satversmes § 35 paredzēja, ka arhibīskaps izņēmuma

⁵⁸⁰ 1968. gadā spēkā bija 1936. gada 5. decembrī Ārkārtas VIII PSRS Padomju kongresa pieņemtā PSRS konstitūcija (pamatlikums): “Konstitūcija (osnovnoi zakon) SSSR [PSRS Konstitūcija (pamatlikums)], [skatīts 03.07.2014]. Pieejams: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1936.htm#10>.

⁵⁸¹ Pilngadības kritērijs attiecībā uz mācītāju tiesību iegūšanu deva iespēju 80. gadu sākumā ordinēt par mācītājiem, piemēram, Juri Rubeni 20 gadu vecumā un Ati Vaickovski 23 gadu vecumā. Atgriešanās pie “kanoniskā vecuma” notika, pieņemot jaunu Satversmi 18. Latvijas Sinodē 1996. gada 16. janvārī.

gadījumos tāpat var ordinēt mācītāja amatā par 25 gadiem jaunākas personas. Tomēr ar šo izmaiņu atkal tika paveikta viena arhibīskapa kompetences ierobežojoša darbība – arhibīskapam vairs nav tiesības pašam izšķirt, kuras par 25 gadiem jaunākas personas ordinēt un kuras nē. Arī iepriekš Satversmē paredzētās arhibīskapa pilnvaras lemt par pārbaudījumus izturējušo kandidātu norīkošanu praktiskajā mēģinājuma gadā un kāda kandidāta mēģinājuma gada pagarināšanu vai saīsināšanu ar 1968. gada Satversmes labojumiem ir nodotas Konsistorijai. 1928. gada Satversmē mācītāju amata kandidātu tālākvirzībai uz ordināciju tika paredzēta Virsvaldes un arhibīskapa sadarbība, veidojot modeli, ka Virsvalde nevar lemt par kandidāta nosūtīšanu praktiskā mēģinājuma gadā un šo gadu saīsināt vai pagarināt vai ordinēt personas, kas nav sasniegušas noteiktu vecumu, bez arhibīskapa priekšlikuma šajos jautājumos, bet 1948. gada Satversmē šis modelis bija radikāli mainīts, visus minētos lēmumus atstājot vien arhibīskapa ziņā. Savukārt 1968. gada Satversmes labojumi atkal veica radikālas izmaiņas, visus šos lēmumus nododot tikai Konsistorijas izlemšanā, arhibīskapu nemaz neiesaistot. Faktiski labojumi neparedzēja iespēju arhibīskapam tieši iesaistīties kandidātu izvērtēšanas procesā kā vienīgi vispārējā kārtībā kā vienam no Konsistorijas locekļiem. Teorētiski bija iespējams, ka Konsistorija atbalsta kādu kandidātu, kuru arhibīskaps pašās procesa beigās atsakās ordinēt, jo tas paliek vienīgais viņa rokās esošais instruments, lai nepieļautu kāda, pēc viņa ieskatiem, nevēlama kandidāta nonākšanu amatā.

Satversmes labojumi vairs neparedzēja Konsistorijai tiesības kādu kandidātu atsvabināt no vispārējās izglītības pārbaudījuma, ja tas uzrāda apliecību par vidējās mācību iestādes beigšanu. Savukārt § 50 ieviesa jaunu garīgā amata pakāpi, kas bija pakāpe pirms ordinācijas, proti, tiem, kuri bija nokārtojuši pirmo teoloģisko eksāmenu (*pro venia concionandi*), piešķīra sludināšanas tiesības un evaņģēlista kārtu, viņiem turpinot gatavoties mācītāja palīga (*pro ministerium*) pārbaudījumam. No § 50, § 51, § 52⁵⁸² var netieši secināt, ka pēc otrā teoloģiskā eksāmena nokārtošanas un mēģinājuma gada nokalpošanas kandidāts tiek ordinēts mācītāja palīga⁵⁸³ pakāpē. Taču Satversmē nav noteikts, kad mācītāja palīgi var tikt ordinēti par piln-

⁵⁸² § 50: “Izturējošie pārbaudījumu *pro venia concionandi* iegūst sludināšanas tiesības un evaņģēlista kārtu un turpina gatavoties mācītāja palīga – *pro ministerio* pārbaudījumam.”

§ 51: “Ordinēt mācītāja amatā var pārbaudījumus izturējušos un praktisko mēģinājuma laiku nokalpojušos, ja tie ievēlēti kādā draudzē vai pieaicināti kādā baznīcas iecirkņa darbā.”

§ 52: “Izņēmuma gadījumos Konsistorija var ordinēt par mācītāja palīgiem personas ar nepilnu vispārējo teoloģisko izglītību, ja tās piemērotas draudzes garīgās apkopšanas darbam un spējīgas sludināt Dieva vārdu. Mācītāja palīgi skaitās iecirkņa prāvesta rīcībā un savu amatu izpilda prāvesta vai kāda mācītāja vadībā.”

⁵⁸³ Šādu praksi bez atsevišķa regulējuma Satversmē atjaunoja 20. gs. 90. gadu beigās, kad par ierastu praksi kļuva teoloģijas studentu eksaminēšana un pēc tam – iesvētīšana evaņģēlista amatā, dodot šīm personām sludināšanas tiesības draudzēs, kurās tie nozīmēti kalpot patstāvīgi vai kāda mācītāja rīcībā. Šī prakse tika sākta, lai leģitimizētu iepriekšējo praksi, kad LU Teoloģijas fakultātes studenti tika norīkoti kalpošanai draudzēs vienīgi ar Konsistorijas rīkojumu un pēc pārrunām ar arhibīskapu, bet bez īpašas eksaminācijas un iesvētīšanas sludināšanas amatā. Tomēr attiecīgi labojumi 1996. gadā pieņemtajā Satversmē netika veikti, evaņģēlistu kalpošanu draudzēs un amata iegūšanas procesu neregulē arī 2007. gadā pieņemtā Satversme.

tiesīgiem mācītājiem.

Vienīgā 1968. gada Satversmes labojumu veiktā strukturālā izmaiņa bija atteikšanās no atsevišķas apakšsadaļas “Neordinēti garīgie darbinieki” (1948. gada Satversmes § 43), šo pantu ievietojot sadaļā “Baznīcas garīgie darbinieki” kā atsevišķu (§ 53) pantu. Tajā atšķirībā no 1948. gada Satversmes neordinēto darbinieku skaitam ir pievienoti evaņģēlisti un diakonises⁵⁸⁴, bet vairs netiek minēti ērgelnieki kā 1928. un 1948. gada Satversmē.

1968. gada Satversmes labojumi § 54 mainīja prāvesta amata aprakstu. Tagad prāvestam bija paredzēti šādi pienākumi:

- 1) izdarīt draudzes vizitācijas [pārņemts no 1948. gada Satversmes § 39 un 1928. gada Satversmes § 90];
- 2) sekot draudžu garīgai darbībai saziņā ar draudzes izpildu orgānu [jauns pienākums, kas izriet no prāvesta amata definīcijas “Baznīcas iecirkņa garīgais vadītājs”];
- 3) nozīmēt draudzēm, kurām nav mācītāja vai šo draudžu mācītāja saslīmšanas vai atvaļinājuma laikā, vikārus [pārņemts no 1948. un 1928. gada Satversmēm; jauns papildinājums izveidots attiecībā uz šādām tiesībām arī mācītāja saslīmšanas un atvaļinājuma laikos];
- 4) izkārtot vakantās draudzēs kandidātu reprezentācijas dievkalpojumus [jauns pienākums];
- 5) piedalīties sava iecirkņa mācītāju introdukcijās [daļēji pārņemts no 1928. gada Satversmes § 92: “bīskapa uzdevumā ievēd ievēlētos mācītājus amatā”];
- 6) sasaukt un vadīt mācītāju informatīvās un konsultatīvās konferences [pārņemts no 1948. un 1928. gada Satversmes];
- 7) būt par starpnieku nesaskaņu gadījumos garīgos jautājumos mācītāja, draudzes padomes un citu draudzes darbinieku starpā [daļēji pārņemts no 1948. un 1928. gada Satversmes, jo starpnieka funkcija ir attiecināta tikai uz nesaskaņām garīgos, bet ne visos pārējos gadījumos, kā to paredzēja gan 1928., gan 1948. gada Satversmes];
- 8) piešķirt mācītājiem, mācītāja palīgiem un evaņģēlistiem atvaļinājumu līdz 1 mēnesim [pārņemts no 1948. un 1928. gada Satversmes].

No 1948. gada Satversmē minētajiem prāvesta pienākumiem ir atcelts viņa uzdevums

90. gadu beigās tika sāta arī prakse mācītāju kandidātus pēc sekmīgi nokalpota viena gada draudzes darbā ordinēt palīgmācītāja pakāpē, piešķirot viņiem pilnas mācītāja tiesības un amata krustu. Arī šī prakse tika sāta bez atsevišķa regulējuma Satversmē, kurā tā tika formulēta un nostiprināta tikai 2007. gadā. Var uzskatīt, ka šī prakse ir pārņemta no 1968. gadā izstrādātajiem Satversmes labojumiem un no baznīcas padomju laikā ieviestās prakses.

⁵⁸⁴ Iekļaut pantā par neordinētiem garīgajiem darbiniekiem arī diakonises arhibīskaps G. Tūrs lūdza 1968. gada 8. marta Virsvaldes plenārsēdē, kurā viņš nolasīja savu atkāpšanās rakstu un sēdes dalībnieki pieņēma lēmumus par G. Tūra finansiālo nodrošinājumu pēc amata atstāšanas.

“sekot draudžu saimnieciskās darbības lietderībai un pareizībai”, kas iederas kopīgajā 1968. gada Satversmes labojumu tendencē atdalīt garīdznieku pienākumus no draudžu saimnieciskās un finansiālās darbības, jo tā vietā prāvestiem tagad vajadzēja sekot līdz draudžu garīgajai darbībai. Tika atcelts arī pienākums “saņemt no mācītājiem ziņojumus”, kas atspoguļoja tendenci samazināt iekšējās informācijas apriti par situāciju draudzēs un baznīcā kopumā.

Attiecībā uz rīcību, kad prāvests slimības vai cita iemesla dēļ nevar pildīt savus pienākumus, 1968. gada Satversmes labojumi atcēla 1948. gada Satversmes § 40 paredzēto kārtību:

“Pēc prāvesta nāves vai citos apstākļos, kad prāvests ilgstoši kavēts izpildīt savus amata pienākumus, arhibīskaps ieceļ viņa vietas izpildītāju līdz jauna prāvesta ievēlēšanai.”

Tā vietā labojumos § 55 bija paredzēta šāda kārtība:

“Ja prāvests slimības vai citu iemeslu dēļ kavēts pildīt savus pienākumus, viņš pats nozīmē savu vietnieku no iecirkņa mācītāju vidus, par to informējot Konsistoriju. Ja 3 mēnešu laikā stāvoklis nemainās, kā arī prāvesta nāves gadījumā, Konsistorija nozīmē prāvesta vietas izpildītāju, kamēr pats prāvests var stāties pie savu pienākumu izpildīšanas, vai arī iecirkņa sinode ievēlē jaunu prāvestu. Prāvesta vietas izpildītājs var būt tikai 1 gadu. Prāvestam jādzīvo sava Baznīcas iecirkņa robežās.”

Šī kārtība faktiski nozīmēja atgriešanos pie 1928. gada Satversmes izpratnes šajā jautājumā, kur § 91 bija noteikts:

“Ja prāvests slimības vai cita iemesla dēļ nevar izpildīt sava amata pienākumus, viņš pats ieceļ savu vietnieku, paziņojot par to Baznīcas Virsvaldei, bet ja divu mēnešu laikā kavēkļi nav novērsti, kā arī prāvesta nāves gadījumā, bīskaps uzdod kādam attiecīga iecirkņa mācītājam izpildīt prāvesta pienākumus, līdz kamēr prāvests pats var iestāties amatā vai ir ievēlēts jauns prāvests”.

Vienīgā atšķirība ir tā, ka lēmumu par prāvesta pienākumu izpildītāju pieņem nevis arhibīskaps, kā to paredzēja gan 1928. gada, gan 1948. gada Satversme, bet gan Konsistorija, un tas apliecina Satversmes labojumu tendenci ierobežot arhibīskapa pilnvaras.

1948. gada Satversmes § 41 minētos arhibīskapa uzdevumus labojumi ir mainījuši vai papildinājuši relatīvi nedaudz.

Arhibīskapam vairs netiek paredzētas pilnvaras iecelt mācītāju amata kandidātu eksaminācijas un citas garīgas komisijas, šādas pilnvaras uzticot Konsistorijai, kā arī arhibīskapam netiek paredzētas tiesības izņēmuma gadījumos sasaukt un vadīt iecirkņu sinodes, kas saskaņā ar Satversmes labojumiem paliek tikai un vienīgi prāvesta un sinodes ievēlētā prezidija prerogatīva. Arhibīskapa pienākumos vairs neietilpst saņemt no prāvestiem un mācītājiem ziņojumus, kā arī izšķirt jautājumus par mācītāju nodarbošanos ārpus LELB amatiem, par ko lēmumus saskaņā ar Satversmes labojumiem pieņem Konsistorija. Divi pēdējie pienākumi bija minēti gan 1948., gan 1928. gada Satversmē un nodrošināja mācītāju un arhibīskapa informatīvo saikni, kā arī uzsvēra, ka mācītāji atrodas noteiktās darba ņēmēja attiecībās iepretī Baznīcai, kuru pārstāv arhibīskaps kā persona, kura šos mācītājus ordinējusi. Šai saiknei un uzsvaram izzūdot, veidojās arvien lielāka distance starp mācītājiem un arhibīskapu, un šī procesa kulmināciju varēja piedzīvot 1982.–1984. gada notikumos baznīcā.

Jauns arhibīskapa pienākums, ko paredzēja Satversmes labojumi, ir “sekot, lai prāvesti un mācītāji izpildītu Ģenerālās Sinodes un Konsistorijas lēmumus un rīkojumus”. Vēlreiz, līdztekus jau § 40 minētajam, Satversmes labojumi uzsver, ka arhibīskaps sasauc un vada Konsistorijas prezidija un plenārsēdes.

Atsevišķs pants (§ 59) tika izveidots saistībā ar arhibīskapa amata ilgumu ierobežojošo 75 gadu vecumu. Šajā pantā tika arī noteikts, ka Konsistorija emeritūrā aizgājušajam arhibīskapam maksā pensiju saskaņā ar garīdznieku pensiju kases statūtiem.

Visticamāk, lai nodrošinātu, arhibīskapa amata insigniju nodošanu jaunajam arhibīskapam situācijā, kad arhibīskaps emeritējas vecuma dēļ, tika izveidots arī Satversmes pēdējais, § 60⁵⁸⁵:

“Atstājot savu amatu, arhibīskaps visas insignijas (zizli, krustu, u.c), kas ir Konsistorijas īpašums, nodod Ģenerālai Sinodei.”

⁵⁸⁵ Pirmajā jaunievēlētās Konsistorijas sēdē (16. aprīlī) pēc G. Tūra atkāpšanās no amata XI Ģenerālajā Sinodē 1968. gada 23. martā izcēlās lielas diskusijas par arhibīskapa tērpu un insigniju turpmāko lietošanu. Konsistorija nolēma jaunajam arhibīskapam P. Kleperim nodot iepriekšējā arhibīskapa zizli un “apelē pie arhibīskapa emer. G. Tūra kristieša sirdsapziņas un lūdz viņu jaunā arhibīskapa P. Klepera introdukcijas gadījumā nodot viņam līdzšinējo arhibīskapa amata krustu, kaut gan tas arhibīskapam bija novēlēts lietot līdz mūža vakaram” (LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 4. lp.).

7. Stagnatīvo tendenču nostiprināšanās baznīcas vadības modeli līdz 80. gadu sākumam

Jaunievelētajam arhibīskapam P. Kleperim izdevās vadīt tikai vienu Konsistorijas sēdi – 1968. gada 16. aprīlī. Tajā piedalījās virsmācītājs un 1. prezidija loceklis A. Freijs, prāvests un 2. prezidija loceklis V. Ozoliņš, kā arī Konsistorijas locekļi prāvests A. Vecmanis, virsmācītājs J. Matulis, mācītājs V. Plāmsis, laicīgais loceklis J. Meiers, locekļu kandidāti prāvesti K. Eglītis, J. Baumanis un R. Akmentiņš, kā arī Revīzijas komisijas locekļi un kandidāti. Zīmīgi, ka šajā sēdē sākās cīņa pret G. Tūra kā emeritētajam arhibīskapam dažādām iepriekšējās Virsvaldes sēdē piešķirtajām privilēģijām.⁵⁸⁶ Jāpiemin, ka šo privilēģiju piešķiršanu 1968. gada 23. februāra sēdē atbalstīja gan P. Kleperis, gan A. Vecmanis, gan V. Ozoliņš, kas ļauj pieņemt, ka tas bija vairāk taktisks gājiens, lai padarītu arhibīskapa G. Tūra aiziešanu no amata cienījamāku. Līdz ar to vienīgā jaunā arhibīskapa P. Klepera vadītā Konsistorijas sēde iezīmējās kā cīņas turpinājums pret nu jau bijušo arhibīskapu. Līdzīgi, kā tas bija pirms XI Ģenerālās Sinodes, arī šajā Konsistorijas plenārsēdē viens no tiem, kas uzskatīja, ka G. Tūram piešķirtās privilēģijas jāmaina, bija virsmācītājs A. Freijs. Konsistorija arī nolēma atcelt vairākus G. Tūra ieviestos liturģiskus jaunievedumus.⁵⁸⁷

Arhibīskaps P. Kleperis mira jau piecas dienas pēc viņa pirmās un pēdējās vadītās Konsistorijas sēdes, 1968. gada 21. aprīlī Hmeļņickā ceļā uz Pasaules Luterāņu federācijas mazākuma baznīcu konferenci Budapeštā, kur viņš kopā ar A. Freiju un H. Kalniņu devās, lai “izpildītu viņiem doto uzdevumu.”⁵⁸⁸ Abi arhibīskapa ceļabiedri turpināja ceļu, bet P. Kleperi uz Rīgu pārveda Konsistorijas nosūtītais virsmācītājs J. Matulis.⁵⁸⁹ Līdz ar to P. Kleperu

⁵⁸⁶ Arhibīskapam G. Tūram piešķirtās privilēģijas 1968. gada 23. februārī un to izmaiņšana pēc aiziešanas no amata:

1) Goda Arhibīskapa un mūža Ģenerālās Sinodes sinodāļa statuss;

2) pēc Virsvaldes lēmuma pieaicināt svinīgās sanāksmēs;

3) ikmēneša pensija 120.–150. rubļu apmērā [22.02.1969. Ārkārtējā Ģenerālā Sinode pieņēma Pensiju kases statūtus, kuru § 5 arhibīskapa emeritus pensija tika paredzēta 75 rubļu apmērā, ko, atbildot uz G. Tūra protestu, vēlreiz apstiprināja 1969. gada 14. aprīļa Konsistorijas plenārsēde. Tā kā neviena cita arhibīskapa emeritus nebija, var uzskatīt, ka šāds pensijas samazinājums veikts apzināti, vērstoties pret G. Tūru. Pēc plenārsēdes protokola var spriest, ka G. Tūrs bija atteicies šo samazināto pensiju saņemt, uz ko viņam tika norādīts, ka saskaņā ar Pensiju kases statūtu § 18 neizņemto pensiju paredz uzskatīt kā ziedojumu. (LELB arhīvs 1. f., 3. apr., 42. l., 129. lp.)]

4) atstāt līdzšinējo apdzīvojamo platību [18.04.1968. Virsvalde nolēma ierādīt dzīvokli citur un noraidīja G. Tūra lūgumu pēc pieņemšanas stundām Konsistorijas telpās, Konsistorijas sētniece atbrīvota no G. Tūra telpu tīrīšanas un viņa trauku mazgāšanas. 26.01.1970. Konsistorijas plenārsēdē noraidīja G. Tūra lūgumu segt viņa pārcelšanās izdevumus 140 rbļ. apmērā uz dzīvokli Vaidavas ielā, tā vietā nolemjot izmaksāt viņam 100 rbļ. sakarā ar “80 mūža gadu piepildīšanos un ordinācijas 50 gadiem”. (LELB arhīvs 1. f., 3. apr., 42. l., 133. lp.)]

⁵⁸⁷ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., 115.–117. lp.

⁵⁸⁸ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr. 42. l., 8. lp.

⁵⁸⁹ Andris Bergmanis, op. cit., 384. lpp.

nemaz nepaguva introducēt arhibīskapa amatā, ko bija plānots izdarīt septembrī.

Saskaņā ar Satversmes § 42⁵⁹⁰ Konsistorijas plenārsēdei kopā ar Revīzijas komisiju bija jāievēl arhibīskapa vietas izpildītājs. Tā kā uz 9. maija plenārsēdi nebija ieradušies divi Revīzijas komisijas locekļi (V. Ozols un V. Bergholds), kā arī divi Konsistorijas locekļu kandidāti (K. Eglītis un J. Baumanis – viņiem gan Konsistorijas plenārsēdē nebija balsstiesību), arhibīskapa vietas izpildītāja vēlēšanas tika nolemts noturēt 20. maijā. Tas liecināja par atbildīgu un tiesiski korektu izturēšanos pret Satversmes labojumu⁵⁹¹, kas tika pieņemts attiecībā uz arhibīskapa vietas izpildītāja ievēlēšanu. Lai gan vēl nekad iepriekš šāda vajadzība radusies nebija, Konsistorija precīzi centās izpildīt Satversmes noteikumus. 20. maija sēdē par arhibīskapa vietas izpildītāju ievēlēja A. Freiju, bet par 1. un 2. prezidija padomnieku vietas izpildītājiem attiecīgi V. Ozoliņu un J. Matuli, savukārt kandidāts K. Eglītis kļuva par pilntiesīgu Konsistorijas locekli. Līdz ar to pavisam drīz pēc izdarītajiem labojumiem Satversmē likumīga, atšķirībā no iepriekšējiem gadiem, kandidātu institūta ieviešana sevi bija attaisnojusi. Ārkārtējo Sinodi jauna arhibīskapa ievēlēšanai Konsistorija 27. augusta sēdē izlēma sasaukt 7. decembrī, tomēr šajā laikā tā nenotika. Tam par iemeslu kļuva arhibīskapa v. i. A. Freija aiziešana mūžībā.

Ārkārtējā Sinodē 1969. gada 22. februārī par arhibīskapu ievēlēja Jāni Matuli un jaunu Konsistoriju. Tajā ievēlēja arhibīskapu J. Matuli, par 1. prezidija locekli un arhibīskapa vietnieku ievēlēja prāvestu V. Ozoliņu, par 2. prezidija locekli – Akadēmisko Teoloģisko kursu rektoru virsmācītāju Robertu Priedi, par Konsistorijas locekļiem – prāvestu A. Vecmani (sekretārs), mācītāju V. Plāmsi (mantzinis), prāvestu J. Liepiņu, bet kā laicīgo locekli – Jāni Meieru. Par Konsistorijas locekļu kandidātiem ievēlēja prāvestus K. Eglīti, J. Baumani, R. Akmentiņu. Savukārt Revīzijas komisijā ievēlēja līdzšinējo (kopš 1951. gada) komisijas priekšsēdētāju J. Vegeru, par sekretāru prāvestu V. Ozolu, bet par laicīgo locekli V. Bergholdu. Par komisijas kandidātiem ievēlēja prāvestus J. Luksi un Arturu Kaminski, kā arī virsmācītāju Vili Augstkalnu. Līdz ar to baznīca vadībā tika ievēlēti 9 prāvesti.

1973. gada 16. martā 83 gadu vecumā mira G. Tūrs. Nekrologā, aprakstot viņa nopelnus, tika atzīmēts:

⁵⁹⁰ “Arhibīskapa nāves gadījumā vai arhibīskapam emeritējoties pēc 75 mūža gadu sasniegšanas, plenārsēde kopā ar revīzijas komisiju ievēlē viņa vietas izpildītāju. Jauna arhibīskapa vēlēšanām sasauicama Ģenerālā Sinode ne vēlāk kā 1 gada laikā.”

⁵⁹¹ 1948. gada Satversmes § 31 paredzēja, ka arhibīskapa vietas izpildītāju ievēl plenārsēdē, nenosakot, cik Virsvaldes locekļiem ir jābūt šādās vēlēšanās klāt. Satversmes labojums paredzēja, ka to dara plenārsēde kopā ar Revīzijas komisiju, proti, no tā var spriest, ka tiek prasīta visu Konsistorijas un Revīzijas komisijas locekļu klātbūtne.

“Nelaiķis uzņēmās Baznīcas vadību pēckara perioda grūtos apstākļos, kad daudzi dievnami bija izpostīti un draudžu dzīve paralizēta. Tad arhibīskapa pūliņi un padomi bija nepieciešami draudžu un baznīcu atjaunošanas darbā, ko viņš kopā ar Baznīcas Virsvaldi ir veicis, vienmēr raudzīdamies, ka tas nāktu Baznīcai par labu.”⁵⁹²

Līdz 70. gadu beigām nozīmīgas pārmaiņas Konsistorijas sastāvā nenotika.⁵⁹³

1979. gada sākums iezīmēja pārmaiņas baznīcas vadības sastāvā. Mirušā V. Plāmsa vietā par mantzini 1979. gada 30. janvāra Konsistorijas paplašinātajā sēdē iecēla J. Liepiņu. Dažas izmaiņas saistījās ar kandidātu sastāvu – mirušā K. Eglīša vietā bija nācis Grobiņas iecirkņa prāvests Kārlis Martinsons, pārējo kandidātu vietā virsmācītājs H. Kalniņš un draudzes priekšnieks E. Juzups. Revīzijas komisijas priekšsēdētāja amatā līdz 1979. gadam joprojām palika J. Vēgers, kurš baznīcas vadībā atradās jau vairāk nekā 30 gadu. Pēc viņa nāves par komisijas priekšsēdētāju 1979. gada 30. janvāra sēdē tika iecelts prāvests V. Ozols. 1979. gadā mira arī Revīzijas komisijas loceklis V. Bergholds, kura vietā tika iecelts prāvests R. Akmentiņš, savukārt prāvests K. Martinsons no Konsistorijas kandidātiem tika iecelts par Konsistorijas locekli. Mirušā Konsistorijas grāmatveža R. Prūša vietā par jaunu Konsistorijas kancelejas sekretāru tika iecelts teoloģijas students Modris Plāte.

Aplūkojot baznīcas vadības sastāvu padomju režīma valsts un pārvaldes varas nesēju – nomenklatūras – analogijas gaismā, ir acīmredzams, ka Konsistorijas sastāva nemainīgums liecina par līdzīga veida nomenklatūras izveidošanos kopš 50. gadiem arī baznīcā. Baznīcas vadības locekļi savos “baznīcas nomenklatūras” amatos palika gadiem ilgi vai arī, ja atbrīvojās vieta, ieņēma citus, augstākus amatus. Līdzīgi kā padomju nomenklatūras sistēmā šajā sistēmā iekļuvušais turpina tajā palikt visu darba mūžu. Atbrīvot no nomenklatūras var tikai tā instance, kas personu nomenklatūrā iecēlusi, proti, Satversmē neminētais RKLP un RLP pilnvarotais. Līdz ar to arī Konsistorijas stabilitāti nodrošināja tieši tās iekšējā līdzība ar padomju nomenklatūras šķiru. Arī atrašanās Konsistorijas locekļa amatā bija ne tikai noteikta amata ieņemšana, bet arī piederība pie noteiktas šķiras, līdz ar to, līdzīgi kā padomju nomenklatūras amatus, tā arī amatus baznīcas vadībā bieži ieņēma nevis kompetentākie, bet politiski lojālākie un padomju režīmam izdevīgākie cilvēki, ar kuriem režīms var vislabāk sadarboties jeb kuri pēc iespējas paklausīgāk pilda pilnvarotā uzdevumus un rīkojumus.

Viens no redzamākajiem padomju domāšanas popularizētājiem baznīcas vidē bija

⁵⁹² “Nekrologs par emeritēto Latvijas ev. luteriskās Baznīcas arhibīskapu Dr. theol. h. c. Gustavu Tūru” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1974. gadam* (Rīga: b. izd., 1973), 83. lpp.

⁵⁹³ Prezidijs (J. Matulis, V. Ozoliņš, R. Priede) palika nemainīgs kopš tā ievēlēšanas 1969. gadā, Konsistorijas locekļi joprojām bija sekretārs A. Vecmanis, mantzinis V. Plāmsis, J. Liepiņš.

Rīgas iecirkņa prāvests V. Ozoliņš, J. Matuļa vietnieks. Viņš pūlējās stiprināt pārliecību draudžu locekļu vidū par padomju varas labvēlību attiecībā uz baznīcas dzīvi, kā līdzekli lietojot miera retoriku un kapitālistiskās sistēmas kritizēšanu:

“Kas attiecas uz Baznīcas stāvokli Padomju Latvijā, tad jāsaka, ka Oktobra ideju gars arī šeit savu vārdu ir teicis. Ja agrākos gados konfesiju starpā valdīja nesaticība un pat naidis, ķildas un nemiers, ja bija noliktas atsevišķas svētdienas citu konfesiju piederīgo nomelnošanai, ja pat radus un paziņas šķīra konfesiju naidis, ja uzplauka vienas vai otras ticības pārākuma apziņa – tad tas tā vairāk pie mums nav. Padomju laikā tas viss ir rimis un pieder pagājušiem laikiem. [...] Nesaticības un naida vietā stājusies sadraudzība, it kā ticīgos tuvinādama profētiskajam sludinājumam – būs viens Gans un viens ganāmais pulks.[...] Valdība neņemās Baznīcas lietās, jo Valsts ir šķirta no Baznīcas. Skolās ticības mācības nepasniedz, to vecāki var darīt mājās. Padomju likumi paredz tiesības pilngadīgu sasniegušiem pievienoties jebkurai reliģiskai draudzei.[...] Dievnami ir valsts īpašums, bet tie nodoti draudžu bezmaksas un beztermiņa lietošanā.”⁵⁹⁴

Stagnatīvās tendences, kuras raksturoja padomju sabiedrību līdz pat 80. gadu otrajai pusei, izpaudās ne tikai LELB, bet arī Igaunijās ev. lut. Baznīcā, kur tās arhibīskaps Jans Kivits, kuru amatā ievēlēja 1949. gadā līdz ar padomju varai lojālu Konsistoriju, arī – līdzīgi kā G. Tūrs – veselības stāvokļa dēļ bija spiests aiziet emeritūrā. Tas bija gan tikai formālais iemesls, patiesībā arī J. Kivita autonomā darbošanās un patvaļīgā uzstāšanās ārzemju konferences izraisīja pieaugošu padomju varas neapmierinātību. Tomēr arī baznīcas vadība Igaunijā palika uzticīga padomju varai, paklausīgi izpildīja tās norādījumus. Piemēram, Konsistorija 1968. gadā publicēja dokumentu, kurā tika atbalstīta padomju karaspēka invāzija Čehoslovākijā. Arhibīskapi Alfreds Tomings (1967–1977) un Edgars Harks (1978–1986) bija karojuši Sarkanās armijas rindās un tādējādi saņēmuši padomju varas uzticības mandātu. Tikai ar 70. gadu beigām mācītāji sāka piedalīties pretpadomju akcijās, sprediķos kritizēja padomju varas pārstāvjus, ārzemēs publicēja rakstus, kuros bija analizētas baznīcas un valsts un sabiedrības attiecības. Taču represiju nebija. Laikā no 1955. līdz 1987. gadam tika apcietināts tikai viens igauņu mācītājs – Harri Motsniks, kuru drīzumā atbrīvoja sakarā ar amnestiju.⁵⁹⁵

⁵⁹⁴ Viktors Ozoliņš, “Lielā Oktobra Sociālistiskā revolūcija un reliģiskā dzīve Padomju Latvijā” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1978. gadam* (Rīga: b. izd., 1977), 108. lpp.

⁵⁹⁵ Riho Altnurme, “Die Estnische Evangelisch-Lutherische Kirche und der Sowjetstaat”, 71–72.

VII. MĀCĪTĀJU OPOZĪCIJAS KUSTĪBA 1982.–1984. GADĀ UN TĀS IZSTRĀDĀTAIS SATVERSMES PROJEKTS

1. Padomju režīma antirelīģiskā politika 80. gadu sākumā

70. gados, kad PSRS pievienojās daudziem starptautiskiem cilvēktiesību paktiem, kas aizliedza ierobežot reliģiskās brīvības⁵⁹⁶, padomju režīms bija spiests manevrēt starp tieksmi saglabāt līdzšinējo reliģisko politiku un nepieciešamību oficiāli apliecināt, ka valstī ticīgie apspiesti netiek, jo bija arī palielinājusies starptautiskās sabiedrības viedokļa nozīme. Tas tika kompensēts ar dažādu slepenu instrukciju izdošanu, kas noteica RLP darbinieku rīcību, lai arī formāli likumdošanā nekādi labojumi izdarīti netika.⁵⁹⁷ 50. un 60. gadu mijā īstenotā antirelīģiskā kampaņa bija izraisījusi sabiedrībā apātiju par reliģisko tematiku, līdz ar to arī mazinājās interese par ateistiskiem pasākumiem, kuru tēmas bija visiem zināmas un apnikušas. Ateistiskās propagandas publikāciju un izdevumu skaits 80. gadu sākumā, salīdzinājumā ar 60. gadu vajāšanu laiku, bija samazinājies divas reizes.⁵⁹⁸ Bieži šādus pasākumus vadīja personas, kuras bija atteikušās no saviem iepriekšējiem reliģiskajiem uzskatiem. Iedzīvotājos šie cilvēki izraisīja neviennozīmīgu attieksmi. 70. un 80. gados padomju režīma reliģiskā politika bija vērsta uz stabilitātes saglabāšanu un līdzsvaru reliģijas un valsts attiecībās. RLP centās nepieļaut, ka pagrīdē darbojas padomju varai nelojālas reliģiskas draudzes un grupas. Arvien mazāk bija vērojami nelikumīgi reģistrācijas atteikumi, kad vietējās varas iestādes centās novilcināt reģistrāciju, cerot, ka draudzes likvidēsies pašas vai izjuks.

1975. gada 23. jūnijā Krievijas Padomju Federālā Sociālistiskā Republikas Augstākā Padome (turpmāk - KPFSR AP) pieņēma labojumus 1929. gada Noteikumos, uz kuru bāzes Latvijas PSR MP 1976. gada 28. oktobrī pieņēma “Nolikumu par reliģiskajām apvienībām”, kurš pirmo reizi arī tika publicēts, līdz ar to ticīgie beidzot arī paši varēja iepazīties ar savām tiesībām un līdztekus arī ar valsts pienākumiem. Taču iepriekšējos ierobežojumus tie nemainīja.⁵⁹⁹ 1977. gadā pieņemtā jaunā PSRS Konstitūcija būtiskus labojumus attiecībā uz reliģijām neienesā, taču apziņas brīvība tajā tagad bija definēta kā tiesības pieturēties pie kādas reliģijas kulta vai arī nepieturēties ne pie viena un pārstāvēt ateistisku pasaules uzskatu.

⁵⁹⁶ 1948. gada 10. decembra ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarācija; 1966. gada 16. decembra starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kulturālajām tiesībām; 1966. gada 16. decembra pakts par pilsoniskajām un politiskajām brīvībām (PSRS parakstīts 18.03.1968., stājās spēkā 23.03.1976.).

⁵⁹⁷ Tatjana Ņikoļskaja, op. cit., 222.

⁵⁹⁸ Dimitry V. Pospelovsky, *A History of Marxist-Leninist Atheism and Soviet Antireligious Policies. Volume 1 of A Soviet Atheism in Theory and Practice, ant the Believer* (New York: St. Martin's Press, 1987), 101–103.

⁵⁹⁹ Elīza Zikmane, op. cit., 116. lpp.

Jauninājums bija aizliegums kurināt reliģisko naidu un jēdziena “antireliģisks” nomaīņa ar jēdzienu “ateistisks”.⁶⁰⁰

Tomēr laika posms no 1979. gadam līdz 1985. gadam iezīmēja daudz bargākas represijas pret visa veida, tai skaitā arī reliģiskajiem disidentiem.⁶⁰¹ Kopš 70. gadu vidus visās lielākajās PSRS pilsētās uzplauka neoficiāla reliģiska aktivitāte, kurā iesaistījās jauni un izglītoti cilvēki. Viens no iemesliem bija garīgo vērtību meklējumi situācijā, kad arvien vairāk jauniešu izjuta dezintegrāciju ar valdošo, bet mirstošo ideoloģiju, kas bija zaudējusi saskarsmi ar reālo dzīvi. Pret to daudz noteiktāk nekā iepriekš sāka iestāties komjaunatnes organizācijas. Piemēram, 1982. gada komjaunatnes kongresā vietējās komjaunatnes organizācijas tika aicinātas skaidrot jaunatnei “reliģijas nezinātnisko raksturu, intensīvāk kritizēt buržuāzisko klerikālo propagandu, veicināt individuālo ateistisko darbu ar bērniem un pusaudžiem, kuri nāk no reliģiskām ģimenēm.”⁶⁰² Šajā laika posmā ieslodzīto reliģisko aktīvistu skaits pieauga no 180 līdz 411. Lielā mērā tas saistījās ar L. Brežņeva pēcnācēja, VDK vadītāja J. Andropova mēģinājumiem reformēt korumpēto un stagnējošo padomju režīmu. Disidenti līdzīgi kā kriminālnoziedznieki un korumpētie birokrāti piedzīvoja jaunā “puritānisma” sekas.⁶⁰³

1981. gadā tika izdots PSKP CK rīkojums “Par ateistiskās audzināšanas pastiprināšanu”, kurā tika aicināts pieturēties pie daudz stingrākas politikas šajā jautājumā. 1983. gada 14.–15. jūnijā notika PSKP CK Plēnums “Partijas ideoloģiskā, masu-politiskā darba aktuālie jautājumi”, kurā cita starpā tika apspriesta arī reliģiskā ekstrēmisma problēma.

Reliģiskā politika 80. gadu sākumā bija neviennozīmīga: lielākās un ietekmīgākās konfesijas saņēma noteiktas atlaides, bet pastiprinājās cīņa pret reliģiskajiem ekstrēmistiem mazāku un mazāk ietekmīgu konfesiju vidū.⁶⁰⁴ 70. gadu otrajā pusē un 80. gadu sākumā baznīcas uzraudzība un kontrolēšana notika, vadoties pēc slepenām instrukcijām, ar nepierādāmu mutisku pamācību un telefonu zvanu starpniecību.

Pārmaiņas padomju reliģiskajā politikā, kas sākās 60. gadu vidū, izraisīja daudz maiģāku un piesardzīgāku padomju režīma reakciju pret opozīcijas izveidošanas LELB 80. gadu sākumā.

⁶⁰⁰ 1977. gada 7. oktobra PSRS Konstitūcijas § 53: “PSRS pilsoņiem ir apziņas brīvība, tās ir tiesības piederēt pie kādas no reliģijām un praktizēt reliģiskos kultus vai nepiederēt pie nevienas no reliģijām un veikt ateistisko propagandu. Reliģiskā naida kurināšana ir aizliegta. Baznīcā PSRS ir šķirta no valsts un skola no Baznīcas”.

⁶⁰¹ Michail Shkarovskij, “Die Russisch-Orthodoxe Kriche und antireligioese Staatspolitik in der Sowjetunion (1943–1988)”, in *Im Raederwerk des “real existierenden Sozialismus. Kirchen in Ostmittel- und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow”*, hg. von Hartmut Lehmann und Jens Holger Schjorring (Gottingen: Walstein Verlag, 2003), 28.

⁶⁰² Dimitry V. Pospelovsky, *A History of Marxist-Leninist Atheism and Soviet Antireligious Policies. Volume 1 of A Soviet Atheism in Theory and Practice, ant the Believer*, 122–123.

⁶⁰³ Philips Walter, op. cit., 27.

⁶⁰⁴ Tatjana Ņikoļskaja, op. cit., 293.

2. Mācītāju opozīcijas kustība – padomju režīma laikā vienīgā organizētā nepakļaušanās iniciatīva LELB

80. gadu sākumā Grobiņas un Kuldīgas-Dobeles prāvestu iecirkņu mācītāju vidū izveidojās opozīcijas kustība, kas bija uzskatāma par pirmo organizēto publisko protestu, pretošanos un nepakļaušanos mēģinājumu cerībā radīt priekšnoteikumus atklātai, cilvēciskai un patiesai dzīves telpai baznīcā, kas izkustinātu arī baznīcā valdošo autoritāro vadības stilu un ieviestu demokrātiskos, pilsoniskos un sinodālos elementus baznīcas pārvaldē un dzīvē.

Šī kustība bija pirmā publiskā nepakļaušanās aktivitāte⁶⁰⁵ baznīcā padomju varas gados, kurā iesaistījās vērā ņemams mācītāju skaits. Par kustības mērķiem kļuva baznīcas kā garīgas institūcijas autoritātes nostiprināšana padomju sabiedrības vidū, sinodālo un demokrātisko pārvaldes principu atjaunošana baznīcas vadībā – pārvaldes sistēmas reformēšana, arhibīskapa vienvaldības ierobežošana, baznīcas autonomijas palielināšana un atkarības mazināšana no padomju varas institūcijām, kā arī publiskas autentiskas un patiesas domu apmaiņas un brīvas viedokļu paušanas telpas izveidošana mācītāju konventu ietvaros.

Opozīcijas kustībai savu piederību oficiāli, ar savu parakstu atbalstot jaunu baznīcas satversmi un līdz ar to arī vadības un pārvaldes reformu, apstiprināja apmēram viena trešdaļa baznīcas mācītāju. Tas bija nopietns pilsonisks pieteikums ļeņiniskā režīma un ideoloģijas apstākļos, ņemot vērā tā laika vispārējo pilsonisko apātiju un politisko stagnāciju⁶⁰⁶, kas mudina vilkt paralēles ar disidentu kustības un mācības attīstību šajā laikā Centrāleiropā, proti, Čehoslovākijā un Polijā. Mācītāju opozīcijas kustības idejās vairāk var saskatīt ilgas pēc pilsoniskas sabiedrības baznīcā, pēc alternatīvas vides iepretī padomju sistēmai un ar šo sistēmu savītai baznīcas institūcijai, nekā nacionālas un revolucionāras iezīmes. Līdzīgi kā Centrāleiropas disidentu domu, arī mācītāju opozīcijas kustību Latvijā 80. gadu sākumā raksturo nevis cerības uz ļeņiniskā režīma drīzu sabrukumu vai tā gāšanas plāni, bet gan refleksija par cilvēciskas dzīves iespējām šajā režīmā.⁶⁰⁷

Opozīcijas kustības izveidošanās Grobiņas un Kuldīgas-Dobeles iecirkņos, manuprāt,

⁶⁰⁵ “Latvija, atšķirībā no saviem dedzīgajiem lietuviešu katoļu kaimiņiem, arvien ir palikusi reliģiski lojāla, lai arī pirms II Pasaules kara sabiedrības vairākums (56%) piederēja luteriskai baznīcai. Kopš aneksijas 1940. gadā Latvijā nekad nav bijusi pretpadomju protestu centrs. Luteriskā baznīca ir bijusi valsts varai palaušīga, klusa un sadarboties gatava. Pēdējos gados tajā ir izveidojusies atmodas kustība, kas ir nonākusi konfliktā ar padomju varas iestādēm un baznīcas vadību. Šī grupa sāka veidoties 1983. gadā luterāņu teoloģijas seminārā, kuras rektors Dr. Roberts Akmentiņš simpatizēja tiem, kas vēlējās ienest baznīcā jaunu dzīvību, viens no visaktīvākajiem bija mācītājs M. Plāte.”: Marite Sapiets, *Rebirth and Renewal in the Latvian Lutheran Church*, *Religions in Communist Lands* Vol. 16, Nr. 3, (1988): 237–249.

⁶⁰⁶ Ivars Ījabs, *Pilsoniskā sabiedrība. Epizodes politiskās domas vēsturē* (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012), 150. lpp.

⁶⁰⁷ Ivars Ījabs, *Pilsoniskā sabiedrība. Epizodes politiskās domas vēsturē*, 165. lpp.

bija saistīta ar vairākiem tieši šiem iecirkņiem raksturīgiem nosacījumiem. Grobiņas iecirknī pastāvēja regulāru mācītāju konventu jeb mācītāju informatīvo sanāksmju⁶⁰⁸ tradīcija. Grobiņas iecirkņa konventos notika informācijas apmaiņa par situāciju baznīcā un iecirknī, kā arī katru reizi tika gatavoti referāti. Katrā konventā bija iespējamās debātes un domu apmaiņa. Līdz ar to jau ilgi pirms publiskas opozīcijas kustības izveidošanas konventi kļuva par ietvaru viedokļu dažādībai un atklātām diskusijām par baznīcas stāvokli. Tās bija sanāksmes, kuru sasaukšanai nevajadzēja padomju varas institūciju atļauju. Mācītājs Juris Rubenis savās norā-

⁶⁰⁸ Skopas ziņas par šīm sanāksmēm var atrast ev. lut. Baznīcas Kalendāru hronikas sadaļās. Saskaņā ar tajos minēto šādas sanāksmes notikušas:
1969. gada 31. maijā (“Mūsu baznīcas dzīves 1969. gada hronika” // *Ev. Lut. Baznīcas Kalendārs 1970. gadam* (Rīga: b. izd., 1969), 123. lpp.)
1970. gada 14. februārī – arhibīskaps J. Matulis referējis par Baznīcas dzīvi: (“Mūsu baznīcas dzīves 1970. gada hronika” // *Latvijas Ev. Lut. Baznīcas Kalendārs 1971. gadam* (Rīga: b. izd., 1970), 109. lpp.);
1971. gada 10. jūnijā – referējis doc. Jānis Bērziņš un 1971. gada 16. oktobrī (“Mūsu baznīcas dzīves 1971. gada hronika” // *Latvijas Ev. Lut. Baznīcas Kalendārs 1972. gadam* (Rīga: b. izd., 1971), 126; 141. lpp.);
1973. gada 6. martā – mācītājs T. Kalks referējis par kristības sakramentu, piedalījušies 7 mācītāji, viens teoloģijas students un viens ķesteris, 1973. gada 14. aprīlī – Teoloģisko kursu rektors R. Priede referēja par tematu “Baznīca un sekta”, piedalījās arhibīskaps J. Matulis un 1973. gada 10. jūnijā – Rīgas iecirkņa prāvests V. Ozoliņš referēja par Latviešu komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, kurā viņš darbojas kā garīdzniecības pārstāvis (“Pārlapojot jau aizvērtu mūsu baznīcas dzīves gadagrāmatu. 1973. gada hronika” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1974. gadam* (Rīga: b. izd., 1973), 116.; 119.; 135. lpp.);
1974. gada 5. februārī – S. Sproģis sacīja sprediķi par Jūdu Iskariotu, kam sekoja sprediķa iztirzājums amatbrāļu vidū (*Ev. Lut. Baznīcas Kalendārs 1975. gadam*, 123. lpp.), 1974. gada 29. jūnijā un 1974. gada 21. septembrī ar J. Matuļa piedalīšanos, kurā viņš sniedza pārskatu par saviem ārzemju ceļojumiem (“Pārlapojot jau aizvērtu mūsu Baznīcas dzīves 1974. gadagrāmatu. Hronika” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1975. gadam* (Rīga: b. izd., 1974), 135.; 147. lpp.);
1975. gada 1. februārī ar J. Matuļa piedalīšanos, kurā viņš stāsta par savu braucienu uz Indiju, 1975. gada 12. aprīlī ar J. Matuļa piedalīšanos, kurā notika debātes par sieviešu ordināciju – konventa nostāja bija visumā pozitīva ar nosacījumu, ka kandidātēm ir jāatbilst prasību normām, 1975. gada 2. septembrī, kurā mācītājs T. Kalks lasīja referātu “Mūsu sprediķošanas iedarbība” un tika pārrunātas draudžu lietas, un 1975. gada 1. novembrī (“Mūsu baznīcas dzīves aizvadītā 1975. gada gaita. Hronika” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1976. gadam* (Rīga: b. izd., 1976), 134.; 132–133.; 157.; 165. lpp.);
1977. gada 1. martā, kurā palīgmācītājs S. Sproģis referēja par baznīcas vēsturi pagātnes un nākotnes aspektā, 1977. gada 3. maijā, kurā mācītājs J. Dreiblat lasīja referātu “Domas par lūgšanu”, un 1977. gada 7. jūnijā, kurā mācītājs O. Ābelīte referēja par dievkalpojumu un tā norisi, konvents izteica vairākus ierosinājumus Konsistorijas Agendas komisijai, kura tika nodibināta 1977. gada 25. aprīlī, ar uzdevumu labot Agendu un pieskaņot liturģijas valodu patreizējai literārai rakstībai (“1977. gads Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dzīvē. Hronika” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1978. gadam* (Rīga: b. izd., 1977), 131.; 139.; 145. lpp.);
1978. gada 10. janvārī, kurā prāvests un profesors R. Akmentiņš referēja par parapsiholoģijas jautājumiem, 1978. gada 7. martā, kurā R. Feldmanis lasīja referātu “Kāpēc Jēzus Kristus, un neviens cits, un nekas cits”, 1978. gada 3. aprīlī, kurā piedalījās J. Matulis, un 1978. gada 5. septembrī, kurā mācītājs O. Ābelīte referēja par Prāgas miera konferenci, bet mācītājs V. Pļavinskis par viņa viesošanos pie Igaunijas metodistiem Tallinā (“Hronika. Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dzīves gaita 1978. gadā” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1979. gadam* (Rīga: b. izd., b. g.), 136.; 141.; 144; 159. lpp.);
1979. gada 6. martā, kurā pārrunāja draudžu lietas un arī mācītājs T. Kalks nolasīja referātu “Dialoga sprediķi”, un 1979. gada 2. jūlijā, kurā piedalījās J. Matulis, apspriežot 17. jūlija baznīcas mācītāju konferences jautājumus, konventā notika arī debātes par baznīcas iekšējām lietām (“Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas 1979. gada hronika” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1980. gadam* (Rīga: b. izd., 1979), 131.; 142. lpp.);
1980. gada 3. jūnijā, kurā Cēsu iecirkņa prāvests un Teoloģijas semināra profesors J. Bērziņš lasīja referātu par Svētā Gara nozīmi kristīgajā baznīcā (“Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dzīves 1980. gada hronika” // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1981. gadam* (Rīga: b. izd., 1980), 158. lpp.).

da, ka “Grobiņas iecirknis vienmēr, arī padomju laikā, bijis visaktīvākais gals, kurā nekad nebija pārtraukti mācītāju konventi, kas notika vismaz reizi gadā. Grobiņas iecirknis bija kā svaiga gaisa dvesma.”⁶⁰⁹ Otrkārt, abos prāvestu iecirkņos šajā laikā bija sākuši kalpot nesen ordinēti un gados jauni mācītāji – M. Plāte⁶¹⁰, J. Rubenis⁶¹¹ un Atis Vaickovskis⁶¹².

Šo dažu jauno mācītāju ienākšanu baznīcas dzīvē nevajadzētu novērtēt par zemu. Tas patiešām bija liels notikums un pārmaiņa līdzšinējā baznīcas dzīvē, kuru RLP pilnvarotais P. Liepa savā atskaitē Maskavai par 1977. gadu raksturoja sekojoši:

“Luteriskā baznīca pati neaktīvākā. Matulis nekādus mērus nepieņem. Pēckara gados nav ticis ordinēts neviens jauns mācītājs. Jauniešu aktivitātes draudzēs nav novērojamas. Kulta likumdošanas pārkāpumi arī. Teoloģiskie kursi gatavo vien evaņģēlistus un mācītāju palīgus. Kursu pastāvēšanas vēsturē neviens jauns mācītājs nav sagatavots.”⁶¹³

Treškārt, opozīcijas kustība veidojās prāvestu iecirkņos, kuros paši prāvesti piederēja pie opozīcijas kustības.⁶¹⁴

“Jaunie” mācītāji bija dzimuši padomju laikā un savu lēmumu par mācītāja amatu bija

1972. gada Baznīcas kalendāra hronikas sadaļā, aprakstot 1971. gada 16. oktobra konventu, šīs sanāksmes nodēvētas par Grobiņas iecirkņa mācītāju ikmēneša konventiem (“Mūsu baznīcas dzīves 1971. gada hronika” // *Latvijas Ev. Lut. Baznīcas Kalendārs 1972. gadam* (Rīga, b. izd., 1971), 141. lpp.). Šādas sanāksmes Grobiņas iecirknī notika arī iepriekš – kopš 1969. gada. 1972. gadā mācītāju konventi sākās arī Rīgas un Rīgas lauku prāvestu iecirkņos – LELB arhīvā atrodamas ziņas par konventiem 1972. gada 26. februārī un 17. aprīlī, kā arī 1973. gada 21. maijā. Sākot ar 1981. gadu, Baznīcas kalendārā šos konventus vairs pat nepieminēja, lai gan tās bija vienīgās regulārās mācītāju sanāksmes iecirkņos, kurās nepiedalījās baznīcas dzīvi kontrolējošo padomju iestāžu darbinieki.

⁶⁰⁹ Intervija ar J. Rubeni 2013. gada 27. martā.

⁶¹⁰ 31 gadu vecais mācītājs Modris Plāte 1982. gada 23. aprīlī Konsistorijas prezidija paplašinātajā sēdē līdztekus Konsistorijas sekretāra pienākumu izpildei tika norīkots ar 1. augustu kalpot Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa draudzēs – Kuldīgas, Ēdoles un Īvandas draudzēs. Tomēr jau pēc diviem mēnešiem – 21. jūnijā – M. Plāte no sekretāra pienākumiem tika atbrīvots un pārgāja pilna laika kalpošanā draudzēs. (LELB arhīvs, 1. fonds, 3. apr., 49. l). M. Plāte ir atzinis, ka galvenais iemesls viņa aiziešanai no Konsistorijas sekretāra amata bija viņa nevēlēšanās būt pietiekami “elastīgam” un sadarbīgam ar VDK darbiniekiem, lai gan tieši to viņam arhibīskaps J. Matulis ieteicis (intervija ar M. Plāti 2013. gada 14. janvārī). Ņemot vērā, ka publiskas diskusijas par situāciju baznīcā un prasības pēc Konsistorijas atbildības un lielākas aktivitātes baznīcai aktuālos un sāpīgos jautājumos sākās tūdaļ pēc M. Plātes ierašanās iecirknī, var pieņemt, ka tēmas, kuras nebija iespējams aktualizēt Konsistorijas vidē, ko cieši uzraudzīja RLP pilnvarotais un viņa darbinieki, kā arī VDK pārstāvji, savu publiskumu atrada šajos konventos.

⁶¹¹ Mācītāja palīgs Juris Rubenis, kurš tika ordinēts 1982. gada 29. maijā 20 gadu vecumā, tā paša gada vasarā sāka kalpot Liepājas Luterā draudzē.

⁶¹² 25 gadu vecais Atis Vaickovskis tika ordinēts 1981. gada 15. jūlijā.

⁶¹³ LVA, 1419. f., 3. apr., 292. l., 31. lp.

⁶¹⁴ Par Grobiņas iecirkņa prāvestu 1983. gada 23. septembrī tika ievēlēts 56 gadus vecais mācītājs Aivars Beimanis, kuram tobrīd bija vairāk nekā desmit gadu ilga kalpošanas pieredze mācītāja amatā. Turpretī Kuldīgas-Dobeles iecirkņa prāvests bija R. Akmentiņš, kurš pats iesaistījās opozīcijas kustībā, bet pēc viņa aiziešanas no prāvesta amata par Kuldīgas iecirkņa prāvestu 1983. gada 6. decembrī tika ievēlēts mācītājs M. Plāte. Abu prāvestu iecirkņu priekšgalā nokļuva opozīciju veidojuši un atbalstoši prāvesti, turklāt M. Plāte bija viens no galvenajiem kustības ideju ģenerētājiem.

pieņēmuši, apzinoties padomju režīma nenovēršamo realitāti un savu opozīciju padomju ideoloģijai, kā ārējā zīme bija arī izvēle būt par mācītāju. Viņi bija ieguvuši izglītību citās, ar baznīcu nesaistītās jomās. Viņi par savu uzdevumu saskatīja ne tikai baznīcas noturēšanu pret padomju režīma antireliģiskās politikas spiedienu un pret elastīgas sadarbības ar režīmu īstenošanu, bet arī baznīcas attīstību un jaunu draudzes locekļu piesaistīšanu, baznīcas un kultūras sadarbību, baznīcas laikmetīgumu, ienesot baznīcā cilvēkiem aktuālas ikdienas tēmas, dažādus ar kultūru, mākslu, psiholoģiju, sociālām zinātnēm saistītus jautājumus.⁶¹⁵

Padomju režīma galvenais antireliģiskās cīņas ierocis 80. gadu sākumā bija ateistiskā propaganda. Tai iepretī kristietības pasludinājums, izņemot dažas draudzes, bija visai vājš. Sprediķu saturs bija neaktuāls, kā norādīja RLP pilnvarotais, “bieži tīrā veidā par cīņu par mieru.”⁶¹⁶

Rezultātā baznīca, kuras uzdevums bija sludināt patiesību, pati daļēji dzīvoja “melos”. Opozīcijas kustība tiecās pēc autentiskas kristīgas dzīves, pašizpausmes un neviltotām attiecībām ar sev līdzīgajiem. Taču tas nozīmēja atteikties no savas lomas birokrātiski ideoloģiskajā mašīnērijā, vienlaikus pieņemot sekas personiskajā dzīvē, kādas šāda rīcība rada vēlinā ļeņinisma režīmos – labklājības un karjeras zaudēšanu, sociālu izolāciju, pat apcietinājumu un bojāeju. Tā bija eksistenciāla izšķiršanās nostāties pret kolektīvo liekulību, kas uztur ļeņiniskās sabiedrības aklo automatismu.⁶¹⁷ “Jaunajiem” mācītājiem atteikšanās no savas lomas padomju valsts mašīnērijā nozīmēja arī sev paredzētās lomas nepieņemšanu baznīcas birokrātiskajā mašīnērijā. Protams, ir jāņem vērā arī “zināms jaunības maksimālisms un dumpinieckums”⁶¹⁸, kas ļāva īstenoties idejām, kuras citādi būtu aizēnojis konformisms un cilvēku gatavība pieņemt režīma spēles noteikumus.⁶¹⁹ Baznīcas vadība izvēlējās “elastības” politiku. RLP pilnvarotā atskaitē Maskavai par 1983. gadu norādīts, ka “LELB Konsistorija arhibīskapa vadībā un ierindas garīdzniecība krīzes pārvarēšanai mēģina pielāgot reliģisko ideoloģiju sociālisma apstākļiem un mūsdienu ticīgā vajadzībām un interesēm.”⁶²⁰

Abu iecirkņu mācītāju konventos nesaudzīgi tika kritizēta baznīcas vadība, apspriesti, kritizēti un nereti arī noraidīti tās lēmumi. Kopumā apmēram pusgada laikā līdz arhibīskapa J. Matuļa izsludinātajam konventu aizliegumam visā baznīcā 1983. gada 17. maijā notika 4

⁶¹⁵ RLP pilnvarotā E. Kokara-Tropa slepenajā atskaitē PSRS MP RLP priekšsēdētājam V. Kurojedovam atzīmēts, ka “jaunais kulta kalpotājs M. Plāte dažos savos sprediķos ir kritizējis noteiktus rakstus no laikraksta “Literatūra un māksla” un citiem periodiskiem izdevumiem. Pēc RLP rekomendācijas arhibīskaps J. Matulis ir viņam norādījis, ka tas ir nepieļaujami, pēc kā M. Plāte pieturas pie tradicionālā sprediķošanas veida”. (LVA, 1419. f., 3. apr., 295. l., 86. lp.)

⁶¹⁶ LVA, 1419. f., 3. apr., 293. l., 26. lp.

⁶¹⁷ Ivars Ījabs, op. cit., 172. lpp.

⁶¹⁸ Intervija ar M. Plāti 2013. gada 23. janvārī

⁶¹⁹ Ivars Ījabs, op. cit., 193. lpp.

⁶²⁰ LVA, 1419. f., 3. apr., 211. l., 122. lp.

Grobiņas iecirkņa⁶²¹ un 5 Kuldīgas-Dobeles iecirkņa⁶²² konventi.

Tas bija publisks protests pret Konsistorijas centralizēto vadības stilu. Konventos tika izteikti un formulēti priekšlikumi baznīcas labākai funkcionēšanai, kas vainagojās ar jaunas Satversmes izstrādāšanu un iesniegšanu Konsistorijai īpašas komisijas izveidošanai, kas šo projektu virzītu diskusijām Ģenerālajā Sinodē, kurai saskaņā ar Satversmi bija jātiek sasauktai jau 1983. gadā. Šo projektu ar saviem parakstiem atbalstīja 30 mācītāji no 92, kuri 1983. gada 1. janvārī bija LELB garīdznieku sarakstā⁶²³, tātad – gandrīz trešā daļa visu tā laika mācītāju.

Tomēr norādes uz to, ka mācītāju vidē atsevišķas personas un pat draudzes uzdrošinājās publiski apšaubīt padomju sistēmas nemaldību, atrodamas jau pirms procesiem abos iecirkņu konventos, piemēram, 1981. gada 15. jūlija Mācītāju konferences diskusijās.⁶²⁴ Šādas visas baznīcas mācītāju sanāksmes tajā laikā bija jaunums.⁶²⁵

Opozīcijas kustības darbība ļoti detalizēti ir atspoguļota Grobiņas un Kuldīgas-Dobeles prāvestu iecirkņu mācītāja konventu un sinožu protokolos, kuri ar pārsteidzošu godīgumu un autentiskumu atklāj tādu runas brīvības un pilsoniskās drosmes pakāpi, kas šķiet neticama padomju ikdienas apstākļiem un ideoloģijas žņaugiem.

3. Opozīcijas kustības un baznīcas vadības neveiksmīgais dialogs

Baznīcas vadības ilgstošā pieredze, darbojoties padomju režīma apstākļos, lika

⁶²¹ 14.12.1982.; 01.02.1983.; 07.03.1983.; 11.04.1983.

⁶²² 19.10.1982.; 07.12.1982.; 08.02.1983.; 15.03.1983.; 26.04.1983.

⁶²³ J. Rubeņa privātarhīvs, "Latvijas ev.lut. Baznīcas mācītāju sadalījums pēc vecuma, izglītības un darba slodzes 1983. gada 1. janvārī" (apkopojis A. Vaickovskis).

⁶²⁴ Tajā vairāki mācītāji (V. Bitēna, J. Geidis, E. Jundzis) publiski izteica neapmierinātību un sūdzējās RLP pilnvarotā pārstāvim J. Kokinam par sarežģījumiem kapu svētku laika saskaņošanā ar vietējām varas iestādēm. Mācītāja V. Bitēna raksturo situāciju Viļķenes kapos: "[...] iepriekšējā gadā kapu svētkus varēja noturēt tikai ar Pilnvarotā atļauju, jo vietējās varas iestādes atļauju nedeva, taču šogad paziņoja, ka kapu svētkus varēs noturēt tikai septembrī, bet ne ar Pilnvarotā atļauju. Tā rezultātā draudze bija spiesta noturēt kapu svētkus baznīcā un kā protestu pret to draudze ir pārtraukusi iemaksas Miera fondā". Savukārt Grobiņas iecirkņa mācītājs J. Dreiblatš aizskar daudz nopietnāku tēmu, runājot par baznīcas vietu padomju valstī konstitucionālā līmenī: "[...] mūsu Konstitūcijas § 52 dod tiesības katram pilsonim pievērsties jebkurai reliģijai un ticēt, bet tajā pašā laikā arī katram pilsonim ir tiesības neticēt un nodarboties ar ateisma propagandu. Vēl tajā pašā § ir sacīts, ka nedrīkst celt naidu starp ticīgajiem un neticīgajiem. Un tagad ir svarīgi jautāt, kur ir robeža, kur beidzas ateisma propaganda un sākas naida celšana," minot daudzus piemērus no laikraksta "Padomju Jaunatne", žurnāla "Padomju Latvijas Sieviete", "kuros ir ateistu raksti, kas neaprobežojas tikai ar zinātniskā ateisma propagandu, bet aizskar ticīgo jūtas un ceļ naidu". (LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 34. l., 1981. gada 15. jūlija Mācītāju konferences protokols).

⁶²⁵ Pirmā šāda konference ar nosaukumu "Latvijas ev. luteriskās Baznīcas Mācītāju kvalifikācijas celšanas konference" notika 1979. gada 17. jūlijā. Tā bija pirmā reize, kad ar visiem mācītājiem tikās jaunais PSRS RLP pilnvarotais E. Kokars-Trops, kurš "deva mācītājiem norādījumus Baznīcas un Valsts attiecībās 1976. gada Nolikuma gaismā". Iepriekšējo pilnvaroto darbības laikā šādas tikšanās nenotika. Jau pirmajā konferencē izveidojās darba kārtības ietvars, kas palika nemainīgs visās turpmākajās šāda veida konferencēs līdz pat padomju varas beigām, proti, katras konferences neatņemama sastāvdaļa bija "politinformācija" – starptautiskā stāvokļa vērtējums padomju politikas gaismā – un tas, ka konferencē piedalās PSRS RLP pilnvarotais LPSR. Nākamā konference notika 1980. gada 23. jūlijā.

samierināties un kā nemaināmu un nereformējamu faktu pieņemt, ka konstitucionāli no padomju valsts atdalītā baznīca patiesībā ir nesaraujami sasaistīta ar valsti un ir pilnīgā režīma pārraudzībā un pakļautībā kā RKLP “departaments” un “valsts baznīca”. Šis stāvoklis atstāja iespaidu uz baznīcas vadības institūciju formu un būtību, tām veidojoties kā padomju birokrātiskā režīma atspulgiem. Baznīcas vadītāji – Konsistorijas locekļi, prāvesti, arhibīskaps –, pašiem bieži to neapzinoties, veidojās par samērā tipiskiem “padomju” funkcionāriem ar noteiktām, vien nomenklatūrai paredzētām privilēģijām (automašīnām, ārzemju braucieniem utt.). Konsistorija 80. gadu sākumā bija izveidojusies par pašpietiekamu un stagnantu institūciju, kuras darbība bija vairāk vērsta uz pagātņi un pašsaglabāšanos⁶²⁶, cenšoties *status quo* nodrošināt arī visai baznīcai kopumā, ar milzīgām aizdomām izturoties pret jebkādiem jauninājumiem – gan attiecībā ar sabiedrību, gan liturģijā un baznīcas iekārtā, baidoties, ka tie varētu izraisīt valsts varas iestāžu neapmierinātību un vēl vairāk pasliktināt baznīcas stāvokli.⁶²⁷

Taču baznīcas centieni nekonfrontēties ar pastāvošo ideoloģiju un tai pielāgoties noveda pie tikai iluzoras norobežošanās no šīs ideoloģijas. Patiesībā tas nozīmēja nemanāmu saplūšanu ar padomju ideoloģijas struktūru un atšķīra baznīcu arī no valsts sabiedriskās dzīves.⁶²⁸ Šāda politika palīdzēja baznīcai saglabāt eksistenci, taču vienlaikus arī noveda izolācijā, tai kļūstot par pašsaglabājošu sistēmu.

Baznīcas dzīves jautājumi arvien vairāk palika tikai arhibīskapa un viņa tuvāko līdzgaitnieku izlemšanā. Konsistorijas sēžu skaits 80. gadu sākumā bija dramatiski samazinājies, kaut gan saskaņā ar LELB Satversmi to sasaukšana bija tikai un vienīgi arhibīskapa kompetencē. Arī šis stāvoklis radīja mācītāju neapmierinātību.

Gandrīz visi galvenie opozīcijas kustības aktualizētie problēmjautājumi, kas vēlāk veidos tās uzdevumus un mērķus, tika ieskicēti 1982. gada 19. oktobrī Saldū notikušajā Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa konventā.

Pirmkārt, tā bija prasība pēc visā baznīcā vienotiem principiem attiecībā uz nosacījumiem, pēc kuru izpildes noturamas kristības, iesvētības, laulības un bēres.⁶²⁹ Šo prasību⁶³⁰ jēga slēpās faktā, ka daudzi mācītāji arvien vairāk kristīja un iesvētīja cilvēkus bez

⁶²⁶ Šis aspekts atspoguļo īpašu kulturāli politisku mentalitāti, ko ir radījuši ilgstošā pakļautības un beztiesiskuma pieredze Krievijas Impērijā, kas turpinājās arī ļeņinskajā režīmā (Ivars Ijabs, op. cit., 160. lpp.)

⁶²⁷ RLP pilnvarotais atskaitēs Maskavai rakstīja: “Atskaites periodā LELB Konsistorija un kulta kalpotāji neīstenoja būtiskus mērus, lai palielinātu reliģisko draudžu ietekmi un aktivizēšanos. LELB, daudz vairāk kā citas konfesijas, piedzīvo dziļu krīzi, kas saistās ar mācītāju trūkumu draudzēs un garīdzniecības novecošanos.” (LVA, 1419. f., 3. apr., 294. l., 23. lp.); “LELB Konsistorija un arhibīskaps ar cieņu izturas pret padomju likumiem un prasa tos ievērot arī ierindas garīdzniecībai.” (LVA, 1419. f., 3. apr., 211. l., 162. lp.)

⁶²⁸ Elīza Zikmane, op. cit., 173. lpp.

⁶²⁹ Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa mācītāju konventa protokols, 19.10.1982., 3. lpp.

⁶³⁰ Turpmāk – kazuālprasības.

iepriekšējās sagatavošanas, bet tas izraisīja garīgās izglītības un izpratnes līmeņa dramatisku kritumu un risku baznīcai kļūt par rituālu pakalpojumu saņemšanas institūciju. Tā bija vēršanās pret baznīcas dzīves patiesuma un autentiskuma lejupslīdi un pret to, ka kristību un iesvētību kvantitatīvajiem rādītājiem nav pietiekama kvalitātes seguma. Mācītājs A. Beimanis norādīja uz ārējām formalitātēm, kuras “bieži izplatītas mūsu baznīcas dzīvē, jo būtisko, garīgai dzīvībai nozīmīgo nevarēsīm aizstāt ar kādu papīrīti, apliecību.”⁶³¹

Otrkārt, kustība pieprasīja baznīcas vadības atbildību par daudzu mazu un vāju draudžu pastāvēšanu⁶³², kā galveno iemeslu tam minot retos dievkalpojumus.⁶³³

Treškārt, konvents ierosināja baznīcas ēku lielāko remontu plānošanu, saskaņošanu un īstenošanu centralizēti visas baznīcas mērogā.

Konsistorijas reakciju uz šīm prasībām atspoguļo arhibīskapa J. Matuļa izvairīgā atbilde, ka “mācītājam, galvenokārt, pašam jāaudzina draudzes luterisko tradīciju garā, un ka nākotnē jautājums tikšot apspriests arī Konsistorijā un varbūt ar laiku varēs dot kādus vienotus pamatprincipus augšminētajām prasībām; šis jautājums tiek studēts un nākotnē tiks atrisināts.”⁶³⁴

Taču mācītāji no savām prasībām neatkāpās, kā to droši vien cerēja arhibīskaps, bet gan turpināja gaidīt un arī nākamajos konventos prasīt šo jautājumu izlemšanu.

1983. gada sākumā baznīcas vadībā radās situācija, kas saistījās ar arhibīskapa J. Matuļa pilnvaru termiņa beigām⁶³⁵, jo saskaņā ar Satversmes § 33.j apakšpunktu pēc diviem Ģenerālās Sinodes sasaukuma periodiem tā apstiprina arhibīskapa turpmākā darba pilnvaras. Arhibīskaps J. Matulis amatā bija ievēlēts 1969. gada 22. februārī, un nākamā Ģenerālā Sinode notika saskaņā ar Satversmē paredzēto septiņu gadu sinodālo periodu 1976. gadā. Tas nozīmēja, ka Sinodei arhibīskapa pilnvaru pagarināšanai būtu jānotiek jau 1983. gada februārī. 27. janvāra sēdē Konsistorija nolēma pagarināt arhibīskapa darbu līdz nākamajai Sinodei⁶³⁶, taču, kad tā tiktu sasaukta, tobrīd vēl nebija zināms.

Tā kā pastāvēja cieši Grobiņas un Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņu mācītāju sav-

⁶³¹ Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa mācītāju konventa protokols, 3. lpp.

⁶³² Laika posmā no 1972. gada līdz 1982. gadam kopumā baznīcā tikušas slēgtas 14 draudzes. Taču masveida draudžu slēgšanas periods administratīviem līdzekļiem jau sen bija aiz muguras.

⁶³³ Mācītājs A. Beimanis ierosināja konventam formulēt draudzes jēdzienu – cik dievkalpojumu gada laikā nepieciešams noturēt, lai tā varētu būt “draudze”. Konvents vienojas par šādu “pagaidu” formulējumu: “Lai uzskatītu, ka dotā reliģiskā vienība ir draudze, nepieciešams, lai tajā gada laikā tiktu noturēti vismaz 12 dievkalpojumi un vēl atsevišķi dievkalpojumi augsto svētku reizēs.” (Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa mācītāju konventa protokols, 19.10.1982.)

⁶³⁴ Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa mācītāju konventa protokols, 07.12.1983.

⁶³⁵ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l., lp. skaits nav numurēts.

⁶³⁶ Juridiski šādas tiesības Konsistorijas plenārsēdei nebija, jo pagarināt arhibīskapa pilnvaras pēc diviem Ģenerālās Sinodes sasaukumiem tiesības bija tikai pašai Sinodei. Šis Satversmes pārkāpums opozīcijas kustībai radīja aizdomas par arhibīskapa nodomu palikt savā amatā arī turpmāk bez plašākas baznīcas sabiedrības akcepta, līdzīgi, kā tas notika ar Virsvaldi 50. un 60. gados.

starpējie kontakti, jo daudzi no viņiem kopīgi bija mācījušies Teoloģijas seminārā, mācītāji konventos informēja cits citu par notikumiem otra iecirkņa konventā, un drīz vien pēc atklātajām sarunām līdzīga notikumu attīstība sākās arī Liepājā, kur 1982. gada 14. decembrī notika iecirkņa konvents.⁶³⁷ Nākamajā konventā jau piedalījās Konsistorijas loceklis H. Kalniņš, ar kuru mācītājiem izraisījās asa diskusija par stāvokli baznīcā un baznīcas vadības atbildību.⁶³⁸ Savukārt 15. marta Kuldīgas-Dobeles konventā bija ieradies Konsistorijas loceklis un prāvests Jānis Bērziņš. Viņš noraidīja konventu kompetenci analizēt situāciju baznīcā un norādīja uz Satversmes neievērošanas gadījumiem⁶³⁹, kā arī nosauca kazuālprasības par nevajadzīgām, nereālām, nekristīgām un nebibliskām. J. Bērziņa izteikumi bija ļoti asi, proti, “mani kaitina Jūsu konventu problemātika. Jūs pārkāpjat savām kompetences robežām. Jauno mācītāju nepieklājība un netaktiskums mani aizvaino. Mums, vecajai paaudzei, ir daudz lielāka dzīves gudrība.”⁶⁴⁰

⁶³⁷ Grobiņas iecirknī vislielāko neapmierinātību izraisīja situācija ar prāvesta amata pozīciju. Prāvesta K. Martinsona slimības dēļ prāvesta vieta bija kļuvusi vakanta. Konsistorija centās uzspiest iecirknim savu prāvesta kandidātu, kam iecirkņa mācītāji kategoriski iebilda. Tas, ka prāvesti līdz šim lielākoties bija bijuši tikai baznīcas vadības pārstāvji iecirknī, bija parasta prakse, tomēr šoreiz mācītāju nostāja bija mainījusies. Jautājums nonāca diskusiju krustgūnīs un izraisīja pretošanos baznīcas vadībai, jo Konsistorija bija pieņēmusi lēmumu par iecirkņa prāvesta v.i. O. Ābelīša iecelšanu, kaut gan esošais prāvests Kārlis Martinsons bija amatā un sev vietnieku nebija nozīmējis. Šāds lēmums bija pretrunā ar LELB Satversmi, “jo tā paredz, ka pats prāvests nozīmē sev vietnieku” (Satversmes § 55). Tā rezultātā konvents pats atcēla O. Ābelīti no amata un prāvesta pienākumus uzticēja K. Martinsonam, kurš par savu aizstājēju slimības gadījumā nozīmēja mācītāju Aivaru Beimani, ko vienbalsīgi atbalsta konventa dalībnieki. (Grobiņas iecirkņa mācītāju konventa protokols, 14.12.1982., 3. lpp.) 1983. gada 1. februārī Grobiņas iecirkņa konvents nolēma prāvestības jautājumu izlemt iecirkņa Sinodē. (Grobiņas iecirkņa mācītāju konventa protokols, 01.02.1983., 2. lpp.)

⁶³⁸ Konventā piedalījās arī Konsistorijas pārstāvis virsmācītājs H. Kalniņš, kuru Konsistorija bija sūtījusi uz konventu iepazīties ar radušos situāciju. H. Kalniņš arī norādīja, ka vienotas kazuālprasības nav nepieciešamas, jo nav vajadzīgi nekādi unificējoši dokumenti. A. Vaickovskis jautāja: “Ja cienījamais virsmācītājs uzskata, ka t.s. evaņģēliskajai brīvībai nevajag kārtību, kā tad lai respektējam arhibīskapu, Konsistoriju, Baznīcas Satversmi?” H. Kalniņš, sapratis, ka viņa sacītais tiek pagriezts baznīcas vadībai nelabvēlīgā virzienā, piekodināja, ka “labāk, brāļi, paliksim kristīgās pazemības stāvoklī, grūtās un neskaidrās situācijās cerēsim uz Dievu; arī runājot ar baznīcas vadību, jālieto pazemīgs un pieklājīgs tonis, jāsaprot specifiskās šodienas reālo apstākļu grūtības arī baznīcas vadībai – papīra trūkums iespieddarbiem, grūtības ar attiecīgo atļauju saņemšanu, baznīcai trūkst arī līdzekļu”. H. Kalniņš uzskatīja, ka ir informācija par baznīcas stāvokli, kuru mācītājiem nedrīkst līdždalīt. “Šādas lietas nevajag izpaust, jo būs daudz runu un neizpratnes; visus mācītājus par baznīcas lietām un stāvokli vispusīgi informēt nevajag, jo tas neko nedos pasludinājumam,” H. Kalniņš mēģināja radušos neapmierinātību ar baznīcas stāvokli raksturot kā jauno mācītāju vērsanos pret vecajiem, norādot, ka jaunajiem jābūt padevējiem un paklausīgiem vecākajiem, taču M. Plāte to noraida, sacīdams, ka “tagad mums tik vienkāršotai ētikai nav laika, jo situācija ir traģiska, jo mums praktiski nav mācītāju vidējās paaudzes”. A. Beimanis arī norādīja, ka uzskats, ka jaunie mācītāji ir opozīcijā, ir pārpratums. (Grobiņas iecirkņa mācītāju konventa protokols, 08.02.1983., 2.–5. lpp.)

⁶³⁹ “Jums jāpatur vērā savu iecirkņu kompetences robežas. Mūsu Baznīcas dzīvē ir daudz problēmu, bet tās grib risināt Baznīcas vadība. Jūsu iepriekšējā konventa protokols rāda, ka esiet nesmalkjūtīgi. Visu nevar jautāt. Visu nedrīkst mācītājiem stāstīt. Jo šodien ir nekustināmas, neaizskaramas realitātes. Nevaru saprast Jūsu lielo, nevajadzīgo interesi par visām lietām, par Baznīcas kopējo stāvokli, par skaitļiem un statistiku. Jaunie mācītāji, neķeriet vēju, bet vairāk un rūpīgāk strādājiet draudzēs. Baznīcas vadībai nejaudājiet un neprasiet, bet ticiet tai – arhibīskaps domā par visu. Esiet reālisti, nekļūstiet par mākoņu stūmējiem. Nav jūsu kompetencē spriest par to, cik tiek ievērota Baznīcas Satversme. Satversme šodien nav un nevar būt nekas absolūts.” (Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa mācītāju konventa protokols, 15.03.1983., 1.–2. lpp.)

⁶⁴⁰ Kuldīgas-Dobeles prāvesta iecirkņa mācītāju konventa protokols, 15.03.1983., 2–3. lpp.

Mācītāji tikās ne tikai oficiālajos konventos. Piemēram, 1983. gada jūnija sākumā bija paredzēta neformāla tikšanās Vaiņodē, uz to uzaicinot Igaunijas baznīcas jauno mācītāju un studentu grupu. Uz šo tikšanos bija ielūgts Igaunijas baznīcas mācītājs Valdeks Johansons no Tallinas, lai cita starpā pārrunātu arī aktualitātes abās baznīcās. Bija plānots arī pārrunāt un, iespējams, saskaņot abu baznīcu satversmju situācijas padomju režīma apstākļos, apskatot abu padomju republiku nolikumus par reliģiskajām apvienībām.⁶⁴¹ Šī tikšanās bija atbildes vizīte opozīcijas kustības pārstāvju braucienam uz Igauniju, kur viņi tikās ar atsevišķiem baznīcas jaunās paaudzes mācītājiem.

Pirmā Konsistorijas prezidija sēde pēc opozīcijas kustības aktīvās darbības sākuma tika sasaukta vien 1983. gadā 14. aprīlī. Tas nozīmē, ka visu ziemu, kamēr abos iecirkņos opozīcijas kustība arvien uzstājīgāk un skaļāk pieprasīja baznīcas vadības atbildību un arī iesaistīšanos sasāpējušajos un konventos aktualizētajos jautājumos, netika sasaukta neviena oficiāla baznīcas vadības sanāksme, lai šos jautājumus pārrunātu. Tā vietā arhibīskaps J. Matulis 21. martā Lieldienu apkārtrakstā⁶⁴² visai skaidri izteica savu neapmierinātību ar šo konventu radīto problemātiku.

Izšķirošais priekšnoteikums jauna Satversmes projekta izstrādei opozīcijas kustībai bija arhibīskapa J. Matuļa un Konsistorijas 1983. gada 17. maijā izsludinātais konventu aizliegums visā baznīcā.⁶⁴³

Opozīcijas kustība neveiksmīgo dialogu ar baznīcas vadību turpināja individuālā⁶⁴⁴ un sarakstes veidā. Piemēram, 10. jūlija vēstulē⁶⁴⁵ arhibīskapam J. Matulim tās autori paziņoja, ka⁶⁴⁶, “atsevišķu mācītāju (un citu kristiešu) grupējumu izveidošanās ir dabiska parādība apstākļos, kad kādas Baznīcas Satversme vairs netiek ievērota no šīs Baznīcas vadības un,

⁶⁴¹ M. Plātes vēstule V. Johansonam (19.03.1983.), Modra Plātes privātarhīvs.

⁶⁴² LELB arhīvs 1. f., 2. apr., 145. l., lp. skaits nav numurēts.

⁶⁴³ 15. aprīlī septiņi mācītāji (A. Beimanis, E. Bikše, J. Dzeguze, M. Plāte, J. Rubenis, A. Vaickovskis) visiem baznīcas mācītājiem un Konsistorijai bija nosūtījuši vēstuli ar paziņojumu, ka sakarā ar rupjiem pastorālās ētikas pārkāpumiem vairs neuzskata Vairu Bitēnu piederīgu baznīcas garīdzniecībai, un lūdza visus amatbrāļus rakstiski izteikt savu nostāju šajā jautājumā. Šāda rīcība, kad atsevišķi mācītāji savu ideju paušanai un priekšlikumu izteikšanai iesaistīja visus pārējos baznīcas mācītājus, rīkojoties veidā, kas līdz šim bija arhibīskapa un Konsistorijas prerogatīva (apkārtraksti, vēstījumi utt., kuras baznīcas vadība diez vai varēja izsūtīt bez saskaņošanas ar baznīcu pārraugošajam režīma institūcijām), bija negaidīta inovācija un, iespējams, pielika punktu baznīcas vadības līdz šim nosacīti iecietīgajai attieksmei pret opozīcijas kustības aktivitātēm. Par konventu aizlieguma pamatojumu Konsistorija minēja to, ka mācītājiem jāsaņem iecirkņu sinožu personālijas un materiāli Ģenerālajai Sinodei un jāveltī pietiekami daudz laika kārtējo dievkalpojumu sagatavošanai, kā arī to, ka konventu protokolos lietoti apvainojoši izteicieni pret arhibīskapu. Pēc šī aizlieguma konventi patiešām vairs netika noturēti – nākamais konvents Grobiņas iecirknī tikai 1984. gada 7. maijā, Kuldīgas-Dobeles iecirknī – 30. aprīlī. (LELB arhīvs 1. f., 2. apr., 145. l., lp. skaits nav numurēts.)

⁶⁴⁴ 1983. gada 25. maijā opozīcijas kustības pārstāvji ieradās uz tikšanos ar arhibīskapu J. Matuli, kuras laikā pārrunāja un iesniedza rakstiski savus jautājumus. (Vēstule arhibīskapam, 1983. gada 25. maijā 15.00–17.00, Konsistorijā), Modra Plātes un Aivara Beimaņa privātarhīvi.)

⁶⁴⁵ M. Plātes privātarhīvā atrodams nenosūtīts 1983. gada 3. jūlija vēstules uzmetums.

⁶⁴⁶ LELB arhīvs 1. f., 2. apr., 145. l., lp. skaits nav numurēts.

tā tad, ir praktiski beigusi pastāvēt”.

Opozīcijas kustības kodols izveidojās septiņu mācītāju – A. Beimaņa, Erberta Bikšes, Andreja Kavača, M. Plātes, J. Rubeņa, A. Vaickovska un Jēkaba Dzeguzes personās. Viņi ap sevi pulcēja arī citus ieinteresētus atbalstītājus. Viens no tādiem bija Dubultu draudzes priekšnieks Laimonis Bedrītis. L. Bedrītis bija arī labs J. Matuļa paziņa. Šī iemesla dēļ opozicionāri bieži lūdza L. Bedrītem neuzkrītoši uzzināt vienus vai citus jaunumus baznīcas vadībā. Otrs aktīvs opozīcijas kustības atbalstītājs bija Misones draudzes priekšnieks Uldis Matvejs⁶⁴⁷. Viņš piedalījās arī parakstu vākšanā kampaņā jaunajam Satversmes projektam, kopā ar M. Plāti un J. Rubeni apbraukājot mācītājus viņu dzīvesvietās. Taču netrūka arī skeptiķu. Toreizējais Konsistorijas sekretārs Kārlis Gailītis⁶⁴⁸ savās vēstulēs M. Plātem⁶⁴⁹ pauda uzskatus, ka notiekošais ir “pretīga kasīšanās” ar arhibīskapu un ka viņam nav “nekādas tieksmes uz konfrontāciju ar valsts varu”. Atbildot uz šīm vēstulēm, M. Plāte sniedz plašāku opozīcijas procesu vērtējumu:

“Manuprāt, mūsu Baznīcas vēsturē izcili nozīmīgs jau ir šis pats fakts, ka ir radušies Baznīcas darbinieki, kuri spēj un grib par līdz šim kaunīgi un liekulīgi noklusētām Baznīcas realitātes pusēm, kas labākajā gadījumā pieminētas amatbrāļu savstarpējās sarunās, bailīgi apkārt skatoties, nu runāt un pat rakstīt pilnīgi atklāti.”⁶⁵⁰

No 1983. gada 22. septembra Konsistorijas plenārsēdēs protokola⁶⁵¹ var spriest, ka šajā laikā arhibīskapam J. Matulim bijis nodoms no arhibīskapa amata atteikties. Prāvests J. Liepiņš ierosināja Konsistorijai lūgt arhibīskapu atteikties no šī nodoma un aicināt viņu “palikt arī turpmāk Baznīcas Virsgana postenī, kas nāktu visai Baznīcai par svētību, jo arhibīskapa amata laiks vēl nav beidzies”. Savukārt mācītājs Osvalds Ābelītis lūdza arhibīskapu neņemt vērā apvainojumus un “palikt amatā, lai Baznīca var pastāvēt”. Šo epizodi var aplūkot arī Roberta Mihelsa sacītā gaismā, ka “vadoņības fenomenu veicina [...] masu pateicība personībām, kas runā un raksta masas vārdā, uzstājas kā tās aizstāvji un aizbildņi un daudzos

⁶⁴⁷ Misones draudzes mācītājs bija J. Dzeguze.

⁶⁴⁸ K. Gailītis 1989. gadā kustība “Atdzimšana un atjaunošanās” atbalstīts tika ievēlēts par arhibīskapu, kad Sinodes laikā pēc jaunas Satversmes pieņemšanas piepeši atklājās, ka esošais arhibīskaps Ē. Mesters jāpārvēl (§ 28.i nosaka, ka Sinode “pagarina arhibīskapa administratīvās pilnvaras”). 1982.–1984. gadā K. Gailītis ieņēma skeptisku un noraidošu pozīciju pret opozīcijas aktivitātēm. Tomēr pēc kustības “Atdzimšana un atjaunošanās” nodibināšanās viņš aktīvi iekļāvās tās aktivitātēs un, piemēram, pirms 1989. gada Sinodes visiem LELB mācītājiem izsūtīja apkārtrakstu, kurā aicināja visus (ne tikai oficiālos Ģenerālās Sinodes dalībniekus) ierasties un piedalīties Sinodē.

⁶⁴⁹ K. Gailīša 1983. gada 13. un 25. jūlija vēstules M. Plātem, Modra Plātes privātarhīvs.

⁶⁵⁰ M. Plātes vēstule K. Gailītim 1983. gada 19. jūlijā, Modra Plātes privātarhīvs.

⁶⁵¹ LELB arhīvs 1. f., 3. apr., 42. l.

gadījumos masas vietā ir cietuši [...]. Masas pārņemusi godīgā pateicība tās vadoņiem tiek izjūta kā svēts pienākums. Šā svētā pienākuma praktiskā izpausme ir tāda, ka pateicīgā masa atkal un atkal no jauna dod mandātu pārstāvēt sevi tiem vīriem, kuriem tā jūtas pateicību parādā, daudzos gadījumos pagarinot pārstāvniecību līdz viņu mūža beigām [...]. Masās ir ļoti izplatīts tāds uzskats, ka tā būtu “nepateicība”, ja “nopelniem bagātu” vadoni no jauna neapstiprinātu viņa funkciju veikšanai.”⁶⁵²

Baznīcas vadību satrauca konventu nepiekāpīgais tonis un bailes, ka mācītāju savstarpējā atklātība “pamodinās” padomju varas iestādes, kas varētu pasliktināt baznīcas vispārējo stāvokli (mācītājiem tiktu atņemtas tiesības kalpot draudzēs, palielinātos draudžu slēgšana, citas represīvas metodes). Jāpiezīmē gan, ka RLP pilnvarotā slepenajās atskaitēs Maskavai nav nekādu norāžu uz šo konventu darbību un opozīcijas aktivitātēm, kas ļauj spriest, ka šīs bažas ir bijušas ja ne veltas, tad katrā ziņā pārspīlētas.

Tā kā konventu noturēšana tika aizliegta, Grobiņas un Kuldīgas-Dobeles iecirkņu mācītāji izvēlējās citu Baznīcas vadības ietekmēšanas ceļu – izveidojot jaunu, no spēkā esošās ļoti atšķirīgu Satversmes projektu⁶⁵³ (turpmāk - 1983. gada projekts, sk. Pielikumu Nr. 7), kuram ieguva 30 mācītāju parakstus un kuru iesniedza LELB Konsistorijā 1983. gada 2. novembrī.

4. Jaunas Satversmes projekta izstrādāšana

1983. gada projekts – tās autoru oriģināldarbs⁶⁵⁴ – tika uzrakstīts pārsteidzoši ātri – dažās dienās un naktīs. Tā autori bija J. Rubenis, M. Plāte, A. Beimanis. Pirmā norāde, kas liecina par opozīcijas kustības nodomu izstrādāt jaunas Satversmes piedāvājumu vai vismaz labojumus esošajā Satversmē, ir M. Plātes 1983. gada 10. augusta vēstule sava tēva Nikolaja Plātes draugam, Lietuvas ev. lut. baznīcas bīskapam Jonam Kalvanas⁶⁵⁵ ar lūgumu iepazīties

⁶⁵² Roberts Mihelss, *Partijiskuma socioloģija* (Rīga: AGB, 2004), 93–94. lpp.

⁶⁵³ Projekts atrodas J. Rubeņa privātarhīvā.

⁶⁵⁴ Lai arī 1983. gada 22.–23. novembra Mācītāju konferencē izteikta reminiscence par šo projektu kā “Dienvidslāvijas projektu”, kas radīja iespaidu, it kā projekta autori par Satversmes labojumu avotiem būtu izmantojuši citu baznīcu Satversmes, tas bija tikai salīdzinājums, kas uzsvēra Satversmē ietvertu federatīvo elementu – Bīskapu padomi, kura kopīgi, ne vairs viena arhibīskapa personā, pārvalda Baznīcu. (Intervija ar M. Plāti, 2013. gada 23. janvārī.)

⁶⁵⁵ Kontakti ar arhibīskapu J. Kalvanas opozīcijas kustībai bija visai nozīmīgi. J. Kalvanas, arhibīskapa J. Matuļa laikabiedrs, spēja īstenot pavisam citādu līniju Lietuvas baznīcas iekšējā dzīvē un attiecībās ar valsti nekā J. Matulis. Tā iemesls bija ne tikai lielā katoļu kopienas ietekme Lietuvā, bet arī paša arhibīskapa personība. J. Kalvanas dažādi, iespējams, arī materiāli atbalstīja opozicionārus, ielūdza viesos pie sevis. Kā īpaši spilgtu pieredzi M. Plāte atceras viesošanās 1983. gadā Tauragē, iesvētību dievkalpojumā, kas ilga 6 stundas un bija visas pilsētas tās dienas lielākie svētki, kas pulcēja tūkstošiem cilvēku. (Intervija ar M. Plāti 2013. gada 23. janvārī)

ar Lietuvas baznīcas Satversmi.⁶⁵⁶ Darbs pie Satversmes notika neformālās sanāksmēs, kuras drīz vien nonāca arī VDK redzeslokā. Piemēram, trīs mācītāju (A. Vaickovska, J. Rubeņa, M. Plātes) tikšanās laikā 1983. gada 17. augustā ieradās VDK darbinieki un sastādīja protokolu par nelegālu reliģisku sapulci.⁶⁵⁷ 1983. gada septembra sākumā 1983. gada projekta redakcija bija gatava un nosūtīta atsevišķiem mācītājiem recenzēšanai, par ko liecina M. Plātes 1983. gada 6. septembra vēstule mācītājam Ž. Dambim: “Saskaņā ar iepriekš mūsu starpā pārrunāto nosūtu Tev ierakstītā vēstulē jaunās Satversmes redakcijas. Ideja sekojoša: pēc Tavas un vēl 2–3 vecākās paaudzes amatbrāļu šī projekta recenzijas, galīgā versija šim projektam, kura tad arī tiks izplatīta un parakstīta (ar mērķi, lai Konsistorija veido komisiju, kura šo projektu noved līdz Sinodei). Uz mācītāju konferenci pašlaik nevar, iespējams, tā tiks atlikta vai nenotiks vispār. Pašreiz ļoti lūdzu Tavas piezīmes un eventuālo kritiku pie projekta teksta.”⁶⁵⁸

Tika saņemti ieteikumi un idejas. Piemēram, Ž. Dambis uzsvēra, ka līdzīgi kā draudzes padome draudzes līmenī un Bīskapu padome bīskapu līmenī, būtu nepieciešama arī padome prāvesta iecirkņa līmenī, lai “paceltos iecirknī garīga aktivitāte un iecirknis būtu pasargāts no prāvesta vienpersoniskām izpausmēm.”⁶⁵⁹ 1983. gada projekta rakstīšanas gaitā tika meklēti padomi arī pie baptistu baznīcas, lūdzot bīskapam J. Tervitam konsultāciju par tādu tēmu kā izslēgšana no draudzes.

Laikā līdz 2. novembrim, kad projekts tika iesniegts Konsistorijā, tika vākti to mācītāju paraksti, kuri atbalstīja Satversmes reformu. Parakstu vākšana notika, ar automašīnām apbraukājot iespējami pozitīvi noskaņotos mācītājus. Tā kā no opozicionāru un viņu atbalstītāju laju vidus automašīnas bija tikai A. Beimanis, L. Bedrītis un U. Matvejs, tika izmantotas tās. Taču vairākums braucienu notika ar A. Beimaņa automašīnu. Lai lieki netērētu laiku un citus resursus, jau iepriekš tika izvēlēti tie mācītāji, kuri potenciāli varētu parakstīt Satversmes projektu. Tāpēc no visiem, pie kuriem aizbrauca un kuriem izstāstīja par Satversmes projekta būtību, parakstīties atteicās tikai daži. Neparakstījās mācītāji Valdis Amols, Daugavpils iecirkņa prāvests J. Bērziņš. Iespējams, arī A. Vecmanis, V. Frišenfelds, V. Pļavinskis. Katrā ziņā šo mācītāju parakstu pie Satversmes projekta nav, bet braukts pie viņiem tika.⁶⁶⁰ Iespējams, daži parakstīties atteicās nevis saturisku iebildumu, bet piesardzības dēļ. Tomēr 30 mācītāji

⁶⁵⁶ M. Plātes vēstule Jonam Kalvanas 1983. gada 10. augustā, Modra Plātes privātarhīvs.

⁶⁵⁷ Reaģējot uz šo incidentu, visi trīs mācītāji rakstiski tajā pašā dienā informēja par to arhibīskapu J. Matuli un Konsistoriju, bet A. Vaickovskis 1983. gada 18. augustā nosūtīja protesta vēstuli PSRS MP RLP pilnvarotajam V. Kurojedovam, PSRS Iekšlietu ministram V. Fedorčukam, PSRS VDK priekšsēdētājam V. Čebrikovam un žurnāla “Krokodils” redakcijai. (Aivara Beimaņa un Modra Plātes privātarhīvi)

⁶⁵⁸ M. Plātes vēstule Ž. Dambim 1983. gada 6. septembrī, (Modra Plātes privātarhīvs).

⁶⁵⁹ Ž. Dambja vēstule M. Plātem, b. d. (Modra Plātes privātarhīvs).

⁶⁶⁰ Intervija ar M. Plāti 2013. gada 23. janvārī.

parakstījās, un tas veidoja vienu trešdaļu visu mācītāju sarakstā esošo mācītāju. Tas bija ievērojams skaits. Viņu prasība baznīcas vadībai bija:

“Mēs, zemāk parakstījušies Latvijas ev. lut. Baznīcas garīdznieki, ar šo griežamies pie Latvijas ev. lut. Baznīcas Konsistorijas ar sekojošu lūgumu: steidzami izveidot kompetentu komisiju šeit pievienotā Latvijas ev. lut. Baznīcas jaunās Satversmes projekta galīgai izstrādāšanai un to sagatavot iekļaušanai 1984. gada 23. februāra Ģenerālās Sinodes darba kārtībā.”⁶⁶¹

5. 1983. gada Satversmes projekts

Analizējot Projekta un tobrīd spēkā esošās 1968. gada Satversmes tekstus, kļūst redzams, ka projekts ir saturiski un redakcionāli papildināta 1968. gada Satversme. To pierāda pantu skaitliskā un saturiskā analīze. Tā liecina, ka projektā ir svītroti 17 panti (28%) no 1968. gada Satversmes 60 pantiem, tai skaitā viena apakšsadaļa par Konsistorijas revīzijas komisiju (2 panti). Savukārt Projekts 1968. gada Satversmi papildina ar 21 jaunu (35%) pantu, starp kuriem ir viena apakšsadaļa par Bīskapu Padomi (12 panti). Saturiskas izmaiņas projekts ienes vēl 22 Satversmes pantos (37%), bet redakcionālas – vēl 7 pantos (12%). Tā kā projekts dažus pantus ir sadalījis vairākos, bet jaunā sadaļa “Bīskapu Padome” ir par 3 pantiem apjomīgāka nekā sadaļa “Konsistorija”, projektā ir par 4 pantiem vairāk nekā tobrīd spēkā esošajā Satversmē. Līdz ar to nevar uzskatīt, ka Projekts būtu jauna Satversme, bet gan labota un papildināta līdzšinējā Satversme, kurai saglabāta līdzšinējā 1948. un 1968. gadu Satversmes struktūra. Lielākās pārmaiņas ir skārušas Ģenerālās Sinodes izpildinstitūciju – Konsistoriju, funkcijas mainītas un papildinātas arī pārējām baznīcas un draudzes institūcijām – draudzes dibinātājiem, draudzes padomei, draudzes revīzijas komisijai, iecirkņa sinodei un Ģenerālajai Sinodei, prāvestam, mācītājam.

Autori ir atgriezušies pie 1928. gada Satversmes preambulas formulējumiem:

“Latvijas evaņģēliski-luteriskā Baznīca kā Kristus un Viņa evaņģēlija organizēta draudze, atzīst par savu vienīgo mācības un dzīves pamatu Vecās un Jaunās derības kanoniskās grāmatas un pieņēmusi kā Svēto Rakstu paskaidrojumu kristīgās draudzes vēstures gaitā radušās tā sauktās: Apustuļu, Niķejas un Atanasija ticības apliecības, nepārgrozīto Augsburgas konfesiju, Mārtiņa Lutera Mazo Katķismu un citus Vienprātības grāmatā “Liber Concordiae” sakopotos rakstus. Uz šī negrozāmā pamata stāvēdama un paļaudamās uz Trīsvienīgā Dieva žēlastību,

⁶⁶¹ LELB arhīvs, 1. f., 2. apr., 148. l., lp. skaits nav numurēts.

Latvijas Evanģēliski-luteriskā Baznīca grib ar Dieva Vārdu un Sakramentu izkopt sevi par ķēniņu priesterību, svētu cilti, Dieva īpašiem ļaudīm un pasludināt Tā tikumus, kas mūs aicinājis no tumsības pie savas brīnišķīgas gaismas (1. Pēt. 2:9). Savā darbībā Latvijas Evanģēliski-luteriskā Baznīca vadās no “Nolikuma par reliģiskajām apvienībām Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā”, kas apstiprināts ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1976. gada 28. oktobra dekrētu.”

Pirmo reizi kopš 1928. gada Satversmes darbības beigām, ko tiesiski iezīmēja Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes pieņemšana 1948. gada 14. martā, Satversmes preambula pilnībā atjaunoja vēsturisko, 1928. gada Satversmes preambulas tekstu. Gan 1948. gada Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmē, gan tās labojumos, un pat 1989. gada aprīļa Sinodē pieņemtajā kustības “Atdzimšana un atjaunošanās” izveidotajā Satversmē no 1928. gada preambulas ir tikai pirmā rindkopa.⁶⁶² Pilna preambulas teksta ievietošana projektā bija skaidrs apliecinājums, ka Projekta autori vēlējās apliecināt savu uzticību tiem principiem un vērtībām, uz kuriem balstījās LELB veidotāji neatkarīgajā Latvijas valstī.

Pirmo reizi padomju režīma laikā Baznīcas Satversmē tika pieminēts “Nolikums par reliģiskajām apvienībām Latvijas PSR” (turpmāk - Nolikums) kā normatīvs akts, pēc kura savā darbībā vadās Baznīca. Tā kā totalitāro režīmu pētniecībā ir secināts, ka šo režīmu tiesiskajā sistēmā partijas lēmumi ir noteicošāki nekā tiesiskās normas un ka totalitārisma tiesiskuma pamatprincips ir tāds, ka jebkuras likuma un partijas politikas pretrunas tiek risinātas, likumam pakļaujoties partijas lēmumiem⁶⁶³, cerība, ka šāda atsauce Satversmē stiprinātu Baznīcas pašas tiesības iepretī režīmam, bija visai niecīga. Var, protams, diskutēt, cik mērķtiecīgi ir tādā tiesību aktā kā Satversme atsaukties uz konkrētu valsts tiesību aktu, tomēr apzinoties, ka pirms šī Nolikuma spēkā bija 1929. gada Noteikumi, kas bija papildināti ar divām instrukcijām vien 1943.⁶⁶⁴ un 1961.⁶⁶⁵ gadā, un ka 1976. gada Nolikuma saskaņošana ilga 10 gadus⁶⁶⁶, Projekta autori droši vien necerēja uz drīzām izmaiņām baznīcas un valsts attiecībās padomju likumdošanā par reliģiskajām apvienībām. No citas puses, 1976. gada 28. oktobrī pieņemtais Nolikums bija pirmais, kas tika publicēts oficiālajos valsts izdevumos un ikvienam interesentam publiski pieejams, kas ļāva ikvienam pašam pārliecināties, vai un kā

⁶⁶² Atgriešanās pie pilna 1928. gada Satversmes preambulas teksta notika tikai Sinodē 1996. gada 16. janvārī.

⁶⁶³ N.Rabotjažev, E. Solovjov, op. cit., 262.

⁶⁶⁴ VCIK Prezidija Kulta lietu pastāvīgās komisijas izdota instrukcija “Par kārtību, kādā dzīvē īstenojama kulta likumdošana” (1931. gada 30. janvārī).

⁶⁶⁵ Instrukcija par kulta likumdošanas piemērošanu (apstiprināta ar PSRS MP RLP un PSRS MP Krievijas pareizticīgo lietu padomes rīkojumu 1961. gada 16. martā).

⁶⁶⁶ “Nolikuma par Reliģiskajām apvienībām Latvijas PSR” jaunais projekts tika izstrādāts jau 1966. gadā. (LVA 1419. f., 3. apr.192. l., 9.–22. lp.).

valsts un partija ievēro Nolikumu un cik tiesiski korektas ir attiecības starp baznīcu un valsti.

Savā struktūrā Projekts atkārtoti 1948. un 1968. gada Satversmi. Projekts ir revidēts spēkā esošās 1968. gada 23. martā pieņemtās Satversmes teksts. Līdzās būtiskiem jaunievedumiem baznīcas vadības struktūrā un kompetencē ir atrodamā arī mazāk nozīmīgi papildinājumi vai svītrojumi.

Projektā paredzēts daudz ļoti būtisku baznīcas pārvaldes modeļi pārmainošu jaunievedumu. Ģenerālās Sinodes izpildinstitūcija ir 5 bīskapu veidota padome, nevis Ģenerālās Sinodes ievēlēta Konsistorija kā līdzšinējā Satversmē. Bīskapu padome ik pēc pieciem gadiem tiek pārvēlēta, bet viens no pieciem ievēlētajiem Bīskapu padomes locekļiem pēc kārtas katru gadu tiek saukts par prezidējošo bīskapu. Šo izvēli nosaka Bīskapu padomes locekļi lozējot. Visi bīskapi (ieskaitot prezidējošo bīskapu) baznīcas iekšējā un ārējā darbībā ir pilnīgi līdztiesīgi, lēmumi tiek pieņemti ar absolūtu balsu vairākumu, klātesot visiem padomes locekļiem, turklāt kāda Bīskapu padomes locekļa separāts lēmums vai darbība viņu automātiski izslēdz no padomes sastāva. Projekts vairs neparedz īpašu arhibīskapa amatu, tā vietā baznīcas vadību deleģējot Bīskapu padomei attiecīgā gada prezidējošā bīskapa vadībā.

5.1. Satversmes projekta sadaļa “Vispārējie noteikumi”

Projekta § 3 vairs netiek paredzēts, ka draudze “likumā paredzētā kārtībā reģistrēta valsts iestādēs”. Līdzšinējais teksts noteica, ka bez šādas reģistrācijas ticīgo apvienība Satversmes izpratnē nevar tikt uzskatīta par draudzi. Tas pats § 3 paredz, ka “pēc Ģenerālās Sinodes lēmuma atsevišķi iecirkņi var tikt apvienoti Baznīcas diecēzēs”.

Projekta § 4 paredz būtisku, 1928. gada Satversmei atbilstošu un pretēju padomju vēlēšanu un lēmumu pieņemšanas praksei, izmaiņu lēmumu pieņemšanas un balsošanas procedūrā, proti, pats sapulces vairākums izvēlas, vai lēmumu pieņem vai balsošana veicama atklāti vai aizklāti. Savukārt līdzšinējā Satversmē nemaz nebija paredzēta aizklātas balsošanas iespēja. Šāds aizklātas balsošanas aizliegums Satversmē pastāvēja līdz pat 1989. gadam. Tomēr 1928. gadā jautājums par aizklāto balsošanu risināts citādi, nodalot vēlēšanas no lēmumu pieņemšanas:

“Vēlēšanas vienmēr izdarāmas ar aizklātu balsošanu, bet lēmumi taisāmi ar atklātu balsošanu, izņemot lēmumus personīgās lietās, kā arī citos jautājumos, ja 1/3 no klātesošiem prasa aizklātu balsošanu.” (§ 5)

Spēkā esošās Satversmes § 6 Projektā vairs netiek paredzēts. Šis pants noteica, ka “ga-

rīdzniecībai un draudzēm stingri jāievēro valsts likumdošanas akti par baznīcu un par baznīcas disciplīnu. Tas ir evaņģēliski luteriskās Baznīcas un draudzes labklājības pamats”. Šādas prasības papildus izteikšana Baznīcas Satversmē liecina par Satversmes devēju iepriekšējām aizdomām, ka garīdznieki un draudzes šos likumdošanas aktus varētu neievērot. Turklāt šī norma parādījās tikai 1968. gadā kā labojums Satversmē, bet nebija iekļauta sākotnējā 1948. gada Satversmes tekstā.

Projekta § 6 vairs neprasa draudžu padomju, garīdznieku, prāvestu zīmogu reģistrēšanu “piekritīgās valsts iestādēs”. Projekta § 7 paredz, ka tikai draudžu padomes un revīzijas komisijas darbojas bez atlīdzības, bet nemin Satversmē šajā pantā minēto konsistoriju. Projekta § 8 ir jauns – tas paredz, ka “draudžu padomes, garīdznieki un Bīskapu padome darbojas saskaņā ar pašreizējo Satversmi”. Šāda panta iekļaušana projektā ir izskaidrojama ar opozīcijas daudzkārtējiem pārmetumiem baznīcas vadībai par Satversmes neievērošanu.

5.2. Satversmes projekta sadaļa “Draudze, draudzes locekļi, līgumslēdzēju kopsapulce, padome un revīzijas komisija”

Nodaļas virsrakstā Projekta autori terminu “dibinātāji” ir aizstājuši ar “līgumslēdzēji”. Nolikuma § 43 nosaka: “Kulta ēku un tās inventāru reliģiskās draudzes dibinātāji pieņem piešķiršanai visiem ticīgajiem lietošanā pēc tipveida līguma no rajona (pilsētas) darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas pārstāvja.⁶⁶⁷” Nolikumā minētie “draudzes dibinātāji” projektā vairs nav minēti, bet lietots daudz konkrētākais termins “līgumslēdzēji” – saskaņā ar funkciju, kuru § 43 paredz draudzes dibinātājiem. Turklāt projekts nenosaka šo “līgumslēdzēju” minimālo⁶⁶⁸ skaitu.

5.2.1. Satversmes projekta apakšsadaļa “Draudze”

Projekta § 9 līdzšinējo normu, ka “draudze saņem no valsts iestādēm pēc līguma beztermiņa un bezmaksas lietošanā kulta telpu (baznīcu vai lūgšanas namu) un kulta piederumus” (§ 9), papildina ar nosacījumu, ka to draudze īsteno “saskaņā ar Bīskapu padomi”. Līdz ar to jebkādas darbības ar baznīcām un lūgšanu namiem bez saskaņošanas ar Bīskapu padomi draudzei ir aizliegtas.

Projektā arī paredzēts jauns, § 10:

“Jaunu draudžu izveidošana, pastāvošo sadalīšana, apvienošana vai slēgšana saskaņā ar

⁶⁶⁷ LPSR AP un Valdības Ziņotājs, 2072. lpp.

⁶⁶⁸ Draudžu praksē bieži dibinātāji arī bija 20 – tik, cik minimāli to paredzēja padomju likumi.

draudzes lūgumu tiek apstiprināta Bīskapu Padomē. Bīskapu Padome seko, lai draudžu un baznīcu sadalījums republikas teritorijā būtu mērķtiecīgs.”

Šāda norma varētu izraisīt pretrunu ar Nolikuma § 37.2, kas nosaka: “Reliģiskajiem centriem un garīgajām pārvaldēm aizliegts [...] iejaukties reliģisko draudžu finansiālajā, saimnieciskajā un administratīvajā darbībā.”⁶⁶⁹ Baznīcas pārvaldes institūcijas un draudžu atdalīšana bija viens no padomju reliģiskās likumdošanas svarīgiem instrumentiem, lai draudzes atomizētu, autonomizētu, veicinot to neaizsargātību, padarot to saikni ar baznīcas vadību pēc iespējas vājāku. Savukārt Projekta autori, ieviešot § 10, seko 1928. gada Satversmes § 11: “Jaunas draudzes apstiprina un pastāvošās daļa vai savieno, uz dalībnieku priekšlikumu, Baznīcas Virsvalde, iepriekš pieprasījusi iecirkņa valdes atzinumu.” Pēdējais teikums § 10 pārspēj savu laiku. Bet arī toreiz, 1983. gadā, šis pants saistījās ar realitāti, ka daudzas mazas lauku draudzes un baznīcas bija tikpat kā neapmeklētas un tuvu izmiršanai, kas prasīja efektīvāku esošo resursu izmantošanu.

5.2.2. Satversmes projekta apakšsadaļa “Draudzes locekļi”

Apakšsadaļā “Draudzes locekļi” Projekts piedāvā ievērojamus labojumus. 1968. gada Satversmē šī sadaļa ir izteikta šādi:

“Evaņģēliski luteriskās ticības pilsoņi, kuri ir kristīti un iesvētīti un izteikuši vēlēšanos būt kādā no draudzēm, kā arī ziedo savas draudzes uzturēšanai, skaitās par šīs draudzes locekļiem. Savās reliģiskajās vajadzībās viņiem ir tiesības apmeklēt draudzes mācītāju, piedalīties draudzes dievkalpojumos un Svētā Sakramentā, kā arī lietot draudzes kulta piederumus.” (§ 10)

Savukārt Projekta § 11, § 12 un § 13:

11. Evaņģēliski - luteriskās ticības pilsoņi, kuri ir kristīti, iesvētīti un izņēmuši draudzes piederības zīmi, ir attiecīgās draudzes locekļi.

12. Draudzes locekļu pienākums ir: a) vest kristīgu dzīves veidu; b) regulāri apmeklēt draudzes dievkalpojumus un lietot Svētos sakramentus; c) reliģiskos jautājumos ievērot draudzes mācītāja norādījumus; d) savu iespēju robežās ziedot draudzes uzturēšanai.

13. Draudzes locekļus, kuri ved nekristīgu dzīves veidu, var ar draudzes padomes ierosi-

⁶⁶⁹ LPSR AP un Valdības Ziņotājs, 2072. lpp.

nājuma, līgumslēdzēju kopsapulcē, no draudzes (un Baznīcas) izslēgt".

Draudzes piederības zīme⁶⁷⁰ Projektā ir dokuments, kas apliecina draudzes locekļa statusu, atšķirībā no izplūdušā un neskaidrā "izteikuši vēlēšanos būt kādā no draudzēm". Satversmē kā draudzes locekļa statusa kritērijs norādīta viņa ziedošana "savas draudzes uzturēšanai", kas nozīmē, ka, ja cilvēks neziedo vai nav spējīgs ziedot, viņš nevar būt par draudzes locekli. Projektā ziedošana ir pārcelta pie draudzes locekļa pienākumu uzskaitījuma, kas Satversmē nebija paredzēti. Tas izrietēja no diskusijām iecirkņu konventos par to, ka draudzes locekļiem ir dotas tiesības, bet nav nekādu pienākumu. Šo trūkumu Projekts mēģina labot. No četriem projektā definētajiem draudzes locekļu pienākumiem pirmie divi, domājams, svarīgākie, ir pārņemti no 1928. gada Satversmes⁶⁷¹, turklāt norādot, ka pienākums ir ne tikai apmeklēt dievkalpojumus un lietot Sakramentus, bet "regulāri apmeklēt dievkalpojumus un lietot Svētos Sakramentus", tā paaugstinot draudzes locekļa pienākuma pakāpi. Projekts arī paaugstina mācītāja autoritāti, draudzes locekļiem kā pienākumu liekot reliģiskajos jautājumos ievērot draudzes mācītāja norādījumus. Tomēr Projekts pilnībā atsakās no sadaļas par draudzes locekļa tiesībām⁶⁷², kas jau padomju laika Satversmēs bija reducēts 1928. gada Satversmes tiesību uzskaitījums. Savukārt no 1928. gada Satversmes vienkāršotā un ierobežotā veidā ir pārņemts pants par draudzes locekļa izslēgšanu no draudzes⁶⁷³, ko padomju laika Satversmes nemaz neparedzēja. Tomēr projekts 1928. gada Satversmes detalizēto aprakstu par situācijām, kurās izslēgšana piemērojama (Dieva noliegšana, Dieva Vārda, sakramentu, kristīgo parašu un savas Baznīcas zaimošana un graušana, Kristus draudzei piedauzīga, netikumiska, noziedzīga dzīve) vienkāršo ar terminu "nekrīstīga dzīves veida vešana", kas pieļauj, manuprāt, pārāk plašu interpretāciju. Turklāt Projekts arī neparedz nekādas darbības pret attiecīgo personu vēl pirms izslēgšanas, kā arī neuzliek par pienākumu par izslēgšanu ziņot Konsistorijai un nenosaka pārsūdzības iespējas.

⁶⁷⁰ Draudzes izdota apliecība, kurā tiek izdarītas atzīmes par veiktajiem ziedojumiem.

⁶⁷¹ LELB 1928. gada Satversmes § 18: "Draudzes locekļu pienākumi ir: vest kristīgu dzīvi, apmeklēt draudzes dievkalpojumus un lietot svētos sakramentus, ievērot draudzes kārtību un Baznīcas parašas, izpildīt Baznīcas iestāžu noteikumus un priekšrakstus, bez svarīga iemesla neatteikties no amata, kuŗā ievēlēti, un amatu godīgi izpildīt. Vecāku sevišķs uzdevums ir: audzināt savus bērnus kristīgās ticības garā."

⁶⁷² LELB 1928. gada Satversmes § 19: "Draudzes locekļiem ir tiesības: savās garīgajās vajadzībās griezties pie draudzes mācītāja vai viņa vietas izpildītāja; slimības, trūkuma un nespēka gadījumā saņemt laicīgu pabalstu, ciktāl draudzes līdzekļi to atļauj, piedalīties visās draudzes sapulcēs, vēlēti un tikt ievēlētiem Baznīcas amatos, sūfīt savus bērnus draudzes skolās, lietot draudzes bibliotēku, draudzes labierīcības iestādes un draudzes kapsētu."

⁶⁷³ LELB 1928. gada Satversmes § 20: "Dieva noliedzējus un Dieva vārda, sakramentu, kristīgo parašu un savas Baznīcas zaimotājus un nīcinātājus, kā arī personas, kas ved Kristus draudzei piedauzīgu, netikumisku vai noziedzīgu dzīvi un pēc pamācības nelabojas, var uz Baznīcas padomes lēmumu no draudzes un Baznīcas izslēgt, kamēr tās atgriežas. Par ikkatru izslēgšanu un izslēgtā atpakaļ uzņemšanu jāpaziņo Baznīcas Virsvaldei. Izslēgtie var mēneša laikā padomes lēmumu pārsūdzēt."

5.2.3. Satversmes projekta apakšsadaļa “Draudzes līgumslēdzēju kopsapulce”

Projekts, tāpat kā 1948. un 1968. gada Satversme, paredz tikai draudzes līgumslēdzēju (Satversmē – “dibinātāju”) kopsapulci, nevis “draudzes sapulci”⁶⁷⁴. Draudzes padomi arī projekta izpratnē ievēl nevis “draudze”⁶⁷⁵, bet gan draudzes līgumslēdzēju kopsapulce. Protams, draudzes līgumslēdzēju skaits ir neierobežots, to neierobežo arī Nolikuma § 7, tomēr, kļūšana par draudzes dibinātāju jeb līgumslēdzēju (projekta izpratnē) saistās ar noteiktiem birokrātiskiem un saturiskiem sarežģījumiem – rakstveida piekrišanu, atbildības uzņemšanos par baznīcas mantu. Līdz ar to Projekta autori, lai gan teorētiski paredz plašāku draudzes padomes vēlēšanu loku, tomēr praktiski seko padomju laika Satversmju iedibinātajai tradīcijai – ierobežot visas draudzes locekļu piedalīšanos draudzes padomes vēlēšanās. Sinodālais princips projektā pie draudzes padomes vēlēšanām pilnībā ievērots netiek, lai gan var vērot centienus šo principu paplašināt.

Projekts no pieciem uz trim gadiem samazina draudzes padomes locekļu amata termiņu, kā arī dod iespēju ievēlēt draudzes padomi ne tikai 3 locekļu sastāvā, kā to paredzēja 1968. gada Satversme, bet ļauj draudzes līgumslēdzējiem izvēlēties draudzes padomes lielumu, maksimāli tai paredzot iespēju sastāvēt no 7 locekļiem. Arī draudzes padomes locekļu kandidātu skaita iespējas tiek palielinātas līdz 3 personām. Lai arī Projekta piedāvātā draudzes padome ir vēl tālu līdz 1928. gada Satversmē paredzētajiem 15–30 locekļiem, tomēr lielākā iespējamā draudzes padomes locekļu un kandidātu skaita gadījumā to cilvēku loks, kuri būtu iesaistīti draudzes dzīves jautājumu apspriešanā, varētu sasniegt 10, kas ir ievērojami vairāk nekā 1968. gada Satversmē paredzētie 4 locekļi. Taču ar šo Projekts vienkārši atgriežas pie 1948. gada Satversmes § 12, kas paredzēja no 3 līdz 7 locekļiem lielu draudzes padomi, ievēlētu uz 3 gadu termiņu. Turklāt 1948. gada Satversme runāja nevis par draudzes dibinātāju kopsapulci, bet gan draudzes kopsapulci. Tomēr Projekta § 17, neskatoties uz to, ka kopsapulce ir “draudzes līgumslēdzēju” kopsapulce, atļauj ar balsstiesībām tajā piedalīties katram draudzes loceklim. Arī šo principu jau paredzēja 1948. gada Satversmes § 12 trešais teikums. Tātad ironiskā veidā ar šiem “jauniešiem” projekta autori mēģina sinodālo pārvaldes principu draudzes padomes un kopsapulces kontekstā vismaz atgriezt pie 1948. gada Satversmes izpratnes. Taču tā iemesls var būt arī 80. gadu realitāte – nemaz nebija tik daudz cilvēku, kuri būtu gatavi uzņemties draudzes padomes locekļa atbildību, draudzēs situācija bija pavisam citāda nekā 1948. gadā, kad 7 cilvēku padome bija ievērojams samazinājums iepretī 1928. gada Satversmes nostādņēm. Taču kopsapulces izslēgšana no Satver-

⁶⁷⁴ LELB 1928. gada Satversmes § 39.16.

⁶⁷⁵ LELB 1928. gada Satversmes § 22.

smes 1968. gadā bija tiešs sinodālā pārvaldes principa ierobežojums. Savukārt revīzijas komisija projektā kļuvusi par izvēles iespēju – “kopsapulce var ievēlēt revīzijas komisiju[..]”. Projekts turpina 1968. gada Satversmes tradīciju, ka draudzes padome turpina savu darbu arī tad, ja tā pēc sava darba termiņa beigām nav pārvēlēta. Praktiski tas nozīmē iespēju draudzes padomei attiecīgā sastāvā palikt neierobežotu laiku, ja netiek iniciētas vēlēšanas.

5.2.4. Satversmes projekta apakšsadaļa “Draudzes padome”

Tāpat Projekts nemainīja draudzes padomes definīciju, kas projekta § 18 un 1968. gada Satversmes § 13 izteikts ar vārdiem “draudzes padome ir atbildīgais draudzes naudas līdzekļu rīkotājs”. Tomēr atšķirās “rīkošanās” kritēriji. 1968. gada Satversmes § 13 nosaka, ka “draudzes padome seko, lai šos naudas līdzekļus izlietotu pareizi”, bet projekta § 18 – “[..] izlietotu saskaņā ar draudzes interesēm”, līdz ar to pareizības kritērijs ir vienīgi pašas draudzes intereses nevis vēl kādas instances, kuras vērtētu šo līdzekļu izlietošanas pareizību. Atšķirībā no 1968. gada Satversmes Projekts šajā pantā vairs neparedz, ka draudzes padome “stingri pēc brīvprātības principa iemaksā naudas summas Konsistorijai, Teoloģijas semināram un garīdznieku pensiju kasē”, jo šis – jau vairs nevis kā brīvprātīgs, bet obligāts pienākums – ir pārnests pie draudzes padomes pienākumiem § 21. 1968. gada Satversmes § 13, visticamāk, ietver šo draudzes padomes pienākumu, lai uzsvērtu tā brīvprātības principu, kas šķietami pastiprina draudzes autonomiju un neatkarību no Konsistorijas, bet realitātē atšķēļ Konsistoriju un baznīcas vadību no draudzēm. Ja draudzēm nav pienākuma uzturēt baznīcas vadību, tad arī tās nevar prasīt no vadības atbildību, atbalstu un palīdzību savu jautājumu risināšanā.

Projekts paredz noteiktu draudzes padomes sēžu daudzumu gadā – ne retāk kā 2 reizes gadā. 1968. gada Satversmē draudzes padomes sēdes jānotur pēc vajadzības (§ 13). Projekts paredz mainīt arī to sasaukšanas kārtību. Līdz šim padomes sēdes varēja sasaukt tikai draudzes priekšnieks, kas strīdus gadījumā varēja būt par šķērsli svarīgu jautājumu apspriešanā un izlemšanā, bet Projekts paredz iespēju, ka sēdes var sasaukt arī padomes locekļu vairākums (§ 19), turklāt arī sēdes kvorums ir palielināts no diviem uz trim padomes locekļiem. Šī norma nozīmē, ka ievēlēt draudzes padomi tikai 3 padomes locekļu sastāvā, kā to paredzēja 1968. gada Satversme, Projekta izpratnē vairs nav izdevīgi, jo tad tikai tās sēdes varēs notikt, kurās piedalītos visi padomes locekļi. No citas puses, Projekts ar šīs normas ieviešanu ievēro to pašu principu, ko tas ievieš attiecībā uz Bīskapu padomi, – sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi bīskapi. Projekts atgriežas pie 1948. gada Satversmes normas, ka draudzes

padomes “sēžu protokoli 7 dienu laikā piesūtāmi iecirkņa prāvestam un Baznīcas Virsvaldei”⁶⁷⁶, vēl vairāk – Projekts to liek darīt “nekavējoties”⁶⁷⁷ (§ 19). Atšķirībā no 1968. gada Satversmes, kur § 14 paredz, ka mācītājs var piedalīties draudzes padomes un dibinātāju kopsapulcēs, projekta § 20 draudzes mācītājam to darīt uzliek par pienākumu. Diemžēl Projekts nepaskaidro, vai draudzes mācītājam paliek padomdevēja tiesības, kā tas paredzēts 1968. gada Satversmē, vai arī viņam ir balsstiesības draudzes padomē un līgumslēdzēju kopsapulcē. Ar šo normu Projekts palielina draudzes mācītāja ietekmi un atbildību attiecībā uz draudzes padomes darbu, tuvinoties 1928. gada Satversmē izveidotajam sinodāli episkopālajam līdzsvaram draudzes padomes līmenī.⁶⁷⁸

Attiecībā uz draudzes padomes tiesībām un pienākumiem (§ 21) Projekts ievēro 1948. un 1968. gada praksi neizdalīt atsevišķi, kuri no Satversmē minētajiem ir pienākumi un kuras tiesības, kā to precīzi atdala 1928. gada Satversme. Tas, protams, paver plašas šo tiesību un pienākumu interpretācijas iespējas. Kā draudzes padomes pašas pirmās tiesības un pienākumu Projekts norāda savā darbībā ievērot Nolikuma § 21.a). Tā kā Nolikuma mērķauditorija ir, galvenokārt, atsevišķās draudzes, tā pieminēšana tieši pie draudzes padomes tiesībām un pienākumiem ir saprotama un attaisnojama, jo atsauce uz Nolikumu jau ir minēta arī projekta preambulā.

Projekts nepiedāvā būtiskas izmaiņas draudzes padomes tiesību un pienākumu aprakstā. Nelielas atšķirības var atrast Projekta § 21.d apakšpunktā, kur 1968. gada Satversmes § 15.c minētās kristības, iesvēti, laulības un mirušo izvadīšanas tas apvieno jēdzienā “kazuāldarbības”, kas opozīcijas pārstāvju diskusijās konventos bija kļuvis ļoti populārs termins. Nedaudz būtiskākas izmaiņas draudzes padomes tiesībās un pienākumos ir attiecībā uz ziedojumu vākšanu. 1968. gada Satversmes § 15.d padomei tika paredzētas tiesības un pienākums “vākt brīvprātīgus ziedojumus draudzes vajadzībām baznīcas vai lūgšanu nama telpās un katrā dievkalpojumā, pie kam šo ziedojumu vākšanu var izdarīt katrs padomes loceklis un dibinātāju sarakstā esošais pret kvītīm, kas apzīmogotas ar draudzes zīmogu un ziedojumu vācēja parakstītas”. Savukārt Projekta § 21.e paredzēts “saņemt brīvprātīgus ziedojumus draudzes vajadzībām katrā dievkalpojumā, kā arī ziedojumus remontu un citām vajadzībām pret attiecīgām kvītīm”.

⁶⁷⁶ LPSR ev. lut. Baznīcas 1948. gada Satversmes § 14.

⁶⁷⁷ Lai arī šādu normu LELB 1928. gada Satversme neparedzēja, tomēr to noteica “Svarīgākie obligatoriskie noteikumi” 1. sadaļā “Draudžu baznīcas padomes un valdes”: “Padomes un valdes protokolu noraksti 7 dienu laikā iesūtāmi Baznīcas Virsvaldē.” Noteikumi publicēti 1930.–1931. gada Baznīcas Gadagrāmatā.

⁶⁷⁸ LELB 1928. gada Satversmes § 25: “Pie padomes, līdz ar ievēlētiem locekļiem, pieder un bauda balsstiesību vietējais mācītājs, vai mācītāji, ja draudzē ir vairāk nekā viens mācītājs.” Šis pants noteica draudzes mācītāja (mācītāju) un draudzes padomes locekļu līdzvērtību lēmumu pieņemšanā draudzes padomes kompetences jautājumos.

No vienas puses, projekts it kā mazina draudzes padomes iniciatīvu attiecībā uz ziedojumiem, ko atklāj atšķirība starp “vākt” un “saņemt”. Tomēr līdztekus tas palielina katra draudzes locekļa un kopumā visas draudzes atbildību ziedojumos dot. Draudzes padome nevis šos ziedojumus kaut kā īpašā veidā “vāc”, bet gan vienkārši ir tā instance, kura ziedojumus saņem. No trešās puses, jēdziens “ziedojumus vākt” ir minēts ne tikai Nolikuma § 15.4⁶⁷⁹, bet arī LELB 1928. gada Satversmē, kur § 39.10 pie draudzes valdes pienākumiem minēts – “vākt līdzekļus draudzes un Baznīcas vajadzībām”. Projekta autori atteikušies no iespējas, ka ziedojumus varētu vākt jebkurš draudzes padomes loceklis vai dibinātājs, atstājot ziedojumu vākšanas un saņemšanas veidu pašas draudzes padomes ziņā.

Vēl atšķirība atrodama draudzes padomes tiesībās un pienākumos “sastādīt draudzes gada pārskatu un gada budžetu” (1968. gada Satversmes § 15.f), kur Projekta § 21.g paredz šo pārskatu un budžetu iesniegt prāvestam un Bīskapu padomei, kas nodrošinātu reģionālo un augstāko baznīcas vadību ar informāciju par kopējo situāciju baznīcā un ļautu draudzēm, iecirkņiem, garīdzniekiem šo informāciju no baznīcas vadības pieprasīt un saņemt.

Projekta autori uzskatīja par nevajadzīgiem Satversmes § 16, § 17, § 18, kuros bija atrunāta finanšu procedūra ar draudzes ienākumiem un izdevumiem, brīvo finanšu līdzekļu glabāšanu, draudzes dibinātāju atbildība par finanšu zaudējumiem un kulta priekšmetu un inventāra ierakstīšanu inventāra sarakstā.

Satversmes § 19 pants par draudzes mācītāja ievēlēšanu projektā ir papildināts ar nosacījumu, ka šīs vēlēšanas notiek iecirkņa prāvesta klātbūtnē. Tā kā Projektā vairs nav paredzēta Konsistorija, tad līdzšinējās Konsistorijas tiesības izveidot vēlamo kandidātu sarakstu tiek nodotas Bīskapu padomei.

Atšķirībā no Satversmes, kuras § 21 noteica, ka “draudzes padome kopā ar mācītāju noteic draudzes dievkalpojumu skaitu”, Projekts šo pantu izsaka vārdiem “draudzes dievkalpojumu skaitu, vadoties pēc Bīskapu Padomes norādījumiem, nosaka mācītājs, saskaņojot to ar draudzes padomi” (§ 24).

5.2.5. Satversmes projekta apakšsadaļa “Draudzes revīzijas komisija”

Attiecībā uz revīzijas komisijas darbību Projekts paredz, ka komisijas sēdes ir pilntiesīgas tikai visu (trīs) locekļu piedalīšanās gadījumā, kamēr Satversmē sēžu pilntiesīgums bija paredzēts jau divu locekļu klātbūtnes gadījumā. Revīzijas komisijas uzdevumi projektā izteikti daudz kodoļīgāk, paliekot tikai pie tā, ka “revīzijas komisijas pienākums ir

⁶⁷⁹ “Ticīgie, kas apvienojušies reliģiskā draudzē, ir tiesīgi [...] vākt brīvprātīgus ticīgo ziedojumus lūgšanas telpā tādiem mērķiem, kas saistīti ar reliģisku kultu, kulta kalpotāju uzturēšanu, kā arī kulta ēku un inventāra uzturēšanu kārtībā.”

periodiski revidēt draudzes padomes saimniecisko darbību” (§ 27), atsakoties no Satversmes § 25 formulējuma, ka revīzijas komisijas uzdevums ir “revidēt draudzes padomes darbību, naudas, mantas un kases grāmatas un attaisnojošo dokumentu, kā arī pārējo draudzes īpašumā un lietošanā esošo materiālo vērtību stāvokli”. Būtiska ir atteikšanās no revīzijas komisijas kā draudzes padomes kontroles institūcijas. Projekts arī – atšķirībā no Satversmes – neparedz, ka revīzijas komisijai par konstatētajām nelikumībām būtu jāziņo “vajadzības gadījumā – vietējām valsts iestādēm”. Tā vietā projekta § 28 paredz, ka par nelikumībām “vajadzības gadījumā” ir jāziņo prāvestam un Bīskapu padomei. Satversme neparedzēja ziņošanu augstākām baznīcas instancēm – nedz prāvestam, nedz Konsistorijai.

5.3. Satversmes projekta sadaļa “Baznīcas iecirknis un iecirkņa sinode”

Projekta § 29 ir identisks ar Satversmes § 26 pirmo daļu, taču ir izslēgta šī panta otrā daļa, kura paredz iecirkņa robežu saskaņošanu (pēc iespējas) ar administratīvajām rajona robežām. Projekts izpauž vēlmi iecirkņu robežu un konkrētu draudžu piederību konkrētam iecirknim padarīt neatkarīgu no teritoriāli administratīvā iedalījuma, kas atklāj projekta autoru nodomu atgriezties pie iecirkņu vēsturiskajām robežām.

Projektā ir paredzēts mainīt baznīcas vadības pārstāvju tiesisko statusu iecirkņu sinodē. Satversmes § 28 noteica, ka arhibīskaps, Konsistorijas padomnieki un tās Revīzijas komisijas locekļi var piedalīties iecirkņa sinodēs ar balsstiesībām, savukārt Projekta § 32 paredzēts, ka Bīskapu padomes locekļi sinodē var piedalīties ar padomdevēju tiesībām⁶⁸⁰, tā atņemot baznīcas vadības pārstāvjiem iespējas balsošanas veidā ietekmēt iecirkņa mācītāju un draudžu gribu. Projekta § 32 sinodes viesiem tiek paredzēts novērotāja statuss.

Prāvesta iecirkņa sinodes uzdevumus Projekts papildina § 33.c apakšpunktā, uzdodot sinodei “pieņemt lēmumus sakarā ar Bīskapu padomes vai atsevišķu sinodes dalībnieku ierosinātajiem jautājumiem”. Papildinājums ir izdarīts arī e) apakšpunktā sakarā ar Ģenerālās Sinodes dalībnieku skaita palielināšanu, uzdodot iecirkņa sinodei ievēlēt viena garīgā pārstāvja (garīdznieka) vietā divus – kā Ģenerālās Sinodes sinodāļus. Ar šo priekšlikumu projekts ne tikai turpina 1948. gada Satversmes principu, ka Ģenerālajā Sinodē vairākums (vismaz 2/3) ir garīdznieki⁶⁸¹, bet vēl vairāk palielina garīdznieku pārstāvniecību, piedāvājot to palielināt līdz 3/4 (kopā ar iecirkņa prāvestu, kas pēc sava amata ir Ģenerālās Sinodes dalībnieks). No vienas puses, tas, protams, veicina lielāka mācītāju loka iesaisti baznīcai

⁶⁸⁰ Projekts ar šo labojumu atgriežas pie 1928. gada Satversmes principa, kur tās § 49 izteikts: “Baznīcas Virsvaldes locekļi (iecirķņa Sinodē) var piedalīties bez balsstiesībām.”

⁶⁸¹ Pārstāvniecības princips Vācijas pavalstu baznīcās bija tieši pretējs – garīdznieku skaits Sinodēs bija 1/3, jo sinodi pamatā izprata kā draudžu pārstāvniecību.

nozīmīgu jautājumu lemšanā, no citas – tuvina Ģenerālo Sinodi t.s. mācītāju sinodei, mazinot draudzes pārstāvju lomu un ietekmi, ko jau tā ierobežoja 1948. un 1968. gada Satversme. Šāds priekšlikums noteikti stiprina episkopālo dominantu. Pozitīvi, ka ar šo priekšlikumu kaut nedaudz, bet tomēr tiek palielināts Ģenerālās Sinodes dalībnieku skaits, kas 1948. un 1968. gada Satversmē tuvojās 1928. gada Satversmē noteiktajam Virsvaldes apjomam.

Tā kā iecirkņa mācītāju konventi notika tikai dažos iecirkņos, Projekts paredzēja, ka iecirkņa sinode (§ 33.f) nosaka “iecirknī kalpojošo garīdznieku konferenču periodiskumu”, līdz ar to lēmums par mācītāju konventu nepieciešamību un regularitāti nav tikai paša prāvesta ziņā, bet iecirkņa sinodes kompetencē, turklāt neviena cita augstāka baznīcas instance nevar šo kompetenci iecirkņa sinodei atņemt, kā tas notika ar arhibīskapa 1983. gada 17. maija apkārtrakstu par konventu aizliegšanu.

5.4. Satversmes projekta sadaļa “Evaņģēliski luteriskās Baznīcas augstākās iestādes”

5.4.1. Satversmes projekta apakšsadaļa “Ģenerālā Sinode”

Projekts citādi izsaka Satversmes § 30 minēto Ģenerālās Sinodes definīciju, to nosaucot par “augstāko garīgo likumdevēja iestādi”(§ 34), uzsverot Sinodes lomu Baznīcas Satversmes, likumu un noteikumu pieņemšanā, kā arī tuvinoties 1928. gada Satversmē dotajai Latvijas Sinodes definīcijai.⁶⁸² 1968. gada Satversmes formulējums bija vienkāršāks – “augstākā garīgā iestāde”.

Satversmes § 31 izdarītas izmaiņas, saskaņojot to ar Projekta galveno būtisko pārmaiņu – Bīskapu kolēģijas izveidošanu Konsistorijas vietā un atteikšanos no arhibīskapa, viņa funkcijas uzdotot ik gadus pildīt vienam no Bīskapu padomes locekļiem, t.s., prezidējošajam bīskapam.

Satversmes § 31:

“Ģenerālo Sinodi sasauc Konsistorija, to atklāj arhibīskaps un vada Ģenerālā Sinodē ievēlētais prezidijs.”

Projekta § 35:

“Ģenerālo Sinodi sasauc Bīskapu Padome, to atklāj attiecīgā gada prezidējošais Bīskaps un

⁶⁸² LELB 1928. gada Satversmes § 58: “Latvijas Sinode ir visas Latvijas Evanģ. Luteriskās Baznīcas gribas izteicēja un viņas augstākā likumdošanas un pārraudzības iestāde.”

vada Ģenerālā Sinodē ievēlētais prezidijs.”

Projekta § 36 paredz palielināt Ģenerālās Sinodes locekļu skaitu, no katra iecirkņa par sinodāli ievēlot vēl vienu garīdznieku un dodot visiem Teoloģijas semināra (1968. gada Satversmē – Teoloģisko kursu) pasniedzējiem Sinodes locekļa statusu un tiesības. Neiekļaujot Ģenerālās Sinodes locekļu skaitā baznīcas vadības (Konsistorijas) revīzijas komisiju, kā to paredzēja Satversmes § 32, garīdznieku pārsvars Ģenerālās Sinodes locekļu vidū būtu vairāk nekā 3/4, ņemot vērā, ka Teoloģijas semināra rektors un pasniedzēji, kā arī, protams, 5 bīskapi pieder pie garīdzniekiem. Līdz ar to Projekta autoru skatījumā Ģenerālā Sinode tiktu veidota kā garīdznieku sinode ar nelielu draudzes locekļu pārstāvniecību.

Projekts atsevišķus Ģenerālās Sinodes uzdevumus papildina vai rediģē. Ģenerālā Sinode projekta § 37.a apakšpunktā “apstiprina Sinodes darba kārtību un reglamentu”, bet Satversmes § 33.a apakšpunktā Ģenerālā Sinode “apstiprina Sinodes darba kārtības reglamentu”. § 37.e apakšpunktā līdztekus jau Satversmē paredzētajam, ka Sinode “groza pastāvošās un noteic jaunās Baznīcas iecirkņu robežas”, arī nosaka: “vajadzības gadījumā atsevišķus iecirkņus apvieno diecēzēs”. Tā kā arhibīskapa un Konsistorijas funkcijas ir apvienotas Bīskapu padomē, Projekts apvieno Satversmes § 33.b un i) apakšpunktus § 37.b apakšpunktā, to izsakot, ka Ģenerālā Sinode “apspiež un apstiprina Bīskapu Padomes pārskatu par Baznīcas dzīvi un darbību”. Satversmes § 33.n apakšpunkts paredz, ka Ģenerālā Sinode “apstiprina Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas sastāvēšanu Vispasaules reliģiskās organizācijās”, taču projekta § 37.m apakšpunktā termina “apstiprina” lieto “apspiež”, turklāt “Latvijas PSR” vietā lietojot “Latvijas”. Šāds grozījums lēmuma pieņemšanu par Baznīcas dalību šajās organizācijās pārceļ no Konsistorijas uz Ģenerālo Sinodi.⁶⁸³ Līdzīgi arī Projekta § 37.n apakšpunktā termina “apstiprina”⁶⁸⁴ vietā tiek lietots “papildina vai groza” attiecībā uz garīdznieku pensiju kases statūtiem. Tāpat Satversmes § 33.r apakšpunktā Ģenerālās Sinodes uzdevums izlemt sūdzības par arhibīskapu, Konsistoriju, prāvestiem un mācītājiem papildināts ar “un Baznīcas darbiniekiem” (Projekta § 37.p apakšpunkts).

Līdztekus papildinājumiem un grozījumiem atsevišķos Satversmes § 33 apakšpunktos Projekts § 37 nosaka arī jaunus Ģenerālās Sinodes uzdevumus:

“h) vajadzības gadījumā pieņem un apstiprina atsevišķus Baznīcas iekšējās darbības noteikumus; j) apstiprina Bīskapu Padomes un Teoloģijas Semināra budžetus; k) ievēlē (vai

⁶⁸³ Lai arī nedz 1948., nedz 1968. gada Satversme šādas tiesības neparedzēja, praksē šādus lēmumus pieņēma Konsistorijā pēc arhibīskapa ierosinājuma.

⁶⁸⁴ 1968. gada Satversmes § 33.o.

pārvēlē) uz 5 gadiem Bīskapu Padomi piecu Bīskapu sastāvā un apstiprina Sinožu starplaikā kooptētos Bīskapu Padomes locekļus; l) ievēlē uz 3 gadiem 3 Bīskapu Padomes locekļu kandidātus; r) nepieciešamības gadījumā izveido komisijas atsevišķu augšminēto jautājumu tālākai apspriešanai un izstrādāšanai.”

Šie jauninājumi, kas kopā ar jauno Projekta sadaļu “Bīskapu Padome” veido Projekta mugurkaulu: 1) par diviem gadiem samazina bīskapu darbības termiņu; 2) novērš vadības vakuuma situācijās, kad kāds no bīskapiem nespēj pildīt savus pienākumus vai nomirst⁶⁸⁵, ļaujot pašai Bīskapu padomei kooptēt Padomē kandidātus (projekta § 45), kuri ir jāapstiprina nākamajā Ģenerālajā Sinodē⁶⁸⁶; 3) attiecībā uz Ģenerālo Sinodi atjauno 1928. gada Satversmes § 109 darbību: “Visām Baznīcas organizācijām ir tiesība radīt atsevišķu jautājumu izspriešanai un īpašu uzdevumu veikšanai, kas ietilpst minēto organizāciju kompetencēs, sevišķas komisijas, kuŗas var uzaicināt arī lietpratējus un tehniskus spēkus no ārienes”; 4) Baznīcas pārvaldes un jauno mācītāju izglītības iestādes budžeta pieņemšana vairs nav pašas pārvaldes, bet gan Ģenerālās Sinodes noteikšanā.

Turpretī Baznīcas vadības institūcijas (Konsistorijas) revīzijas komisijas ievēlēšanu Projekts vairs neparedz (Satversmes § 33.m). Līdzšinējais revīzijas komisijas uzdevums bija “periodiski revidēt Konsistorijas un tās amatpersonu darbību, kases grāmatas un dokumentus, kā arī to rīcībā esošās materiālās vērtības” (Satversmes § 45). Neviena līdzšinējā Satversme neparedzēja kādu institūciju, kas vajadzības gadījumā izvērtētu vai revidētu bīskapa (bīskapu) darbību, Projekts šādu institūciju neparedz. Tomēr tā vietā, lai, šo principu ievērodams, Projekts ierobežotu revīzijas komisijas uzdevumus, neattiecinot tos uz Bīskapu padomes darbības revidēšanu, Baznīcas vadības institūcijas revīzijas komisija tiek atcelta pavisam. Līdz ar to Projektā radīta iespēja Baznīcas vadības institūcijai – Bīskapu padomei – darboties bez kādas citas, Ģenerālās Sinodes veidotas, pārraudzības institūcijas klātbūtnes vai arī paliekot vienīgi Ģenerālās Sinodes pārraudzībā, kaut gan tiešā veidā projekts to neparedz.

⁶⁸⁵ 1968. gada Satversmes § 42 paredz, ka “arhibīskapa nāves gadījumā vai arhibīskapam emeritējoties pēc 75 mūža gadu sasniegšanas, plenārsēde kopā ar revīzijas komisiju ievēlē viņa vietas izpildītāju. Jauna arhibīskapa vēlēšanām sasaucama ārkārtējā Ģenerālā Sinode ne vēlāk kā 1 gada laikā”. 1948. gada Satversmes § 31 noteica, ka “pēc arhibīskapa nāves vai citos apstākļos, kad arhibīskaps ilgstoši kavēts pildīt savus amata pienākumus, Baznīcas Virsvaldes plenārsēdē ievēl viņa vietas izpildītāju. Jauna arhibīskapa vēlēšanām jānotiek ne vēlāk kā 1 gada laikā”. Savukārt 1928. gada Satversmes § 95 noteica, ka “bīskapa nāves gadījumā Baznīcas Virsvalde savā plenārsēdē ieceļ vietnieku bīskapa pienākumu izpildīšanai līdz jauna Latvijas bīskapa ievēlēšanai”.

⁶⁸⁶ Prasība Bīskapu padomē kooptētos (kaut arī iepriekš Ģenerālā Sinodē ievēlētos) kandidātus vēlreiz apstiprināt Ģenerālajā Sinodē, visticamāk, izriet no gadījumiem, kad nepieciešamības dēļ Konsistorija pati kooptēja par locekli vienu no Konsistorijas kandidātiem (šādas tiesības Satversme Konsistorijai gan neparedzēja) un piešķīra šim kandidātam balsstiesības (sk. situāciju ar Ē. Mesteru), līdz ar to kā pilntiesīgs Konsistorijas loceklis varēja būt persona, kas nemaz nav ievēlēta Konsistorijā Ģenerālajā Sinodē.

Iespējams, apzinoties Ģenerālās Sinodes nelielo locekļu skaitu, šī atbildība Sinodes priekšā tika saprasta kā pašsaprotama, taču strīdus gadījumos šis atbildības vakuums varētu radīt problēmas. Daļu no līdzšinējiem revīzijas komisijas pienākumiem uzņemtos pati Bīskapu padome, jo Projekta § 46 paredz, ka Bīskapu padome “veic pārbaudes Baznīcas organizācijās”.

5.4.2. Satversmes projekta apakšsadaļa “Bīskapu Padome”

Šī ir vienīgā pilnībā no jauna izstrādātā nodaļa Projektā, kas aizstāj 1968. gada Satversmes apakšsadaļu “Konsistorija”.

Bīskapu padome (tāpat kā līdzšinējā 1968. gada Satversmē Konsistorija un 1948. gada Satversmē līdz nosaukuma maiņai 1968. gada 18. martā – Virsvalde) paredzēta kā Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns (projekta § 38). No šī skatpunkta, ja šo institūciju definīcijas paliek nemainīgas, Bīskapu padomes atšķirība no Konsistorijas varētu būt tikai nosaukumā un sastāvā, proti, tajā ietilptu 5 garīdznieki, kuriem tiek piešķirts bīskapa amats. Atšķirībā no Konsistorijas jaunajā Ģenerālās Sinodes izpildu orgānā tad būtu par vienu locekli mazāk⁶⁸⁷. Projekts vairs neparedz vēl kādas, mazākas institūcijas (prezidija)⁶⁸⁸ veidošanu Baznīcas vadības struktūrā, kā to paredzēja 1948. un 1968. gada Satversme, bet visus baznīcas vadības jautājumus neatkarīgi no to svarīguma uztic tikai un vienīgi Bīskapu padomei. Atšķirībā no visām līdzšinējām Satversmēm visi baznīcas vadības institūcijas locekļi bez izņēmuma būtu garīdznieki, izslēdzot laju līdzdalību. Tā kā laju līdzdalība visos Virsvaldes un Konsistorijas sastāvos padomu režīma laikā ir bijusi nomināla⁶⁸⁹ un salīdzinājumā ar 1928. gada Satversmes

⁶⁸⁷ 1968. gada Satversmes § 33.1 nosaka, ka Ģenerālā Sinode “ievēlē uz 3 gadiem Konsistorijas 1. un 1. prezidija locekļus, mantzīni un 3 Konsistorijas locekļus, kā arī 3 Konsistorijas kandidātus”. Līdzīgu modeli, tikai nenosakot Konsistorijas locekļu amata detaļas, paredz 1948. gada Satversmes § 27.k: “ievēl uz 3 gadiem Baznīcas Virsvaldi, sastāvošu no 6 locekļiem [...]”.

⁶⁸⁸ Šādas “mazākas” institūcijas pastāvēšanas vēsture sākas jau 1923. gada 11.–13. decembra Sinodē, kad tika iedibināts modelis, ka 1922. gada Sinodē ievēlētā Virsvalde 9 locekļu sastāvā risina steidzamākos, bet 40 locekļu lielā Sinodes komisija, kas 1928. gada Satversmē tika izveidota par Virsvaldes plenārsēdi un līdzšinējā Virsvalde par Virsvaldes amatpersonu sēdi, svarīgākos lēmumus. Kamēr runa bija par Virsvaldi vairāku desmitu locekļu sastāvā un, piemēram, 7–8 Virsvaldes amatpersonām, šāds kompetenču iedalījums bija loģisks un efektīvs. Tomēr šis pats princips tika turpināts arī padomju režīma laikā, kad Virsvaldē bija 6 locekļi, bet Virsvaldes prezidijā 3 locekļi, kas kopā ar reti notiekošajām plenārsēdēm un to, ka 1948. gada Satversme vairs neizdalīja, kuras kompetences paliek plenārsēžu un kuras prezidija ziņā (1968. gadā visas Konsistorijas kompetences ir nodotas plenārsēdei), radīja visus priekšnoteikumus autoritātārai baznīcas vadībai, kad visa vara ir koncentrēta dažu cilvēku rokās.

⁶⁸⁹ Kopš 1948. gada IX Ģenerālās Sinodes Virsvaldes (vēlāk – Konsistorijas) locekļu sastāvā garīdznieki bijuši noteicošā vairākumā. IX Ģenerālā Sinode Virsvaldē ievēlēja garīdzniekus – arhibīskapu G. Tūru, dekānu G. Šaurumu, prāvestus A. Vītolu, A. Kauliņu, P. Kleperi un divus laju pārstāvjus K. Šlosbergu un J. Veģeru. XI Ģenerālā Sinode 1968. gada 23. martā Konsistorijā ievēlēja garīdzniekus – arhibīskapu P. Kleperi, virsmācītāju A. Freiju, prāvestus V. Ozoliņu, A. Vecmani, J. Matuli, V. Plāmsi un laju pārstāvi J. Meieru. 1969. gada 22. februāra Ārkārtējā Ģenerālajā Sinodē Konsistorija tika pārvēlēta, un tajā tika ievēlēti garīdznieki – arhibīskaps J. Matulis, virsmācītājs R. Priede, prāvesti V. Ozoliņš, A. Vecmanis, J. Liepiņš, mācītājs V. Plāmsis un laju pārstāvis J. Meiers. XII Ģenerālā Sinode 1976. gada 23. aprīlī Konsistorijā ievēlēja arhibīskapu J. Matuli, virsmācītāju R. Priedi, prāvestus V. Ozoliņu, A. Vecmani, J. Liepiņu, mācītāju

sinodālās pārstāvniecības tradīciju Virsvaldē (1/2 garīdznieku un 1/2 laju pārstāvji) tā bija tikai nodeva padomju režīma “izpratnei” par demokrātiju, projekts tomēr dod katram baznīcas vadības loceklim – garīdzniekam – daudz augstāku atbildību un kompetenci nekā iepriekšējiem Virsvaldes un Konsistorijas locekļiem garīdzniekiem, kuri bieži bija vien arhibīskapa lēmumu apstiprinātāji.

Projekts vairs neparedz Baznīcas vadības institūcijai konkrētu atrašanās vietu, piemēram, Rīgu, kā to paredzēja Satversmes § 34.

Bīskapu padomes vadības konceptā nav paredzēts atsevišķs arhibīskapa amats⁶⁹⁰. Tā vietā “viens no pieciem Ģenerālajā Sinodē ievēlētajiem Bīskapu padomes locekļiem pēc kārtas katru gadu tiek saukts par prezidējošo Bīskapu” (projekta § 39). Prezidējošo bīskapu nosaka izlozējot. Tajā pašā laikā projekta § 42 nosaka – “visi pieci Bīskapu Padomes locekļi (ieskaitot prezidējošo Bīskapu) Baznīcas iekšējā un ārējā darbībā ir pilnīgi līdztiesīgi, pie kam Bīskapu Padomes lēmumi tiek pieņemti ar balsu absolūto vairākumu visu Bīskapu Padomes locekļu klātbūtnē”. Līdz ar to pēc būtības tiek mainīts Satversmes § 56, kas paredzēja arhibīskapu kā baznīcas galvu un tās augstāko garīgo vadītāju⁶⁹¹, jo šāda amatpersona baznīcā vairs nepastāvētu.

Tā kā tiek paturēts līdzšinējās Satversmes princips (projekta § 41), ka bīskapi (arhibīskaps) pilda savu amata pienākumu līdz 75 gadu vecumam, pēc kā arhibīskaps atstāj savu amatu un emeritējas, šādu vecuma ierobežojumu iegūst visi baznīcas vadības (Bīskapu padomes) locekļi, savukārt līdzšinējā Satversme Konsistorijas locekļiem vecuma ierobežojumu neparedzēja.

Projekta § 43 paredzēts, ka “Bīskapu Padome savā darbībā stingri vadās no demokrātiskā centrālisma principa un notur savas sēdes ne retāk kā divas reizes mēnesī”. Šāds sēžu biežums ir nesalīdzināms ar 1968. gada Satversmes § 40, kas paredz, ka “Konsistorijas plenārsēdes sasauc un vada arhibīskaps ne retāk kā 1 reizi gada ceturksnī”, un § 39 – “Prezidijs pulcējas uz savām sēdēm pēc vajadzības”. Jāpiebilst, ka 1948. gada Satversme noteica biežākas Virsvaldes plenārsēdes – ne retāk kā reizi mēnesī (§ 29). Tomēr 1928. gada Satversme paredzēja, ka Virsvaldes amatpersonu sēdes, kas ir Virsvaldes un Konsistorijas ekvivalents padomju režīma laika Baznīcas Satversmēs, notiek reizi nedēļā. Līdz ar to

V. Plāmsi un laju pārstāvi E. Juzupu. Tātad kopš 1948. gada Ģenerālās Sinodes laju pārstāvju skaits Virsvaldē un Konsistorijā nekad nav bijis vairāk par vienu, proti, 5/6 baznīcas vadības locekļu ir bijuši garīdznieki.

⁶⁹⁰ Arhibīskapa amats LELB Satversmēs pastāvēja kopš 1932. gada 31. marta, kad Latvijas VIII Sinode ar šo amata nosaukumu aizvietoja līdzšinējo Latvijas bīskapa amata nosaukumu.

⁶⁹¹ “Baznīcas galvas” jēdziens attiecībā uz arhibīskapu pirmo reizi parādās 1948. gada Satversmē un ir pārņemts no Krievijas pareizticīgās baznīcas nolikuma, kas tika apstiprināts 1945. gada 31. janvārī. Tomēr Latvijas bīskapu (arhibīskaps) kā baznīcas augstāko garīgo vadītāju (priekšnieku) atrodam visās Satversmēs.

Projekts no visiem padomju laika baznīcas vadības modeļiem ir vistuvāk pietuvojis 1928. gada Satversmes izpratnei par koleģiālu un regulāru baznīcas vadīšanu.

§ 43 norāda uz demokrātiskā centrālisma principu Bīskapu padomes darbā. Šī principa pieminēšana rada daudz jautājumu un neskaidrību. “Demokrātiskā centrālisma” princips bija noteicošais boļševiku partijas uzbūves princips, kas praksē izpaudās kā birokrātisks un diktatorisks centrālisms. Šis princips nozīmēja partijas vadīšanu no viena konkrēta centra, neierobežotu partijas vadoņa varu, zemāko instanču bezierunu paklausību augstākajām, augstāko instanču un funkcionāru veiktu zemāko instanču un funkcionāru iecelšanu, zemāko instanču atbildību augstāko instanču priekšā, stingru partijas disciplīnu.⁶⁹²

Arī I. Ījabs norāda, ka praksē demokrātiskā centrālisma princips padomju režīmā devalvēja demokrātiskās līdzdalības vērtību, jo lai arī formāli lēmumu pieņemšana notika demokrātiski, realitātē demokrātiskajām procedūrām bija butaforiska nozīme, jo attiecīgais lēmums jau bija pieņemts augstākās instancēs. Līdz ar to demokrātiska līdzdalība zaudēja nozīmi un neiespaidoja realitāti.⁶⁹³ Piemēram, augstākā valsts līmeņa partijas komiteja (Centrālkomiteja) un tās izpildinstitūcija (Politbirojs) formāli skaitījās demokrātiski atbildīgi partijas pirmorganizāciju biedru priekšā, taču patiesībā virsroku gandrīz vienmēr guva nevis demokrātija, bet centrālisms – princips, pēc kura augstākā partijas organizācijas līmenī pieņemtais lēmums bija saistošs arī zemākajos. Centralizācija ieguva hierahisku un birokrātisku raksturu.⁶⁹⁴ Hanss Joahims Lībers (*Hanss-Joachim Lieber*) savā rakstā “Par totalitārās kundzības teoriju” raksta, ka “demokrātiskā centrālisma” principu V. Ļeņins praksē ieviesa 1905. gadā, lai, no vienas puses, sagrautu vai vismaz kontrolētu partijas autoritārās vadības struktūras, aktivizējot partijas biedru pamatbāzi (demokrātiskais princips), bet no otras puses, uzturētu un stiprinātu hierarhiski strukturētas partijas rīcībspēju nelegālas darbības apstākļos (centrālisma princips). Tomēr pēc 1917. gada oktobra apvērsuma, kā norāda Lībers, demokrātiskā centrālisma princips arvien vairāk un vairāk piedzīvoja funkcionālas izmaiņas. Runa vairs nebija par partijas pamatbāzes stiprināšanu un tās autoritāro izpausmju kontrolēšanu, bet gan daudz vairāk par partijas vadošo pozīciju stiprināšanu un to uzdevumiem. Visbeidzot šis princips pārvērtās par tādu partijas ikdienas praksi, ka visi zemāk ieceltie vai “ievēlētie” funkcionāri vienkārši bez ierunām seko partijas augstākajiem ešeloniem. Centrālisma princips dominēja pār demokrātisko principu, kas bija kļuvis par vienkāršu fasādi.⁶⁹⁵ Atgriežoties pie demokrātiskā centrālisma principa sākotnējās nozīmes, Projekta autori, iespējams, vēlējas mazināt baznīcas vadī-

⁶⁹² N. Rabotjažev, E. Solovjov, op. cit. 163.

⁶⁹³ Ivars Ījabs, op. cit., 140. lpp.

⁶⁹⁴ Ibid., 146. lpp.

⁶⁹⁵ Hans-Joachim Lieber, “Zur Theorie totalitaerer Herrschaft,” in: *Politische Theorien von der Antike bis zur Gegenwart* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, Franz Spiegel Buch GmbH, Ulm, 1993), 920.

bas autoritārās izpausmes, stiprinot draudžu lomu (sinodālais aspekts), un sakopot baznīcas vadību augstāko garīdznieku rokās (labākie, iespējīgākie, efektīvākie, izglītotākie no visiem garīdzniekiem) un šo vadību stiprināt un uzturēt (episkopālais aspekts). Citiem vārdiem, iespējams, Projekta autori izmantoja tajā laikā bieži lietoto un vispārzināmo demokrātiskā centrālisma jēdzienu, lai izteiktu sinodāli episkopālo principu, pēc kura ir stingri jāvadās Bīskapu padomei.

Kā jau tika minēts, viena no demokrātiskā centrālisma principa izpausmēm praksē bija stingra iekšējā (partijas) disciplīna. Tāda attiecībā uz Bīskapu padomes locekļiem ir paredzēta arī Projektā. Tā § 44 nosaka – “Bīskapu Padomes kompetencē ietilpstošajos jautājumos jebkura Bīskapu Padomes locekļa separāts lēmums vai darbība viņu automātiski izslēdz no Bīskapu Padomes sastāva”. Vai ar to bīskaps zaudē arī savu amatu? Tā kā § 39 paredzēja, ka “Bīskapu Padomē ievēlētais garīdznieks ir Bīskapu Padomes loceklis: Bīskaps” un § 37 neparedzēja, ka Ģenerālā Sinode ievēlētu bīskapus, bet gan Bīskapu padomi, var secināt, ka Bīskapu padomes iekšējās disciplīnas neievērošana atņem attiecīgajai personai arī bīskapa amatu. Lai šādas eventuālas situācijas neietekmētu Bīskapu padomes darbību, pati Padome drīkst kooptēt (pievienot) kādu no Bīskapu padomes kandidātiem (līdzīgi arī kāda no bīskapu nāves gadījumā vai tad, kad viņš nespēj pildīt savus pienākumus). Taču Projekta izpratnē kooptācija ir jāapstiprina nākamajā Ģenerālajā Sinodē, līdz ar to kooptācija ir tikai pagaidu risinājums, kas tiek ieviests, lai Bīskapu padomes darbība būtu nepārtraukta. Nepieciešamības gadījumā Bīskapu padome var arī sasaukt Ārkārtas Sinodi, lai pēc iespējas saīsinātu laika posmu, kad Bīskapu padomes loceklis nav Ģenerālās Sinodes ievēlēts. Projekta § 45 gan nosaka tikai dažus nosacījumus, kad jāīsteno kooptācija. Nav detalizēti skaidrots, kādā veidā tiek konstatēta bīskapa “nespēja pildīt savus pienākumus” un kas ir šīs “nespējas” kritēriji. Tā kā viens no būtiskiem Bīskapu padomes darbības principiem ir visu bīskapu klātbūtne sēdēs (§ 42), bez kā nav iespējama lēmumu pieņemšana, tad sēžu neapmeklēšana būtu viens no šādas “nespējas” pamatkritērijiem.

Tā kā Bīskapu padome apvieno līdzšinējos Konsistorijas un arhibīskapa pienākumus vienā institūcijā, būtu interesanti redzēt, kurus Konsistorijas pienākumus Bīskapu padome pārņem un kurus deleģē citiem, piemēram, prāvestiem vai draudzēm.

Satversmes § 36 noteikts:

“Konsistorijas prezidijs reprezentē Latvijas PSR Baznīcu⁶⁹⁶, sastāda Konsistorijas budžetu un

⁶⁹⁶ Šeit, visticamāk, ieviesusies pārrakstīšanās kļūda, jo “Latvijas PSR Baznīcas” vietā jābūt “Latvijas PSR ev. lut. Baznīca”. Lai arī 1984. gada 25. februāra Ģenerālā Sinode šajā pantā labojumus nepieņēma, Satversmes tekstā pēc 1984. gada rakstīts “Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca”. Arī pats Baznīcas nosaukums spēkā

darbības gada pārskatu, uzņem viesus, apspriež reprezentācijas dievkalpojumu kārtību un plenārsēžu dienas kārtību.”

Satversmes § 57 arhibīskapa uzdevumu skaitā ir noteikts, ka arhibīskaps ieved amatā prāvestus, ordinē mācītājus, [...] sasauc un vada prāvestu informatīvās un konsultatīvās sanāksmes [...]. Šie Satversmes § 36 un § 57 minētie Konsistorijas prezidija un arhibīskapa pienākumi apvienoti Projekta § 46:

“Bīskapu Padome reprezentē Latvijas Evaņģēliski luterisko Baznīcu, sastāda Bīskapu Padomes budžetu un darbības pārskatu, uzņem viesus, apspriež reprezentācijas un vizitācijas dievkalpojumu kārtību, nosaka Bīskapu Padomes sēžu dienas kārtību, veic pārbaudes Baznīcas organizācijās, ieved amatā prāvestus, ordinē garīdzniekus, sasauc un vada Baznīcas mācītāju konferences un prāvestu sanāksmes.”

Jaunums ir tikai vizitācijas dievkalpojumu kārtību apspriešana un jau minētās, projektā vairs neparedzētās Konsistorijas revīzijas komisijas viena no uzdevumiem attiecināšana uz Bīskapu padomi – veikt pārbaudes LELB organizācijās. Jāpiezīmē, ka LELB organizāciju pārbaudīšana ir tikai padomju laika Satversmju revīzijas komisijai deleģēts uzdevums. 1928. gada Satversmes § 68.9 noteica, ka “pārlūkot Baznīcas skolas un iestādes” ir Virsvaldes pienākums. Līdz ar to deleģēt šo pārraudzības funkciju Bīskapu padomei nozīmēja atgriezties pie 1928. gada Satversmē paredzētās kārtības.

Visas Satversmes § 41 paredzētās Konsistorijas plenārsēdes funkcijas projektā pārņem Bīskapu padomes sēdes. Dažas funkcijas ir papildinātas. Līdzšinējais pienākums “apstiprināt kandidātus mācītāju un prāvestu amatiem [...]” papildināts ar norādi “ievērojot izglītības cenzu” (Satversmes § 41.d, projekta § 47.d). Tomēr Bīskapu padomei paredzēti arī jauni uzdevumi. Tā: “b) izdod Baznīcas iekšējās darbības noteikumus [...]; c) regulāri iepazīstas ar Ģenerālajā Sinodē nodibināto komisiju darba pārskatiem; e) apstiprina izvēlētos prāvestus un mācītājus⁶⁹⁷, nepieciešamības gadījumā vakantajos amatos nozīmē vietas izpildītājus un vikārus⁶⁹⁸; g) periodiski iepazīstas ar Teoloģijas semināra rektora un iecirkņa prāvestu pārskatiem; i) par atkārtotu Baznīcas Satversmes pārkāpšanu vai Bīskapu Padomes norādījumu un lēmumu nepildīšanu atņem garīdzniekiem garīgā amata pildīšanas tiesības; l)

esošajā Satversmē ar 1984. gadu tiek rakstīts “Latvijas evaņģēliski luteriskā Baznīca”.

⁶⁹⁷ Šis uzdevums (“apstiprināt amatā mācītājus un prāvestus”) Virsvaldei bija noteikts saskaņā ar 1928. gada Satversmes § 68.10 un 1948. gada Satversmes § 30.c, bet izslēgts no 1968. gada Satversmes.

⁶⁹⁸ Šis uzdevums 1968. gada Satversmes § 54 bija paredzēts prāvestiem: “nozīmē draudzēm, kurās nav mācītāja vai šo draudžu mācītāju saslimšanas vai atvaļinājuma laikā, vikārus”.

izlemj jautājumu par garīdznieku atvaļinājumiem; n) vajadzības gadījumā maina garīgo darbinieku izvietojumu un tos emeritē”.

Jaunie Baznīcas vadības uzdevumi, kas minēti c) un g) apakšpunktā, paredz tai daudz vairāk un regulārāk būt informētai par norisēm Baznīcas dzīvē un iesaistīties aktuālo jautājumu noteikšanā un risināšanā, par ko strikti iestājās projekta autori diskusijas mēģinājumos ar toreizējo Konsistoriju un arhibīskapu. Savukārt e) un i) un l) apakšpunktā atspoguļota vēlme, lai baznīcas vadība ne tikai pārstāvētu daudz stingrāku nostāju pret dažādu veidu pārkāpumiem no mācītāju puses, bet arī spētu pārstāvēt un aizstāvēt citus mācītāja darba un dzīves kvalitātes standartus, organizējot mācītāja kalpošanu un dodot tai daudz stingrākas un skaidrākas vadlīnijas nekā līdz šim. To, piemēram, raksturo Projekta autoru izvēle daļēji atjaunot 1928. gada Satversmes principu, kas izteikts tās § 68.11 apakšpunktā, ka Virsvalde pamatotu sūdzību gadījumos var prāvestus un mācītājus atlaist no konkrētā kalpošanas amata, kā arī izslēgt no garīdznieku kārtas pavisam. 1948. gada Satversmes § 30.f apakšpunkts šo principu ierobežoja un attiecināja tikai uz tāda veida pārkāpumiem, kas skar Satversmes vai Baznīcas Virsvaldes noteikumu pārkāpšanu, šādos gadījumos īstenojot izslēgšanu no garīdznieku kārtas, bet 1968. gada Satversmes § 41.f šo principu pārveidoja tādējādi, ka vajadzības gadījumā vainīgos atceļ no amata vai pārceļ uz citu draudzi, izslēdzot galējo sodu – izslēgšanu no garīdznieku kārtas. Projekta § 47.i apakšpunktā notiek atgriešanās pie 1948. gada Satversmes formulējuma, pievienojot nosacījumu, ka garīgā amata pildīšanas tiesības tiek atņemtas arī par Bīskapu padomes lēmumu nepildīšanu. Savukārt par centralizācijas tendencēm liecina tas, ka Bīskapu padomei izlemšanai tiek nodoti jautājumi par vi-
siem mācītāju atvaļinājumiem, jo līdz šim lemšana par to bija sadalīta starp prāvestu (Satversmes § 54), tam lemjot par atvaļinājumiem ar ilgumu līdz 1 mēnesim, un arhibīskapu (§ 57) par garākiem atvaļinājumiem. Projekts arī labo iepriekšējo Satversmju nepilnību, uzdo-
dot Bīskapu padomei lemt par garīgo darbinieku emeritēšanos. Lai arī 1928. gada Satversmes § 68.13 apakšpunktā minēta pensiju izsniegšana emeritētiem mācītājiem, bet 1968. gada Sat-
versmes § 43 – emeritēto garīdznieku kase⁶⁹⁹, tomēr nevienā no līdzšinējām Satversmēm nav norādīts, kurš pieņem lēmumu par garīdznieku emeritēšanos. Iespējams tāpēc, ka gan no 1928. gada, gan 1968. gada Satversmes var noprast, ka emeritūrā mācītāji dodas pēc paša gribas, nevis pēc kādas institūcijas lēmuma. Tomēr padomju režīma situācijā katastrofālā jau-
nu mācītāju trūkuma dēļ mācītāji palika savā kalpošanā nereti līdz pašām mūža beigām. Diemžēl ne vienmēr tas atstāja pozitīvu iespaidu uz mācītāja darba kvalitāti un izpausmēm.⁷⁰⁰

⁶⁹⁹ 1948. gada Satversmē emeritēšanās jēdziens vispār netiek pieminēts.

⁷⁰⁰ Piemēram, 1983. gada 26. aprīļa Kuldīgas-Dobele iecirkņu mācītāju konventa protokols beidzas ar vairāku mācītāju piezīmi, kurā izteikta prasība Konsistorijai lemt par kāda mācītāja došanos emeritūrā, jo viņš

Tā kā mācītāju emeritēšanas jautājums bija atstāts pašplūsmā, Projekta autori šo jautājumu uzticēja baznīcas vadības izlemšanā.

Baznīcas Satversmei neierasts ir § 48. Tas nosaka Bīskapu padomes perspektīvos uzdevumus: strādāt pie baznīcas celtņu remontu centralizācijas; strādāt pie mācītāju un garīgo darbinieku amata tērpu un insigniju centralizētas apgādes; strādāt pie jautājuma par mācītāju atalgojuma centralizāciju; strādāt pie konfesiju savstarpējās tuvināšanās republikā.

Šie četri uzdevumi ir daļa no opozīcijas mācītāju programmatiskā baznīcas darba plāna. Skaidrs, ka konvencionālā Baznīcas Satversmē šādu, pat šķietami globālu uzdevumu aprakstu klātbūtne nav attaisnojama. Šādiem uzdevumiem vieta būtu cita veida dokumentos kā baznīcas darba plānos vai stratēģijās. Tomēr, ņemot vērā, ka 80. gadu sākumā tādos jēdzienos kā “baznīcas darba plānošana” un “uzdevumu definēšana turpmākajiem gadiem” Konsistorija un arhibīskaps nedomāja, jo vadības darba stils bija reaktīvs, nevis proaktīvs, var apgalvot, ka Grobiņas un Kuldīgas-Dobeles iecirkņu konventos veiktās baznīcas kopējās situācijas problemātikas konstatēšanas un verbalizēšanas esence ir atspoguļota šajos četros uzdevumos. No citas puses, daudzi Satversmes labojumi, kurus piedāvāja Projekts, ir kontekstuāli, proti, ievietoti kā konkrētā kontekstā radušās situācijas vai tendences risinājuma piedāvājumi.

Vairākums opozīcijas mācītāju paredzēto uzdevumu Bīskapu padomei saistījās ar jēdzienu “centralizācija”. Tas attiecās arī uz svarīgākajiem Projektā neminētajiem baznīcas vadības uzdevumiem, kurus abi konventi iesniedza kā prasību apkopojumu 1984. gada 23. janvārī XII Ģenerālās Sinodes darba kārtībai: vienoti pamatprincipi un vienotas prasības iepretī tiem, kas vēlas kristīties, iesvētīties, laulāties, vienotas formas kristību, iesvētību, laulību apliecības, kā arī vienota parauga Teoloģijas semināra beigšanas apliecības, vienota izpratne par to, kas ir “draudze”.

Opozīcijas aicinājums un prasība pēc daudzu saimniecisku, administratīvu un garīgu jautājumu centralizāciju, t.i., vienotu izpratni un praksi, kuru nosaka un pārrauga baznīcas vadības institūcija, ir aicinājums atgriezties pie tiem pamatprincipiem, pēc kuriem baznīcas vadības institūcijas LELB tika veidotas 1919.–1922. gadā. Proti, baznīcas vadība pārrauga un risina jautājumus, kuri ir visai baznīcai kopīgi un nav atrisināmi vienas draudzes vai iecirkņa robežās. Taču padomju reliģiskā likumdošana ierobežoja “reliģisko centru un garīgo pārvalžu” darbību, atļaujot tām vadīt vien draudžu “reliģisko (kanonisko) darbību”.⁷⁰¹ Līdz ar to izveidojās kompetences vakuums, jo padomju laika Baznīcas Satversmes tiesiski neregulēja

vecuma dēļ vairs nespēj vadīt dievkalpojumu un izteikties.

⁷⁰¹ Nolikuma § 36.

daudzus jautājumus, kuri iepriekš bija skaidri aprakstīti 1928. gada Satversmē. Tās § 68 bija noteikti tādi Virsvaldes uzdevumi kā:

- “3) pārvaldīt un uzturēt kārtībā Baznīcas mantu, skolas, labierīcības iestādes, archīvu un kasi;
- 5) dot paskaidrojumus, aizrādījumus un priekšrakstus;
- 16) apstiprināt Baznīcas būvplānus un dot rīkojumus iesvētīt Baznīcas un kapsētas;
- 17) dot paraugus Baznīcas grāmatām, ziņojumiem, budžetiem, gada pārskatiem, sarakstiem un izsniedzamām apliecībām[.]”

Šie Virsvaldes uzdevumi korelē ar opozīcijas prasību pēc baznīcas remontu un mācītāju atalgojuma centralizācijas, vienotām kazuālprasībām un apliecību formām, Baznīcas iekšējās kārtības noteikumu izdošanu.

Lai arī Projekts bija veidots uz padomju laika Satversmju pamata, tomēr gan Projekta, gan konventu prasības Konsistorijai izpauda aicinājumu baznīcas vadībai aptvert to kompetences un atbildības apjomu, kas tai bija paredzēts 1928. gada Satversmē, bet kuru tai atņēma ar padomju reliģisko likumdošanu saskaņotās 1948. un 1968. gada Satversmes. Šī prasība bija objektīva un kontekstuāla, jo 80. gadu sākumā pati baznīcas vadība vairs nespēja identificēties ar šiem uzdevumiem un tos adekvāti risināt.

5.5. Satversmes projekta sadaļa “Baznīcas garīgie darbinieki”

No 1968. gada Satversmes nodaļas “Baznīcas garīgie darbinieki” ir izslēgti § 56–60, kur bija aprakstīti arhibīskapa uzdevumi un tiesības, jo šos jautājumus projekts regulē sadaļā “Bīskapu Padome”. Projektā definēti mācītāja un prāvestu amati.

Runājot par mācītāja amatu, projekta § 46 papildina Satversmes § 51 teikto ar to, ka mācītāja amata pienākumus nosaka arī “šī Satversme” (ne tikai Dieva Vārds, Evaņģēliski luteriskās Baznīcas simboliskās grāmatas un Agenda), kas nebija minēts nedz 1928. gada, nedz padomju režīma Satversmēs. § 51 trešais teikums “Mācītāja attiecības ar draudzi noteic pastāvošie valsts likumi un Konsistorijas rīkojumi un instrukcijas” ir Projektā izteikts kā “Mācītāja attiecības ar draudzi un Baznīcas vadību nosaka Bīskapu Padomes lēmumi un instrukcijas”.

Projekta preambulā ir minēts, ka Baznīca savā darbībā vadās pēc “Nolikuma par reliģiskajām apvienībām.” Tas, ka Baznīcā visā savā kopumā savā darbībā seko šim likumam, varētu būt iemesls, kādēļ projektā nav pieminēti valsts likumi kā tie, kuri nosaka mācītāja

attiecības ar draudzi. No citas puses, pastāvošā tiesiskā prakse draudzes un mācītāja attiecības bija tik ļoti padarījusi atkarīgas no valsts iestāžu labvēlības, ka mēģinājums šīs sarežģītās attiecības izslēgt vismaz no Satversmes būtu saprotams. Nolikuma § 11 noteica, ka “kulta kalpotājs var sākt pildīt savus pienākumus ticīgo pilsoņu reliģisko vajadzību apmierināšanai tikai pēc tam, kad viņš ir reģistrēts. Neregistrētajiem kulta kalpotājiem un citām personām aizliegts izpildīt reliģiskos rituālus un citas ceremonijas”. Praksē tas nozīmēja, ka gala lēmumu par to, vai mācītājs var vai nevar kalpot attiecīgā draudzē, pieņēma izpildkomiteja ar RLP un VDK atļauju. Baznīcas vadība arī pati varēja lūgt valsts iestādēm atņemt kādam mācītājam reģistrāciju, līdz ar to gala lēmumu par mācītāju atcelšanu un pārceļšanu tāpat pieņēma padomju režīms. Projekta autoru izvēle neiekļaut valsts likumus kā mācītāja un draudzes savstarpējās attiecības konstituējošos lielumus, liecināja par vēlmi uzsvērt baznīcas un valsts šķirtību. Vienlaikus tas tomēr bija ideālistisks un iluzors mēģinājums. Visa ļeņiniskā totalitārisma tiesību sistēma uzsvēra likumu netiesiskumu. Ja tiesiskums nozīmē visu pilsoņu vienlīdzību likumu un tiesas priekšā, valsts vienādu attieksmi pret visiem tās pilsoņiem, tad totalitārā režīmā kādas grupas var tikt paceltas pāri likumam, t.i., būt praktiski nesodāmas, bet vēl citas – ārpus likuma. Totalitārajos režīmos bieži netiek ievērota arī pastāvošā likumdošana. Likumi realitātē ir fiktīvi (atšķirībā no autoritārisma, kur likumi var būt galēji stingri, tomēr tiek ievēroti), jo totalitārā birokrātija izdod aizliegumus, rekomendācijas, instrukcijas, pavēles, kuras bieži nav saskaņotas ar pastāvošajiem likumiem.⁷⁰²

Projekts atceļ Satversmes § 47, kurā bija noteikts, ka “mācītājs vada draudzes garīgo dzīvi un neņem dalību draudzes saimnieciskā un finanšu darbībā”. Šo normu papildināja arī Satversmes § 14, kas noteica, ka mācītājam nav balsstiesību draudzes padomes – draudzes saimnieciskās un administratīvās pārvaldes institūcijas – darbā, kas saskanēja ar Nolikuma § 35 – “Kulta kalpotājus reliģiskās draudzes izpildu orgāna un revīzijas komisijas sastāvā nevar vēlē”. Šī padomju reliģiskās likumdošanas norma bija tiešā pretrunā ar 1928. gada Satversmē ieviesto principu, ka draudzes mācītājam ir balsstiesības gan draudzes padomē, gan draudzes valdē, līdz ar ko draudzes garīgā darbība nav atšķirta no saimnieciskās un finansiālās darbības. Tādējādi, lai arī Projekts vēl nedod balsstiesības mācītājam draudzes padomē, jo tas ir aizliegts ar valsts likumu, tomēr mācītājam netiek tieši aizliegts piedalīties draudzes padomes darbā, tādējādi tiek atrisināta Satversmes § 47 un § 14 pretruna, pretējā gadījumā nav skaidrs, kādā veidā mācītājs var piedalīties ar padomdevējtiesībām draudzes padomē, ja viņam nav atļauts piedalīties draudzes saimnieciskajā un finansiālajā darbībā.

Projekta § 52 norāda, ka mācītāja tiesības var iegūt tikai vīrietis. No vienas puses, šīs

⁷⁰² N. Rabortjažev, E. Solovjov, op. cit., 261.

priekšlikums ir kontekstuāls – saistīts ar opozīcijas mācītāju protestu pret mācītājas Vairas Bitēnas laulības šķiršanu un citiem morāli ētiskajiem pārkāpumiem, kas kļuva par svarīgu tēmu opozīcijas un baznīcas vadības diskusijās kopš 1983. gada aprīļa un izraisīja mācītāju konventos prasību iekļaut 1984. gada Ģenerālās Sinodes darba kārtībā jautājumu par sieviešu ordinācijas lietderību. No otras puses, līdz šim neviena Ģenerālā Sinode nebija lēmusi par sieviešu ordināciju⁷⁰³. Taču atšķirībā no 1928. gada Satversmes, kurā Sinode “galīgi izšķir visus Baznīcas dzīves jautājumus” (§ 58) un “jautājumus, kas stāv sakarā ar evanģ. luteriskās Baznīcas mācību un iecienītām parašām, Sinode galīgi neizlemj, iekams par tiem nav izteikusi savus uzskatus Latvijas mācītāju konference”(§ 58 piezīme), nedz 1948., nedz 1968. gada Satversme šādu atbildību Ģenerālajai Sinodei neuzliek. Līdz ar to jautājums par to, kas pieņem šāda veida lēmumu, padomju režīma laika Satversmju kontekstā ir atklāts. Tās paredz, ka arhibīskaps ordinē mācītājus (1948. gada Satversmes § 41 un 1968. gada Satversmes § 57.b apakšpunkts), un, tā kā lēmums par ordināciju neietilpst nevienas citas institūcijas kompetencē, varētu uzskatīt, ka šis lēmums ir arhibīskapa ziņā.⁷⁰⁴ Tomēr 1968. gada Satversmes § 52 ir minēts: “Izņēmuma gadījumā Konsistorija var ordinēt par mācītāja palīgiem personas ar nepilnu vispārējo un teoloģisko izglītību[.]”. Vai Konsistorijas ordinēšanas kompetence attiecas tikai uz šiem izņēmuma gadījumiem vai uz visiem ordinējamajiem? Cita veida perspektīva ir, ka Satversmes V sadaļā apskatīti jautājumi tikai par konkrētu personu ordināciju un netiek risināts jautājums par to, kas pieņem lēmumu par to, vai ordinācija attiecas uz noteiktām cilvēku grupām, tos iedalot pēc dzimuma, rases, tautības, utt. Vienīgie kritēriji, kas minēti Satversmes § 48, ir pilngadība, reliģiski morālais briedums, vispārējās un teoloģiskās izglītības līmenis. Šķiet, ka opozīcija pārstāvēja viedokli, ka pastāvošā sieviešu ordinācijas prakse ir jāizvērtē un Ģenerālajā Sinodē (kā augstākajā vadības institūcijā) ir jālemj jautājums par turpmāku sieviešu ordinācijas lietderību. Projekta § 52 atspoguļots opozīcijas mācītāju viedoklis šajā jautājumā.

Satversmes § 48 par kritērijiem mācītāja tiesību iegūšanā tiek minēta pilngadība, draudzes locekļa piederība, dzīvē redzams reliģiski morālais briedums un izturēti pārbaudījumi

⁷⁰³ Lēmumu par to pieņēma Konsistorijas paplašinātā sēdē 1975. gada 28. jūlijā, kad vairākums no Konsistorijas locekļiem nobalsoja “par”. Balsotāji bija Konsistorijas locekļi: arhibīskaps J. Matulis, V. Ozoliņš, R. Priede, J. Liepiņš, A. Vecmanis, revīzijas komisijas locekļi J. Vēgers, V. Ozols, V. Bergholds. Balsoja arī Konsistorijas locekļa kandidāti V. Augstkalns un J. Luksis, kā arī prāvests K. Martinsons. Konsistorijas mantzinis V. Plāmsis sēdē nepiedalījās. Jāpiebilst, ka Revīzijas komisijas locekļiem un Konsistorijas locekļu kandidātiem, kā arī K. Martinsonam nebija balsstiesību. Līdz ar to var uzskatīt, ka lēmumu par sieviešu ordināciju pieņēma, lielākais, 5 balstiesīgi Konsistorijas locekļi.

⁷⁰⁴ 1928. gada Satversmes § 82: “Mācītāja amata kandidātam, kuŗš nolīcis visus eksāmenus un nokalpojis mēģinājuma gadu, Baznīcas Virsvalde uz bīskapa priekšlikumu piešķir tiesību tikt ievēlētam par mācītāju un izdod attiecīgu apliecību.” Tikai pēc ievēlēšanas par mācītāju bija iespējama ordinācija. Tātad, lai arī bīskaps pieņem lēmumu par ordināciju, viņš var ordinēt tikai tādu personu, kuram Virsvalde piešķirusi tiesības tikt ievēlētam par mācītāju un kuŗš ir ievēlēts vai aicināts kādā draudzē par mācītāju.

Konsistorijas eksaminācijas komisijā vispārējā un teoloģiskajā izglītībā, bet projekta § 52 vecuma cenzs paaugstināts līdz 25 gadiem, kā kritēriju minot vidējo izglītību un draudzes locekļa pienākumu stingru pildīšanu.⁷⁰⁵ 25 gadu vecuma ierobežojumu gan Bīskapu padome var izņēmuma gadījumā samazināt. Projekta § 56 uzsvērts, ka mācītājs ordinācijā saņem sudraba krustu.

Projekta § 56 ieviests jauns jēdziens “palīgmācītājs” līdzšinējā “mācītāja palīga” vietā, kas minēts Satversmes § 52. Satversmē mācītāja palīgs definēts kā persona, kura ir ieguvusi nepilnu vispārējo vai teoloģisko izglītību, ir piemērota draudzes garīgās apkopšanas darbam un ir spējīga sludināt Dieva Vārdu. Turpretī Projektā palīgmācītājs definēts kā Teoloģijas semināra students, kurš nokārtojis Teoloģijas semināra eksaminācijas komisijas noteikto pārbaudījumu minimumu⁷⁰⁶. Atšķirība ir tajā, ka pat par palīgmācītāju nevar ordinēt personu, kurai nav vidējās izglītības, ordinēt palīgmācītāja amatā var tikai Teoloģijas semināra studentus. Tas nozīmētu šī kandidāta spēju un vēlēšanos turpināt mācību un noteikta izglītības minimuma iegūšanu. Līdz ar to vairs nebūtu iespējams ordinēt cilvēkus tikai tāpēc vien, ka viņi šķiet piemēroti darbam draudzē. Pirmais kritērijs būtu noteikta līmeņa izglītības iegūšana. Šāda izmaiņa Satversmē bija vērsta uz teoloģiskās izglītības līmeņa paaugstināšanu⁷⁰⁷ mācītāju vidū. Satversmes § 52 bija norādīts, ka mācītāja palīgi darbojas iecirkņa prāvesta rīcībā un savu amatu izpilda prāvesta vai kāda cita mācītāja vadībā, savukārt projekta § 57 šis pārraudzības modelis ir mainīts – palīgmācītājs savā kanoniskajā darbībā ir pakļauts Teoloģijas semināra rektora norādījumiem. Šāda pakļautība nodrošinātu palīgmācītāja studiju turpināšanu un pabeigšanu, pretējā gadījumā, ja viņš būtu pakļauts jau prāvestam, laika gaitā šīs dubultās pakļautības dēļ apvienot kalpošanu un studijas būtu arvien grūtāk. Turklāt projekta § 57 paredzēts, ka palīgmācītājs nevalkā sudraba krustu.

⁷⁰⁵ Projekta § 11: “Draudzes locekļu pienākums ir:

- a) vest kristīgu dzīves veidu;
- b) regulāri apmeklēt draudzes dievkalpojumus un lietot Svētos sakramentus;
- c) reliģiskos jautājumos ievērot draudzes mācītāja norādījumus;
- d) savu iespēju robežās ziedot draudzes uzturēšanai.”

⁷⁰⁶ Šādu palīgmācītāja izpratni dod arī 1989. gada 11. aprīlī pieņemtā Satversme, kuras autori bija kustības “Atdzimšana un atjaunošanās” dalībnieki. Zīmīgi, ka 1996. gada Satversme (1928. gada Satversmes redakcija) praktiski atgriezās pie 1948. un 1968. gada formulējumiem par “izņēmuma” gadījumiem attiecībā uz ordināciju. 1996. gada Satversmes § 76: “Izņēmuma gadījumos, lai mācītāja trūkuma dēļ draudzes nepaliktu uz ilgāku laiku bez garīgas aprūpes, Konsistorija, pēc bīskapa priekšlikuma, var ļaut ordinēt arī personas ar zemāku vispārējo un teoloģisko izglītību, tikai ar nosacījumu, ka tādām personām jābūt labi sagatavotām draudzes garīgās aprūpes darbam un spējīgām sludināt Dieva Vārdu, sagatavot iesvētāmos un pasniegt ticības mācības stundas.” Savukārt 1928. gada Satversme paredz pavisam citādu modeli. Tās § 85 paredzēja, ka vienīgi Sinode var dot bīskapam tiesības ordinēt kādu ar zemāku vispārējo vai teoloģisko izglītību. Ja bīskaps to vēlas darīt, viņam ir jāprasa atļauja Sinodei.

⁷⁰⁷ Pēc mācītāja M. Plātes atmiņām (23.01.2013.), privāti organizētajā mācītāju pieredzes apmaiņas braucienā uz Igaunijas PSR 1983. gada sākumā Latvijas mācītājus pārsteidza igauņu teologu izglītības līmenis. Igaunņu mācītāji bija iepazinušies ar galvenajiem 20. gs. otrās puses Rietumeiropas teologu darbiem. M. Plāte atceras, ka atšķirība latviešu un igauņu teologu izglītībā bija ļoti ievērojama.

Atsevišķs jauns pants (§ 58) regulē sieviešu-teoloģu kalpošanu draudzēs.

“Izņēmuma gadījumos Bīskapu Padome, saskaņā ar īpašu lēmumu, var ordinēt par palīgmācītājiem sieviešu dzimuma personas (bez sakramenta iestādīšanas tiesībām) vai personas ar nepilnu vispārējo un teoloģisko izglītību, ja tās piemērotas draudzes garīgās apkopšanas darbam un ir spējīgas sludināt Dieva Vārdu.”

Tātad Projektā paredzēti trīs veidu palīgmācītāji – ar tiesībām konsekrēt Svēto vakarēdienu vīriešu dzimuma Teoloģijas semināra studenti, bez tiesībām konsekrēt Svēto vakarēdienu vīriešu dzimuma personas ar nepilnu vidējo un teoloģisko izglītību (semināra studenti tie nevar būt, jo seminārā bez iegūtas vidējās izglītības neuzņem), sieviešu dzimuma personas (neatkarīgi no iegūtās izglītības).

Pārējie Teoloģijas semināra studenti kā neordinētas personas pastorālās prakses nolūkos var ar Teoloģijas semināra piekrišanu tikt norīkotas kā vikāri – draudzes mācītāja aizstājēji slimības vai atvaļinājuma gadījumos. Šādi studenti drīkst valkāt talāru, bet nedrīkst ieiet altārī un no kazuālijām drīkst veikt tikai kristības un apbedīšanu (Projekta § 59).

Projekts rediģēja Satversmes § 53, kas noteica, ka “mācītājs, saziņā ar iecirkņa prāvestu un draudzes padomi, var piesaistīt draudzes darbā vēl neordinētus mācītāja amata kandidātus, evaņģēlistus, draudzes kopējus – pērminderus un diakonises, kuri darbojas mācītāja tiešā vadībā un bez viņa ziņas un piekrišanas nevar piedalīties citu draudžu dievkalpojumos un kuri savu amatu izpilda pēc mācītāja norādījumiem un Konsistorijas instrukcijām”.

Projekts noteica, ka mācītājam, lai piesaistītu draudzes darbā neordinētus draudzes kopējus, ir jāsaazinās tikai ar prāvestu un Bīskapu padomi, bet ne ar draudzes padomi. Turklāt mācītājs var piesaistīt tikai pērminderus un diakonises, bet ne mācītāja amata kandidātus un evaņģēlistus – projekta izpratnē personas, kuras ir mācītāja tiesību iegūšanas procesā. Šādu – nepilnu teoloģisku izglītību ieguvušu un draudzē kalpojošu personu (palīgmācītāju un studentu-vikāru) pārraudzību un vadību Projekts uzdod Teoloģijas semināra rektoram un iecirkņa prāvestam. Tāpat Projektā vairs netiek minēts evaņģēlista amats (Satversmes § 50), ko pēc pirmā pārbaudījuma iegūst tie mācītāja amata kandidāti, kuriem Konsistorijas eksaminācijas komisijas pārbaudījums sadalīts divās daļās – pirms un pēc praktiskā mēģinājuma gada.

Projektā ieviests jauns pants (§ 60) par virsmācītāja statusu:

“Ar Bīskapu Padomes lēmumu mācītājiem, ar amata stāžu lielāku par 15 gadiem, vai sakarā ar īpašiem nopelniem Baznīcas labā, var piešķirt virsmācītāja titulu un tiesības nēsāt apzeltītu krustu.”

Nedz Satversme, nedz Projekts neregulē jautājumu, kādā veidā mācītāju palīgi jeb palīgmācītāji iegūst pilnas mācītāja tiesības. Var secināt, ka tikai tad, kad viņi ir pilnībā pabeiguši Teoloģijas semināru.

Projekta § 61 precizēta prāvesta definīcija, kas izveidota kā atsevišķs pants: “Prāvests ir Baznīcas iecirkņa garīgais vadītājs, iecirknī kalpojošo mācītāju, palīgmācītāju un Teoloģijas semināra studentu vadītājs un padomdevējs”. Satversmes § 54 pirmais teikums to izteica šādi: “Prāvests ir Baznīcas iecirkņa garīgais vadītājs, kā arī mācītāju, mācītāja palīgu un evaņģēlistu vadītājs un padomdevējs.”

Projektā noteikts prāvesta vecuma cenzs – 70 gadi, kuru pēc iecirkņa sinodes lūguma Bīskapu padome var palielināt (§ 62). Līdzšinējā Satversmē prāvesta vecuma cenzs nebija noteikts. Šis jauninājums varētu būt saistīts ar tolaik vidējo prāvestu vecumu, kas bija 74 ar pusi gadi.

Projekts papildina līdzšinējos prāvestu pienākumus, uzdodot prāvestiem vizitēt draudzes noteiktā laika intervālā – ne retāk kā reizi gadā⁷⁰⁸, izkārtot vikārēšanu⁷⁰⁹, nepieciešamības gadījumā sazināties ar Bīskapu padomi; pieprasīt no iecirkņa mācītājiem ikgadējus pārskatus par draudzes un mācītāja darbību, tos apkopot un kopsavilkumu līdz ar saviem ierosinājumiem un atzinumiem iesniegt Bīskapu padomei.⁷¹⁰

Taču Projektā nav iekļauti vairāki Satversmes § 54 minēti prāvesta pienākumi – izkārtot vakantās draudzēs kandidātu reprezentācijas dievkalpojumus, piedalīties sava iecirkņa mācītāju introdukcijā, piešķirt mācītājiem, mācītāja palīgiem un evaņģēlistiem atvaļinājumus līdz 1 mēnesim.⁷¹¹

Vēl viens prāvesta pienākums, no kā Projekta autori ir atteikušies, ir prāvesta starpnieka loma gadījumos, kad radušās mācītāja, draudzes padomes un citu draudzes darbinieku

⁷⁰⁸ Draudžu vizitāciju biežums tika noteikts pirmo reizi LELB vēsturē (Likuma par evaņģēliski luterisko Baznīcu Krievijā (1832) § 270 bija noteikts, ka prāvestam draudzes jāvizitē vismaz reizi trijos gados).

⁷⁰⁹ Vikārēšana – mācītāju norīkošana kalpot vakantajās draudzēs, proti, draudzēs, kurām nav pastāvīga mācītāja vai kuru mācītājs ir saslimis, atvaļinājumā vai citu iemeslu dēļ nevar pildīt draudzes mācītāja pienākumus.

⁷¹⁰ Pārskatu par draudzes darbību iesniegšana prāvestam (vai iecirkņa valdei) bija paredzēta gan 1928. gada Satversmes § 39.6 apakšpunktā, gan 1948. gada Satversmes § 19.f apakšpunktā. Tomēr nevienā no Satversmēm nebija paredzēta šādu pārskatu iesniegšana par mācītāja darbību.

⁷¹¹ Pirmie divi pienākumi ir atrodamī tikai 1968. gada Satversmē, taču prāvesta pienākums piešķirt mācītājiem ikgadējos (līdz 1 mēnesim) atvaļinājumus bija paredzēts gan 1928. gada (§ 92), gan 1948. gada (§ 39), gan 1968. gada (§ 54) Satversmē. Tas bija paredzēts arī vēlāk, 1989. gada un 1996. gada Satversmē. Arī šī prāvesta pienākuma neminēšana varētu būt nejaušība.

savstarpējās nesaskaņas garīgos jautājumos. Šis prāvesta pienākums bija paredzēts gan 1928. gada, gan 1948. gada Satversmē, gan arī vēlāk 1989. gada un 1996. gada Satversmē, kas ļauj domāt, ka arī šī pienākuma neminēšana var būt nejauša vai ir pieļauta pārrakstīšanās kļūda. Katrā ziņā nav faktu, kas apliecinātu, ka opozīcijas mācītājiem būtu bijis nodoms prāvesta kompetenci šādā veidā tik būtiski ierobežot. Taču jau minētās centralizācijas tendences dēļ iespējams, ka izšķiršanos no prāvesta pienākumiem izslēgt kompetenci risināt vietējus konfliktus iecirknī un piešķirt mācītājiem ikgadējos atvaļinājumus var skaidrot ar vēlmi pastiprināt LELB vadības pienākumu iedziļināties reģionālajās aktualitātēs, iesaistīties iecirkņu un draudžu dzīvē, vadīt baznīcu nevis episkopāli, bet sinodāli, iepazīstot, saprotot draudžu vajadzības un intereses.

Projektā arī mīkstināta Satversmes § 55 pēdējā teikuma prasība, ka “prāvestam jādzīvo sava Baznīcas iecirkņa robežās”, projekta § 64 pēdējā teikumā norādot, ka “prāvestam vēlams dzīvot sava Baznīcas iecirkņa robežās”.

5.6. Satversmes projektā paredzētā Bīskapu padome sinodāli episkopālās baznīcas iekārtas kontekstā

Projektā paredzētā Konsistorijas nomaina ar Bīskapu padomi izslēdz tādu personu līdzdalību Ģenerālās Sinodes izpildinstitūcijā, kuri nav ordinēti garīdznieki, un baznīcas pārvalde nonākt vienīgi bīskapu rokās. Pirms reformācijas baznīcā izšķīra diva veida baznīcas varas (*Kirchengewalt*) izpausmes – ordinēto varu (*potestas ordinis*) un pastorālo varu (*potestas iurisdictionis*). Baznīcas vadības amatos (*potestas iurisdictionis*) nenokļuva ar ordināciju, bet šie amati tika uzticēti ordinētām personām. Projektā paredzētās Bīskapu padomes ievēlētais garīdznieks kļūst par bīskapu nevis tāpēc, ka viņam tiek uzticēta garīgā pārraudzība pār kādu LELB diecēzi, bet gan tāpēc, lai īstenotu arī baznīcas laicīgo varu Ģenerālās Sinodes izpildinstitūcijas pilnvaru robežās. Baznīcas vadībai pienācās likumdošanas vara (*potestas legislativa*), likumu piemērošanas vara (*potestas iudicaria*), sodīšanas un likumus izpildīt prasošā vara (*potestas coactiva*). Savukārt reformācija, noraidot klēra un laju atdalīšanu, mainīja ne tikai izpratni par garīgo amatu, bet arī izpratni par baznīcas vadību. Augsburgas ticības apliecības XXVIII artikulā “Par baznīcas varu” tiek aicināts izšķirt bīskapu laicīgo un baznīcas varu. “Saskaņā ar Evaņģēliju vai, kā saka, pēc dievišķā likuma viņiem nav nekādas citas varas kā vien tā, kas bīskapiem pieder kā bīskapiem, tas ir, kā tādiem, kuriem uzticēta Vārda un sakramentu pārvaldīšana: piedot grēkus, noraidīt Evaņģēlijam pretrunīgu mācību un izslēgt no baznīcas kopības tos bezdievīgos, kuru bezdievība zināma – ne cilvēciskajā spēkā,

bet vienīgi ar Vārdu.”⁷¹² Laicīgā kārtība ir nepieciešama arī baznīcas organizācijās, taču tās izpildīšana nedrīkst būt kā nosacījums cilvēka pestīšanai, tā nedrīkst būt sirdsapziņai par apgrūtinājumu.⁷¹³

Evaņģēliskā izpratne par baznīcas satversmes struktūrām ir tāda, ka nepastāv kāda pilnīga jeb perfekta baznīcas tiesiskā forma, kādēļ satversme ir vēsturiski veidojies rezultāts. Līdz ar to arī LELB Satversmes izejas punkts ir vietējo zemes valdnieku vadīta baznīca kā reakcija uz katoļu baznīcas tiesisko formu izzušanu reformētajās teritorijās un nespēju baznīcu veidot no apakšas, no draudzes līmeņa (sinodāli). Evaņģēliskās baznīcu satversmes ir pārstāvnieciskas, veidotas no dažādiem konstitucionāliem elementiem – konsistoriālā, sinodālā un episkopālā. Konsistoriālais elements atbilst izpildvarai, sinodālais likumdevējvarai, bet episkopālais elements nes sevī reprezentācijas aspektu. Šie elementi katrā baznīcas Satversmē ir dažādā veidā izlīdzsvaroti.

Projekts baznīcas vadības līmenī nepiedāvāja nevienu risinājumu, kas paplašinātu sinodālo elementu likumdošanas varā. Ģenerālajā Sinodē tika paredzēta vēl lielāka garīdznieku pārstāvniecība (4/5) nekā 1968. gada Satversmē, bet izpildvarā, konsistoriālajā elementā, tā sasniegtu 100%. Tātad Projekta autori koncentrēja savu uzmanību uz likumdošanas un izpildvaras lielāku nonākšanu bīskapu un mācītāju rokās. No citas puses, kaut arī Ģenerālajā Sinodē nepalielinātos iecirkņa pārstāvju – laju sinodāļu – skaits, vairākums garīdznieku gan būtu ievēlēti iecirkņu sinodēs un pārstāvētu sinodālo elementu. Turklāt 80. gadu sākumā tā bija iespēja atbrīvoties no padomju režīma laika baznīcas tradīcijas, ka baznīcas vara lielākoties ir viena garīdznieka – arhibīskapa – rokās. Visspilgtāk tas atspoguļojās 1946.–1948. gada baznīcas Satversmes pārbūvē – baznīcas sovjetizācijā, bet nebija svešs arī G. Tūra un vēlāk arī J. Matuļa darbībā, it īpaši tās pēdējā posmā – 80. gadu pirmajā pusē. Tomēr, ja arī Bīskapu padomes koncepts mazinātu autoritārismu baznīcas vadībā, tas maz ietekmētu “kvazisinodālo” situāciju, kad par svarīgākajiem baznīcas vadības lēmumiem ir jākonsultējas ar RLP pilnvaroto, kura nozīme un ietekme bija vēl lielāka nekā Konsistorijas padomniekiem. Kā jau tas tika aprakstīts 1948. gada Satversmes tapšanas procesā, šāda “kvazisinodāla” iekārta patiesībā aizsedza konsistoriālo baznīcas iekārtu, kurā baznīcas vadībā (gan ārpus oficiālajiem sarakstiem) atrodas totalitārās režīma iecelti padomnieki un pārstāvji. Taču šāds iekārtojums varētu būt tikai pagaidu un pārejas risinājums un, ja arī būtu ticis pieņemts, diez vai varētu noturēties pēc totalitārā režīma sabrukuma.

Satversmes projekta galvenais nolūks bija nodot baznīcas vadību plašākai garīdznieku

⁷¹² *Vienprātības grāmata. Liber Concordiae. Luterāņu ticības apliecības*, op. cit. 50. (Augsburgas apliecība, § XXVIII)

⁷¹³ Martin Honecker, op. cit., 135.

grupai, līdz ar to mazinot iespēju varas iestādēm baznīcas vadību ietekmēt un ar to manipulēt, kas ar vienu amatpersonu (arhibīskapu) ir izdarāms daudz vieglāk. Arī baznīcas dzīvei svarīgu lēmumu pieņemšanu uzticot padomei, tiktu veicināta diskusija par visiem jautājumiem, kuros pieņemams lēmums. Tas bija nozīmīgs mēģinājums demokratizēt baznīcas vadības darbu. Nevar noliegt, ka viens no projekta mērķiem bija panākt arhibīskapa J. Matuļa atkāpšanos vai vismaz viņa dominējošās lomas samazināšanos LELB vadībā. It īpaši nozīmīgi tas bija tādēļ, ka toreizējā Satversmē bija iekļauts vecuma ierobežojums – arhibīskaps var pildīt savu amatu līdz 75 gadu vecumam. Tā kā LELB Konsistorija nolēma ieteikt Ģenerālajai Sinodei labot šo normu, atsakoties no vecuma ierobežojuma, Bīskapu padome būtu instruments, ar ko nepieļaut arhibīskapa neierobežoti ilgu palikšanu amatā.

6. Diskusijas baznīcā un tās vadībā par Satversmes projektu un alternatīvu Satversmes labojumu izstrādāšana

1983. gada 22. un 23. novembrī Rīgā, Mārtiņa baznīcā notika LELB Mācītāju konference.⁷¹⁴ Tā bija pirmā visu mācītāju tikšanās kopš opozīcijas kustības aktivitāšu sākuma. Pirmās dienas kārtības centrā bija Konsistorijas locekļa J. Bērziņa referāts “Pastorālās ētikas problēmas” un M. Plātes⁷¹⁵ koreferāts. Tā kā J. Bērziņš pārstāvēja Konsistorijas līdzšinējās vadības stila un arhibīskapa vislojālāko spārnu, bet M. Plāte bija viens no opozīcijas kustības redzamākajiem pārstāvjiem, šāds darba kārtības izkārtojums liecināja par zināmu opozīcijas kustības ietekmes iesaisti.

J. Bērziņš referātā norādīja, ka “Satversmē, protams, daudz kas ir jāgroza, bet jaunais projekts ir neatbilstošs un sasteigts. Ēnu Konsistorija – kā lai citādi nosauc šo “centru”, kas uzskata, ka ir tiesīgs piesūtīt dažādus apkārtrakstus un tādā veidā [...] iejaukties Baznīcas darba vadīšanā”. [...] arhibīskaps ir bijis pārāk pacietīgs, es nekādā gadījumā nereaģētu uz šādiem nelikumīgiem rakstiem. Tie ir pilnīgi nelikumīgi. Cita lieta, ka šādus rakstus iesniedz draudzes padome, iecirkņa sinode, bet ne mācītāji. [...] Tā ir Baznīcas kapa rakšana. [...] Viņi grib ķerties pie Baznīcas vadības stūres, grib pamācīt tos, kas vecāki un pieredzes bagātāki, kas skaidrāk un reālistiskāk skatās lietu kārtībā. [...] Sākusies nesvētīga šķelšanās. Draudžu locekļi ir pārsteigti – kā jauno amatbrāļu grupiņa nevar rimties. Katrs objektīvs vērtētājs sapratīs, ka mūsu vadība ir ļoti sekmīga. Protams, viss vēl nav kārtībā. [...] Jau tā mēs esam vāji. Neveidosim ne-

⁷¹⁴ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 15. l. (Šādas konferences notika ar Reliģijas lietu padomes pārstāvju piedalīšanos un obligātu politinformācijas nodarbību sākumā.)

⁷¹⁵ M. Plāte bija arī Teoloģijas semināra asistents.

vajadzīgus grupējumus, bet sargāsim Baznīcas identitāti”.

Savukārt M. Plāte koreferātā paziņoja, ka “salīdzinot ar visu pārējo referātu, pēdējais jautājums tika izklāstīts tendenciozi un vienpusīgi un dažos punktos bija pat absurds. Mācītāju iesniegumi Baznīcas vadībai tika kvalificēti kā nelikumīgi! Tajā pašā laikā, tas taču katram saprotams, ka iesniegumus drīkst Baznīcas vadībai iesniegt ne tikai draudzes un sinodes, bet katrs mācītājs un pat katrs draudzes loceklis. Mans personīgais viedoklis – nav un nevar būt runa par kādu separātismu tādā pastorālā asociācijā, kādā vairs nevar runāt par savstarpēju atklātību. Manuprāt, šeit nav vietā vārds “separēšanās”, gluži pretēji, tas, ko profesors Bērziņš sauc par separēšanos, ir organizēšanās tur, kur faktiski nekādas organizācijas vairs nav”.

Otrajā konferences dienā A. Beimanis arhibīskapam J. Matulim jautāja, vai ir kaut kas darīts īpašas komisijas izveidē, kura 2. novembrī iesūtīto Baznīcas Satversmes jauno projektu apspriestu un iekļautu Ģenerālās Sinodes darba kārtībā. Arhibīskaps apliecināja, ka projekts ir saņemts, un norādīja, ka “par parakstu vākšanu var būt dažādas domas – tā laikam vietām ir bijusi saistīta ar ekspropriācijām; ne velti daudzi parakstītāji iesnieguši savu parakstu atsaukumu; mašīnas tikušas deldētas, lai kādu pusnaktī rautu ārā no gultas; Konsistorija pirmajā plenārsēdē ar šo jautājumu nodarbosies, izveidos komisiju, kas šo jautājumu apskatīs; tikai nav vēlams šīs runas sagrozītas stāstīt savām kundzēm, lai nebūtu kapos jādzird runas – ka 40 mācītāji parakstījušies, lai gāztu arhibīskapu”.

Mācītājs V. Augstkalns teica, ka “mums jādomā par situāciju, kāda radīsies, kad arhibīskaps aizies; tas nenozīmē, ka tā būtu vērsšanās pret viņu, jo šāds brīdis pēc gadiem pienāks. [...]; bet šāds projekts varētu būt noderīgs, jo es neredzu nevienu cilvēku, kas viens varētu turpināt vadīt Baznīcu pēc arhibīskapa.” Arhibīskaps J. Matulis uz to atbildēja, ka jautājums ir delikāts un sarežģīts un ka viņš nevēloties sevi nekādā veidā eksponēt un teica, ka “esmu daudzreiz nonācis pie sajūtas, ka laikam neesmu cienīgs, vai nespēju šo amatu nest – radās dabīga vēlēšanās aiziet, ja mācītāji tā vēlēsies. Konsistorijas sēdē kolēģi nāca ar ierosinājumu, ka gatavi mani ciest vēl kādu laiku.[...] Man izsaka pārmetumus, kas nav izdomāti līdz galam. [...] Šis Dienvidslāvijas projekts ir diskutējams un problemātisks. Domāju, ka mūsu mācītāju vidū veidojas tādi, kas pēc dažiem gadiem varēs veikt arhibīskapa pienākumus.[...] Nebūs lietderīgi, ka tādu mazu Baznīcu sadalītu 5 bīskapijās. Saprotu, ka var būt arī citas domas. Esmu šokēts par šo aizkulišu dedzību. Šo lietu varēja glītāk izdarīt. Turpināšu savu darbu, ja mani atbalstīs prāvesti un mācītāji.”

K. Gailītis norādīja, ka ne jau visi paraksti ir līdzvērtīgi ieinteresēti un kompetenti. Attiecībā par pašu Satversmes projektu, K. Gailītis uzsvēra, ka “mūsu Baznīcā šāds vadības stils būtu nenopietns un bērnišķīgs; projektā tas liekas ideāli, patiesībā, dzīvē var radīt nepār-

skatāmus sarežģījumus; esmu pārliecināts, ka tie, kas svarīgāki par mums visiem kopā: mūsu ticības piederīgie, šādu arhibīskapa aizvietošanu ar Bīskapu padomi neatbalstīs, tas viņiem dziļi nepatiks; esmu kategoriski pret šādu Bīskapu padomes ieviešanu”.

J. Bērziņš attiecībā par projektu uzskatīja, ka tas nav “bērnišķīgs”, bet “tur labi jāapsver un katram būs skaidrs, ka tik mazā Baznīcā kā mūsējā saglabājas arī tautas Baznīcas iezīmes; mums jācenšas Baznīcu nostiprināt organizatoriski un strukturāli; mūsu ticīgā tauta to varēs akceptēt; cits jautājums – vai šī doma varēs atrast atbalstu instancēs”.

Kā atzina M. Plāte, Projekta veidotāju galvenā kļūda bija aprobežošanās ar prasību Konsistorijai izveidot komisiju Projekta virzīšanai uz Ģenerālo Sinodi 1984. gada februārī.⁷¹⁶ Šādu komisiju Konsistorija izveidoja 7. decembrī – pirmajā Konsistorijas prezidija sēdē⁷¹⁷ pēc Satversmes projekta saņemšanas, taču Projektu uz nākamo Ģenerālo Sinodi tā arī nesāka virzīt.

Šajā sēdē arhibīskaps J. Matulis klātesošos informēja par iesniegumu, ko iesnieguši 30 mācītāji ar saviem parakstiem un kuri “prasa izveidot autoritatīvu komisiju, lai izstrādātu jaunu Baznīcas Satversmi”. Konsistorija nolēma “izveidot studiju komiteju ar sekojošu sastāvu: jurists Broks, virsmāc. R. Feldmanis, rektors R. Akmentiņš, prāvests J. Bērziņš, komitejas sekretārs K. Gailītis”. Kā redzams, komisijas sastāvā vienīgais, kurš atbalstīja opozīcijas kustību un pats bija parakstījis projektu, bija R. Akmentiņš. Taču komisijas sastāvā netika iekļauts neviens no Projekta autoriem. To centās labot Grobiņas iecirkņa prāvests A. Beimanis un mācītājs A. Vaickovskis, 18. decembrī iesniedzot Konsistorijai un arhibīskapam lūgumu⁷¹⁸ komisijas sastāvā iekļaut M. Plāti un J. Rubeni. Taču nedz 1984. gada 26. janvāra Konsistorijas plenārsēdē, nedz 17. februāra prezidija sēdē šāds jautājums sēžu darba kārtībā netika iekļauts.

Savukārt pirmā Konsistorijas plenārsēde pēc Projekta saņemšanas tika sasaukta vien 1984. gada 26. janvārī.⁷¹⁹ Tajā uzklusēja iepriekšējā Konsistorijas prezidija sēdē ievēlēto Satversmes komisiju, kura Projektu raksturoja kā tādu, kas “sagrauj līdzšinējo Satversmi”. Arhibīskaps J. Matulis aizstāvēja viedokli, ka “mūsu Baznīca ar savu līdzšinējo iekārtu un vadības struktūru ir svēts mantojums, kas mums jāpatur negrozīts”, un norādīja uz jaunā modeļa negatīvo pusi un ka arī valsts nostāja ir tāda, ka Satversme nebūtu aizvietoājama ar jaunu, bet viss labais un pārbaudītais ir jāatstāj, kāds tas ir. J. Bērziņš uzskatīja, ka Satversmes jautājumu vispār nevajag izskatīt, R. Feldmanis aizstāvēja bīskapa amatu, V. Ozoliņš

⁷¹⁶ Intervija ar M. Plāti, 2013. gada 23. janvārī.

⁷¹⁷ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 49. l., 96. lp.

⁷¹⁸ A. Beimaņa un A. Vaickovska iesniegums, 1983. gada 18. decembrī, Modra Plātes privātarhīvs.

⁷¹⁹ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l.

jauninājumiem nepiekrita, vienīgi R. Akmentiņš “attaisnoja” savu nostāju parakstīt projektu. Līdz ar to gandrīz visi Konsistorijas locekļi, izņemot R. Akmentiņu, Projektu noraidīja. Arhibīskaps J. Matulis uzsvēra, ka viņam nav nekas pret jaunajiem mācītājiem, bet viņš ir pret konfrontāciju, ko tie ir izraisījuši. Tad J. Matulis pats lika priekšā dažu līdzšinējās Satversmes pantu grozījumus, kurus viņš arī lūdza iekļaut Ģenerālās Sinodes darba kārtībā.

Šos labojumus pieņēma dažas dienas pirms Ģenerālās Sinodes, 1984. gada 17. februārī, kad notika Konsistorijas prezidija⁷²⁰ un Satversmes komisijas kopīga sēde. Kā liecina pielikums Satversmes komisijas sēdes protokolam Nr.1⁷²¹, labojumi bija šādi:

1) § 1 ierosināts grozīt teikumu “Tās augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode, bet Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns – Konsistorija” ar “Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas gribas izteicēja ir Ģenerālā Sinode, bet Ģenerālās Sinodes pārstāve un lēmumu izpildītāja – Konsistorija”;

2) § 11 ierosināts grozīt draudzes dibinātāju kopsapulces ievēlamās draudzes padomes termiņu no trīs uz pieciem gadiem. Draudzes padomes lielums paliek līdzšinējais 3 locekļi (priekšsēdētājs, kasieris, sekretārs) un 1 kandidāts, tas pats attiecas arī uz Revīzijas komisiju – 3 locekļi (priekšsēdētājs, loceklis, sekretārs) un 1 kandidāts. Draudzes padome vairs netiek dēvēta par “izpildu orgānu”, bet vienkārši kā “draudzes padome”. Konsistorijas locekļi visos pantos tiek dēvēti par Konsistorijas padomniekiem;

3) § 29 nosacījums “vakantas prāvesta vietas gadījumā ievēlēt prāvestu no iecirknī kalpojošiem Konsistorijas ieteiktiem kandidātiem” paliek, taču ierosināts šo pantu papildināt ar tekstu “kuru ordinācijas stāžs ir ne mazāks par 5 gadiem, pretējā gadījumā ievēlētā persona ir prāvesta vietas izpildītājs”;

4) § 30 grozīt “Ģenerālā Sinode ir Latvijas Evaņģēliski luteriskās Baznīcas augstākā garīgā iestāde” uz “Ģenerālā Sinode ir Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas gribas izteicēja un viņas augstākā likumdošanas un pārraudzības iestāde”. Ierosināts palielināt kārtējās Ģenerālās Sinodes sasaukšanas termiņu no trim uz pieciem gadiem;

5) § 33.k apakšpunktā ierosināts grozīt “ievēlē uz 7 gadiem arhibīskapu” uz “ievēlē arhibīskapu”, 1) apakšpunktā grozīt “ievēlē uz 3 gadiem Konsistorijas 1. un 2. prezidija padomnieku, mantzini un 3 Konsistorijas locekļus, kā arī 3 Konsistorijas kandidātus” uz “ievēlē uz 5 gadiem Konsistorijas 2. prezidija padomnieku, Konsistorijas padomnieku-mantzini un 4 Konsistorijas padomniekus, kā arī 3 Konsistorijas padomnieka kandidātus ar ordinācijas stāžu ne mazāku par 5 gadiem garīgajām personām”. Ierosināts svītrot apakšpun-

⁷²⁰ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 49. l., 99. lp.

⁷²¹ LELB arhīvs, 1. f., 2. apr., 148. l, lp. skaits nav numurēts.

ktus “j” un “p”;

6) § 34 ierosināts grozīt “Konsistorija ir Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns ar sēdekli Rīgas pilsētā” uz “Konsistorija ir Ģenerālās Sinodes pārstāve un lēmumu izpildītāja ar sēdekli Rīgā”;

7) § 35 ierosināts grozīt normu, ka nevis pirmais prezidija loceklis aizvieto arhibīskapu tā prombūtnes vai slimības gadījumā, bet gan Prezidija padomnieki;

8) § 38 aizvieto “balsis” ar “balstiesībām”;

9) § 40 palielināt Konsistorijas plenārsēdēm nepieciešamo kvorumu no 5 līdz 6 locekļiem;

10) visos pantos ir ierosināts aizvieto “Teoloģiskie kursi” ar “Teoloģijas seminārs”;

11) § 41.k apakšpunktu ierosināts papildināt ar “noteic arhibīskapa un Konsistorijas tehnisko darbinieku atalgojumus un reprezentācijas summas”;

12) § 42 ierosināts grozīt “Arhibīskapa nāves gadījumā vai arhibīskapam emeritējoties pēc 75 mūža gadu sasniegšanas, plenārsēde kopā ar revīzijas komisiju ievēl viņa vietas izpildītāju” uz “Arhibīskapa nāves gadījumā vai arhibīskapam emeritējoties, līdz jauna arhibīskapa ievēlēšanai, viņa pienākumus pilda Konsistorijas prezidija padomnieki. Prezidija padomnieka amata vakances gadījumā Konsistorijas plenārsēdē no Konsistorijas padomniekiem ievēlē viņa vieta izpildītāju”;

13) § 39 ierosināts grozīt “sasniedzot 75 gadu vecumu, arhibīskaps atstāj savu amatu un emeritējas. Arhibīskapam-emeritam Konsistorija maksā pensiju[..]” ar “Arhibīskapam, atstājot savu amatu emeritējoties, Konsistorija maksā pensiju[..]”.

Galvenie labojumi saistījās ar reālāku Ģenerālās Sinodes sasaukšanas periodu, izvirzīts jauns Konsistorijas locekļu un prāvesta kandidāta kritērijs – ne mazāk kā piecu gadu ordinācijas stāžs, arhibīskapa amatam vairs nav vecuma ierobežojuma – 75 gadi – kā iepriekš. Tie arī ir gandrīz vienīgie Satversmes labojumi, kurus LELB Konsistorija ieteica pieņemt XII Ģenerālajā Sinodē. 30 mācītāju parakstītais Projekts tika ignorēts. Tā vietā ieteiktie labojumi paredzēja instrumentus, ar kuru palīdzību nodrošināt, lai jaunās paaudzes mācītāji nevarētu ieņemt prāvestu un Konsistorijas locekļu amatus. Šie labojumi runāja paši par sevi. Līdzšinējais baznīcas vadības stils un izpratne ar šo labojumu palīdzību vēl vairāk nostiprināja savas pozīcijas. Tā vietā, lai baznīcas mācītāju vidē radušās jaunās vēsmas censtos integrēt sovjetizētajā baznīcas pārvaldē, baznīcas vadība vēl vairāk polarizējās un pozicionēja sevi kā stingrus vecās līnijas aizstāvjus.

Opozīcijas kustība pirms Ģenerālās Sinodes sāka piedzīvot šķelšanās pazīmes. Mācītāja R. Feldmaņa ietekmē no opozīcijas kustības septiņu mācītāju pamatkodola sāka

atšķelties mācītāji E. Bikše un A. Vaickovskis.⁷²²

7. Satversmes projekta noraidīšana XII Ģenerālās Sinodes sagatavošanas un norises kontekstā 1984. gada sākumā

Ilgi gaidītā XII Ģenerālā Sinode notika 1984. gada 25. februārī Sv. Jāņa draudzes baznīcas mazajā zālē.

Arhibīskaps J. Matulis savā pārskatā par aizvadīto starpsinožu periodu norādīja, ka Konsistorijas kancelejas darbā “radies labvēlīgs risinājums”, izveidots “veselīgs” pensiju fonds, no kura var izmaksāt “tīri pieklājīgas summas” emeritētajiem garīdzniekiem. Arhibīskaps aicināja klātesošos darīt visu, lai Teoloģijas semināra studentu skaits palielinātos, un norādīja uz korektām attiecībām ar valsti, tika izteikta pateicība valstij par līdzšinējo iespēju netraucēti darboties. Pārskata noslēguma daļā arhibīskaps sacīja, ka “nedomāju, ka vēl kas īpaši jāskaidro, jūs jau paši ziniet, kā risinājies Konsistorijas darbs. Mūsu Baznīcas skaitliskais sastāvs nav palielinājies – vispārējā skaitā samazinājies, gluži dabīgi, ka tas tā ir. To jūs labāk ziniet katrs pie sevis, savās draudzēs. Gribu tikai apliecināt, ka visos darba gados neesmu nevienu no jums apvainojis, neesmu uzbrucis un esmu izturējies korekti un atbilstoši kristīgajai cieņai.”

Sinodes vadītājs J. Bērziņš, uzaicinot nolasīt Satversmes komisijas ziņojumu, norādīja, ka “darbs pie mūsu Baznīcas Satversmes caurskatīšanas ir tikai iesākts un tas tiks turpināts”. Satversmes komisijas⁷²³ loceklis R. Feldmanis savā ziņojumā norādīja, ka labojumiem ir divējāds raksturs – labojumi teksta redakcijā un labojumi, kas izriet no baznīcas pašreizējās darba prakses. Pēc labojumu nolasīšanas R. Feldmanis piebilda, ka “Satversmes komisija saņēmusi vairākus projektus, kas tiks apspriesti, darba gaitā tiks pieaicināti arī attiecīgo projektu autori, bet Satversmes komisija noraida dažu iesniegumu kategorisko formu, visi ienākušie priekšlikumi tiks apspriesti vienādi”. A. Beimanis izteicās, ka nolasītie labojumi pirms Sinodes neesot izsūtīti visiem sinodāļiem, lai viņi varētu ar tiem savlaicīgi iepazīties, uz ko savukārt komisijas loceklis J. Bērziņš norādīja, ka “tam nav iznācis laika”. Tāpat J. Bērziņš arī aicināja labojumus “tūlīt akceptēt un pieņemt, jo mums nav daudz laika, jo šie jaunie Satversmes panti tūdaļ būs jālieto pie nākošajiem dienaskārtības punktiem” un noraidīja A. Vaickovska ieteikumu diskutēt un balsot par katru grozījumu atsevišķi. J. Bērziņa nostāja liecināta

⁷²² Intervija ar M. Plāti, 2013. gada 23. janvārī.

⁷²³ Komisiju bija izveidojusi Konsistorija 1983. gada 7. decembrī, un tās sastāvs bija arhibīskaps (priekšsēdētājs), R. Akmentiņš, J. Bērziņš, K. Broks, R. Feldmanis, K. Gailītis. Pēdējā sēde notikusi 17. februārī. Komisijas izveidošanas laiks liecina, ka līdz opozīcijas iesniegtajam Satversmes projektam nopietns darbs pie Satversmes izmaiņām netika plānots.

par stingru apņēmiņu nekādā gadījumā nesākt plašāku diskusiju par Satversmes labojumiem. J. Bērziņš nereaģēja arī uz M. Plātes norādi, ka Satversmes jautājums ir daudz svarīgāks par citiem jautājumiem, jo nākamā Sinode tiks sasaukta tikai pēc 7 gadiem. Tomēr, pateicoties A. Vaickovska un A. Beimaņa uzstājībai, vispirms tomēr notika balsošana par to, vai jāpieņem uzreiz visi Satversmes grozījumi, neiedziļinoties atsevišķās detaļās, vai arī jāapspiež katrs labojums atsevišķi. Par labojumu pieņemšanu bez apspriešanas nobalsoja 37 sinodāļi, pret bija 3, bet 4 atturējās. Tūdaļ pēc tam notika balsojums par nolasīto labojumu pieņemšanu. Par šiem labojumiem nobalsoja 35, 4 bija pret, bet 3 atturējās.

Šie abi balsojumi pilnīgi skaidri parādīja, ka opozīcijas kustības idejas nebija guvušas Ģenerālās Sinodes locekļu atbalstu. Opozīcijas kustības viedokli atbalstīja tikai daži sinodāļi. Tikai 18% no sinodāļiem bija gatavi, balsojot pret vai atturoties, nepieņemt valdošajai baznīcas politikai un aizstāvēt lielāku pārmaiņu nepieciešamību vai vismaz diskusijas par tām. Opozīcijas kustībai pat neizdevās panākt sava Projektu apspriešanu Ģenerālajā Sinodē. Baznīcas vadība (arī Ģenerālās Sinodes locekļi) neņēma vērā 30% savas baznīcas mācītāju, viņu vidū arī daudzu vecās paaudzes mācītāju, domas, neļaujot Ģenerālajā Sinodē pat diskutēt par iesniegto projektu. Lai nodrošinātu, ka arhibīskapam J. Matulim nav jāatstāj amats pēc 75 gadu vecuma sasniegšanas 1986. gadā, tika mainīta Satversme, atceļot vecuma ierobežojumu.

Nākamais Sinodes darba kārtības punkts bija arhibīskapa vēlēšanas, jo saskaņā ar Baznīcas Satversmi⁷²⁴ pēc diviem Ģenerālās Sinodes sasaukuma periodiem jānotiek viņa turpmākā darba pilnvaru apstiprināšanai. J. Bērziņš pirms balsojuma sacīja runu, kas daudzējādā ziņā līdzinājās slavas dziesmām padomju vadoņiem. Šķita, ka no J. Matuļa personas ir atkarīga visas baznīcas labklājība un nākotne. Taču J. Bērziņš nebija vienīgais, kurš savā runā glorificēja arhibīskapu. Protams, padomju laikā arhibīskapa personībai bija izšķiroša nozīme. To apliecināja arī pieminētais Lietuvas baznīcas piemērs. Tomēr šo nozīmi nevajadzētu pārvērtēt. To, ka vienkārša cieņa ir pārvērtusies vadoņa godināšanā, varēja redzēt apslēptā veidā – “to izpauž tādi smalki tverami simptomi kā godbijīgais tonis, ar kādu tiek izrunāts godināmā vārds, kā absolūta paļāvība uz viņa vārdiem, kā sašutums, ar kādu tiek noraidītas katras šaubas par viņu.”⁷²⁵ Balsojums par “līdzšinējo arhibīskapa kandidatūru” bija vēl pārliecinošāks. Neviens nebalsoja pret, vien 3 atturējās.

8. Satversmes reformas mēģinājuma nozīme

⁷²⁴ § 33.j

⁷²⁵ Roberts Mihelss, *Partijiskuma socioloģija*, 96. lpp.

“Norādīt uz problēmām ir ikviena patiesa un godīga cilvēka uzdevums, pat ja viņš nenāk ar rīcības plānu. Taču [...] rīcības plānu ir bijis daudz, bet pēc to alergiskas uztveres vairs top runāts tikai par problēmām.” (J. Rubenis)⁷²⁶

Šis mācītāja J. Rubeņa izteikums kādā no pēcsinodes mācītāju konventiem Grobiņas prāvesta iecirknī tēlaini atspoguļo rezignēto gaisotni opozīcijas kustības dalībnieku vidū. Ģenerālā Sinode un Konsistorija, kas atradās padomju režīma un partijas kontrolē un pārraudzībā, ar nomenklatūrai raksturīgo pašsaglabāšanās instinktu opozīcijas kustības aktivitātes uztvēra nevis kā iespēju baznīcai pašai veicināt iekšēju alternatīvu brīvas domu apmaiņas, savstarpējās uzticēšanās un atklātības telpu, bet gan kā apdraudējumu savām varas pozīcijām, kuras tika aizplīvuots ar turēšanos pie “nemainīgām” vērtībām un “tēvu” mantojuma. Kā norāda M. Plāte: “Pretspēks bija ļoti liels un neapzināts”.⁷²⁷ 1984. gadā nebija vēl nobrieduši nepieciešamie ārējie apstākļi un arī pietiekami iekšējie resursi, kas rosinātu reālas pārmaiņas baznīcā. Opozīcijas aktivitātes palika iekšēja procesa līmenī, neuzrunājot plašākus sabiedrības slāņus. I. Ījabs norāda, ka “vēlīno ļeņinisko režīmu pamatā vairs nebija fizisks terors un iznīcības draudi, bet gan ievērojamas cilvēku daļas gatavība pieņemt režīma spēles noteikumus, tādējādi veicinot to stabilitāti. Ļeņiniskie režīmi veiksmīgi manipulēja ar cilvēka vēlmi pēc profesionālas karjeras, materiālas labklājības un sociāla prestiža, lai motivētu indivīdus pakļauties aparāta prasībām.”⁷²⁸ Šī gatavība pieņemt režīma spēles noteikumus vēl bija pietiekami stipra, M. Gorbačova “perestroikas” reforma vēl nebija sākusies, ar padomju režīma palīdzību baznīcā pie varas nākusī paaudze vēl pietiekami piesardzīga un bailīga, lai uzdrošinātos sekot opozīcijas pārstāvju jauneklīgajam maksimālismam. “Ir nepieciešama nevis revolūcija, nevis konformisms cerībā izmainīt režīmu no iekšpuses, bet gan pakāpeniska cilvēktiesību un demokrātijas principu paplašināšana, rēķinoties ar situācijas specifiskajiem ierobežojumiem.”⁷²⁹

Atšķirībā no problēmas noliegšanas un izvairīšanās pirmssinodes politikas, 1984. gadā Konsistorija sakopoja savus spēkus un pulcējās sēdēs daudz biežāk. Tas noteikti bija saistīts ar ārējā apdraudējumu zudumu, jo Ģenerālā Sinode bija pagājusi un arī opozīcijas kustības pārstāvji bija izvēlējušies samērā mērenus līdzekļus (vēstules, Satversmes projekts utt.), kas ļāva baznīcas vadībai mazāk satraukties par jauno mācītāju eventuāli neprognozējamo rīcību.

1984. gadā kopumā notika 6 Konsistorijas plenārsēdes. 21. jūnija plenārsēde⁷³⁰ bija sa-

⁷²⁶ Grobiņas prāvesta iecirkņa mācītāju konventa 1984. gada 2. jūlija protokols, 3. lpp.

⁷²⁷ Intervija ar Modri Plāti, 2013. gada 18. janvārī

⁷²⁸ Ivars Ījabs, op. cit., 193. lpp.

⁷²⁹ Ivars Ījabs, op. cit., 195. lpp.

⁷³⁰ LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 42. l, lp. skaits nav numurēts.

saukta, lai veicinātu dažādu grupējumu savstarpējo tuvināšanos baznīcā, tāpēc līdz ar Konsistorijas locekļiem sēdē piedalījās arī A. Beimanis, M. Plāte, A. Vaickovskis, J. Rubenis un A. Kavacis. Sēdē arhibīskaps norādīja, ka izveidojies atsevišķs grupējums, kura vadītājs esot M. Plāte. J. Bērziņš izteicās, ka “mūsu baznīcā radies neciešams stāvoklis, šķeltniecisks stāvoklis”. Viņš aicināja pārtraukt piesūtīt Konsistorijai dažādus rakstus kā līdz šim, iecirkņu konventiem nodarboties tikai ar saviem un ar teoloģiskajiem jautājumiem, dievkalpojumos pieturēties pie Agendas un baznīcas tradīcijām, un attiecībās ar baznīcas vadību ievērot elementārus pieklājības noteikumus. Prāvests V. Ozoliņš puda viedokli, ka jaunajiem mācītājiem par agru groži iedoti rokās un vecās paaudzes vārdā aicināja neradīt augoni baznīcas miesā. M. Plāte pret to kategoriski iebilda. Viņš noliedza, ka pastāvētu kāds grupējums, kura vadītājs viņš būtu, un uzsvēra, ka tas, ka groži iedoti rokās jauniem mācītājiem, ir “mūsu realitātes” jautājums. Konsistorijas sekretārs K. Gailītis norādīja, ka “mums ir jāpakļaujas ārpus baznīcas stāvošām varām, kāda kārtība vienmēr ir pastāvējusi”.

Procesi, kas LELB risinājās 1982.–1984. gadā, atklāja, ka padomju režīma ietekmes un vajāšanu gadu desmitos izstrādājusies baznīcas politikas tendence par galveno uzdevumu uzskatīt pašsaglabāšanos un pēc iespējas neuzkrītošākas darbības nodrošināšanu kļuvusi par noteicošas baznīcas garīdznieku daļas “iekšējo cenzoru”. Uzdrīkstēties publiski – Ģenerālajā Sinodē – diskutēt par baznīcas situāciju atļāvās tikai daži mācītāji. Tomēr gandrīz 1/3 mācītāju bija gatava atzīt pārmaiņu nepieciešamību, to apliecina samērā lielais jaunā Satversmes projekta atbalstītāju skaits. Lai arī apskatāmajā laika posmā baznīcas vadošo garīdznieku un laju vairākums vēl nebija gatavi pārmaiņas publiski atbalstīt, pat noliedzot krīzes pastāvēšanu, tomēr nozīmīgas mācītāju daļas spēja kritiski un atklāti palūkoties uz baznīcas institucionālo sistēmu bija izšķirošs iemesls kustības “Atdzimšanas un atjaunošanās” attīstībai LELB, kas rezultējās 1989. gada XIV Sinodes lēmumos.

Neskatoties uz reliģijas apspiešanu un baznīcas atrašanos upura lomā, nereti arī paši baznīcas vadības pozīcijās esošie garīdznieki nevairījās kļūt par antireliģiozās politikas adeptiem un daļu no baznīcas apspiešanas un vajāšanas mehānisma.⁷³¹ Revolucionārie notikumi Austrumeiropas valstīs katalizēja arī pašas baznīcas apspiestās garīdzniecības cīņu iekšbaznīciskajās attiecībās. Runa galvenokārt ir par spriedzi starp baznīcai piederošo sabiedrības daļu un politiski kolaboracionālistisko baznīcas hierarhiju, kura sevi vairāk vai mazāk bija politiski un garīgi diskreditējusi.

⁷³¹ Otto Luchterhandt, “Neuere Entwicklungen der Religionsgesetzgebung in Osteuropa,” *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 35 (1990): 283.

SECINĀJUMI

Ar sinodālo pārvaldes principu tiek saprasta vēsturiski radusies un vēlāk tiesiski nostiprināta sinodālā baznīcas vadības būtība, kas atsevišķo baznīcas daļu integrē universālajā baznīcā. Sinodālais pārvaldes princips ir svarīgākais tiesiskais elements sinodāli veidotā baznīcas satversmē. Sinodālais pārvaldes princips un ar to saistītās dažādās baznīcas vadības un pārvaldes sistēmas, struktūras un institūcijas savā izcelsmē ir pamatotas arī agrīnās baznīcas tiesiskajā uzbūvē un praksē. Evaņģēliskās baznīcas izpratnē sinode ir centrālais baznīcu vadošais elements un ir baznīcas iekšējās daudzveidīgās kalpošanas un daudzveidīgās pārstāvniecības zīme.

Tomēr tādas sinodālā pārvaldes principa izpausmes kā sinode kā baznīcas augstākā lēmēj institūcija vai draudzes padome kā draudzes augstākā lēmēj institūcija pastāv samērā nesen un pilnībā izveidojās tikai 20. gadsimta pirmajā pusē. Jau 19. gadsimtā līdz ar parlamentu politiskās nozīmes palielināšanos arī tā laika sinodes sāka, piemēram, Vācijas zemju baznīcās, pārstāvēt baznīcu iepretī valsti pārstāvošajai baznīcas pārvaldes iestādei – konsistorijai. Pēc I Pasaules kara, kad Eiropā veidojās demokrātiskas nacionālās valstis un pašsaprotama kļuva ideja, ka vara pieder tautai, sinode kā garīdznieku un laju baznīcu pārstāvošais un vadošais kopums kļuva par baznīcas vispārējo pārstāvi un veidoja baznīcas lēmējvaru, kā arī ievēlēja tās izpildvaru.

LELB sinožu un no tās atvasināmo institūciju rašanās, loma un attīstība līdz 1940. gadam ir cieši saistīta ar baznīcas vadības modeļu attīstību evaņģēliskajās un luteriskajās baznīcās Vācijā un Zviedrijā. Tāpēc LELB sinodāli episkopālā baznīcas vadības un pārvaldes modeļa izveidošanās atspoguļo dažādo sinožu modeļu attīstību evaņģēliskajās baznīcās Vācijā un tās ietekmi uz baznīcas vadības strukturālo reformu mēģinājumiem luteriskajā baznīcā Krievijas impērijā (diemžēl pašu luterisko baznīcu pārvaldes modeli Krievijas impērijā neskarot). Lēmumi mainīt pastāvošo konsistoriālo baznīcas iekārtu uz sinodālo tika pieņemti ne tikai jauno nacionālo valstu un baznīcu veidošanās iespaidā un tādēļ, ka sabrukušās impērijas vietā sāka veidoties jauna valstiskā iekārta, bet arī pastāvošās baznīcas iekārtas kritikas dēļ.

Luteriskās baznīcas satversmes projekti Latvijā kopš 1919. gada reprezentēja no valsts varas autonomu baznīcu, kura pati nosaka un vada savu dzīvi ar sinožu, konsistoriju, draudžu sapulču un padomju starpniecību. 1928. gada LELB Satversmē sinodālās iekārtas principi bija izveidoti līdzīgi – draudzes padome, prāvesta iecirknis un tā sinode, vispārējā Sinode kā augstākā lemjošā un likumdevēja iestāde ar visu mācītāju un draudžu pārstāvju līdzdalību,

Sinodes ievēlēja Virsvalde, bīskaps kā mācītāju “mācītājs” un baznīcas garīgās dzīves un darbības pārraudzītājs un līdzsvarotājs.

LELB sinodāli episkopālās iekārtas un līdz ar to arī sinodālā pārvaldes principa lietderību sāka apšaubīt bīskaps K. Irbe 1931. gadā, bet viņa pēcnācējs arhibīskaps T. Grīnbergs un Virsvalde panāca sinodālās pārvaldes ierobežošanu ar Likuma par evaņģēliski luterisko baznīcu palīdzību 1934. gadā. Latvijas Sinode pēc 1932. gada vairs netika sasaukta un sadarbībā ar autoritāro valsts režīmu tika veikti priekšdarbi tādas jaunas baznīcas Satversmes izveidošanai, kas būtu saskaņota ar 1939. gada Likuma par baznīcām projektā paredzēto luteriskās baznīcas pārveidošanu par valsts baznīcu, kura atrastos pakļautībā valstij un zaudētu savu autonomiju un iespējas darboties saskaņā ar sinodālo pārvaldes principu.

Atteikšanās no sinodālās pārvaldes baznīcas vadības praksē padomju režīmam pēc II Pasaules kara atvieglāja sasniegt savus mērķus LELB sovjetizācijā un režīmam ļāva personu nelikumīgā iecelšanā par baznīcas vadītājiem. Šo pārmaiņu tiesiskā legalizācija notika 1948. gada marta “Ģenerālajā Sinodē”, šaurā un īpaši izraudzītu “sinodāļu” lokā pieņemot Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmi, tādējādi mainot baznīcas demokrātisko un sinodālo iekārtu arī tiesiski. Var apgalvot, ka laika posmā no 1946. gada marta līdz 1948. gada martam padomju režīms īstenoja varas pārņemšanu baznīcā gan praktiski, gan juridiski, piespiežot baznīcu pakļauties padomju antirelīģiskās politikas un prakses principiem. Jaunā baznīcas vadības sistēma atspoguļoja tās pašas tendences, kas raksturoja padomju institūciju un PSKP īstenoto valsts un sabiedrības pārvaldīšanu un totalitāro kontroli. Baznīcas sovjetizācija, kas tika īstenota ar pašas baznīcas vadības atbalstu, līdztekus daudziem citiem iemesliem neatgriezeniski iedragāja baznīcas tēlu, lomū, statusu, līdz ar to luteriskā baznīca daudz straujāk nekā katoļu baznīca zaudēja ietekmi sabiedrībā, draudžu locekļu skaitu, kļuva neaktīva un ieslīga stagnācijā. Var apgalvot, ka šī ciešā sadarbībā ar padomju režīmu ar maziem izņēmumiem bija luteriskās baznīcas vadības galvenā politika attiecībā ar valsti līdz pat 1989. gada aprīļa Sinodei. Padomju režīms izmantoja LELB vadību par instrumentu režīma tēla veidošanā un savas starptautiskās nozīmes nostiprināšanā un, iesaistot baznīcu “cīņā par mieru”, arī savu mērķu sasniegšanā aukstā kara kontekstā, maskējot savu patieso politiku un noliedzot nostāju pret reliģiju.

1948. gada Satversmē, kas ar 1951., 1968. un 1984. gadā veiktajiem labojumiem bija spēkā līdz 1989. gada aprīlim, atspoguļojas visu padomju tiesiskumu raksturojošās īpašības – iluzora demokrātija un pārmērīga centralizācija. Tā paredzēja, ka draudzes vienīgais uzdevums ir noturēt dievkalpojumus, līdz ar to draudze no izglītojošas un cilvēka personību veidojošas un dziedinošas kopības tās sovjetizētajā modifikācijā kļuva par kulta noturēšanas

kopību. Šī Satversme praktiski sagrāva draudzes sinodālo pārvaldības modeli, radot varas, atbildības un kompetences vakuumu, sašaurinot draudzes vadības atbildību līdz dievnama ēkas lietošanas un uzturēšanas pienākumam. Draudžu pārstāvju veidotā sinodālā baznīcas pārvalde tika aizstāta ar prāvestu iecirkņu pārstāvju pārvaldi, vienlaikus atņemot iespējas šiem prāvestu iecirkņiem ietekmēt baznīcas vadību. Latvijas Sinode tika aizstāta ar 8 reizes mazāku Ģenerālo Sinodi, kas darbojās tikai kā “demokrātisks” un “sinodāls” aizsegs arhibīskapa un Virsvaldes darbībai. Sinodālās pārvaldes vietā faktiski nāca episkopāla pārvalde padomju režīma vadībā, ko veidoja arhibīskaps un viņam pietuvināti cilvēki. To apliecināja arī baznīcas iekārtas nosaukums Satversmē – episkopāli sinodāla. Kopumā vērtējot, 1948. gada Satversme atradās lielākā kontinuitātē ar padomju režīma likumiem un normatīvajiem aktiem par reliģiskajām organizācijām un Nolikumu par Krievijas pareizticīgas baznīcas pārvaldi nekā ar 1928. gada Satversmi.

Arhibīskapa G. Tūra 1951. gada mēģinājums strukturāli mainīt baznīcas pārvaldes un vadības institūcijas, izveidojot reālu episkopāli autoritāru pārvaldes modeli, par galveno baznīcas vadības institūciju veidojot arhibīskapa padomi, cieta neveiksmi, jo padomju režīms nevēlējās vēl vairāk nostiprināt arhibīskapa varu un lomu baznīcas vadībā.

Virsvaldes (vēlāk Konsistorijas) ilglaicīgajā sastāvā no 1948. gada līdz pat 80. gadu beigām atspoguļojās analogija ar padomju nomenklatūru. Baznīcas vadības amatus, līdzīgi kā padomju nomenklatūrā, bieži vien ieņēma nevis kompetentākie, bet politiski lojālākie un padomju režīmam izdevīgākie cilvēki, ar kuriem režīms varēja vislabāk sadarboties.

1968. gada labojumi Satversmē lielā mērā bija saistīti ar to, ka pret G. Tūru izveidojās opozīcija, kas vēlējās ierobežot nākamā arhibīskapa vienpersonisko varu. Daļa no līdzšinējiem arhibīskapa pienākumiem tika uzticēta Virsvaldei, kas ieguva “Konsistorijas” nosaukumu. Baznīcas iekārtas nosaukumu mainīja uz “sinodāli episkopāla”, kas bija viena no norādēm, ka episkopālā pārvalde tiek ierobežota, atjaunojot dažus 1928. gada Satversmes principus un pat pantus. No otras puses, citi Satversmes labojumi draudzes un mācītājus vēl vairāk attālināja no baznīcas vadības un Satversmē pausto izpratni par draudzi un baznīcu vēl ciešāk pielāgoja PSRS likumiem par reliģiskajām apvienībām un organizācijām.

Pirmā publiskā nepakļaušanās kustība, kurā iesaistījās vērā ņemams baznīcas mācītāju skaits, izveidojās 80. gadu sākumā. Par šīs kustības mērķiem kļuva baznīcas kā garīgas institūcijas autoritātes nostiprināšana padomju sabiedrībā, sinodālo un demokrātisko pārvaldes principu atjaunošana baznīcas vadībā – pārvaldes sistēmas reformēšana, arhibīskapa vienvaldības ierobežošana, baznīcas autonomijas palielināšana un atkarības mazināšana no padomju varas institūcijām, kā arī publiskas autentiskas un patiesas domu apmaiņas un brīvas

viedokļu paušanas telpas izveidošana mācītāju konventu ietvaros.

Kustības izstrādātajā Satversmes projektā bija ietverti baznīcas pārvaldes modeli mainoši jaunievedumi. Būtiskākie no tiem bija arhibīskapa amata likvidēšana un Ģenerālās Sinodes izpildinstitūcijas – Bīskapu padomes – izveide, kura sastāvētu no 5 līdztiesiskiem bīskapiem, aizstājot Konsistoriju. Līdzīgi kā 1968. gadā panāktie Satversmes labojumi, arī opozīcijas kustības izveidotais modelis vēlējās mazināt arhibīskapa un Konsistorijas prezidija institūciju vienpersonisko varu un stagnatīvo raksturu. Tomēr galvenais Satversmes projekta mērķis bija atjaunot to baznīcas vadības kompetences un atbildības apjomu, kāds tai bija paredzēts 1928. gada Satversmē. Otrs mērķis bija ierobežot padomju režīma iespējas manipulēt ar arhibīskapu, palielinot bīskapa varu iepretī valstij kā galveno baznīcas varas subjektu. Līdztekus šis projekts baznīcas vadības līmenī nepiedāvāja nevienu risinājumu, kas paplašinātu sinodālo pārvaldes principu. Vienlaikus Bīskapu padome bija nozīmīgs mēģinājums demokratizēt baznīcas vadības episkopālo aspektu.

Tomēr LELB neizmantoja 80. gadu sākumā radušās iespējas baznīcas pārvaldei iziet no stagnācijas un atjaunot baznīcas iekšējo dzīvi. Tā vietā, lai opozīcijas kustības aktualizētos jautājumus izskatītu pēc būtības, Ģenerālā Sinode 1984. gadā pieņēma vairākus labojumus Satversmē, kuri liedza jaunākās paaudzes mācītājiem, no kuriem daudzi pārstāvēja opozīcijas kustību, ieņemt prāvestu un Konsistorijas locekļu amatus. Baznīcas vadības nespēja un nevēlēšanās veidot dialogu ar opozīciju vēl vairāk attālināja vadību no draudzēm un mācītājiem, kas 80. gadu beigās noveda pie radikālas konfrontācijas ar opozīcijas izveidoto kustību “Atdzimšana un atjaunošanās” un sovjetizētās baznīcas vadības gāšanas 1989. gada aprīlī Ģenerālajā Sinodē.

LELB procesi 1982.–1984. gadā atklāja, ka padomju režīma ietekmes un vajāšanas gadu desmitos izstrādājusies baznīcas politikas tendence par galveno uzdevumu uzskatīt pašsaglabāšanos un pēc iespējas neuzkrītošāku darbību bija kļuvusi par lielākās daļas baznīcas garīdznieku “iekšējo cenzoru”. Lai arī gandrīz 1/3 mācītāju bija gatava atzīt pārmaiņu nepieciešamību, vairākums vadošo garīdznieku un laju vēl nebija gatavi pārmaiņas atbalstīt publiski un krīzes pastāvēšanu baznīcā noliedza.

Labākai izpratnei par LELB vēsturi padomju režīma periodā, nepieciešami padziļināti pētījumi par opozīcijas kustības izveidošanos 80. gadu sākumā un tās ietekmi uz draudžu dzīvi, ieguldījumu pārmaiņās evaņģēlija pasludinājuma saturā un spēju jēgpilni uzrunāt no baznīcu kancelēm arī “padomju cilvēku”, kā arī pētījumi par opozīcijas kustības darbību kā vienu no impulsiem, kas veicināja padomju režīma sabrukumu Latvijā 80. un 90. gadu mijā.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Nepublicētie avoti

Latvijas Valsts Vēstures arhīvs (LVVA)

1. LVVA, 1370. f. (Iekšlietu ministrijas Baznīcu un konfesiju departaments (Rīga)), 1. apr., 10., 58., 1483., 1603., 1731., 2314., 2316., 2335., 2339., 2840., 2842., 2850. l.
2. LVVA, 6636. f. (Latvijas Evaņģēliski luteriskās Baznīcas Virsvalde (Rīga)), 2. apr., 78.; 3. apr., 37.; 5. apr., 3., 12.l.

Latvijas Valsts arhīvs (LVA)

1. LVA, 1419.f. (PSRS Ministru Padomes Reliģijas lietu padomes pilnvarotais Latvijas PSR), 3. apr., 192., 211., 280., 281., 282., 292., 293.l., 294., 295. l.
2. LVA, 1448.f. (PSRS Ministru Padomes reliģijas kulta lietu padomes pilnvarotais Latvijas PSR pie Latvijas PSR Ministru Padomes), 1. apr., 184., 185., 186. l., 187. l., 189., 241., 242., 244., 246., 247., 249., 253. l.

Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhīvs (LELB arhīvs)

LELB arhīvs, 1. f., 3. apr., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 15., 32., 33., 34., 39., 40., 42., 45., 49.; 2. apr. 145., 148. l.

Privātarhīvi

1. Jura Rubeņa privātarhīvs
2. Modra Plātes privātarhīvs
3. Aivara Beimaņa privātarhīvs

Publicētie avoti

Preses izdevumi

1. Adamovičs, L. "Baznīcas likuma pirmais paragrāfs". *Svētdienas Rīts* 8 (19.02.1922.): 2.–3. lpp.
2. Adamovičs, L. "Baznīcas likuma pirmais paragrāfs", *Svētdienas Rīts* 9 (26.02.1922.): 2.–3. lpp.
3. Ahren, Per-Olov. "Staat und Kirche in Schweden". *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 10 (1963/64): 22–45.
4. Altnurme, Riho. "'Religious Cults', particularly Lutheranism, in the Soviet Union in 1944–1949". *Trames* 1 (2002): 3–16.
5. Anaškin, G. "O svobođe sovesti i sobluženiji zakonoģaželstva o reģioznoh kuļtah [Par apziņas brīvību un likumdošanas ievērošanu par reliģiskajiem kultiem]". *Sovetskoje gosudarstvo i pravo [Padomju valsts un tiesības]* 1 (1965): 39–45.
6. Benn, Ernst-Viktor. "Entwicklungsstufen des evangelischen Kirchenrechts im 19. Jahrhundert". *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 15 (1976): 2–19.
7. Gintere, Sandra un Ilma Zālīte. "Ieskats Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas vēsturē". *Ceļš* Nr. 1.44 (1992): 97.–105. lpp.
8. Grundmann, Siegfried. "Verfassungsrecht in der Kirche des Evangeliums". *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 11 (1964/65): 39–50.
9. *LPSR AP un Valdības Ziņotājs* 44, 1976.
10. Luchterhandt, Otto. "Neuere Entwicklungen der Religionsgesetzgebung in Osteuropa". *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 35 (1990): 283–318.
11. Mankusa, Zanda. "Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas mācītāju darbība laika posmā no 1954. līdz 1964. gadam". *Ceļš* Nr. 53 (2001): 10.–106. lpp.
12. Odincov, M. "Gosudarstvo i cerkov v godi voini: Dokladnije zapiski predsedakeļei Soveta po ģelam Russkoi pravoslavnoi cerkvi i Soveta po ģelam reģioznoh kuļtov pri SNK SSSR. 1945 g. Komentarii i publiķacija dokumentov [Valsts un baznīca kara gados: PSRS TKP Krievu pareizticģās baznīcas lietu padomes un Reliģijas kulta lietu padomes referātu tēzes, 1945. g. Komentāri un dokumentu publikācijas]. *Istoričeskij arhiv [Vēstures arhīvs]* 4 (1995): 117–135.
13. Pirson, Dietrich. "Dekonzentration im Bereich der Kirchenleitung". *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 33 (1988): 129–152.
14. Rozentāls, Linards. "Ieskati diskusijās par sinodālās pārvaldes ieviešanu Latvijas evaņģēliski luteriskajā Baznīcā Vācijas un Krievijas impērijas likumdošanas kontekstā". *Ceļš* Nr. 61 (2011): 179.–200. lpp.
15. Rozentāls, Linards. "Sinodāli episkopālā iekārta Latvijas evaņģēliski luteriskajā

- baznīcā laikposmā no 1931. līdz 1940. gadam”. *Ceļš* Nr. 62 (2012): 148.–170. lpp.
16. Smend, Rudolf. “Zur neueren Bedeutungsgeschichte der evangelischen Synode”.
Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht 10 (1963/64), 248–264
17. *Valdības Vēstnesis* 24 (28.08.1919.):1.–6. lpp.
18. *Valdības Vēstnesis* 61 (14.11.1919.):1.–6. lpp.
19. *Valdības vēstnesis* 8 (11.01.1922.):1.–4. lpp.
20. *Valdības vēstnesis* 19 (24.01.1922.):1.–4. lpp.
21. *Valdības Vēstnesis* 47 (26.09.1919.):1.–6. lpp.
22. *Valdības Vēstnesis* 188 (22.08.1928.): 1.–8. lpp.
23. *Valdības Vēstnesis* 217 (26.09.1934.): 1.–8. lpp.
24. *Valdības Vēstnesis* 290 (21.12.1934.): 1.–12. lpp.
25. Weeber, Rudolf. “Personalitätsprinzip und landeskirchliches territorialprinzip”.
Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht 7 (1959): 375–384.
26. Wendt, Gunther. “Kirchenleitung und Synode”. *Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht* 11 (1964/1965): 65–88.
27. Zikmane, Elīza. “Valsts un Latvijas ev. lut. Baznīcas attiecības laika posmā no 1965. līdz 1985. gadam”. *Ceļš* Nr. 53 (2001), 107.–202. lpp.

Brošūras

1. *Latviešu evaņģēlisko luterāņu mācītāju sapulces protokoli Petrogradā 9. un 10.03.1916.* Petrograda: 1916.
2. *Kurzemes mahzitaju un draudschu delegatu Sinode, Jelgawā, no 9. lihdz 12. aprihlim 1920. g. Protokols.* [Latvija], 1920.
3. *Latvijas ewaņģeliskās luteriskās baznīcas draudschu mahzitaju un preekschtahwju Sinodes sehschu Protokoli, Rīgā, 1922. gadā no 21. lihdz 24. februārim.* Rīga: Latvijas Lauksaimnieku Centralbiedrības spiestuve, 1922.
4. *Latvijas evaņģēliskās luteriskās baznīcas Sinodes sēžu Protokoli Rīgā, 1923. gadā no 11. līdz 13. dec.* Rīga: A/S “Izdevējs”, 1923.
5. *Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas IV Sinodes Protokoļi Rīgā, 1925. gadā no 25. līdz 28. febr.* Rīga: J. Lukstiņa un b-dru spiestuve, 1925.
6. *Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas V Sinodes Protokoli Rīgā, 1928. gadā no 6. līdz 9. martam.* Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. grāmatspiestuve, 1928.
7. *Latvijas Evaņģēliskās Luteriskās Baznīcas VI. Sinodes protokoļi Rīgā, 1931. gadā 7.,*

- 8., 8., 9. un 10. aprīlī. Rīga: Valtera un Rapas akc. sabiedrības spiestuve, 1931.
8. *Latvijas Evaņģēliski Luteriskās Baznīcas Sinodes protokoļi Rīgā VII. (ārkārtējas) – 1931. g. novembrī un VIII. – 1932. g. 29., 30., un 31. martā.* Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības spiestuve, 1932.
9. *Latvijas Evaņģēliskās Luteriskās Baznīcas Satversme. (Uz Latvijas sinodes lēmuma pamata pieņemta galīgā veidā Sinodes komisijas 1928. gada 26. janvāra sēdē).* Rīgā: Valtera un Rapas akc. sab. grāmatspiestuve, 1928.

Likumu krājumi

Codex des Kanonischen Rechtes. Bonn: Verlag Butzon&Bercker Kevalaer, 2001.

Interneta resursi

1. Feldmanis, Roberts. “Kārlis Irbe, Latvijas evaņģēliski luteriskas Baznīcas pirmais bīskaps 1861–1934”, [skatīts 12.07.2014.]. Pieejams: www.robertsfeldmanis.lv/?ct=teologiski_raksti_2&&fu=a&id=12.
2. Gavriļins, Aleksandrs. “Gazeta “Tēvija” o reļigiū i Cerkvi na terotorii Latvii v 1941-1945 gg [Avīze “Tēvija” par reliģiju un baznīcu Latvijas teritorijā 1941. - 1945. g]”. Starptautiskais zinātniski praktiskais seminārs “Reliģioznije svobodī v epohu mira i voini [Reliģiskās brīvības miera un kara laikmetā]”, Krievijā, Sanktpēterburgā, 17.–18.06.2005, [skatīts 08.11.2011.]. Pieejams: <http://www.rusoir.ru/news/24-06-2005-0-19-21.html>.
3. “Konstitucija (osnovnoi zakon) SSSR [PSRS Konstitūcija (pamatlikums)], [skatīts 03.07.2014.]. Pieejams: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm#10>.
4. “Zakon o graždanstve SSSR [Likums par PSRS pilsonību], [skatīts 03.07.2014.]. Pieejams: www.sovetika.ru/sss/zakon01.htm.
5. “Zakon SSSR ot 19.08.1938 o graždanstve Sojuza Sovetskih Socialističeskih Respublik [1938. gada 19. augusta PSRS likums par Padomju Sociālistisko Republiku savienības pilsonību]”, [skatīts 21.06.2014.]. Pieejams: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=17090>.
6. Zschoch, Hellmut. *Die presbyterial-synodale Ordnung – Prinzip und Wandel.* Vortrag vor der Landessynode der Evangelischen Kirche im Rheinland in Bad Neuenahr am 9. Januar 2006, [skatīts 13.02.2013.]. Pieejams:

Izmantotā literatūra

1. Alpers, Benjamin L. *Dictators, Democracy, American Public Culture. Envisioning the Totalitarian Enemy, 1920s – 1950s*. London: The University of North Carolina Press, 2003.
2. Altnurme, Riho. “Die Estnische Evangelisch-Lutherische Kirche und der Sowjetstaat”. In hg. von Hartmut Lehmann und Jens Holger Schjorring. *Im Raederwerk des “real existierenden Sozialismus. Kirchen in Ostmittel- und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow*. Gottingen: Walstein Verlag, 2003.
3. Ārente, Hanna. *Totalitārisma izcelsme*. Tulk. J. Baldunčiks. Rīga: Elpa, 2000.
4. *Baznīcas kalendārs 1927*. Rīgā: Ev. lut. Baznīcas Virsvalde.
5. *Baznīcas kalendārs 1931*. Rīgā: Ev. lut. Baznīcas Virsvalde.
6. *Baznīcas kalendārs 1937*. Rīgā: Ev. lut. Baznīcas Virsvalde.
7. “Baznīcas Virsvaldes prezidenta un archibīskapa v.i. G. Tūra runa”. // *Baznīcas kalendārs 1948*. Rīga: b. izd., 1948.
8. Bensch, Rochus. *Neuere baltische Kirchenrechtsgeschichte: Der kirchenverfassungsrechtliche Rahmen des eigenständigen deutschen Kirchenwesens in Lettland und Estland (1919–1939) und die Kirchenverfassungen der Deutschen Ev.-Luth. Kirche Lettlands nach 1991*. Herzberg: Verlag Traugott Bautz, 2004.
9. Bergmanis, Aldis. “Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīcā no 1944. līdz 1968. gadam”. // *Teoloģija: teorija un prakse. Mūsdienu teologu raksti I*. Rīga: Zvaigzne ABC.
10. Besier, Gerhard. *Preussische Kirchenpolitik in der Bismarckära: die Diskussion in Staat und Evangelischer Kirche um ein Neuordnung der kirchlichen Verhältnisse Preussens zwischen 1866 und 1872. Veröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin, Bd 49*. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1980.
11. Besier, Gerhard and Katarzyna Stoklosa. *European Dictatorships: A Comparative History of the Twentieth Century*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Sholars Publishing, 2013.
12. Bleiere, Daina. *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
13. Bloks, Marks. *Vēstures apoloģija jeb vēsturnieka amats*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010.
14. Boshof, Egon et.al., *Grundlagen des Studiums der Geschichte: eine Einführung*. Koln,

- Weimar, Wien: Bohlau Verlag, 1994.
15. Brandt, H., H. M. Harder, M. Lindow, und Chr. Link, hg. *Lutherische Kirchenverfassungen Mitgliedkirchen des Lutherischen Weltbundes (LWB). Bd.1.* Lindow, 1999.
 16. Brodd, Sven-Erik. "The Deacon in the Church of Sweden". In: Gunnel Bordegard and Christine Hall, ed. *The Ministry of the Deacon.1. Anglican-lutheran Perspektive.* Uppsala: Nordic Ecumenical Council, 1999.
 17. Bultmann, Rudolf. *Das Urchristentum.* 4. Aufl. Dusseldorf: Patmos Verlag, 2005.
 18. Chrysostomos, Johannes. *Kirchengeschichte Russlands der neuesten Zeit. III. Band. Die russische Kirche in und nach dem Zweiten Weltkrieg.* Munchen/Salzburg: Anton Pustet Verlagsbuchhandlung, 1968.
 19. Chumachenko, Tatiana. Trans. and ed. Edward E. Roslof. *Church and State in Soviet Russia. Russian Orthodoxy from World War II to the Khrushchev Years.* New York: M. E. Sharpe, Inc, 2002.
 20. Dalton, Hermann. *Beitrage zur Geschichte der evangelischen Kirche in Russland (I). Verfassungsgeschichte der evangelisch-lutherischen Kirche in Russland.* Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1887.
 21. Feldmanis, Roberts. "Die lutherischen Kirchen im Baltikum des 19. Jahrhunderts". In Helmut Baier, hg. *Kirche in Staat und Gesellschaft im 19. Jahrhundert, Referate und Fachvortrage des 6. Internationalen Kirchenarchivtags Rom 1991.* Neustadt an der Aisch: Verlag Degener & Co., 1992.
 22. Florian, Anton J. *Staatlichkeit und Demokratisierung in Lettland. Entwicklung - Stand - Perspektive.* Wurzburg: Ergon Verlag, 2009.
 23. Freymann, R. von, uebersetz. und hrsg. *Gesetz fuer die Evangelisch-Lutherische Lirche in Russland, mit Erlaeuterungen nach Entscheidungen des Dirigirenden Senats, Erlassen des Ministers des Innern und Befehlen des General-Consistoriums.* Reval: Verlag von Franz Kluge, 1901.
 24. Friedrich, Carl J. *Totalitaere Diktatur.* Stuttgart: Kohlhammer, 1957.
 25. Friedrich, Otto. *Einfuehung in das Kirchenrecht.* Gottingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1961.
 26. Frost, Herbert. Hrsg. Martin Heckel, Stefan Muckel und Manfred Baldus. *Ausgewaehlte Schriften zum Staats- und Kirchenrecht. Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 65.* Tubingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 2001.

27. Gassenschmidt, Hans. "Die evangelisch-lutherische Kirche in der Sowjetunion 1917–1941", In hg. von Christoph Gassenschmidt und Ralph Tuchtenhagen. *Politik und Religion in der Sowjetunion 1917–1941. Schriften zur Geistesgeschichte des ostlichen Europa, Band 23*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001.
28. Gentile, Emilio. "The sacralization of Politics: Definitions, Interpretations and Reflections on the Question of Secular Religion and Totalitarianism". In *Totalitarian Movements and Political Religions, Vol. 1, Nr. 1*. London: Frank Cass, 2000.
29. German, Michael, zusamm. "Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten" vom 5.2.1794". In *Staatskirchenrecht und Kirchenrecht. Ausgabe für den Studienkurs zu Fragen des Kirchen- und Staatskirchenrechts in Pullach 2012*. Halle: Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, 2012.
30. Goebell, Walter. *Die Rheinisch-Westfälische Kirchenordnung vom 5. März 1835. Ihre geschichtliche Entwicklung und ihr theologischer Gehalt, 2 Band*. Duisburg: Otto Hecker, 1948.
31. Haering, Stephan, und Heribert Schmitz, hg. *Lexikon des Kirchenrechts*. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 2004.
32. Harnack, Adolf. *Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung un der Kirchenrechts in den zwei ersten Jahrhunderten*. Leipzig: J.C.Hinrichsche Buchhandlung, 1910.
33. Hauschildt, Eberhardt und U.Pohl-Patalong. *Kirche*. München: Gutersloher Verlaghaus, 2013.
34. Heussi, Karl. *Kompendium der Kirchengeschichte*. 11. Aufl. Tübingen: Verlag von J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), 1957.
35. Hirschhausen, Ulrike von. *Die Grenzen der Gemeinsamkeit. Deutsche, Letten, Russen und Juden in Riga 1860–1914. Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft. Band 172*. Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht, 2006.
36. Honecker, Martin. *Evangelisches Kirchenrecht. Eine Einführung in die theologischen Grundlagen*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2009.
37. "Hronika. Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dzīves gaita 1978. gadā". // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1979. gadam*. Rīga: b. izd., b. g.
38. Ījabs, Ivars. *Pilsoniskā sabiedrība. Epizodes politiskās domas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
39. Kahle, Wilhelm. *Symbioze und Spannung. Beiträge zur Geschichte des Protestantismus in den baltischen Ländern, im Innern des Russischen Reiches un der*

- Sowjetunion. Erlangen: Martin-Luther-Verlag, 1991.
40. Kahle, Wilhelm. *Wege und Gestalt evangelisch-lutherischen Kirchentums. Vom Moskauer Reich bis zur Gegenwart*. Erlangen: Martin-Luther Verlag, 2002.
 41. Kņazeva, E., G. Solovjova. *Ļuteranskije cerkvi i prihodi v Rossii XVIII-XX vv. Ć. 1. [Luteriskās draudzes Krievijā XVIII-XX gs. 1.d.]*. Sanktpēterburga: Litera, 2001.
 42. Kuhn, Oskar. *Das Wahlrecht der evangelischen Kirche in Deutschland und ihrer Gliedkirchen*. Hannover: Verlag des Amtsblattes der Evangelischen Kirche in Deutschland, 1967.
 43. Kohler, Karl. *Lehrbuch des deutsch-evangelischen Kirchenrechts*. Berlin: Verlag von Rether&Reichard, 1895.
 44. Kuttler, Friedemann. *Synode und Parlament*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2010.
 45. "Latvijas Ev.-lut. Baznīcas iecirkņu sinodes 1947. gadā". // *Baznīcas kalendārs 1948*. Rīga: b. izd., 1948.
 46. "Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas 1979. gada hronika". // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1980. gadam*. Rīga: b. izd., 1979.
 47. "Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dzīves 1980. gada hronika". // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1981. gadam*. Rīga: b. izd., 1980.
 48. Lechler, Gotthard Victor und Friedrich Wilhelm Stubner. *Geschichte der Presbyterial – und Synodalverfassung seit der Reformation*. Leiden: Noothoven van Goor, 1854.
 49. Lehmann, Hartmut. "Die Sakularisierung der Religion un die Sakralisierung der Nation im 20. Jahrhundert: Varianten einer komplementaeren Relation". In: *Religion im Nationalstaat zwischen den Weltkriegen 1918-1939*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2002.
 50. Lieber, Hans-Joachim. "Zur Theorie totalitaerer Herrschaft" . In *Politische Theorien von der Antike bis zur Gegenwart*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, Franz Spiegel Buch, Ulm, 1993.
 51. Lindhart, Poul Georg. "Skandinavische Kirchengeschichte seit dem 16. Jahrhundert". In Bernd Moeller, hg. *Die Kirche in ihrer Geschichte. Band 3, Lieferung M3*. Goettingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1982.
 52. Link, Christoph. *Kirchliche Rechtsgeschichte. Juristische Kurz-Lehrbücher*. Munchen: Verlag C.H.Beck, 2010.
 53. Linz, Juan J. *Totalitaere und autoritataere Regime*. Berlin: Berliner Debatte Wissenschaftsverlag, 2000.
 54. Luchterhandt, Otto. *Die Religionsgesetzgebung der Sowjetunion*. Berlin:Berlin-Verlag,

- 1978.
55. Maier, Hans. "Die totalitäre Herausforderung und die Kirchen". In Guenther Heydemann und Lothar Kettenacker, hg. *Kirchen in der Diktatur. Drittes Reich und SED-Staat*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1993.
 56. Maier, Hans. "Introduction" In Hans Maier and Michael Shaefer, ed., Jodi Bruhn, transl. *Totalitarianism and Political Religions. Concepts for the comparison of dictatorships, Volum II*. London and New York: Routledge, 2007.
 57. Maier, Hans. "On the interpretation of totalitarian rule 1919–89". In Hans Maier, ed., Jodi Bruhn, transl. *Totalitarianism and Political Religions, Concepts for the comparison of dictatorships: theory and history of interpretation, Volume III*. London and New York: Routledge, 2007.
 58. Mankusa, Zanda. "Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas 1948. un 1951. gada Sinožu lēmumi un to nozīme tālākajā Baznīcas darbībā". // *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XII Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture. VI sējums, I daļa*. Daugavpils: Saule, 2003.
 59. Maurer, Wilhelm. "Typen und Formen aus der Geschichte der Synode". In: Friedrich Hubner hrgs. *Fuldaer Hefte. Schriften des Theologische Konvents Augsburgischen Bekenntnisses. Heft 9*. Berlin: Lutherisches Verlagshaus, 1955.
 60. Mejer, Otto. *Die Grundlagen des lutherischen Kirchenregimentes*. Rostock: Stillersche Hofbuchhandlung, 1864.
 61. Mejer, Otto. *Institutionen des gemeinen deutschen Kirchenrechtes*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprechts Verlag, 1845.
 62. Mihelss, Roberts. *Partijiskuma socioloģija*. Tulk. Arnis Kluinis. Rīga: AGB, 2004.
 63. Muhlack, Ulrich und Thomas Welskopp. "Methoden geschichtswissenschaftlicher Analyse und Interpretation". In Hans-Jürgen Goertz, hg. *Geschichte. Ein Grundkurs*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1998.
 64. Müller, Gerhard, hg. *Theologischen Realenzyklopaedie*. Bd.32. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2001.
 65. Mūsu baznīcas dzīves 1969. gada hronika". // *Ev. Lut. Baznīcas Kalendārs 1970. gadam*. Rīga: b. izd., 1969.
 66. "Mūsu baznīcas dzīves 1970. gada hronika". // *Latvijas Ev. Lut. Baznīcas Kalendārs 1971. gadam*. Rīga: b. izd., 1970.
 67. "Mūsu baznīcas dzīves 1971. gada hronika". // *Latvijas Ev. Lut. Baznīcas Kalendārs 1972. gadam*. Rīga: b. izd., 1971.

68. "Mūsu baznīcas dzīves aizvadītā 1975. gada gaita. Hronika" // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1976. gadam*. Rīga: b. izd., 1976.
69. Narger, Nikolaus. *Das Synodalwahlssystem in der deutschen evangelischen Landeskirchen im 19. und 20. Jahrhundert. Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 36*. Tübingen: J.C.B.Mohr (Paul Siebeck), 1988.
70. "Nekrologs par emeritēto Latvijas ev. luteriskās Baznīcas arhibīskapu Dr. theol. h. c. Gustavu Tūru". // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1974. gadam*. Rīga: b. izd. 1973.
71. Ņikoļskaja, Tatjana. *Russkij protestantism i gosudarstvenaja vlastj v 1905 - 1991 godah, [Krievu protestantisms un valsts vara 1905 - 1991 gados]*. Sanktpēterburga: Izdaļestvo Evropeijskovo universiteta [Eiropas universitātes izdevniecība], 2009.
72. Neumann, Johannes. *Synodales prinzip. Der grossere Spielraum im Kirchenrecht*. Breisgau: Verlag Herder KG Freiburg, 1973.
73. Neumann, Franz. *The Democratic and the Authoritarian State. Essays in Political and Legal Theory*. Glencoe: Free Press, 1957.
74. Nowak, Kurt. "Protestantismus und Demokratie in Deutschland. Aspekte der politischen Moderne". In hrsg. Martin Greschat/Jochen-Christoph Kaiser. *Christentum und Demokratie im 20. Jahrhundert. Konfession und Gessellschaft. Beitrage zur Zeitgeschichte. Band 4*. Stuttgart/Berlin/Koeln: Verlag W.Kohlhammer, 1992.
75. Odincov, M., "Veroispovednaja politika sovetskovo gosudarstva v 1939 - 1958. gg." ["Padomju valsts reliģiskā politika 1939 - 1958. gadā"]. In *Vlastj i cerkov v SSSR i stranah Vostočnoi Evropi. 1939 - 1958 (Diskussionnije aspekti) [Valsts un baznīca PSRS un Austrumeiropas valstīs. 1939 - 1958 (Diskusiju aspekti)]*. Moskva: Rosijskaja akademija nauk, Institut slavjanovegeņija [Maskava: Krievijas Zinātņu akadēmija, Slāvistikas institūts], 2003.
76. Ozoliņš, Viktors. "Lielā Oktobra Sociālistiskā revolūcija un reliģiskā dzīve Padomju Latvijā". // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1978. gadam*. Rīga: b. izd., 1977.
77. Paips, R. *Ruskaja revolūcija. T.2 [Krievu revolūcija 2.sēj.]*. Izd. I.Zaharovs, tulk. M.Timenčiks, N.Kigaijs. Moskva: Zaharov [Maskava: Zaharov], 2005.
78. "Pārlapojot jau aizvērto mūsu baznīcas dzīves gadagrāmatu. 1973. gada hronika". // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1974. gadam*. Rīga: b. izd., 1973.
79. "Pārlapojot jau aizvērto mūsu Baznīcas dzīves 1974. gadagrāmatu. Hronika". // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1975. gadam*. Rīga: b. izd., 1974.

80. Pospelovsky, Dimitry V. *A History of Marxist-Leninist Atheism and Soviet Antireligious Policies. Volume 1 of A Soviet Atheism in Theory and Practice, and the Believer*. New York: St. Martin's Press, 1987.
81. Preul, Reiner. *Kirchenteorie*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1997.
82. Rabortjažev, N., E. Solovjov. *Fenomen totalitarisma: politiskā teorija i istoričeskije metamorfozi [Totalitārisma fenomens: politiskā teorija un vēsturiskas metamorfozes]*. Moskva: Nauka [Maskava: Nauka], 2008.
83. Riegel, Klaus-Georg. "Der Marxismus-Leninismus als "politische Religion". In G.Besier und H.Luebbe, hg. *Politische Religion und Religionspolitik. Zwischen Totalitarismus und Bürgerfreiheit. Schriften Des Hannah-Arendt-Instituts Fur Totalitarismus Forschung, Buch 28*. Gottingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 2005.
84. Richter, Martin. *Kirchenrecht im Sozialismus. Die Ordnung der evangelischen Landeskirchen in der DDR. Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht*. Tuebingen: Mohr Siebeck, 2011.
85. Ris, Georg. *Der "kirchliche Konstitutionalismus". Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 33*. Tubingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1988.
86. Rozentāls, Linards. "LELB sinodāli episkopālās iekārtas veidošanās priekšnosacījumi un konteksts" // Sast. Voldemārs Lauciņš. Kārlis Irbe 1861–1934. 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012.
87. Rozītis, Elmārs. "Die evangelisch-lutherische Kirche Lettlands unter der Herrschaft der bolschewistischen Okkupationsmacht". In *Acta Baltica I, 1960/61*. Konigstein im Taunus: Liber Annalis Instituti Baltici, 1962.
88. Runce, Inese. *Mainīgās divspēles. Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā: 1906 - 1940*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2013.
89. Schlaich, Klaus. *Kollegialtheorie. Kirche, Recht und Staat in der Aufklaerung. Jus Ecclesiasticum. Beitrage zum evangelischen Kirchenrecht und zum Staatskirchenrecht. Band 8*. Munchen: Claudius, 1969.
90. Seitschek, Hans Otto. "The interpretation of totalitarianism as religion", In Hans Maier, ed., Jodi Bruhn, transl. *Totalitarianism and Political Religions, Concepts for the comparision of dictatorships:theory and history of interpretation, Volume III*. London and New York: Routledge, 2007.
91. Shkarovskij, Michail. "Die Russisch-Orthodoxe Kriche und antireligioese Staatspolitik in der Sowjetunion (1943–1988)". In hg. von Hartmut Lehmann und Jens Holger

- Schjorring. *Im Raederwerk des "real existierenden Sozialismus. Kirchen in Ostmittel- und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow*. Gottingen: Walstein Verlag, 2003.
92. Škarovskij, Mihail., N. Čerepeņina. *Istorija Evangeličeski-ļuteranskoj cerkvi na Severo - Zapage Rossii, 1917 - 1945 [Krievijas Ziemeļrietumu evaņģēliski luteriskās baznīcas vēsture, 1917 - 1945]*. Sanktpēterburga: Dmitrijs Buļāņin, 2004.
93. Sohm, Rudolph. *Kirchenrecht. Bd. I: Die geschichtlichen Grundlagen*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1892.
94. Sohm, Rudolph. *Kirchenrecht. Bd. II: Katholisches Kirchenrecht*. Munchen, Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1923.
95. Stahl, Friedrich Julius. *Die Kirchenverfassung nach Lehre und Recht der Protestanten*. Erlangen: Verlag von Theodor Blaesing, 1862.
96. Straube, Gvido. "Reliģiskās institūcijas". In *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres*. Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2000.
97. Strupperich, Robert. *Kirchenordnungen der evang-luth. Kirche in Russland*. Ulm: Verlag Unser Weg, 1959.
98. Streikus, Arunas. "Die katholische Kirche in Litaunen 1953–1990". In hg. von Hartmut Lehmann und Jens Holger Schjorring. *Im Raederwerk des "real existierenden Sozialismus. Kirchen in Ostmittel- und Osteuropa von Stalin bis Gorbatschow"*. Gottingen: Walstein Verlag, 2003.
99. Struve, Nikita. *Die Christen in der UdSSR*. Mainz: Matthias-Grunewald-Verlag, 1965.
100. Talonens, Jouko. *Baznīca staļinisma žņaugos. Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Tulk. A. Smilgdrīvs. Rīga: Luteriskā mantojuma fonds, 2009.
101. Talonens, Jouko. "Bīskaps Kārlis Irbe un LELB Teoloģijas institūta darbības sākumi 1923–1925". // Sast. Voldemārs Lauciņš. *Kārlis Irbe 1861–1934. 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012.
102. "Teoloģiskā deklarācija par vācu evaņģēliskās Baznīcas pašreizējo situāciju (Bārmenas deklarācija), 1934". // Sast. Vilfrīds Herle. Tulk. Ilze Ķezbere. *Evaņģēliskās teoloģijas teksti no Šleiermahera līdz mūsdienām*. Rīga: Klints, 2012.
103. Tēraudkalns, Valdis. "Bīskapa Kārļa Irbes darbība Pirmās republikas valsts un baznīcas attiecību kontekstā". // Sast. Voldemārs Lauciņš. *Kārlis Irbe 1861–1934. 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012.
104. Theissen, Gerd. *Erleben und Verhalten der ersten Christen. Eine Psychologie*

- des Urchristentums*. Munchen: Gutersloher Verlagshaus, 2007.
105. Tschoerner, Helmut. *Kirchenordnungen und Statute der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Russland – von 1832 bis 1924. Beitrage zur Geschichte der evangelisch-lutherischen Kirche Russlands: 4/1*. Erlangen: Martin-Luther-Verlag, 2005.
 106. Turss, Gustavs. “Latvijas Ev.-lut. Baznīcas arhibīskapa vietas izpildītāja vēstījums uz jauno 1948. gadu”. // *Baznīcas kalendārs 1948. g.* Rīga: b. izd., 1948.
 107. Urdze, Andrejs. “Par kvalitatīvajām metodēm socioloģijā”. // Sast. Māra Zirnīte. *Latvijas mutvārdu vēsture. Spogulis*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Nacionālā mutvārdu vēsture, 2001, 145. - 161. lpp.
 108. Vajda, Jūlija. “Politiskā pāreja, identitātes meklējumi un vēsturisko zināšanu zudumi Ungārijā”. // Sast. Māra Zirnīte. *Latvijas mutvārdu vēsture. Spogulis. Dzīvestāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, Nacionālā mutvārdu vēsture, 2007, 105. - 111. lpp.
 109. Vēgers, J. “Latvijas evaņģēliskā-luteriskā Baznīca padomju apstākļos”. // *Ev.-Lut. Baznīcas Kalendārs 1967. gadam*. b. izd., n. d.
 110. Voegelin, Eric. *Die politischen Religion*. Munchen: Wilhelm Fink Verlag, 1993.
 111. Vorgrimler, Herbert. *Neues Theologisches Woerterbuch*. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 2000.
 112. Voslenskij, Mihail. *Nomenklatura, [Nomenklatūra]*. Moskva: Zaharov [Maskava: Zaharov], 2005.
 113. Walters, Philip. “A survey of Soviet religious policy”, In Sabrina Petra Ramet, ed. *Religious policy in the Soviet Union*. New York: Cambridge University Press, 1993.
 114. Wenschkewitz, Hans. *Die christlichen Kirchen in Lettland. Baltische Kirchengeschichte*. Gottingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1956.
 115. Zubkova, E. *Pribaltika i Kremļ, 1940 - 1953, [Baltija un Kremlis, 1940 - 1953]*. Moskva: ROSSPEN [Maskava: ROSSPEN], 2008.
 116. “1977. gads Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dzīvē. Hronika”. // *Latvijas ev. lut. Baznīcas Kalendārs 1978. gadam*. Rīga: b. izd., 1977.

PIELIKUMI

Pielikums Nr. 1

Likums par evaņģēlisko luterisko Baznīcu

(Izdots 1934. gada 20. septembrī, izsludināts "Valdības vēstnesī" 1934. gada 26. septembrī.)

1. Latvijas evaņģēliskai luteriskai Baznīcai pieder tiesība brīvi un atklāti noturēt dievkalpojumus un ievadīt dzīvē evaņģēliskās luteriskās ticības un tikumības mācību. Baznīcai, kā arī Baznīcas Virsvaldei, vietējām Baznīcām un draudzēm ir juridiskas personas tiesības.
2. Evaņģēliskā luteriskā Baznīca Latvijā bauda pašnoteikšanās un pašpārvaldīšanas. Viņas augstākā vara obligatorisko priekšrakstu un tiesību normu izdošanā, administrācijā, saimniecībā un uzraudzībā pieder Latvijas Sinodei, kas darbojas periodiski.
3. Evaņģēliskās luteriskās Baznīcas un viņas iestāžu un organizāciju tiesības un intereses reprezentē Latvijas Sinodes ievēlētie: evaņģēliskās luteriskās Baznīcas arhibīskaps un Baznīcas Virsvalde. Atsevišķu draudžu lietas pārvalda Baznīcas padome un valde. Baznīcas Virsvalde var atcelt Baznīcas padomi un valdi vai atsevišķus to locekļus un atcelto vietā likt ievēlēt vai pati uz laiku ieceļ citus, vai arī ieceļ īpašu pārvaldi, kas izpilda padomes un valdes funkcijas līdz jaunām vēlēšanām. Piezīme. Armijas un garnizonu mācītāju vai draudžu stāvokli un pārvaldi nosaka kara ministrs, vienojoties ar archibīskapu.
4. Archibīskapam ir veto tiesības attiecībā uz visiem Baznīcas Virsvaldes un tai padoto Baznīcas organu lēmumiem, kā arī tiesība pārceļt mācītājus uz citām draudzēm, saziņā ar attiecīgām padomēm, un atlaist mācītājus no vietas.
5. Laikā starp sinodēm archibīskaps var izdot noteikumus un instrukcijas Baznīcu lietās, kas pēc Baznīcas satversmes ietilpst Sinodes un Baznīcas Virsvaldes kompetencē. Šie noteikumi un instrukcijas paliek spēkā, ja Sinode tos neatceļ.
6. Evaņģēliskās luteriskās Baznīcas ordinētie garīdznieki, kamēr tie atrodas Baznīcas dienestā, atsvabināti no kara klausības.
7. Saskaņā ar pastāvošiem likumiem evaņģēliskai luteriskai Baznīcai ir tiesība dibināt savas skolas garīdznieku un citu Baznīcas darbinieku sagatavošanai, kā arī svētdienas skolas savas jaunatnes sagatavošanai uz iesvētīšanu.
8. Evaņģēliskās luteriskās Baznīcas dievnami, kapličas un kapsētas, kas atrodas šās Baznīcas rīcībā, pret viņas gribu nav atsavināmi, konfiscējami vai noteicami citiem mērķiem.
9. Ja kāda pie evaņģēliskās luteriskās Baznīcas piederīga juridiska persona likvidējas, tad viņas manta pāriet evaņģēliskās luteriskās Baznīcas īpašumā.
10. Baznīcas amatpersonu un iestāžu varas lēmumi evaņģēliskās luteriskās Baznīcas lietās nav pārsūdzami laicīgās iestādēs.
11. Evaņģēliskai luteriskai Baznīcai un pie tās piederīgām juridiskām personām ir tiesība izdot un izplatīt reliģiski – ētiska satura grāmatas un periodiskus rakstus.
12. Evaņģēliskā luteriskā Baznīca, saskaņā ar likumu par tautas izglītību (Lik. Kr. 1934. g. 200), piedalās programmu noteikšanā evaņģēliskās luteriskās ticības mācībai skolās, šās mācības pasniegšanas pārraudzībā un ticības mācības skolotāju cenžēšanā.
13. No evaņģēlisko luterisko draudžu locekļiem ņem nodokļus draudzēm par labu. Nodokļu likmes un nodokļu uzlikšanas un iekasēšanas kārtību nosaka Baznīcas Virsvalde saskaņā ar Sinodes lēmumiem.
14. Ar šo atcelti noteikumi par evaņģēliskās luteriskās Baznīcas stāvokli (Lik. Kr. 1928. g. 182).

Rīgā, 1934. gada 20. septembrī.
Ministru prezidents K. Ulmanis.

Iekšlietu ministrs V. Gulbis.

Pielikums Nr. 2

Latvijas ev. lut. Baznīcas Satversme (1928)

(Uz Latvijas Sinodes lēmuma pamata pieņemta galīgā veidā Sinodes komisijas 1928. g. 26. janvāra sēdē.
Labojumi izdarīti 1931. gada 7.–10. aprīļa LELB VI Sinodē⁷³²)

Latvijas Evaņģēliski Luteriskā Baznīca, kā Kristus un viņa evaņģēlija organizēta draudze, uzskata vecās un jaunās derības kanoniskās grāmatas par savu vienīgo mācības un dzīves pamatu un pieņem par savu vienīgo mācības un dzīves pamatu un pieņem kā Svēto Rakstu paskaidrojumus Kristīgās draudzes vēstures gaitā izcēlušās tā sauktās:

Apustuļu, Niķejas un Atanāzija ticības apliecības, nepārgrozīto Augsburgas konfesiju, Mārtiņa Lutera Mazo Katķismu un citus Vienprātības grāmatā "Liber Concordiae" sakopotos rakstus.

Uz šī negrozāmā pamata stāvēdama un paļaudamās uz Trīsvienīgā Dieva žēlastību, Latvijas Evaņģēliski Luteriskā Baznīca grib ar Dieva vārdu un sakramentiem izkopt sevi par ķēniņu priesterību, svētu cilti, Dieva īpašiem ļaudīm un pasludināt tā tikumus, kas mūs aicinājis no tumsības pie savas brīnišķīgas gaismas (1. Pēt. gr. 2. nod. 9. p.)

Savai ārējai iekārtai Latvijas Evaņģēliski Luteriskā Baznīca dod sekošu satversmi:

⁷³² Labojumi norādīti slīprakstā. Visā Satversmes tekstā pēc 1931. gada "bīskaps" ir labots uz "arhibīskaps".

Vispārēji noteikumi.

1. Latvijas Evanģēliskā Luteriskā Baznīca aptver visus evanģēliski luteriskās ticības iedzīvotājus Latvijā, kuŗi šīs Baznīcas draudzē skaitās par draudzes locekļiem.
2. Latvijas Evanģēliski Luteriskās Baznīcas mazākā vienība ir organizēta Baznīcas draudze.
3. Latvijas Evanģēliski Luteriskā Baznīca apvieno savas Baznīcas draudzes Baznīcas iecirkņos.
4. Latvijas Evanģēliski Luteriskās Baznīcas augstākais orgāns ir Latvijas Sinode.
5. Ja atsevišķos gadījumos šinī satversmē nav citādi noteikts, tad ikviena kārtīgi sasaukta Baznīcas draudzes, Sinodes, padomes, vai cita Baznīcas sapulce ir pilntiesīga neatkarīgi no sanākušo locekļu skaita. Lēmumi skaitās par pieņemtiem un vēlēšanas par notikušām, ja sasniegts nodoto balsu absoluts vairākums. Kas atturas no balsošanas, nav skaitāmi līdz. Balsīm līdzīgi daloties, jautājums vēl reizi pārrunājams un tad pārbalsojams no jauna. Ja arī otro reizi balsis dalās līdzīgi, tad izšķir priekšsēdētāja vai sapulces vadītāja balss. Vēlēšanas vienmēr izdarāmas ar aizklātu balsošanu, bet lēmumi taisāmi ar atklātu balsošanu, izņemot lēmumus personīgās lietās, kā arī citos jautājumos, ja 1/3 no klātesošiem prasa aizklātu balsošanu.
6. Kāda Baznīcas orgāna lēmumu ieinteresētās personas var pārsūdzēt, ja atsevišķos gadījumos nav citādi noteikts, līdz augstākai instancei, 14 dienu laikā, skaitot no lēmuma pasludināšanas vai saņemšanas dienas.
7. Latvijas Ev. Lut. Baznīcas ordinētie garīgie darbinieki, kā arī visi šīs Baznīcas Dieva vārda sludinātāji un skolotāji, iestājoties amatā, nodod zvērestu jeb svinīgu solījumu, kuŗu apstiprina ar savu parakstu, ka viņi nekā nemācīs un nesludinās, kas runātu pretīm Svētiem rakstiem un ev. lut. Baznīcas ticības uzskatiem, un kopā ar visām citām Baznīcas amatpersonām padosies Baznīcas noteikumiem un disciplīnai un ar savu dzīvi dos labu kristīgu priekšzīmi draudzes locekļiem.
8. Latvijas Ev. Lut. Baznīcas amatpersonas bauda ne vien visas draudzes locekļu tiesības, bet arī sevišķās tiesības, kuŗas viņu amatam piešķirtas ar šīs satversmes un Baznīcas instrukciju noteikumiem.
9. Latvijas Evanģēliski Luteriskā Baznīca ir publiski-tiesiska rakstura reliģiska organizācija un savā iekšējā dzīvē autonoma.
10. Latvijas Evanģēliski Luteriskā Baznīca, kā arī viņas mazākās organizētās vienības: Baznīcas iecirkņi, vietējās Baznīcas un Baznīcas draudzes, bauda juridisku personu tiesības.

Pirmā nodaļa. Baznīcas draudze un tās locekļi, Baznīcas padome un Baznīcas valde.

Pirmais nodaļjums. Draudze.

11. Šīs satversmes spēkā stāšanās dienā pastāvošās draudzes paliek arī turpmāk. Jaunas draudzes apstiprina un pastāvošās daļa vai savieno, uz dalībnieku priekšlikumu, Baznīcas Virsvalde, iepriekš pieprasījuse iecirkņa valdes atzinumu.
12. Draudzei jāgādā par to, lai kārtīgi notiktu draudzes dievkalpošanas ar Dieva vārda sludināšanu un svēto sakramentu izdalīšanu, lai jaunatne pienācīgi tiktu sagatavota uz iesvētīšanu un lai apbēdinātas dvēseles atrastu garīgu stiprinājumu un iepriecinājumu. Tāpēc ikkatrai draudzei jāuztur pašai savs mācītājs, kā arī jādod mācītājam draudzes garīgai apkopšanai vajadzīgie palīgi un līdzekļi. Ja draudze nav spējīga viena pati veikt šos savus pienākumus, viņa var, ar Baznīcas Virsvaldes atļauju, apvienoties ar kādu citu draudzi, kādā gadījumā jāiesniedz Baznīcas Virsvaldes apstiprināšanai noteikts līgums starp attiecīgām draudzēm.
13. Draudzei, kā Latvijas Evanģ. Luteriskās Baznīcas sastāvdaļai, pienākas gādāt par šīs Baznīcas vispārējām vajadzībām, kā arī ņemt dzīvu dalību iekš- un ārējās darba veicināšanā.

Otrais nodaļjums. Draudzes locekļi un viņu pienākumi un tiesības.

14. Evanģ. Lut. ticības personas, [kas dzīvo draudzes robežās un ir reģistrētas – izslēgts ar LELB VI Sinodes lēmumu] kas kādā draudzē reģistrētas, skaitās par šīs draudzes locekļiem.
15. Kas vēlas turēties pie kādas citas draudzes, tam par to jāpaziņo savas draudzes mācītājam vai mācītāja vietas izpildītājam. Bērni pieder pie savu vecāku vai aizbildņu draudzes.
16. Pārejot citā draudzē, jāizņem un jāpienes draudzes zīme un kvīts par nomaksātu Baznīcas nodokli.
17. Citu ticību piederīgos uzņem draudzē pēc iepriekšējas pārbaudīšanas.
18. Draudzes locekļu pienākumi ir: vest kristīgu dzīvi, apmeklēt draudzes dievkalpojumus un lietot svētos sakramentus, ievērot draudzes kārtību un Baznīcas parašas, izpildīt Baznīcas iestāžu noteikumus un priekšrakstus, bez svarīga iemesla neatteikties no amata, kuŗā ievēlēti, un amatu godīgi izpildīt. Vecāku sevišķs uzdevums ir: audzināt savus bērnus kristīgās ticības garā.
19. Draudzes locekļiem ir tiesības: savās garīgajās vajadzībās griezties pie draudzes mācītāja vai viņa vietas izpildītāja; slimības, trūkuma un nespēka gadījumā saņemt laicīgu pabalstu, ciktāl draudzes līdzekļi to atļauj, piedalīties visās draudzes sapulcēs, vēlēt un tikt ievēlētiem Baznīcas amatos, sūfīt savus bērnus draudzes skolās, lietot draudzes bibliotēku, draudzes labiercības iestādes un draudzes kapsētu.
20. Dieva noliedzējus un Dieva vārda, sakramentu, kristīgo parašu un savas Baznīcas zaimotājus un nīcinātājus, kā arī personas, kas ved Kristus draudzei piedauzīgu, netikumisku vai noziedzīgu dzīvi un pēc pamācības nelabojas, var uz Baznīcas padomes lēmumu no draudzes un Baznīcas izslēgt, kamēr tās atgriežas. Par ikkatru izslēgšanu un izslēgtā atpakaļ uzņemšanu jāpaziņo Baznīcas Virsvaldei. Izslēgtie var mēneša laikā padomes lēmumu pārsūdzēt.
21. Draudzes locekļi, kuŗi par 2 gadiem nav samaksājuši noteiktos nodokļus draudzes un Baznīcas vispārējām vajadzībām, uzskatāmi kā izstājušies no draudzes [un baznīcas – izslēgts ar LELB VI Sinodes lēmumu] un var tikt uzņemti atpakaļ vienīgi Baznīcas Virsvaldes norādītā kārtībā.

Trešais nodaļjums. Baznīcas padome.

22. Ikkatra draudze ievēl uz trim gadiem 15–30 Baznīcas padomes locekļus un 5–10 kandidātus, kas savus pienākumus izpilda kā goda amatu bez atalgojuma.
23. Balsstiesīgi ir visi iesvētītie draudzes locekļi, kas vismaz vienu gadu pieder pie draudzes un nomaksājuši Baznīcas

nodokļus. Balsttiesību nebauda personas, kuŗas atrodas aizbildniecībā, pret kurām 20. pantā minēto noziegumu dēļ iesākta izziņa, kuŗām piespriests ar tiesību zaudēšanu saistīts sods, kuŗas noraida Baznīcas bērnu kristību, iesvētīšanu vai liedz bērniem kristīgu audzināšanu vai saviem mirušiem piederīgiem kristīgu apbedīšanu un nepadodas Baznīcas disciplīnai un kārtībai.

24. Vēlējamo Baznīcas padomes locekļu kandidātu sarakstā uzņemami tikai balsstiesīgi draudzes locekļi, ne jaunāki par 25 gadiem, kam draudzē laba slava, kas mīlē evangē. lut. Baznīcu un ņem dalību pie draudzes dievkalpojumiem un svētiem sakramentiem.

25. Pie padomes, līdz ar ievēlētiem locekļiem, pieder un bauda balsstiesību vietējais mācītājs, vai mācītāji, ja draudzē ir vairāk nekā viens mācītājs.

26. Ja kāds padomes loceklis nomiris vai no amata izstājies vai izslēgts, viņa vietu padomē ieņem kandidāts.

27. Jautājumos, kuŗos kāds padomes loceklis personīgi ieinteresēts, viņš nebalso līdzī. Tāpat tas ir visu citu Baznīcas orgānu sēdēs.

28. Pirmā sēdē padome izvēl no sava vidus ar balsu vairākumu uz trim gadiem Baznīcas valdi un trīs revidentus.

Piezīme. Baznīcas padomes ar kopīgu mantu vai kopīgu mācītāju var ievēlēt, ar Baznīcas Virsvaldes atļauju, arī kopīgu valdi un kopīgās valdes locekļu skaitu pavairo, vai, izvēlējusās ikkatra savu valdi, vēl iecelt sevišķu komisiju kopīgo lietu nokārtošanai.

Piezīme. Vajadzības gadījumā padome var pieaicināt uz nenoteiktu laiku par draudzes kopējiem arī personas, kas nav ievēlētas padomē. Mācītāju var ievēlēt valdes amatā, ja viņš ar mieru to uzņemt.

29. Padome ievēl delegātus uz sinodēm un noteic viņiem un mācītājiem ceļa atlīdzību.

30. Padome ievēl, saskaņā ar Latvijas Sinodes apstiprinātiem noteikumiem, draudzes mācītāju, kad mācītāja vieta ir brīva.

31. Padomei, bez iepriekšējos pantos minētām, ir vēl sekojošas tiesības un pienākumi:

- 1) apstiprināt draudzes budžetu un gada pārskatu;
- 2) noteikt nodokļus un nodevas draudzes sevišķām vajadzībām;
- 3) noteikt maksu par kapu vietām kapsētā un par dažāda Baznīcas inventāra lietošanu;
- 4) atvēlēt kredītu Baznīcas valdei un priekšniekam;
- 5) revidēt Baznīcas valdes un ikkatras viņas atsevišķas amatpersonas darbību un vajadzības gadījumā pret vainīgiem iesniegt sūdzību;
- 6) ievēlēt un atlaist diakonus, ērģelniekus, diakonises un citus draudzes kopējus un kalpotājus un noteikt viņiem algu;
- 7) ierosināt un iepriekš apspriest draudzes un Baznīcas dzīves jautājumus, kuŗu galīgā izspriešana pieder Baznīcas Virsvaldei vai Sinodei;
- 8) dibināt draudzes labierīcības iestādes, atvērt, ievērojot pastāvošos likumus, skolas un bibliotēkas, kā arī pastāvošās likvidēt;
- 9) ar Baznīcas Virsvaldes atļauju ierīkot kapsētu, celt jaunu Baznīcu, iegūt, pārdot, ieķīlāt vai citādā ceļā apgrūtināt ar parādiem un mainīt Baznīcas nekustamos īpašumus.

32. Pie mācītāju vēlēšanām, kā arī pie 20. pantā un 31. panta 9. punktā minēto jautājumu izlemšanas, jābūt klāt $\frac{3}{4}$ no padomes locekļiem. Citos gadījumos padomes sēde ir pilntiesīga, kad piedalās vismaz $\frac{1}{3}$ no visiem padomes locekļiem.

33. Padomes sēdes sasauc vismaz divreiz gadā un vada Baznīcas priekšnieks vai, viņa uzdevumā, viņa vietnieks. Gadījumos, kad apspriežamas sūdzības par draudzes Baznīcas priekšniecību vai apspriežama valdes darbības revīzija, padome izvēl citu vadītāju un protokolistu. Ārkārtējas padomes sēdes sasaucamas 2 nedēļu laikā uz Baznīcas Virsvaldes rīkojumu, kā arī, ja to rakstiski pieprasa vismaz puse valdes vai padomes locekļu vai 2 revidenti.

34. Padomei ir tiesība padomes locekļus, kas bez dibināta iemesla nav apmeklējuši 3 sēdes no vietas *vai draudzes Baznīcas dzīvi kavē ar bezdarbību vai nolaidību*⁷³³, izslēgt. Padomes lēmums šādā gadījumā nav pārsūdzams.

35. Ja padome uz divkārtīgu uzaicinājumu liedzas izpildīt kādu Baznīcas Virsvaldes rīkojumu, Virsvalde padomi atceļ un noteic jaunas vēlēšanas, bet ja arī jaunā padome rīkojumu neizpilda, vai draudze padomes pārvēlēšanas noteiktā laikā neizdara, Baznīcas Virsvalde savā plenārsēdē var iecelt tādai draudzei pārvaldi. Baznīcas Virsvaldes plenārsēdei ir arī tiesība draudzi pievienot citai ar visām sekām, ja viņas balsstiesīgo locekļu skaits zemāks par 20. Minētos lēmumus padome mēneša laikā var pārsūdzēt, pie kam pārsūdzība neaptur lēmuma izpildīšanu.

Ceturtais nodaļums. Baznīcas valde.

36. Baznīcas valdes sastāvs ir: Baznīcas priekšnieks, viņa vietnieks, mācītājs, vai mācītāji, ja draudzē ir vairāk nekā viens mācītājs, rakstvedis, kasieris un vēl viens valdes loceklis. *Kasiera pienākumi nav savienojami ar kādu citu valdes amatu.*⁷³⁴

37. Ja kāds valdes loceklis nomirst vai no amata izstājas, iekams viņa amata laiks notecējis, padome uz viņa amata laiku vēlē citu.

38. Baznīcas valdes sēdes sasauc pēc vajadzības un vada priekšnieks vai, viņa uzdevumā, viņa vietnieks. Sēdes ir pilntiesīgas, ja piedalās priekšnieks vai viņa vietnieks un vēl divi valdes locekļi. Ārkārtējas sēdes sasaucamas 2 nedēļu laikā uz Baznīcas Virsvaldes rīkojumu, kā arī uz 3 valdes vai 2 revidentu rakstisku pieprasījumu.

39. Baznīcas valdei ir sekojoši pienākumi:

- 1) izvest dzīvē padomes lēmumus un Baznīcas Virsvaldes un iecirkņa valdes priekšrakstus;
- 2) noslēgt vietējās Baznīcas un draudzes vārdā, ievērojot Baznīcas noteikumus, visādu veidu līgumus un darījumus, reprezentēt draudzi uz ārieni, kā arī uzstāties vietējās Baznīcas un draudzes vārdā administratīvās un tiesu iestādēs;
- 3) vest balsstiesīgo draudzes locekļu sarakstus un tos papildināt un salīdzināt ar mācītāja vēstiem sarakstiem un grāmatām;
- 4) pieņemt Baznīcas kalpotājus, kuŗu pieņemšana nepiekrīt padomei, un noteikt viņiem algu, kā arī rūpēties par to, lai ikviens dabūtu savu algu laikā;
- 5) nevajadzīgus un nederīgus kalpotājus atlaist no vietas, vai ierosināt viņu atlaišanu, ja tāda atkarājas no citas draudzes vai Baznīcas organizācijas;

⁷³³ § 34 papildināts ar slīpsvītrā rakstīto panta daļu ar LELB VI Sinodes lēmumu.

⁷³⁴ § 36 papildināts ar slīpsvītrā rakstīto panta daļu ar LELB VI Sinodes lēmumu.

- 6) sastādīt budžetu, gada pārskatus un projektus, kas iesniedzami padomei, Baznīcas Virsvaldei un iecirkņa valdei;
 - 7) vest inventāra, algu noteikumu un kapu vietu sarakstus;
 - 8) paziņot prāvestam, kad mācītājs miris vai aiz kāda cita iemesla draudze palikusi bez mācītāja un lūgt, lai sūta draudzes apkopšanai vikārmācītājus;
 - 9) ar savu līdzdarbību sekmēt draudzes garīgo apkopšanu;
 - 10) atļaut, ar mācītāja piekrišanu, uz īsāku laiku par velti vai pret samaksu, izlietot Baznīcu garīgiem koncertiem vai draudzes citas ēkas priekšlasījumiem un citiem Baznīcas dzīves mērķiem;
 - 11) ierosināt visāda veida jautājumus, kas zīmējas uz draudzes un Baznīcas dzīvi;
 - 12) gādāt par referātiem, kas nolasāmi sinodē;
 - 13) vākt līdzekļus draudzes un Baznīcas vajadzībām;
 - 14) vietējās Baznīcas un draudzes vārdā izdot pilnvaras un citus rakstus;
 - 15) pārvaldīt Baznīcas mantu, glabāt un uzturēt kārtībā arhīvu un grāmatas;
 - 16) kur iespējams, sasaukt vismaz vienreiz gadā, draudzes sapulci informācijas nolūkam.
- Piezīme. Baznīcas valdes locekļi solidāri atbild par zaudējumiem, ja tādi Baznīcai vai draudzei cēlušies valdes vai atsevišķu amatpersonu nolaidīgas rīcības dēļ.

Otrā nodaļa. Baznīcas manta.

40. Visi Baznīcai vai draudzei dāvināti vai viņu mantoti, pirkti vai citādā ceļā iegūti kustami un nekustami īpašumi, kā arī kapitāli, ir Baznīcas manta.
41. Tiesības lietot un pārvaldīt Baznīcas mantu, ciktāl tās nav ierobežotas ar šīs satversmes noteikumiem, paliek ikkatrai draudzei arī turpmāk tādos apmēros, kādos tās likumīgi pastāvēja šīs satversmes pieņemšanas dienā. Jaundibināmās draudzēs, kā arī ikkatras kustamas vai nekustamas mantas turpmākā iegūšanas gadījumā, attiecīgās draudzes padome pati noteic savas Baznīcas mantas lietošanas un pārvaldīšanas kārtību, kuŗa tomēr ir padota šīs satversmes 42. un 43. pantā minētiem ierobežojumiem. Kādas draudzes tiesības attiecībā uz Baznīcas mantas lietošanu un pārvaldīšanu grozāmas vienīgi ar Baznīcas Virsvaldes atļauju uz attiecīgās draudzes padomes motivētu lēmumu, kuŗš taisīts ar visu padomes locekļu 2/3 balsu vairākumu.
42. Draudzes pienākums, kuŗa Baznīcas mantu lieto, ir: šo mantu visiem likumīgiem līdzekļiem aizsargāt no iznīcināšanas, pamazināšanas, atņemšanas, vai bojāšanas un īpašiem mērķiem novēlētu mantu izlietot vienīgi šiem mērķiem.
43. Noslēgt Baznīcas nekustamu īpašumu iegūšanas, pārdošanas un maiņas līgumus, kā arī šos īpašumus apgrūtināt ar parādiem un citām saistībām, var tikai ar Baznīcas Virsvaldes atļauju.
44. Baznīcas zemes līdz ar ēkām, kuŗas līdz šim bijušas mācītāju, ērģelnieku, ķesteŗu un citu Baznīcas kalpotāju lietošanā, kā viņu darba atalgojuma daļa, arī turpmāk jāizlieto vienīgi šim mērķim. Tāpat jāizlieto arī procenti no kapitāliem, ko Baznīca iegūtu šos īpašumus pārdodot vai citādi atsavinot.
45. Draudzēm, kuŗām uz kādu laiku nav mācītāja, ērģelnieka vai cita Baznīcas kalpotāja, Baznīcas manta un mācītājam vai citiem Baznīcas darbiniekiem pienācīgā alga jāpārvalda un ienākumi jāizlieto saskaņā ar Baznīcas Virsvaldes dotām instrukcijām.
46. Draudzes pienākums ir: Baznīcu, lūgšanu namus, skolas un citas Baznīcas ēkas uzturēt labā kārtībā, algot mācītājus un citus Baznīcas darbiniekus un maksāt noteikto daļu Baznīcas vispārējām vajadzībām, *kā arī maksāt visus nodokļus, kādi maksājami par Baznīcas zemi un ēkām, vienalga kā lietošanā tās atrodas.*
47. *Ja divas vai vairāk draudzes kopīgi lieto vai pārvalda Baznīcas mantu, tad nevienprātības mantas lietošanā vai pārvaldīšanā izšķir Baznīcas Virsvalde.⁷³⁵*
48. Kādas draudzes likvidācijas gadījumā šīs Baznīcas mantas lietošanas *kā arī pārvaldīšanas⁷³⁶* tiesība pāriet uz Baznīcas Virsvaldi, kamēr nodibinās jauna draudze. Ienākumi no Baznīcas mantas pa šo starplaiku nāk par labu Baznīcas vispārējiem mērķiem.

Trešā nodaļa. Baznīcas iecirknis.

Pirmais nodaļjums. Iecirkņa Sinode.

49. Iecirkņa Sinodes dalībnieki ir: iecirkņa prāvests un draudžu mācītāji, iecirkņa valdes locekļi un pa vienam delegātam no ikkatras draudzes. Ja draudzi apkalpo vairāki mācītāji, tad šī draudze sūta tik daudz delegātu, cik viņai mācītāju. Baznīcas Virsvaldes locekļi var piedalīties bez balsstiesībām. Ar Sinodes prezidija atļauju var piedalīties kā viesi, bez balstiesībām, citu iecirkņu draudžu priekšstāvji, mācītāji un kandidāti. Iecirkņa Sinodi sasauc pēc vajadzības iecirkņa valde, bet kur tādas nav, prāvests, un to vada Sinodes izvēlētais prezidijs, kuŗā ieiet arī prāvests.
50. Sinodes kā iecirkņa draudžu gribas izteicējas un pārstāves izdevumi ir:
 - 1) noklausīties un pārrunāt prāvesta ziņojumu par draudžu garīgo un laicīgo stāvokli iecirknī;
 - 2) noklausīties un pārrunāt referātus un draudžu lēmumus par sinodē iztīrājamiem jautājumiem;
 - 3) iztīrāt un izspriest jautājumus, kuŗus nodevusi Sinodes izspriešanai Baznīcas Virsvalde;
 - 4) apspriest, kā uzlabot draudžu garīgo apkopšanu un trūcīgo draudžu materialo stāvokli;
 - 5) ierosināt un iepriekš apspriest jautājumus, par kuŗiem galīgi nolemj Latvijas Sinode vai Baznīcas Virsvalde;
 - 6) lemt par iecirknī ierīkojamām Baznīcas skolām, labdarības iestādēm un bibliotekām, par pastāvošo uzturēšanu un nevajadzīgo likvidēšanu;
 - 7) noteikt un grozīt algu iecirkņa darbiniekiem, pie kam algas pamazināšanai izprasāma Baznīcas Virsvaldes atļauja;
 - 8) sastādīt iecirkņa budžetu un draudzēm noteikt nodokļus Baznīcas iestādēm un organizācijām par labu;
 - 9) lemt par nekustamas mantas iegūšanu, pārdošanu, vai mainīšanu, pie kam izprasama Baznīcas Virsvaldes atļauja;
 - 10) lemt par iecirkņa kapitāliem, kur tie jāuzglabā un kā jāizlieto. Ja izlietojamā summa pārsniedz iecirkņa kārtējo gada

⁷³⁵ § 46 papildināts un § 47 mainīts ar slīpsvītrā rakstīto panta daļu ar LELB VI Sinodes lēmumu.

⁷³⁶ § 48 papildināts ar slīpsvītrā rakstīto panta daļu ar LELB VI Sinodes lēmumu.

- budžetu, tad lēmums iesūtams Baznīcas Virsvaldes apstiprināšanai;
- 11) noklausīties un pārrunāt Sinodes dalībnieku darbus par teoloģiskiem, ētiskiem un citiem Baznīcas dzīves jautājumiem;
 - 12) lemt par periodiskiem un citiem rakstiem, kuŗus iecirknis izdod;
 - 13) izvēlēt iecirkņa prāvestu un noteikt viņam algu;
 - 14) izvēlēt uz 3 gadiem 4 iecirkņa valdes locekļus un 3 revidentus un atvēlēt valdei kreditu.

Otrais nodalījums. Iecirkņa valde.

51. Iecirkņa valdes sastāvs ir: iecirkņa prāvests un 4 valdes locekļi.
52. Pirmā sēdē iecirkņa valde sadala savā starpā amatus, izvēlēdama valdes priekšnieku, viņa vietnieku, rakstvedi un mantzini.
53. Iecirkņa valde notur savas sēdes pēc vajadzības, bet ne mazāk kā vienreiz gadā. Sēdēs jābūt klāt ne mazāk kā 3 locekļiem. Sēdes sasauc un vada priekšnieks, vai viņa uzdevumā, viņa vietnieks. Ārkārtējas sēdes sasaucamas mēneša laikā uz Baznīcas Virsvaldes rīkojumu vai prāvesta vai 2 revidentu rakstisku pieprasījumu.
54. Iecirkņa valde ir iecirkņa Sinodes gribas izpildītāja. Pie viņas uzdevumiem pieder:
 - 1) izvest dzīvē iecirkņa Sinodes lēmumus un Baznīcas Virsvaldes rīkojumus;
 - 2) pārvaldīt un uzturēt kārtībā iecirkņa Baznīcas mantu, skolas, labierīcības iestādes, arhīvu un kasi;
 - 3) iecirkņa vārdā noslēgt visādu veida līgumus un darījumus, uzstāties administratīvās un tiesu iestādēs, izdot pilnvaras un reprezentēt iecirkni uz ārieni;
 - 4) izdarīt revīzijas iecirkņa draudzēs;
 - 5) pārlūkot Baznīcas skolas un citas Baznīcas iestādes un organizācijas iecirknī;
 - 6) sastādīt pēc draudžu iesniegtiem ziņojumiem gada pārskatu par Baznīcas stāvokli, dzīvi un darbību iecirknī;
 - 7) uzstādīt budžetu iecirkņa vajadzībām un skatīt cauri draudžu budžetus iecirknī;
 - 8) sarakstīties iecirkņa vārdā ar Baznīcas Virsvaldi;
 - 9) iesniegt 2 nedēļu laikā Baznīcas Virsvaldei iecirkņa Sinodes un ikkatras savas sēdes protokola norakstu;
 - 10) pieņemt un atlaist iecirkņa valdes, iecirkņa Baznīcas skolu un citu iestāžu un organizāciju ierēdņus un kalpotājus;
55. Ja iecirkņa Sinode atrod, ka viņai nav vajadzīga sevišķa valde, tad iecirkņa valdes pienākumus izpilda iecirkņa prāvests, par ko viņš saņem sevišķu atalgojumu, kuŗa lielumu noteic iecirkņa Sinode, kā arī līdzekļus kancelejas vajadzībām.

Ceturtais nodaļa. Latvijas Evanģēliski Luteriskās Baznīcas kopīgās iestādes.

Pirmais nodalījums. Latvijas Sinode.

56. Latvijas Sinodes dalībnieki ir: bīskapi, Baznīcas Virsvaldes locekļi, iecirkņa valžu locekļi, teoloģijas fakultātes luterticīgie mācības spēki, teoloģiskā instituta mācības spēki, draudžu mācītāji un pa vienam delegātam no ikkatras draudzes. Ja draudzi apkalpo vairāki mācītāji, tad draudze sūta tik daudz delegātu, cik viņai ir mācītāju.
57. Latvijas Sinode sapulcējas vismaz reiz pa 3 gadiem. Viņu sasauc Baznīcas Virsvalde, atklāj Latvijas bīskaps un vada Sinodes izvēlētais prezidijs, kuŗā ieiet Latvijas bīskaps un minoritātu tautību bīskapi.
58. Latvijas Sinode ir visas Latvijas Evanģ. Luteriskās Baznīcas gribas izteicēja un viņas augstākā likumdošanas un pārraudzības iestāde. Viņa galīgi izšķir visus Baznīcas dzīves jautājumus. Viņas sevišķie uzdevumi ir:
 - 1) izdot Baznīcas likumus un noteikumus, atcelt un grozīt pastāvošos;
 - 2) grozīt agendā noteikto dievkalpošanas un garīgo amatdarbu kārtību, pārlabot un ievest jaunu agendu;
 - 3) nolemt pārlabot un ievest jaunas Baznīcas dziesmu grāmatas;
 - 4) ievest jaunas un atņemt līdzšinējās Baznīcas svētku dienas;
 - 5) nolemt iegūt nekustamus īpašumus un ierīkot skolas, kursus, labdarības, iekš- un ārmisijas biedrības un iestādes, kā arī pastāvošās likvidēt; pārdot, mainīt un ieķīlāt Baznīcas īpašumus;
 - 6) nolemt stāties sakarā ar ārzemju Baznīcu organizācijām, kristīgām biedrībām un labierīcības iestādēm Latvijā un citās zemēs;
 - 7) dibināt jaunus Baznīcu iecirkņus un pastāvošos noapaļot, savienot vai likvidēt;
 - 8) dibināt mācītāju un citu Baznīcas darbinieku emeritāl-, slimības-, bērnu-, atraitņu un bāriņu un citas pašpalīdzības kases;
 - 9) nolemt izdot Baznīcas laikrakstus, grāmatas, žurnālus un atvēlēt attiecīgos kreditus;
 - 10) noteikt izglītības cenzu mācītāja amata kandidātiem, ērgelniekiem un citiem Baznīcas darbiniekiem;
 - 11) noteikt uz iecirkņiem un draudzēm izdalāmos nodokļus Baznīcas mērķiem;
 - 12) noklausīties un apspriest Baznīcas Virsvaldes izstrādāto pārskatu par Baznīcas ārējo un Latvijas bīskapa ziņojumu par Baznīcas garīgo dzīvi un stāvokli;
 - 13) noklausīties revidentu ziņojumus;
 - 14) galīgi izšķirt draudžu, iecirkņu, Baznīcas Virsvaldes, mācītāju konferences, atsevišķo Baznīcas amatpersonu un atsevišķo draudzes locekļu ierosinātos un Latvijas Sinodes izspriešanai nodotos jautājumus;
 - 15) ievēlēt vajadzības gadījumā Baznīcas tiesu;
 - 16) ievēlēt uz 3 gadiem 3 revidentus Baznīcas Virsvaldes darbības un kases revīzijai;
 - 17) noteikt Virsvaldes locekļu skaitu, kuŗš nedrīkst būt mazāks kā viens garīdznieks un viens cits delegāts no ikkatra iecirkņa;
 - 18) ievēlēt Latvijas bīskapu un noteikt viņam algu;
 - 19) ievēlēt uz 3 gadiem Baznīcas Virsvaldes locekļus *un viņu kandidātus*⁷³⁷;
 - 20) apspriest un apstiprināt uz 3 gadiem Baznīcas Virsvaldes budžetu un atvēlēt Virsvaldes un citu Baznīcas iestāžu un organizāciju uzturēšanai vajadzīgos līdzekļus;
 - 21) izdot noteikumus par mācītāju un citu Baznīcas darbinieku pienākumiem un tiesībām un par viņiem piešķiramām pensijām, pabalstiem un goda zīmēm;
 - 22) noteikt bīskapiem, prāvestiem, mācītājiem un citiem Baznīcas darbiniekiem amata tērpu;

⁷³⁷ § 58.19 papildināts ar slīpsvītrā rakstīto panta daļu ar LELB VI Sinodes lēmumu.

- 23) izstrādāt sev darbības kārtību jeb reglamentu;
- 24) izlemt jautājumus par Baznīcas attiecībām ar valsti un citām konfesijām.
Piezīme. 2., 3., 4., 10., 21., 22., 24. punktā minētos, kā arī citus jautājumus, kas stāv sakarā ar evaņģ. luteriskās Baznīcas mācību un iecienītām parašām, Sinode galīgi neizlemj, iekam par tiem nav izteikusi savus uzskatus Latvijas mācītāju konference.
59. Iecirkņu sinodēs iztīrīt priekšlikumus Latvijas Sinode izspriež galīgi ar vienkāršu balsu vairākumu, citi priekšlikumi turpretī noraidāmi uz iecirkņiem, ja tie Latvijas sinodē nevar dabūt sev par labu 2/3 balsu vairākumu.
60. Ev. lut. Baznīcas satversmes noteikumus var grozīt tikai ar 3/4 balsu vairākumu un arī tad, ja priekšlikums grozīt kādu satversmes pantu iepriekš iztīrīts iecirkņu sinodēs un atsevišķos satversmes noteikumos norādītos gadījumos arī pieprasīta mācītāju konferences atsauksme. Latvijas Sinodes lēmumus un instrukciju noteikumus var grozīt, ja priekšlikums iepriekš iztīrīts iecirkņu sinodēs ar 2/3 balsu vairākumu.
61. Balsošana notiek atklāti, bet aizklāti uz majoritātes vēlēšanos. Vēlot Baznīcas Virsvaldes locekļus un bīskapus, jābalso vienmēr aizklāti.
62. Minoritātu tautību Sinodes dalībniekiem, kuŗu draudžu skaits un to mācītāju skaits nav mazāks par 30 un iecirkņu skaits nav mazāks par 3, ir tiesība apspriest un izlemt jautājumus, kuŗi attiecas vienīgi uz viņu draudzēm, iestādēm un organiem, Sinodes nacionalās separātsēdes, kā arī izvēlēt, proporcionāli savu iecirkņu skaitam, savus pārstāvjus Baznīcas virsvaldē un savu bīskapu ar nosaukumu "Latvijas Baznīcas NN tautības draudžu bīskaps". Tādā gadījumā minoritātu tautību Sinodes dalībnieki nepiedalās Sinodes sēdēs jautājumos, kuŗi attiecas uz citu tautību draudzēm, to iestādēm un organiem, bet gan jautājumos, kuŗi attiecas uz visu Baznīcu un kuri sevišķi minēti 58. panta 1., 4., 6., 7., 11., 12., 13., 15., 16., 17., 18., 20., 21., 23. un 24. punktos, bet citos jautājumos tikai tad, ja tie aizķer attiecīgās minoritātes tautības intereses. Domstarpības balsstiesības ziņā izšķir prezidijs, bet prezidijā balsīm līdzīgi daloties – Latvijas bīskaps.
63. Minoritātu tautību Sinodes nacionalās separātsēdes vada attiecīgās tautības Sinodes prezidija locekļi, ievērodami Sinodes darbības kārtības jeb reglamenta noteikumus.
64. Sinodes separātsēžu lēmumi rakstiski iesniedzami prezidijam, paziņojami Sinodes vispārējā sēdē un uzņemami Sinodes protokolā kā saistoši vienīgi attiecīgās tautības draudzēm un to iestādēm un organiem.

Otrais nodalījums. Baznīcas Virsvalde.

65. Pirmā sēdē Baznīcas Virsvalde ievēl Virsvaldes prezidentu, viceprezidentu un citas amatpersonas.
Piezīme. Bīskapi piedalās Baznīcas virsvaldē kā pilntiesīgi locekļi. Latvijas bīskapu var ievēlēt par Virsvaldes prezidentu un kādas minoritātes tautības bīskapu par viceprezidentu.
66. Ja kāda Virsvaldes amatpersona nomirst vai no amata izstājas, iekam viņa amata laiks notecējis, tad Virsvalde pate izvēl vietas izpildītāju no sava vidus.
67. Baznīcas Virsvalde atrodas Rīgā. Viņas amatpersonas notur savas sēdes vismaz vienreiz nedēļā. Sēdēs jābūt klāt ne mazāk kā 3 locekļiem. Plenārsēdes sanāk ne mazāk kā divreiz gadā. Sēdes sasauc un vada prezidents, vai viņa uzdevumā viceprezidents, bet ja tas aizkavēts, cita Virsvaldes amatpersona.
68. Baznīcas Virsvalde ir Latvijas Sinodes izpildu orgāns un Latvijas Evaņģ. Luteriskās Baznīcas pilnvariece. Pie viņas uzdevumiem pieder:
- 1) izvest dzīvē Latvijas Sinodes lēmumus;
 - 2) galīgi izšķirt viņai Sinodes nodotos jautājumus un sūdzības;
 - 3) pārvaldīt un uzturēt kārtībā Baznīcas mantu, skolas, labierīcības iestādes, archīvu un kasi;
 - 4) Baznīcas organizācijām un amatpersonām dot instrukcijas;
 - 5) dot paskaidrojumus, aizrādījumus un priekšrakstus;
 - 6) nederīgas amatpersonas atlaist no amata un uzdot izdarīt jaunas vēlēšanas;
 - 7) uzdot izdarīt revīzijas Baznīcas iestādēs un organizācijās;
 - 8) Baznīcas vārdā noslēgt visādu veidu līgumus un darījumus, uzstāties administratīvās un tiesu iestādēs, izdot pilnvaras un reprezentēt Baznīcu uz ārieni;
 - 9) pārlūkot Baznīcas skolas un iestādes;
 - 10) apstiprināt amatā mācītājus un prāvestus;
 - 11) atlaist uz dibinātu sūdzību pamata prāvestus un mācītājus no amata, kā arī izslēgt no garīdznieku kārtas;
 - 12) skatīties uz to, lai mācītāji un citi garīgie kopēji neizplāftu ev. luteriskai ticībai pretīgas mācības un lai tie amata darbus izdarītu saskaņā ar agendu;
 - 13) iesniegt emeritētiem garīdzniekiem un citiem Baznīcas darbiniekiem pensijas un slimības un citos gadījumos pabalstus;
 - 14) apstiprināt atraitņu un bāriņu-, emeritāl-, pensiju- un citu Baznīcas kasu priekšniekus un pārraudzīt viņu darbību;
 - 15) apstiprināt jaunus draudzes un iekārtot jaunus Baznīcas iecirkņus;
 - 16) apstiprināt Baznīcas būvplānus un dot rīkojumus iesvētīt Baznīcas un kapsētas;
 - 17) dot paraugus Baznīcas grāmatām, ziņojumiem, budžetiem, gada pārskatiem, sarakstiem un izsniedzamām apliecībām;
 - 18) noteikt termiņus iesniedzamajiem ziņojumiem, gada pārskatiem un norēķiniem;
 - 19) noteikt saziņā ar mācītāju konferenci, kādas ticības mācības grāmatas lietojamas mājās un skolās;
 - 20) izstrādāt dažāda tipu skolām ticības mācību programmas, tās iesniegt mācītāju konferences apspriešanai un pēc tam apstiprināt;
 - 21) sastādīt pēc iesniegtiem iecirkņu ziņojumiem gada pārskatu par Baznīcas stāvokli, dzīvi un darbību;
 - 22) uzstādīt budžetu savām un Baznīcas vispārējām vajadzībām;
 - 23) apstiprināt gada pārskatus un budžetus draudzēm un iecirkņiem;
 - 24) sagatavot, saziņā ar Latvijas bīskapu, jautājumus, kas izspriežami Latvijas sinodē, un sasaukt Sinodi;
 - 25) sarakstīties Baznīcas vārdā ar valsts iestādēm un Baznīcu organizācijām Latvijā un ārzemēs;

26) pieņemt un atlaist Baznīcas Virsvaldes ierēdņus un citus kalpotājus un dot viņiem atvaļinājumu;

27) Latvijas bīskapa nāves gadījumā noteikt viņam vietas izpildītāju;

Piezīme. Jauna bīskapa ievēlēšanai sasaukama Sinode gada laikā.

28) sastādīt eksaminācijas komisijas mācītāja amata kandidātu un ticības mācības skolotāju, kā arī citu Baznīcas garīgo darbinieku pārbaudīšanai, kuru priekšsēdētājs pēc sava amata ir Latvijas bīskaps vai viņa pilnvarota persona;

29) vest un uzglabāt bīskapu, prāvestu, mācītāju un māc. palīgu dienesta gaitas sarakstus.

Piezīme. 2., 4., 11., 22., 24. un 27. punktā⁷³⁸ minētos jautājumus izlemj Baznīcas Virsvaldes plenārsēdē, bet pārējos jautājumus – Virsvaldes amatpersonu sēdēs.

69. Tautību minoritātes, kuŗām ir tiesība sinodē noturēt savas nacionalās separātsēdes (62. p.), nokārto jautājumus, kuŗi attiecas vienīgi uz viņu draudzēm un to iestādēm un organiem, kā arī uz mācītājiem, mācītāju kandidātiem, ķesteriem un citiem Baznīcas darbiniekiem, savā N.N. tautības Baznīcas Virsvaldes nodaļā. Tādā gadījumā attiecīgās minoritātes locekļi nevar tikt ievēlēti Virsvaldes amatos, ne arī piedalīties tādu jautājumu apspriešanā un izlemšanā, kuŗi attiecas uz citu tautību draudzēm un to iestādēm un organiem. Amatpersonu sēdēs ir pieaicināms minoritātes draudžu bīskaps un plenārsēdēs visi minoritātes 62. pantā aprādītā kārtībā ievēlētie Virsvaldes locekļi visos jautājumi, kuŗi attiecas uz visu Baznīcu vai citādi aizķer attiecīgās minoritātes draudzes tiesības. Virsvaldes lēmumi nav saistoši minoritātes draudzēm, ja viņu pārstāvji nav uzaicināti piedalīties sēdē vai uzaicinājumu nav saņēmuši. Tādā gadījumā jānoliek jauna sēde un uzaicinājums jāpiesūta 7 dienas pirms sēdes un jāizsniedz pret parakstu.

70. Baznīcas Virsvaldes N.N. tautības nodaļas sēdes vada šīs tautības draudžu bīskaps, vai viņa uzdevumā, kāds cits šīs nodaļas loceklis saskaņā ar Baznīcas satversmes noteikumiem.

71. Nodaļas sēdes protokola noraksts 7 dienu laikā iesniedzams Baznīcas Virsvaldes prezidentam zināšanai. Pret nodaļas lēmumu var iesniegt pārsūdzību Virsvaldes plenārsēdei nodaļas dalībnieki, vai draudzes organi, vai atsevišķi draudzes locekļi, pret kuriem lēmums vērsts, kā arī Virsvaldes prezidents. Plenārsēdes lēmums pārsūdzams Latvijas sinodē.

72. Baznīcas Virsvaldes minoritātu tautību nodaļu un bīskapu uzturēšanai vajadzīgos līdzekļus gādā šo minoritātu draudzes pašas. Latvijas Sinodes izdevumu segšanā šīs draudzes piedalās samērā ar savu delegātu skaitu, bet Baznīcas Virsvaldes uzturēšanā, Latvijas bīskapa algošanā un citos Baznīcas kopizdevumos – samērā ar savu draudžu balsstiesīgo locekļu skaitu.

Piektā nodaļa. Konferences.

73. Mācītājs sasauc vismaz vienreiz gadā savas draudzes garīgos kopējus uz konferenci, pārrunāt draudzes garīgās vajadzības.

74. Prāvests saaicina vismaz vienreiz gadā sava iecirkņa mācītājus uz konferenci, apspriest jautājumus par Baznīcas garīgo dzīvi un mācītāja amata vajadzībām.

75. Latvijas bīskaps sasauc pēc vajadzības prāvestu, mācītājus vai arī citus Baznīcas garīgos darbiniekus uz konferenci, apspriest bez 58. panta piezīmē minētiem arī citus Baznīcas dzīves jautājumus. Tādas pašas tiesības ir arī citiem bīskapiem attiecībā uz saviem prāvestiem, mācītājiem un citiem Baznīcas garīgiem darbiniekiem.

76. Iecirkņa valdes priekšnieks sasauc pēc vajadzības Baznīcas priekšniekus un viņu vietniekus uz konferenci.

77. Baznīcas Virsvaldes prezidents sasauc pēc vajadzības visas Latvijas Baznīcas priekšniekus vai viņu vietniekus uz kopīgu apspriedi.

Piezīme. Visās konferencēs var piedalīties viesi ar konferences vadītāja ziņu.

78. Konferences rīkojas pēc pašu izstrādātiem un Virsvaldes apstiprinātiem darbības kārtības jeb reglamenta noteikumiem. Protokolu noraksts iesniedzams Baznīcas Virsvaldei zināšanai.

Sestā nodaļa. Baznīcas garīgie darbinieki.

Pirmais nodaļjums. Ordinētie darbinieki.

79. Draudzes garīgās dzīves vadonis ir mācītājs. Viņa amata pienākumus noteic Dieva vārds un evaņģ. lut. Baznīcas simboliskās grāmatas. Mācītāja attiecības ar draudzes un Baznīcas organiem un ar citiem mācītājiem noteic Baznīcas Virsvaldes izdotie rīkojumi. Aizrādījumus mācītāji saņem no sava prāvesta un bīskapa un atbild par savu darbību šiem saviem garīgiem priekšniekiem un Baznīcas Virsvaldei.

80. Ikvienam, kas Latvijas Evaņģ. Lut. Baznīcā vēlas iegūt mācītāja tiesības, jābūt 25 gadus vecam, jāpienes no sava draudzes mācītāja apliecība par reliģiski-morāliskā ziņā nevainojamu dzīvi, jāiesniedz dzīves apraksts, aizrādot uz savu garīgo attīstību, tāpat arī kristības, iesvētīšanas un skolu apliecības, pēc kam viņam jānoliek eksamens pie Baznīcas Virsvaldes eksaminācijas komisijas vispārējā un teoloģiskā izglītībā, un pēc bīskapa norādījuma, jānokalpo praktiskais mēģinājuma gads vai jāsigatavojas garīgam amatam teoloģiskā institūtā.

Piezīme. Uz bīskapa priekšlikumu Baznīcas Virsvalde var mēģinājuma laiku saīsināt vai pagarināt un, izņēmuma gadījumos, pieļaut pie ordinācijas arī personas, kas jaunākas par 25 gadiem.

81. Baznīcas Virsvalde var atsvabināt no eksamina vispārējā izglītībā personas, kuras uzrāda apliecību par kāda skolotāju instituta vai semināra vai vidusskolas pilna kursa nobeigšanu, un saīsināt eksāmenu teoloģijas priekšmetos, ja eksaminands uzrāda apliecību par kursa nobeigšanu kādā teoloģijas fakultātē vai ev. lut. Baznīcas institūtā vai seminārā ar teoloģijas fakultātei līdzīgu kursu. Eksāmenu var arī dalīt divās daļās, pirmo daļu noliekot pirms, bet otro pēc mēģinājuma gada (examen pro venia coneionandi et pro ministerio).

82. Mācītāja amata kandidātam, kuŗš nolīcis visus eksāmenus un nokalpojis mēģinājuma gadu, Baznīcas Virsvalde uz bīskapa priekšlikumu piešķir tiesību tikt ievēlētam par mācītāju un izdod attiecīgu apliecību.

83. Bez iepriekšējas kārtīgas ievēlēšanas vai aicināšanas mācītāja vai adjunkta vai vikara amatā ordinācija nav pieļaujama.

84. Ārzemēs ordinēti mācītāji var iestāties Latvijā mācītāja amatā tikai ar Virsvaldes ziņu un atļauju, noturējuši iepriekš kolokviju pie bīskapa.

85. Izņēmuma gadījumos, lai mācītāja trūkuma dēļ draudzes nepaliktu uz ilgāku laiku bez kārtīgas garīgas apkopšanas, Sinode,

⁷³⁸ 13. punkts izslēgts no piezīmes ar LELB VI Sinodes lēmumu.

uz bīskapa priekšlikumu, var viņu pilnvarot pieļaut pie ordinācijas arī personas ar zemāku vispārēju un teoloģisku izglītību, tikai ar nosacījumu, ka tādām personām jābūt labi sagatavotām draudzes garīgās apkopšanas darbam un spējīgām sludināt Dieva vārdu, sagatavot iesvētamos un pasniegt ticības mācības stundas kā pamat-, tā arī vidusskolās. Šādas personas tomēr nav saucamas par mācītājiem, bet mācītāju palīgiem.

86. Mācītāja palīgi stāv prāvesta rīcībā un strādā viņa vai kāda pilntiesīga vecāka mācītāja vadībā. Viņi var iegūt pilnas mācītāja tiesības, ja ir nolikuši papildu eksāmenu un pierādījuši savas spējas ar ne mazāk kā 5 gadus ilgu nevainojamu darbu draudzē. Mācītāja tiesības piešķir Baznīcas Virsvalde uz bīskapa priekšlikumu.

87. Baznīcas Virsvalde var pēc sava ieskata, saziņā ar bīskapu un attiecīgo prāvestu un draudzi, mācītāja palīgam norādīt viņa iekreizējo darba vietu un to arī kaut kuŗā laikā mainīt.

88. Iepriekšējos (80–87) pantos minētie noteikumi attiecas arī uz Virsvaldes nacionalām nodaļām un viņu eksamenējamiem mācītāja amata kandidātiem. Nacionalās nodaļās eksaminētie kandidāti iegūst tiesības ieņemt mācītāja vietu vienīgi attiecīgās nacionalitātes draudzēs.

89. Iecirkņu Baznīcas dzīves garīgie vadītāji, mācītāju un kandidātu tuvākie priekšnieki un padomdevēji ir prāvesti.

90. Prāvests sasauc un vada sava iecirkņa mācītāju konferences, notur draudzēs vizitācijas, sūta vikārus uz draudzēm, kuŗām nav mācītāja, bīskapa uzdevumā ievēd ievēlētos mācītājus amatā, dod mācītājiem atvaļinājumu līdz vienam mēnesim un saņem no mācītājiem ziņojumus. Prāvests ir arī starpnieks visos strīdos un nesaskaņās gadījumos draudžu un viņu iestāžu un darbinieku starpā.

91. Ja prāvests slimības vai cita iemesla dēļ nevar izpildīt sava amata pienākumus, viņš pats ieceļ savu vietnieku, paziņojot par to Baznīcas Virsvaldei, bet ja divu mēnešu laikā kavēkļi nav novērsti, kā arī prāvesta nāves gadījumā, bīskaps uzdod kādam attiecīga iecirkņa mācītājam izpildīt prāvesta pienākumus, līdz kamēr prāvests pats var iestāties amatā vai ir ievēlēts jauns prāvests.

92. Visas Latvijas Evāņģēliskās Luteriskās Baznīcas garīgais priekšnieks ir Latvijas bīskaps. Viņš arī atklāj Latvijas Sinodi, ievēd prāvestus amatā, ordinē mācītājus, notur ar ārzemēm ordinētiem mācītājiem kolokviju, prezidē eksamenācijas komisijās mācītāja amata kandidātu un ticības mācības skolotāju pārbaudīšanai, sasauc un vada prāvestu un Latvijas mācītāju konferences, saņem prāvestu un mācītāju ziņojumus, izdara draudzēs, it īpaši, kur prāvesti par mācītājiem, vizitācijas, dod instrukcijas un aizrādījumus prāvestiem, mācītājiem un citiem garīgas dzīves kopējiem, atļauj mācītājiem uzņemties pienākumus ārpus Baznīcas amatiem, dod prāvestiem atvaļinājumu, kā arī mācītājiem uz laiku, ilgāku par vienu mēnesi, uzdod mācītājiem un kandidātiem izstrādāt un iesūtīt iespiešanai Baznīcas laikrakstos un žurnālos sprediķus un apcerējumus un sarakstās Baznīcas vārdā ar citu ticību priekštāvjiem, ār-, un iekšmisijas biedrībām un citām Baznīcas organizācijām Latvijā un ārzemēs.

93. Ja Latvijas bīskaps nav Baznīcas Virsvaldes prezidents, viņš tomēr var piedalīties Baznīcas Virsvaldes sēdēs un viņam ir tiesība Virsvaldes sēdēs Virsvaldes lēmumus, pirms izpildīšanas, nodot Latvijas Sinodes revīzijai, kādā gadījumā viņš arī sasauc ārkārtējo Sinodi. Tāda pati tiesība ir Latvijas bīskapam attiecībā uz visām citām Latvijas Baznīcas iestādēm un organizācijām.

94. Latvijas bīskaps savu amatu izpildot valkā bīskapa tērpu. Latvijas bīskapa amats nav savienojams ar draudzes mācītāja amatu.

95. Latvijas bīskapa vietu izpilda viņa paša ieceltais vietnieks. Bīskapa nāves gadījumā Baznīcas Virsvalde savā plenārsēdē ieceļ vietnieku bīskapa pienākumu izpildīšanai līdz jauna Latvijas bīskapa ievēlēšanai.

96. Minoritātu draudžu bīskapiem attiecībā uz savām draudzēm, mācītājiem, prāvestiem un citiem garīgiem darbiniekiem, savas Virsvaldes nodaļas eksaminācijas, komisijām, ir tādas pašas tiesības, kādas Latvijas bīskapam piešķirtas 92. pantā attiecībā uz visu Baznīcu un tās iestādēm un organiem, neizslēdzot arī tiesību savu draudžu vārdā sarakstīties ar citu ticību priekštāvjiem, ār-, un iekšmisijas biedrībām un citām Baznīcas organizācijām Latvijā un ārzemēs.

97. Minoritātes draudžu bīskapa vietu izpilda viņa paša ieceltais vietnieks. Bīskapa nāves gadījumā Baznīcas Virsvaldes attiecīgā nacionālā nodaļa ieceļ vietnieku bīskapa pienākumu izpildīšanai līdz jauna bīskapa ievēlēšanai.

98. Ikkgadus, vēlākais maija mēnesī, minoritātu draudžu bīskapi iesniedz Latvijas bīskapam pārskatu par savu draudžu garīgo dzīvi un par bīskapu izdarītām vizitācijām, ordinācijām un introdukcijām.

99. Visiem Latvijas Evāņģēliskās Luteriskās Baznīcas ordinētiem garīgiem darbiniekiem jābūt Latvijas pavalstniekiem.

Otrais nodaļums. Neordinētie Baznīcas garīgie darbinieki.

100. Mācītāja amata kandidāti, ērģelnieki, diakoni, diakonises, ticības mācības skolotāji un citi neordinētie garīgie darbinieki uzskata vietējo mācītāju par savu tuvāko priekšnieku un izpilda savus pienākumus saskaņā ar mācītāja aizrādījumiem un bīskapa dotām instrukcijām.

Septītā nodaļa. Revidenti.

101. Baznīcas padomes, iecirkņu Sinodes un Latvijas Sinode, ievēlēdamas revidentus, uzdod vienam no tiem sasaukt pirmo sēdi, kuŗā tad paši revidenti izvēlē savu priekšsēdētāju, kas turpmāk sasauc un vada sēdes.

102. Attiecīgai revīzijas komisijai ir tiesība un pienākums skatīt cauri un pārraudzīt visu Baznīcas valdes, iecirkņu valdes, Baznīcas Virsvaldes un dažādu komisiju un viņu dienestā esošo personu darbību, grāmatas un rēķinus. Savus lēmumus viņa pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu un iesniedz savu paziņojumu pēc piekritības – padomei, iecirkņa Sinodei vai Latvijas Sinodei. Revīzijas rezultāti jāpaziņo revidētām iestādēm vismaz 2 nedēļas pirms attiecīgās organizācijas sapulces, kuŗā tie pārrunājami.

103. Revīzijas komisijas ārkārtējās sēdes sasaucamas 2 nedēļu laikā uz Baznīcas Virsvaldes, vai iecirkņa valdes, vai 2 revidentu rakstisku pieprasījumu.

Astotā nodaļa. Ziņojumi un sūdzības.

104. Vietējās Baznīcas valde iesniedz ziņojumus iecirkņa valdei un pēdējā – Baznīcas Virsvaldei. Tāpat mācītāji iesniedz ziņojumus prāvestiem un prāvesti bīskapam.

105. Sūdzības par neordinētiem Baznīcas garīgiem darbiniekiem viņu reliģiski-ētiskā dzīvē pārbauda mācītājs un izspriež Baznīcas Virsvalde, sūdzības par mācītājiem pārbauda prāvests un izspriež Baznīcas Virsvalde, bet sūdzības par prāvestiem pārbauda bīskaps un izspriež Baznīcas Virsvalde.

106. Sūdzības par vietējās Baznīcas valdi, padomi, revidentiem un valdes amatpersonām iesniedzamas iecirkņa valdei, bet kur tādās nav, caur prāvestu, Baznīcas Virsvaldi un tās locekļiem iesniedzamas un izspriežamas Latvijas sinodē.

Devītā nodaļa. Zīmogi un darīšanu valoda.

107. Latvijas Evanģēliskā Luteriskā Baznīcā lietojami sekoši zīmogi:

- 1) vietējās Baznīcas zīmogs, ko lieto mācītājs;
- 2) vietējās Baznīcas valdes zīmogs ar uzrakstu: Latvijas Ev. Lut. Baznīcas N.N. draudzes Baznīcas valde;
- 3) prāvesta zīmogs ar uzrakstu: Latvijas Ev. Lut. Baznīcas N.N. iecirkņa prāvests;
- 4) iecirkņa valdes zīmogs ar uzrakstu: Latvijas Ev. Lut. Baznīcas N.N. iecirkņa valde;
- 5) bīskapu zīmogi ar uzrakstu: Latvijas Ev. Lut. Baznīcas bīskaps, resp. Latv. Ev. Lut. Bazn. N.N. draudžu bīskaps;
- 6) Baznīcas Virsvaldes zīmogs ar uzrakstu; Latvijas Ev. Lut. Baznīcas Virsvalde, resp. Latv. Ev. Lut. Bazn. Virsvaldes N.N. nodaļa.

108. Visas Latvijas Evanģēliskās Luteriskās Baznīcas organizācijas un amatpersonas ved savas grāmatas un protokolus, izdod norakstus un sarakstās vienīgi valsts valodā, izņemot minoritātu tautību draudzes un to organizācijas un amatpersonas, kuŗas savās iekšējās darīšanās var lietot savu dievkalpošanas valodu, bet ar citām Latvijas Baznīcas organizācijām un amatpersonām sarakstās valsts valodā, pieliekot norakstiem un izrakstiem no savām grāmatām un saviem protokoliem klāt tulkojumu valsts valodā.

Desmitā nodaļa. Komisijas.

Visām Baznīcas organizācijām ir tiesība radīt atsevišķu jautājumu izspriešanai un īpašu uzdevumu veikšanai, kas ietilpst minēto organizāciju kompetencēs, sevišķas komisijas, kuŗas var uzaicināt arī lietpratējus un tehniskus spēkus no ārienes.

Sinodes komisijas prezidijs:

D. theol. K. Irbe, Latvijas Evanģ. Lut. Bazn. Bīskaps un Baznīcas Virsvaldes prezidents.

Dr. theol. P. Poelchau, Latvijas Evanģ. Lut. Bazn. vācu draudžu bīskaps un Bazn. virsvaldes viceprezidents.

Inženieris A. Kēse, Sinodes komisijas sekretars un Baznīcas Virsvaldes loceklis.

Baznīcas priekšnieks M. Miezis, Sinodes komisijas sekretars.

Rīgā, 1928. gada 26. janvārī

Pielikums Nr. 3

Latvijas PSR ev. lut. baznīcas Satversme (1948)

Latvijas PSR Evanģēliskā-luteriskā Baznīca, kā Kristus un Viņa Evanģēlija organizēta draudze, atzīst par savu vienīgo mācības un dzīves pamatu Vecās un Jaunās Derības kanoniskās grāmatas un pieņēmusi kā Svēto Rakstu paskaidrojumus kristīgās draudzes vēstures gaitā radušās, tā sauktās: Apustuļu, Niķejas un Atanāzija ticības apliecības, nepārgrozītu Augsburgas konfesiju, Mārtiņa Luterā katķismu un citus Vienprātības grāmatā (Liber Concordiae) sakopotos rakstus.

I Vispārīgie noteikumi

1. Latvijas PSR ev. lut. baznīca savā iekšējā dzīvē ir patstāvīga reliģiska organizācija ar episkopāli sinodālu iekārtu.
2. Latvijas PSR ev. lut. baznīcā apvieno sevī evaņģēliski luteriskās ticības iedzīvotājus, kuri skaitās par šīs Baznīcas draudzes locekļiem.
3. Latvijas PSR ev. lut. baznīcas mazākā vienība ir baznīcas draudze. Atsevišķas draudzes apvienotas baznīcas iecirkņos. Latvijas PSR ev. lut. baznīcas augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode.
4. Ikvienu baznīcas draudzes vai sinodes sapulce ir pilntiesīga pie jebkura sanākušo draudzes locekļu vai sinodālu skaita; lēmumi skaitās par pieņemtiem un izdarītās balsošanas par pareizām, ja sasniegts nodoto atklāto balsu absolūts vairākums.
5. Latvijas PSR ev. lut. baznīcas ordinētie garīdznieki un Dieva vārdu sludināt tiesības ieguvušie garīdznieku amata kandidāti, stājoties amatā, nodod ar savu parakstu apstiprinātu svinīgu solījumu nesludināt un nemācīt nekā tāda, kas nesaskan ar Svētiem Rakstiem un Evanģēliski luteriskās baznīcas ticību mācību, padoties Baznīcas noteikumiem un disciplīnai un ar savu dzīvi rādīt labu kristīgu priekšzīmi draudzes locekļiem.
6. Arhibīskaps, Baznīcas Virsvalde, prāvesti un draudžu padomes (izpildu orgāni) lieto savus zīmogus un spiedogus, kas reģistrēti piekritīgās valsts iestādēs.
7. Baznīcas draudzes, draudžu padomes un revīzijas komisijas, kā arī Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Virsvalde un tās pārstāvji darbojas saskaņā ar šajā Satversmē minētiem noteikumiem, ja saņemti piekritīgo valsts iestāžu dokumenti par izdarīto reģistrāciju.

II Baznīcas draudze, tās locekļi, draudzes kopsapulce, padome un revīzijas komisija.

A. Baznīcas draudze

8. Baznīcas draudze ir pie Evanģēliski luteriskās baznīcas piederošu pilngadīgu pilsoņu labprātīgi organizēta apvienība skaitā no ne mazāk par 20 (divdesmit) personām reliģisko un kulta vajadzību apmierināšanai. Jaunas draudzes apstiprina un

pastāvošās daļa vai apvieno pēc draudzes priekšlikuma Baznīcas Virsvalde ar Baznīcas iecirkņa prāvestu.

9. Draudzes pienākums rūpēties, lai regulāri notiku draudzes dievkalpojumi ar Dieva vārda sludināšanu un Svētā sakramenta izdalīšanu.

10. Draudze pēc sava pieprasījuma, ko parakstījuši ne mazāk par 20 draudzes locekļiem, un saskaņā ar arhibīskapu, kurš pārrauga baznīcu un draudžu taisnīgu sadalīšanos republikas teritorijā, saņem no vietējām valsts iestādēm pēc līguma beztermiņa un bezmaksas lietošanā baznīcu vai lūgšanas namu un kulta piederumus. Draudze tās padomes, mācītāja un ne mazāk par 20 draudzes locekļu personās rūpējas par baznīcas vai lūgšanas nama stāvokli un kopēji atbildīgas par pēc līguma saņemto valsts īpašumu valsts varas priekšā.

B. Draudzes locekļi

11. Evaņģēliski luteriskās ticības pilsoņi, kuri ir iesvētīti un pieder pie kādas no Baznīcas draudzēm, skaitās par šīs draudzes locekļiem. Draudzes locekļiem tiesības savas garīgās vajadzībās apmeklēt draudzes mācītāju, piedalīties draudzes dievkalpojumos un Svētā sakramentā, kā arī lietot draudzes kulta piederumus un īpašumu.

C. Draudzes kopsapulce

12. Draudzes kopsapulce draudzes mācītāja vadībā uz 3 gadiem ievēl draudzes padomi, sastāvošu no 3–7 locekļiem, un revīzijas komisiju, sastāvošu no 3 locekļiem. Šīs amata personas savus pienākumus izpilda kā goda amatu bez atalgojuma. Balss tiesības draudzes kopsapulcē ir katram draudzes loceklim, kurš pieder attiecīgā draudzē. Par draudzes padomes un revīzijas komisijas locekli var būt katrs draudzes loceklis, ne jaunāks par 25 gadiem un kurš ņem aktīvu dalību draudzes dzīvē, dievkalpojumos un Svētā sakramentā.

D. Draudzes padome

13. Draudzes kopsapulcē ievēlētā draudzes padome no sava vidus izvēl priekšsēdētāju, viņa vietnieku, sekretāru un kasieri.

14. Draudzes padomes sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk par 3 locekļiem. Sēdēs ar izšķirēja balss tiesībām piedalās draudzes mācītājs. Sēžu protokoli 7 dienu laikā piesūtāmi iecirkņa prāvestam un Baznīcas Virsvaldei.

15. Vakantas mācītāja vietas gadījumā draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju, prāvestam klātesot, ievēl jaunu mācītāju no Baznīcas Virsvaldes ieteiktiem kandidātiem.

16. Draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju ievēl delegātus Baznīcas iecirkņa sinodei.

17. Draudzes ienākumus un izdevumus kasieris iegrāmato draudzes kases grāmatā. Draudzes naudas līdzekļi glabājami Valsts Bankas vai krājiskas tekošā rēķinā uz draudzes vārda.

18. Draudzes padomes locekļi solidāri atbildīgi par zaudējumiem, kādi radušies atsevišķu padomes amatpersonu dēļ.

19. Draudzes padomes tiesības un pienākumi:

- a) pārvaldīt baznīcas saimniecību un rūpēties par baznīcas vai lūgšanas nama uzturēšanu labā kārtībā;
- b) atsevišķu draudzes padomes locekļu vārdā slēgt līgumus un darījumus, kas saistīti ar baznīcu vai lūgšanu namu un kulta īpašumu pārvaldīšanu un lietošanu;
- c) vākt ziedojumus baznīcas vai lūgšanu namu telpās baznīcas ēku un kulta īpašumu pārvaldes, kā arī baznīcas padomes un draudzes garīgo darbinieku vajadzībām;
- d) pēc Baznīcas Virsvaldes un iecirkņu prāvestu norādījumiem samērīgi ar saviem ienākumiem izsniegt līdzekļus Baznīcas Virsvaldes un tās iestāžu uzturēšanai;
- e) sastādīt draudzes gada budžetu un tā norakstus piesūtīt Baznīcas Virsvaldei un iecirkņa prāvestam;
- f) sastādīt draudzes darbības gada pārskatu un tā norakstus līdz ar revīzijas komisijas atzinumu piesūtīt Baznīcas Virsvaldei un iecirkņa prāvestam;
- g) pieņemt un atlaist baznīcas kalpotājus.

E. Draudzes revīzijas komisija

20. Revīzijas komisija no sava vidus izvēl priekšsēdētāju, viņa vietnieku un sekretāru. Revīzijas komisijas sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi tās 3 locekļi. Revīzijas komisiju sēdes sasauc tās priekšsēdētājs ne retāk par 2 reizēm gadā.

21. Revīzijas komisijas tiesības un pienākums periodiski revidēt draudzes padomes darbību, naudas un mantas grāmatas un dokumentus, kā arī pārējo draudzes īpašumā un lietošanā esošo materiālu vērtību un stāvokli.

22. Par konstatētām nelikumībām un nodarītiem zaudējumiem revīzijas komisija ziņo draudzes padomei, iecirkņa prāvestam un Baznīcas Virsvaldei.

III Baznīcas iecirknis un iecirkņa sinode

A. Baznīcas iecirknis

23. Baznīcas iecirknis ir Ģenerālās Sinodes noteikts draudžu apvienojums, kura robežas pēc iespējas saskaņojamas ar administratīvām apriņķa robežām.

B. Baznīcas iecirkņa sinode

24. Baznīcas iecirkņa sinodē sasauc un atklāj iecirkņa prāvests, un to vada sinodes ievēlētais prezidijs ar prāvestu kā priekšsēdētāju. Iecirkņa sinodes dalībnieki ir: iecirkņa prāvests, draudžu mācītāji un pa 1 laicīgam delegātam no katras iecirkņa draudzes. Draudzes ar locekļu skaitu pāri par 5000 iecirkņa sinodē sūta 2 laicīgus delegātus. Iecirkņa sinodē ar padomdevēja balsīm piedalās Baznīcas Virsvaldes un tās Revīzijas komisijas locekļi.

25. Baznīcas iecirkņa sinode:

- a) apspriež iecirkņa prāvesta ziņojumu par draudžu stāvokli iecirknī;
- b) izlemj jautājumus, ko Sinodē ierosinājuši arhibīskaps, Baznīcas Virsvalde vai atsevišķi sinodāļi;

- c) vakantas prāvesta vietas gadījumā ievēl iecirkņa prāvestu no arhibīskapa priekšā liktiem kandidātiem;
- d) ievēl uz 3 gadiem 1 laicīgo un 1 garīgo pārstāvi Ģenerālā sinodē.

IV Evaņģēliski luteriskās baznīcas augstākās iestādes

A. Ģenerālā Sinode

26. Ģenerālā Sinode ir Latvijas PSR ev. lut. baznīcas augstākā likumdevēja un tiesas iestāde. Ģenerālo Sinodi sasauc arhibīskaps, un to vada Sinodes ievēlētais prezidijs ar arhibīskapu kā priekšsēdētāju. Ģenerālās Sinodes locekļi ir: arhibīskaps, Baznīcas Virsvaldes un tās Revīzijas komisijas locekļi, Baznīcas iecirkņu prāvesti, Arhibīskapa katedrāles dekāns un iecirkņu sinodēs ievēlētie 2 delegāti no katra Baznīcas iecirkņa.

27. Ģenerālā Sinode:

- a) apstiprina Ģenerālās Sinodes darba kārtības reglamentu;
- b) izdod Baznīcas likumus un noteikumus, kā arī groza un atceļ pastāvošos;
- c) groza agendā noteikto dievkalpojuma kārtību, kā arī izdod jaunu agendu;
- d) pārlabo pastāvošās un ievēd jaunas Baznīcas Dziesmu grāmatas;
- e) groza pastāvošās Baznīcas iecirkņu robežas un noteic jaunus Baznīcas iecirkņus;
- f) nosaka izglītības cenzu mācītāja amata kandidātiem un citiem baznīcas darbiniekiem;
- g) apstiprina noteikumus par mācītāju, prāvestu un citu Baznīcas darbinieku tiesībām un pienākumiem, kā arī goda zīmēm un nosaukumiem;
- h) apstiprina Baznīcas Virsvaldes darbības pārskatu, kam pievienots Baznīcas Virsvaldes Revīzijas komisijas atzinums;
- i) apstiprina Baznīcas Virsvaldes un citu Baznīcas iestāžu budžetus;
- j) ievēl Latvijas PSR ev. lut. baznīcas arhibīskapu;
- k) ievēl uz 3 gadiem Baznīcas Virsvaldi, sastāvošu no 6 locekļiem, un tās Revīzijas komisiju, sastāvošu no 3 locekļiem;
- l) apstiprina arhibīskapa, prāvestu, mācītāju un citu Baznīcas darbinieku amata tērpus;
- m) izlemj sūdzības par arhibīskapu, Baznīcas Virsvaldi un tās amata personām.

B. Baznīcas Virsvalde

28. Baznīcas Virsvalde ir Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns. Baznīcas Virsvaldes prezidents ir arhibīskaps. No Ģenerālajā Sinodē ievēlēto Baznīcas Virsvaldes locekļu vidus arhibīskaps nozīmē 2 locekļus, kuri kopā ar Baznīcas Virsvaldes prezidentu sastāda Baznīcas Virsvaldes prezidiju.

29. Baznīcas Virsvaldes prezidijs uz savām sēdēm pulcējas pēc vajadzības. Baznīcas Virsvaldes plenārsēdes sasaukamas ne retāk par 1 reizi mēnesī. Plenārsēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk par 3 locekļiem. Baznīcas Virsvaldes sēdeklis – Rīgas pilsēta.

Piezīme. Baznīcas Virsvaldes locekļi savus pienākumus izpilda kā goda amatu bez atalgojuma.

30. Baznīcas Virsvalde:

- a) realizē Ģenerālās Sinodes lēmumu;
- b) izdod noteikumus un instrukcijas Baznīcas organizācijām, iestādēm un to amata personām;
- c) apstiprina amatos prāvestus un mācītājus;
- d) gādā par garīgo darbinieku sagatavošanu;
- e) pārceļ mācītājus uz citu draudzi;
- f) izlemj sūdzības par ordinētiem un neordinētiem Baznīcas darbiniekiem un vajadzības gadījumā vainīgos atceļ no amata. Par vairākkārtēju noteikumu pārkāpšanu garīdzniekus izslēdz no garīdznieku kārtas;
- g) izdara revīzijas Baznīcas organizācijās un iestādēs;
- h) pārtrauga Baznīcas saimniecību;
- i) apbalvo prāvestus, mācītājus un citus Baznīcas darbiniekus, piešķirot viņiem goda zīmes un nosaukumus;
- j) apspriež valsts iestāžu apstiprinātos baznīcas un Baznīcas iestāžu ēku būv- un kapitālremonta plānus;
- k) apstiprina draudžu budžetus un darbības pārskatus;
- l) sastāda budžetus Baznīcas Virsvaldes un tai pakļautām iestādēm;
- m) noteic Baznīcas Virsvaldes un tai pakļauto iestāžu štatus, kā arī pieņem un atlaiž Baznīcas Virsvaldes darbiniekus.

Piezīme. Punktos a, b, c, d, e, f, k, l un m minētos jautājumus izlemj Baznīcas Virsvaldes plenārsēdē.

31. Pēc arhibīskapa nāves vai citos apstākļos, kad arhibīskaps ilgstoši kavēts pildīt savus amata pienākumus, Baznīcas Virsvaldes plenārsēdē ievēl viņa vietas izpildītāju. Jauna arhibīskapa vēlēšanām jānotiek ne vēlāk kā 1 gada laikā.

C. Baznīcas Virsvaldes Revīzijas komisija

32. Baznīcas Virsvaldes Revīzijas komisija no sava vidus izvēl priekšsēdētāju, viņa vietnieku un sekretāru. Revīzijas komisijas sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi 3 locekļi. Revīzijas komisijas sēdes sasaukamas ne retāk kā 1 reizi gada ceturksnī.

33. Revīzijas komisijas tiesības un pienākumus periodiski revidēt Baznīcas Virsvaldes un tai pakļauto iestāžu un organizāciju un to amatpersonu darbību, grāmatas un dokumentus, kā arī lietošanā esošās materiālās vērtības.

V Baznīcas garīgie darbinieki

A. Ordinētie garīgie darbinieki

34. Baznīcas draudzes garīgās dzīves vadītājs ir mācītājs, kuru uztur draudze. Viņa amata pienākumus nosaka Dieva vārds, Evaņģēliski luteriskās baznīcas simboliskās grāmatas un agenda. Mācītāja attiecības ar Baznīcas un draudzes orgāniem nosaka arhibīskaps un Baznīcas Virsvaldes noteikumi, rīkojumi un instrukcijas. Par savu darbību mācītājs atbildīgs iecirkņa prāvestam, arhibīskapam un Baznīcas Virsvaldei.

35. Mācītāja tiesības var iegūt ikviens draudzes loceklis, ne jaunāks par 25 gadiem, kurš savā dzīvē un darbā pierādījis par

religiski morāli pilnvērtīgu un kurš izturējis pārbaudījumus Baznīcas Virsvaldes Eksaminācijas komisijā vispārējā un teoloģiskā izglītībā un pēc arhibīskapa rīkojuma nokalpojis praktisko mēģinājuma gadu. Izņēmuma gadījumos arhibīskaps mēģinājuma laiku var saīsināt vai pagarināt un ordinēt mācītāja amatā arī jaunākus par 25 gadiem.

36. Baznīcas Virsvalde var atsavināt no pārbaudījuma vispārējā izglītībā personas, kuras uzrāda apliecību par vidējās mācību iestādes beigšanu, kā arī saīsināt pārbaudījumus teoloģiskos priekšmetos, ja eksaminands uzrāda apliecību par pilna kursa beigšanu kādā Teoloģijas fakultātē vai Evaņģēliski luteriskās baznīcas institūtā vai seminārā ar Teoloģijas fakultātes kursu. Pārbaudījumu var dalīt divi daļās: pirmo daļu – *provenia concionandi* izturot pirms, bet otro – *examen pro ministerio* pēc praktiskā mēģinājuma laika.

37. Ordinēt mācītāja amatā var pārbaudījumus izturējušos un praktisko mēģinājuma laiku nokalpojušos mācītāja amata kandidātus, ja tie ievēlēti kādā draudzē vai pieaicināti kādā Baznīcas iecirkņa darbā.

38. Izņēmuma gadījumos arhibīskaps var ordinēt par mācītāja palīgiem – diakoniem personas ar nepilnu vispārējo un teoloģisko izglītību, ja viņš piemērotas draudzes garīgās apkopšanas darbam un spējīgas sludināt Dieva vārdu. Mācītāja palīgi – diakoni atrodas iecirkņa prāvesta rīcībā un savu amatu izpilda prāvesta vai kāda mācītāja vadībā.

39. Prāvests ir Baznīcas iecirkņa garīgais vadītājs, kā arī mācītāju un mācītāja palīgu – diakonu un kandidātu tuvākais priekšnieks un padomdevējs. Prāvests sasauc un vada sava iecirkņa mācītāju informatīvās un konsultatīvās konferences, izdara iecirkņa draudzēs vizitācijas, seko draudžu saimnieciskās darbības lietderībai un pareizībai, nozīmē draudzēm, kurām nav mācītāju, vikārus, izšķir visus strīdus un nesaskaņas iecirkņa draudžu, to iestāžu un amatpersonu starpā, saņem mācītāju ziņojumus un piešķir mācītājiem, mācītāju palīgiem un kandidātiem atvaļinājumus, ne ilgākus par 1 mēnesi.

40. Pēc prāvesta nāves vai citos apstākļos, kad prāvests ilgstoši kavēts izpildīt savus amata pienākumus, arhibīskaps ieceļ viņa vietas izpildītāju līdz jauna prāvesta ievēlēšanai.

41. Arhibīskaps ir Baznīcas galva un tās augstākais garīgais priekšnieks. Viņš ievēd amatā prāvestus, ordinē mācītājus, ieceļ un prezidē mācītāja amata kandidātu eksaminācijas, kā arī pārējās garīgās komisijas, sasauc un vada prāvestu informatīvās un konsultatīvās konferences un izņēmuma gadījumos iecirkņu sinodes, pieņem prāvestu un mācītāju ziņojumus, izdara vai uzdod izdarīt draudzēs vizitācijas, izšķir jautājumus par prāvestu un mācītāju nodarbošanos ārpus Baznīcas amatiem un piešķir prāvestiem un mācītājiem atvaļinājumus.

42. Arhibīskapam tiesības jebkuru Baznīcas Virsvaldes lēmumu pirms tā izpildīšanas apturēt un nodot Ģenerālās Sinodes izšķiršanai, šādos gadījumos sasaucot ārkārtēju Ģenerālo Sinodi ne vēlāk kā 3 mēnešu laikā.

B. Neordinētie garīgie darbinieki

43. Mācītāji saziņā ar iecirkņa prāvestu un savas draudzes padomi var piesaistīt draudzes darbā mācītāja amata kandidātus, ērgelniekus un draudzes kopējus – pērminderus. Šo darbinieku tuvākais tiešais priekšnieks ir mācītājs, un savus pienākumus viņi izpilda pēc mācītāja norādījumiem un Baznīcas Virsvaldes instrukcijām.

Šī Latvijas PSR ev. lut. baznīcas Satversme pieņemta 1948. gada 14. martā IX Ģenerālā Sinodē.

IX Ģenerālās Sinodes prezidija priekšsēdētājs arhibīskaps G. Tūrs
Sekretāri J. Vēgers, A. Vecmanis.

Pielikums Nr. 4

P. Klepera Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversmes projekts (1967)

Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskā Baznīca kā Kristus un Viņa evaņģēlija organizēta draudze, atzīst par savu vienīgo mācības un dzīves pamatu Vecās un Jaunās derības kanoniskās grāmatas un pieņēmusi kā Svēto Rakstu paskaidrojumu kristīgās draudzes vēstures gaitā radušās tā sauktās: Apustuļu, Niķejas un Atanasija ticības apliecības, nepārgrozīto Augsburgas konfesiju, Mārtaņa Lutera Mazo Katķismu un citus Vienprātības grāmatā (*Liber Concordiae*) sakopotos rakstus.

Vispārējie noteikumi

1. Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskā Baznīca savā iekšējā dzīvē ir patstāvīga reliģiskā organizācija ar sinodāli episkopālu iekārtu. Tās augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode.
2. Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskā Baznīca apvieno sevī Evaņģēliski-luteriskās ticības iedzīvotājus, kuri skaitās par šīs Baznīcas draudzes locekļiem.
3. Latvijas PSR Evaņģēliskā-Luteriskās Baznīcas mazākā vienība ir baznīcas draudze. Atsevišķas draudzes apvienotas Baznīcas iecirkņos.
4. Ikviena draudzes vai sinodes sapulce ir pilntiesīga pie jebkura sanākušo draudzes locekļu vai sinodāļu skaita; lēmumi skaitās pieņemti un balsošanas pareizas ar nodoto atklāto balsu absolūtu vairākumu.
5. Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas ordinētie garīdznieki un Dieva Vārdu sludināt tiesības ieguvušie garīdznieku amata kandidāti, stājoties amatā, viņi nodod ar parakstu apstiprināmu svinīgu solījumu nesludināt un nemācīt nekā tāda, kas nesaskan ar Svētiem Rakstiem un Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas ticības mācību, padoties Baznīcas noteikumiem un disciplīnai un ar savu dzīvi rādīt labu kristīgu priekšzīmi draudzes locekļiem.
6. Draudzes divdesmitnieki, draudžu padomes un revīzijas komisijas (izpildu orgāni), kā arī Latvijas PSR Evaņģēliski-Luteriskās Baznīcas draudzes un tās pārstāvji darbojas saskaņā ar šajā Satversmē minētiem noteikumiem, ja saņemti piekritīgo valsts iestāžu dokumenti par izdarīto reģistrāciju.

Baznīcas draudze un draudzes divdesmitnieki

7. Baznīcas draudze ir pie Evaņģēliski luteriskās baznīcas piederošu pilngadīgu pilsoņu labprātīgi organizēta apvienība, skaitā

no ne mazāk par divdesmit personām, reliģisko un kulta vajadzību apmierināšanai. Divdesmit personas skaitās draudzes dibinātājas, kas draudzi pierēģistrē attiecīgās iestādēs.

8. Evaņģēliski-Luteriskās ticības pilsoņi, kuri ir kristīti, iesvētīti, bauda Sv. Sakramentu, laulībā Baznīcas kārtībā un kārtušu brīvprātīgos ziedojumus, skaitās par draudzes locekļiem, kam tiesības savās garīgajās vajadzībās apmeklēt draudzes mācītāju, piedalīties draudzes dievkalpojumos, bez svarīga iemesla neatteikties no amata, kurā ievēlēti, un amatu godīgi izpildīt.

9. Divdesmitnieku sarakstos drīkst ierakstīt tikai tos draudzes locekļus, kas devuši savu rakstisku piekrišanu.

10. Divdesmitnieki reliģisko vajadzību apmierināšanai pēc līguma iegūst no rajona, vai pilsētas Darbaļaužu Deputātu Padomes Izpildu komitejas bezmaksas un beztermiņa lietošanā baznīcu vai lūgšanu namu un vienīgi kulta nolūkiem paredzētos kulta priekšmetus, kas pēc tam nāk ticīgo lietošanā.

11. Līgumā, ko divdesmitnieki slēdz ar rajona vai pilsētas Darbaļaužu Deputātu Padomes Izpildu komiteju, bezmaksas un beztermiņa lietošanā kulta ēku un mantu draudzes lietošanā apņemas:

1) glabāt un sargāt to kā viņiem uzticētu valsts mantu, remontēt kulta ēku, kā arī segt izdevumus, kas saistīti ar šīs mantas uzturēšanu un lietošanu, piemēram, apdrošināšanu, ēkas nodokli un zemes renti;

2) lietot šo mantu vienīgi reliģisko vajadzību apmierināšanai, atlīdzināt zaudējumus, kas valstij celtos mantas bojājuma vai iztrūkuma dēļ;

3) pieļaut līguma noslēdzējai iestādei periodiski pārbaudīt un apskatīt mantu, izņemot laiku, kad notiek dievkalpojums.

12. Visiem, kas pieder pie draudzes, ir tiesības parakstīt līgumu par kulta ēku un mantas saņemšanu un lietošanu arī pēc kulta mantas nodošanas, tā iegūstot tiesības piedalīties šīs mantas pārvaldīšanā līdz ar personām, kas sākumā jau parakstījušas līgumu.

13. Katrs, kas parakstījis līgumu, var savu parakstu uz minētā līguma anulēt, iesniedzot par to attiecīgu rakstisku paziņojumu līguma noslēdzēja iestādei.

14. Divdesmitnieku pienākums rūpēties, lai regulāri notiktu draudzes dievkalpojumi, sakramentu izdalīšana un arī ikviens draudzes loceklis kārtotu ikgadējos brīvprātīgos ziedojumus. Divdesmitnieku sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās 1/3 dalībnieku. Sēdi vada draudzes izpildu orgāna priekšsēdētājs, bet sēdē, kurā tiek ievēlēts draudzes izpildu orgāns, vada draudzes mācītājs.

15. Draudzes likvidācija var notikt ar divdesmitnieku un draudzes izpildu orgāna kopsapulces lēmumu, ar visu dalībnieku parakstiem. Protokola noraksti jāiesūta rajona vai pilsētas Darbaļaužu Deputātu Padomes Izpildu komitejai, PSRS Ministru Padomes Reliģijas lietu Padomes Pilnvarotajam LPSR, iecirkņa prāvestam un Baznīcas Virsvaldei.

Draudzes izpildu orgāns – padome un revīzijas komisija

16. Divdesmitnieku sapulcē atklātā balsošanā, draudzes mācītāja vadībā ievēl draudzes izpildu orgānu, t.i., padomes trīs personas priekšsēdētāju, sekretāru, kasieri un kandidātus un trīs revīzijas komisijas locekļus – priekšsēdētāju, sekretāru, vienu locekli un kandidātus. Par draudzes izpildu orgāna locekļiem var būt personas, kas kristītas, iesvētītas, laulātas Baznīcas kārtībā, gadskārtējos draudzes brīvprātīgos ziedojumus kārtušu un baudījušu Sv. Sakramentu.

17. Draudzes, kam kulta vieta kopēja ar otru draudzi un viens mācītājs, var nodibināt vēlēšanu kārtībā no abu draudžu divdesmitniekiem sevišķu komiteju kopīgo lietu kārtušanai.

18. Divdesmitnieku un draudzes izpildu orgāna sēdes var notikt bez valsts iestāžu informācijas un tās atļaujas.

19. Reģistrācijas iestādēm ir tiesības noraidīt atsevišķas personas no divdesmitnieku un draudzes izpildu orgāna locekļu vai kandidātu sastāva.

20. Draudzes izpildu orgāna sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi trīs locekļi.

21. Divdesmitnieku un draudzes izpildu orgāna sēžu protokolu noraksti 7 dienu laikā piesūtāmi iecirkņa prāvestam un Baznīcas virsvaldei, kuriem tiesības pieprasīt nepareizus lēmumus vēlreiz caurskatīt vai atcelt.

Draudzes izpildu orgāns – padome kopā ar revīzijas komisiju:

1) mācītāja vakances gadījumā draudzes izpildu orgāns (padome un revīzijas komisija) prāvestam klātesot ievēl jaunu mācītāju no Baznīcas virsvaldes ieteiktajiem kandidātiem, kuri draudzē noturējuši prezentācijas dievkalpojumu;

2) padome kopā ar revīzijas komisiju izvēl delegātus Baznīcas iecirkņa sinodei;

3) tiesības vākt ikgadējos brīvprātīgos ziedojumus draudzes vajadzībām un kolekti ikvienā dievkalpojumā pret kvīti var katrs divdesmitnieks un draudzes izpildu orgāna loceklis, kuras izdod kasieris sanumūrē, kas apzīmogota un parakstīta. Kulta ēkā un dievkalpojumā var izplatīt pret samaksu Baznīcas virsvaldes iespieddarbus, kas ir iznākuši Latvijas PSR laikā kā: dziesmu lapiņas, dziesmu grāmatas, Bībeli un Baznīcas kalendāru, u.c.;

4) noteikt zināmu atlīdzību draudzes locekļiem par kulta telpas un priekšmetu lietošanu kristībās, iesvētē, laulībās, mirušo izvadīšanā;

5) draudzes ienākumus un izdevumus kasieris ieraksta draudzes kases grāmatā. Draudzes līdzekļu daļa glabājas valsts bankā vai krājkasē;

6) draudzes izpildu orgāna locekļi solidāri atbild par zaudējumiem, kādi radušies atsevišķu amatpersonu vainas dēļ;

7) gādāt, lai notiku ik gadus kapu svētki; lūgums dēļ tādu atļaujas iesniedzamas rajona vai pilsētas Darbaļaužu Deputātu padomes Izpildu komitejai un PSRS Ministru Padomes Reliģijas lietu Padomes Pilnvarotajam LPSR;

8) turēt visu kulta inventāra sarakstu, kurā ierakstāmi visi no jauna saņemtie (pirktie, ziedotie, no citiem kulta namiem saņemtie) reliģiska kulta priekšmeti un svītrot nolietušu priekšmetus ar sevišķu aktu un attiecīgu iestāžu akceptu;

9) pārvaldīt baznīcas saimniecību un rūpēties par baznīcas uzturēšanu labā kārtībā; gādā, ka noteiktos termiņos tiek nokārtotas visas materiālās saistības ar valsti un Baznīcas virsvaldi un tās iestāžu uzturēšanai;

10) rūpēties, lai divdesmitnieku un draudzes izpildu orgāna locekļu skaits būtu pilnīgs, iztrūkuma gadījumā gādāt par to papildināšanu un apstiprināšanu;

11) sastādīt draudzes gada budžetu un draudzes darbības pārskatu, kurā minēti arī mācītāja izdarītie amata darbi, ko līdz ar revīzijas komisijas atzinumu norakstu no tā iesūtīt Baznīcas virsvaldei un iecirkņa prāvestam;

12) divdesmitnieku uzdevumā draudzes izpildu orgāns noslēdz līgumus un darījumus un reprezentē draudzi, kā arī uzstājas vietējās – administratīvās un tiesu iestādēs;

13) draudzes izpildu orgāns nosaka draudzes mācītāja, kā arī citiem baznīcas kalpotājiem algu un pēdējos pieņem un atlaiž no darba, kā arī var ierosināt Baznīcas virsvaldē atbrīvot draudzi no pastāvošā mācītāja.

Revīzijas komisija:

1) sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi trīs tās locekļi;

2) revīzijas komisiju sasauc tās priekšsēdētājs un ārkārtējo sēdi uz draudzes padomes priekšsēdētāja un iecirkņa prāvesta ierosinājuma;

3) parasti sēdes notiek ne retāk par divām reizēm gadā;

4) revīzijas komisijas tiesības un pienākumus periodiski revidēt draudzes padomes darbību, naudas, mantas, kases grāmatu ar attaisnojošajiem dokumentiem, kā arī pārējo draudzes lietošanā esošo vērtību stāvokli;

5) par konstatētām nelikumībām un nodarītiem zaudējumiem revīzijas komisija ziņo draudzes padomei, iecirkņa prāvestam un Baznīcas virsvaldei.

Baznīcas iecirknis

22. Baznīcas iecirknis ir Ģenerālās Sinodes noteikts draudžu apvienojums, kura robežas iespējami saskaņojamas ar administratīvām rajona robežām.

Baznīcas iecirkņa sinode

23. Baznīcas iecirkņa sinodi sasauc un atklāj iecirkņa prāvests un to vada sinodes prezidijs ar prāvestu kā priekšsēdētāju. Iecirkņa sinodes dalībnieki ir: iecirkņa prāvests, iecirkņa draudžu mācītāji un pa 1 laicīgam pārstāvim no katras iecirkņa draudzes. Ja draudzē kalpo vairāki mācītāji, vai viņa palīgi un evaņģēlisti, tad šī draudze sūta tik daudz delegātus, cik viņai ir mācītāju, viņa palīgu un evaņģēlistu. Arhibīskaps un Baznīcas virsvaldes locekļi var piedalīties bez balsstiesībām. Ar sinodes prezidija atļauju var piedalīties kā viesi, bez balsstiesībām, citu iecirkņu draudžu pārstāvji un mācītāji.

24. Iecirkņa sinodi sasauc prāvests. Ārkārtējo sinodi sasauc arī prāvests, ja to pieprasa vairākums iecirkņa mācītāji, vai draudžu izpildorgāni.

25. Iecirkņa sinode ir iecirkņa draudžu gribas izteicēja un pārstāve, tās uzdevumi ir:

1) apstiprināt iecirkņa prāvesta ziņojumu par draudžu stāvokli;

2) noklausīties un pārrunāt sinodes dalībnieku darbus par teoloģiskiem, ētiskiem un citiem Baznīcas dzīves jautājumiem;

3) ierosināt priekšlikumus, kas izskatāmi Ģenerālā Sinodē;

4) vakantas prāvesta vietas gadījumā ievēl prāvestu no Baznīcas virsvaldes plenārsēdes priekšā liktiem kandidātiem;

5) ja Baznīcas virsvaldes plenārsēdes lēmumi prāvestu nomainīt, tad šis jautājums jāapspriež iecirkņa sinodē;

6) ievēl 1 laicīgu un 1 garīgu pārstāvi Ģenerālā Sinodē.

Iecirkņa prāvests

26. Prāvests ir sava iecirkņa dzīves garīgais vadītājs, mācītāju un citu garīgo darbinieku tuvākais priekšnieks un padomdevējs.

1) prāvests ir starpnieks visos strīdos un nesaskaņu gadījumos mācītāja, draudžu izpildu orgāna un draudžu darbinieku starpā;

2) kārto vakantās draudzēs kandidātu reprezentācijas dievkalpojumus;

3) mācītāja saslīmšanas, atvaļinājuma gadījumos sūta vikarus no sava iecirkņa mācītājiem;

4) dod atsauksmi Baznīcas virsvaldes plenārsēdei jautājumā par mācītāja nodarbošanos ārpus Baznīcas amatiem;

5) piedalās mācītāja introdukcijā, sasauc un vada mācītāju informatīvās un konsultatīvās konferences;

6) izdara draudzēs vizitāciju un kases grāmatu pārbaudi;

7) piešķir mācītājiem līdz vienam mēnesim atvaļinājumu.

27. Ja prāvests slimības vai citu iemeslu dēļ nevar izpildīt amata pienākumus, viņš pats ieceļ savu vietnieku no iecirkņa vecākiem mācītājiem, paziņo to Baznīcas virsvaldei, bet, ja trīs mēnešu laikā kavēkli nav novērsti, kā arī prāvesta nāves gadījumā, Arhibīskaps saskaņā ar plenārsēdes lēmumu uzdod kādam iecirkņa mācītājam izpildīt prāvesta pienākumus, līdz kamēr prāvests pats var iestāties darbā vai iecirkņa sinode ievēl jaunu prāvestu.

28. Prāvesta vietas izpildītājs var būt tikai vienu gadu, pēc šī laika iecirkņa sinodei jāievēl pastāvīgs prāvests.

29. Prāvestam jādzīvo sava iecirkņa robežās.

Ģenerālā Sinode

30. Ģenerālā Sinode ir Latvijas PSR Evaņģēliskās Luteriskās Baznīcas augstākā likumdevēja iestāde. Ģenerālo Sinodi sasauc saskaņā ar Baznīcas plenārsēdes lēmumu reizi pēc 3 gadiem, un to vada ievēlētais Ģenerālsinodes prezidijs ar priekšsēdētāju priekšgalā. Ģenerālās Sinodes locekļi ir: Arhibīskaps, Baznīcas virsvaldes locekļi un tās revīzijas komisijas locekļi, iecirkņu prāvesti un iecirkņu sinodēs ievēlētie 2 delegāti (1 laicīgais un 1 garīgais loceklis). Ar prezidija atļauju bez balss tiesībām var piedalīties viesi un citi garīgi darbinieki.

Ģenerālā Sinode:

1) atklāj Arhibīskaps;

2) apstiprina Ģenerālās Sinodes darbības un kārtības reglamentu;

3) noklausās un novērtējoši apspriež Arhibīskapa pārskatu par Baznīcas garīgo dzīvi un Baznīcas stāvokli;

4) noklausās tās prezidija locekļu Baznīcas virsvaldes izstrādāto Baznīcas ārējā un Miera darbības pārskatu ar citām konfesijām;

5) izlemj, vai Arhibīskapa pienākumi saistāmi ar Baznīcas virsvaldes prezidenta amatu, ja nē, tad ievēlēt atsevišķu Baznīcas virsvaldes prezidentu;

6) ievēl Arhibīskapu, kas nebūtu vecāks par 70 gadiem uz 7 gadiem, kas var tikt ievēlēts otrreiz, ja Ģenerālā Sinode atrod viņa

iepriekšējo darbību par sekmīgu un lietderīgu;

- 7) ievēl Baznīcas virsvaldi uz 3 gadiem, sastāvošu no 5 garīgiem un 1 laicīgā locekļa, un vēl viņa 6 kandidātus; ievēl tās revīzijas komisiju no 3 personām un 3 kandidātus. Vēlēšanu kārtībā sadala sekojošus amatus virsvaldē: Baznīcas virsvaldes prezidents, 2 prezidija locekļus, sekretāru, mantzini un virsvaldes locekli, revīzijas komisijā tās priekšsēdētāju, sekretāru un revīzijas komisijas locekli;
 - 8) Arhibīskapa amats nav savienojams ar draudzes mācītāja pienākumiem;
 - 9) groza Agendā noteikto dievkalpojuma kārtību, kā arī izdod jaunu Agendu;
 - 10) pārlabo pastāvošo un ievēl jaunu Dziesmu grāmatu un apstiprina jaunu Bībeles tulkojumu;
 - 11) groza pastāvošās baznīcas iecirkņa robežas un noteic jaunus baznīcas iecirkņus;
 - 12) pieņem jaunu Baznīcas Satversmi;
 - 13) apstiprina noteikumus par Arhibīskapa, mācītāju, prāvestu un citu baznīcas darbinieku tiesībām un pienākumiem, kā arī goda zīmēm un nosaukumiem;
 - 14) apstiprina un nosaka Arhibīskapa, mācītāju un citu garīgo darbinieku amata tērpus un nozīmes;
 - 15) apstiprina mantziņa nolašīto Baznīcas virsvaldes darbības pārskatu, kam pievienots Baznīcas virsvaldes revīzijas komisijas atzinums;
 - 16) apstiprina Baznīcas virsvaldes un Teoloģisko kursu budžetus;
 - 17) nolemj stāties sakaros ar ārzemju baznīcu apvienībām un iestādēm Latvijas PSR un citās zemēs;
 - 18) dibināt mācītāju emeritāl-slimnības-palīdzības kasi;
 - 19) noteikt Arhibīskapa un citu Baznīcas virsvaldes darbinieku algu, reprezentācijas summu un komandējuma naudu;
 - 20) izlemj sūdzības par Arhibīskapu, prāvestu, mācītājiem un baznīcas virsvaldi un tās amata personām;
 - 21) apstiprina Baznīcas virsvaldes svarīgākos lēmumus, starp tiem arī garīgo darbinieku svīturošanu no darbinieku sarakstiem.
31. Ģenerālā Sinodē notiek balsošanas atklāti ar vienkāršu balsu vairākumu.
32. Divdesmitnieku, draudžu izpildu orgānu un Baznīcas virsvaldes locekļu pienākumi uzskatāmi kā goda amats, tamdēļ viņi nekādu atlīdzību nesaņem.

Baznīcas Virsvalde

33. Baznīcas Virsvalde ir Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns.

Baznīcas Virsvaldes prezidijs

34. Baznīcas Virsvaldes prezidijs uz savām sēdēm sapulcējas pēc vajadzības.

- 1) prezidijā ieieta Arhibīskaps, 3 prezidija locekļi un Baznīcas virsvaldes prezidents;
- 2) prezidijs reprezentē Latvijas PSR Ev.-lut. Baznīcu, sastāda Baznīcas virsvaldes budžetu un gada pārskatus, uzņem viesus, sagatavo viesu uzņemšanas programmu, apspriež reprezentācijas dievkalpojumu kārtību un plenārsēdes dienas kārtību;
- 3) prezidija sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās vismaz trīs prezidija locekļi, sēdi vada arhibīskaps;
- 4) prezidija sēdi var pieprasīt divi no prezidija locekļiem;
- 5) prezidija lēmumi iegūst likumīgu spēku, ja tie tiek pieņemti Baznīcas virsvaldes plenārsēdē;
- 6) 1 prezidija loceklis aizstāj Arhibīskapu slimības vai viņa prombūtnes, vai nāves gadījumā;
- 7) prezidijā ar padomdevēja balsi tiesībām var piedalīties tās pieaicinātie Baznīcas virsvaldes revīzijas komisijas locekļi.

35. Baznīcas virsvaldes plenārsēdes pienākumi:

- 1) plenārsēdes sasaukamas ne retāk kā 1 reizi mēnesī;
- 2) plenārsēdes pilntiesīgas, ja piedalās puse no Baznīcas virsvaldes locekļiem;
- 3) plenārsēdēs pieaicina Ģenerālajā Sinodē ievēlētos kandidātus vakantās vietās virsvaldē un revīzijas komisijā pēc balsu vairākuma attiecīgos amatos;
- 4) plenārsēdes vada Arhibīskaps vai virsvaldes prezidents;
- 5) plenārsēdes dienas kārtība jāizsūta 1 nedēļu pirms sēdes;
- 6) plenārsēdēs var piedalīties ar padomdevēja balsi pieaicinātie Baznīcas virsvaldes revīzijas komisijas locekļi;
- 7) apstiprina un pieņem zināšanai budžetus, pārskatus un prezidija sēdes lēmumus;
- 8) iepazīstas ar saņemto Sinodes protokolu un tās lēmumus realizē;
- 9) izdod noteikumus un instrukcijas Baznīcas organizācijām un to amata personām;
- 10) izlemj vakantās draudzēs un iecirkņos mācītāju un prāvestu kandidātus un nozīmē prāvesta vietniekus;
- 11) gādā par garīgo darbinieku sagatavošanu un apstiprina Teoloģisko kursu pasniedzēju sastāvu, mācību laiku un plānu;
- 12) izlemj sūdzības par ordinētiem un neordinētiem baznīcas darbiniekiem un vajadzības gadījumā vainīgos atceļ no amata. Par vairākkārtīgu Baznīcas Satversmes un Baznīcas virsvaldes noteikumu pārkāpšanu garīgos darbiniekus svītro no sarakstiem;
- 13) apbalvo garīgos un citus baznīcas darbiniekus, piešķirot viņiem goda zīmes un nosaukumus;
- 14) apspriež valsts iestāžu apstiprinātos baznīcu būv-un kapitālremontu plānus;
- 15) sastāda eksaminācijas komisiju;
- 16) izšķir jautājumus par prāvestu un mācītāju nodarbošanos ārpus Baznīcas amatiem;
- 17) nav
- 18) piešķir Baznīcas virsvaldes darbiniekiem atvaļinājumus;
- 19) ikgadus iecirkņu prāvestu un mantziņa klātbūtnē noteic draudzes maksājumus Baznīcas vispārīgām vajadzībām.

Baznīcas Virsvaldes mantzinis

36. Baznīcas virsvaldes mantzinis raugās, lai iemaksas Baznīcas virsvaldei vispārīgām vajadzībām draudzes izdarītu savlaicīgi un izdevumi Baznīcas virsvaldei nepārsniegtu budžeta robežas.

- 1) mantziņa pārziņā atrodas visi Baznīcas virsvaldes izdevumi un drukas darbi;
- 2) gādā par iespieddarbiem un kārtu iespēšanas darba izdevumus;

- 3) akceptē algu sarakstus un citus izdevumus;
- 4) ved Baznīcas virsvaldes inventāra sarakstu un uzskaiti.

Baznīcas virsvaldes revīzijas komisija

37. Baznīcas virsvaldes revīzijas komisijas sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi 3 locekļi. Revīzijas komisijas sēdes sasauk priekšsēdētājs ne retāk kā 1 reizi gada ceturksnī, un tajās piedalās Baznīcas virsvaldes mantzinis bez balsstiesībām.

Viņas uzdevumos ietilpst:

- 1) periodiski revidēt virsvaldes un tai pakļauto iestāžu, organizāciju un to amatpersonu darbību, grāmatas un dokumentus, kā arī lietošanā esošās materiālās vērtības;
- 2) sniegt atsauksmes par Baznīcas virsvaldes budžetu un gada pārskatu.

Ordinētie darbinieki

38. Mācītāji:

- 1) draudzes garīgās dzīves vadonis ir mācītājs;
- 2) viņa amata pienākumus noteic Dieva Vārds un ev.-lut. Baznīcas simboliskās grāmatas. Mācītāja attiecības ar draudzes un Baznīcas orgāniem un citiem mācītājiem noteic Baznīcas virsvaldes rīkojumi. Aizrādījumus mācītāji saņem no sava prāvesta un Arhibīskapa [tālāk nesalasāmi];
- 3) mācītājiem jābūt kādā draudzē, kurā jākārtō gadskārtējais brīvprātīgais ziedojums;
- 4) laulībai jābūt Baznīcas iesvētītai, jābauda Svētais mielasts. Ordinācijas atceres dievkalpojumā jābūt savienotam ar sv. Sakramentu;
- 5) jāturās amata darbos un dievkalpojumos pie Agendā noteiktās kārtības;
- 6) ikgada ceturksnī jāiesniedz iecirkņa prāvestam darba plāns un bez iecirkņa prāvesta ziņas nedrīkst patvaļīgi ņemt atvaļinājumu vai piedalīties citas draudzes dievkalpojumos.

39. Mācītāja tiesības var iegūt ikviens draudzes loceklis, kas sasniedzis pilngadību, kurš dzīvē un darbā pierādījis par reliģiski morāli pilnvērtīgu un kurš izturējis pārbaudījumus Baznīcas virsvaldes eksaminācijas komisijā vispārējā un teoloģiskā izglītībā un pēc Baznīcas virsvaldes plenārsēdes lēmuma nokalpojīs praktisko mēģinājuma gadu. Izņēmuma gadījumos Baznīcas virsvaldes plenārsēdē mēģinājuma gadu var saīsināt vai pagarināt. Ordinējamajiem jāpienes no sava draudzes mācītāja apliecību, kurā būtu minēts par reliģiski morāliskā ziņā nevainojamu dzīvi, dati par kristību, iesvēti, Baznīcas laulību, sv. Sakramenta baudīšanu un gadskārtējā brīvprātīgā ziedojuma kārtōšanu. Jāiesniedz arī dzīves apraksts un skolas apliecība.

40. Baznīcas virsvalde var atsavināt no pārbaudījuma Teoloģisko kursu beigušos, kā arī saīsināt pārbaudījumu teoloģiskos priekšmetos, ja eksaminands uzrāda apliecību par pilnu kursu beigšanu kādā teoloģijas fakultātē vai Evaņģēliskās-Luteriskās Baznīcas institūtā, vai seminārā ar teoloģiskas fakultātes kursu. Pārbaudījumus var dalīt divās daļās: pirmo daļu *venis concienendi* izturot pirms, bet otro – *examen pro ministerio* pēc praktiskā mēģinājuma gada.

41. Kas izturējuši pārbaudījumu – *pro venis concienendi* – tie iegūst sludināšanas tiesības un tiek ievesti evaņģēlista kārtā un turpina gatavoties uz mācītāja palīga – *pro ministerio* – pārbaudījumiem.

42. Ordinēt mācītāja amatā var pārbaudījumu izturējušos un praktisko mēģinājuma gadu nokalpojušos mācītāja amata kandidātus, ja tie ievēlēti kādā draudzē vai pieaicināti kāda baznīcas iecirkņa darbā.

43. Izņēmuma gadījumos, saskaņā ar plenārsēdes lēmumu var ordinēt par mācītāja palīgiem personas ar nepilnu vispārējo un teoloģisko izglītību, ja viņas piemērotas draudzes garīgās apkopšanas darbam un spējīgas sludināt Dieva Vārdu. Mācītāja palīgi atrodas iecirkņu prāvestu rīcībā un savu amatu izpilda prāvesta vai kādā pilntiesīga mācītāja vadībā.

44. Mācītāja palīgi var iegūt pilnas mācītāja tiesības, ja nolikuši papildu eksāmenus un pierādījuši savas spējas ar ne mazāk kā 5 gadu ilgu nevainojamu darbu draudzē. Mācītāja tiesības piešķir Baznīcas virsvaldes plenārsēde uz Arhibīskapa priekšlikumu.

Arhibīskaps

45. Ir Baznīcas galva un tās augstākais garīgais priekšnieks: 1) viņš ieved amatā prāvestus; 2) ordinē mācītājus; 3) ir garīgo darbinieku eksaminācijas komisijas vadītājs; 4) vada prāvestu informatīvās un konsultatīvās konferences; 5) pieņem prāvestu un mācītāju ziņojumus; 6) izdara vai uzdod izdarīt draudzes vizitācijas; 7) piešķir prāvestiem un mācītājiem atvaļinājumus ilgākus par mēnesi; 8) raudzīties, lai prāvesti un mācītāji izpildītu Ģenerālās Sinodes un Baznīcas virsvaldes plenārsēdes lēmumus.

46. Arhibīskapam tiesības jebkuru Baznīcas virsvaldes lēmumu apturēt priekš tā izpildīšanas un nodot Sinodes izšķiršanai, šādos gadījumos sasaukama ārkārtējā Ģenerālā Sinode, ne vēlāk kā mēneša laikā, un šai laikā Arhibīskapa funkcijas izpilda Baznīcas virsvaldes prezidents.

Neordinētie garīgie darbinieki

47. Mācītāji saziņā ar iecirkņa prāvestu un savu draudzes izpildu orgānu var piesaistīt draudzes darbā mācītāja amata kandidātus, evaņģēlistus un draudzes kopējus – pērminderus. Šo darbinieku tiešais priekšnieks ir mācītājs, un savus pienākumus viņi izpilda pēc mācītāja norādījumiem un Baznīcas virsvaldes instrukcijām.

48. Draudzes koris un diriģents padots draudzes mācītājam, kam par kora dziesmām jāsaazinās ar mācītāju un bez viņa ziņas nevar piedalīties citas draudzes dievkalpojumos, nedz izbraukumos.

Baznīcas virsvaldes Teoloģiskie kursi

49. Sagatavo garīgos darbiniekus: ķesterus, evaņģēlistus, mācītāju palīgus un mācītājus Evaņģ.-Lut. Latvijas PSR Baznīcā.

- 1) kursi notiek zem Arhibīskapa vadības;
- 2) kursu tehniskais izkārtotājs ir kursu inspektors, kuru ieceļ Baznīcas virsvaldes plenārsēde;
- 3) kursos darbojas mācību spēki – lektori, kas iecelti no Baznīcas virsvaldes plenārsēdes un ieguvuši piekrišanu no attiecīgas

valsts iestādes;

- 4)ursos uzņem abu dzimumu pilngadīgas personas, kas iesnieguši kursu inspektoram: lūgumu, dzīves aprakstu, skolas apliecību un no savas draudzes mācītāja apliecību, kurā minēts par reliģiski morāliskā ziņā nevainojamu dzīvi, datus par kristību, iesvēti, Baznīcas laulību, sv. Vakarēdiena baudīšanu un draudzes gadskārtējā brīvprātīgā ziedojuma kārtošanu;
- 5)ursos notiek bezmaksas lekcijas;
- 6)kursantiem neizsniedz nekādu stipendiju;
- 7)lektori saņem atlīdzību no Baznīcas virsvaldes, kādu noteikusi plenārsēde;
- 8)ursos netiek pielaisti brīvklauštāji.

Ev.-lut. Baznīcas virsvaldes emeritāl-slimības-palīdzības kase

50. Atrodas pie Latvijas PSR Ev. lut. Baznīcas virsvaldes.

- 1) palīdzības kase darbojas uz Baznīcas virsvaldes plenārsēdē pieņemtiem noteikumiem un statūtiem;
- 2) kase saistoša – obligāta visiem draudzē darbojošiem: evaņģēlistiem, mācītāja palīgiem, mācītājiem, prāvestiem un Arhibīskapam;
- 3) palīdzības kasē var iesaistīties arī citi draudzes algoti darbinieki: ķesteri, ērģelnieki, diriģenti;
- 4) gadskārtējo iemaksu nosaka Baznīcas virsvaldes plenārsēde;
- 5) palīdzības kase atrodas zem Baznīcas virsvaldes revīzijas komisijas kontroles.

Konferences

51. Konferences var notikt, sazinājoties ar PSRS Ministru Padomes Reliģijas lietu Padomes Pilnvaroto LPSR un viņa piekrišanu.

52. Prāvests sasauc vienreiz gadā sava iecirkņa mācītājus uz konferenci apspriest jautājumus par Baznīcas garīgo dzīvi un mācītāja amata vajadzībām.

53. Arhibīskaps sasauc pēc vajadzības mācītājus prāvestus uz konferenci apspriest Baznīcas dzīves jautājumus. Visās konferencēs var piedalīties viesi ar konferences vadītāja atļauju.

54. Konferences vadība rīkojas pēc pašas izstrādātas un Baznīcas Virsvaldes plenārsēdes apstiprinātas darbības kārtības. Protokola noraksti iesniedzami Baznīcas virsvaldes zināšanai.

Zīmogi un veidlapas

55. Latvijas PSR Evaņģ.-lut. Baznīcā lietojami sekojošas veidlapas un zīmogi:

- 1) draudzes izpildu orgāna zīmogs ar uzrakstu: “Latvijas PSR Ev.-lut. NN draudzes izpildu orgāns”;
- 2) iecirkņa prāvesta zīmogs ar uzrakstu: “Latvijas PSR Ev.-lut. Baznīcas NN iecirkņa prāvests”;
- 3) Baznīcas virsvaldes zīmogs ar uzrakstu: “Latvijas PSR Ev.-lut. Baznīcas virsvalde”.

Ar šādiem pašiem uzrakstiem ir stūra štampi un veidlapas. Zīmogi reģistrējami piekriktīgās valsts iestādēs.

Pielikums Nr. 5

Ierosinājumi pie LPSR ev. lut. Baznīcas Satversmes papildināšanas un grozīšanas (1968)

1./ [...] ar sinodāli – episkopālu iekārtu. Viņas augstākais likumdevējas un tiesas institūts, Ģenerālās Sinodes izpildorgāns Baznīcas Virsvaldes sēdeklis ir Rīgā, viņas augstākā garīgā vadītāja arhibīskapa sēdeklis ir Rīgā, viņa katedrāle ir Rīgas pilsētas Jāņa baznīca, saucama par Jāņa domu.

2./ Šīs baznīcas mazākā vienība ir baznīcas draudze.

Draudzes pēc teritoriālā principa ir apvienotas Baznīciecirkņos šādi:

1. Rīgas pilsētas baznīciecirknis, ietilpst visas draudzes, kuru baznīcas atrodas Rīgas pilsētas administratīvās robežās.
2. Liepājas baznīciecirknis, ietilpst visas draudzes, kuru baznīcas atrodas Liepājas, Kuldīgas un Saldus rajonu administratīvajās robežās.
3. Ventspils baznīciecirknis, ietilpst visas draudzes, kuru baznīcas atrodas Ventspils, Talsu un Tukuma rajonu administratīvajās robežās.
4. Jelgavas baznīciecirknis, ietilpst visas draudzes, kuru baznīcas atrodas Dobeles, Jelgavas un Bauskas rajonu administratīvajās robežās.
5. Ogres baznīciecirknis, ietilpst visas draudzes, kuru baznīcas atrodas Jūrmalas pilsētas, Rīgas, Ogres un Stučas rajonu administratīvajās robežās.
6. Jēkabpils baznīciecirknis, ietilpst visas draudzes, kuru baznīcas atrodas Jēkabpils, Madonas, Daugavpils, Preiļu, Rēzeknes, Ludzas un Krāslavas rajonu administratīvajās robežās.
7. Valmieras baznīciecirknis, ietilpst visas draudzes, kuru baznīcas atrodas Valmieras, Limbažu un Cēsu rajona administratīvajās robežās.
8. Valkas baznīciecirknis, ietilpst visas draudzes, kuru baznīcas atrodas Valkas, Gulbenes, Alūksnes un Balvu rajonu administratīvajās robežās.

3./ Latvijas PSR ev. lut. baznīca apvieno sevī labprātības kārtā visus kristīgās ticības evaņģēliski luteriskās mācības pilsoņus.

4./ Latvijas PSR ev. lut. baznīcas ordinētie garīdznieki ir: evaņģēlisti, mācītāji-diakoni, mācītāji, prāvesti un arhibīskaps. Ieguvuši tiesības uz amatu un stājoties amatā ordinētie garīdznieki nodod ar parakstu apstiprināmu svinīgu solījumu nesludināt un nemācīt savā amatā nekā tāda, kas nesaskan ar Svētiem Rakstiem, Evaņģēliski luteriskās baznīcas mācību, savu amatu kopt, nesot atbildību Kristus draudzes un Dieva priekšā, padoties Satversmes un uz tā pamata izdotiem noteikumiem, ievērot baznīcas disciplīnu un ar savu dzīvi rādīt labu kristīgu priekšzīmi draudzes locekļiem. Dieva vārdu sludināt tiesību ieguvušie

garīdznieka amata kandidāti nodod attiecīgu tādu pat solījumu.

5./ Ikvienas baznīcas instances sapulce un sēde ir pilntiesīga pie jebkura pilntiesīgo locekļu skaita. Lēmumi skaitas pieņemti un balsošanas notikušas ar nodotu balsu skaitu absolūtu vairākumu.

6./ [paliek tāds]

7./ [...] noteikumiem, saņēmuši dokumentu par viņu pierēģistrēšanu attiecīgā valsts iestādē.

II A. Baznīcas draudze

8./ Baznīcas draudze ir divdesmit vai vairāk evaņģēliski luteriskās mācības kristīgo pilsoņu labprātīga organizācija reliģiskās mācības un reliģiskās kulta vajadzības apmierināšanai. Jaunas draudzes nodibināšanas, pastāvošo draudžu dalīšanas vai apvienošanas apstiprina Baznīcas Virsvalde, uzklaušījusi attiecīgā baznīciecirkņa prāvesta atzinumu. Pie baznīcas draudzes var organizēt arī ticīgo grupu tie evaņģēliski luteriskās mācības kristīgās ticības pilsoņi, kuru ģimenes valoda nav draudzē valdošā valoda, lai draudzē paredzētā kārtībā varētu apmierināt savas ticības reliģiskās mācības un kulta vajadzības savā ģimenes valodā.

9./ [...] sakramentu izdalīšanu. Atbildību par to nes draudzes pamatkopa [krieviski – “dvadcatka”], kurā labprātīgi ieiet ne mazāk kā divdesmit pie draudzes piederīgo pilntiesīgo locekļu, kas šo atbildības uzņemšanos apliecinājuši ar iesniegumu attiecīgā valsts iestādē.

10./ Baznīcas draudze pēc pamatkopas pieprasījuma un saziņā ar Baznīcas Virsvaldi saņem uz līguma pamata no vietējām valsts iestādēm beztermiņa un bezmaksas lietošanā baznīcu vai lūģšanu namu un kulta piederumus. Par saņemto mantu solidāri atbild draudzes pamatkopa.

B. Draudzes locekļi

11. Evaņģēliski luteriskās mācības kristīgās ticības pilsoņi, kuri ir iesvētīti un savu piederību pie kādas baznīcas draudzes ar savu rīcību pieteikuši, ir šīs baznīcas draudzes pilntiesīgi locekļi. Viņiem un viņu ģimenes locekļiem ir tiesības savās garīgajās vajadzībās piedalīties dievkalpojumos, apmeklēt savu mācītāju dvēseles kopšanas nolūkā un vajadzībā un lūgt sev un saviem ģimenes locekļiem sakramentu un citu svētaktu izpildīšanu, kā arī lietot pēc draudzē pastāvošiem noteikumiem kulta priekšmetus un draudzes īpašumu. Atsevišķo pilsoņu piederība pie draudzes pamatkopas nav teritoriāli ierobežota.

C. Draudzes sapulce

12./ Draudzes dzīves atbildīgā kārtotāja ir draudzes pamatkopa. Savā pilnsapulcē pamatkopa no sava vidus uz trim gadiem ievēl draudzes padomi 3 līdz 7 locekļu lielu. Pirmie trīs pēc balsu vairākuma ievēlētie padomes locekļi attiecīgās valsts iestādēs tiek reģistrēti kā izpildorgāna locekļi. Pamatkopas pilnsapulce no sava vidus uz trim gadiem ievēl arī draudzes revīzijas komisiju 3 līdz 5 locekļu lielu. Pirmie trīs pēc balsu vairākuma ievēlētie padomes locekļi attiecīgās valsts iestādēs tiek reģistrēti kā revīzijas komisijas locekļi. Ja pēc trim gadiem pamatkopas pilnsapulcē vēlētie padomes un revīzijas komisijas locekļi netiek pārvēlēti, ievēlēto pilnvaras skaitas pagarinātas uz nākošajiem trim gadiem. Draudzes pamatkopas pilnsapulces pēc vajadzības sasauca draudzes padome vai iecirkņa prāvests. Sapulces protokolu 7 dienu laikā nosūta prāvestam. Draudzes pamatkopas pilnsapulci vada sapulces izvēlēts kopas loceklis un protokolē sapulces izvēlēts kopas loceklis. Draudzes pamatkopas pilnsapulcē pilntiesīgi piedalās draudzes mācītājs un ar padomdevējtiesībām var piedalīties iecirkņa prāvests. Visi pamatkopas locekļi, vai ievēlēti, vai neievēlēti kādā īpašā amatā, pilda savus kārtējos un ārkārtējos uzdevumus goda kārtā bez jebkādas atlīdzības.

D. Draudzes padome un izpildorgāns.

13./ Draudzes padome vienam no izpildorgānā ietilpstošiem locekļiem uzdod pildīt priekšsēža, resp., baznīcas priekšnieka pienākumus, vienam viņa vietnieka pienākumus un vienam kasiera pienākumus.

14./ Draudzes padomes sēdes ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk par trim padomes locekļiem, starp tiem vismaz divi izpildorgāna locekļi. Draudzes padomes sēdes pēc vajadzības sasauca baznīcas priekšnieks. Padomes sēdēs kā pilntiesīgs loceklis piedalās arī draudzes mācītājs. Sēžu protokoli 7 dienu laikā piesūtāmi prāvestam.

15./ Ja draudzes mācītāja vieta ir vakanta, draudzes padome pieņem tieši vai caur baznīcas Virsvaldi kandidātu pieteikumus un, uzklaušījusi Baznīcas Virsvaldes atsauksmes par tiem, izrauga kopsēdē ar draudzes revīzijas komisiju kandidātus uz vakanto mācītāja vietu. Izraudzītos kandidātus iecirkņa prāvests stāda draudzei priekšā, uzdodams tiem noturēt draudzē dievkalpojumus. Pēc tam draudzes padome un draudzes revīzijas komisija savā kopsēdē vienu no kandidātiem, balsojot par visiem kandidātiem, ievēl par draudzes mācītāju. Priekšā stādīšanas dievkalpojumos un mācītāja ievēlēšanas sēdē nepieciešami būt klāt iecirkņa prāvestam vai viņa vietniekam. Izvēlētais kandidāts top par draudzes mācītāju ar apstiprināšanu Baznīcas Virsvaldē un ar pierēģistrēšanu attiecīgās valsts iestādēs. Kandidātu izraudzīšanai uz vakanto mācītāja vietu jānotiek ne vēlāk kā gadu pēc vakances atklāšanās. Draudzes mācītājs tiek ievēlēts uz nenoteiktu laiku, bet mācītājam sasniedzot pilnus 75 dzīvības gadus, draudzes padome un revīzijas komisija savā kopsēdē var lūgt Baznīcas Virsvaldei atļaut draudzei ievēlēt citu mācītāju. Ja Baznīcas Virsvalde lūģumu noraida, arī ja mācītājs stājoties draudzes darbā jau bija sasniedzis 75 gadus, līdzīģu lūģumu var izteikt tikai pēc pilnu trīs gadu notecēšanas. Draudzes mācītāja vieta top vakanta, ja draudzes mācītājs no darba draudzē atsakās vai tiek ieskaitīts emeritūrā, vai ir pārcelts citā darbā, vai ir no amata atcelts vai vairāk par gadu nepārtraukti nav varējis draudzi apkalpot slimības jeb citu nepārvaramu apstākļu dēļ, vai ir miris.

16./ Draudzes padome un revīzijas komisija kopsēdē ievēl vienu no draudzes pamatkopas locekļiem uz vienu iecirkņa sinodes sasaukuma laiku par iecirkņa sinodali.

17./ [...] grāmatā. Uzkrātie naudas līdzekļi glabājami pēc Baznīcas virsvaldes norādījumiem saskaņā ar valstī pastāvošiem noteikumiem.

18./ [...] kādi draudzei radušies atsevišķu padomes amatpersonu vainas dēļ.

19./ a. [paliek tāds];

b. pilnvarot atsevišķas padomes vai pamatkopas locekļus draudzes vārdā vai uzdevumā slēgt līgumus un izpildīt darījumus, kas saistīti[...]

c. saņemt ziedojumus no atsevišķiem draudzes locekļiem un vākt ziedojumus dievkalpojumu laikā kulta telpās vai citās dievkalpojumiem atļautajās vietās kulta telpu un inventāra pārvaldīšanas un uzturēšanas vajadzībām, kā arī draudzes pārvaldīšanas izdevumiem un garīgo darbinieku uzturēšanas vajadzībām.

d. [paliek tāds]; e. [...] norakstus piesūtīt iecirkņa prāvestam.

f. [...] piesūtīt iecirkņa prāvestam; g. [paliek tāds]

E. Draudzes revīzijas komisija

20./ Revīzijas komisija vienu no trim pirmajiem pamatkopas izvēlētiem saviem locekļiem noteic par revīzijas komisijas priekšsēdi, vienu par viņa vietnieku, vienu par sekretāru. [...] pilntiesīgas, ja tajās piedalās bez priekšsēdētāja, viņa vietnieka vēl divi locekļi[...]

21. [paliek tāds]. 22. [paliek tāds]

III. A. Baznīcas iecirknis

23./ Baznīcas iecirkņa dzīves augstākā izkārtotāja ir Baznīciecirkņa sinode. Baznīciecirkņa garīgais vadītājs un administratīvo lietu kārtotājs ir iecirkņa prāvests.

B. Baznīciecirkņa sinode

24. [...] ar prāvestu kā priekšsēdi.

Iecirkņa sinode sasaukama ne ātrāk kā 2 nedēļas un ne vēlāk kā 6 nedēļas pēc iecirkņa sinodes sasaukšanas izziņošanas. Kārtējā iecirkņa sinode sasaukama katra Ģenerālās Sinodes sasaukuma perioda beigu laikā, ārkārtējās iecirkņa sinodes pēc vajadzības, bet iecirkņa prāvesta vietas vakances gadījumā nekavējoties. Laiks no vienas kārtējās iecirkņa sinodes līdz nākamai iecirkņa sinodei ir vienas iecirkņa sinodes sasaukuma periods. Iecirkņa sinodes dalībnieki ir iecirkņa prāvests, visi iecirknī strādājošie ordinētie garīdznieki un uz visu iesaukuma periodu no katras iecirkņa draudzes ievēlētais draudzes pārstāvis. Sasaukuma laikā sasauktās ārkārtējās sinodes dalībnieki ir visi, kas iesaukuma laikā pēc amata ir iecirkņa sinodāļi un visi uz periodu ievēlētie sinodāļi. Nekādas papildvēlēšanas nenotiek. Iecirkņa sinodēs ar padomdevēja tiesībām var piedalīties arī viens Baznīcas virsvaldes sūtīts pārstāvis.

25./ Baznīciecirkņa sinode:

a/ [paliek tāds]; b/ [paliek tāds]

c/ Ja iecirkņa prāvesta vieta vakanta, nekavējoties sasaukamā iecirkņa sinode ievēl jaunu prāvestu. Par kandidātiem uz prāvesta amatu var uzstādīt tikai mācītājus, kas pastāvīgi apkalpo kādu no iecirkņa draudzēm. Pirms kandidātu uzstādīšanas iecirkņa sinode apspriež arhibīskapa ieteikumus prāvesta kandidatūras jautājumā. Prāvests tiek ievēlēts uz nenoteiktu laiku, un viņš amatu pilda bez pilnvaru atjaunošanas līdz savam pilnam 75. dzīvības gadam. Ja par prāvestu tiek ievēlēts mācītājs, kas ir vecāks par 75 gadiem, vai ja prāvests ir sasniedzis 75 gadu vecumu, iecirkņa sinode prāvesta pilnvaras piešķir vai pagarina uz savu sasaukuma periodu. Prāvesta vieta top vakanta, ja prāvests no amata atsakās vai vairs neapkalpo nevienu no iecirkņa draudzēm vai, 75 gadu vecumu sasniedzis, nesaņem savu prāvesta pilnvaru pagarinājumu, vai slimības un citu neatvairāmu apstākļu dēļ vairāk par gadu nepārtraukti nav varējis savu prāvesta amatu pildīt, vai no tā ir atcelts vai ir miris. Iecirkņa sinode uz vienu savu sasaukuma periodu ievēl arī vienu no iecirkņa draudžu mācītājiem par prāvesta vietnieku. Prāvesta vietniekam nav nekādu īpašu uzdevumu, kā vien izpildīt prāvesta pienākumus ar prāvesta tiesībām, kad prāvests pats tos izpildīt ir aizkavēts vai kad prāvesta vieta tapusi vakanta.

d/ ievēl uz trim gadiem 2 laicīgos un 2 garīgos pārstāvjus kā sinodāļus Ģenerālajā sinodē. Par kandidātiem uz Ģenerālās Sinodes sinodāļa amatu var uzstādīt jebkuru iecirknī darbojošos garīdznieku un jebkuru iecirkņa draudzes pamatkopas locekli.

IV. Evaņģēliski luteriskās baznīcas augstākās iestādes. A. Ģenerālā Sinode

26. Ģenerālā Sinode ir LPSR Evaņģēliski luteriskās baznīcas augstākā likumdevējas un tiesas iestāde. Kārtējās Ģenerālās Sinodes notiek periodiski pēc pilnu trīs kalendāru gadu notecēšanas, skaitot ar 1. janvāri pēc notikušās iepriekšējās Ģenerālās Sinodes. Laiku no vienas kārtējās Ģenerālās Sinodes sasaukšanas līdz nākošās sasaukšanai sauc par vienu Ģenerālās Sinodes sasaukuma periodu. Ārkārtējās Ģenerālās Sinodes tiek sasauktas pēc vajadzības, bet arhibīskapa amatam topot vakantam, nekavējoties. Ja arhibīskaps laikā un pēc vajadzības nesauc Ģenerālo Sinodi vai pēc šīs satversmes paredzētās Baznīcas virsvaldes sēdes, Ģenerālo Sinodi sasauc Baznīcas revīzijas komisijas priekšsēdis, izvirzot reizē apsūdzību pret arhibīskapu par Baznīcas satversmes noteikumu pārkāpšanu. Ģenerālo Sinodi vada kārtējās vai ārkārtējās Ģenerālās Sinodes ievēlēts prezidijs ar arhibīskapu kā priekšsēdi vai, izskatot apsūdzību pret arhibīskapu, ar Baznīcas revīzijas komisijas priekšsēdi kā sinodes priekšsēdi. Ģenerālās Sinodes locekļi – sinodāļi pēc ieņemtā amata ir arhibīskaps, visi Baznīcas virsvaldes un Baznīcas revīzijas komisijas locekļi, visi baznīciecirkņu prāvesti un viņu vietnieki, visi Baznīcas augstāko teoloģisko kursu apstiprinātie mācības spēki un katra baznīciecirkņa ievēlēti divi laicīgie pārstāvji un divi garīdznieki. Ģenerālās Sinodes sasaukuma perioda laikā sasauktās ārkārtējās Ģenerālās Sinodes sinodāļi ir visi, kas ārkārtējās sinodes iesaukuma laikā ieņem attiecīgo amatu un visi uz Ģenerālās Sinodes sasaukuma periodu ievēlētie sinodāļi. Nekādas papildvēlēšanas nenotiek. Kārtējās un ārkārtējās Ģenerālās Sinodes tiek sasauktas ne ātrāk kā vienu mēnesi un ne vēlāk kā divus mēnešus pēc izziņošanas dienas.

27./ a., b., c., d., e. [paliek tādi]

f. nosaka izglītības un vecuma cenzu visiem garīdznieku amatu nesējiem un kandidātiem.

g. apstiprina noteikumus par evaņģēlistu, mācītāju-diakonu, mācītāju, prāvestu un arhibīskapa, kā arī citu baznīcas darbinieku tiesībām un pienākumiem. Apstiprina noteikumus par evaņģēlistu, mācītāju-diakonu, mācītāju, prāvestu un arhibīskapa, kā arī citu baznīcas darbinieku amata nosaukumiem, amata tērpiem un amata zīmēm. Apstiprina noteikumus par baznīcas garīdzniekiem un laicīgiem darbiniekiem piešķiramiem goda nosaukumiem un goda zīmēm.

h. [...]kam pievienots Baznīcas revīzijas komisijas atzinums.

i. apstiprina Baznīcas virsvaldes un tai pakļauto baznīcas iestāžu budžetus.

j. Ja arhibīskapa amats top vakants, ievēl vienu no mācītājiem vai prāvestiem par LPSR evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskapu. Arhibīskapa amats nav apvienojams ne ar kādu citu amatu. Arhibīskaps tiek ievēlēts uz nenoteiktu laiku, un viņš arhibīskapa pilnvaras bauda līdz savam pilnam 75. dzīvības gadam. Ja par arhibīskapu tiek ievēlēts mācītājs vai prāvests, kas ir vecāks par 75 gadiem, vai ja arhibīskaps ir sasniedzis 75 gadu vecumu, Ģenerālā Sinode arhibīskapa pilnvaras piešķir vai pagarina uz savu sasaukuma periodu. Arhibīskapa vieta top vakanta, ja arhibīskaps no sava amata atsakās vai pieņem kādu citu amatu vai, 75 gadu vecumu pārsniedzis, nesaņem Ģenerālajā Sinodē savu arhibīskapa pilnvaru pagarinājumu, vai slimības un citu neatvairāmu apstākļu dēļ vairāk par gadu nepārtraukti nav varējis arhibīskapa amatu pildīt, vai no amata uz apsūdzības pamata ir Ģenerālās Sinodes atcelts, vai ir miris. Ģenerālā Sinode uz savu sasaukuma periodu ievēl arī vienu no mācītājiem vai prāvestiem par arhibīskapa vietnieku. Arhibīskapa vietniekam nav nekādu īpašu uzdevumu, kā vien izpildīt arhibīskapa pienākumus ar arhibīskapa tiesībām, kad arhibīskaps pats tos izpildīt ir aizkavēts vai kad arhibīskapa vieta tapusi vakanta.

k. Ievēl uz vienu Ģenerālās Sinodes sasaukuma periodu savu izpildorgānu, sauktu Baznīcas virsvalde, ievēlot trīs pārstāvjus no baznīcas mācītāju vai prāvestu vidus un divus pārstāvjus no jebkuras draudzes pamatkopas locekļiem. Baznīcas virsvaldes locekļi pēc sava amata ir arhibīskaps un viņa vietnieks. Baznīcas virsvaldes locekļi, izņemot arhibīskapu, tiek saukti par baznīcpadomniekiem. Tāpat uz Ģenerālās Sinodes sasaukuma periodu ievēl arī divus no mācītāju un prāvestu vidus un divus no draudzes darbinieku vidus par baznīcas virsvaldes locekļu – baznīcpadomnieku substitūtiem–vietniekiem. Tiem nav nekādu īpašu uzdevumu, kā vien pēc arhibīskapa aicinājuma balstiesīgi piedalīties Baznīcas virsvaldes sēdēs, kurās kāds no virsvaldes locekļiem nenovēršami aizkavēts piedalīties. Ja aizkavējums ir nenovēršami pastāvīgs, substitūts top pilntiesīgs Baznīcas virsvaldes loceklis baznīcpadomnieks. Ja Baznīcas virsvaldes locekļu skaits arī ar substitūtu pieaicināšanu top mazāk par pieci, sasaukuma Ģenerālā Sinode papildvēlēšanu noturēšanai.

l. Ievēl uz vienu Ģenerālās Sinodes sasaukuma periodu revīzijas komisiju, ievēlot no jebkuras draudzes pamatkopas locekļu vidus divus pārstāvjus un no mācītāju un prāvestu vidus vienu pārstāvi. Revīzijas komisijas locekļi arī ir baznīcpadomnieki. Ievēl tādā pat kārtā vienu baznīcas darbinieku un vienu mācītāju vai prāvestu par Baznīcas revīzijas komisijas locekļu substitūtiem–vietniekiem. Substitūtiem nav cita uzdevuma, kā vien uz revīzijas komisijas priekšsēža priekšlikuma pamata pēc arhibīskapa aicinājuma balstiesīgi un pilntiesīgi piedalīties revīzijās un komisijas sēdēs, ja kāds no revīzijas komisijas locekļiem nenovēršami aizkavēts piedalīties. Ja aizkavējums ir nenovēršami pastāvīgs, substitūts top pilntiesīgs Baznīcas revīzijas komisijas loceklis baznīcpadomnieks. Ja Baznīcas revīzijas komisijas locekļu skaits arī ar substitūtu pieaicināšanu top mazāk par trim, sasaukuma Ģenerālā Sinode papildvēlēšanu noturēšanai.

m. izlemj sūdzības par arhibīskapu un baznīcpadomniekiem un galīgā veidā visas pārsūdzības par Baznīcas virsvaldes un Baznīcas revīzijas komisijas lēmumiem un darbību. Sūdzība par arhibīskapu Ģenerālajā sinodē izlemjama kā dienaskārtības pirmais punkts.

B. Baznīcas virsvalde

28./ Baznīcas virsvalde ir Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns. Baznīcas virsvaldes prezidents ir arhibīskaps. Baznīcas virsvaldi vada Baznīcas virsvaldes prezidijs. Prezidija locekļi ir arhibīskaps, arhibīskapa vietnieks un viens Baznīcas virsvaldes sēdē izraudzīts Baznīcas virsvaldes loceklis.

29./ [...]Plenārsēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk par četriem locekļiem. Arhibīskaps var aicināt arī Baznīcas revīzijas komisijas locekļus un virsvaldes un revīzijas komisijas substitūtus piedalīties Baznīcas virsvaldes sēdēs ar padomdevēju balstiesībām.

30./ a.b. [paliek tādi]

c. Apstiprina amatā evaņģēlistus, mācītājus diakonus, mācītājus un prāvestus, bet neapstiprināšanas gadījumā motivēto lēmumu piesūta ieinteresētajām pusēm. Gadījumā, ja kādā iecirknī prāvests un viņa vietnieks aizkavēti pildīt pienākumus vai abi amati iecirknī top vakanti, ieceļ vienu no iecirkņa mācītājiem par prāvesta vietas pagaidu izpildītāju, kurš tad rīkojas kā prāvesta vietnieks iecirknī.

d. Gādā par garīgo darbinieku sagatavošanu un esošo darbinieku kvalifikācijas nostiprināšanu un celšanu, kādā nolūkā: 1. uztur Baznīcas augstākos teoloģijas kursus neklātienēs mācībā, 2. noteic šo kursu mācības programmas, 3. izrauga un apstiprina šo kursu mācības spēkus, 4. izrauga un apstiprina Baznīcas virsvaldes vispārīgo eksaminācijas komisiju un citas nepieciešamas komisijas, 5. izrauga un apstiprina pastāvīgus referentus atsevišķās teoloģijas disciplīnās un baznīcas dzīves kārtotāšanas jautājumos ar pienākumu sekot to attīstībai, apkopot sasniegumus un referēt par to Baznīcas virsvaldes sēdēs un citās šajā satversmē paredzētajās sanāksmēs.

e. Izlemj sūdzības par ordinētiem un neordinētiem baznīcas darbiniekiem, izņemot arhibīskapu un baznīcpadomniekus, un pierādītas vainas gadījumos, motivējot lēmumu, soda tos ar aizrādījumu vai rājienu, vai stingru rājienu, vai atcelšanu no ieņemamā amata uz laiku jeb pavisam, saglabājot jeb atņemot tiesības uz laiku vai pavisam kandidēt uz citu baznīcas amatu vai darbu, atstājot vai atņemot goda nosaukumus un goda zīmes, vai, sevišķi smagos gadījumos, ar izslēgšanu no garīdznieku kārtas.

f. Apspriež un ar motivētu lēmumu nodod Ģenerālajai sinodei sūdzības, kas Baznīcas virsvaldē ienākušas par arhibīskapu un baznīcpadomniekiem. Apspriež un ar savu paskaidrojumu nodod Ģenerālajai sinodei sūdzības, kas ienākušas par Baznīcas virsvaldes darbību. Izlemj sūdzības un pārsūdzības, kas virsvaldei iesniegtas par draudžu instanču, iecirkņa instanču un Baznīcas virsvaldes prezidija rīcību un lēmumiem.

g. Izlemj izdarīt un pilnvaro baznīcpadomniekus izdarīt draudžu un baznīciecirkņu visas darbības pilnīgu pārbaudi uz vietām, vai izsaucot attiecīgās personas uz virsvaldes sēdi. Uzdot iecirkņu prāvestiem izdarīt draudzēs īpašas vizitācijas.

h. Noteic Baznīcas virsvaldes un viņai pakļauto iestāžu saimniecību, pieņem un atlaiž Baznīcas virsvaldes darbvedības un Baznīcas virsvaldei pakļauto iestāžu darbvedības darbiniekus un kalpotājus.

i. Liek Ģenerālajai sinodei priekšā apbalvot arhibīskapu ar īpašu apbalvojumu un apbalvo garīdzniekus un citus baznīcas

darbiniekus ar Ģenerālās Sinodes noteiktiem goda nosaukumiem un goda zīmēm.

j. Apspiež valsts iestāžu apstiprinātos baznīcas un baznīcas iestāžu ēku jaunbūvju un kapitālremontu plānus un vajadzības gadījumā ierosina to grozīšanu.

k. Apspiež un apstiprina ar baznīciecirkņa prāvesta atzīmi saņemtos draudžu budžetus un darbības pārskatus.

l. Sastāda budžetus Baznīcas virsvaldei un tai pakļauto iestāžu budžetus, noteicot arī Baznīcas virsvaldes darbvedības un Baznīcas virsvaldei pakļauto iestāžu štatus.

m. Apstiprina jaunu baznīcas draudžu un ticīgo apvienības grupu nodibināšanu un iekļaušanu baznīciecirkņos un draudzēs. Apstiprina draudžu apvienošanu vai dalīšanu un iekļaušanu baznīciecirkņos. Apstiprina draudžu likvidēšanas faktus un noteic likvidēto draudžu kulta priekšmetu tālāku izlietošanu baznīcas citās draudzēs, iesniedzot ierosinājumus par to attiecīgās valsts iestādēm.

Piezīme: punktus “g”, “h”, “j” un “k” minēto var izlemt baznīcas virsvaldes prezidijs.

31. Apstākļos, kad ne arhibīskaps, ne viņa vietnieks neatvairāmu apstākļu dēļ nevar izpildīt arhibīskapa pienākumus, Baznīcas virsvalde, sanākusi uz sēdi divu baznīcpadomnieku ierosinājumā, ieceļ arhibīskapa vietas pagaidu izpildītāju, kas darbojas kā arhibīskapa vietnieks.

C. Baznīcas revīzijas komisija

32./ [paliek, vien svītrojot vārdu “visi” teikumā: “ja piedalās visi trīs locekļi”]

33./ Baznīcas revīzijas komisijas tiesības un pienākums ir periodiski revidēt Baznīcas virsvaldes un tās amatpersonu un Baznīcas virsvaldei pakļauto iestāžu un to amatpersonu darbību, protokolu un darbvedības grāmatas, dokumentus un mantiskās vērtības, tāpat arī revidēt pēc arhibīskapa aicinājuma baznīciecirkņus un draudzes, un vajadzības gadījumā ierosināt apsūdzību Baznīcas virsvaldē vai Ģenerālajā sinodē saskaņā ar šīs satversmes noteikumiem.

V. Baznīcas garīgie darbinieki

34./ Baznīcas draudzes garīgais vadītājs ir mācītājs. Mācītāju uztur draudze. Mācītāja darbošanos noteic šīs satversmes ievadā minētie Svētie Raksti un baznīcas mācību izskaidrojošās grāmatas, agenda, šī satversme un uz šīs satversmes pamata izdotie noteikumi, priekšraksti un rīkojumi. Mācītājs seko savas draudzes pārvaldes orgāna darbībai, likumībai un lietderībai. Par savu darbību mācītājs ir atbildīgs iecirkņa prāvestam, arhibīskapam un Baznīcas virsvaldei.

35./ [...] un pēc arhibīskapa norīkojuma kādā draudzē šīs draudzes mācītāja vadībā sekmīgi nokalpojis prakses gadu, saņemis par to šī mācītāja atsaucsmi. Izņēmuma gadījumā arhibīskaps var saīsināt prakses gadu un likt priekšā piešķirt mācītāja tiesības personai, kas ir jaunāka par 25 gadiem.

36./[...] teoloģiskos priekšmetos, ja eksaminands ir beidzis LPSR Evaņģēliski luteriskās baznīcas augstākos teoloģiskos kursus vai uzrāda kādas citas Evaņģēliski luteriskās baznīcas institūta, augstāko kursu, kā arī kādas valsts augstskolas teoloģijas fakultātes apliecību par mācību kursa beigšanu. Pārbaudījumu Baznīcas virsvaldes eksaminācijas komisijā var dalīt divās daļās, pirms prakses gada nokārtojot eksāmenus Dieva vārda sludinātāja – evaņģēlista tiesību iegūšanai (pro venia concionandi), pēc sekmīga prakses gada nokalpošanas nokārtojot eksāmenus pilnu mācītāja tiesību iegūšanai (pro ministerio).

37./ Pro venia concionandi eksāmenus nokārtojušos var ordinēt par evaņģēlistiem, ja tie pēc arhibīskapa norādījuma ir Baznīcas virsvaldē apstiprināti Dieva vārda sludināšanas darbam kādā draudzē, kuras mācītājs ir uzņēmis vadīt evaņģēlista darbu. Evaņģēlista darbs draudzē var ilgt arī pāri vienam prakses gadam un būt pastāvīgs. Ordinēt mācītāja diakona un mācītāja amatā var abas Baznīcas virsvaldes eksāmena daļas sekmīgi nokārtojušos un prakses gadu sekmīgi nokalpojušos mācītāja amata kandidātus, ja tie ievēlēti kādā draudzē un tur par mācītāju Baznīcas virsvaldes apstiprināti vai ja tie prāvesta aicināti pēc arhibīskapa norādījuma ir Baznīcas virsvaldes apstiprināti pie kāda baznīciecirkņa prāvesta par mācītāju izpalīgu – adjunktu. Ievērojot augstāk minētos eksāmenus, aicinājuma un darbā apstiprināšanas noteikumus, par evaņģēlistiem var ordinēt arī sievietes. Sievietes var ordinēt arī par evaņģēlistēm-diakonēm, ja tās nokārtojušas eksāmenu pro venia concionandi, nokalpojušas sekmīgi prakses gadu, ja kāda draudze tās ievēl par draudzes garīgo vadītāju un Baznīcas virsvalde tās darbam draudzē apstiprina, ja par šo draudzi mācītāja darba atbildību uzņemas iecirkņa prāvests, tā kā tas paredzēts ir prāvesta pienākumos attiecībā uz vakantu draudzi.

38./ Mācītāju diakoni un evaņģēlistes diakonises savus amata pienākumus pilda tiešā sava iecirkņa prāvesta vadībā. Prāvests šo tiešo vadību ar arhibīskapa piekrišanu var uzdot lietderības labā arī kādam sava iecirkņa mācītājam.

39./ Prāvests ir sava iecirkņa garīgais vadītājs un administratīvo lietu kārtotājs. Viņš ir sava iecirkņa evaņģēlistu, diakonu un mācītāju tuvākais priekšnieks un padomdevējs. Prāvests sasauc un vada sava iecirkņa sinodes, garīdznieku informatīvās un konsultatīvās konferences, izdara iecirkņa draudzēs periodiski vizitācijas personīgi vai pieaicinot asistentus no sava iecirkņa garīdznieku vai kādas draudzes pamatkopas vidus, seko draudžu administratīvās rīcības pareizībai un saimnieciskās darbības lietderībai, izšķir strīdus un nesaskaņas iecirkņa draudžu un amatpersonu starpā, saņem draudžu garīgo vadītāju ziņojumus, draudžu pārvaldes orgānu sastādītos budžetus, pārskatus, revīzijas aktus un sēžu protokolu norakstus un ar savu atzinumu nosūta tos Baznīcas virsvaldei, piešķir sava iecirkņa garīgiem darbiniekiem atvaļinājumu līdz vienam mēnesim gadā. Ieved amatā sava iecirkņa garīdzniekus.

40./ Kādai no iecirkņa draudzēm mācītāja vietai kļūstot vakantai, šīs draudzes mācītāja pienākumi un tiesības pāriet uz prāvestu, un prāvests tās realizē personīgi vai sūtot uz draudzi reizi no reizes vikārus no sava iecirkņa garīdzniecības vidus. Prāvestam nav tiesību sava iecirkņa draudžu garīgos vadītājus nozīmēt par pastāvīgiem vikāriem vakantajās draudzēs.

41./ Arhibīskaps ir Baznīcas galva, tās augstākais vadītājs un padomdevējs. Arhibīskaps ordinē visu pakāpju garīdzniekus, ieved amatā iecirkņa prāvestus un baznīcpadomniekus, sasauc un vada Ģenerālo Sinodi, Baznīcas virsvaldes prezidija un plenārsēdes, sasauc un prezidē Baznīcas virsvaldes eksaminācijas komisiju, sasauc un vada citas Baznīcas virsvaldes par vajadzīgām atzītas komisijas agendas, dziesmu grāmatas un citu baznīcas dzīves kārtošanas lietās, izdara vizitācijas draudzēs un baznīciecirkņos personīgi vai ar pieaicinātiem asistentiem no garīdznieku un baznīcas darbinieku vidus, uzdod prāvestiem izdarīt vizitāciju pēc vajadzības kādā no tā iecirkņa draudzēm, nodod Baznīcas virsvaldei savu ieteikumu jautājumos par

atļaujas piešķiršanu garīdzniekiem nodarboties ārpus baznīcas amatos un jautājumos par atvaļinājumu piešķiršanu prāvestiem un ilgstošu atvaļinājumu piešķiršanu garīdzniekiem. Prāvests jebkurā savā iecirkņa draudzē un arhibīskaps caur prāvestu jebkurā draudzē var likt noturēt un pats vadīt un kopā ar asistentiem vadīt īpašus sinodes, svētku dienu, jubilejas, piemiņas un cita veida īpašus dievkalpojumus. Evaņģelisti, diakoni, mācītāji, prāvesti un arhibīskapi patur uz visiem laikiem savu amata un goda nosaukumu, kāds tiem bijis pēc ieņemtā amata visaugstākais dienesta gaitās. To atņemt var tikai sodīšanas kārtā.
42./ Arhibīskapam ir tiesības triju dienu laikā noprotēt jebkuru Baznīcas virsvaldes plēnuma lēmumu un tā izpildi apturēt, nododot protestu jau sasauktās vai nekavējoties sasaukamas Ģenerālas sinodes izšķiršanai. Protests jāizteic Baznīcas virsvaldes plēnuma sēdē vai jāpaziņo visiem Baznīcas virsvaldes locekļiem ar rakstu.

B. Neordinētie garīgie darbinieki

43./ [paliek tāds]

Pielikums Nr. 6

Latvijas PSR ev. lut. Baznīcas Satversme (1968)

(Pieņemta XI Ģenerālajā sinodē 1968. gada 23. martā)

Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskā Baznīca kā Kristus un Viņa evaņģēlija organizēta draudze, atzīst par savu vienīgo mācības un dzīves pamatu Vecās un Jaunās derības kanoniskās grāmatas un pieņēmusi kā Svēto Rakstu paskaidrojumu kristīgās draudzes vēstures gaitā radušās tā sauktās: Apustuļu, Niķejas un Atanasija ticības apliecības, nepārgrozīto Augsburgas konfesiju, Mārtiņa Lutera Mazo Katķismu un citus Vienprātības grāmatā (Liber Concordiae) sakopotos rakstus.

I. Vispārējie noteikumi

1. Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskā Baznīca savā iekšējā dzīvē ir patstāvīga reliģiskā organizācija ar sinodāli episkopālu iekārtu. Tās augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode, bet Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns – Konsistorija.
2. Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskā Baznīca apvieno sevī labprātības kārtā Evaņģēliski-luteriskās ticības pilsoņus.
3. Evaņģēliski-luteriskā draudze ir ticīgo apvienība, kurā ir ne mazāk par 20 pilngadību sasniegušu draudzes locekļu un kura likumā paredzētā kārtībā reģistrēta Valsts iestādēs. Atsevišķas draudzes apvienotas Baznīcas iecirkņos.
4. Ikviena draudzes vai sinodes sapulce ir pilntiesīga pie jebkura sanākušo draudzes locekļu vai sinodāļu skaita; lēmumi skaitās pieņemti un balsošanas pareizas ar nodoto atklāto balsu absolūtu vairākumu.
5. Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas garīdznieki ir evaņģelisti, mācītāju palīgi, prāvesti un arhibīskaps. Ieguvuši tiesības uz amatu un stājoties amatā, viņi nodod ar parakstu apstiprināmu svinīgu solījumu nesludināt un nemācīt nekā tāda, kas nesaskan ar Svētiem Rakstiem un Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas ticības mācību, padoties Baznīcas noteikumiem un disciplīnai un ar savu dzīvi rādīt labu kristīgu priekšzīmi draudzes locekļiem.
6. Garīdzniecībai un draudzēm stingri jāievēro valsts likumdošanas akti par baznīcu un par baznīcas disciplīnu. Tas ir Evaņģēliski-luteriskās baznīcas un draudzes labklājības pamats.
7. Draudzes padomes, prāvesti, arhibīskaps un Konsistorija lieto savus zīmogus un spiedogus, kas reģistrēti piekritīgās valsts iestādēs.
8. Draudžu padomes un tās revīzijas komisijas, kā arī Konsistorijas un tās revīzijas komisijas locekļi savus pienākumus izpilda kā goda amatu, bez atlīdzības.

II. Baznīcas draudze, tās locekļi, dibinātāju kopsapulce, padome un revīzijas komisija. A. Draudze

9. Draudze pēc sava pieprasījuma, ko parakstījuši ne mazāk par 20 locekļiem – dibinātājiem, saņem no valsts iestādēm pēc līguma beztermiņa un bezmaksas lietošanā kulta telpu (baznīcu vai lūgšanas namu) un kulta piederumus. Draudzes locekļi – dibinātāji ir atbildīgi valsts varas priekšā par baznīcas vai lūgšanu telpu ēkas un mantas saglabāšanu un uzturēšanu.

B. Draudzes locekļi

10. Evaņģēliskās-luteriskās ticības pilsoņi, kuri ir kristīti un iesvētīti un izteikuši vēlēšanos būt kādā no draudzēm, kā arī ziedo savas draudzes uzturēšanai, skaitās par šīs draudzes locekļiem. Savās reliģiskās vajadzībās viņiem ir tiesības apmeklēt draudzes mācītāju, piedalīties draudzes dievkalpojumos un Svētā Sakramentā, kā arī lietot draudzes kulta piederumus.

C. Draudzes dibinātāju kopsapulce

11. Draudzes dibinātāju kopsapulce uz 3 gadiem ievēlē izpildu orgānu draudzes padomi, sastāvošu no 3 locekļiem (priekšsēdētāja, kasiera, sekretāra) un 1 kandidāta, un revīzijas komisiju, sastāvošu no 3 locekļiem (priekšsēdētāja, sekretāra, locekļa) un 1 kandidāta, kuri amatus sadala savā starpā.

12. Ja draudzes padome un revīzijas komisija pēc 3 gadiem nav pārvēlēta, tā turpina savu darbību.

D. Draudzes izpildu orgāns – padome

13. Draudzes padome ir atbildīgais draudzes naudas līdzekļu rīkotājs un tā seko, lai šos naudas līdzekļus izlietotu pareizi, maksā par mācītāja, kā arī baznīcas strādnieku un kalpotāju uzturēšanu, stingri, pēc brīvprātības principa, iemaksā naudas summas Konsistorijai, garīgo iestāžu un garīdznieku pensiju fondā.

Draudzes padomes sēdes notiek pēc vajadzības, tās sasauc padomes priekšsēdētājs un tās ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk kā 2 padomes locekļi.

14. Draudzes mācītājs var piedalīties draudzes padomes un dibinātāju sēdēs ar padomdevēja tiesībām.

15. Draudzes padomes tiesības un pienākumi:

a) pārvaldīt baznīcas vai lūgšanas nama saimniecību un rūpēties par tās uzturēšanu labā kārtībā;

- b) slēgt līgumus un darījumus, kas saistīti ar baznīcas vai lūgšanas nama un kulta īpašuma ekspluatāciju;
 - c) noteikt atlīdzību par kults telpu un piederumu lietošanu kristībās, iesvētē, laulībās un mirušo izvadīšanā;
 - d) vākt brīvprātīgos ziedojumus draudzes vajadzībām baznīcas vai lūgšanas nama telpās un katrā dievkalpojumā, pie kam šo ziedojumu vākšanu var izdarīt katrs padomes loceklis un dibinātāju sarakstā esošais pret kvītīm, kas apzīmogotas ar draudzes zīmogu un ziedojumu vācēja parakstītas;
 - e) pēc Konsistorijas norādījuma, samērīgi saviem ienākumiem iemaksāt līdzekļus Konsistorijas un tās iestāžu uzturēšanai un garīdznieku pensijas fondam;
 - f) sastādīt draudzes gada budžetu un darbības gada pārskatu;
 - g) pieņemt un atlaist baznīcas vai lūgšanas nama kalpotājus.
16. Draudzes ienākumus un izdevumus draudzes kasieris ieģrāmato kases grāmatā. Brīvie draudzes līdzekļi glabājami Valsts Bankas vai krājiskas tekošā rēķinā uz draudzes vārda.
17. Draudzes dibinātāji solidāri atbildīgi par zaudējumiem, kas radušies atsevišķu draudzes amatpersonu dēļ.
18. Draudzes kulta priekšmeti un inventārs ierakstāmi inventāra sarakstā.
19. Draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju vajadzības gadījumā ievēl draudzes mācītāju no Konsistorijas ieteiktajiem kandidātiem.
20. Draudzes padome kopā ar revīzijas komisiju ievēl delegātus Baznīcas iecirkņa sinodei.
21. Draudzes padome kopā ar mācītāju noteic draudzes dievkalpojumu skaitu.

E. Draudzes revīzijas komisija

- 22. Revīzijas komisijas sēdes sasauc tās priekšsēdētājs, un tās pilntiesīgas, ja tajās piedalās vi
- 23. Revīzijas komisijas sēdes notiek pēc vajadzības, bet ne retāk kā 1 reizi gadā.
- 24. Revīzijas komisijas pienākums periodiski revidēt draudzes padomes darbību, naudas, mantas un kases grāmatas un attaisnojošos dokumentus, kā arī pārējo draudzes īpašumā un lietošanā esošo materiālo vērtību stāvokli.
- 25. Par konstatētajām nelikumībām un nodarītajiem zaudējumiem revīzijas komisija ziņo draudzes padomei, dibinātājiem un vajadzības gadījumā – vietējām valsts iestādēm.

III. Baznīcas iecirknis un iecirkņa Sinode

- 26. Baznīcas iecirknis ir Ģenerālās Sinodes noteikts draudžu teritoriāls apvienojums, kura robežas pēc iespējas saskaņojamas ar administratīvām rajona robežām.
- 27. Baznīcas iecirkņa sinodi sasauc un atklāj iecirkņa prāvests un to vada sinodē ievēlētais prezidijs ar prāvestu kā priekšsēdētāju. Kārtējās iecirkņa sinodes sasaukamas ne vēlāk kā 3 nedēļas pirms Ģenerālās Sinodes sasaukšanas, ārkārtējās sinodes pēc vajadzības, bet iecirkņa prāvesta vietas vakances gadījumā – nekavējoties. Ja to pieprasa iecirkņa draudžu padomju vai mācītāju vairākums, iecirkņa prāvests sasauc ārkārtēju iecirkņa sinodi ne vēlāk kā 2 nedēļas pēc pieprasījuma saņemšanas. Laiks no vienas kārtējās sinodes sasaukuma līdz nākamajai kārtējai sinodei ir viens iecirkņa sasaukuma periods. Kārtējās sinodes dalībnieki ņem dalību visās ārkārtējās sinodēs sasaukuma periodā un papildvēlēšanas nenotiek.
- 28. Iecirkņa sinodes dalībnieki ir iecirkņa prāvests, visi iecirknī kalpojošie garīdznieki un pa 1 pārstāvim no katras draudzes. Sinodē bez balsstiesībām var piedalīties arhibīskaps, Konsistorijas loceklis un tās revīzijas komisijas loceklis. Ar Sinodes prezidija atļauju sinodē var piedalīties arī viesi.
- 29. Iecirkņa sinodē ir iecirkņa draudžu gribas izteicēja un pārstāve, un tās uzdevums ir
 - a) apspriest iecirkņa prāvesta ziņojumu par draudžu stāvokli Baznīcas iecirknī;
 - b) apspriest dažādus Baznīcas dzīves jautājumus;
 - c) vakantas prāvesta vietas gadījumā ievēlēt prāvestu no iecirknī kalpojošiem Konsistorijas ieteiktiem kandidātiem;
 - d) ievēlēt 1 laicīgo un 1 garīgo pārstāvi – sinodāļus Ģenerālai Sinodei.

IV. Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas augstākās iestādes

- 30. Ģenerālā Sinode ir Latvijas PSR Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas augstākā garīgā iestāde. Kārtējās Ģenerālās Sinodes notiek periodiski pēc katriem 3 kalendāra gadiem, bet ārkārtējās – pēc vajadzības. Laiks no vienas kārtējās Ģenerālās Sinodes sasaukuma līdz nākamajai kārtējai Sinodei ir viens Ģenerālās Sinodes sasaukuma periods. Kārtējās Sinodes sinodāļi ņem dalību visās ārkārtējās Ģenerālajās Sinodēs sasaukuma periodā un papildvēlēšanas nenotiek.
- 31. Ģenerālo Sinodi sasauc Konsistorija, to atklāj arhibīskaps un vada Ģenerālā Sinodē ievēlētais prezidijs.
- 32. Ģenerālās Sinodes locekļi ir iecirkņu sinodēs ievēlētie 2 delegāti no katra iecirkņa līdz ar iecirkņa prāvestu un pēc amata – arhibīskaps, Konsistorijas un tās revīzijas komisijas locekļi un Teoloģisko kursu vadītājs. Ar Ģenerālās Sinodes prezidija atļauju Ģenerālā Sinodē bez balsstiesībām var piedalīties pārējie garīdznieki un viesi.
- 33. Ģenerālā Sinode:
 - a) apstiprina Sinodes darba kārtības reglamentu;
 - b) apspriež arhibīskapa pārskatu par Baznīcas dzīvi un darbību;
 - c) vajadzības gadījumā groza agendā noteikto dievkalpojumu kārtību, kā arī izdod jaunu agendu;
 - d) apstiprina Dziesmu grāmatas un Bībeles tulkojumu pārļabojumus un jaunus tulkojumus;
 - e) groza pastāvošās un noteic jaunas Baznīcas iecirkņu robežas;
 - f) groza un papildina Baznīcas Satversmi;
 - g) apstiprina noteikumus par arhibīskapa, prāvestu, mācītāju un citu Baznīcas darbinieku tiesībām un pienākumiem, kā arī goda zīmēm un nosaukumiem;

- h) apstiprina un noteic arhibīskapa, prāvestu, mācītāju u.c. Baznīcas darbinieku amata tērpus un insignijas;
- i) apstiprina Konsistorijas darbības pārskatu līdz ar revīzijas komisijas atzinumu;
- j) apstiprina Konsistorijas un Teoloģisko kursu budžetus;
- k) ievēlē uz 7 gadiem arhibīskapu;
- l) ievēlē uz 3 gadiem Konsistorijas 1. un 2. prezidija locekļus, mantzini un 3 Konsistorijas locekļus, kā arī 3 Konsistorijas kandidātus;
- m) ievēlē uz 3 gadiem Konsistorijas revīzijas komisijas priekšsēdētāju un 2 locekļus, kā arī 1 revīzijas komisijas kandidātu;
- n) apstiprina Latvijas PSR Evaņģēliskās-luteriskās Baznīcas sastāvēšanu Vispasaules reliģiskās organizācijas;
- o) apstiprina garīdznieku pensijas kases statūtus;
- p) noteic arhibīskapa un Konsistorijas tehnisko darbinieku atalgojumus un reprezentācijas summas;
- r) izlemj sūdzības par arhibīskapu, Konsistoriju, prāvestiem un mācītājiem.

B. Konsistorija

- 34. Konsistorija ir Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns ar sēdekli Rīgas pilsētā.
- 35. Arhibīskaps kopā ar Ģenerālās Sinodē ievēlētiem prezidija locekļiem sastāda Konsistorijas prezidiju. Pirmais prezidija loceklis atvieto arhibīskapu tā prombūtnes vai slimības gadījumā.
- 36. Konsistorijas prezidijs reprezentē Latvijas PSR Baznīcu, sastāda Konsistorijas budžetu un darbības gada pārskatu, uzņem viesus, apspriēž reprezentācijas dievkalpojumu kārtību un plenārsēžu dienas kārtību.
- 37. Prezidija lēmumi iegūst likumīgu spēku, ja tos apstiprina plenārsēde.
- 38. Prezidija sēdēs ar padomdevēja balsīm var piedalīties Konsistorijas revīzijas komisijas locekļi.
- 39. Prezidijs pulcējas uz savām sēdēm pēc vajadzības.
- 40. Konsistorijas plenārsēdes sasauc un vada arhibīskaps ne retāk kā 1 reizi gada ceturksnī. Tās pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk par 5 locekļiem. Plenārsēdēs ar padomdevēja balsīm piedalās Konsistorijas revīzijas komisija.
- 41. Konsistorija savās plenārsēdēs:
 - a) realizē Ģenerālās Sinodes lēmumus;
 - b) apstiprina prezidija lēmumus;
 - c) izdod noteikumus un instrukcijas Baznīcas organizācijām un to amatpersonām;
 - d) apstiprina kandidātus mācītāju un prāvestu amatam vakantajās draudzēs un Baznīcu iecirkņos;
 - e) gādā par garīgo darbinieku sagatavošanu un apstiprina Teoloģisko kursu mācību programmu, nodarbību laiku, pasniedzēju un eksaminācijas komisijas sastāvu;
 - f) izlemj sūdzības par ordinētiem un neordinētiem baznīcas darbiniekiem, vajadzības gadījumā vainīgos atceļot no amata vai pārceļot uz citu draudzi;
 - g) apbalvo baznīcas darbiniekus, piešķirot viņiem goda zīmes un nosaukumus;
 - h) izlemj jautājumus par garīdznieku nodarbošanos ārpus Baznīcas amatiem;
 - i) pieņem un atlaiž Konsistorijas tehniskos darbiniekus un piešķir tiem atvaļinājumus;
 - j) apstiprina Konsistorijas un Teoloģisko kursu budžetus un gada pārskatus.
- 42. Arhibīskapa nāves gadījumā vai arhibīskapam emeritējoties pēc 75 mūža gadu sasniegšanas, plenārsēde kopā ar revīzijas komisiju ievēlē viņa vietas izpildītāju. Jauna arhibīskapa vēlēšanām sasaucama Ģenerālā Sinode ne vēlāk kā 1 gada laikā. Prezidija locekļa amata vakances gadījumā Konsistorijas plenārsēdē no Konsistorijas locekļiem ievēlē viņa vietas izpildītāju.
- 43. Pie Konsistorijas pastāv emeritējušo garīdznieku pensiju kase, kurā iemaksas izdara kalpojošie garīdznieki un baznīcas draudzes.

C. Revīzijas komisija

- 44. Konsistorijas revīzijas komisijas sēdes sasauc tās priekšsēdētājs pēc vajadzības, bet ne retāk kā 1 reizi gadā. Revīzijas komisijas sēdes pilntiesīgas, ja tajās piedalās visi 3 locekļi. Revīzijas komisijas sēdēs ar padomdevēja balsi piedalās Konsistorijas mantzinis kā tās finansu lietu pārzinis.
- 45. Revīzijas komisijas pienākums un tiesības ir periodiski revidēt Konsistorijas un tās amatpersonu darbību, kases grāmatas un dokumentus, kā arī to rīcībā esošās materiālās vērtības.

V. Baznīcas garīgie darbinieki

- 46. Baznīcas draudzes garīgās dzīves vadītājs ir mācītājs, kuru uztur draudze. Viņa amata pienākumus noteic Dieva vārds un Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas simboliskās grāmatas un agenda. Mācītāja attiecības ar draudzi noteic pastāvošie valsts likumi un Konsistorijas rīkojumi un instrukcijas. Par savu darbību mācītājs atbildīgs Konsistorijai, arhibīskapam un iecirkņa prāvestam.
- 47. Mācītājs vada draudzes garīgo dzīvi un neņem dalību draudzes saimnieciskā un finansu darbībā.
- 48. Mācītāja tiesības var iegūt ikviens pilngadīgs draudzes loceklis, kurš savā dzīvē pierādījis par reliģiski-morāli pilnvērtīgu un kurš izturējis pārbaudījumus Konsistorijas eksaminācijas komisijā vispārējā un teoloģiskā izglītībā un pēc Konsistorijas rīkojuma nokalpojis praktisko mēģinājuma gadu. Izņēmuma gadījumos Konsistorija mēģinājuma gadu var saīsināt vai pagarināt.
- 49. Konsistorija var saīsināt pārbaudījumu teoloģiskos priekšmetos personām, kas beigušas kursu kādā teoloģiskā fakultātē vai Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas institūtā vai seminārā ar teoloģijas fakultātes kursu. Pārbaudījumu var dalīt divās daļās: pirmo – pro venia concionandi izturot pirms, bet otro – pro ministerio, – pēc praktiskā mēģinājuma laikā.
- 50. Izturējušie pārbaudījumu pro venia concionandi iegūst sludināšanas tiesības un evaņģēlista kārtu un turpina gatavoties mācītāja palīga – pro ministerio pārbaudījumam.
- 51. Ordinēt mācītāja amatā var pārbaudījumus izturējušos un praktisko mēģinājuma laiku nokalpojušos, ja tie ievēlēti kādā

draudzē vai pieaicināti kādā baznīcas iecirkņa darbā.

52. Izņēmuma gadījumos Konsistorija var ordinēt par mācītāja palīgiem personas ar nepilnu vispārējo un teoloģisko izglītību, ja tās piemērotas draudzes garīgās apkopšanas darbam un spējīgas sludināt Dieva vārdu. Mācītāja palīgi skaitās iecirkņa prāvesta rīcībā un savu amatu izpilda prāvesta vai kāda mācītāja vadībā.

53. Mācītāji, saziņā ar iecirkņa prāvestu un draudzes padomi, var piesaistīt draudzes darbā vēl neordinētus mācītāja amata kandidātus, evaņģēlistus, draudzes kopējus – pērminderus un diakonises. Šo darbinieku tuvākais tiešais garīgais vadītājs ir mācītājs. Bez mācītāja ziņas un piekrišanas viņš nevar piedalīties citu draudžu dievkalpojumos un savus pienākumus viņš izpilda pēc mācītāja norādījumiem un Konsistorijas instrukcijām.

54. Prāvests ir Baznīcas iecirkņa garīgais vadītājs, kā arī mācītāju, mācītāju palīgu un evaņģēlistu vadītājs un padomdevējs. Prāvests izdara iecirkņa draudzēs vizitācijas, seko draudžu garīgai darbībai saziņā ar draudzes izpildu orgānu, nozīmē draudzēm, kurām nav mācītāja vai šo draudžu mācītāja saslimšanas vai atvaļinājuma laikā, vikārus, izkārto vakantās draudzēs kandidātu reprezentācijas dievkalpojumus, piedalās sava iecirkņa mācītāju introdukcijās, sasauc un vada mācītāju informatīvās un konsultatīvās konferences, ir starpnieks nesaskaņu gadījumos garīgos jautājumos mācītāja, draudzes padomes un citu draudzes darbinieku starpā, un piešķir mācītājiem, mācītāja palīgiem un evaņģēlistiem atvaļinājumu līdz 1 mēnesim.

55. Ja prāvests slimības vai citu iemeslu dēļ kavēts pildīt savus pienākumus, viņš pats nozīmē savu vietnieku no iecirkņa mācītāju vidus, par to informējot Konsistoriju. Ja 3 mēnešu laikā stāvoklis nemainās, kā arī prāvesta nāves gadījumā, Konsistorija nozīmē prāvesta vietas izpildītāju, kamēr pats prāvests var stāties pie savu pienākumu izpildīšanas, vai arī iecirkņa sinode ievēlē jaunu prāvestu. Prāvesta vietas izpildītājs var būt tikai 1 gadu. Prāvestam jādzīvo sava Baznīcas iecirkņa robežās.

56. Arhibīskaps ir Baznīcas galva un tās augstākais garīgais vadītājs.

57. Arhibīskaps a) ievēd amatā prāvestus, b) ordinē mācītājus, c) vada topošo garīdznieku eksaminācijas komisiju, d) sasauc un vada prāvestu informatīvās un konsultatīvās sanāksmes, e) izdara un uzdod izdarīt draudzēs vizitācijas, f) piešķir garīdzniekiem atvaļinājumus, ilgākus par 1 mēnesi, g) seko, lai prāvesti un mācītāji izpildītu Ģenerālās Sinodes un Konsistorijas lēmumus un rīkojumus, h) sasauc un vada Konsistorijas prezidija un plenārsēdes.

58. Arhibīskapam tiesības jebkuru Konsistorijas lēmumu apturēt pirms tā izpildīšanas un nodot to Ģenerālās Sinodes izšķiršanai. Šādos gadījumos ārkārtējā Ģenerālā Sinode sasaukama ne vēlāk kā 3 mēnešu laikā.

59. Sasniedzot 75 gadu vecumu, arhibīskaps atstāj savu amatu un emeritējas. Arhibīskapam – emeritam Konsistorija maksā pensiju saskaņā ar garīdznieku pensiju kases statūtiem.

60. Atstājot savu amatu, arhibīskaps visas insignijas (zizli, krustu u.c), kas ir Konsistorijas īpašums, nodod Ģenerālai Sinodei.

Pielikums Nr. 7

Latvijas ev. lut. Baznīcas Satversmes projekts (1983)

“Latvijas evaņģēliski-luteriskā Baznīca kā Kristus un Viņa evaņģēlija organizēta draudze, atzīst par savu vienīgo mācības un dzīves pamatu Vecās un Jaunās derības kanoniskās grāmatas un pieņēmusi kā Svēto Rakstu paskaidrojumu kristīgās draudzes vēstures gaitā radušās tā sauktās: Apustuļu, Niķejas un Atanasija ticības apliecības, nepārgrozīto Augsburgas konfesiju, Mārtiņa Lutera Mazo Katķismu un citus Vienprātības grāmatā “Liber Concordiae” sakopotos rakstus.

Uz šī negrozāmā pamata stāvēdama un paļaudamās uz Trīsvienīgā Dieva žēlastību, Latvijas Evāņģēliski-luteriskā Baznīca grib ar Dieva Vārdu un Sakramentu izkopt sevi par ķēniņu priesterību, svētu cilti, Dieva īpašiem ļaudīm un pasludināt Tā tikumus, kas mūs aicinājis no tumsības pie savas brīnišķīgas gaismas (1. Pēt. 2:9)

Savā darbībā Latvijas Evāņģēliski-luteriskā Baznīca vadās no “Nolikuma par reliģiskajām apvienībām Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā”, kas apstiprināts ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1976. gada 28. oktobra dekrētu.

I. Vispārīgie noteikumi

1. Latvijas Evāņģēliski-luteriskā Baznīca savā iekšējā dzīvē ir patstāvīga reliģiska organizācija ar sinodāli episkopālu iekārtu. Tās augstākais orgāns ir Ģenerālā Sinode, bet Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns – Bīskapu Padome.
2. Latvijas Evāņģēliski-luteriskā Baznīca apvieno sevī labprātības kārtā Evāņģēliski-luteriskās ticības pilsoņus.
3. Evāņģēliski-luteriskā Baznīcas pamatvienība ir draudze ar ne mazāk kā 20 pilngadību sasniegušiem draudzes locekļiem. Atsevišķas draudzes apvienotas Baznīcas iecirkņos. Pēc Ģenerālās Sinodes lēmuma atsevišķi iecirkņi var tikt apvienoti Baznīcas diecēzēs.
4. Ikviena draudzes vai sinodes sapulce ir pilntiesīga pie jebkura sanākušo draudzes locekļu vai sinodāļu skaita; lēmumi skaitās pieņemti un balsošanas pareizas ar nodoto atklāto vai aizklāto (kā pieprasa sapulces vairākums) balsu absolūtu vairākumu.
5. Latvijas Evāņģēliski-luteriskās Baznīcas ordinētie garīdznieki ir palīgmācītāji, mācītāji, virsmācītāji, prāvesti un Bīskapi. Ieguvuši tiesības uz amatu un stājoties tajā, mācītāji nodod ar parakstu apstiprināmu svinīgu solījumu nesludināt un nemācīt nekā tāda, kas nesaskan ar Svētajiem Rakstiem un Evāņģēliski-luteriskās Baznīcas ticības mācību, padoties Baznīcas noteikumiem un disciplīnai un ar savu dzīvi rādīt labu kristīgu priekšzīmi draudzes locekļiem.
6. Draudžu padomes, garīdznieki, prāvesti un Bīskapu Padome lieto savus zīmogus un spiedogus.
7. Draudžu padomes un revīzijas komisijas savus pienākumus izpilda bez atlīdzības.
8. Draudžu padomes, garīdznieki un Bīskapu Padome darbojas saskaņā ar pašreizējo Satversmi.

II. Draudze, draudzes locekļi, līgumslēdzēju kopsapulce, padome un revīzijas komisija. A. Draudzes

9. Draudze, pēc sava pieprasījuma, saskaņā ar Bīskapu Padomi, saņem no valsts iestādēm pēc līguma beztermiņa un bezmaksas lietošanā kulta telpu (baznīcu vai lūgšanu namu) un kulta piederumus. Draudzes locekļi – līgumslēdzēji ir atbildīgi valsts varas priekšā par baznīcas vai lūgšanas nama ēku un mantas saglabāšanu un uzturēšanu.
10. Jaunu draudžu izveidošana, pastāvošo sadalīšana, apvienošana vai slēgšana saskaņā ar draudzes lūgumu tiek apstiprināta Bīskapu Padomē. Bīskapu Padome seko, lai draudžu un baznīcu sadalījums republikas teritorijā būtu mērķtiecīgs.

B. Draudzes locekļi

11. Evaņģēliski-luteriskās ticības pilsoņi, kuri ir kristīti, iesvētīti un izņēmuši draudzes piederības zīmi, ir attiecīgās draudzes locekļi.
12. Draudzes locekļu pienākums ir: a) vest kristīgu dzīves veidu; b) regulāri apmeklēt draudzes dievkalpojumus un lietot Svētos sakramentus; c) reliģiskos jautājumos ievērot draudzes mācītāja norādījumus; d) savu iespēju robežās ziedot draudzes uzturēšanai.
13. Draudzes locekļus, kuri ved nekristīgu dzīves veidu, var ar draudzes padomes ierosinājuma, līgumslēdzēju kopsapulcē, no draudzes (un Baznīcas) izslēgt.

C. Draudzes līgumslēdzēju kopsapulce

14. Draudzes līgumslēdzēju kopsapulce uz 3 gadiem ievēlē draudzes padomi, sastāvošu no 3–7 locekļiem un 1–3 kandidātiem.
15. Kopsapulce var ievēlēt revīzijas komisiju, sastāvošu no 3 locekļiem un 1 kandidāta.
16. Ja draudzes padome vai revīzijas komisija pēc 3 gadiem nav pārvēlēta, tā turpina savu darbību.
17. Kopsapulcē ar balsis tiesībām var piedalīties katrs draudzes loceklis.

D. Draudzes padome (izpildu orgāns)

18. Draudzes padome ir atbildīgais draudzes naudas līdzekļu rīkotājs un tā seko, lai šos naudas līdzekļus izlietotu saskaņā ar draudzes interesēm, tā maksā par mācītāja, kā arī par baznīcas kalpotāju uzturēšanu.
19. Draudzes padomes sēdes notiek ne retāk, kā 2 reizes gadā, tās sasauc padomes priekšsēdētājs vai padomes locekļu vairākums, un tās ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk kā 3 padomes locekļi. Sēžu protokolu noraksti nekavējoties jāiesniedz prāvestam un Bīskapu Padomei.
20. Draudzes mācītājs piedalās draudzes padomes un līgumslēdzēju sēdēs.
21. Draudzes padomes tiesības un pienākumi:
 - a) savā darbībā ievērot "Nolikumu par reliģiskajām apvienībām Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā", kas apstiprināts ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1976. gada 28. oktobra dekrētu;
 - b) pārvaldīt baznīcas vai lūgšanu nama saimniecību un rūpēties par tās uzturēšanu labā kārtībā;
 - c) slēgt līgumus vai darījumus, kas saistīti ar baznīcas vai lūgšanu nama un kulta īpašumu ekspluatāciju;
 - d) noteikt atlīdzību par kulta telpu un piederumu lietošanu kazuāldarbībām;
 - e) saņemt brīvprātīgus ziedojumus draudzes vajadzībām katrā dievkalpojumā, kā arī ziedojumus remontu un citām vajadzībām pret attiecīgām kvītīm;
 - f) pēc Bīskapu Padomes norādījuma, samērīgi saviem ienākumiem, iemaksāt līdzekļus Bīskapu Padomes un Baznīcas iestāžu uzturēšanai, kā arī garīdznieku pensiju fondam;
 - g) sastādīto draudzes gada darbības pārskatu un budžetu iesniegt prāvestam un Bīskapu Padomei;
 - h) pieņemt vai atlaist baznīcas vai lūgšanu nama kalpotājus.
22. Draudzes padome (kopā ar revīzijas komisiju) vajadzības gadījumā iecirkņa prāvesta klātbūtnē ievēlē draudzes mācītāju no Bīskapa Padomes ieteiktajiem kandidātiem.
23. Draudzes padome (kopā ar revīzijas komisiju) ievēlē delegātu Baznīcas iecirkņa sinodei.
24. Draudzes dievkalpojumu skaitu, vadoties pēc Bīskapu Padomes norādījumiem, nosaka mācītājs, saskaņojot to ar draudzes padomi.

E. Draudzes revīzijas komisija

25. Revīzijas komisijas sēdes sasauc tās priekšsēdētājs, un tās ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās vismaz 2 tās locekļi.
26. Revīzijas komisijas sēdes notiek pēc vajadzības, bet ne retāk kā 1 reizi gadā.
27. Revīzijas komisijas pienākums ir periodiski revidēt draudzes padomes saimniecisko darbību.
28. Par konstatētām nelikumībām un nodarītiem zaudējumiem revīzijas komisijas locekļi ziņo draudzes padomei, mācītājam, un, vajadzības gadījumā, prāvestam un Bīskapu Padomei.

III. Baznīcas iecirknis un iecirkņa sinode

29. Baznīcas iecirknis ir Ģenerālās Sinodes noteikts draudžu teritoriāls apvienojums.
30. Baznīcas iecirkņa sinodi sasauc atklāj iecirkņa prāvests, to vada sinodē ievēlēts prezidijs ar prāvestu kā priekšsēdētāju.
31. Kārtējās iecirkņa sinodes sasaukamas ne vēlāk kā 3 nedēļas pirms Ģenerālās Sinodes sasaukšanas, ārkārtējās sinodes – pēc vajadzības, bet iecirkņa prāvesta vietas vakances gadījumā – nekavējoties.
32. Ja to pieprasa iecirkņa draudžu padomju vai mācītāju vairākums, prāvests sasauc ārkārtēju iecirkņa sinodi ne vēlāk kā 2 nedēļas pēc pieprasījuma saņemšanas. Laiks no vienas kārtējās sinodes sasaukuma līdz nākamajai kārtējai sinodei ir viens iecirkņa sasaukuma periods. Kārtējās sinodes dalībnieki ņem dalību visās ārkārtējās sinodēs sasaukuma periodā; papildvēlēšanas nenotiek.
32. Iecirkņa sinodes dalībnieki ir iecirkņa prāvests, visi iecirknī kalpojošie garīdznieki un pa 1 pārstāvim no katras draudzes. Sinodē ar padomdevēja tiesībām var piedalīties Bīskapu Padomes locekļi. Ar sinodes prezidija atļauju sinodē var piedalīties kā novērotāji arī viesi.
33. Iecirkņa sinodē ir iecirkņa draudžu gribas izteicēja un pārstāve, un tās uzdevums ir:
 - a) apspriest iecirkņa prāvesta ziņojumu par draudžu stāvokli Baznīcas iecirkņos;
 - b) apspriest dažādus Baznīcas dzīves jautājumus;
 - c) pieņemt lēmumus sakarā ar Bīskapu Padomes vai atsevišķu sinodes dalībnieku ierosinātajiem jautājumiem;
 - d) vakantas prāvesta vietas gadījumā ievēlēt prāvestu no iecirknī kalpojošiem Bīskapu Padomes ieteiktiem kandidātiem;

- e) ievēlēt 1 draudžu pārstāvi un 2 garīdzniekus – sinodāļus Ģenerālajai Sinodei;
- f) noteikt iecirknī kalpojošo garīdznieku konferenču periodiskumu.

IV. Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas augstākās iestādes

A. Ģenerālā Sinode

34. Ģenerālā Sinode ir Latvijas Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas augstākā garīgā likumdevēja iestāde. Kārtējās Ģenerālās Sinodes notiek regulāri pēc 3 gadiem, bet ārkārtējās – pēc vajadzības. Laiks no vienas kārtējās Ģenerālās Sinodes līdz nākamajai kārtējai Sinodei ir viens Ģenerālās Sinodes sasaukuma periods. Kārtējās Sinodes dalībnieki ņem dalību visās ārkārtējās Ģenerālajās Sinodēs sasaukuma periodā; papildvēlēšanās nenotiek.

35. Ģenerālo Sinodi sasauc Bīskapu Padome, to atklāj attiecīgā gada prezidējošais Bīskaps un vada Ģenerālā Sinodē ievēlētais prezidijs.

36. Ģenerālās Sinodes locekļi ir iecirkņu sinodēs ievēlētie 3 delegāti no katra iecirkņa līdz ar iecirkņa prāvestu, Bīskapu Padomes locekļi, Teoloģijas Semināra rektors un pasniedzēji. Ar Ģenerālās Sinodes prezidija atļauju Ģenerālajā Sinodē bez balsstiesībām var piedalīties pārējie garīdznieki un viesi.

37. Ģenerālā Sinode:

- a) apstiprina Sinodes darba kārtību un reglamentu;
- b) apspriež un apstiprina Bīskapu Padomes pārskatu par Baznīcas dzīvi un darbību;
- c) vajadzības gadījumā groza Agendas noteikto dievkalpojumu kārtību, kā arī izdod jaunu Agendu;
- d) apstiprina Dziesmu grāmatas un Bībeles tulkojumu pārlabojumus un jaunus tulkojumus;
- e) groza pastāvošās un noteic jaunas Baznīcas iecirkņu robežas; vajadzības gadījumā atsevišķus iecirkņus apvieno diecēzēs;
- f) groza un papildina Baznīcas Satversmi;
- g) apstiprina noteikumus par Bīskapu Padomes locekļu, prāvestu, mācītāju un citu Baznīcas darbinieku tiesībām un pienākumiem, kā arī goda zīmēm un nosaukumiem;
- h) vajadzības gadījumā pieņem un apstiprina atsevišķus Baznīcas iekšējās darbības noteikumus;
- i) apstiprina un noteic Bīskapu, prāvestu, mācītāju un citu Baznīcas darbinieku amata tērpus un insignijas;
- j) apstiprina Bīskapu Padomes un Teoloģijas Semināra budžetus;
- k) ievēlē (vai pārvēlē) uz 5 gadiem Bīskapu Padomi piecu Bīskapu sastāvā un apstiprina Sinožu starplaikā kooptētos Bīskapu padomes locekļus;
- l) ievēlē uz 3 gadiem 3 Bīskapu Padomes locekļu kandidātus;
- m) apspriež Latvijas Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas līdzdalību Vispasaules reliģiskajās organizācijās;
- n) papildina vai groza garīdznieku pensijas kases statūtus;
- o) noteic Bīskapu Padomes locekļu un Bīskapu Padomes tehnisko darbinieku atalgojumu un reprezentācijas summas;
- p) izlemj sūdzības par Bīskapa Padomi, prāvestiem, mācītājiem un Baznīcas darbiniekiem;
- r) nepieciešamības gadījumā izveido komisijas atsevišķu augšminēto jautājumu tālākai apspriešanai un izstrādāšanai.

B. Bīskapu Padome

38. Bīskapu Padome ir Ģenerālās Sinodes izpildu orgāns.

39. Bīskapu Padomē ievēlētais garīdznieks ir Bīskapu Padomes loceklis: Bīskaps. Viens no pieciem Ģenerālajā Sinodē ievēlētajiem Bīskapu Padomes locekļiem pēc kārtas katru gadu tiek saukts par prezidējošo Bīskapu. Šo izvēli nosaka Bīskapu Padomes locekļi ar lozes palīdzību.

40. Bīskapu Padomes locekļi turpina veikt draudzes mācītāja pienākumus. Prezidējošajam Bīskapam šo pienākumu veikšanā tiek nozīmēts adjunkts.

41. Bīskapu Padomes locekļu maksimālais vecums ir 75 gadi.

42. Visi pieci Bīskapu Padomes locekļi (ieskaitot prezidējošo Bīskapu) Baznīcas iekšējā un ārējā darbībā ir pilnīgi līdztiesīgi, pie kam Bīskapu Padomes lēmumi tiek pieņemti ar balsu absolūtu vairākumu visu Bīskapu Padomes locekļu klātbūtnē.

43. Bīskapu Padomes kompetencē ietilpstošajos jautājumos jebkura Bīskapu Padomes locekļa separāts lēmums vai darbība viņu automātiski izslēdz no Bīskapu Padomes sastāva. Pēc Bīskapu Padomes lēmuma tad viens no Bīskapu Padomes locekļa kandidātiem tiek kooptēts par Bīskapu Padomes locekli līdz Ģenerālās Sinodes apstiprinājumam.

45. Bīskapu Padomes locekļa nāves vai nespējas pildīt savus pienākumus gadījumā Bīskapu Padome kooptē vienu no Bīskapu Padomes locekļu kandidātiem.

46. Bīskapu Padome reprezentē Latvijas Evaņģēliski-luterisko Baznīcu, sastāda Bīskapu Padomes budžetu un darbības pārskatu, uzņem viesus, apspriež reprezentācijas un vizitācijas dievkalpojumu kārtību, nosaka Bīskapu Padomes sēžu dienas kārtību, veic pārbaudes Baznīcas organizācijās, ievēd amatā prāvestus, ordinē garīdzniekus, sasauc un vada Baznīcas mācītāju konferences un prāvestu sanāksmes.

47. Bīskapu Padome savās sēdēs:

- a) realizē Ģenerālās Sinodes lēmumus;
- b) izdod Baznīcas iekšējās darbības noteikumus un instrukcijas Baznīcas organizācijām un to amatpersonām;
- c) regulāri iepazīstas ar Ģenerālajā Sinodē nodibināto komisiju darba pārskatu;
- d) apstiprina kandidātus (ievērojot izglītības cenzu) mācītāju un prāvestu amatam vakantajās draudzēs un Baznīcas iecirkņos;
- e) apstiprina izvēlētos prāvestus un mācītājus, nepieciešamības gadījumā vakantajos amatos nozīmē vietas izpildītājus un vikārus;
- f) gādā par garīgo darbinieku (arī ērģelnieku) sagatavošanu un apstiprina Teoloģijas Semināra mācību programmu, nodarbību laiku, uzņemšanas noteikumus, pasniedzēju un eksaminācijas komisijas sastāvu;
- g) periodiski iepazīstas ar Teoloģijas Semināra Rektora un iecirkņu prāvestu pārskatiem;
- h) izlemj sūdzības par ordinētiem un neordinētiem Baznīcas darbiniekiem, vajadzības gadījumā tos atceļot no amata vai

pārceļot uz citu draudzi;

- i) par atkārtotu Baznīcas Satversmes pārkāpšanu vai Bīskapu Padomes norādījumu un lēmumu nepildīšanu atņem garīdzniekiem garīgā amata pildīšanas tiesības;
- j) apbalvo Baznīcas darbiniekus, piešķirot viņiem goda zīmes un nosaukumus;
- k) izlemj jautājumus par garīdznieku nodarbošanos ārpus Baznīcas amatiem;
- l) izlemj jautājumus par garīdznieku atvaļinājumiem;
- m) pieņem un atlaiž Bīskapu Padomes tehniskos darbiniekus (konsultantus, tulkus, sekretārus un citus) un piešķir tiem atvaļinājumus;
- n) vajadzības gadījumā maina garīgo darbinieku izvietojumu un tos emeritē.

48. Bīskapu Padomes perspektīvie uzdevumi ir:

- a) strādāt pie baznīcu celtnu remontu centralizācijas;
- b) strādāt pie mācītāju un garīgo darbinieku amata tērpju un insiniju centralizētas apgādes;
- c) strādāt pie jautājuma par mācītāja atalgojuma centralizācijas;
- d) strādāt pie konfesiju savstarpējās tuvināšanās republikā.

49. Pie Bīskapu Padomes pastāv garīdznieku pensiju kase, kurā iemaksas izdara kalpojošie garīdznieki un draudzes.

50. Atstājot savu amatu, katrs Bīskapu Padomes loceklis visas insinijas nodod Ģenerālajai Sinodei.

V. Baznīcas garīgie darbinieki

51. Draudzes garīgās dzīves vadītājs ir mācītājs, kuru uztur draudzes. Viņa amata pienākumus nosaka Dieva Vārds, Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas Simboliskās Grāmatas, Agenda un šī Satversme. Mācītāja attiecības ar draudzi un Baznīcas vadību nosaka Bīskapu Padomes lēmumi un instrukcijas. Par savu darbību mācītājs ir atbildīgs Bīskapu Padomei un iecirkņa prāvestam.

52. Mācītāja tiesības var iegūt ikviens vīriešu dzimuma draudzes loceklis ar vidējo izglītību un ne jaunāks par 25 gadiem, kurš savā dzīvē stingri ievēro draudzes locekļu pienākumus un kurš izturējis pārbaudījumus Teoloģijas Semināra eksaminācijas komisijā un pēc Bīskapu Padomes rīkojuma nokalpojis praktisko mēģinājuma gadu. Izņēmuma gadījumos Bīskapu Padome mēģinājuma laiku var saīsināt vai pagarināt, kā arī ordinēt personas, jaunākas par 25 gadiem.

53. Atsevišķos gadījumos, pēc Bīskapa Padomes lēmuma, pārbaudījumi var tikt dalīt divās daļās: pirms un pēc praktiskā mēģinājuma gada.

54. Bīskapu Padome var saīsināt pārbaudījumu personām, kas beigušas kursu kādā teoloģijas fakultātē jeb kādas Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas Institutā vai seminārā ar teoloģijas fakultātes programmu.

55. Atsevišķos gadījumos Bīskapu Padome var kā draudzes garīgās dzīves vadītāju norīkot palīgmācītāju. Palīgmācītājs ir Teoloģijas fakultātes students, kurš nokārtojis Teoloģijas Semināra eksaminācijas komisijas noteikto pārbaudījumu minimumu.

56. Bīskapu Padome var ordinēt mācītāja amata pārbaudījumus izturējušas un praktisko mēģinājuma laiku nokalpojušas kandidātas. Mācītājs ordinācijā saņem sudraba krustu.

57. Bīskapu Padome ordinē arī palīgmācītājus, pie kam ordinētais palīgmācītājs nenēsā mācītāja krustu un savā kanoniskajā darbībā papildus vēl ir pakļauts Teoloģijas Semināra Rektora norādījumiem.

58. Izņēmuma gadījumos Bīskapu Padome, saskaņā ar īpašu lēmumu, var ordinēt par palīgmācītājiem sieviešu dzimuma personas (bez sakramenta iestādīšanas tiesībām) vai personas ar nepilnu vispārējo teoloģisko izglītību, ja tās piemērotas draudzes garīgās apkopšanas darbam un ir spējīgas sludināt Dieva Vārdu.

59. Pastorālās prakses nolūkos Bīskapu Padome, saskaņā ar Teoloģijas Semināru, var norīkot kā vikārus (draudzes mācītāja aizstājējus slimības un atvaļinājuma gadījumā) neordinētus Teoloģijas Semināra studentus, atļaujot tiem valkāt tikai talāru, no kazuālijām izpildīt tikai kristības un apbedīšanu, pie tam bez tiesībām ieiet altārī.

60. Ar Bīskapu Padomes lēmumu mācītājiem, ar amata stāžu, lielāku par 15 gadiem, vai sakarā ar īpašiem nopelniem Baznīcas labā, var piešķirt virsmācītāja titulu un tiesības nēsāt apzeltītu krustu.

61. Prāvests ir Baznīcas iecirkņa garīgais vadītājs, iecirknī kalpojošo mācītāju, palīgmācītāju un Teoloģijas Semināra studentu vadītājs un padomdevējs.

62. Prāvesta maksimālais vecums ir 70 gadi. Pēc iecirkņa sinodes lūguma Bīskapu Padome var šo vecuma cenzu palielināt.

63. Prāvesta pienākumi ir:

- a) izdarīt iecirkņa draudzēs vizitācijas (ne retāk kā reizi gadā katrā draudzē);
- b) sekot draudžu garīgai darbībai, sazināties ar draudžu padomēm;
- c) izkārtot vikārēšanu vakantajās draudzēs vai draudzēs, kuru mācītāji kavēti pildīt savus pienākumus, nepieciešamības gadījumā sazinoties ar Bīskapu Padomi;
- d) regulāri sasaukt un vadīt iecirkņa mācītāju konferences un sinodes;
- e) pieprasīt no iecirkņa mācītājiem ikgadējus pārskatus par draudzes un mācītāja darbību, apkopot tos un kopsavilkumu līdz ar saviem ierosinājumiem un atzinumiem iesniegt Bīskapu Padomei.

64. Ja prāvests slimības vai citu iemeslu dēļ kavēts pildīt savus pienākumus, viņš pats nozīmē sev vietnieku no iecirkņa mācītāju vidus, par to informējot Bīskapu Padomi. Ja 3 mēnešu laikā stāvoklis nemainās, kā arī prāvesta nāves gadījumā, Bīskapu Padome nozīmē prāvesta vietas izpildītāju, kamēr pats prāvests var stāties pie savu pienākumu pildīšanas, vai arī iecirkņa sinode ievēlē jaunu prāvestu. Prāvesta vietas izpildītājs var būt tikai vienu gadu. Prāvestam vēlams dzīvot sava Baznīcas iecirkņa robežās.

65. Mācītājs, saziņā ar prāvestu un Bīskapu Padomi, var pieaicināt draudzes darbā neordinētus draudzes kopējus – pērminderus un diakonises. Šo darbinieku garīgais vadītājs ir mācītājs.

Latvijas PSR un LELB Virsvaldes un Konsistorijas un to Revīzijas komisiju locekļi un to kandidāti (1948 - 1984)

Garīdznieki

Uzvārds, vārds	Amats	Darbības laiks
Akmentiņš Roberts	Konsistorijas locekļa kandidāts Konsistorijas Revīzijas komisijas loceklis	1968 - 1979 no 1979
Amols Valdis	Konsistorijas padomnieks	no 1984
Augstkalns Vilis	Konsistorijas Revīzijas komisijas locekļa kandidāts	1969 - 1984
Ālers Augusts	Konsistorijas padomnieka kandidāts	no 1984
Baumanis Jānis	Konsistorijas locekļa kandidāts	1968 - 1977
Bērziņš Jānis, prāvests	Konsistorijas locekļa kandidāts (kooptēts) Konsistorijas loceklis (kooptēts) Konsistorijas prezidija padomnieks	1980 - 1983 1983 - 1984 no 1984
Bērziņš Jānis, mācītājs	Konsistorijas Revīzijas komisijas locekļa kandidāts	no 1984
Eglītis Kārlis	Konsistorijas locekļa kandidāts	1968 - 1970
Freijs Alberts	Konsistorijas loceklis Konsistorijas prezidija 1.loceklis Arhibīskapa v.i.	1968 1968 1968
Gailītis Kārlis	Konsistorijas padomnieka kandidāts	no 1984
Gustiņš Jānis	Konsistorijas Revīzijas komisijas locekļa kandidāts	no 1984
Kalniņš Haralds	Konsistorijas Revīzijas komisijas locekļa kandidāts	1976 - 1984
Kaminskis Arturs	Konsistorijas Revīzijas komisijas locekļa kandidāts	1969 - 1984
Kauliņš Arvīds	Virsvaldes loceklis, Virsvaldes prezidija loceklis	1948 - 1967 1949 - 1967
Kavacis Andrejs	Konsistorijas padomnieka kandidāts	no 1984
Kleperis Pēteris	Virsvaldes loceklis, kasieris, Virsvaldes prezidija loceklis	1948 - 1969
Liepiņš Jānis	Konsistorijas loceklis	no 1969
Luksis Jānis	Konsistorijas Revīzijas komisijas locekļa kandidāts	1968 - 1984
Martinsons Kārlis	Konsistorijas locekļa kandidāts Konsistorijas loceklis	1969 1979 - 1983
Matulis Jānis	Konsistorijas loceklis Konsistorijas prezidija 2.locekļa v.i. Arhibīskaps	1968 - 1986 1968-1969 1969 - 1986
Mesters Ēriks	Konsistorijas loceklis (kooptēts) Konsistorijas prezidija 2. loceklis (kooptēts) Konsistorijas prezidija padomnieks	1980 - 1984 1980 - 1984 no 1984
Migla Vilhelms	Virsvaldes Revīzijas komisijas loceklis	1951 - 1965
Ozols Vilhelms	Virsvaldes Revīzijas komisijas loceklis Konsistorijas Revīzijas komisijas loceklis Konsistorijas Revīzijas komisijas priekšsēdētājs	1948 - 1968 no 1968 no 1979
Ozoliņš Viktors	Virsvaldes locekļa kandidāts Virsvaldes loceklis Konsistorijas loceklis Konsistorijas prezidija 2.loceklis Konsistorijas prezidija 1.locekļa v.i. Konsistorijas prezidija 1.loceklis	1951 - 1954 1954 - 1968 1968 - 1984 1968 1968 - 1969 1969 - 1984
Plāmsis Voldemārs	Konsistorijas loceklis, mantzinis	1968 - 1978
Priede Roberts	Konsistorijas loceklis Konsistorijas prezidija 2.loceklis	1969 - 1980 1969 - 1980

Priednieks Jānis	Konsistorijas padomnieka kandidāts	no 1984
Pureniņš Roberts	Revīzijas komisijas locekļa kandidāts Revīzijas komisijas loceklis	1951 - 1966 1966 - 1968
Sproģis Sigurds	Konsistorijas padomnieks	no 1984
Šaurums Gustavs	Virsvaldes loceklis, Virsvaldes prezidija loceklis	1948 - 1952
Taivāns Leons	Virsvaldes locekļa kandidāts Virsvaldes loceklis	1951 - 1952 1952 - 1959
Tūrs Gustavs	Virsvaldes loceklis Virsvaldes prezidents	1948 - 1968 1948 - 1968
Vecmanis Alfonss	Virsvaldes loceklis Konsistorijas loceklis, sekretārs	1948 - 1968 no 1968
Vītols Alberts	Virsvaldes loceklis	1948 - 1965
Zālītis Georgs	Konsistorijas padomnieka kandidāts	no 1984
Zviņģis Arnolds	Revīzijas komisijas loceklis	1948 - 1951

Laicīgie locekļi

Uzvārds, vārds	Amats	Darbības laiks
Baumanis Tālivaldis	Konsistorijas Revīzijas komisijas loceklis	1976 - 1984
Bergholds Vilis	Virsvaldes Revīzijas komisijas loceklis Konsistorijas Revīzijas komisijas loceklis	1948 - 1968 1968 - 1979
Cielavs Pēteris	Konsistorijas padomnieks	no 1984
Doze Vitolds	Konsistorijas Revīzijas komisijas loceklis	no 1984
Juzups Edvīns	Konsistorijas loceklis (kooptēts) Konsistorijas loceklis	1973 - 1976 1976 - 1984
Mazarkēvičs Jānis	Virsvaldes locekļa kandidāts Virsvaldes loceklis	1951 - 1959 1959
Meijers Jānis	Konsistorijas loceklis	1968 - 1973
Segliņš E.	Konsistorijas Revīzijas komisijas locekļa kandidāts	no 1984
Šlosbergs Krišjānis	Virsvaldes loceklis	1948 - 1954
Vassers Mārtiņš	Virsvaldes Revīzijas komisijas locekļa kandidāts	1951 - 1967
Vēgers Jānis	Virsvaldes loceklis Virsvaldes Revīzijas komisijas priekšsēdētājs Konsistorijas Revīzijas komisijas priekšsēdētājs	1948 - 1951 1951 - 1968 1968 - 1979

Promocijas darbs “Sinodālais pārvaldes princips Latvijas evaņģēliski luteriskajā baznīcā 1948.-1984. gadā” izstrādāts LU Teoloģijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Linards Rozentāls 29.10.2014.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ profesors Dr. phil. Valdis Tēraudkalns
29.10.2014.

Recenzenti:

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

Darbs iesniegts LU Akadēmiskajā departamentā _____

Darbs aizstāvēts LU Teoloģijas un reliģijas zinātnes nozares promocijas padomes atklātā sēdē _____